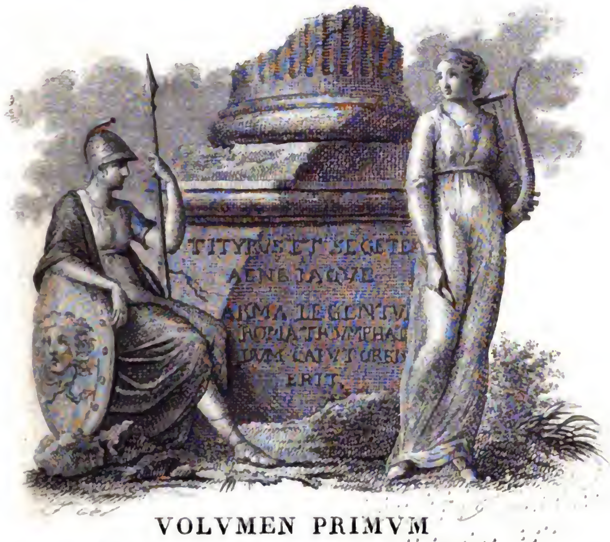
PVBLIVS
VIRGILIVS MARO

VARIETATE LECTIONIS
ET
PERPETVA ADNOTATIONE
ILLVSTRATVS
A

CHRIST. GOTTL. HEYNE

EDITIO QVARTA
CVRAVIT

GE. PHIL. EBERARD. WAGNER

VOLVMEN PRIMVM
BVCOLICA ET GEORGICA

LIPSIAE
SVMTIBVS LIBRARIAE HAHNIANAE
MDCCCXXX.
LONDINI
APVD BLACK, YOVNG & YOVNG.

PIIS

HEYNII

MANIBVS

SACRVM

PRAEFATIO

PHILIPPI WAGNERI.

Ante hos octo annos auctore F. A. G. Spohnio, cuius immatura mors cum alios plurimos, tum me vehementer afflixit, Virgilii Heyniani denuo edendi negotium mihi mandatum est ab honestissimo Redemtore. Quae res quum mihi, qui veterum poetarum studio mirifice semper delectatus sum, gratissima esse atque acceptissima deberet, eadem onus imposuit

gravissimum plane imparato. Erexit tamen animum, tum vel maxime ingravescente morborum vi oppressum ac debilitatum, ipsa ingentis incepti cogitatio; et quantum temporis munus, quo fungor, scholasticum, laboriosissimum illud quidem, reliquum mihi fecit aut valetudinis infirmitas concessit, id, posthabitis ceteris rebus, in quibus multi vitae positam putant suavitatem, omne impertivi Virgilio, quasi dulcissimo familiari meo, a quo et iucundissimum otii mei fructum et exantlati quotidiani laboris praemium peterem exoptatissimum. Qua in re illud tamen diligentissime cavendum mihi existimavi, privatum studium ne quid publici muneris rationibus officeret, idque potius secutus sum, ut prudens essem officiorum meorum ratiocinator, tantumque quoque tempore vel adolescentibus optimis, in illustri Crucianeo, cui Deus faveat! ingenia excolentibus, vel Virgilio meo, vel etiam valetudini tribuerem, ut omnibus, quantum in me esset, satisfacerem.

Sed quorsum haec? inquies, Lector candide. Ignosce, quaeso, loquacitati meae: non mea solum, sed Tua quoque res agitur. Nam meum quum sit, Tuo servire commodo et

tamquam bonus et liberalis convivator quam possim plurima et lautissima ex meo penu depromere, Tuum erit, cuius ad usum gustumque apposita haec sunt, videre, ne Tua fames, apparatiori inhians convivio, cibos requirat sapidiores et delicatiores, quam quibus mea Te potest pascere tenuitas. Coenulam exspecta, non epularum magnificentiam; et exiguae quum sint copiae, noli contemnere, quam ne Dii quidem contemserunt, non inertem fortasse nec pauperem voluntatem *).

Sed mitto ambages. Virgilius is est scriptor, qui, licet plurimorum omnique laude florentium virorum studia expertus sit, tam immensam adhuc praebeat ad meditandum commentandumque materiam, ut homo et ingenio et doctrina abundans totam aetatem si in uno hoc poeta èmendando, explicando, illustrando contriverit, rem vix possit eo, quo cupiat, adducere. At ego, qui nec a natura ita multum habeam adiumenti, et otio omnium minime affluam, unum me scire fateor, non posse quemquam me me-

*) Ovid. Met. VIII, 678.

lius intelligere, quid quantumque restet ad consummandam suisque numeris absolvendam editionem Virgilii. Itaque hoc Te, Lector candide, rogatum volo, ut non, quid Tu me praestitisse velis, sed quantum ego potuerim praestare, consideres, neque ea quaeras, quae ego me daturum non sum pollicitus, sed id videas, quae me acturum fuisse statim profitebor, in his quomodo partes a memet ipso mihi impositas sustinuerim.

Suscepi Virgilium Heynianum ita denuo in lucem edendum, ut adderem, quae vellem, demerem nihil. Cui prudenti admodum honestissimi Redemtoris consilio eo lubentius obtemperavi, quo pluris, et merito, aestimari videbam Heynii operam in Virgilio adornando collocatam, maxime ab exteris nationibus, magnorum meritorum, ut videtur, memoriam fidelius conservantibus, quam id interdum non sine meo dolore a nostratibus fieri video. Et quamquam omne opus a mortalibus inceptum, licet ad illud perficiendum excellentissimo ingenio adiunxeris infinitam doctrinam laboremque indefessum, quae omnia summa fuerunt in Heynio, imbecillitatis humanae retinet vestigia,

non sum tamen ego is, qui, quum ipse plurima profecerim et quotidie proficiam e praestantissimi Viri libris omnis eruditionis genere refertissimis, nunc acriter persequar, si quos in tam longo ille fudit opere, errores. Itaque quidquid continet tertia Heynii editio, id in hac quarta omne redhibitum videbis. Unum mihi licere putavi, ut in contextu, si quam deteriorem lectionem ab Heynio viderem receptam, reponerem eam, quam rationes criticae commendarent; religioni enim ducebam, nitidissimum poetam iis adhuc maculis deformatum pati, quae dudum erant abstergendae. Sed ut vel sic statim in oculos incurreret, quid a me mutatum esset, ipsi textui subieci lectionem Heynianam. Qua in re videbor fortasse multis (et visus mihi sum interdum ipsi) nimis diligens fuisse, qui quodvis etiam comma sublatum a me vel additum indicari accurate viderint. Feci hoc quidem in primo Volumine; sed si mihi, ut spero, lectores hanc tantam religionem remiserint, in ceteris Voluminibus mutatam a me distinctionem tum demum indicabo, ubi ea res plus ad intelligendum poetam habere momenti mihi visa

fuerit. Et de ratione interpungendi quum longum sit dicere, differenda est haec disputatio in aliud tempus, si quando forte plus mihi contigerit otii. Nunc quidem nondum eam rem ad certas quasdam regulas a me revocatam esse facile intelliges; illud tamen fateberis, multa melius in quarta hac editione distingui, quam in tertia. Plurima hoc in genere mutaverunt iam Wunderlichius, et, hunc ut plurimum secutus, Iahnius.

Heynium satis constat interpretationis maxime rationem habuisse, rem criticam non aeque curasse. Erat nimirum id Heynii ingenium, ut in edendis a se scriptoribus antiquis eam potissimum rationem sequendam sibi putaret, quae ad ipsam lectionem intellectumque esset fructuosissima, ab omni contentione, rem criticam tractanti necessario subeunda, alienissimus. Et quum ad summa omnia natus esset Vir eximius, facile, si eo inclinasset animus, in hoc quoque genere ceteris excellere potuisset. Sed fuit ea istius aetatis, qua inclarescere ille coepit, labes, ut quidam acres inter se exercerent inimicitias critici rusticeque se invicem exagitarent. Quae res Heynium, hominem

omnium mitissimum et veram philologi laudem in humanitate morumque mansuetudine ponentem, non potuit non vel invitum deterrere ab ea re, quam rixarum atrocitas invisam reddere deberet homini nec alienis meritis invidenti obtrectantique, nec suam famam in anceps certamen committere cupienti. Erat igitur novi editoris, hanc inprimis partem expolire et perficere, quoad eius fieri nunc posset. Quamquam autem intelligebam, quam lubricum iter ingrediendum esset quamque praeceps ad labendum; quamquam etiam, quot in reprehensiones incursurus essem, videbam, fortis tamen viri putabam, omnes telorum ictus subire malle, quam subductum ab acie et pulvere post signa subsidere. Aliorum iam erit, iudicare, acuto gladio an obtuso rem gesserim. Idque iudicium, licet virium mearum quae sit tenuitas haud ignorem, eo minus expavesco, quo magis illud fugere studui, ne quem prudens lacesserem laederemve, unum id agens, ut optimas artes literasque, a quibus ipse et solatium in adversis rebus petere soleo et in secundis ornamentum, si qua possem, adiuvarem et pro summis, quae

inde ad me redundarunt, beneficiis quasi remunerarer, si non magno, at grato tamen munere. Itaque hoc inprimis faciendum mihi putavi, ut diligentius excuterem codicem Mediceum, omnium praestantissimum iure haberi solitum. Atque hic non potest satis praedicari Fogginii diligentia, quam is hoc in libro typis accurate describendo praestitit. Nam Heinsius, qui ipsum codicem oculis usurpavit, festinantius in eo conferendo versatus est. Iam fieri non potuit, quin discrepent inter se interdum Heinsius ac Fogginius, aut quaedam ab hoc repraesententur, quorum notationem frustra quaeras apud illum. Et quanta esset Fogginii fides, Heinsii quanta interdum negligentia, quamquam usu expertus didiceram, tamen illa res sollicitum me et suspensum saepe habuit. Itaque nihil mihi magis erat in optatis, quam ut aliquis, Florentiam cui adire contingeret, cuique hoc negotium recte mandare possem, eos locos, ubi illi dissentiunt, denuo inspiceret, quo intelligerem, utri plus fidei habendum esset. Hic a me publice gratiae agendae sunt Freytagio, Viro Clarissimo, Dorpatiensi, Russorum Imperatori

a consiliis, qui, Italiam petens, liberalissime suam mihi promisit operam; nec multum intercesserat temporis, quum per literas certiorem ille me fecit de iis, quae scire cupieram. Dederam Viro officiosissimo chartulam, in qua locos complures e Bucolicis et Georgicis notaveram, quorum quae esset in Mediceo scriptura, dubium reliquerat Heinsii et Togginii dissensio. Iam egregio Viri Optimi beneficio hoc debeo, ut ubique verum vidisse Fogginium cognoverim, praeter unum locum, Ge. IV, 14., ubi quum Heinsius *ab stabulis* in Mediceo exstare recte utique referat, apud Fogginium *a stabulis* legitur. Quidquid igitur in Mediceo Fogginiano diversitatis nondum indicatae reperi, id diligenter enotavi; eaque res saepe mirifice me adiuvit. Supersedi tamen, ne putida et molesta religione fastidium crearem lectori erudito, deterrima etiam describere vitia, quale *quaeri* pro *queri* et his similia. Nec quae ad solam orthographiam spectant variae lectiones, si paucas quasdam excipis, quas scire lectoris plurimum interesse videbatur, huic editioni inserui. Ut tamen una ex re cognosceretur, quam fluctuarent hoc in genere libri etiam vetustis-

simi, ubicumque accusativum tert. declinat. in *-es* vel *-is* terminatum contra Medicei fidem exhibuit Heynius, commemoravi hanc discrepantiam. Videbis autem saepe a me distingui priorem et alteram lectionem Medicei, primam et secundam manum. Ac priorem lectionem dico eam, cui ita superscripta est altera, ut prior non sit obelo transfixa in codice, aut, quod tantundem valet, punctis notata. Illi quidem par est plus tribui ponderis, quod ea videtur fuisse antiquissimi illius codicis, unde hic transscriptus est, lectio. Potuit tamen etiam fieri, ut librarius, superscripta vera lectione, priorem ex errore aliquo ortam transfigere oblitus interdum sit; quod accidisse subinde probant aperta vitia, correcta quidem ab emendatrice manu, relicta tamen integra vitiosa lectione. Contra priorem manum appello, quum ea, quae primo scripta fuerant, transfossa vel punctis notata sunt; et quae deinde reficta est lectio, eam dico secundam manum. Sed de ipso Mediceo ceterisque codicibus Virgilianis accuratius scribam alio tempore locoque. Nunc id satis visum est significare, plurimum me huic ipsi Mediceo,

tum fragmento Vaticano, Gudiano, Mentel. I. et II. et Moret. I., per etiam multum Romano tribuisse. Hoc tamen in universum teneri velim, singulari quodam fortunae beneficio id contigisse Virgilio, ut plerique libri manu exarati satis emendate scripti sint, pauci plane depravati et corrupti. Itaque exiguo e codicum numero licet fere ita textum Virgilianum concinnare, ut raro alii libri in deliberationem adhibendi sint. Quare, quod tempore exclusus, etiamsi vel maxime voluissem, ne potui quidem, libros nondum collatos explorare nunc quidem nolui. Deterrebat ab hac opera etiam, quod ex iis collationibus, quas post Heinsium alii, Burmannus maxime et Martynus, tum Heynius, Vossius, Potterius (*Pottier*), Dorphius, et ante hunc auctor editionis diobolaris, quae Vinariae 1826. prodiit, instituerunt, parum aut nihil profecisse Virgilium videbam. Intuli tamen Heynianae Lectionis Varietati, quae notavit Potterius, quippe qui antiquissimos Bibliothecae Reg. Parisiensis codices tractaverit; quamquam ita tractavit in Virgilio, quemadmodum in Quintiliano. Licet enim huc transferre, quae Zumptius scripsit in Prooemio T. V. Quintil. Spal-

dingiani pag. XX. et XXI.: „— haec commemoratio codicum Parisinorum speciem habet maiorem quam utilitatem. — — Nam consilium quidem eius (*Potterii*) in excerpendis libris nullum cognovi, qui ne in illis quidem locis, ubi maxime opus fuerit, fideliter annotarit, quid in quoque libro invenerit. — — Unum hoc moneo, ne quis propterea quod Pottierius nihil annotavit, hoc vel illud esse in codicibus Parisinis putet.“ — In prioribus quidem Aeneidos libris saepe videbis laudatas codicis Alburgensis lectiones. Acceperam collationem sex priorum librorum huius codicis ab humanissimo modestissimoque Viro, Dorphio, Scholae Hothersnesiensis Rectore, factam; quam quum is Seebodio, Viro Cel., Grammatophylacio philologico, in quo et alia quaedam sunt ad Virgilium spectantia, inserendam misisset, hic, qua est humanitate, statim mecum communicavit. Sed postquam ipsa Dorphii editio prodiit, nolui, quum excerptas ab eo lectiones ad omnium usum expositas viderem, porro onerare notas criticas, in nimiam molem iam excrescentes. Multo etiam minus a me impetrare potui, ut somniis Dunkeri nescio cu-

ius locum in Var. Lect. concederem. Prodiit enim Heidelbergae Ao. 1806. libellus, cui ita inscriptum: „P. Virgilii Maronis Georgica inde ab Augusti tempore contra naturam interpolata ducentis quibus adhuc laborant locis ex Monachii Traghemensis exemplari sanitati restituere tentat Editio haec problematica. Libri primi specimen. M. O. R. I. A. A. V. Q. A. N. A. B. L. E. G. D. D. M. H. M. Ioannes Andreas Dunker." Proposita est omnis lectionis Dunkerianae diversitas in Nov. Diar. lit. Lips. 1807. n. 43. p. 684. sqq. Feci aliquoties mentionem codicis Servii, qui in Reg. Biblioth. Dresd. asservatur, interdum cum optimis codd. conspirantis; descripsi hunc ipse codicem accuratius in Diariis Scholast. Darmstad. 1830. n. 24. Exstat in eadem Bibl. Reg. Dresd. sub D. 126. codex saeculo XIV. scriptus, omnia Virgilii opera complectens, tum alius sub D. 81. Eclogas tantum exhibens; quos, si quid inde utilitatis Virgilio accessurum sperassem, minime neglexissem. Ultro mihi commodavit insignis Henrici Blümneri, Viri Excellentissimi et ad literas iuvandas paratissimi, liberalitas duo libros mss. Bibliothecae Senator. Lips., oblongum

a forma, et alterum, qui chartis est quadratis, a me in Var. Lect. vocatum. Uterque aevi est recentioris. Hi codices hunc mihi praestiterunt usum, ut, quoties parum constaret de lectione librorum mss., ad eos redirem tamquam aliquem fontem, unde, aqua mihi haerente, certior fierem, quid in libris mss. legeretur. Ita enim Heinsius in enotanda varia lectione versatus est, ut saepe non satis appareat, quid ille in codd. mss. repererit. Quare is utique operae pretium fecerit, qui potiores Heinsii codices denuo conferat accuratiusque, quid in quoque scriptum sit, exponat. Ac profecto indignum factu iudicabunt mecum omnes optimi poetae amatores, quod adhuc in recentioribus editionibus omnibus quaedam circumferuntur, quae nescias unde illata sint in textum. Ut Aen. I, 153. ex Burmanni editione lectio mendosa *iste* per omnes deinceps editiones propagata est; item IV, 529. *nec* videtur in libris mss. exstare omnibus, nisi quod Medic. a m. pr. exhibet *naeq.*; vid. quae ibi scripsi. Haec et similia ut detegerem, plurimum mihi profuit Mediceus Fogginii, tum adhibita librorum Lipsiensium collatio.

In antiquissimis libris mss. numeratur etiam Palatinus, quem Ambrogius cum apographo Medicei Fogginiano, sed non satis accurate, contulit. Is codex quum quibusdam locis optimas servaverit lectiones, plerumque tamen praebet deteriores. Saepe eius in Aeneide mentio a me facta, omissa fere in primo hoc Volumine; quare visum est, hic adiicere indicem neglectae a me diversitatis, ex Ambrogii editione petitum: Ecl. I, 73 *queis.* — II, 7 *cogis.* 15 *Menalcam.* 27 *fallit.* 73 *Alexis.* — III, 16 *facient.* 48 *spectes.* 84 *sit.* 100 *arvo.* — Ecl. IV. inscribitur *Pollio.* 49 *soboles.* 58 *Pan deus.* 63 *Nec d.* — Ecl. V. inscribitur *Daphnis.* 3 *consedimus.* 20 *Daphnim.* 37 *avenis.* — VI, 42 *Caucaseasq.* 49 *secuta est.* 60 *Gortinia.* 65 *duxerit.* 74 *secuta est.* 81 *alis.* 83 *lauros.* 85 *oveis.* — Ecl. VII. *Meliboeus* inscribitur. 6 *hic.* 7 *Daphnin.* 15 *agnos.* 30 *Mycon.* 41 *Sardois.* 69 *Thyrsin.* — Ecl. VIII. inscribitur *Pharmaceutria.* 20 *alloquor.* 24 *primus.* 27 *gryphes.* 28 *timidi.* 39 *iam ceperat.* 40 *a terra.* 44 *Ismarus. Rodope.* 45 *nostri generis.* 65 *thura.* 82 *lauros.* 107 *Hylax.* 109 *Daphnis.* — Ecl. IX. *Moeris* inscribitur. 6 *bene vertat.* 9 *veteris — fagi.* 25 *fe-*

rit. 30 *Cyrneas.* 64 *laedet.* 66 *et quod nunc instat.* 67 *veneris.* — Ecl. X. *Gallus* inscribitur. 10 *Naiades.* 12 *Aonia.* 13 *Lauri illum etiam.* 27 *baccis minioq.* 29 *ripis.* 40 *iaceret.* 55 *Nymphis.* 59 *Cydonia.* 60 *sit.* 69 *vincit.* 77 *Hesperus.* — Ge. I, 2 *Maecenas.* 4 *atque apibus.* 22 *non nullo.* 30 *Thule.* 33 *Erigonem.* 35 *Scorpius. relinquit.* 36 *sperent.* 57 *mittit. thura.* 65 *invertant.* 104 *cominus.* 120 *intuba.* 126 *Nec.* 138 *Arcton.* 145 *vincit.* 153 *tribuliq.* 155 *terram.* 157 *umbras.* 161 *queis.* 164 *traheaeq.* 175 *exploret.* 181 *illudunt.* 188 *curvabit.* 194 *amurca.* 209 *dividet.* 219 *triticeam.* 224 *credere.* 226 *avenis.* 229 *mittet.* 238 deest *et.* 246 *tingi.* 269 *deducere.* 275 *Incusum.* 284 *vites.* 290 *noctes.* 295 *dulcis — Volcano.* 296 *trepidi. aheni.* 310 *cum.* 320 *sublime.* 337 *coeli.* 341 *Tunc agni pingues, tunc.* 342 *Tunc.* 351 *possimus discere.* 359 *increbescere.* 383 *Iam varias — et quae.* 390 *Nec.* 398 *litore.* 413 deest *in.* 418 *humidus.* 419 *Densat.* 437 *Panopeae. Melicertae.* 440 *astris.* 450 *decedet.* 454 *incipient.* 461 *vehat.* 470 *obsceniq.* 481 *vortice.* 506 *tam.* 513 *se in spatia.* — II, 22 *alii quos.* 47 *auras.* 52 *voces.* 65 *edurae.* 69 *ex fetu.* 84 *nec Id.* 86 *Orchites.* 98 *Tmolus et ass.* 101 *te*

mensis et diis. 106 *Discere.* 117 *thurea.* 189 *filicem.* 194 *pandis.* 196 *fetus ovium.* 200 *desunt.* 202 *reponet.* 205 *optuma.* 219 *viridi semper.* 220 *et — robigine.* 254 *prodit.* 277 *secius.* 281 *directaeq.* 290 *altius.* 292 *radice.* 294 *per annos.* 302 *oleae.* 319 *satio est.* 323 *frondi nem.* 340 *primum.* 343 *perferre.* 359 *bicornes.* 367 *iam — stirpibus.* 371 *tenendum est.* 379 *admorso.* 383 *Theseidae.* 396 *verubus.* 413 *rusci.* 417 *extremos effoetus.* 425 *nutritor.* 433: exstat hic versus in Palat. 440 *Caucaseo.* 451 *torrentem.* 472 *parvoq.* 487 *Sperchiusq.* 488 *in vallibus.* 506 *dormiat.* 509 *geminatur.* 513 *dimovit.* 514 *nepotes.* 515 *hinc.* 518 *atque.* 531 *nudat.* — III, 2 *Amphysos.* 12 *Idumaeas.* 20 *decernet.* 56 *mihi.* 62 *aratris.* 69 *malis.* 71 *sobolem.* 72 *delectus.* 73 *statuis.* 78 *ponti.* 85 *premens.* 92 *effudit.* 95 *hunc.* 114 *rapidisq.* 126 *pubentesq.* 127 *nequeant.* 135 *obtusior.* 136 *oblimet.* 143 *pascant.* 144 *gramine ripa.* 145 *procubet.* 178 *consument.* 184 *audere.* 188 *audiat.* 190 *accesserit aestas.* 194 *provocet.* 223 *reboant — magnus.* 235 *post.* 236 *oblitum.* 239 *nec ipso.* 241 *subiectat.* 273 *in Zeph.* 274 *exceptantq.* 297 *filicumq.* 308 *soboles.* 309 *quo magis.* 316 *memores.* 326 *herba est.* 338 *et*

acanthida. 349 *Maeoticaq.* 367 *secius.* 369 *conserto.* 384 *lanicium.* 385 *tribuliq.* 408 *impacatos.* 412 *agens.* 432 *exhausta.* 433 *exilit.* 435 *ne — dio.* 448 *amurca.* 449 *vivaque sulphura.* 456 *et — omina.* 462 *atque in.* 465 *aut.* 474 *tum.* 475 *Iapidis.* 502 *tractanti.* 506 *imaq.* 517 *it.* 561 *illuvieq.* 563 *tentarat.* — IV, 20 *obumbret.* 46 *unge.* 52 *terras.* 63 *meliphylla.* 85 *coegit.* 86 *tanta.* 87 *quiescent.* 95 *gentis.* 100 *soboles.* 110 *furum.* 119 *Pesti.* 120 *intuba.* 133 *inemptis.* 137 *iam tum tondebat acanthi.* 141 *tiliae.* 146 *umbram.* 148 *post commemoranda.* 169 *fragrantia.* 195 *cymbae.* 199 *nixibus.* 200 *et suav.* 202 *refingunt.* 210 *Aegyptus.* 222 *terrasq.* 233 *Pleias.* 241 *suffire thymo.* 243 *Stellio lucif.* 246 *durum tineae.* 247 *in foribus laxos.* 248 *fuerint.* 250 *complebuntq.* 254 *aegris alius color, horrida vultum.* 260 *sonus.* 262 *stridet.* 290: hi versus hoc ordine leguntur: *Et viridem — Et diversa — Usque coloratis.* 301 *obstruitur.* 306 *coloribus ante.* 319 *sacrum.* 331 *validam.* 336 *Drymoq. — Ligeaq.* 338: exstat hic vs. in Palat. 339 *Cydippeq.* 343 *Ephyre — atque Asia.* 347 *Aque.* 348 *dum fusis.* 351 *obstupuere.* 357 *perculsa.* 361 *faciem.* 368 *primum.* 370 *saxosum.* 373 *influit.* 377 *mantilia.* 385 *subiecta.* 393 *tra-*

hantur. 406 *illudent.* 409 *flammae sonitum.* 415 *diffudit.* 430 *vasti circum.* 446 *domos.* 447 *cuiquam.* 449 *lapsis.* 455 *ni fata.* 462 *Pangaea.* 463 *atque Actias.* 467 *Taenarias.* 482 *caeruleosq.* 493 *Averni.* 500 *fugit div.* 504 *rapta.* 505 *qua N.* 516 *nulliq.* 534 *tu munera.* 548 *facessit.* 558 *demittere.* 566 *patulae cecini.* In ceteris, si quaedam excipis, quae notare taedebat, conspirare Palatinum cum Mediceo putabimus, si modo is est Ambrogius, cui fidem ubique habere liceat. Certe facile intelligitur Ambrogium notasse etiam levissima Medicei menda, non item Palatini codicis; omitto manifesta quaedam negligentiae vestigia, ut Ge. II, 302. IV, 4. Ceterum sciens praeterii quasdam lectiones ad orthographiam spectantes.

Historiam textus Virgiliani criticam scribere aggressus mox intellexi, infiniti hoc laboris esse, nec posse rite a quoquam absolvi, nisi qui habitet in Bibliotheca vel Regia Parisiensi, vel Spenceriana. Tamen, si quando otium ad eam rem nactus fuero, experiar, quantum etiam his copiis destituto proficere liceat.

Iam in facienda critica id maxime allaboravi, primum ut, ubi necesse videretur, certius constaret de codicum lectione, tum ut

causas diversarum lectionum investigarem, et id, quod vel receptum iam esset, si quam dubitationem residere putarem, vel quod ipse recepissem, certis firmarem argumentis. Ex meis coniecturis nullam in textum intuli, praeter unam Ecl. III, 110., non quod verum me assecutum confiderem, sed ut saltem legeretur aliquid, quod intelligi posset. In afferendis variis lectionibus Heynius brevitati inprimis studuit; hinc saepe apud eum legitur: sex septemve vel multi libri hoc habent; et similia. Et quum ipsa editionis Heynianae externa forma retinenda esset, nolui ubique singulorum codicum nominatim mentionem facere, ne notae criticae magis etiam, quam factum iam est, augerentur. Qua in re, si mihi licuisset, plane discessissem ab instituto Heynii, notasque criticas, iusta variantium lectionum sylloge auctas, ad calcem cuiusque Voluminis reiecissem. Nunc satis habui, ea subinde supplere, quae maxime necesse videretur, aut ubi qui codex non satis accurate notatus esset ab Heynio, addere id, quod aegre desideraretur; ut, quum plures eiusdem nominis sint codices, quales Menteliani, Moretani, Menagiani, Leidenses, numerum, quo illi inter se distinguun-

tur, si abesset, adiicerem; cfr. Ecl. II, 43. III, 15. 17. 48. 59. 68. 81. 87. 89. 99. IV, 4. 9. 15. 22. 25. 30. 40. V, 70. 81. 88. VI, 57. 63. 71. 73. 80. VII, 19. 22. 24. 41. VIII, 11. 45. 49. 73. 82. IX, 25. 46. 64. X, 4. 7. 23. 30. 33. 54. et saepe alibi.

Sed pleniorem apparatum criticum ei editioni addere decrevi, quae Virgilii Opera ad pristinam orthographiam, quoad eius fieri potest, revocata exhibebit. Et rem orthographicam quum initio non curassem, mox intellexi non esse plane negligendam. Itaque quantum potui laboris et temporis impendi in rem taedii omnium plenissimam. Quamquam autem me non id assecutum spero, ut ea res ita iam sit non profligata modo sed etiam confecta, ut nihil usquam dubitationis relinquatur, tamen de multis eius partibus verius quid iam et certius, quam antea, statui pronuntiarique posse confido. Sed mox, quum cogitarem, esse hanc editionem non philologis solum, sed omnibus elegantioris doctrinae amatoribus, a novo et inusitato plane critices genere plerumque abhorrentibus, adornatam, coepi metuere, ne, si orthographiam ad ea, quae mihi probabilia viderentur, praecepta confor-

marem, nimis illi offenderentur scripturae insolentia, indigneque ferrent, quod cogerentur iam ad spinosam quandam et a suo ingenio alienam disputandi rationem mecum descendere. Quamquam, si quid invenisse tibi videaris verum, quodque idoneis argumentis comprobatum sit et stabilitum, licet id tale sit, quod ipsa sua novitate deterrere potius videatur, quam capere et allicere, non est illud apud te retinendum et abscondendum, sed, etiamsi metuas, ne ab iis, qui vetera vina ac vetera vitia iuxta aestimant, acriter exagiteris, in medium audacter proferendum est et intelligentiorum iudicio subiiciendum. Poteram igitur certe ea, quae super ea re commentatus fueram, ita communicare cum lectoribus, ut nihil tamen in ipsis poetae verbis immutarem. Sed terrebat me communis fere sors talium scriptionum, quae ab uno alterove leguntur, et, si quaedam vel operose congesta, vel ingeniose tractata visa fuerint, etiam laudantur, a plerisque negliguntur et contemnuntur, mox oblivioni tradita in situ et squalore delitescunt. Itaque putavi, ut tandem ipsi hominum oculi veriori adsuefierent rationi, peculiarem mihi parandam esse editionem, quae

et quaestiones istas orthographicas contineret et ipsa verba poetae ad ea, quae mihi probabiliter disputasse viderer, constituta exhiberet. Delevi igitur notas huius generis in commentarium, quem conscripseram, iam illatas; quamquam ita factum est, ut quaedam, quae oculorum aciem effugerant, in primo hoc Volumine remanserint. Paucissima igitur hoc in genere videbis a me correcta, nec vertes mihi vitio, quod adhuc quaedam diversis modis scripta deprehendes, ut *quum* et *cum*, *laevia* et *levia*, *labsus* et *lapsus*, et si qua sunt id genus alia.

Sed etsi rem criticam in potiore laboris mei parte habendam mihi existimavi, non tamen interpretis officium plane detrectandum vidi. Itaque ubi vel dissentirem ab Heynio, causas dissentiendi quam fieri potuit brevissime explicui, vel ubi praetermissum aliquid putarem, adieci, quod opus videbatur. Leviora quaedam ne attigi quidem, nec, si non plane expeditam haberem sententiam, movere quidquam volui. — Excursus Heynii nulla re auxi, praeter primum ad Georg. lib. I. Poteram hic illic quasdam adspergere notulas, haud magnum fructum habituras, quum, qui his Excursibus utun-

tur, meam operam desideraturos non existimarem. Omnino otii defectus passus non est alii me rei, quam ipsis Virgilii carminibus, intentum habere animum.

Gratus autem profiteor, et in emendando et in enarrando poeta saepe ac multum me adiutum esse ab iis, qui nostris temporibus in ea re studium posuerunt suum. E largo Vossianae Bucolicorum et Georgicorum editionis penu erunt fortasse qui plura depromta velint; sed non patiebatur ipsa operis ratio condicioque, notas iam nimis amplas ultra modum augeri. Notas Wunderlichii, ad interpretationem fere spectantes, magnam partem integras huic editioni intuli; Brunckii Iahniique nonnullas excerptas. Profuit etiam Fr. Iacobsii opera diligens in Volum. II. libri, cui titulum fecit *Blumenlese der Roem. Dichter*, collocata. Eximium autem ornamentum huic editioni quaesitum est ex ineditis Spohnii, τοῦ μακαρίτου, commentariis. Is Bucolica a se correcta et explicata edere apud animum suum constituerat. Sed antequam propositum perficeret, diem obiit supremum. Auctor igitur fui Redemtori, ad rem contrahendam paratissimo, ut emeret chartas illas Spohnianas. Coniecerat

Spohnius commentarium suum in LXXVIII pagellas formae, quam vocant, octavae. Statim intellexi inchoatam demum fuisse ab optimo Viro hanc telam. Multa ita scripta erant, ut legi vix possent; pars ita comparata, ut facile appareret, si cogitatum perficere Spohnio licuisset, haud pauca vel demturum fuisse, vel additurum, vel mutaturum. Sed etiam imperfectum illud opus satis, opinor, ostendet, quam pulchra totius species evasura fuerit, si extremum perpoliendi laborem adhibere potuisset! Praemiserat singulis Eclogis prooemia Spohnius, quae, tamquam dispersa membra, in unum redegi corpus et nomine Prolegomenωn appellata Heynii quaestioni *De Carmine Bucolico* subieci. Ut autem, qua fide egissem, cognosci a quovis posset, F. A. Ebertus petenti mihi facile concessit, ut chartas Spohnianas Bibliothecae Reg. Dresd. asservandas committerem. — Praeterea accepi e literaria Spohnii supellectili editionem Virgilii Halensem, cuius singulis pagellis interpositae sunt chartae, in quibus ille codicis Zwickaviensis et alius cuiusdam libri ms., quem suo sibi aere Spohnius paraverat, lectiones variantes notavit. Sed fecit hoc in Eclogis tantum; et

sui quidem codicis, praeterquam ad primam Eclogam, nullam iniecit mentionem. Intellexi ex hac collatione nullius esse pretii hos libros, vitiis omnis generis refertissimos. Et Zwickaviensis quidem codicis diversas lectiones Spohnio Iahnius videtur commodasse, qui easdem mecum benigne communicavit. Praeterea Spohnius locos ex aliorum criticorum libris, sed unius fere Burmanni ad Anthologiam Lat., adscripsit, in quibus Virgilii quaedam ratio habetur.

Quaecumque autem nova huic editioni accesserunt, signis hisce ( ) ab iis, quae Heynii sunt, separavi siglaque etiam nominum addidi, quibus, quid a quoque profectum esset, indicaretur. Wunderlichii nomen literis *Wch.*, Spohnii literis *Sp.*, meum literis *Wr.* significavi. Aliorum nomina, ut Brunckii, Vossii, Iahnii, integra scripsi. Potterii Parisinos et Dorphii codices numeris inter se secrevi, hos Romanis, illos Arabicis, ut fecit ipse Potterius, antiquissimum quemque minimo numero indicans; Alburgensis idem est, qui Dorph. I. — Literae Q. V. significant Quaestiones Virgilianas, quibus res quasdam critici maxime grammaticique argumenti illustrare conatus sum,

Volumini quarto adiiciendas. Ad quas quum saepe et in Varietate Lectionis et in Notis reditum sit, primo Volumini proxime succedet quartum, hoc ipso anno, si nulla erit in typographo mora, proditurum. Prior eius pars continebit Culicem, Cirin, Copam et Moretum a Silligio meo librorum mss. ope emendata. Notitiam literariam eidem Volumini subiungendam melius digeret insigniterque augebit E. G. Gersdorfius, Vir doctissimus, Bibliothecae Reg. Dresd. a secretis.

In contexendis notis meis maxime studui orationis vel simplicitati vel perspicuitati. Itaque retinui multa, quae, usu criticorum confirmata, respuit tamen ipsa Latinitas; quamquam video imprudenti mihi excidisse nonnulla, ad quae non pertineat ista excusatio. Mendis typographicis libera ut prodiret haec editio, providit inprimis Ch. G. Lorenzii AA. LL. M. diligens cura. Effugerunt tamen nonnulla et meam et illius aciem. Pag. 190. Not. l. 25. lege: *ne fuerunt quidem.* — 195. N. l. 15. sq. *Goensium de Cepotaph.* — 199. N. l. 4. *tus.* — 200. N. l. 20. *significet.* — 235. N. l. 8. *bis.* — 247. in textu l. 2. *Thyrsim.* — 361. Var. Lect. l. 1. pro 5 lege s. — 380. N. l. 25. *Wch.* non *Wr.* — 415. V.

L. l. 11. lege VI. pro VII. — 453. V. L. l. 2. *enim* pro *etiam*. — 501. N. l. 1. lege b pro 6. — Haec quum typothetae traderentur, nondum acceperam plagulas librum III. et IV. Georg. continentes. Quare si qua his in libris sphalmata deprehendentur, ea emendabuntur alio loco.

Heynii orationem sunt qui non ubique satis puram esse rectamque affirment; nec dubito, quin ipse Vir Summus, si otium fuisset, emendaturus quaedam fuerit. Fecit hoc compluribus locis Wunderlichius in minore editione; vid. eius Epistolam ad Heerenium pag. XIX. sqq.; feci idem, ubi maxime necesse videretur, in maiore; ut Ecl. II, 35. Not. III, 12. Not. VI, 31. Not. Ge. I, 218. Not. Sustuli etiam leviora quaedam παροράματα, ut Ecl. II, 7. et 27. Not. VIII, 37. Not. Ge. I, 284. V. L. 395. et 396. V. L. II, 15. Not. Alia emendavit Lorenzii sagacitas.

Ceterum iam nunc quaedam, quae scripsi, si liceret, retractarem. In Not. ad Ecl. I, 52. fluctus, ut aiunt, in simpulo excitasse mihi videor. De Ge. I, 142. quae in V. L. ad h. l. disputavi, repudiata videbis in Q. V. XXXIIII, 2.; quamquam illud manet, copulam *que* a Virgilio non adiungi secundo

tertiove vocabulo. Et sunt integra ibi omnia, quod addubitaveram. Ecl. IV, 63. non debueram silentio praeterire, quod in cod. Rom. legitur *Non deus.* Ad Ecl. VIII, 4. commemoranda erat disputatio, quam instituit Fr. Iacob ad Propert. III, 15, 25.; sed quae ibi disseruit Vir doctissimus, ea nec mihi, nec Censori Lipsiensi in Diar. lit. 1830. n. 65. p. 515. sqq. probavit. Quae Ecl. X, 19. in V. L. disputavi, ea egregie firmari versu 23., nescio quo casu notare neglexi.

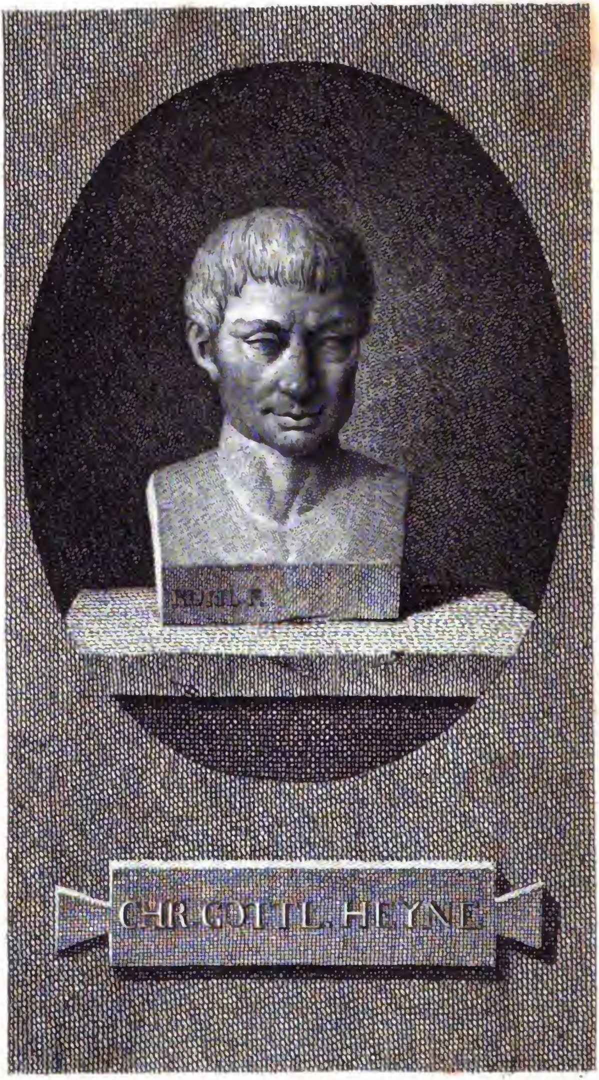
Decreverat Redemtor, aliquot exemplaria chartarum splendore praestantia figurisque ornata aere incisis excudenda curare. Ne igitur vel hac in re discreparet nova editio a superiore, eadem ornamenta, quae hanc commendant, repeti placuit. Sed quum variis accessionibus locupletata prodeat nova editio, necesse fuit, augeri etiam numerum illarum tabularum; cuius rei ratio in fine totius operis reddetur.

At Tu, pia, candida anima Heynii, si quid etiamnum hasce res respectas, ignosce, quaeso, si quando forte aliud agens immodestius quidpiam adversus Te pronuntiavi;

ignosce, si quid indignum tanto nomine tantaque gloria, cuius non minimam partem debes studio in his carminibus illustrandis posito, mea protulit mediocritas. Certe ego, quum difficile sit, una in re excellere, non possum satis admirari vim prope divinam ingenii Tui, quo tot tantasque res ita amplexus fueris, ut, quae multis satis esset laus ad nominis aeternitatem, ea coniuncta in Te uno reperiretur. Quare vix invenio, cuius exemplum aeque ac Tuum commendare possim ad aemulandum iuventuti harum literarum studiosae:

sub Te tolerare magistro
Musarum grave discat opus, Tua cernere facta
Adsuescat, primis et Te miretur ab annis!

Scrib. Dresdae Kal. Iuniis MDCCCXXX.

FIORILLO DEL. GEYSER F.

EX

PRAEFATIONE

EDITIONIS PRIMAE

ANNI CIↃIↃCCLXVII — LXXI

— *pessimus morbus, ut multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium immorentur et exspatientur scilicet.*

BACO DE AVGMENT. SCIENT. *lib. VI, cap.* 8.

Difficile est Virgilium et sine interprete recte legere, et cum interprete. Sunt enim multa in doctissimo poeta, quae pueros non modo, sed viros satis acutos exercitatosque, etiam in repetita lectione, tenere, aut quae, cum non sine multarum rerum scientia nec sine subtiliore et subacto iudicio cognosci possint, legentis oculum fugere soleant, quamvis sint summa cum arte posita, pulcerrime a poeta dicta et ad sensum iucundissima; ut adeo voluptatis et utilitatis ex lectione percipiendae fructus liberali boni interpretis opera non parum sive maturentur sive augeantur. Dum ta-

meu cum interprete poetam legis, vix fieri potest, ut cum recto sensu ac iudicio eum legas. Infringitur enim animi modo ad poetam, modo ad commentatorem conversi intentio, et retardatur impetus; pectus vero, quod magnarum, sublimium, et pulcerrimarum rerum ac sententiarum spiritu incaluerat, subinde refrigeratur; avocatur mens ab operis summa et ab universae virtutis ac praestantiae cognitione, quae non tam in singulis rebus quam in partium inter se convenientia et ad commune consilium conspiratione cernitur; ex singulis tantum et minutis modo sententiis modo verbis aestimare poetam, et saepe id adeo ad alterius tantum nutum et nasum facere, discimus; quo ipso voluptatis ex carminis dulcedine capiendae magna pars intercipitur, quae, iam per ipsam ex retardatione molestiam, non admodum imminui non poterat. Huic tamen malo medela parata est ex repetita lectione. Enimvero nec minores difficultates ipsum premunt interpretem. Namque eius et ingenium rerum minutarum infinita copia ac subtilitate obtundi, obscuraque opera obscurari, et, dum in aliorum sensu acuendo desudat, proprium sensum obrui et hebetari necesse est. Ita, dum undique et ad singula verba, quibus aliqua difficultas, ad aliorum quidem intelligentiam, adhaerescere forte possit, circumfert et intendit animum, multa interdum occurrere solent minus cum re coniuncta; et excidere nonnunquam id, quod ad illum locum quaerebatur. Cum etiam multa sint, quae sentiri quidem facile possint, sed quae exponere admodum difficile sit, dum in iis commode explicandis et illustrandis defixus animus est,

fieri solet, ut sensim sensimque ad alias rerum notiones et imagines delabaris, et tandem explicationem et interpretationem subiungas, quam, si in alio deprehenderis, quomodo ei in mentem venerit, assequi vix possis. Quae omnia non modo nostram sed communem interpretum conditionem duram satis et iniquam esse docent, ita ut in eo genere perfectae aliquid et absolutae operae vix expectari possit.

Mihi vero in Virgilio perpetuis commentariis illustrando, nam variantes lectiones congerere, aut notulas passim adspergere, aut excerptas observationes ex schedis colligere et transcribere non tantum difficultatis habuisset, sed in Virgilio perpetuis commentariis illustrando et maiores et plures molestiae obiiciebantur ex superiorum interpretum copia et multorum operosa commentatione. Nam in poeta versabar, a tot interpretibus tentato, ut, si unusquisque ex iis vel unum tantum locum satis illustrasset, nihil in toto Virgilio obscuritatis relictum esse, sin unum saltem quilibet locum obscurasset, in toto nobis Virgilio caecutiendum esse videri deberet. Quos quidem omnes a me perlectos esse, neminem a me expectare velim: primo loco Servium, Probi lacinias, cum exscriptore Iulio Sabino, Donatum et Philargyrium, tum Heinsium et Burmannum, a quibus tamen ad interpretationem parum fructus feras, Cerdam, doctum et laboriosum, minus forte ingeniosum, interpretem, cuius tamen copia et eruditio non raro plus molestiae, quam boni fructus, habere solet; praeter Guel-

lium et Ursinum, cum Martino, interdum Catroeum et Ruaeum, evolvere satis habui: e quibus commentariis multum me profecisse non infitior, saepe tamen iis in locis, in quibus ipse haererem, utilitatis parum, taedii vero plurimum, inde ad me redire sensi. Destitutus enim ab iis, quoties eorum operam desiderabam, in aliis, quae nullum alienae opis desiderium faciebant, tam copiosos ac doctos eos esse videbam, ut, quomodo tot elegantium et acutarum observationum fructu adolescentes nec plane privarem, nec cum taedio satiarem, non facile invenirem. Offendi ad alia prave accepta, male exposita, aut obscurata, quae mihi satis clara ac perspicua visa erant; ita ut interdum nescirem, in quam partem me verterem; illustrationem enim haec a me postulabant, an vero ea, quae minus bene allata erant, refellerem dubitabam. Ab hac enim illiberalitate intactum pectus semper habui, ut refellendis aut elevandis aliorum dictis indignam et ignobilem gloriam captarem. Multo magis abhorrui a foedo illo more, cavillationes scurriles et contumeliosa dicta in alios laude seu merita seu immerita ornatos iaciendi, aut, ut habeas, quo eos exagites, dicta ab iis impudenter calumniandi. Contra gratum mihi et iucundum ingenuaque indole dignum visum est, profiteri per quos profecissem; meque meliora edoceri a melioribus atque etiam refelli, animo aequo fero, et vero etiam laetor. Quemadmodum tamen, minus recte aliquid dictum esse, facile interdum est animadvertere; qua tamen in re erroris momentum lateat, dicere, et nebulas erroris obiectas sine lon-

ga disputatione dispellere, difficile est: ita multum interdum consumsi operae, ut uno verbo erroris fontem et caussam declararem, aut ut illud apponerem, quo simili aliorum errori occurreretur: cum modo usum loquendi poeticum, modo poeticum aliquod phantasma, modo mythicam rationem parum recte teneri viderem. Sed monui fere verbo tantum; cuiusmodi si nonnulla forte occurrent, quae, cur a me apposita sint, non statim assequi possit lector paullo acutior: respectu ad nobiliorem aliquem commentatorem, quamvis a me non nominatum, habito, adiecta ea esse meminerit, ut, cum viri etiam docti in eum errorem essent abrepti, adolescens, qui in similem errorem aut difficultatem aut in eundem interpretem inciderit, statim habeat, quo eum redarguat. Ceterum eam legem, quae unicuique interpreti proposita esse debet, ut nihil, quod luce aliqua indigeat, cum ad illustrandum difficile sit, omittat ac praetereat, nihil autem, quod satis lucis per se habeat, alienis luminibus affusis offuscet et obscuret, nunquam ex oculis dimisi, eaque industria et cautione me illud assequutum esse spero, ut, si non raram doctrinam et exquisitas ubique observationes attulerim, at utiles tamen commentarios in poetarum principem condidisse videri debeam, in quibus ea proposita sint, quibus eius lectio adiuvari, commendari, et, si non omni molestia liberata, at cum voluptate tamen aliqua coniuncta, videri possit. Itaque nec doctrinam poetae*) illu-

*) Profitetur eam poeta ipse in Epistola ad Augustum Caesarem; ait enim: *se impertiri* (h. e. adhibere) *alia quoque stu-*

strare neglexi, et, si qua ab eo erudite, hoc est, sive ex fabulis et historiis arcessita sive ex Graecorum poetarum imitatione posita essent, illa loca, si supersunt, excitavi, nec tamen, etsi hoc nunc factum esse interdum mallem, integra adscripsi, ne moles commentariorum modum excederet. Quo eodem metu nec exempla coacervare in dictione explicanda volui, sed, cum brevitatem unam omnium maximam virtutem talis operae esse putarem, quotiescunque licuit, aut verbo rem monui, aut ad viros doctos lectorem remisi, qui copiosiorem disputationem desideraret.

Nec tamen totam meam qualemcunque operam his finibus circumscribi passus sum. Cum Virgilius is sit, in quo legendo magna iuvenilium studiorum pars consumi soleat, eo quidem consilio, dummodo multi id sibi propositum haberent, ut ad adolescentum ingenia polienda, ad sensum et gustum pulcritudinis acuendum, ad iudicium de omnibus iis, quae ab arte et ingenio elaborata et expressa oculorum animique sensui subiici possunt, informandum valere illa lectio et vim habere debeat*); feci id, quod in alio poeta,

dia, quam numerorum et poetices, multoque potiora, ad id opus, Aeneidem puta. Haec sunt ea, quae ad antiquitatem mythicam, inprimis Italiae, et ad Tragicorum lectionem spectant.

*) Quintil. I, 8, 4 *Cetera admonitione magna egent, inprimis, ut tenerae mentes, tracturaeque altius, quicquid rudibus et omnium ignaris insederit, non modo quae diserta, sed vel magis quae honesta sunt, discant. Ideoque optime institutum est, ut ab* Homero *atque*

qui non ita omnium manibus teritur, aut non nisi a callentioribus et doctioribus legitur, non mihi faciendum esse putarem, ut non modo ad ea, quae difficilia ad intelligendum et obscura sunt, verum ad illa etiam legentium animos adverterem, quae pulcra in poeta et praeclara insignique aliqua venustate nobilitata sunt, ut iisdem, in aliis poetis, sive observandis ac deprehendendis sive diiudicandis, adsuescerent. Quam interpretum sive sollertiam sive industriam cum saepe in puerili lectione desiderarim, aliorum votis similibus satis facere hoc instituto volui, simulque exemplum proponere iis, qui alia bona disciplina usi non sunt, ut habeant, ad quod se componant, si in iuvenili coetu poetas praelegunt et interpretantur. Quamquam enim illa ratio difficultatis aliquantum, paullo plus etiam in se habet, quam promittere videtur; sine tali tamen interpretationis genere vix ullus verus fructus ad elegantiam et ingenii perpolitionem aut orationis exornationem ex poetae lectione capi potest.

Poeta ipse ex Burmanni recensione, quae Heinsianam sequitur, unice expressus est*); nec quicquam in contexto mutatum; non quod non loca in Virgilio adhuc aut mendo aut mendi suspicione laborare existimem, verum quoniam magna harum correctionum pars ad sensum parum spectat, nec

Virgilio *lectio inciperet; quamquam ad intelligendas eorum virtutes firmiore iudicio opus esset. Sed huic rei superest tempus: neque enim semel legentur; interim et sublimitate heroici carminis animus assurgat, et ex magnitudine rerum spiritum ducat, et optimis imbuatur.*

*) In prima scilicet editione.

ubique ad orationis elegantiam, sed plerumque in verbis et formulis versatur, in quibus librarii, grammatici, critici, et editores contendere inter se solent, ut quod alius eiecerat, alter revocet. Omnino autem in recensione scriptoris antiqui, in ipsis eius verbis innovatio omnis critica non modo periculi et dubitationis habet plurimum, verum etiam, dum subinde nova exemplarium discrepantia infertur, ea res plus molestiae et taedii quam fructus et utilitatis affert; ut adeo, ex quo lectio alicuius scriptoris semel fuit ad codicum fidem accurate satis constituta, ea, quae sive ingenii acumine sive codicum ope mutari possint, nisi ipsam scriptoris sententiam afficiant, notis et observationibus servari malim. Virgilius autem a trecentis inde annis tot doctissimorum virorum studia expertus est, ut, inprimis post Heinsii ac Burmanni operam, nemo facile tam vanus auctor reperiatur, qui e libris scriptis multa praeclara, quae nondum ex aliis libris notata sint, polliceri ausit. Aliter se rem habere novi in scriptoribus, quorum exemplaria pauca aut extant aut inspecta sunt. At eorum scriptorum, quorum codices et aetate et bonitate praestantes magno numero iam inspecti sunt, si alios codices vulgares comparaveris, omnis fructus plerumque ad sollennes aut novos errores librariorum, et varietates iam aliunde notas redit; ita male collocatur otium. Itaque, si quis lectionis varietatem ex optimis libris ad nostrum usque tempus undique congestam consideret, ad emendatiorem et ornatiorem Virgiliani carminis lectionem operam recentiorem multo minus fructuosam fuisse

intelligat, quam superiorum temporum diligentiam; a novissimis autem Criticis vix quicquam varietatis e codicibus esse enotatum, quod non ex aliis libris iam notatum et plurium librorum consensu esset confirmatum; pleraque, quod ipsi tribus codicibus comparandis experti sumus, ad aberrationes librariorum redire; at in iis locis, quae vulnus habent, quod sententiam orationis obscuret, restituendis ac sanandis, ab his codicibus non magis quicquam utilitatis quam a ceteris arcessi posse. Itaque ex innumeris iis codicibus, qui adhuc passim in bibliothecis latent, licet eos excuti non omnino inutile fore pronuntiem, ad summam tamen rei vix quicquam valde memorabile et insignis alicuius utilitatis expectandum esse arbitror. Plerisque, e Latinis certe, auctoribus, qui quidem accurata et sollerti lectione digni sint, emendandis et poliendis satis insudatum est, ut iam iis venia certe danda sit, qui emendatae huius lectionis fructum aliquem capere, nec omnem operam in rimanda lectionis varietate, aut ariolandi et coniectandi lubidine, ponere, aut auctores ad grammaticam modo et criticam subtilitatem recte intelligere, verum, cum ipsis rebus et sententiis, etiam eorum artem in inveniendis, eloquendis, et ornandis rerum argumentis, sententiarum ac verborum delectu, perspicere et eorum exemplis addiscere velint, quomodo ipsi sibi maiorem ingenii et orationis elegantiam comparent. Cum tamen Virgilium eum esse meminissem, in quo criticae alicuius facultatis copiam, qua nullus ingenuae doctrinae homo sine magno et suo et disciplinae, ad

quam sese adiungit, detrimento carere possit, adolescentes optime possint sibi parare, nolui vel hanc utilitatem ab hac editione seiungere. Itaque non modo variantes lectiones ex Burmanniana editione, praeter paucas prorsus inutiles, omnes excerpsi, in meliorem ordinem digessi, iudicio etiam qualicunque meo adiecto; verum etiam varias lectiones ex Pierianis notationibus, quae Tomo istius Editionis quarto seorsum excusae sunt, subiunxi. Ex Martiniana porro Eclogarum et Georgicorum recensione septem codd. varietates suis locis inserui, et ex Edimburgensi emendationes Cuninghami, codicem Mediceum aAgginio expressum, Vaticani codicis fragmenta a Bottario excusa, codicis Romani varias Lectiones ad calcem ab ipso adiectas sedulo comparavi et exscripsi; trium etiam codicum, quos cum insigni aliquo bene de me et de Virgilio merendi studio Vir Illustr. Iul. Car. Schlaegerus et obtulerat et inspiciendos miserat, excerptas lectiones, de quibus paullo post dicam, subieci. Constitutum quidem ab initio habebam, dilectum aliquem variantium lectionum, quod iussus eram, facere. Enimvero, quo magis rationes, caussas, et usus earum in quocunque scriptore intellexeris, eo difficiliorem huius consilii effectum esse praevideas*). Deinde, si iuventutis utilitatem respiciendam esse duxeris, ut ii aliquem harum rerum usum consequantur, in tali editione, multo autem magis in tali poeta nihil abesse vo-

* Vid. modo Wetstenii proleg. ad N. T. p. 199—201. Pierson. praef. ad Moerin p. XX. Ven. Ernesti praef. Taciti a. 3.

lebam, quo ad varietatem lectionis eiusque usum omnino cognoscendum adducerentur. Reiskii coniecturas nonnullas et observationes pro multiplici variaque doctrina, quae in eo Viro est, et generosiore in correctionibus spiritu, non contemnendas, in variis ad Georgica locis inserui; miserat enim ad me Vir et olim mei studiosus pro benevolentia sua et humanitate Georgicorum exemplar manu sua notatum ea lege, ut, quae inde tollere aut relinquere vellem, libertatem faceret.

Et hactenus quidem de conatibus meis in ipsum poetam. Restat, ut breviter indicem ea, quae huic praefationi subiecta sunt. Primum, cum variantes lectiones ex satis magno codicum scriptorum numero excitandae essent, quorum ut alii, qui eandem mecum telam non detexuere, notitiam, et quanta cuiusque auctoritas esset, in promtu haberent, postulari non poterat; subiungenda erat aliqua eorum notatio et descriptio, in qua, re ipsa invitante, non modo nonnulla diligentius excussi, quae ad horum codicum historiam spectarent, verum etiam, cum valde turbatam et confusam hanc critices partem esse viderem, altius rem exorsus sum, ut omnino de codicibus quaererem, quorum quidem unquam ab editoribus Virgilii mentionem et notitiam factam videram. In quam commentationem cum semel incidissem, eo deductum me vidi, ut in eas editiones inquirerem, quae ex codicibus scriptis excusae aut emendatae esse traderentur. Processit ita non animadvertenti studium ad ipsam contextus poetae quam dixeris historiam,

in qua cum omnia fere tenebris obducta et obscurata viderem, cumque, quae animi humani natura est, indigne ferrem, quoties de antiqua aliqua editione ageretur, haerendum et dubitandum esse, quorsum illa referenda, quae eius auctoritas habenda esset, opera tandem hac semel defungendum esse arbitratus sum, ut in editionum ordines et classes, stirpes ac familias, paullo accuratius inquirerem. Qua in re ut quadam tenus saltem procedere liceret, editionum ante omnia annales quidam erant conficiendi. Ea omnia subiunxi, non quod in iis eo, quo contendebam, pervenisse mihi videbar: non enim haec ab uno homine perfici possunt; et multa erunt, quae ad alterum ac sequentes forte Tomos accuratius et emendatius tradere licuerit; verum quoniam, si vel lineae earum rerum duci possent, utile et hoc ad critica haec et litteraria studia esse arbitrabar. Quem enim fructum satis magnum ex his litteris tulissem, nisi inde animum ita comparare et instituere didicissem, ut aliorum utilitatis potiorem rationem habendam esse putem, quam vani alicuius metus, ne existimationi meae ac laudi quicquam inde decedat, dum inchoatam et descriptam tantum operam publice propono, in qua unicuique facile sit et promtum, habere forte et memorare, quae ad eam perficiendam deesse possint. In promtu enim erit unicuique, cui editio mihi non visa ad manus sit, aut erroris aut omissionis me arguere. Vitam etiam Virgilii meo studio confectam subiunxi, de qua quidem sub eius initium nonnulla monui; rem autem utilissimam atque etiam necessariam

suscipere putavi, cum aliis de caussis, tum propterea, quod multa in Eclogis, multa in Georgicis, episodia etiam nonnulla in Aeneide, ex reipubl. Roman. statu et conditione eorumque annorum rebus gestis explicanda sunt. Itaque etiam in notis et in ipsis argumentis Eclogarum et Georgicorum, in quibus naturam et artem carminis potissimum tradere volebam, nonnulla commemoravi, quae ad tempora, in quibus ea carmina scripta sunt, cognoscenda spectarent. Nisi enim vita, conditio, fortuna auctoris, et publica rerum facies, quam ipse ante oculos habebat, cum scriberet, nota sit, multa in unoquoque scriptore obscura nec satis expedita manere necesse est. Quamobrem hoc interpretationis genus, quod ex interiore eiusmodi historiae notitia petitum est, inprimis probandum esse existimo*).

*) Subiiciam hic ex priore editione disticha, quibus eam *Fr. Wilh. Iahno*, amicissimo viro, inscripseram.

VIRGILIUS

Si tibi, cui recte tradas me, quaeritur, ipsa
  Quemque Thalia probet, cuique placere velim:
Aude temnere opes; fuge lubrica limina regum.
  Quos colui, haud omnes Caesaris aula tulit.
Sat tolerata mihi fastidia lenta potentum!
  Saepe alter *Bavius* tu mihi, *Caesar*, eras!
Nunc mihi quaere *Bonum* et *Sapientem;* in pectore *Sancto*
  Cui *Rectam* mentem *Musa Deus*que dedit;
Qui servare fidem *nulla mercede*, probare
  Recta, *inter*que *minas* et *sine laude*, queat.

Hic mihi sit *Varius;* iuvet huic me iungere amicum,
  Inque tui IAHNI delituisse sinu.
Addideris cari fidum HENNI pectus: amicis
  Redditus ah! priscis sic mihi visus ero.

Plotius et Varius — Virgiliusque
— animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.

Horat. Serm. I, 5, 40.

EX

PRAEFATIONE

TOMI SECUNDI EIUSDEM EDITIONIS PRIMAE

EXCUSI ANNO LXXI

Inter Virgiliani carminis dotes praecipuas ***doctrinam poetae*** et ***sermonis poetici praestantiam*** me habere, ex iis, quae passim a me dicta sunt, intelligitur. Ut eas paullo accuratius declararem, quandoquidem Virgilius is auctor est, in quo iuvenilis aetas exquisitioris doctrinae initia imbibere solet, praeter cetera boni interpretis officia, propositum mihi in Commentariis meis fuisse, iam in praefatione ad priorem Tomum professus sum. Quam operam iis maxime praestare volui, qui non in eo acquiescendum sibi esse putant, ut universe sibi dictum audiant, magnum ac doctum esse poetam; in quo tamen ingenii illa vis ac doctrinae copia orationisque pulcritudo posita sit, non assequantur. Accidit mihi ipsi saepius, quod et aliis evenire solet, ut hunc vel illum locum sive audirem sive ipse bene

sentirem esse sublimem, magnificum, divinum; dictionem praeclaram, poeticam; ut tamen nec intelligerem, nec, si intelligerem, declarare possem, *qua* tandem *in re* pulcritudo illa, dignitas, et maiestas Virgiliani carminis spectanda esset. Habebam sensum aliquem praeclarae alicuius pulcritudinis, sed obscurum, iudiciumque mentis confusum et turbidum, quod nec mihi expedire possem, multo minus aliis, nisi ut exclamarem, pulcrum locum esse! Neque aliter rem se habere vidi in vernaculorum poetarum lectione; intellexi enim difficile multis esse, diserte satis exponere, quae tandem in iis, quae pulcre et praeclare conscripta mirarentur, pulcritudinis caussae essent; rerumne inventio, an tractatio, an enuntiatio, laudis summam contineret, et, quando oratio tam laudabilis esset, qua tandem re praeclara illa orationis virtus spectanda vel declaranda videretur. Potest enim aliquis verborum sensus tenere perbene; potest poetarum lectione esse tritissimus, in libris quoque, qui de sensu pulcritudinis agunt, versatissimus; fac critica quoque opera esse exercitatum; tamen is non parum forte haereat, si ab eo postuletur, ut rerum a poeta expositarum claras notiones expositionisque virtutes, tractationis artificium, orationis ornatum, aliis perspicue et plane declaret. Hoc illud est, quod plerumque in summis criticis animadvertas, ut in detegendo ulcere in verbis latente et in medela invenienda miram sagacitatem adhibeant, argumenti tamen tractationem locorumque difficiliorum sententias parum ipsi assequantur; quid? quod haud raro ne suarum quidem emenda-

tionum aut interpretationem commodam afferre, aut rationem idoneam reddere possunt.

Difficultatem hanc sensi obiectam maxime tum, cum *poeticam orationem ad solutam revocare* vellem. Mox tamen *in hoc ipso rerum cardinem versari* vidi, si quis poetici sermonis vim et naturam, copiam, ornatum percipere velit, ut tum demum profecisse aliquid ad eam rem sibi videri debeat, ubi easdem res ac sententias communi sermone exponere et poetico habitu et ornatu nudatas animorum sensibus exhibere in promtu habuerit; ita enim in sensum oculosque incurrere, qua doctrina, ingenio, orationis vi, a poeta eaedem res exornatae et commendatae sint. Non nisi in praestantioribus vel difficilioribus locis, nec semper nec ubique, hoc esse faciendum, per se intelligitur.

Ut itaque ornatissimam poetae orationem declararem et explicarem ; id vero breviter facere, consilium et ingenium meum suadebant; nulla mihi ratio visa est commodior, quam ut, versu indicato, *sententiam soluta oratione*, sed *verbis propriis*, subiicerem, iisque dilectu, positu, et iunctura ita temperatis, ut poetici ornatus semina et caussas continerent; unde adolescens, semel monitus, comparatis poetae verbis, facile assequi possit, qualis poetici phantasmatis ratio et natura per se sit, qualisque amplificatio et exornatio poetae arte accesserit, unde color poeticus, sententiae dignitas vel sublimitas, orationis dignitas et ornatus, petitus sit; quid in ipsis verbis, verborum dilectu, structura, collocatione, gravitate, pondere, ornatu, copia, exquisitiore aliqua

flexione, figura, aut toto orationis habitu, cultu, elegantia et dignitate, immutato et inverso vulgari ordine, poetae artem et iudicium commendare debeat.

Pleraque *verbo* tantum monui; sed ut verbum illud rei et consilio meoque sensui satis consentaneum reperirem et exputarem, etsi illud nunc, cum a me appositum est, satis obvium, et vulgare forte, videri potest, saepe tamen intentiore cogitatione et cura opus fuit, quam ad multas e copiosioribus notis conscribendas. Alia mihi monenda fuere, cum interpretum aliquem et virum doctum in hoc vel illo loco et verbo haesisse viderem; nam faciebat ea res probabile, fieri posse, ut etiam alius ad eundem scopulum offenderet, etsi meo sensu locus nihil difficultatis habere visus erat; sed monui verbo, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione subiecta; quae si cui otiosa vel levis visa fuerit, antequam de eius inutilitate pronuntiet, alios velim interpretes et commentatores evolvendos sibi esse putet.

Ceterum operae meae, etsi tumultuariae fere, cum, post priorem Tomum vulgatum, poetam, per plures annos sepositum, moxque repetitum, per mensium saepe plurium decursum itidem aliae curae et officiorum partes manibus excuterent, ratio fuit fere haec, ut *primum* particulam aliquam poetae ad meum sensum interpretarer, quaeque monitu necessaria viderentur, adscriberem, *tum* interpretes consulerem, primum veteres, tum recentiores. Quam vellem omnes, sal-

tem plures, a me potuisse inspici, aliorumque copiis meam penum locupletari! Non dubito, et ex vetere lectione etiam memoria teneo, in sexcentis libris doctorum virorum Virgiliana loca illustrari vel obscurari. Poterunt post me alii aliunde opes novas congerere, aut ex aliorum accuratiore doctrina operam meam emendare; etsi super Virgilio multa dicere facile est, at, pauca recte dicere, satis difficile. Ego quidem cum non possem evolvere omnes, sumsi in manus optimos, saltem doctissimos, quos in praefatione prioris Voluminis huius editionis commemoravi; et, nunc in Aeneide, e recentioribus Trappium et Wartonum. Pierii, Heinsii, et Burmanni copiae ad lectionis varietatem et veritatem spectant; ad interpretationem parum inde profeceris. Servium accurate comparavi, tum Ruhnkenii, doctissimi et humanissimi viri, monitu excitatus Iulium Pomponium Sabinum, qui veterum Grammaticorum fragmenta, e pleniore quoque Servio, nonnulla servavit. E Donati grammaticis et rhetoricis argutiis potest forte alius, qui otio abundat, pauca adhuc legere, quae utilitatem habeant; etiam ex diligente comparatione Anthologiae Latinae. Omnino velim mihi aliquem dari, qui a Silii Italici, Valerii Flacci, Statii et Lucani, Ausoniique et Claudiani lectione recens studium suum ad Virgilium convertat! non ut ille loca similia et parallela inani ac vana ambitione congerat; verum Poetae illi, quos ad Virgilium se composuisse totos manifestum est, dum non modo in carminum ratione et ordine, verum in ipsa quoque elocutione, in singulis versi-

bus ac verbis, exprimere eum laborant, saepe interpretationem locorum Virgilianorum suppeditant. Mihi acquiescendum fuit in iis, quae ex pristina lectione memoria retineret, aut quae passim in excutiendis locis vel interpretibus occurrerent.

Ut tandem *poetae artem ac doctrinam* declararem; cum ingenii et iudicii, quo ille celebratur, laus ea in re inprimis emineat; vanum enim est, quod multos iudicare audias, poetam omnia ingenio, nihil arti, debuisse; investiganda esse putavi, quae essent vel inventa a poeta vel aliunde, maxime e Graecis, translata, cum in toto argumento et materia singulisque eius partibus, tum in rerum verborumque ornamentis. Quae res cum non semper nota aliqua commode comprehendi posset, sed in disputationem paullo longiorem excurreret: praestare putavi, ut in *Excursus post singulos libros insertos* talia reiicerem.

Quae mihi proposita fuerint, ingenue exposui; nollem me tam longe abesse ab eo, quod sequutus sum. Satis tamen mihi est, poetici cultus ornatusque declarandi, omninoque poetae interpretandi, exemplum proposuisse; quod nec minus ad aliorum poetarum, etiam recentiorum, lectionem rite instituendam, utilitatem habere possit. Scr. in alma Georgia Augusta: d. XXII. Aprilis CIƆIƆCCLXXI.

EX

PRAEFATIONE

TOMI TERTII EIUSDEM PRIMAE EDITIONIS

EXCUSI ANNO LXXV

Absolvi tandem, deo favente, enarrationem Virgilii, rem non tam per se arduam, quam homini molestam ac difficilem, qui non nisi per intervalla, satis multo interdum interiecto tempore, ad eam redire, nec nisi operae subsecivae partem aliquam ei impendere poterat. Cum primum spartam hanc susciperem, nihil amplius a me postulabatur, quam ut excerptis variis lectionibus et adspersis seu aliorum seu meis hinc inde notulis instruerem Virgilium in puerorum usum; ut librarius haberet libellum, quem proximo mercatu rerum forensium distrahere posset venditione parata ac facili. Etsi bene noram, operam eam esse expeditam et parum difficilem, ut notam et observationem allinas, non, ubi is, qui legit, notam requirat, sed ubi, quod notes, ipse in promtu habeas; (cum autem morem

commentandi ad veteres auctores multorum esse virorum doctorum intelligo) parum tamen placuit ea conditio et tum, cum ea ferretur, et multo magis post, cum manum operi admoverem; rem enim indignam me facere videbam viro bono, qui in eo operae genere, quo publicam utilitatem propositam habere et doctrinam adolescentum alere et possem, et deberem, non id sequerer, quod consilio huic consentaneum factuque optimum iudicarem. Erant ante oculos tot exempla veterum scriptorum, in quibus, cum seu notas aliorum colligere vel excerpere, seu notulas suas adspergere propositum habuissent editores, etsi accessit forte bonae frugis aliquantum, effectum tamen est, ut ei, quod in nova editione, quae interpretationem aut commentationem in fronte promitteret, expectandum et optandum erat, satisfactum sit parum aut nihil, etsi cum emtorum impensa haud modica in librum eroganda. Omnino ea fuit frequentata ratio ab editoribus superiorum temporum tantum non omnibus; si Gesnerum forte, multo magis Ernestium excipias; ut aut criticam subtilitatem, in verbis scilicet, ne in sententiis quidem, solam dignam putarent viro docto, aut notis Variorum in unum cinnum, seu in saturam, coniectis, pannorumve more inter se consutis, ita interpretationi se consuluisse crederent; aut ut subinde, ubi occurreret oculis vox rara et exquisita, formulave loquendi doctior, in hanc involarent et exemplorum congerie, interdum sexcentis iam in locis cumulata, tanquam Caeneum in fabula, obruerent: interdum prorsus securi, quae tandem verbi vis in eo loco

esset, ad quem haec omnia converrebant. Memini itaque me subinde in lectione veterum auctorum indignatione excandescere, cum in locis, in quibus haerebam, nihil auxilii, ne monito quidem, locum esse difficilem, impeditum aut corruptum, contra vero alia omnia, quae nemo desideraret, apposita viderem. Inprimis autem animum pupugerat ea cogitatio, quod Virgilium noram esse in paucis illis scriptoribus, quos in scholis praelegere et interpretari solent magistri, eumque fere proponi iis, qui profectus iam aliquos in literis fecerint, et mox in academias sint abituri. Videbar igitur operae pretium facturus esse, si et magistris et adolescentulis, saltem generosioris indolis, tradere possem in manus poetam ita adornatum, ut in interpretandi rationem artemque luculentiorem, quam qua vulgo uti solent, inde discerent, et apparatum criticum haberent locupletiorem, unde varietatis ac corruptelae varium morem, medelae afferendae sagacitatem, ac criseos faciendae gustum aliquem, capere ac parare sibi possent. Etsi enim editiones haberemus Virgilii multas et praeclaras, nullam tamen videbam esse, quae tali consilio satis responderet. Nam Burmanni editio criticas rationes potissimum sequitur; nec ubique; ad interpretationem autem parum praesidii habet. Cerda vero, totus interpretationi addictus, doctissimus homo, partim, pro saeculi sui more, copiam effundit inutilem, partim iudicio utitur parum subtili et explorato. In Ruaeo ac Catroeo, non indoctis interpretibus, altero etiam ingenioso homine, etsi paullo iactantiore, quam ut aequo animo ferri pos-

sit, doctrinae subtilitatem facile desideres; ut contra in Trappio, qui multa utilia et ab aliis haud animadversa affert, et iudicii acumen et vero etiam ingenium poetica elegantia politum. Coniunctas autem et doctae interpretationis et criseos accuratae ac diligentis partes, ut esset exemplum in Marone propositum, quo uterentur, qui has litteras paullo eruditius tractare vellent, nusquam videbam.

Quae cum animo volverem, statim ab initio fundum ieci interpretationis meae multo ampliorem, quam pro eo in quod conventum erat. Idque potius respexi, quid me deceret, quam quid a me postularetur. Nec me poenituit operae. Expertus enim sum favorem eximium ac studium virorum doctorum singulare, etiam in condonandis erroribus, quos, inprimis in priore Volumine, cum festinatio tum imbecillitas humana effudit plures: quorum indiculum subiicerem, nisi spes esset, fore ut paullo post hoc ipsum volumen recudatur.

Quae in interpretatione mea potissimum spectarim, satis, puto, expositum a me est in praefationibus superiorum voluminum. Neque ideo repetere necesse est, me et doctrinam Virgilii et orationis poeticae indolem ac caussas inprimis enucleare voluisse. Quod si reprehensum in opera mea fuit, me in nonnullis locis tenuia esse sequutum, potest hoc forte aliquoties factum esse parum opportune; non tamen oblivisci debebant viri docti id, quod iam olim diserte monui, me fecisse

id sedulo in iis locis, ubi superiores interpretes aut haesisse aut lapsos esse videbam; tum formula loquendi per se forte erat satis nota, cum cumulassent alii exempla, sed caussa et ratio, ut in plerisque fieri solet, minus erat seu observata, seu perspecta: hanc digito monstrare volui; tandem et multa in hoc genere esse solent satis obvia, si semel ab aliquo observata et explicata fuerint; non raro tamen evenit, ut illa ipsa facillima ratio, antequam monstrata esset, plerorumque oculos fugeret.

A cumulandis exemplis sedulo abstinui, cum omnino essem proclivior ad observandas caussas formarum loquendi et elegantiarum; possunt enim exempla alicuius formae apponi vicena, et tamen obscura manere formae vis ac ratio: id quod saepe in virorum doctissimorum, etiam Nic. Heinsii et Burmanni, disputationibus longissimis factum animadvertas; dum, quid ex his colligi possit ac debeat, aut ipsi parum perspexere, aut, si perspiciebant, monere neglexere. In elegantia autem et ornatu orationis, inprimisque poetico, multum refert, an teneas caussam ac modum figuratae dictionis, inversae structurae, mutatae vulgaris consuetudinis in exquisitiorem ac doctiorem, quae poetam deceat; nec nisi haec perspexerit aliquis accurateque tenuerit, in patrium sermonem aut transferre ista aut imitari et aemulari recte potest. Tum brevitatem propositam habui, quantum licuit. *Nil moliri inepte*, non minus debet infixum esse interpretis animo, quam poetae. Inprimis autem

illud aureum Plinii dictum memoria excidere non passus sum, quod in bonum interpretem non minus, quam in virum verecundum cadit: *ut nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referrem;* hoc est, ut *non mihi* notas appingerem, *sed legenti.* Etsi fatendum est, vix ullum aliud studium tam parum ad certum consilium ac finem attemperari a plerisque, et operam edendorum illustrandorumque scriptorum plerumque adeo incertam et male circumscriptam vagari, ut quid sibi sequendum, quid omittendum esset, omnibus aliis magis constitisse videas quam editoribus. Digna res est, quae alio loco accuratius, forte etiam opportunius, a me exponatur; nunc ad alia procedendum est.

Monui forte interdum nonnulla, quae ante me ab aliis, etiam per hos annos, quos in Virgilio interpretando per intervalla consumsi, iam occupata fuere; omisi forte alia, quae ab aliis egregie illustrata sunt. Nec dubito, multa ornamenta meae operae inde accedere potuisse, si varios virorum doctorum critici argumenti libellos evolvere ac comparare potuissem. Sed animum, variis curis iam sic satis districtum, novo et molesto studio onerare ac deprimere parum consultum erat; tum vero iam ante professus sum, idque etiamnum profiteor, habere me hoc in votis, ut ad editionem hanc novis curis emendandam ac locupletandam conferant suas opes et copias viri docti et publice proponant, qui in poeta interpretando ea utentur. Ita demum expectari potest, ut summus poeta dignam se nanciscatur interpretationem. Sunt enim

in hoc genere innumera, in quae incidas potius, quam ut ea meditando extundas, nec unius facile hominis sagacitas aut studium consequatur omnia. Fuere quoque viri docti, qui votis his meis responderent. Proposuere enim supplementa in Georgica *Geislerus*, *Bergstraesser*, *Nezker*, viri doctissimi, inter quae non pauca sunt, quae ipse in nova prioris Voluminis recensione amplectenda putabo. Accepi communicata alia per litteras a Ven. *Ernestio*, et a *Ruhnkenio*, viro in arte critica utriusque sermonis summo, quae in nova editione suis locis inserenda erunt.

In varietate enotanda ab initio onus mihi imposueram, ipso operae processu adeo molestum, ut interdum vix tolerari posse videretur. Sed receperam semel, omnem me varietatem non modo ab Heinsio et Burmanno enotatam, verum et Pierianam, et sic porro, esse adiecturum; cum equidem fidem putem esse praestandam etiam in eo, quod male receperis, nolui ab eo, quod semel susceptum erat, recedere. Tum virorum doctorum iudicia super varietate lectionis et codicum comparatione plerumque ea sunt, ut nihil omittendum esse putent, quod in aliquo libro scripto, vel ex scriptis edito, aliter, quam vulgo legitur, exaratum sit. Si tamen in Virgilio hoc forte concedi potest, tanquam in poeta principe, in quo nihil nimis leve esse possit, et in quo critices rudimenta facienda sint adolescenti: nolim tamen cuiquam eandem rationem probari in aliis minoris dignitatis scriptoribus. Si enim in Virgilio, ut diximus,

esse potest utilitas aliqua variae lectionis diligentius etiam in obscuris et tenuibus aut in sollennibus erroribus adscriptae: ut specimina habeant adolescentes festinationis et stuporis librariorum: quae tandem in aliis, et ubique, esse potest utilitas enotatae varietatis, quae, si vere dicas, varietas nulla est, sed mera librariorum aberratio, millenis exemplis dudum nota, modo ab incuria, modo ab ignorantia, modo a saeculi inscitia profecta? in qua nihil novi occurrat; nihil quod non sexcenties observatum sit; nihil quod aliquem fructum habeat, aut habere possit. Inprimis autem in iis auctoribus, qui iam critica arte et ad meliorum librorum exemplaria emendati sunt, quam utilitatem studii expectare potest is, qui iterum vulgarem aliquem et diobolarem codicem aut editionem a somnolentis operis depravatam sedulo excutiat, sphalmata et errores enotet, et sic novam se editionem adornasse putet? Nonne turpe est, brevem huius vitae fructum in haec impendere? in tam late succrescente rerum discendarum segete operam in nugis his consumere? Verum est ea multorum opinio, nullo animi iudicio explorata, ut putent satis esse, si modo codicem vel editionem veterem conferendam habeant; id autem, quod primo loco considerare debebant, sitne is liber novae, aut emendatioris, lectionis fons vel adiumentum, vix in animum admittant. Atqui, ut hoc exemplo utar, Virgilii trecentos codices et editiones veteres hoc respectu vix dignas habebit, quas inspiciat, is, qui non ad vulgarem opinionem iudicium sibi mentis constituendum putet. Utilior haud dubie ope-

ra a viris doctis ponetur in hoc, ut plurium editionum bona, cum dilectu tamen prudenti et diligenti, in unam conferant, eaque bona novis opibus, quas nostri in his litteris profectus, nostrae aetatis rationes postulare forte videntur, locupletent, quibus iterum alii singulas, quas conferre se posse putent, accessiones adiiciant: ut, in molesta hac diversarum editionum, quae singulae aliquantum bonae frugis habent, copia perveniatur aliquando eo, ut iis, quae ante hos ducentos vel centenos annos usum forte habere poterant aliquem, nunc autem aut omnino habent nullum, aut saltem exiguum, spretis ac reiectis, utilissima quaeque et optima in uno libro comprehensa habeamus. Nisi enim litterarum antiquarum studio hac aut simili alia ratione succurratur, qua resecentur inutilia et a nostri saeculi cultu ac genio aliena, adiiciantur autem ea, quae huic litterarum luci, huic poetices et artium expolitioni, acumini philosophiae melioris et historiae subtilius tractatae, varietati et copiae doctrinae consentanea sint; nisi minuantur porro sumtus in tot editiones, quas nisi omnes ad manum habueris, sapere non licet, inque tantum librorum auxiliarium apparatum faciendi; revocentur vero virorum doctorum studia ad certum ac definitum finem et usum, constituanturque omnia sic, ut et iis capiendis par sit animus et vero etiam ceteris disciplinis percipiendis satis recte vacare possit: haec, inquam, nisi mature provideantur, vereor ne studium hoc graecarum et latinarum litterarum indies in maiorem contemtum adducatur a viris prudentibus, seu qui sibi prudentes videntur, qui omnia ad vitae

usum referre volunt, nec litteris, nisi ex utilitatis messe, quae cum ipsa satione statim coniuncta sit, pretium statuunt. Ne illud nunc moneam, hoc nostro vulgari has litteras tractandi more videndum esse, ne in eam molem eae excrescant, cui versandae ac volvendae humanae vires vix sint pares. Quo ipso effici necesse est, ut in extremis tantum oris, aut in superficie haereant plerique, aut ad merum lusum totius studii severitatem revocent. Quae omnia quis non intelligat eo rem esse adductura, ut hoc litterarum humanarum studium a paucis idoneis viris excultum, intra breve tempus adeo neglectum ac derelictum iaceat, ut deficiant non modo, qui Gronoviis vel Heinsiis similes sint, verum etiam ii ipsi, qui litteris his puerili disciplina tradendis satis idonei habeantur. Scriptum in Georgia Augusta XXX. Mart. CIƆIƆCCLXXV.

PRAEFATIO

SECUNDAE EDITIONIS

CIƆIƆCCLXXXVIII *)

Subiiciendum nunc est paucis, quid in nova hac editione assequi voluerim. Primo quidem illud, quod in priore propositum erat, infixum habui animo, ut iis, qui exemplo bonae interpretationis

*) Praemissa erat dedicatio:

Ernesto Augusto
Augusto Friderico
Adolpho Friderico
M. Britan. Regis Aug.
Soboli Faustiss.
Iuvent. Princip.

Incenditque animum famae venientis amore.

Aen. VI, 890.

Caesaris alta domus quem, Caesar et ipse, probavit:
Quem vatem coluit maxima Roma suum:
Cuius divinum carmen, ceu fonte perenni,
Sensibus ingenuis pectora vestra rigat:
Guelfica progenies faustis penetralibus orta,
Hic audet vestras vester adire fores;
Proque uno Ascanio ternos miratus Iulos,
Quos aluit magnis insula freta viris,
Ingemit et, *Vestrae cur non in tempora famae*
Ut servarer, ait, *Fata dedere mihi!*

domi destituerentur, traderem in manus poetam principem ea animadversione instructum, qua, si studium adhiberent, ipsi, vel sine magistro, ingenium fingere, interpretandi artem addiscere, et multarum notionum, sine quibus nec alii scriptores recte legi possunt, copiam sibi parare possent. Cum porro multo rerum usu didicissem, nihil difficilius esse in scriptoribus classicis, inprimis poetis, interpretandis, quam *cum sensu grammatico coniunctum retinere sensum poeticum;* et, dum sermonis proprietatem, orationis retexendae et ad logicum ordinem revocandae artem, multoque magis, dum criticam subtilitatem sequeris, videre, quid ex poeticae orationis genio poeta dixerit, quidque phantasmatis poetici ratio obiicere eius animo debuerit: nunc, minus quam antea, criticis seu grammaticis subtilitatibus implicitus, animum liberiore cursu *ad ipsum poetam* intendi, ut totius carminis descriptionem, partium consensum, inventorum fontem, et inventis utendi artem, phantasmatum poeticorum et rationem et auctoritatem excuterem. Itaque nulla facile pagina mansit intacta, quin manus emendatrix accederet, alia recidendo alia supplendo seu substituendo. Cum summam brevitatem in interpretatione sequendam esse viderem: claritatem tamen et perspicuitatem cum ea coniunctam esse volui. Quod si ad Cerdam, Heinsium, Burmannum et alios remitto, hoc non pro inutili citato habendum, verum quaerendam ibi esse exemplorum copiam seu ulteriorem declarationem eius, quod verbo tantum notavi; nec ablegavi ad alios, quin ipse rem et summam observationis apponerem: nihil enim esse potest molestius, quam, ubi

in notis virorum doctorum ad aliquam difficultatem offendas, si nihil aliud videas adscriptum, quam videndum esse hunc vel illum virum doctum. Atqui, si alios consulere voluissem, non inspexissem te, o bone! Igitur ipsa res saltem est apponenda; uberior declaratio quaerenda apud eum, qui in ea illustranda singularem operam posuit. Illa vero iniqua lex est, ubi editor magnum aliarum editionum numerum in struem ingentem circa se coacervatum habet, et tamquam in organo pneumatico modo hanc modo illam tibiam inflat, si idem nunc a te, qui legendi caussa librum in manus sumis, postulatur, ut, quoties difficultate aliqua obseptum te videas, totum illud organum manu tractes, et omnem apparatum et ipse circa te instruas. An plantarum aliarumque rerum nomina Linnaeana apponerem, diu dubitavi; verum, virorum doctorum iudiciis exploratis, vidi in plerisque opiniones esse varias et inter se dissonas; cum itaque rem a meis studiis alienam non ita tractare possem, ut meo quicquam iudicio definirem, allatis autem variis aliorum iudiciis nihil proficerem, nec longis disputationibus in poetae interpretatione locus esset, nolui consilium illud tenere, sed auctores, qui antiqua nomina illustrarunt, inque his inprimis Martinum sequi satis habui.

Cum de interpretatione maxime essem sollicitus, et ea quidem eiusmodi, ut non verba modo, sed iudicium poetae, inventum et artem, declararem, primo iterum inspexi veteres interpretes, ex iisque, quae frugi essent, adscivi; Macrobio et Iulio Sabino in partes assumto; iterum in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Scriptores Rei Rusticae

et Geoponicorum scriptores, in Aeneide Homerum mente ac memoria recolui; tum vero non parum interpretationem poetae meliorem adiuvisse videor argumentis diligentioribus praemissis, inprimis Bucolicis et Georgicis, quibus quidem nulla adhuc adieceram argumenta. Omnino Bucolicorum et Georgicorum expolitio in hac recensione elaboratior est quam in prima. Excursus alios refinxi et retractavi, alios adieci novos: Bucolicis quidem accessere quatuor: I *Ecloga IV graece versa*, II *de Varo*, III *de C. Cornelio Gallo et Euphorionis Chiliasi*, IV *de Scylla*. Georgicis: lib. IV Exc. I *de Pleiade Piscem fugiente*, II *de Nympharum domo et Penei regia*. Aeneidi autem: lib. I Exc. I* *de ministerio deorum, inprimis Iunonis, in Aeneide;* VII* *de Antenore;* lib. II Exc. IV* *de Palamede;* lib. IX Exc. I *Narrata de Aenea et Anchise ante b. Troiani tempora;* lib. XII Exc. V *Censura eorum, quae in Aeneidis oeconomia reprehendi possunt.*

Sunt alia, quae ad externum operis habitum spectant, in quibus diligentia adhibita est quanta adhiberi potuit; inprimis ut emendatissime expressa essent ab operis omnia. Cum in contextu poetae inductam ab Heinsio scribendi rationem nollem deserere, qua de re postea dicetur, retinui in notis alteram sollennem, quae et ipsa interdum pro illustratione esse potest*).

*) At sunt alia levioris momenti, in quibus nolui nimis severus esse, quia tanti rem non esse putabam; v. c. quod syllabarum divisio et nexus ab operis librariis eo modo factus est, quem pro vero ac iusto habere non possum: cum v. c. scribitur in extrema linea *auc* - in altera *tumnus; ag - men*, et sic porro. Aut si interpunctio ad calcem parentheseos ponitur, et sic alia.

Induxerat in animum librarius, honestus vir, ornamenta addere huic editioni figuris aere expressis. Non soleo equidem huic librorum pretia excandefaciendi consilio multum tribuere; omnino enim a luxu hoc typographico, in quo nostra aetas sibi placet, parum utilitatis ad ipsas litteras et litteratores proficisci video; quandoquidem non nisi opulentis hominibus talia parare licet; emunt autem illi studio vano, ut in pulpitis et cancellis pretiosas has opes, ne inspectas quidem, occludant; nolui tamen deesse librarii votis, utque aliqua saltem lectori cum voluptate pararetur utilitas, diligenter conquisivi et delegi monumenta antiqua, quae cum versu aliquo Virgiliano forte convenirent; saltem ut lusui ingenioso locus esset. Subieci Volumini ultimo fontes horum ornamentorum, unde petita sint. Id quidem cavere volui, ne in eadem argumenta artificis opera incideret, quae iam in editionibus per Knapton et Sandby, Edge Pine et Henr. Iustice curatis prostant; pleraque parum aut nihil ad Virgilium facientia; nisi quod oculos forte legentis teneant. Iucundius auditu fuit, quod librarius recepit, chartae et litterarum nitore se virorum elegantiorum, inprimis exterorum, votis esse satis facturum; nam nostrates, qui

Nominibus virorum doctorum, quos commemoravi, inprimis vita defunctorum, nolui ubique adiicere honoris caussa: *Vir Cl.* aut quo nunc se mutuo honore compellant *Vir Ill.* Totum hunc morem facetum, seu verius ineptum, quo *caedimus et totidem plagis consumimus hostem*, utinam sublatum esse vellet aetas nostra. Non ex loco et ordine ac dignitate, verum ex ingenio, doctrina et meritis, viri litterati sunt censendi; et nomine cuiuspiam audito assurgendum est, non titulo et honore pronuntiato.

litteras amant, de internis librorum dotibus magis solliciti esse solent*).

Cum in priore editione lectionem Heinsianam a Burmanno constitutam reddere decrevissem, nihil mutare volueram, nisi in manifestis erroribus; in posterioribus tamen Aeneidis libris intelligebam ab eo consilio mihi esse discedendum, cum in iis Burmannianam editionem viderem haud satis emendate expressam esse; maxime in scriptura seu orthographia, forte quod operis aliud exemplar excudendum traditum fuerat. Redii itaque ad recensionem Heinsianam. Omnino tamen, quicquid seu in lectione, seu in interpunctione mutavi, in Var. Lect. notare haud neglexi. Verum, cum semel in hoc incidi, omnino quaedam ea de re ut interponam, consultum esse videtur.

Quam incerta et lubrica res et sit et esse debeat scripturae ratio et mos in omni lingua, neminem fugit, qui animum ad haec adverterit; inprimis tamen Romanus sermo hac parte multo magis laborat, quam Graeca lingua, quoniam ad grammaticam subtilitatem serius fuit revocatus et quia seriore aevo, e quo pleraque monumenta ad nos venere, temporum hominumque barbarie ille fuit corruptus. Nullus itaque rectae ac verae rationis fundus est satis fidus, sive etymum sequaris, quod nullus populus in omnibus retinet; sive auctoritatem; nam antiquiorem in numis et marmoribus videmus fluctuare, seriorem autem ita contaminatam esse, ut vix habeas quod sequare. Persuasum ta-

*) Curatum tamen est, ut huius quoque editionis exemplaria excuderentur sine istis externis ornamentis, eaque parabilia; a. LXXXVII.

men sibi habuere passim viri docti, priscam scribendi rationem revocari posse aut a se revocatam esse. Etiam Nic. Heinsius suam Virgilio orthographiam restitutam putabat expressa scriptura codicis Medicei. Verum antequam id affirmares, docendum erat, hanc scripturam esse veram illam antiquam Virgilianam. Nisi id feceris, hoc unum concessero, esse hanc scripturam eius aevi, quo codex est exaratus; atqui fuit illud ab Augusteo saeculo valde remotum et multis sermonis vitiis contaminatum. Dicat aliquis, antiquiorem saltem scribendi rationem in illo codice servatam esse. Atqui ne hoc quidem satis tuto affirmes; nam Fragmentum Vaticanum, quod hoc Mediceo antiquius habetur, vulgarem nostram rationem exhibet, *attrahere*, *illustris*, *collapsus.* Romanus autem, qui et ipse Mediceo antiquior est, modo hoc modo illud sequitur. Quid? quod ne ipse quidem Mediceus certam et constantem rationem servat, sed in eadem interdum voce modo ad hoc modo ad illud aberrat? Plus efficias, si rationem certam adhibeas et hunc in modum argumenteris: antiquiorem rationem haud dubie fuisse duriorem ad aurem et severiorem; succedente tempore molliorem et leniorem; quemadmodum antiquissima aetate rudis fuerat, horrida et aspera; Maronem media illa ratione esse usum, etsi nonnulla ex asperitate prisca aspersa habuerit, ut *olli* pro illi; si modo Macrobius et Gellius non sibi imponi passi sunt, cum antiquos codices pro Virgilii manu sibi obtrudi non animadverterent. Verum tamen sequamur hoc et relinquamus Maroni scripturam illam, quam antiquiorem esse putamus: an vero putabimus nos illam ha-

bere satis certam? et Mediceum codicem esse fundum, cui, ut ad eius morem omnia refingas, satis inniti possis? Hoc vero nihil videas magis lubricum, omninoque tota ratione nihil inconstantius, si quidem ad certa principia rem revocaveris. Praecipit illa ratio, ne praeposita in verbis compositis colliquescant cum verbo, utque adeo scribatur *inludere*, non illudere; *conludere*, non colludere; *adcipere*, non accipere. Cur tamen non eodem more *inperat* scribitur? et, si *inperat*, cur non et *inperium?* cur non: *obpetere*, *obponere*, *obpremere?* dum interea *obfero*, *obfulsit*, scribitur; cur non *subcedere? subcurrere?* Quod si in his auri obtemperatum esse patet, quo fideiussore contendes, hoc idem non eodem aevo factum esse in ceteris? *Volgus*, *voltus*, *Volcanus*, *volnus*, *volsus*, pro antiquiore scriptura haberi solet; quid si illa pronuntiationi, mediae inter fuscam et liquidiorem sequente littera liquida *l*, debetur, quam ex vulgari usu nonnulli in scripturam male traduxerunt; ut alii in *linquont*, *volvontur*. Sic fragm. Vat. *pollulat*. Simili modo sequente littera *m* et *r* sonus τοῦ *u* abierat in *o*, in *divom*, *Argivom;* aut, quod aliunde doceri potest, *o* in tali positu tam fusco sono pronuntiatum fuit, ut pro *u* haberi posset et scribi. Fac hoc tantum in secundo casu locum habere, adeoque non pariter *aevom*, *laevom* scriptum esse: etsi *quom* pronuntiarunt; at cur non aeque *equom* pro equorum Aen. VII, 691? *vorto*, *vortex*, eodem modo pronuntiatum. At Medic. *vertex*, *vertitur*. Si *maxumus*, *optumus:* debebat etiam esse *plurumus;* si *inmanis*, *conpages*, *inmunis:* cur non et *conmunis? conmodus?* si *subplet:* cur non *subplex?* Sunt alia, in quibus ma-

nifestum mihi fit, deteriorem rationem pro antiquiore vulgo haberi. Veteres Romani τὸ υ extulerunt per *u* breve, pronuntiatum ut Gallorum *u*, grammatici intulere *y*, indocti, aut forte qui docti sibi esse videbantur, ut in nostro sermone vernaculo, scripsere *i*. *inclutus* vera scribendi ratio est, non inclytus et inclitus. *lacrumae*, non lacrymae et lacrimae. Porro non modo deterioris aevi, verum iam Catulliani, ut e Quintil. I, 5, 20 constat, pronuntiatio *c* in *ch* mutavit in plerisque: scribi adeo coepit *lachryma*, *anchora*, *pulcher*, *pulchrior*, *sepulchrum*. Recte adspiratio in his est expulsa; eodem tamen iure scribi debuerat *pulcer*, et, si veram antiquam rationem servare volebas, *polker*, ut *Karthago*. Veteres Romani *tia* nunquam pronuntiarunt ut *cia*: quo iure *nuncius*, *precium*, et similia scribimus? scilicet ex seriore pronuntiatione. Iterum certam rationem nemo sequitur in litteris geminandis: *litus*, *litera*, scribimus forte; at cur non et *belua? cela? ile?* Veteres omnino Graeci et Romani una littera scribebant, pronuntiatione eam geminabant: quod si semel antiquam rationem sequeris, ea sequenda erit in omnibus, adeoque, si *baca*, etiam *vaca*, *bucina*. Si poetae litteras geminant, ut syllaba producatur, scriptum videas promiscue *quatuor*, *relligio*, et *Iuppiter*, hoc alterum etiam perperam, nam primam in *Iupiter* nusquam correptam vidi, et est contracta vox ex Iovispater. *rettulit* indocte scribi, docuit Io. Schrader. Quantopere fluctuat scriptura in sequentibus: *sequor*, *secutus:* cur non aeque *sequutus? quum* pro cum, et *cuius* ex quis; qua tandem ratione *obtunsus* scribendum dixeris, si *confusus* scribitur? aut *praegnas*, si *con-*

iunx? Grammaticorum et sequiorum aetatum ludibria in his esse video, rationem desidero. Praeclara illa est a Bentleio primum prodita observatio, veteres nunquam non protulisse ImperI, negotI, consilI: adeoque sic LavinI et alia. Quid tamen si ex Ennio laudare possum: *Tarquinii corpus bona femina lavit et unxit?* Accedit quod ipse poeta ad aurium iudicium ponere potuit aliis locis id, quod in aliis spreverat aut reiecerat; cuius generis nonnulla credita sunt ab antiquis Maronis iudicio deberi. Apud Gellium XIII, 20 a Probo grammatico in libro manu ipsius poetae correcto fuisse traditur Ge. I, 25 *urbisne invisere Caesar*, non, urbes: contra Aen. III, 106 *Centum urbes habitant.* Aen. II, 460 *Turrim in praecipiti stantem.* II, 224 *incertam excussit cervice securim.* X, 349. 350 *Tres quoque Threicios — Et tris quos Idas.* Adeo nihil satis certi et tuti est in omni hac subtilitate grammatica; quam equidem, si primus auctor constituendae lectionis Virgilianae fuissem, iure ac merito ad communem usum constitutam reliquissem; qua enim in re nihil satis ad liquidum perduci potest, inprimis si magni per se momenti non est, quorsum multa moliaris, quae consilio ex parte tantum respondent? Locum enim hic habet illud Terentianum: *Here, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes.*

In prima editione, cum, quod supra dixi, expressam esse vellem lectionem Burmannianam, multa mox turbata esse vidi propterea, quod operae non ea, sed alia editione ad Burmannianam emendata, usi erant; innumerae itaque aberrationes emendandae fuere in altera editione minore;

tum vero nec ipsa Burmanniana recensio in operis tenore satis sibi constat. Nunc vidi ad certas regulas rem esse constituendam; amplexus itaque id sum, quod probabilius esse videbatur: Retinui *ad*, *in*, *con*, adeoque scripsi *adrigo*, *inrisae*, *inpune*, *conplexus*; dedi vero operam quantum potui, ut lectio haec ubique sibi constaret; operam molestiae ac taedii tam plenam, ut in pistrinum abdi malim; etsi vel sic fieri potuit, ut interdum operae aberrarent; ut *colligit* alicubi relictum esse memini. Quandoquidem auri aliquid in his tribuendum esse videbatur, eligendumque adeo, gravius ac sonantius quod esset: retinui *maxumus*, *optumus*, *quum*, *coniunx*, *inmunis*, *communis*, *obfero*, *obfulsi*, *opponere*, *opprimere*, *submonere*, *supplere*, quia *supplex* tenendum erat. Reliqui auctoribus *οἰμώζειν*, *lacrimari*, *proelia*, *coelum*, *maestus*, *maereo*, *levis* pro laevis, *caecus*. Ad meliorem morem revocavi *saeptum*, *saepsit*, *saeculum*, *frenum*, *femina* et *fetus* a *feo*, *letum*, *obscenus*, *cestus*, et formas nonnullas antiquiores, ut *tris*. Scripturam quarti casus, *is* et *eis* et *es* vidi esse tam incertam, ut nollem quicquam in ea movere. Verum pudet in his operam consumere; quae apposui, ea de caussa monenda fuere, ut ex caussis et rationibus haec diiudicare discant studiosi, intelligantque, non omnino ea esse contemnenda nec tamen magnopere commendanda.

Multo gravioris momenti res mihi visa est interpunctio: qua emendata vidi sexcenta loca melius constitui posse, nec quicquam magis ab omni ratione et consilio alienum esse, quam interpungendi rationem in exemplaribus scriptis et in plerisque editis. Librorum itaque auctoritas in interpunctio-

ne omnino esse potest nulla. Nec maiorem tamen curam aut certam rationem, ad quam interpungerent, tenuere editores. Atqui ad sententiam constituendam et expediendam in plurimis locis omne auxilium est ex interpunctione; ut altera ex parte sensum nihil magis turbat quam prava interpunctio: quandoquidem huius ratio et principium quaerendum est in hoc, ut exacte respondeat illa enuntiationis partibus cum maioribus tum minoribus; quo eodem modo etiam pronuntiatio regatur; ut adeo unum idemque sit recte cogitare, recitare et scribere; distinctio enim iusta interponi non potest, nisi enuntiatione in partes suas rite resoluta; si non calamo, saltem mente et animo. Ad interpunctionem itaque primum in altera minore editione maiorem curam adhibueram, tum multo magis in hac tertia adhibere studui.

In lectione mutanda nunc paullo plus mihi indulsi, quam in edd. prioribus; frenum tamen et hic inieci impetui rationibus certis apud animum propositis. Possunt innumera cum specie aliqua mutari, pauca cum ratione, quae vincat, ita scriptum fuisse: nec tamen, si acre iudicium adhibeas, alia in contextum recipienda esse iudicabis. Plurima in hac critices parte sunt, quae ad ingenii lusum revocare soleo; in plerisque ne quidem ingeniosum satis. Nam, cum sint innumera, inprimis in poetis, in quibus perpetua esse soleat scripturae varietas, ut sensui tamen parum inde seu decedat seu accedat, quae tandem laus illa esse potest, ut ubique nullo ad scriptorem fructu pro altero alterum inculces? Porro in poetis sunt certa phantasmata, verba sollennia, epitheta communia, quae,

si semel memoria complexus sis, promtum est ubique afferre, et inde seu emendationis seu coniecturae, interdum valde ingeniosae, materiem quaerere. Aliae coniecturae proficisci solent ex sermone poetico, quem quis ad normam aliorum restituere studet, aut auctori suum morem vindicare. Pleraque ex his in marginem aut in lectionem variantem ac criticam reiicere satius est: in contextum nihil admittendum, nisi quod tam liquido constet, ut nulla dubitatio, nedum cavillatio, illud infringere possit.

In alio critices genere severior fui, in eo inquam, quod ad ulcera detegenda, ad versus adulterinos et supposititios, spectat: quandoquidem nimis alieni ab ea suspicione fuere editores. Erexit animum Brunckii auctoritas, qui suspiciones huius generis a me communicatas pro iudicii acumine admodum probavit, et in editione sua versus eiecit. Nolui tamen auctoritatem sequi in hoc quoque, ut, quae suspecta essent, rescinderem et ex contextu excernerem; nam primum id mihi videbatur imperiosius factum quam meum quidem ingenium ferret: tum versum quaerentibus et librum evolventibus valde molestum est, si versuum numerum turbatum esse videant.

Lectionis varietatem, partim ex Burmanniana haustam, partim ex Pierianis, Martinianis, aliisque codicibus et edd. dimidio auctiorem, non modo intactam reliqui, verum etiam emendatiorem reddidi et novis accessionibus, de quibus post dicam, locupletavi: cum semel id agere instituissem, ut, quotquot quidem lectiones variantes alicubi repertae essent, in hoc saltem poeta in unam editionem

essent congestae: ut hoc exemplo proposito adolescentes studiosi omnino variantis in codd. et edd. lectionis morem et usum addiscerent, sollennesque lapsus et allucinationes librariorum sibi familiares redderent. Curavi tamen simul hoc, ut hoc ipso exemplo proposito omnino de toto hoc genere recte statuere assuescerent. Bene enim ex prima aetate recordor, quam parum explicitas et iustas notiones de lectione variante imbiberim: cum non modo eruditionis liberalis summam in critica, verum etiam critices summam in lectionis variantis diligentiore studio et in elicienda aliqua felici emendatione vel coniectura, contineri audirem. Atqui maior huius curae pars ad solum editorem spectat, ad lectionem et interpretationem parum aut nihil, nec nisi in locis dubiis, obscuris et corruptis. Verum et ipse editor ex omni illa farragine perpauca tollere potest; quorsum enim pro lectione variante sollennia et ad sensum obvia vitia librariorum, errores et stupores manifesti, sexcenties obtruduntur? inprimis ubi melior iam lectio in bonis editionibus ubique vulgata est. Subtilitate maiore in scriptoribus parum perpolitis aut in locis corruptis opus est. Est alia varietas, quae nec in sententiae nec in orationis nitore quicquam mutat; ut parum aut nihil referat, utro modo legas. Ubi lectionem receptam et ipsam bonam esse videas, cur eam mutes eaque mutatione maiorem molestiam inferas, quam utilitatem? Est alia, ubi in utramque partem rationes possunt memorari idoneae: quo iure vulgatam deseras, alteram amplectaris? Sunt innumera, in quibus vera scriptoris ratio, mens et usus, non, nisi ipso auctore pronuntiante, constare potest:

nisi eum ex inferis evocatum audire licuerit de se pronuntiantem, quis tibi ius in eum dedit, ut tu pro eo pronunties? Quin relinquis id, quod semel volumina occupavit et cui longo usu et lectione assuevimus? Omnino minutis his et exilibus, in quibus maior harum rerum pars versatur, animi et ingenii acumen et impetum frangi et atteri molestum est. Quo ipso factum est, ut magni Critici ad rerum summam et argumenti tractationem tractationisque artem, saepe ad singulas sententias, tam parum attenderent; utque emendationes de verbis singulis afferrent, cum rerum ac sententiarum summam non assequerentur. Non nisi vitiosa extirpanda sunt; si modo substituere possis vera, saltem satis probabilia. Reliqua, quae nihil interest, utro modo legantur, relinquere intacta satius est. Nam, ipsam manum veteris poetae in singulis et omnibus redhiberi posse, nemo prudens opinetur. Contra molestissima res est, si, quod *pro suo sensu* Heinsius eiecerat, *pro suo sensu* Burmannus receperat, idem *pro meo sensu* iterum eiicio, ut alius *pro sensu suo* hoc itidem expellat. Verum de toto hoc genere aut plura dicenda sunt, quam quae hic locus capit, aut, si paucis rem expedias, diversa statuentium his de rebus iudicia, si modo iudicia sunt, vix refinxeris.

Copiis criticis, unde huic novae editioni aliquid ornamenti accederet, usus sum haud contemnendis. Primo quidem schedis *Io. Schraderi*, viri doctissimi, cuius subtile in re critica ingenium ex Emendationibus in lucem editis perspectum habebam. Schedas eius in Virgilium, in auctione supellectilis librariae veneuntes cum suis copiis huius ge-

neris inferre posset, maluit usibus meis permittere vir humanissimus et amicissimus, *Laur. van Santen*, I. V. D.; eas itaque in Bibliotheca nostra Academica reposui. Operam adhibendam esse vidi valde molestam ac difficilem extricandis innumeris, quae in chartam coniecerat, modo memoriae caussa, modo ut varia tentaret, diversis quidem temporibus repetitisque vicibus, ut exquirerem ac seligerem id, quod vir doctissimus probaturus fuisset ipse et in lucem proditurus: iniurius enim esset in Manes viri docti, qui omnia eius meditata vulgare ex schedis postumis vellet. Apposui igitur illa, in quibus ingenii acumen et poeticae elegantiae sensum deprehendere mihi viderer, ne quid, quod delectare posset, arbitris harum rerum inviderem, nec in cassum tot viri docti conatus ingenii recidere paterer. Alia, quae frustra tentata esse viderem, saltem utilitatem mihi praestiterunt hanc, ut interdum vulgatam, modo interpretatione adiecta, cum eam a docto quoque viro male intellectam viderem, illustrandam, modo usu poetico probato firmandam esse intelligerem. Aliam symbolam grato animo accepi a Viro doctissimo *Iacobo Bryant*, qui humanitate et amore suo ad omne officii genus provocavit me; misit idem ad me *Stricturas in Virgilii loca* eo cum acumine et perspicacia scriptas, ut in multis ei adstipulandum esse viderem, in aliis, cum iudicio meo dilectum usumque relinqueret, etiam meum ingenium in defendendo poeta adversus ea, quae reprehensa essent, acui sentirem. In multis iudicium viri subtile iam in priore editione anteverteram; alia nunc apposui praeclare animadversa.

Fuere viri docti, qui sive per litteras sive scriptis prelo expressis seu monita seu consilia seu coniecturas in Virgilium mecum communicarent; in his *Io. Henr. Lud. Meierotto* in libello quem inscripsit: *De rebus ad auctores quosdam classicos pertinentibus Dubia — Chr. G. Heyne proponit.* Berolini 1785, 8. Grato animo accepi omnia; transtulique in meum usum ea, quae vel locum habere posse vel consilio meo respondere arbitrabar. Potuere me fugere alia, inprimis in versionibus virorum doctorum latentia; ad haec tamen operose indaganda et colligenda nimis eram occupatus in aliis studiis. Potuere etiam per intervalla, quibus deponendus ex manibus erat Virgilius, et per interpellationes crebras, multa animo excidere; nemo itaque in invidiam adducat, si quid a se monitum forte non commemoratum repererit. Professus quoque iam ab initio eram, non eam editionem me parare, quae omnia, quae unquam in Maronem animadversa sint aut animadverti possint, complectatur; sed quae pro fundo esset, cui alii superstruerent, adderent, demerent, pro consilio aut ratione aut copiarum suarum apparatu.

Cum iam pararetur a librario nova haec editio, in lucem prodiit praeclara *Rich. Franc. Phil. Brunckii* recensio Argentorati excusa nitide et emendate. Animadverterat vir doctissimus idemque acutissimus criticus, magnam esse scripturae inconstantiam in Burmanni recensione, a qua nec ipse in priore editione recedere volueram; scilicet quod tum, cum primo ad Virgilium accederem, nondum cognoveram, redditam esse parum accurate lectionem Heinsianam a Burmanno; quin forte exemplum non sa-

tis emendatum operis librariis excudendum tradiderat. Expertus ipse didici, quam parum tuta res sit, emendare apographum prave exaratum, aut emendandum relinquere iis, qui madidas e prelo chartas corrigere recepere. Redeundum itaque est haud dubie ad editiones Heinsianas. Enimvero etiam hae valde inter se discrepant, cum in scriptione, seu orthographia, tum maxime in interpunctione.

Ceterum, fortuna aliqua propitia, mihi contigit, ut lectionis Virgilianae annales condere nunc possem meliore cum fide ac plenius, quam in editione priore. Cum enim editiones Aldinas ad manus haberem omnes, comparatione diligentius facta tandem id, quod suspicatus eram, intellexi, tertiam a Naugerio emendatam omnium esse emendatissimam, et Heinsii opera nos plerumque supersedere potuisse, si eam editionem exprimere maluissent editores sequentium temporum, quam Aldinas priores et Florentinas ex iis ductas operis excudendas tradere, aut ex Aldina priore et tertia novam lectionem miscellam conflare. Verum de his vide infra de Edd. Scr. Gottingae M. Decembri CIƆIƆCCLXXXVII.

EX

PRAEFATIONE

TOMI II. EDITIONIS SECUNDAE

LXXXVII

Quae in nova hac editione Aeneidis accesserint, ambitioso recensu annumerare vel appendere nihil attinet. Sufficit pauca monere. Cum in priore editione verba recensionis Burmannianae exprimi curassem, in quibus etsi multa casu ac socordia operarum mutata, nonnulla etiam depravata, deprehendebam, tamen aliquid novare nolebam: nunc emendatiorem lectionem in multis locis exhibui; id quoque curavi, ut orthographia semel recepta sibi constaret; quamquam ea in re summam subtilitatem sequi nec volui nec potui: si enim ratio et analogia erat servanda, innumera fuerant mutanda; tum vero Romani in scribendi rationem constantem ac perpetuam non magis consenserunt quam nostrates, aut ulla alia natio; nec minutiis his aut meum aut aliorum ingenium onerare volui; inprimis cum mihi longe alia essent in hac opera proposita. Ceterum ex iis, quae, iam antea

in superiore editione a me proposita, nunc in poetae contextum recepi, pleraque iam erant acumine critico *Brunckii* probata in nova recensione Virgilii superiore anno edita; nisi quod mihi multo pauciora licere putavi. Ea igitur, quae non ita ad liquidum perducta esse videbam, ut quovis pignore contendere possem, ita scriptum fuisse a poeta, aut, ubi manifesta quidem esset corruptela, emendandi tamen ratio haud una, intacta relinquere aequius esse censui. Reieci haec in Variantem Lectionem, cui accessere cum alia, in praef. Vol. I commemorata, tum editionum Aldinarum et Iuntinae utilissima comparatio, lectio cod. Erfurt., inprimisque virorum doctorum animadversiones et coniectationes, publice privatimque ad me missae: ex hoc genere primo loco *Io. Schraderi* schedae mss. commemorandae mihi sunt, quae cum V. C. *van Santen* officiosa cura ad me pervenissent, iis ita utendum esse iudicavi, ut, quae subtili viri doctissimi acumine haud indigna essent, a me apponerentur. Communicavit alia mecum *Iacobus Bryant*, Britannus eruditissimus. Nihil horum, quod quidem utilitatem aliquam ad poetam habere visum erat, interversum a me aut dissimulatum est. Cum autem omnis haec opera in eorum gratiam suscepta esset, qui exemplum aliquod seu criticae rationis seu interpretationis diligentius factae ante oculos positum habere cupiunt, interposui nunc saepius, quam antea factum erat, iudicium meum, saltem verbo. Eodem consilio innumeris locis non emendavi modo, verum auxi quoque et locupletavi interpretationem subiectam, non modo ut nihil esset quod obscurum ac difficile videri posset iis, qui

vulgari more verba poetae in transcursu legunt, verum multo magis ut erigerem et assuefacerem animos acutiorum ad animadvertenda innumera, quae modo in dictione modo in sententiis et rerum expositione aut praeclara sunt, aut reprehensionem admittunt. Volebam enim in hac omnis animorum intentionis remissione et hoc severioris studii bonarum litterarum neglectu, quo verendum est ne intra haud multos annos obsolescant omnes hae litterulae Romanae ac Graecae, extaret saltem exemplar aliquod, quo de meliore et fructuosiore veteres poetas legendi et interpretandi ratione constaret iis, quibus bona institutio haud contigisset. Nec minus constanter institutum meum retinui in poetae doctrina declaranda, quod illud cum voluptatis tum utilitatis fructum habere usu expertus eram incredibilem; itaque Excursus non modo veteres passim retractavi, verum novos quoque aliquot attexui. Quo quidem illud effectum putavi, ut hac poetae summi enarratione magna omnis melioris litteraturae liberaliorisque institutionis pars contineretur, utque vere dici et a te sentiri posset, perlecto rite poeta principe ad omnem elegantiorem doctrinam aliquantum te profecisse. Scr. M. Iulio CIƆIƆCCLXXXVI.

PRAEFATIO

TERTIAE EDITIONIS

Quod nec expectabam nec sperabam, ut tertia vice ad Virgilium novis curis retractandum evocarer, id mihi propitii numinis beneficio contigit. Post primam enim editionem annis LXVII—LXXV curatam, cum editio minor, ad solam interpretationem poetae instituta, anno LXXIX excusa esset, iterum operam meam ei commodavi in editione altera annis LXXXVII—IX vulgata, et aliquot annis postea Londini repetita; cum interea prelo repetita esset editio minor emendatior anno LXXXIX. Iudicia expertus sum virorum doctorum tam liberalia, ut ea ipsa mihi hoc tanquam onus imponere viderentur, ut, quantum possem, studium in emendanda et perficienda opera mea collocarem. Eaque in re tanto religiosius mihi versandum esse putavi, quanto melius ipse cognita ac perspecta haberem ea, quae in illa opera mea aut desideranda essent, aut aliter

constituenda. Nequaquam enim ad Virgilium nova annotatione instruendum eo animo et consilio accesseram, quod postea sequutus sum. Nam cum, ante annos hos fere XXXV, a librario, sollerti et honesto viro, quaereretur, qui editionem Virgilii notis selectis et excerptis novisque nonnullis adspersis instructam, cuius generis editiones ista aetate in magna existimatione habebantur, curaret: Ernestius negotium mihi imposuerat; cuius auctoritate et consilio victus illud in me recepi, etsi tum recens adhuc in hoc litterarum genere, nec nisi nuper academico muneri admotus, cui, viribus corporis ingeniique longa multiplicique aerumna fractis, nondum parem me esse sentiebam. Cum ita, voluntate non satis proclivi, rem suscepissem, studium quoque meum retundebatur iudicio, quod de illo genere notarum fovebam; etenim ad subtilem diligentiam illud vix adducere seu commentatorem seu lectorem posse videbatur, contentum utrumque iis copiis, quae ad manum essent, nec penitius in poetae doctrinam, studium, artem, se insinuantem. Vix itaque opus ingressus, si ad praescriptum illud exsequi vellem, taedio ferendo me imparem esse sensi, primoque cunctanter meum sensum ac iudicium sum sequutus, tandem in Aeneide prorsus mihi ipsi obtemperavi. Ita autem evenit, ut opera mea aliquantum dispar esset comparatis Eclogis et Georgicis cum Aeneide; nec nisi in repetitis editionibus ad eundem modulum

omnia constituere allaboravi; etsi vel sic bene intellexi superesse naevos, quos penitus eluere vix liceret, in corpore ad aliam formam ab initio designato. Quod tamen licuit, satagere haud refugi, ut, quoties nova editio pararetur, non modo relegerem poetam cum meis annotationibus, sed etiam retractarem loca saltem potiora, et emendarem, quae quidem emendanda esse videbam, etiam ea, de quibus monitus essem; ea autem praeterirem, in quibus male essem reprehensus, ea relinquerem intacta, quibus meliora non allata vidissem, oblivisciererque ea, quae ex animi malevolentia illiberaliter in me essent effusa: quibus non tam dolui mea caussa, quam propter imminutam litterarum nostrarum dignitatem, et ob detrimentum, quod bonis moribus suaeque quisque existimationi inter bonos ipse affert. Iam in praefatione prioris editionis professus eram, me inchoatam tantum et descriptam operam publice proponere, quae tamen pro fundo esse possit studiis virorum doctorum coniunctis in perficiendo eo quod designatum a me erat; multo enim utilius fore, si una aliqua editio repetitis plurium studiis et curis emendetur et locupletetur, quam si plures iteratis itidem vicibus eadem recoxerint, aut *veterem querelam*, ut cum nostro loquar, iterum iterumque *cecinerint.* Nec tamen vel sic cuiquam invidebo suis auspiciis meliora in medium proferenti, qui id inprimis per omnem vitam cordi habuerim, ut alia potius ingenia exci-

tarem et acuerem, quam ut meum, qualecunque illud sit, iactarem. Quamdiu enim in his studiis versatus sum, id egi, ut litterae emendarentur et perficerentur sive per me sive per alios; et soleo laetari, quoties inter vulgaria haberi video ea, quae olim nove et audacter dicta haud raro displicebant seniorum iudiciis. Neque omnino hanc rationem commentandi in veteres auctores classicos tanquam unice probandam et amplectendam venditavi; contra vero cum aliis in locis, tum in praefationibus studiose declaravi diversa diversis consiliis accommodata commentandi genera, et locum suum assignavi huic nostro; memoravi quoque, quam laudem studium vertendi in vernaculum sermonem, et quas opportunitates et commoda illud habeat, interdum ad ipsam interpretationis subtilitatem; nec omnino illud multum ab annotatione perpetua discrepat, saltem quatenus veram auctoris mentem et sensum in utroque redditum esse volumus.

Descriptionem operae meae et consilium exposui in praefationibus superiorum editionum, quas ea de caussa, ut hic iterum apponerem, necessum esse vidi, tum in disquisitione de Carmine epico et aliis passim locis, quae iis saltem inspicienda erant, qui iudices sedere et de summa operis calculos ferre volebant. Nunc itaque non nisi pauca subiungenda sunt de editione hac nova: cuius omne consilium debetur Fritschio nostro, viro intelligenti

et sollerti, bonaeque laudis cupido: qui cum in altera editione adornanda exemplaria multis ornamentis, argumento ex antiquis operibus petito, caelo expressis, sumtu haud mediocri, adornasset, mox librariorum nonnullorum inter Britannos lucri cupiditate oppressum se videns, quandoquidem illi formulis suis repetere eam editionem constituerant, necessitate circumventus totum exemplarium apparatum iis vendiderat: quo illi in lucrum suum verso, nova exemplaria typis excuderunt; tum Fritschius apud se decrevit, post certorum annorum decursum editionem, eamque multo elegantiorem ac splendidiorem, parare, ut hoc exemplo constaret, nec arte et industria Germanos Anglis cedere, nec generoso sensu laudisque studio; sine improba et sordida lucri aviditate. Obsequendum duxi optimo viro: cumque novissima iam vitae spatia ingressus ultimam manum imponendi huic operae opportunitatem se mihi offerre viderem: nolui fortunae deesse, iterumque retractavi ea, quae a me in Virgilium scripta essent, inprimisque priori volumini, quod Bucolica et Georgica complectitur, quantum per alias curas liceret, studium aliquod meum addixi; quoniam illa carmina subtiliorem interpretationis curam et sollicitudinem desiderare visa erant.

Reddere rationem sigillatim eorum, quae in tertia hac editione accesserint, quia sine ostentatio-

nis specie memorari talia nequeunt, supersedeo. Sufficit, emendasse mè vel locupletasse observata in poetam locis multis; adiecisse Excursus nonnullos, quos in Conspectu operis praefationibus subiecto notatos videbis genere litterarum diverso; obelo confodisse alia, nec pepercisse iis, quae, olim admodum probata aut probabilia visa, nunc fundo idoneo destitui videbantur. Video quidem hoc esse inter mala operae meae, quod nulla est harum editionum, quae alteri ubique respondeat. Quid tamen in humana hac infirmitate facias, cum, quotiescunque aliquid, a te curatum aut elaboratum, iterum inspexeris, toties videas esse, quae mutata et emendata esse malles, etiamsi non nimis morosus sis tuae operae iudex ac censor? Itaque venia quoque danda mihi est, si interdum mutarim sententiam, alia amplexus sim, aut ad pristina redierim. Est immensa rerum moles, quae in tam longo operae cursu occurrit; nec semper idem est animi habitus et sensus; afferimus imprudentes ea, quae mente in aliis negotiis occupata meditati eramus, et cum iis, ad quae accedimus, copulamus aliena, quae lusum ingenio faciunt; ea autem alio tempore a nobismet ipsis damnari quis miretur? Quae res animadversa, si nullam aliam, modeste de nobis sentiendi et aequa statuendi de aliis, caussam haberemus, vel una satis esset ad retundendam omnem animi arrogantiam et in alios acerbitatem. Cum excuderetur liber typis alia in urbe, nec

mihi facultas data esset plagularum inspiciendarum: in fortunae beneficio habeo, obtigisse mihi, ut in superioribus editionibus, ita in hac quoque, correctorem virum doctum et eximie his litteris imbutum, *Carolum Christianum Wendler*, A. M., cuius diligentiae et sollertiae in assequendis calami mei ductibus et in ipsis sententiis perspiciendis multum me debere gratus profiteor.

Ornamenta libri, aere expressa, debentur ingenio et arti Io. Domenici Fiorillo, nunc Professoris Academiae Georgiae Augustae; argumentis ex antiquae artis operibus ita petitis, ut cum ipso carmine aut cum Excursibus aliqua ex parte conveniant, ut voluptati ex lectione poetae perceptae accedat alia oblectatio oculi animique ex contemplatione rei cum carmine cognatae et coniunctae. Hoc enim illud est, quod ab utroque rerum genere expectamus, ut iucunditate honesta animum perfundamus, eumque modo gravioribus modo molestis curis studiisque fessum recreemus, sensum autem pulcri et cum eo sensum veri et honesti acuamus. Fatendum enim nobis est vel invitis, ad honestatem et veram humanitatem mente imbibendam maiorem vim habere sensum animi recte informatum, bonarum rerum adspectu et cogitatione firmatum, et assiduo cultu usuque expolitum, quam notiones subtiles et argutias dialecticas; etsi per se nec ipsas inutiles. Argumenta et notati-

ones horum ornamentorum subiectas videbis Volumini sexto*).

* * *

Editio haec tertia cum a redemtore, liberali fortunarum erogatione, multis ornamentis aere expressis insignita esset, iam tum ab eo spes facta erat, opera ista profligata, se curaturum esse, ut eadem editio pretio multorum facultatibus magis accommodato venalis excuderetur. Hoc, quod ille tum ostenderat, se facturum esse, nunc a viro honestissimo praestari, admodum laetor; quandoquidem per omnem vitam eo fui animo, ut ingenuae alicuius et salubris utilitatis rationem haberem potiorem, quam commendationis ex specie externa ambitiose quaesitae. Itaque nec hanc operam refugi, ut corrigerem nonnulla passim observata, inspicerem loca notabiliora et retractarem, omninoque omitterem nihil, quo eorum, qui hac opera mea uti voluerint, commodis consuli posse viderem.

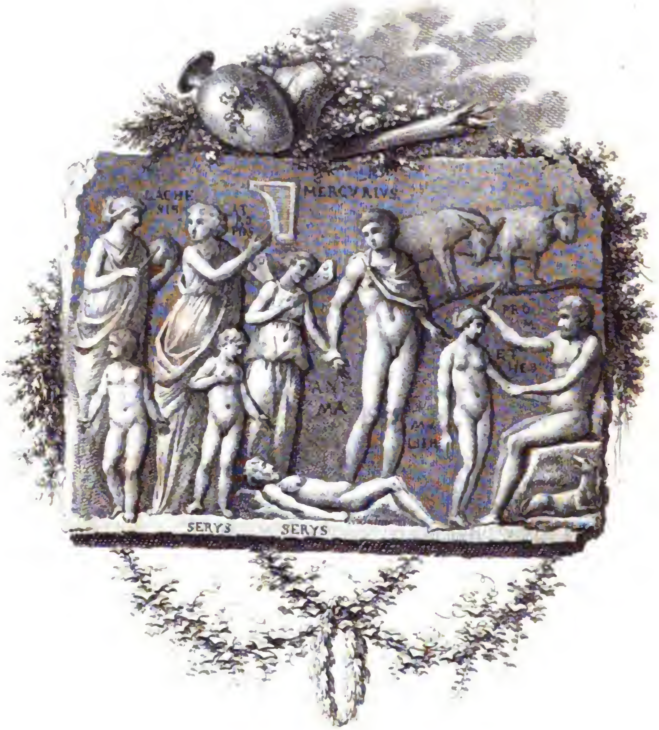
Iamque ea, quae Maro aut expectare aut admittere potest, nova ornamenta relinquo feliciori-

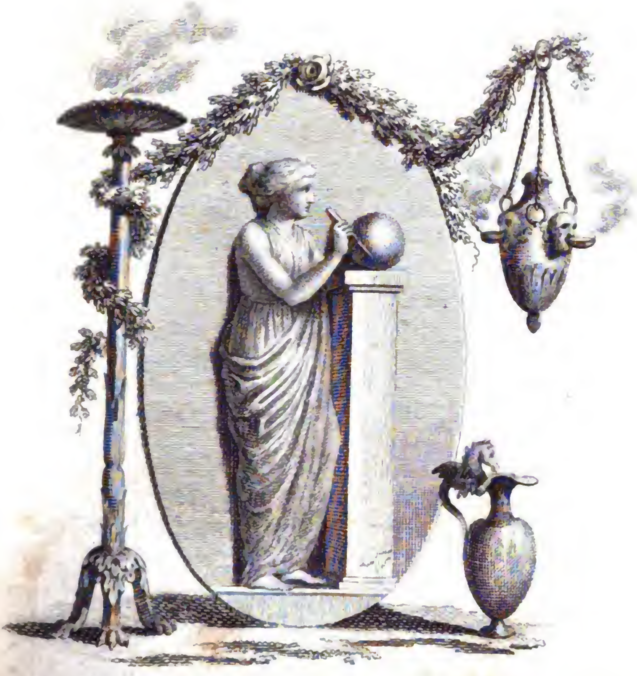
*) Quae iam sequuntur „*Editio haec tertia — consuli posse viderem*," accesserunt ex tertia editione illorum ornamentorum experti, anno MDCCCIII. in lucem emissa. *Wr.*

bus seu ingeniis seu studiis, hicque subsisto. Tu autem, divine Maro,

— *extremum hoc munus habeto!*

Scr. Gottingae Septembri exeunte CIↃIↃCCXCIX. nuncque iterum subscriptum eodem mense a. CIↃIↃCCCI.

DE
VITA VIRGILII

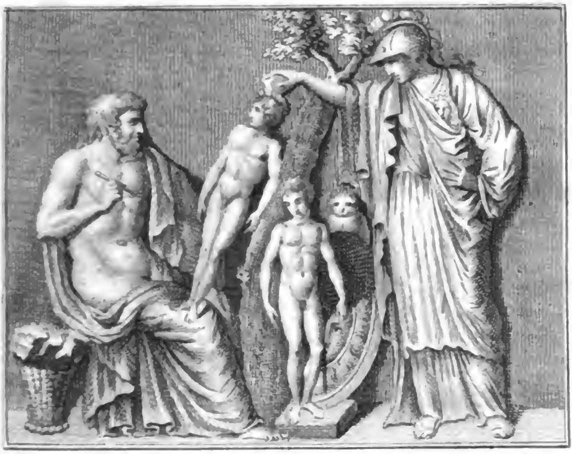
De Vita Virgilii multa sunt veterum Grammaticorum commenta, quae, tamquam certae et exploratae fidei, sequuti sunt alii, aut iis relictis novas ariolationes et coniecturas ita proposuere, quasi res ita gestas narrarent. Non quidem id agimus, ut eorum censuram nunc suscipiamus, neque nobis ad omnes eos, qui sive in scriptorum veterum recensu sive proprio quodam consilio Virgilii vitam scripserunt, evolvendos satis otii suppetit; si tamen eos, qui post Ruaeum ac Baylium*) nugas sub Donati, Probi, ac Servii nomine venditas, reiecere, in primis Martinum, Wartonum, Crusium**) excutias, multa passim commemorari videas, quae

*) In *Dictionaire* Art. *Virgile.*

**) *Martyn Life of Virgil* praef. edit. Bucolicor. *Warton* in eleganti edit. Virgilii cum vers. Angl. *Crusius Lives of the Roman Poets.* T. I.

cum coniecturae loco a viris nonnullis doctis olim proposita fuissent, nunc sine ulla dubitatione tamquam antiqui alicuius scriptoris fide et auctoritate suffulta exhibeantur. Cum de tanto poeta etiam ea, quae aut molesta aut nulla fide tradantur, cognoscere non iniucundum sit; dum modo satis explores, quo loco et existimatione unaquaeque narratio habenda sit: eam quidem Vitam Virgilii, quae sub Donati nomine circumfertur, et ex qua aliae vitae, a Grammaticis modo Bucolicis modo Aeneidi praefixae, concinnatae sunt, omitti recte posse non putavimus; itaque ei annotationes subiecimus, in quibus partim firmarentur, quae cum rerum fide tradi videbantur, partim incerta, falsa et insulsa, vel verbo notarentur. Subiicere constitueramus Vitam Virgilii a Ruaeo per annos suos distributam. Cum tamen multa in ea ieiune tradi, alia parum acute coniectari, plurima praeteriri, eorumque loco aliena attexi videremus: maluimus novam vitam ad eandem fere rationem conficere, in qua ea breviter indicata essent, quae ad historiam sive vitae sive rerum, quoties poeta ad sua tempora respexit, accuratius cognoscendam facere possent. Itaque sub unoquoque anno primum res publice gestas ponimus, tum ea subiungimus, quae, sive in vita Virgilii, sive in eius carminibus, aliquo modo cum illis sunt coniuncta.

TIB. CLAUDII DONATI

AD

TIB. CLAUDIANUM MAXIMUM

DONATIANUM FILIUM

DE

P. VIRGILII MARONIS VITA

CAPUT I

Publ. Virgilius Maro parentibus modicis fuit, et praecipue patre 1
Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magii cuiusdam,

Doctine huius Grammatici, cuius nomen prae se fert, fetus sit haec vita, nec ne, dubitatum est a viris doctis, cum tot ineptiis illa referta sit. Quamquam autem mature satis ineptire coepere Grammatici, et Donatus hic post Aelium Donatum, Hieronymi praeceptorem, vixit: non tamen haec narratio, nec, qualis est, ab homine docto proficisci potuit, nec tota ab aliquo plane indocto. Equidem ita sentio, fundum huius narrationis deberi Donato, mox tamen eam, cum passim transscri-

viatoris, initio mercenarium, mox ob industriam generum, tradiderunt; quem cum agricolationi reique rusticae et gregibus praefecisset socer: silvis coemundis et apibus curandis reculam auxit.

beretur, modo a grammaticis, modo a librariis monachis, quorum novam quisque narratiunculam, quam fando acceperat, exemplari suo intexeret, ita esse interpolatam, ut nunc in tali farragine plerumque dici vix possit, quid Donati fide proditum sit nec ne. Quae res vel ex eo manifesta fit, quod nullus facile est codex, in quo non vita haec modo plenius modo contractius perscripta legatur. Ex his viri docti, qui primi Virgilium edidere, talem nobis Donatum hunc videntur concinnasse, qualem nunc habemus. A Daniele multo emendatior ille fuit excusus, multa etiam emendata I. Fr. Gronovii acumine, qui et plus, quam par erat, operae in eo posuit, ut ex dicendi genere et consuetudine Ger. Vossii ad Velleium sententiam firmaret, a Suetonio fundamentum huius narrationis esse iactum, cui deinde alii Grammatici sua commenta superstruerent. Scilicet *Suetonius* etiam *Virgilii* nostri *Vitam* scripsisse existimatur. Fuit etiam talis *Vita Servii* nomine venditata, ad quam in Serv. Comment. pr. ad Eclogas §. 24 provocatur, quam tamen non eandem esse puto cum illa, quae in Danielis editione, et hinc in aliis, Aeneidi fere praefixa, sub Servii nomine circumfertur. Habemus aliam, quae *Probo* tribuitur. Sed nulla est, in qua non interpolatricem aut mutilatricem manum foede grassantem agnoscas. Quae alii de *Donati* opere iudicarint, vide in iis, qui a Burmanno ad Anthologiam Lat. T. I, p. 369 laudantur. Mihi quidem sortem magnorum virorum et fortunam saepe mirari subiit, quorum nomen ad multam posteritatem propagatum quidem est, ita ut dignus tanto ingenio aut tanta virtute immortalitatis fructus iis tandem, qui meriti essent, contingere videretur; iis tamen temporibus, cum genus humanum gravibus superstitionibus captum erat, tantum saepe sordium nomen illud ex contagione saeculi contraxit, ut iam illa celebritas ad inepta rerum miracula, monstra, ac portenta rediret. In Virgilii memoriam fabulis absurdis contaminandam omnes monachorum tribus conspirasse videntur, qui, cum sanctorum suorum virorum memoriam tot pudendis et stultis miraculorum narrationibus foedarent, quid mirum, si in poetae Romani laudibus adornandis nec minus miracula, omina, prodigia et reliquam huius generis τερατολογίαν ad taedium usque congesserunt.

§. 1. *quem quidam — auxit.* Possunt haec ab interpolatore inserta videri. Figulum patrem facit etiam Phocas v. 6.

Magii cuiusdam, *viatoris.* Magii, qui avus Virgilii maternus fuisse traditur, nomen cum ceteris ineptiis malae haud dubie scripturae in nomine matris *Magae* et *Magiae* pro *Maiae* debetur. Secundum hoc avus maternus *Maius* dictus esse potuit. Mater, quae Probo *Polla*, Phocae v. 11 *Polla, Magii non infima proles*, dicitur, alii viro aliquando nupta esse debuit, cum infra §. 56 *Valerius Proculus ex alio patre frater*

Natus est Cn. Pompeio Magno, M. Licinio Crasso primum Coss., 2
Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Praegnans eo mater somniavit Maia, enixam se 3
laureum ramum, quem contacta terra confestim cerneret coaluisse, et excrevisse illico in speciem maturae arboris, refertae variis pomis et floribus; ac sequenti luce, cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subiecta fossa partu levata est.
Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagisse, et adeo miti vultu 4
fuisse, ut haut dubiam spem prosperioris genturae iam tum indicaret. Et accessit aliud praesagium: siquidem virga populea, 5
more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante satas populos adaequarit. Quae arbor Virgilii ex eo dicta atque consecrata est; summa gravidarum et fetarum religione, suscipientium ibi et solventium vota.

Virgilii memoretur, quem is heredem scripserat. Neque ea, quae de magicis poetae artibus ex Elinandi monachi (mortuus is est circa 1227) Chronic. lib. XXVI narrat Vincent. Bellovac. Specul. hist. lib. VII, c. 61, et auctor Append. ad Vitam S. Gulielmi in Actis SS. T. V. Iun. p. 125 aliam originem, quam modo memoratam nominis scripturam habuisse videntur. Accessit forte, quod monachi ex Ecloga VIII inprimis vss. 96 sqq. sacra magica meminerant. Copiose ea de re egit Naudeus, *Apologie des grands hommes soupçonnés de Magie* ch. XXI, et Baylius *Dictionaire*, voc. *Virgile* litt. J. Haec eadem opinio de magica Virgilii scientia videtur effecisse, ut pro amuleto haberentur nummi contorniati cum eius imagine efficta: cf. Misc. Obss. novae T. I, p. 16, Boulacre in *Mém. de Trevoux* 1743, *Avril.*

Silvis coemundis, conducendis et redimendis mancipum, ut qui pecua pascebant. Sic iam Gronov.

§. 3. Quae hic ad fin. §. 5 forte ex interpolatione, de praesagiis, quorum pleraque e narrationibus de magnorum virorum, ut Cyri, Romuli, natalibus adumbrata, nonnulla ex ipso Virgilii nomine ducta sunt, memorantur, tantum non omnia Grammaticorum somniis sunt accensenda. Auget etiam ea Phocas Grammaticus in Vita Virgilii v. 13—40. Poetica suavitate haec condierunt Iov. Pontanus Uraniae lib. II, pag. 2968. Opp. T. IV. Politianus in Manto, digno carmine, quod cum ipsa Maronis lectione coniungatur.

§. 4. *prosperioris genturae*; felicis ortus, prosperi fati, benigni horoscopi, ut ea vox Suetonio Aug. 94. Calig. 57. Vitell. 3. Vespas. 25. Tit. 9. Ita Gronov.

§. 5. *Et accessit aliud praesagium. Et* aut delendum aut *Accessit et* legendum esse, Gronov. monet. Hoc praesagium e Sueton. Aug. c. 94 sub f. adumbratum esse videtur. *Apud Mundam Divus Iulius* etc.

more regionis: cf. Passer. Paralip. in Dempst. pag. 53. Vasc. Etrusc. Tom. I, pag. 70.

6 II. Initio aetatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonae egit; et XV anno virilem togam cepit, illis Consulibus iterum, quibus natus erat. Evenitque, ut eo ipso die Lucretius
7 poeta discederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum et inde paullo post Neapolim transiit. Ubi cum litteris et Graecis et Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni cura omnique studio indulsit medicinae et mathematicae.

§. 6. *Initio aetatis.* Ios. Scaliger ad Euseb. Chron. p. 156 ex Hieronymo ita emendat: *Initia aetatis, id est a XIV usque ad sedecimum annum Cremonae egit, et XVII anno virilem togam sumsit.* conf. inf. Vitam ad U. C. 696. Mihi verba *id est usque ad septimum annum* a seriore manu adiecta esse videntur; et desunt sane in aliis, in quibus ita haec exhibentur: *Initia aetatis Cremonae egit usque ad virilem togam, quam XVII anno natali suo accepit, iisdem illis Coss. iterum, quibus erat natus.* Atqui hic annus U. C. 699 erat XV ab a. 684. Unde satis apparet, primitus haec tantum a Donato dictata fuisse: *Initia aetatis Cremonae egit usque ad virilem togam.* Sumebatur illa modo XV, modo XVI, XVII anno. cf. inf. Vitam ad U. C. 699.

Evenitque, ut eo ipso die Lucretius poeta discederet; hoc reiicit Gifanius in Lucretii Vita, quia scilicet Idem annum 701 Lucretii morti assignat, sed de coniectura, quam nullo argumento probatam video; annum vero 703 Hieronymus Chron. Euseb. Nec tamen iis, quae hic leguntur, satis fidem habeo, cum et ipsa emblematis speciem prae se ferant.

§. 7. *et inde paullo post Neapolim transiit.* Aliter Hieronymus Chron. Euseb. v. inf. Vitam ad U. C. 701.

litteris Graecis. Parthenio quidem praeceptore, *quo Grammatico in Graecis Virgilius usus est.* Macrob. Sat. V, 17. Fuit is poeta, cuius liber *amatoriarum narrationum superest*: (qui iterum prodiit hoc anno XCVIII. Gottingae.) Expressit ex eius carminibus versus nonnullos Virgilius, ut Macrob. ibid. et Gellius IX, 9. XIII, 26 observant. Et Fabricius Bibl. Gr. Vol. II, pag. 677 ex Vossio memorat, in bibliothecae Ambrosianae codice Moreto Virgilii adscripta esse haec verba: *Parthenius Moretum scripsit in Graeco, quem Virgilius imitatus est.* vid. infr. Prooem. in Moretum.

De *Syrone* magistro vid. inf. ad §. 79. Ios. Scaliger ad Catalecta Virgilii, in Cirin pr. et Heinsius de Satyra Horat. lib. II, p. 98 etiam a *Catio* Insubro philosophiae Epicureae gustum accepisse volunt; coniectura ex eo ducta, quod hic M. Catius Miltiades Insuber, et ex Epicuri secta philosophus, eo tempore Mediolani vixit. Meminere eius Cic. ad Div. XV, 16 et 19. Horat. Sat. II, 4 pr. Sed vide Baylium *Diction.* h. v. et Masson. Vita Horat. pag. 28. *M. Furium Bibaculum* oratorem et poetam, cuius versus aliquot Sueton. recitat Ill. Grammat. 11, inter Virgilii et Vari magistros retulere alii. vid. Arisii Cremona litterata T. I, pag. 17. 28. Legerant

III. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, 8
se in Urbem contulit, statimque, magistri stabuli equorum Augu-
sti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis
curavit. At ille in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut 9
uni ex stabulariis, dari iussit. Interea a Crotoniatis pullus equi, 10
mirae pulcritudinis, Caesari dono fuit missus: qui omnium iudicio
spem portendebat virtutis et celeritatis immensae. Hunc cum ad-
spexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa
equa, et nec viribus valiturum nec celeritate: idque verum fuisse
inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset,
duplicari ipsi in mercedem panes iussit. Cum item ex Hispania 11
Augusto canes dono mitterentur, et parentes eorum dixit Virgi-
lius, et animum, celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat
iterum Virgilio panes duplicari.

IV. Dubitavit Augustus, Octaviine filius esset, an alterius: 12
idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum et equi
naturam parentesque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, 13
illum in penitiorem partem domus vocat, et solum rogat, an sciat
quisnam esset, et quam ad felicitandos homines facultatem haberet.
Novi, inquit Maro, *te Caesar Auguste, et ferme aequam cum dis* 14
immortalibus potestatem habere, ut, quem vis, felicem facias.
Eo animo sum, respondit Caesar, *ut, si verum pro rogatu dixe-
ris, beatum te felicemque reddam. Utinam*, ait Maro, *interro-
ganti tibi vera dicere queam!* Tunc Augustus: *Putant alii me na-* 15
tum Octavio: quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro
subridens, *Facile*, inquit, *si impune licenterque quae sentio lo-
qui iubes, id dicam.* Affirmat Caesar iureiurando, nullum eius

nimirum in Hieronymi Chron. Euseb. ad Olymp. 169, 3 (U. C. 652) *M. Furius poeta cognomento Bibaculus Cremonae nascitur.* In Gudiano codice Guelpherb. bibliothecae Vita Virgilii erat praefixa, in qua poeta apud *Epidium* oratorem cum Caesare Augusto studuisse memoratur. Sane Epidius Antonium et Augustum docuisse ap. Sueton. traditur de Rhetor. IV.

De *Balista* e Phoca vid. inf. ad §. 28.

Ceterum non definiam, an narrationi huic de medicinae et matheseos studiis Maronis aliquid veri insit. Videri potest ea esse profecta a monachis, qui in artibus mathematicis ad γοήτειαν adhibitis et in medicina summam scientiae positam arbitrabantur.

§. 8—18. Unde ineptissima narratio profluxerit, nemo facile assequatur; nisi forte cura equorum, canum et pecudum Georg. III libro tradita nugas has monachorum ani-

dictum aegre laturum, immo non nisi donatum ab eo discessu-
16 rum. Ad haec oculos oculis Augusti infigens Maro, *Facilius*, ait, *in ceteris animalibus qualitates parentum a mathematicis et philosophis cognosci possunt; in homine nequaquam possibile est; sed de te coniecturam habeo similem veri, ut, quid exercuerit pater tuus, scire possim.* Attente exspectabat Augustus quidnam dice-
17 ret. At ille: *Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es*, inquit. Obstupuerat Caesar, et statim, quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: *Audi*, inquit, *quo pacto id coniicio: Cum quaedam enuntiarim praedixerimque, quae intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent: tu, Princeps orbis, item et item panes in mercedem dari iussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore, officium*
18 *erat.* Placuit Caesari facetia. *At deinceps*, inquit Caesar, *non a pistore sed a rege magnanimo dona feres:* illumque plurimi fecit, et Pollioni commendavit.

19 V. Corpore et statura fuit grandi, aquilo colore, facie rusti-

mis iniecit. Narrationis vanitatem iam perspexere alii viri docti. vid. Ruaeum Vita Virg. a. 713. Martyn *Life of Virgil* pag. XXXI sq.

§. 19. Caput Virgilii e gemma Ursini notissimum est; sed et passim eius vultus cum in gemmis, ut in Lipperti Dactyliotheca, tum in marmore, ut in Museo Capitol. I, 2, tum in codice Vaticano, ante Eclogam II et VI expressos videas. Christii hac de re libelli sunt: Epistola ad Saxium Vindiciis Virgilianis subiuncta, tum de Imaginibus poetarum disputatio: et ad Dactylioth. Lippert. notata nonnulla. Adde Saxium in Indice Virgilii Iustic. p. 2. 17. 18. 85, et Onomast. p. 172. Nunc extra dubitationem positum est, imagines, quas habemus, Virgilii sine explorata ac certa fide tradi omnes: esse potius alias Apollinis, alias Musae, alias poetae alicuius incerti. De numis per fraudem effictis ne quidem monere opus est. (Nuper de iis monuit iterum Eckhel Doctr. num. Vol. IV p. 351.) Video quidem Martialis tempore (v. XIV epigr. 286) codices Virgilii pictam poetae imaginem in fronte habuisse; sed rudi librariorum et indocta opera viri sedentis formam penicillo effictam fuisse, ex similibus exemplis iudicare licet; quale v. c. illud ipsum est, quod e codice Vaticano expressum ad calcem praefat. suae dedit Bottarius ad ant. Virgil. cod. fragmenta. Virgilii tamen imagines in bibliothecis passim visas fuisse Romae nullus dubito; etiam Alexander Severus in larario habuit Virgilii imaginem teste Lampridio. Quod, redemtoris, Fritschii, cura praefixum primae editioni, caput ex Iusticiano opere petitum erat, ex Museo Io. Molinosii, nobilis Veneti, profectum esse fertur, et est Apollinis caput, cuius similia alia passim visuntur. (Substitutum ei nunc est Vol. IIdo aliud e Museo Capitolino.) Circumfertur quoque nu-

cana, valetudine varia. Nam plerumque ab stomacho, et faucibus, ac dolore capitis, laborabat: sanguinem etiam saepius reiecit: cibi vinique minimi. Fama est, eum libidinis pronioris in pueros 20
fuisse. Sed boni ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates

mus Virgilii spurius. Eckhel Vol. IV, p. 351.

corpore et statura fuit grandi. Sub Musaei persona suam expressisse visus est poeta Wartono, in Aen. VI, 666 *Musaeum ante omnes, medium nam plurima turba Hunc habet atque humeris extantem suspicit altis.*

facie rusticana. Hoc fecit forte, ut Horatii locum Sat. I, 3, 29 sq. ad Virgilium referrent, ubi: *rideri possit, eo quod Rusticius tonso toga defluit et male laxus In pede calceus haeret*; ut et Ep. I, 1, 94. Ita et *torvum Maronem* apud Statium Silv. V, 3, 63 accipiebant, ubi de carminum severiore argumento agitur. Avertere labem hanc rusticitatis a poeta laborat Spencius in Polymeti p. 325. Facie subrustica exhibuere nobis Virgilium inter signa Palatii Capitolini ap. Dom. de Rubeis (Rossi *Racolta di Statue antiche n. XXII*).

ab stomacho. Confirmes ex Horatio Sat. I, 5, 48. 49 *Lusum it Maecenas, dormitum ego Virgiliusque; Namque pila lippis inimicum et ludere crudis*; ubi Schol. Cruquii: *se ait lippum, Virgilium autem crudum; laborabat enim stomachi cruditate, quod cibum ingestum difficulter concoqueret.*

et faucibus; forte hoc ex iis, quae inf. §. 42 memorantur, petitum.

§. 20. *Fama est* — Poterat tota haec macula ab nugacibus Grammaticis Virgilii memoriae adspersa videri ex iniquiore Eclogae II interpretatione, v. Argum. Ecl., nisi Martialis et Apuleii locis mox laudandis paullo molestiorem auctoritatem haberemus. Nec minus suspicionem movet Propertii locus lib. II, El. 34, 73, ubi ad Virgilium respicitur: *Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin Agricolae domini carpere delicias!* Verecundiam Virgilii defendebat Klotzius in disputatione, quam vide in Opusc. Defendit etiam Martinus ad Ge. IV, 520 et Baylius Diction. v. Virgile (A). Ut tamen accuratius hac de re cognoscere possit lector, subiiciemus revocatas ad certa capita calumnias. Et *Alexin* quidem seu Alexandrum, vero nomine, ab poeta adamatum fuisse vulgatissima fama est, quem alii a Maecenate, alii a Pollione, dono ei datum esse memorant. Fuere adeo, qui Caesaris Octaviani puerum fuisse traderent. Apud Martialem VIII, 56 loco satis noto de Maecenatis in eum liberalitate, subiicitur: *Tu licet et nostrum, dixit, Alexin ames. Adstabat domini mensis pulcerrimus ille, Marmorea fundens nigra Falerna manu, Et libata dabat roseis carchesia labris, Quae poterant ipsum sollicitare Iovem. Excidit attonito pinguis Galatea poetae, Thestylis et rubras messibus usta genas. Protinus Italiam concepit et arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat ore rudi.* Idem eo respexit lib. V, 16, 12 *Sed non hac veteres contenti laude fuerunt, Cum minimum vati munus Alexis erat.* Atque hanc famam

Alcibiadem, et Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime
dilexit Cebetem et Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga
Alexin appellat: donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non
ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero et
21 poetam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria. Sed
Asconius Pedianus affirmat, ipsam postea maiorem natu narrare
solitam, invitatum quidem a Vario ad communionem sui, verum
22 pertinacissime recusasse. Cetera sane vita et ore et animo tam
probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur;

multi sequuntur. Alteram de Asinio Pollione, huius liberalitatis auctore, quam Donatus hic et inf. §. 37 et Servius ad Ecl. II, 1 retinet, Apuleius iam amplexus est in Apolog. I, §. 13 *Quanto modestius Mantuanus poeta, qui — puerum amici sui Pollionis bucolico ludicro laudans, et abstinens nominum, sese quidem Corydonem, puerum vero Alexin, vocat.* In Servianis ad Eclog. II, 1 ab aliis Caesaris puer fuisse Alexis traditur. Ad eandem Eclogam v. 15, ad Donati fere fidem, *Tres dicitur amasse Virgilius, Alexandrum, quem donavit ei Pollio, et Cebetem puerum cum Leria puella* (Aleria Plotia), *quos a Maecenate dicitur accepisse.* Singulare est, quod in Servianis ad Ecl. V, 89 legitur, ad versum: *Non tulit Antigenes*: *Aut pastorem quendam pulcerrimum dicit, aut choraulam significat, quem legimus admodum a Virgilio fuisse adamatum.* Choraules debuit esse puer aliquis chori cantibus tibia accinere solitus; de quo hominum genere v. Scalig. Animadvers. ad Euseb. p. 169. 170. Novum est, quod Pompon. Sab. ad Aen. VI sub f. de M. Marcello habet: „hic est, quem aiunt Virgilium intemperantia amoris exosculatum fuisse, praesente Augusto.“

non ineruditum dimisit. Hoc *dimisit* tollendum censet Gronov.

§. 21. *Plotia Hieria.* al. *Plotia Aleria.* Alia narratio est apud Serv. ad Ecl. III, 20 *Varus, tragoediarum scriptor, habuit uxorem litteratissimam, cum qua Virgilius adulterium solebat committere; cui etiam dedit scriptam tragoediam, quam illa marito dedit tamquam a se scriptam. Hanc recitavit pro sua Varus, quam rem Virgilius dicit per allegoriam* v. 15 sqq. *Non ego te vidi.* Nimirum de Thyeste L. Varii loquitur; de qua fabula v. ad §. 30. Non reperio, unde Aeneas Sylvius petierit ea, quae in hist. de Euryalo et Lucretia narrat (p. 32 edit. Drudonis) „*Virgilius per funem tractus ad mediam turrim pependit, dum se mulierculae sperat usurum amplexibus.*“

Asconius Pedianus, forte in libro *contra obtrectatores Virgilii.* v. inf. §. 64.

§. 22. *ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur.* Non Grammatici modo, verum etiam Ausonius ita tradit in Centone nupt. ad f. *Quid etiam Partheniam dictum caussa pudoris? qui VIII Aen. cum describeret coitum Veneris atque Vulcani, αἰσχροσεμνίαν decenter immiscuit.* Nomen hoc et tota de pu-

ac, si quando Romae, quo rarissime commeabat, viseretur in publico, sectantes demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exsulantis offerente 23
Augusto, non sustinuit accipere.

VI. Possedit prope centies sestertium, ex liberalitatibus ami- 24
corum, habuitque domum Romae in Esquiliis iuxta hortos Maecenatis: quamquam secessu Campaniae Siciliaeque plurimum uteretur. Quaecumque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mitte- 25
bat, quos iam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum, et duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum, cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera 26

dore poetae narratio ex solo *Virgilii* nomine conficta esse videtur, quasi a *virgine* ductum esset. Hinc a παρθένος *Parthenius*. Vidit hoc etiam Huetius Quaest. Alnet. lib. II, c. 15. conf. Bayl. *Diction.* voc. *Virgile* A. B. Potuit etiam alterum Neapolis nomen *Parthenope* Ge. IV, 564 homines male feriatos ad hoc commentum adducere. confer Fabrum ad Iustin. III, 4. Ceterum quantum monachi in Virgilii nomine interpretando ineptierint, dici vix potest. Unum hic adferemus exemplum. In codice Gudiano inter alia somnia legitur: Publius *dictus Virgilius a* pollice magno, *quem habebat*; *ut* Virgilius *dictus est a* virga lauri. *Sive*, Populi et Publii *dicebantur apud antiquos quasi* puppi *et* pupilli *vel orfani.* — Maro *dictus est a* mare. *Sicut enim mare abundat aqua, ita et ipsi affluebat sapientia plus ceteris poetis.*

§. 24. *centies HS.* Sunt 80, 729 l. 3 s. 4. d. secundum Arbuthnotii computationem *Tables of anc. Coins* pag. 115, h. e. ad nostros numos 484, 374 thaleri. Gronov. in notis suis inf. ad §. 56 250,000 thaleros ex centies HS. conficiebat. Recte itaque Iuvenalis VII, 66 sqq. *Magnae mentis opus nec de lodice paranda Attonitae, currus et equos faciesque deorum Adspicere, et qualis Rutulum confundat Erinnys. Nam si* Virgilio puer et tolerabile deesset Hospitium, *caderent omnes a crinibus hydri.* Debuit autem fortunam suam Maecenati, ut vel ex Martiale apparet lib. VIII, 56 *Risit Tuscus eques paupertatemque malignam Reppulit* etc.

secessu Campaniae, h. in villa sua; habuit utique villam in agro Campano, non longe a Nola, ut ex narratione apud Gellium VII, 20 de contentione cum Nolanis de aqua in propinquum Virgilii rus ducenda colligas. De secessu autem Siciliae nulla alia est auctoritas. E loco Propertii II Eleg. extr. 67 *Tu canis umbrosi subter pineta Galaesi* possit aliquis coniicere, etiam in agro Tarentino eum praedium habuisse.

§. 25. *Flaccum, cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet.* Eadem Serv. ad Ecl. IV, 1 et 20, ubi et Philargyr., it. Epigr. CCII libri II Anthologiae Lat.

studia, ut supra diximus, medicinae quoque, ac maxime mathematicae, operam dedit. Egit et caussam unam omnino, nec am-
27 plius quam semel. Sermone tardissimum, ac paene indocto similem fuisse, Melissus tradit.

28 VII. Poeticam puer adhuc auspicatus, in Balistam, ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator! iter.

Deinde *Catalecton*, et *Moretum*, et *Priapeia*, et *Epigrammata*,

§. 27. *Melissus.* Est is C. Melissus, Spoletinus, Maecenatis libertus, de quo v. Sueton. de illustr. Grammat. 21. Scripsit fabulas togatas, unde Ovid. ex P. IV, 16, 30 *Et tua cum socco Musa, Melisse, levis*, ubi v. Heins.

§. 28. *ludi gladiatorii magistrum*; lege *ludi litteratorii*, si Phocas Grammaticus audiendus, in versibus de Vita Virgilii v. 41 sqq. Secundum hunc Balista Virgilii magister in elementis grammaticis fuerat. A Donato tamen, certe a prima manu, fuisse videtur *ludi magistrum*, ut iam in ed. Ven. 1472 et in aliis, ut Danielis, edd. legitur: male interpolatum addito altero. Vidit hoc Burmannus ad Antholog. Lat. Tom. I, pag. 367. Ceteroqui magnum acumen inesse disticho haud dixero.

Catalecton — Nomen iam ap. Ausonium occurrit in Idyll. XII, quod Technopaegnion inscriptum. Declarat nomen carmina, quae haberi et censeri solent Virgilii, *τὰ καταλεγόμενα εἰς τὰ τοῦ Μάρωνος*. Est enim *τῶν καταλέκτων* liber; *τὰ κατάλεκτα*. Collectioni alicui eiusmodi praefixum esse debuit Epigramma 182, lib. II Antholog. Latin. *Vate Syracosio* etc. Eodem referebat versum Ecl. VI, 1 *Prima Syracosio* Oudinus in Discept. de Culice Virgilii in Misc. Obss. crit. nov. Tom. IV, pag. 308. De iuvenilibus Virgilii poematibus post virorum doctorum, etiam Ruaei in Vita Virgilii ad a. 696 disputationes, iudicium nostrum in Prooemiis ad minora Virgilii carmina et Catalecta adiecimus. Interea haec monere sufficiat: Fuisse aliquando Culicem inscriptum carmen Virgilii passim habitum docet Martialis XIV, 185 *Accipe facundi Culicem, studiose, Maronis*; et VIII, Epigr. 56, 19. 20 *Protinus Italiam concepit et arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat ore rudi.* Sueton. in Vita Lucani: *ut — sua cum Virgilio comparans, ausus sit dicere*: et quantum mihi restat ad Culicem? Statius Silv. II, 7, 74 de Lucano: *Haec primo iuvenis canes sub aevo Ante annos Culicis Maroniani*; et praef. Silv. lib. I, ubi veretur de Thebaide edenda: *sed et Culicem legimus et Batrachomyomachiam etiam agnoscimus; nec quisquam est illustrium poetarum, qui non aliquid operibus suis stilo remissiore praeluserit.* Enimvero aut Culex ille Virgilii intercidit, et is, quem habemus, a Grammatico suppositus eius nomini est, aut mi-

et *Diras*, et *Culicem*, cum esset annorum quindecim. Cuius ma- 29
teria talis est: Pastor fatigatus aestu cum sub arbore obdormisset, et serpens ad illum proreperet, e palude culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, et visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, et distichon fecit

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitae pro munere reddit.

VIII. Scripsit etiam, de qua ambigitur, *Aetnam*. Et mox, 30
cum res Romanas inchoasset, offensus materia et nominum asperi-

sere foedatus ille est, laciniis pannisque variorum interpolatorum assutis. Alterum carmen, nec minus foede interpolatum, *Cirin* Cornelio Gallo vindicatum ivit Iust. Fontaninus hist. litt. Aquilei. lib. I, c. 2, p. 32 sqq., repugnante Io. Schradero et aliis: sed de hoc v. Prooem. in Cirin. Quod ad *Epigrammata*, inprimis *in Priapum*, attinet, lusisse poetam huiusmodi quaedam dubitare nos non sinit Plinius Epp. V, 3. Nam ad maius aliquid quam Eclogarum lusum spectasse videtur, dum Virgilium inter eos memorat, qui paullo lasciviora carmina condiderint: quamquam alteram sententiam Ovidii verbis tueri possis Trist. II, 537, qui, dum Virgilii exemplo se tuetur, non nisi Bucolica nominat: *Phyllidis hic idem tenerosque Amaryllidis ignes Bucolicis iuvenis luserat ante modis.* *Aetnam* Cornelii Severi vulgo habitam Lucilio iuniori nuper asseruit Wernsdorf. Poet. Lat. min. T. IV. *Diras* Valerii Catonis esse, a nemine facile nunc dubitatur. De *Moreto* vid. Prooem. *Copam* cum aliis ad alios auctores referre non veremur. Mos enim ille vulgatissimus sive Grammaticorum sive librariorum fuit, ut sive ἀδέσποτα sive minora scripta clarissimo cuique scriptori adscriberent, saepe etiam in calce vacuis chartis illita carmina ad maioris carminis auctorem confidenter referrent. Ex *Epistolis* Virgilii ad Augustum duo loca memorat Macrob. Sat. I, 24, quamquam *Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit*, Senecae iudicio Exc. Controv. lib. III. Augusti epistolas ad Virgilium laudat auctor Dialogi de Oratore c. 13 et Claudianus Epist. ad Olybr. (n. XLI) v. 23 *Dignatus tenui Caesar scripsisse Maroni.* Ceterum non pigebit locum ex Vincent. Bellovac. Spec. hist. VII, 62 adscribere, ubi, postquam ex eo, quod *pascua*, *rura*, *duces* tantum cecinisse memoratur Virgilius, colligit: *proinde Virgilius de Culice, et Virgilius de Aetna, quos Aurelianenses ad ostentationem et iactantiam circumferunt, inter auctores apocryphos separandi sint.*

cum esset annorum XV; immo XXV, ut iam emendavit Oudin. l. c. pag. 309.

§. 29. *Cuius materia talis est.* Haec, et quae sequuntur, emblema e margine esse, manifestum est.

§. 30. *cum res Rom. inchoasset*; Ex illo Ecl. VI, 3 *Quum canerem reges et praelia.* Servius ad e. l.:

tate, ad *Bucolica* transiit: maxime ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, et Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum iussu, trans Padum dividebantur, indemnem se
31 praestitissent. Deinde *Georgica* in honorem Maecenatis edidit, cum sibi vixdum noto opem tulisset adversus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arrii centurionis, violentiam, a quo in

Gesta regum Albanorum, quae coepta omisit, nominum asperitate deterritus. Alii Scyllam eum scribere coepisse dicunt, in quo libro Nisi et Minois regis Cretensium bellum describebat. Alii de bellis civilibus dicunt; alii de tragoedia Thyeste. Scylla ad *Cirin* referenda esse videtur. *Thyestes* fuit L. Varii nobile opus, de quo, praeter scriptores historiae litterariae, vide Rutgers. Lect. Venus. c. 3 et Intpp. ad Quinctilian. Inst. Orat. X, I, 98 *Iam Varii Thyestes cuilibet Graecorum comparari potest.* cf. Philargyr. ad Ecl. VIII, 10. Virgilium auctorem fabulae Thyestis fuisse, Grammatici narrant. vid. Serv. ad Ecl. III, 20. inf. §. 81, et sup. ad §. 20. Alii Cassio Parmensi eam vindicarunt. v. Schol. Horat. Ep. I, 4, 3, quem illustravit Ruhnk. ad Vellei. p. 363 cum altero loco Acronis ad I Serm. 10, 62. De primis Virgilii in poetica rudimentis elegantissimos Popii versus meminisse iuvat: *When first young Maro sung of Kings and Wars, Ere warning Phoebus touch'd his trembling Ears, Perhaps he seem'd above the Critics Law* etc.

maxime ut — Hoc Grammaticus hinc comminiscitur, quia Asinii Pollionis Ecl. III, 84. IV, 12. VIII, 7, Vari Ecl. VI, 7 sq. IX, 26, et Cornelii Galli Ecl. VI, 64 et X mentionem satis honorificam fecit. At res Augusti carmine se aggressurum esse minatur Ge. III, 10 sq.

in distributione agrorum. v. inf. Vitam ad a. 713.

§. 31. *adversus Claudii — Arrii* — De Arrio cf. inf. §. 36. 96. Servius ad Ecl. IV, 1 *Virgilius, postquam pene occisus est ab Arrio centurione, Romam revertens mandavit procuratoribus suis, ut tuerentur agros suos et ad praesens obsequerentur Arrio*; idem Comment. pr. §. 13 *Ad quem* (agrum) *recipiendum profectus ab Arrio centurione, qui eum tenebat, pene est interemtus, nisi se praecipitasset in flumen Mincium, unde est allegorice*: Ipse aries etiamnunc vellera siccat. Conf. eundem ad Ecl. I, 48. III, 94. IX, 6. 23. Non admodum discrepant ea, quae alius Grammaticus inter Serviana ad Ecl. IX, 1 narrat: *Sane alii ordinem huius eclogae ita exponunt: Cum immunitatem agrorum Virgilius impetrasset, lis est exorta de finibus inter eum et eos, qui in proximo agros acceperant; ex quibus Clodius quidam dixit, se omnem litem amputaturum interfecto Virgilio; quem poeta stricto gladio se insequentem fugit in tabernam carbonariam, et beneficio institoris ex alia parte emissus servatus est.* Milienum Toronem (centurionem) primipilarem e Probo memorat Pompon. Sab., Mancinellus et alii.

altercatione litis agrariae parum abfuit quin occideretur. Novis- 32
sime autem *Aeneidem* aggressus est; argumentum varium, et multiplex, et quasi amborum Homeri carminum instar: praeterea nominibus ac rebus Graecis Latinisque commune, et in quo, quod maxime studebat, Romanae simul urbis et Augusti origo contineretur.

IX. Cum Georgica scriberet, traditur quotidie meditatos 33
mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere, non absurde carmen se ursae more
parere dicens, et lambendo demum effingere. Aeneida prosa prius 34
oratione formatam, digestamque in XII libros, particulatim com-
ponere instituit, ut quidam tradunt. Alii eius sententiae sunt, 35
ut existiment, eum, si diutius vixisset, quatuor et viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum, atque alia quaedam percursurum; Augusti vero gesta diligentissime exsecuturum: quippe qui, dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quaedam imperfecta reliquit; alia levissimis versibus veluti fulsit: quos per iocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidae columnae advenirent.

X. Bucolica triennio Asinii Pollionis suasu perfecit. Hic 36
Transpadanam provinciam regebat; cuius favore, cum veteranis Augusti militibus Cremonensium et Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos,
seu Claudio seu Arrio datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxi- 37
me amavit Maro, et dilectus ab eo magna munera tulit. Quippe

§. 33. Facile apparet, haec, quae sequuntur, e variorum Grammaticorum sive iudiciis sive commentis esse consarcinata.

ursae more. Gell. XVII, 10 *Amici familiaresque P. Virgilii in his, quae de ingenio moribusque eius memoriae tradiderunt, dicere eum solitum ferunt, parere se versus more atque ritu ursino* v. rel. Quinctil. Inst. X, 3, 8 *Virgilium quoque paucissimos die composuisse versus, auctor est Varus.*

§. 34. *ut quidam tradunt*; impudentissimi profecto homines, qui infimi subsellii poetastris usitatum morem tanto poetae tribuere ausi sunt. At illud etiam insulsius, ad XXIV eum libros Aeneidem fuisse perducturum; quasi de annalibus ageretur. Fecit tamen hoc Mapheus Vegius, Laudensis, saec. XV, qui XIII librum Aeneidi adiecit, quem iam in edit. Adami Rot. 1471 et hinc in multis editionibus expressum reperias. conf. *Abauzit Oeuvres* Vol. II.

§. 36. *Bucolica triennio* — Sic et Phocas v. 95 sqq. v. inf. Vitam ad a. 716.

qui invitatus ad coenam, captus pulcritudine et diligentia Alexan-
38 dri, Pollionis pueri, eum dono accepit. Huius Pollionis filium, C. Asinium, et Cornelium Gallum, oratorem clarum, et poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum, et libris quatuor amores suos de Cytheride
39 scripsit. Hic primo in amicitia Caesaris Augusti fuit: postea, in suspicionem coniurationis contra illum adductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum, a medio usque ad finem, eius laudem contineret. Quem postea, iubente Augusto, in Aristaei fabulam commutavit.

40 XI. Georgica septennio Neapoli, Aeneida partim in Sicilia
41 partim in Campania duodecim confecit annis. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione re-

§. 37. *Alexandri*; v. sup. §. 20.

§. 38. *C. Asinium.* Est is C. Asinius Gallus ex Tacito Ann. I, 12 et al. Dione LVII, 2 etc. satis notus. De *Cornelio Gallo* v. ad Ecl. VI, 64 et X pr. cf. quos laudat Burmannus ad Antholog. lib. II, Ep. 176.

§. 39. *occisus est*; se ipsum interemit. v. Vita Virgil. a. 728.

ut quartus Georgicorum. Eadem inter Serviana ad Ecl. X, 1. Ge. IV, 1, quae an vera sint, valde dubito; non enim coniectare licet, quomodo Galli laudes in illo argumento locum habere potuerint; nec, si iam ante quatuor annos Georgica in vulgus exierant, locus potuit retractari.

§. 40. *Georgica septennio Neapoli.* De loco constat ex fine lib. IV Georg.; tempus Grammaticorum fide nititur.

§. 41. *ut in scena.* Idem commentum in Servianis ad Ecl. VI, 11 memoratur, Eclogam sextam a Cytheride mima esse recitatam; narrationis tamen fundum idoneum reperire haud facile est: praeter quam Dialogum de Oratoribus c. 13 *testis ipse populus, qui, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic, quasi Augustum.* Recitationes Romae in theatro factas esse, aliunde haud constat; et loca, e quibus id probatum ivere, vix dubitationem tollunt. Nam locum Ovidii Trist. V, 7, 25 *Carmina quod pleno saltari nostra theatro, Versibus et plaudi scribis, amice, meis*, de Medea intelligi posse docere videtur alter locus Tr. II, 519. 520 *Et mea sunt populo saltata poemata saepe; Saepe oculos etiam detinuere tuos* — etsi quae sequuntur, *Nil equidem feci, tu scis hoc ipse, theatris*: obscurant rem. Ad haec tamen respondeas: saltem hoc ipsum exemplum, quod de Virgilii Bucolicis memoratur, satis esse ad morem testandum. Haec nisi essent, suspicarer, ex Ecl. VI, 66 *Utque viro Phoebi chorus assurrexerit omnis* lepidum hominem hanc narrationem de Gallo in Virgilium argute conferre sibi visum esse. Quod Ovid. Trist. IV, 10, 54 *carmina se populo iuvenilia legisse* ait, ad recitationes sane spectat, nec tamen in theatro factum esse necesse est. Dice-

citarentur. At cum Cicero quosdam versus audisset, et statim acri iudicio intellexisset non communi vena editos, iussit ab initio totam eclogam recitari: quam cum accurate pernotasset, in fine ait: *Magnae spes altera Romae.* Quasi ipse linguae Latinae spes prima fuisset, et Maro futurus esset secunda. Quae verba postea
Aeneidi ipse inseruit. Georgica, reverso ab Actiaca victoria Au- 42
gusto, atque reficiendarum faucium causa Atellae commoranti, per continuum quatriduum legit, suscipiente Maecenate legendi vi-
cem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat 43
autem maxima cum suavitate, et lenociniis miris. Seneca tradi- 44
dit, Iulium Montanum poetam solitum dicere, involaturum se quaedam Virgilio, si vocem posset, et os, et hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare; sine illo, inarescere, quasi mutos.

XII. Aeneidos vix dum coeptae tanta exstitit fama, ut Sext. 45
Propertius non dubitarit sic praedicare:

musae mimum aliquem in scena versus e Bucolicis interposuisse et laudasse? Iam vero illud quoque notabile, quod iam Ciceronis aetate *mima* in scena Romae memoratur; cum feminarum partes histriones et mimi agerent. A grammatico dicti sunt *cantores*. Serioribus aetatibus etiam feminas in scenam prodiisse, ex Patribus, quos appellamus, discimus.

quasi ipse n. Cicero. Est haec grammatici narrantis interpretatio: quae et ap. Servium l. l. habetur. Cum Cicerone indignam hanc sui laudem putaret Warton (*Life of Virgil* p. 8.), quandoquidem *Silenus*, Ecloga sexta, recitata esse traditur, credidit ille, posse dictum hoc ita accipi, ut, cum illa Ecloga physici sit argumenti, post Lucretium partes secundas Maronem obtenturum esse significaverit.

inseruit: Aen. XII, 168 *Et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae.*

§. 42. *Atellae commoranti.* Falsum hoc; nam a pugna Actiaca rediens Caesar ultra Brundisium, quo Senatum Roma evocaverat, non processit. v. Dio LI, 4. conf. inf. ad 724; aegrotans vero rediit in Italiam a pugna Philippensi, a. 712, verum ut et tum aliquantum Brundisii subsisteret. cf. Appian. pag. 1073. 1080. Plutarch. Anton. pag. 925. Dio XLVIII, 3. conf. Vita Virgil. a. 724.

§. 44. *Iulium Montanum.* Heroica is et elegiaca scripserat. Ovidius ex P. IV, 16, 11 *Quique vel imparibus numeris, Montane, vel aequis Sufficit, et gemino carmine nomen habes.* Meminit eius Seneca Epist. CXXII *Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poeta, et amicitia Tiberii notus et frigore.* Afferuntur ibidem versus ex eo, tolerabiles et illi, nihil tamen de Virgilii recitatione. Neque eo spectant, quae apud Senecam Controvers. XVI extr. legas.

§. 45. *Sext. Propertius*, v. lib. II,

Cedite Romani scriptores, cedite Graii,
Nescio quid maius nascitur Iliade.

46 Augustus vero, cum tum forte expeditione Cantabrica abesset, et
supplicibus atque minacibus per iocum literis efflagitaret, ut sibi
de Aeneide, ut ipsius verba sunt, vel prima carminis hypographa,
vel quodlibet colon mitteret, negavit se facturum Virgilius; cui
tamen multo post, perfecta demum materia, tres omnino libros
47 recitavit: secundum videlicet, quartum, et sextum. Sed hunc
praecipue ob Octaviam: quae, cum recitationi interesset, ad illos
de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque
aegre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari ius-
48 sit. Recitavit et pluribus; sed neque frequenter, et ferme illa, de
quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur.

Eleg. 25 (34), 65. Scripta autem illa Elegia esse debet U. C. 728 vel 729; nam mortis Galli mentio in ea fit v. 91. 92.

§. 46. *cum tum forte*; f. *qui tum* Gronov.

expeditione Cantabrica U. C. 729. v. inf. h. a. Macrob. Sat. I, 24 *Ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit*: „Ego „vero frequentes a te litteras acci„pio; *et infra*: De Aenea quidem „meo, si mehercule iam dignum ha„berem auribus tuis, libenter mitte„rem; sed tantum inchoata res est, „ut pene vitio mentis tantum opus „ingressus mihi videar; cum prae„sertim, ut scis, alia quoque studia „ad id opus multoque potiora im„pertiar." Legant haec poetae nostri et in sinu suo gaudeant, sibi ad carmina scribenda tanto apparatu opus non esse. De Epistolis Augusti ad Virgilium conf. sup. ad §. 28.

vel prima carminis hypographa. Leg. *primam c. hypographen* suspicatur Burmannus. Gesnerus ad Claudianum p. 630 *hypographa* primum in chartas vel ceras coniecta esse notabat, nondum emendate et accurate perscripta.

tres libros recitavit. Serv. ad Aen. IV, 324 *Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.* „Dicitur autem „ingenti adfectu hos versus pronun„tiasse, cum privatim paucis prae„sentibus recitaret Augusto; nam re„citavit primum libros tertium et „quartum." Ubi alii „primum, ter„tium et quartum."

§. 47. *ob Octaviam.* Eius filius M. Marcellus immatura morte obierat a. U. C. 731. vid. Vitam ad h. a.

dena sestertia 80 l. 14 s. 7 d. sive circa 484 thaleros; XXV versus, tot enim de Marcello agunt, ad 2100 l. hoc est ad 12600 thaleris aestimati fuerunt. Apud Serv. ad VI, 862 „Et „constat hunc librum tanta pronun„tiatione Augusto et Octaviae esse „recitatum, ut fletu nimio impera„rent silentium, nisi Virgilius finem „esse dixisset, qui pro hoc aere gra„vi donatus est, id est missis etc." Ultima e Grammatici penu addita sunt.

Erotem, librarium et libertum eius, exactae iam senectutis, tra- 49
dunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos
versus complesse ex tempore: et huic *Misenum Aeolidem*, adie-
cisse, *quo non praestantior alter;* item huic, *Aere ciere viros*, si-
mili calore actutum subiunxisse, *Martemque accendere cantu:*
statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet.

XIII. Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinqua- 50
gesimo secundo, ut ultimam manum Aeneidi imponeret, statuit 51
in Graeciam et Asiam secedere, triennioque continuo omnem ope-
ram limationi dare, ut reliqua vita tantum philosophiae vacaret.
Sed, cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto, ab oriente
Romam revertenti, una cum Caesare redire statuit. Ac cum Me-
gara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languo-
rem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit, ita ut, gra-
vior indies, tandem Brundisium adventarit: ubi diebus paucis obiit,
decimo Kal. Octobr. C. Sentio, Q. Lucretio Coss.

XIV. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia saepe et 52
magna instantia petivit, crematurus Aeneida: quibus negatis te-
stamento comburi iussit, ut rem inemendatam imperfectamque.
Verum Tucca et Varius monuerunt, id Augustum non permissu-
rum. Tunc eidem Vario, ac simul Tuccae, scripta sub ea con- 53

§. 49. *versus complesse.* Etiam hoc Grammatici acumen prodit: qui forte versibus a se expletis fidem et auctoritatem parare voluit. Versus sunt Aen. VI, 164. 165, ubi conf. Serv.

§. 51. *tantum philosophiae vacaret.* Convenit cum sententia versuum pulcerrimorum Ge. II, 475 sqq. *Me vero primum dulces ante omnia Musae accipiant* etc.

Augusto ab oriente R. revertenti ex itinere, quod e Sicilia per Asiam et Graeciam fecerat. vid. inf. Vitam ad 732 — 734.

Brundisium. Tarentum alii memorant. *Tarenti Apuliae civitate, dum Metapontum videre cupit, seu Brundisii, dum Megaram videre voluisset* (vides Grammaticorum seu Monachorum imperitiam, dum Donatum ante oculos habent §. 51) *quorundam iudicio invalitudine ex solis ardore contracta*: Vita Virgilii praemissa edit. Ven. 1472, quae deinceps in ed. Danielis Servio tribuitur. Inepti Grammatici lacinia est in Serv. ad Aen. II, 197, qua Thessaliam adiisse Maro narratur.

§. 52. *Qui cum.* v. inf. ad 735.

§. 53. *L. Varius* auctor Thyestae v. sup. ad §. 30. Maecenati imputatur in Carm. ad Pison. 226, (quod Saleio Basso assignat Wernsdorf. P. L. M. Tom. IV, ubi v. p. 276) quod Varius tragoediae laude inclaruit: *Maecenas tragico quatientem pulpita caestu Evexit Varium.* Locus corruptus: alii *gestu*, immo *gressu*; nam *gestu* scena vix quatitur, sed

ditione legavit, ne quid adderent quod a se editum non esset, et
54 versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam sua ossa Neapolim transferri, ubi diu et suavissime vixerat; ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

55 Translata igitur iussu Augusti eius ossa, prout statuerat, Neapolim fuere, sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum, suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est.

idem ab epico carmine commendatur ab Horat. Carm. I, 6, 1 *Scriberis Vario fortis et hostium Victor Maeonii carminis aliti*, h. poetae, qui evolat carmine epico. Serm. I, 10, 44 *forte epos acer*, *Ut nemo, Varius ducit.* Versus eius aliquot heroicos adscripsit Macrob. VI, c. 1 et 2; corrupte tamen ibi laudatur: *Varius de morte.* At ex *Varii Panegyrico Augusti* petitos esse versus, quos Horatius inserit I Ep. 16, 27. 28. 29, testatur Schol. ad e. l. Collegit fragmenta Rutgers. Venus. Lect. c. 3, ut sup. ad §. 30 monitum est. Cum Virgilio tamquam alter poetarum princeps nominatur Art. P. 55 et II Ep. 1, 247. Amicissimus Horatio, v. Serm. I, 9, 23, quem etiam Maecenati commendaverat. vid. Serm. I, 6, 55. Male cum Varo a multis confunditur. v. Exc. ad Ecl. VI. De varietate in scriptura conf. Horreum in prooem. Miscell. Critic. Videtur ille quoque latere in loco Macrobii II Sat. 4 pr. ubi de Augusti ioco de Aiace tragoedia ab eo inchoata: *postea Lucius gravis tragoediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus, et ille*, in spongiam, *inquit*, incubuit. Quae male ad Ciceronem transtulit Io. Lydus a Schow editus p. 50. Nuper multa de Vario certa et incerta fide disputavit, docte tamen, Ger. Nic. Heerkens in praef. ad Icones, ut ei inventam in Germania tragoediam Tereum vindicaret. *Plotius Tucca*, male *Quinctilius Tucca* appellatur apud Probum in Vita Virgilii. *L. Varium et Plotium Tuccam* mox §. 56 Donatus excitat. *Plotius* et *Varius*, tamquam communes Horatii et Virgilii amici, laudantur Horat. Sat. I, 5, 40. Inter praestantissimos carminum iudices refertur apud eundem *Plotius* Sat. I, 10, 81.

et versus etiam imperfectos relinquerent. v. ad s. 59. Eosdem etiam libros distinxisse, narrant Grammatici: qua de re vid. ad lib. V Aen. extr.

§. 54. *distichon*; hoc passim laudatur; est tamen tam ieiunum et ineptum, ut nemini facile fraudem faciat. *Calabri* declarant Brundisium. Aliud epitaphium in Cagianni, Principis feminae, Villa inventum, Mabillonius memorat Itin. Ital. p. 113 *Sistite, Viatores, quaeso pauca legite. Hic Maro situs est.* Videtur et hoc carmen otiosi hominis lusus esse.

§. 55. *sepulcro*; quod adhuc monstratur, ad ingressum cryptae Pausilypanae; quodque magicis poetae artibus monachi narrarunt effossum. Memorant de eo omnes, qui ad haec

XV. Heredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, 56
fratrem ex alio patre, ex quarta Augustum, ex duodecima Maecenatem, ex reliqua L. Varium et Plotium Tuccam: qui eius Aeneidem post obitum, prout petiverat, iussu Caesaris emendaverunt; nam nullius omnino sententia crematu Aeneis digna visa fuit:
qua de re Sulpicii Carthaginiensis exstant huiusmodi versus: 57

Iusserat haec rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quae cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul; tu, maxime Caesar,
Non sinis, et Latiae consulis historiae.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,
Et pene est alio Troia cremata rogo.

Exstant et Augusti de ipsa eadem re versus plures et clarissimi, 58
quorum initium est:

loca accessere: ut singulos excitare velle putidum foret. v. saltem Holdsworth *Remarks on Virgil* p. 501. Egere porro de eo multi: in quibus videndi Cluver. Ital. ant. IV, 3, p. 1153, qui tamen in censuram venit Holdsworthi p. 5. Capacius Hist. Puteol. cap. 34. et Hist. Neap. lib. II, cap. 2. Cam. Peregrinius de Campania Felice diss. II, S. 20. Scip. Mazzella p. 203. Verum praestat nunc adire Paoli Antiqq. Puteol. fol. 10 sqq., ubi et expressa loci facies, nec minus speciose apud Hamilton. Campi Phlegraei T. II, t. 16. Adde Fabric. Bibl. Lat. Vol. II, p. 227* Burmann. ad Antholog. lib. II, Ep. 198 et in praef. perdocta ad Dorvillii Sicula p. XXV. Silius Italicus illud *monumentum* Virgilii *adire, ut templum, solebat* Plin. Epist. III, 7. De quo Maroniani sepulcri cultu v. Martial. XI, 49 et 51. Ex quibus locis male lectis et acceptis Silium etiam Virgilii villam emisse tradunt, qui Silii vitam composuerunt: quamquam Virgilii agrum non longe a Nola fuisse, supra ad §. 24 commemoravimus. Etiam Statius Silv. IV, 4, 51 *En egomet — Maroneique sedens in margine templi Sumo animum et magni tumulis adcanto magistri.*

§. 56. Romanus aliquis scripturus fuisset: Heredes fecit ex semisse Val. — ex quadrante Augustum, uncia Maecenatem, ex sextante, qui supererat, L. Varium et Tuccam. — *Maecenatem.* Is adeo superstes fuit Maroni. At Maroni adscripserant grammatici Elegiam in Maecenatis obitum.

§. 57. *Sulpicius Carthaginiensis.* Grammaticus. Eius carmen vide etiam ap. Scalig. Catal. pag. 140. Anth. Lat. lib. II, epigr. 174. — *historiae* sane vs. 4 parum commode fit memoratio; deb. *Latia Musa* memorari; aut *Latio* s. Romano *nomini.* Dici tamen potest auctor carminis respexisse origines Iuliae gentis et Romanorum a Troianis, quae Aeneidis argumentum constituunt.

§. 58. *Augusti.* Grammatici alicuius sub Augusti nomine: in Pithoeo p. 70, Catalectis p. 141, et

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Musa Maronis?

Et paulo post:

Sed legum servanda fides; suprema voluntas
Quod mandat, fierique iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies Et ea quae sequuntur.

59 Nihil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod et Maro praeceperat, sed summatim emendavit, ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem; quod omnia fere apud eum hemistichia, praeter illud: *Quem tibi iam Troia peperit,*
60 sensum videntur habere perfectum. Nisus, grammaticus, audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem com-

in Anthologia II, 184. Videas tamen Voltarium horridos hos et ineptos versus non modo Augusto tribuere, verum etiam magnopere probare: *ils sont beaux et semblent partir du coeur. Essai sur la Poesie epique* chap. 3. Ita vides, ad verum pulcrarum sententiarum sensum et iudicium sermonis intelligentiam aliquam esse necessariam. (Infr. Testim. IV et VII.)

§. 59. *Hos multi mox supplere conati*: cuius generis versus multos passim in suspicionem adduximus; alios dudum eiecere critici. Fuere tamen etiam recentiores, qui inanem operam in explendis his versibus collocarent; ut Nannius Miscell. VI, 10, et Vanierius, de quo I. M. Heinzii, viri docti, Gymnasii Wimar. directoris, est commentatio. Illud vero vix fieri potuisse putes, ut exsisterent homines ingeniosi et qui sibi subtiles et acuti viderentur, qui in versibus his imperfecte relictis iudicium poetae et miram sagacitatem quaererent; scilicet ut argumenti gravitate tacto lectoris animo ad meditandum mora daretur. Qua de re cf. Disquis. I ad Aen. extr. Unum est Servii scholion ad Aen. IV, 361, in quo simile iudicium veteris Grammatici legere memini: *Et oratorie*, inquit, *ibi finivit*, *ubi vis argumenti substitit.* Atqui illud saltem recte is perspectum habuit, *oratorium* id esse. Sane ipsa res id ferre debuit, ut nonnullis in locis, sententia absoluta, ingenii impetum poeta inhibere nollet, utque ad alia properaret, relicto et seposito versu imperfecto in aliud tempus, quod ei mors maturior invidit.

Quem tibi iam Troia, Aen. III, 340. Paullo ante *si qui erant* leg. cum Gronov. *sicut erant.*

§. 60. *Nisus, grammaticus.* Nomen eius passim occurrit in Grammaticorum scriptis, etiam in Macrobio, ubi Sat. I, 12 eius *Commentarii fastorum* laudantur.

duorum librorum ordinem com-

mutasse, et, qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demtis versibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus silvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

XVI. Obtrectatores Virgilio numquam defuerunt. Nec mi- 61
rum. Nam ne Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modo Eclogas, sed insulsissime, παρῳδήσας, quarum prioris initium est:

Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

sequentis:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus, anne Latinum?
Non; verum Aegonis nostri sic rure loquuntur.

Alius, recitante ea ex Georgicis: *Nudus ara, sere nudus;* subiecit, *habebis frigora, febrem.*

mutasse. Indoctum hoc, et indoctius adhuc enuntiatum; res ita se habet apud Servium pr. in Aen. „licet quidam superflue dicant, secundum (librum) primum esse, „tertium secundum, et primum tertium, ideo, quia primum Ilium concidit“ etc. scil. ad ordinem rerum gestarum iudicio facto, non ex epicae narrationis lege.

his demtis versibus. Atqui non demtos eos, sed ab alia potius manu adiectos Virgiliano operi esse dicendum erat; cum a natura fabulae epicae praefixa huiusmodi narratio poetae de se abhorreat. In edit. 1472 ita hoc loco legitur: *Unde intuemur aliquos versus detractos in principio, ut*: Ille ego, qui quondam, *et in secundo* (v. 566): ibi aut ignibus aegra dedere. Ab aliis post Servium in Vita Virg., quae praefixa est Aeneidi, inter recisos versus numerantur XXII versus Aen. II, 567 sqq., ubi vide.

§. 61. *quo tegmine fagi?* forte: *quo tegmina fagi?* h. in quem usum? ut Gronov. Nec tamen vel sic acumen assequor. Alia parodia est apud Serv. ad Ge. I, 210 *Hordea qui dixit, superest ut tritica dicat*, h. debet et de his praecipere. Porro *cuium pecus anne Latinum*, cum Gronovio ita intellige: anne Latinum hoc est, si, *cuium pecus*, dicas? Venire potest in hunc censum pictura Herculanensis Tom. IV, p. 166, in qua Aeneas et Anchises humeris impositus et manui Ascanius implicitus, omnes exhibiti sunt cercopithecorum speciem referentes. (— Bothius in *Virgilio Virgiliano* p. 7. interpungendum existimat: *Non; verum Aegonis nostri. sic rure loq.* Sed parum commode

62 Est et adversus Aeneida liber Carvilii Pictoris, titulo Aeneidomastix. M. Vipsanius a Maecenate eum suppositum appellabat novae κακοζηλίας repertorem; non tumidae, neque exilis, sed ex communibus verbis, atque ideo labentis. Herennius tantum vitia
63 eius contraxit; Perilius Faustinus furta. Sunt et Q. Octavii Aviti Ὁμοιοτελεύτων octo volumina, quibus annotantur, quos et
64 unde versus transtulerit. Asconius Pedianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei obiecta ponit; et potissimum, quod non recte historiam contexuit, et quod pleraque ab Homero sumsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: *Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quam Homero versum surripere;* et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret.

65 XVII. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse, et usque adeo invidiae expertem, ut, si quid erudite dictum inspiceret alterius, non minus gauderet, ac si suum fuisset; neminem vituperare, laudare bonos; ea humanitate esse, ut, nisi perversus maxime, quisque illum

pecus Latinum et *pecus Aegonis* inter se opponuntur. *Wr.*)

§. 62. De *Carvilio Pictore* nihil aliud reperiri memini. An forte ei debeatur pictura scurrilis modo memorata, quaerit *Pasquale Carcani Pictur. Hercul.* Tom. IV, p. 166 et 368.— *M. Vipsanius* Agrippa *eum*, Virgilium, *appellabat novae κακοζηλίας repertorem*, quasi Maecenati ea in re gratificaretur poeta, cuius molle et discinctum scribendi genus passim perstringitur a veteribus. Quae sit *labens* cacozelia, obscurum est; an *labantem*, hoc est incertam, mediam inter tumidam et exilem dicere voluit? Multo magis putes Maronem obviam ivisse Maecenatis pravae et affectatae dictioni. Apud Serv. ad Aen. VIII, 310 „Hoc „etiam Maecenas in Symposio, cui „Virgilius et Horatius interfuerant, „cum ex persona Messalae de vino „loqueretur, ait: „Idem humor mi„nistrat faciles oculos, pulcriora red„dit omnia, et dulcis iuventae redu„cit bona." *Herennius* qui fuerit, non liquet. *Herennius Senecio* aliquoties in Epp. Plinii occurrit. Nec quicquam constat de *Perilio Faustino*, aut de *Q. Octavio Avito*.

§. 64. *Cur non illi.* Dictum hoc Vincent. Bellovac. Specul. hist. VII, 62 repetit, una cum illo sup. §. 34 de ursa. Alia, quae *Asconius* de Virgilio tradidisse memoratur, v. sup. §. 21. Serv. ad Ecl. III, 105. IV, 110. *assuetum* n. Virgilium. Mox videtur legendum: *destinasse se, cedere, ut — recideret.*

§. 65. Egregii mores poetae, et quales in tali ingenio esse debuisse divines! Confirmat Horat. Sat. I, 5, 40 *Plotius et Varius — Virgiliusque — animae, quales neque candidiores Terra tulit, neque queis me*

non diligeret modo, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. 66
Eius bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi; illudque
Euripidis antiquum saepe usurpabat, *τὰ τῶν φίλων κοινὰ*, hoc
est, *communia amicorum esse omnia.* Quare coaevos omnes poe- 67
tas ita adiunctos habuit, ut, cum inter se plurimum invidia arde-
rent, illum una omnes colerent; Varius, Tucca, Horatius, Gallus,
Propertius. Anser vero, quoniam Antonii partes sequutus est,
illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam
illum non tulit. Gloriae vero adeo contemtor fuit: cum quidam 68
versus quosdam sibi adscriberent, eaque re docti haberentur, non
modo aegre non ferebat, immo voluptuosum id illi erat. Cum 69
enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti contine-
bat, fecisset, valvisque non nominato auctore affixisset (id erat
eiusmodi:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:
Divisum imperium cum Iove Caesar habet);

diu quaeritans Augustus, cuiusnam hi versus essent, eorum aucto-
rem non inveniebat. Bathyllus vero poeta quidam mediocris, ta-
centibus aliis, sibi adscripsit. Quamobrem donatus honoratusque
a Caesare fuit. Quod aequo animo non ferens Virgilius, iisdem 70

sit devinctior alter. Ex tota vita, si nihil aliud de poeta traditum esset, haec saltem censura eum omnibus bonis commendaret.

§. 67. *Anser*; de quo Ovid. Trist. II, 435 *Cinnaque procacior Anser.* Adde Propert. II extr. 83. 84 *Nec minor his animis, nec se minor ore canorus Anseris indocti carmine cessit olor.* Forte: *Nec minor his animi, nec segnior ore, canorus — olor.* Virgilius, in his, quae luserat, nec minore spiritu, nec remissioribus numeris, Ansere superior erat. De *Ansere* Serv. ad Ecl. VII, 22. IX, 36. Graviore auctoritate *Cimber* inter inimicos Virgilii numeretur ex Quinctil. Instit. VIII, 3, 27. 28. *Cornificius* Ovidio Trist. II, 436 memoratus: *Et leve Cornifici parque Catonis opus.* cf. ib. Burm. Catullianus Cornificius intelligi hic nequit. Hieronym. in Chron. Euseb. MDCCCCLXXVI (ad U. C. 712) *Cornificius poeta a militibus destitutus interiit, quos saepe fugientes galeatos lepores vocaverat. Huius soror Cornificia, cuius extant insignia epigrammata.* Quibus vereor ne fabulae adspersae sint. Alioqui si hoc anno periit Cornificius, illa narratio de inimicitiis eius cum Virgilio exercitis concidit, cum is non nisi post Cornificii mortem inclaruerit. Servius ad Ecl. II, 36 per *Amyntam* Cornificium vult intelligi, quia is conatus est contra Virgilium scribere. cf. eund. ad Ecl. V, 8. Adde inf. §. 76. In argumentis cod. Gud. Damon Ecl. VIII est Cornificius, et Alphesiboeus Virgilius.

§. 69. 70. Totam de hoc *disticho* et de quaternis istis hemistichiis narrationem ineptum Grammatici

valvis affixit quater hoc principium: *Sic vos non vobis.* Postulabat Augustus, ut hi versus complerentur: quod cum frustra aliqui conati essent, Virgilius, praeposito disticho, sic subiunxit:

Hos ego versiculos feci: tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquamdiu Bathyllus Romae fabula fuit, Maro vero exaltatior.

71 XVIII. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; respondit, se aurum colligere de stercore Ennii. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis
72 non multum ornatis. Interroganti Augusto, quo pacto civitas feliciter gubernaretur: *Si prudentiores*, inquit, *temonem tenuerint, et boni malis praeponantur: itaque optimi suos habeant honores,*
73 *nulli tamen aliorum iniusti quidquam fiat.* At Maecenas: *Quid*, inquit, *Virgili, satietatem homini non adfert? Omnium rerum*, respondit, *aut similitudo aut multitudo stomachum facit, praeter*
74 *intelligere.* Idem interrogavit: *Quo pacto quis altam felicemque fortunam servare potest?* Cui Maro: *Si, quantum honore ac divitiis aliis praestantior sit, tanta liberalitate et iustitia alios superare*
75 *nitatur.* Solitus erat dicere: *Nullam virtutem commodiorem homini esse patientia; ac nullam asperam adeo esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat.* Quam sententiam in quinto Aeneidos inseruit:

Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur;
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

76 Cum quidam eius amicus Cornificii in eum maledicta et inimicitias sibi enarraret: *Quam putas*, inquit, *esse huius malevolentiae caussam? Nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An*, inquit, *Hesiodi sententiae non meministi, ubi ait, architectum architecto invidere, et poetam poetae? De malis*, inquit, *Graecus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum laude et gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura*

seu monachi commentum esse existima.

§. 72. Videntur homines lepidi, quicquid unquam pulcrarum sententiarum reperirent, ut clarum et gravem auctorem darent, in Virgilium cumulasse.

virtuti intendam; atque quo elegantior ego fiam, eo vehementiore
invidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Philistus quidam, ora- 77
tor et poesin mediocriter doctus, cui multiplex variumque inge-
nium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur:
non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed
ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire da-
batur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille saepe aut taci-
bundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verum, cum
Augusto audiente elinguem illum diceret, et caussam etiam suam,
si linguam haberet, defendere nequire: *Tace*, inquit, *rabula.*
Nam haec mea taciturnitas defensorem caussarum mearum Augu-
stum fecit et Maecenatem; et ea tuba, cum volo, loquor, quae
ubique et diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures
hominum, sed muros rumpis. Augustus vero Philistum gravi
vultu increpavit. Tunc Maro, *Si tempus, Caesar*, inquit, *ta-*
cendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est,
nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam
qui contendit, et an contentionis finis utilis sit, non novit, stul-
tis illum annumerandum sapientes putant.

XIX. Posteaquam Augustus summa rerum omnium potitus 78
est, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, et
omnem potestatem annuis consulibus, et senatui rempublicam
reddere: in qua re diversae sententiae consultos habuit, Maece-
natem et Agrippam. Agrippa enim utile sibi fore, etiamsi hone-
stum non esset, relinquere tyrannidem longa oratione contendit:
quod Maecenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti

§. 77. *Philistus* cum suo dicto commentitius Grammaticorum homo esse videtur. Philistos varios enarrat Fabric. ad Dionem XXXVIII, 18, §. 89, sed nullus ex iis hic locum habet. *elinguem* quod dixit, videtur dictum respicere Melissi sup. s. 27.

§. 78. *Posteaquam Augustus* — Commentum hoc parum acuti hominis esse, monere necesse non est. conf. Ruaeum Vita Virg. ad 725. Scilicet poetarum consilia hisce de rebus expetent tyranni! Forte ex rhetorum scholis fluxit, in quibus declamationis argumento inservire potuit. Wartonus tamen (*Life of Virgil* p. 25) narratiunculam admodum probat, et ex Platone petitam, Aen. I, 152 — 157 expressam esse existimat. Maecenatis et Agrippae disputationes hac de re ex Dione notae sunt: forte et illae in scholis rhetorum natae.

consultos. consultores emendat Gronov. Mox *et civibus* inutile est; nisi *f. ut c.* Paullo post *nulla hominum facta compositione* obscurum est. Dictum esse debet pro: nullo habito respectu.

animus et hinc ferebatur et illinc. Erant enim diversae sententiae, variis rationibus firmatae. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini, se in sua republica tyrannum facere. Tum ille, *Omnibus ferme*, inquit, *remp. aucupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, et civibus: quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum iniustitiam, magna suspicione magnoque timore vivere. Sed si cives iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare si iustitiam, quod modo facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compositione distribues; dominari te, et tibi conducet, et orbi. Benevolentiam enim omnium habes, ut deum*
79 *te et adorent, et credant.* Eius sententiam sequutus Caesar principatum tenuit. Audivit a Syrone praecepta Epicuri; cuius doctrinae socium habuit Varium. Quamvis diversorum Philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maxime videatur, ipse tamen fuit Academicus: nam Platonis sententias omnibus aliis praetulit.

* * *

80 XX. Nunc quoniam de *auctore* summatim diximus, de ipso iam *carmine* dicendum videtur: quod bifariam tractari solet, hoc est, et *ante opus*, et *in ipso opere*. Ante opus, *titulus*, *caussa*, *intentio*. Titulus, in quo quaeritur, cuius sit. Caussa, unde ortum sit, et quare hoc potissimum sibi ad scribendum poeta praesumserit. Intentio, in qua cognoscitur, quid efficere conetur poeta. In ipso opere sane tria spectantur, *numerus*, *ordo*, *ex-*
81 *planatio*. Quamvis igitur multa ψευδογραφῆ, id est, falsa in-

§. 79. *a Scirone.* Lege: *a Syrone.* Syronem, Epicureum, Ciceroni amicissimum et optimum virum intellige, de quo Cicero Fin. II, 35, ad Div. VI, 11. Eum Virgilii et Vari magistrum fuisse passim Grammatici monent. vid. Phocas in Vita Virg. v. 63. 64. Serv. ad Ecl. VI, 13. Aen. VI, 264. cf. Not. ad Ecl. VI pr. Epigramma Virgilii ad Syronis villam v. in Catalectis et in Antholog. p. 677, in quo ei suos amicos et patrem eo videtur tempore commendare, cum ex agro suo veteranis assignato Romam discederet. *Magni docta dicta Syronis* laudantur ibid. lib. II Epigr. 243.

ipse tamen fuit Academicus: velim constet satis nobis de veritate huius rei. Vulgo pro Epicureo haberi solet Virgilius. Etiam Auctor Ciris v. 3. 4 profitetur philosophiae Epicureae studium. cf. ad pr. Ecl. VI.

§. 80. Quae sequuntur, male narrationi de vita subiecta sunt, cum ad sola Bucolica respiciant, atque his potius praefigenda sint. Sunt vero ea ita comparata, ut non magnum inde fructum capere possis.

§. 81. ψευδογραφῆ· immo ψευδε-

scriptione, sub alieno nomine sunt prolata, ut Thyestes tragoedia huius poetae, quam Varius edidit pro sua, et alia huiuscemodi; tamen *Bucolica* liquido Virgilii esse minime dubitandum est: praesertim cum ipse poeta, tamquam hoc metuens, principium huius operis et in principio Aeneidos et in alio carmine suum esse testatus sit, dicens:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena,

et reliqua: et,

Carmina qui lusi pastorum, audaxque iuventa,
Tityre te patulae cecini sub tegmine fagi.

Bucolica autem et dici, et recte appellari, vel hoc solum indicium 82
suffecerit, quod hoc eodem nomine apud Theocritum censeatur. Verum *ratio* quoque demonstranda est. Tria sunt pastorum genera, quae dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi sunt, *αἰπόλοι* dicuntur a Graecis; iidem a nobis caprarii: paullo honoratiores, qui *ποιμένες*, id est, opiliones dicuntur: honestissimi, et maximi, *βουκόλοι*, quos bubulcos dicimus. Unde igitur magis debuit pastorali carmini nomen imponi, quam ab eo gradu, qui apud pastorales excellentissimus invenitur? *Caussa* dupliciter 83
inspici solet: ab *origine* carminis, et a *voluntate* scribentis.

XXI. *Originem* autem Bucolici carminis alii ad aliam caussam 84
ferunt. Sunt enim, qui a Lacedaemoniis pastoribus Dianae pri-

πιγραφῇ. De *Thyeste* v. sup. ad §. 30.

§. 82. *quam ab eo gradu, qui apud pastores excellentissimus invenitur.* Ineptum est hoc, quamquam apud Grammaticos passim obvium, etiam Graecos, ut ante Theocritum, in: *περὶ διαφορᾶς τῶν βουκολικῶν.* Obtinuerat usus, ut *βουκόλοι* eodem modo, quo *ποιμένες*, omnino de quocunque pastorum genere dicerentur, utque adeo *βουκολικὸν* simpliciter esset *pastoritium.* Multa tamen ex hac etymologia suaviter eliciunt scriptores, qui de bucolico carmine egerunt: v. c. *Quadrio,* verbosus homo, *della Storia e della Ragione d' ogni Poesia* Vol. II, p. 600.

§. 84. *Originem*: v. quam Eclogis praemisimus de genere bucolico disputatiunculam. Nihil in omnibus his, quae memorata sunt, est, in quo acquiescere possis. Non vident homines docti, aliud esse carmen bucolicum arte elaboratum, aliud rude et indoctum, quod impetus animi, exultatio, et affectus temere effundit. Confundunt porro hymnos in deos agrestes, et sacra eorum et fabulas. Eadem tamen, quae hic memorantur, reperias in princ. Comment. Servii, e quibus videntur huc male revocata esse. Sunt autem pleraque e Graeco Grammatico conversa, qui ab Aldina inde praefigi Theocrito solet: *περὶ τοῦ, ποῦ καὶ πῶς εὑρέθη τὰ Βουκολικά.*

a Lacedaemoniis pastoribus. Bello Persico cum festum Dianae Ca-

mum carmen hoc redditum dicant, cum eidem deae, propter bellum, quod toti Graeciae illo tempore Persae inferebant, exhiberi per virgines de more sacra non possent. Alii ab Oreste, circa Siciliam vago, id genus carminis Dianae redditum loquuntur per ipsum atque pastores: quo tempore de Scythia cum Pylade fugerat, surrepto numinis simulacro, et celato in fasce lignorum; unde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam: apud cuius aras Orestes per sacerdotem eiusdem numinis Iphigeniam sororem suam a

ryatidis instaret, cuius fanum in Laconica erat, in quo virgines Lacedaemoniorum anniversarium festum agebant et ex more patrio choros instituebant, vid. Pausan. III, 10, bello itaque Persico, quod Xerxes Graeciae intulit, cum propter hostium metum puellae Lacedaemone egredi non auderent, pastores Laconici agri sacra fecisse et Dianam suis carminibus celebrasse memorantur; quae carmina cum probata fuissent, ab eo tempore morem horum carminum esse servatum. Haec, etsi vix videas quomodo inde bucolici carminis origo repeti possit, iactata videas ubique: vid. Grammaticus in fronte Theocriti: Serviana pr. Bucolicor. Isidor. Origg. I, c. 38. Diomedes lib. III, p. 483 Putsch. Probus de bucolici carminis ratione, praefixus edd. nonnullis, ut Basil. Henricopetr. 1575, in quo multa copiosius exposita sunt: Vet. Grammatic. Apospasmatia ad calcem Mallii ab Heusingero edita p. 93. 94.

§. 85. *ab Oreste.* In Sicilia, inter Mylas et Naulochum, non longe a promontorio Peloro, templum Dianae *Facelinae* sive *Facelitidis*, *'Αρτέμιδος φακελίτιδος*, erat; cuius sacrum ac nomen a Lacedaemoniis petitum erat: v. Pausan. III, 16, p. 249; cum autem hi originem a Dianae Tauricae simulacro per Orestem deportato repeterent: fabulae licentia deinde errores aliquos Orestis circa Siciliam comminisci coeperunt; unde fluxit narratio de bucolici carminis origine, quae h. l. legitur. De *Diana Phacelitide* s. *Facelitide*, non vero *Fascelide*, v. inpr. Cluver. in Sicil. ant. p. 304 sqq. Muncker. ad Hygin. fab. CCLXI. Antonin. Lib. 27. Adde Probum supra memoratum, Grammat. Theocrit. l. l. Schol. Horat. Cruqu. I Carm. 7, 10. Intpp. ad Vibium p. 170. Traducta quoque est fabula in Italiam; nam et Ariciae fuit Dianae Tauricae βρέτας: Solin. cap. 2, p. 13 C. add. Wernsdorf. diss. de pignorib. imperii Rom. 1786, p. 13 sq. et Rhegii eius religio habita: v. Morisani Inscriptt. Rhegin. p. 91. 92. Probus l. c. laudat versus Lucilii: — *et saepe, quod ante Optasti, freta Messanae et Rhegina videbis Moenia, tum Liparas, Facelinae* (et) *templa Dianae*; scil. ad Mylas Siciliae. Tam late sparsa est haec fabula, ut eadem hac face plura scriptorum loca collustrare possis. Quid? quod ad Syriam eadem fabula fuit deducta ab Antiochenis scriptoribus, qui omnino sibi in hoc placuere, ut veteres fabulas ad suum Orontem traducerent. v. Malala p. 176. Cedren. p. 134 sq. Lamprid. Elagab. 7, et ibi Salmas. add. Eckhel Doctrina numor. Vol. III, p. 317. Clarissimum Dianae Tauricae signum

parricidio fuerat expiatus. Alii Apollini Nomio, pastorali scilicet 86
deo, qua tempestate Admeti boves paverat. Alii Libero, Nym- 87
pharum scilicet, et Satyrorum, et id genus numinum principi,
quibus placet rusticum carmen. Alii Mercurio Daphnidis patri 88
pastorum omnium principi, et apud Theocritum, et apud hunc
ipsum poetam. Alii in honorem Panos scribi putant peculiariter 89
pastoralis dei, item Sileni, Silvani, atque Faunorum. Quae cum 90
omnia dicantur, illud erit probatissimum, Bucolicum carmen originem ducere a priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita erat; et ideo velut aurei saeculi speciem in eiusmodi personarum simplicitate cognosci; et merito Virgilium, processurum ad alia carmina, non aliunde coepisse, nisi ab ea vita, quae prima in terris fuit. Nam postea rura culta, et ad postremum pro cultis et feracibus terris bella suscepta: quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cum pastores primo, deinde agricolas, canit, et ad ultimum bellatores.

XXII. Restat, ut, quae *caussa voluntatem* attulerit poetae 91
Bucolica potissimum scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti et admiratione eius illectus est; aut ordinem temporum est sequutus erga vitam humanam, ut supra diximus; aut tres modos elocutionum, quos χαρακτῆρας Graeci vocant, ἰσχνὸν, qui tenuis, ἁδρὸν, qui validus, μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere 92
praevaluerit, Bucolica primum, Georgica secundum, Aeneida
tertium voluisse conscribere. Aut ideo potius primo Bucolica 93
scripsit, ut in eiusmodi carmine, quod et paullo liberius, et magis validum, quam cetera, est, facultatem haberet captandae Caesaris indulgentiae, recuperandique agri, quem amiserat. Ob hanc 94
caussam die tertio iduum Martiarum C. Caesare interfecto, cum

fuit in Atticae pago Braurone; Eurip. Iphig. in Taur. extr.

§. 86. *Alii.* Facile apparet, Grammaticos haec ex iis poetarum bucolicorum locis collegisse, in quibus, poetico more, modo hunc modo illum deum rerum rusticarum praesidem propitium sibi esse volebant, et inventi carminis honorem ad eum referebant poetae.

§. 90. *merito Virgilium*; stolida argutia! Eadem tamen etiam in Servianis in pr. Bucolic. §. 24.

§. 91. ἁδρὸν, *qui validus.* Melius Gellius VII, 14 *uberem* reddit, quem vide. Servius pr. Comment. in Bucolic. *grandiloquum.* Cf. Cuper. Obss. I, 5 pr.

§. 93. *et magis validum*; immo vero, *minus v.* vide §. 91.

quem amiserat ob hanc caussam. Ita iunge sententiam. Sunt autem

Augustum Caesarem paene puerum veterani milites, non abnuente Senatu, sibi ducem constituissent, exorto bello civili, Cremonenses, cum ceteris eiusdem studii, adversarios Augusti Caesaris ad-
95 iuverunt. Unde factum est, ut, cum victor Augustus in eorum agros veteranos deduci iussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem suorum finium perdiderint, eo quod vicini Cremonensibus
96 fuerant. Sed Virgilius, Augusti familiaritate suoque carmine fretus, Centurioni Arrio obsistere ausus est. Ille statim, ut miles, ad gladium manum admovit. Cumque se in fugam proripuisset poeta, non prius persequendi finis fuit, quam se in fluvium Virgilius coniecisset. Sed postea, Maecenate, et Pollione, et ipso Augusto faventibus, agros suos recepit.

97 XXIII. *Intentio* libri, quam σκοπὸν Graeci vocant, imitatione Theocriti poetae constituitur, qui Siculus et Syracusanus fuit. Est intentio etiam in laudem Caesaris, et principum ceterorum, per quos in sedes suas rediit: unde, ut et delectationem et utilitatem finis contineret, secundum praecepta cuncta confecit.
98 Quaeri solet, cur non plures quam decem Eclogas conscripserit: quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui consideraverit aetatem scenarum pastoralium, quae ultra hunc numerum non potest proferri; praesertim cum ipse poeta circumspectior Theocrito, ut ipsa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga, quae Pollio inscribitur, minus rustica videatur, cum ipsam sic praestruat ipse, dicens, *Sicelides Musae, paullo maiora canamus:* et idem simi-
99 liter in aliis duabus facit. Illud tenendum esse praedicimus in Bucolicis Virgilii, neque nusquam, neque ubique aliquid figurate dici, hoc est, per allegoriam. Vix enim propter laudem Caesaris et amissos agros haec Virgilio conceduntur; cum Theocritus, quem hic noster toto studio imitari conatur, simpliciter omnino conscripserit.

100 XXIV. Quod autem in ipso carmine tractari solet, est *nume-*
101 *rus, ordo, explanatio. Numerus* Eclogarum manifestus est. Nam decem sunt: ex quibus proprie Bucolicae VII esse creduntur: nam tres ultimae proprie Bucolicae dici non debent, Pollio scilicet, Si-

et haec ad §. 97 a sequiore manu, forte ex Servianis Comment. pr. §. 11 inserta.

§. 97. *Intentio libri.* Eadem in Serv. ibid. §. 8.

§. 98. *Quaeri solet.* Vix habeas dicere, utra stolidior sit, quaestione an eius solutio.

§. 99. *neque nusquam, neque ubique*; hoc vero acute dixit Grammaticus. Eadem in Serv. l. l. §. 9. 10. vid. disput. *de bucolico carmine.*

lenus, et Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, et privatam congratulationem de agro, et dicitur Tityrus. Secunda amorem pueri, et dicitur Alexis. Tertia certamen pastorum, et dicitur Palaemon. Quarta genethliacum, et dicitur Pollio. Quinta epitaphium, et dicitur Daphnis. Sexta metamorphosin, et dicitur Varus, et Silenus. Septima amores diversorum sexuum, et dicitur Corydon. Octava Pharmaceutria, et dicitur Damon. Nona continet poetae conquestionem de amisso agro, et dicitur Moeris. Decima desiderium Galli, et dicitur Gallus.
Quod ad *ordinem* spectat, illud scire debemus, in prima tantum 102
et ultima Ecloga poetam voluisse ordinem servare; quoniam in altera principium constituit: ut in Georgicis ait: *Tityre te patulae cecini sub tegmine fagi:* in altera ostendit finem: quippe qui dicat, *Extremum Arethusa mihi concede laborem.* Verum, inter ipsas Eclogas, pastoralem conscriptumque ordinem nullum esse certissimum est. Sed sunt qui dicant, initium Bucolici carminis non *Tityre* esse; sed *Prima Syracosio dignata est ludere versu.*

XXV. Superest *explanatio:* ad quam antequam veniamus, 103
illud dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, et usque adeo ab heroico charactere distare, ut versus quoque huius carminis suas quasdam caesuras habeant, et suis legibus distinguantur. Nam 104
cum tribus probetur metrum: caesura, scansione, modificatione; non erit Bucolicus versus, nisi in quo et pes primus partem orationis absolverit: et tertius trochaeus fuerit et caesura, et quartus pes dactylus magis quam spondeus partem orationis terminaverit, quintus et sextus pes ex integris dictionibus fuerit: quod Virgilius, a Theocrito saepe servatum, victus operis difficultate, neglexit. In solo principio, incertum industria an casu, has caesu- 105
ras servavit. Nam, *Tityre*, dactylus partem orationis absolvit, *tu patu*, *lae recu*, tertium dactylum, quamvis de composita dictione conclusit: *bans sub* quartum spondeum pro dactylo. Cum

§. 101. *Prima igitur.* Ne hi quidem Eclogarum tituli commode expressi sunt.

Palaemon. Sueton. de illustr. Grammat. c. 23 de Remmio Palaemone: *Arrogantia fuit tanta, ut — nomen suum in Bucolicis non temere positum, sed, praesagiente Virgilio, fore quandoque omnium poetarum ac poematum Palaemonem iudicem.*

§. 104. *non erit Bucolicus versus, nisi.* Grammatici subtilitas! Cum de caesura agunt Grammatici, versum bucolicum appellant, in quo post pedem quartum, eumque dactylum, nulla caesura incidit: ἁδύ τι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἁ πίτυς [*Dic mihi,*

subiunxit, *tegmine fagi*, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit: cuius rei diligentiam licet in Theocriti omnibus
106 ferme versibus admirari. Qui vero supra dicta acri iudicio diligenterque considerarit, facile intelliget, quae in Georgicis intentio, quique finis fuerit, nec minus etiam in Aeneide.

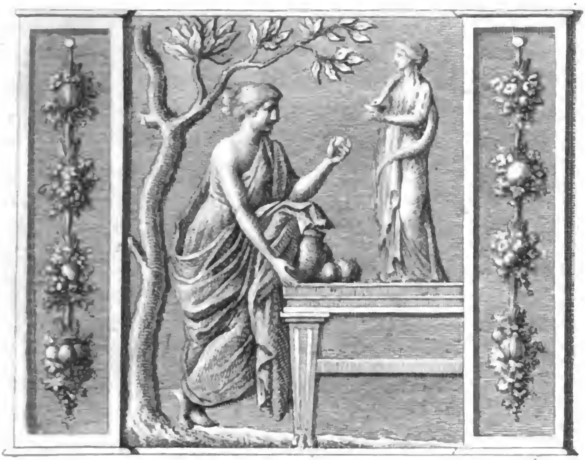
107 Poematis stili *genera* tria sunt. Aut enim *activum* vel *imitativum*, quod Graeci δραματικὸν appellant, in quo personae loquentes introducuntur sine poetae interlocutione: ut sunt tragoediae, et comoediae; δρᾶν enim Graece agere dicitur: quo genere scripta est prima, *Tityre*, et, *Quo te Moeri pedes*. Aut *enarrativum*, quod Graeci διηγηματικὸν appellant: in quo poeta ipse loquitur sine interpositione personae, ut tres primi Georgicon libri, item Lucretii carmina. Aut *commune*, vel *mixtum*, quod Graeci μικτὸν appellant; ubi et poeta ipse loquitur, et introductae personae: ut est Virgilii Aeneis.

Damoeta, cuium pecus?] Quod metrum Graeca Theocriti saepissime, Latina Maronis raro admittunt.

§. 107. *Poematis stili genera tria sunt.* Ex Grammatico Graeco in fronte Theocriti: περὶ τῶν τῆς ποιήσεως χαρακτήρων.

ut tres primi Georgicon libri. Cur non et quartus? saltem usque ad eam partem, qua Proteus vaticinans inducitur.

P. VIRGILII MARONIS VITA

PER ANNOS DIGESTA

U. C. Varr. 684. Cat. 682.

M. Licinius Crassus. Cn. Pompeius Magnus Coss.

ante C. N. 70. *Virgilii* 1.

His Coss., et quidem Idibus Octobribus, natum esse Virgilium tradunt ad unum omnes. Consentiunt et in hoc, Andes, agri Mantuani vicum, ei natale solum fuisse. De patre eiusque nomine ut et de matre multa ineptiunt Grammatici. Patrem Virgilium Maronem, matrem Maiam, fuisse dubitari nequit. Nomen et Virgilius et Vergilius scribitur. Sed videamus de singulis.

Coss. laudatos non modo Pseudodonatus diserte memorat, et Phocas v. 20. 21, verum etiam Hieronymus in Chronic. Euseb. p. 151 et p. 40 (ed. 1658) *Virgilius Maro in pago, qui Andes*

dicitur, haud procul a Mantua, nascitur, Pompeio et Crasso Coss. cf. Scalig. Animadv. p. 152 b. Nam Graeca respicienda non sunt, in quibus p. 259 sequenti anno adscriptum est: *Βιργίλιος ἐγενήθη·* quod idem sequuntur Chronicon Paschale s. Fasti Siculi pag. 184. C. Idatius Fastis Consular. a. 685. Apud eundem Hieronymum ad Olymp. 177, 3 is annus recte refertur. Phlegon Trallianus in Olympicorum et Chronicorum collectione apud Photium Biblioth. XCVII, p. 267, 25 ed. Rothomag., ubi de Olymp. 177, 3 *καὶ Οὐιργίλιος Μάρων, ὁ ποιητὴς, ἐγεννήθη τούτου τοῦ ἔτους εἴδοις Ὀκτωβρίαις.*

Andes Hieronymus l. l. et Donatus aliique memorant. *Andino vico*, inquit Probus, *qui abest a Mantua millia passuum III.* Situs huius vici incertus est. Mantuani tamen eum esse contendunt, qui nunc duo millia passuum ab urbe dissitus, vulgo dicitur *Pietola:* v. Cluver. Ital. ant. p. 257. Ex more tamen satis frequenti inter veteres, de quo vel Catulli exemplo constat, qui, in insula Benaci Sirmione natus, Veronensis appellatur, Virgilii origines ad Mantuam ipsam referuntur, ut ab ipso poeta factum esse videtur Ge. III, 10; alia aliorum loca v. ap. Cluver. l. l. Erat Mantua in Gallia Cisalpina. *Venetum* tamen appellat apud Macrobium Euangelus, Sat. V, 2, sed cum irrisione, ut scilicet tanto magis eum a cultu Graecarum litterarum alienum fingeret; nisi secundum posterioris Venetiae fines dictum existimes, qui ad Adduam usque flumen extendebantur. Phocas Grammaticus in Vita Virgil. 21 *Vatem Etruscum* appellat et v. 5 *Aemula Virgilium tellus nisi Tusca dedisset.* Possit id ad origines Mantuae referri; v. Exc. I ad Aen. X. sed vix tam docte scribere voluit Phocas.

De Idibus Octobr. non modo ex Phlegonte l. l. verum etiam ex Martiale XII, 68 constat: *Octobres Maro consecravit Idus.* Adde Auson. Idyll. V, 26. A viris doctis eas inter dies festos habitas fuisse, cum ex illis locis apparet, tum Silii Italici exemplo apud Plin. Epist. III, 7 *multum ubique — imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur; Virgilii ante omnes, cuius natalem religiosius quam suum celebrabat.* Natum Virgilium, cum Sol ex Virgine in Chelas receptus esset, h. in locum Librae deinceps destinatum, Phocas v. 21. 22 memorat. Augusti aevo Sol Libram adibat Kal. XII Octobr. conf. ad Ge. I, 32.

De Grammaticorum nugis circa natales poetae v. sup. ad Vitam Donati s. 3. 4.

De scriptura nominis digladiati sunt inter se cum veteres tum recentiores Grammatici. Lapides et codices utrumque exhibent. Etiam Graeci modo *Οὐιργίλιος* modo *Οὐεργίλιος* scribunt: et *Vergilius*, Mediceus, Pierii Romanus, et vetustissimum Fragm. Aspri apud Benedictinos *Nouv. Tr. de Diplomat.* Tom. III. p. 152. Ceterum vide, si tanti est, Corrad. in Vita Virgilii pr. adde quos laudat Fabric. Biblioth. Lat. Vol. II, p. 226. Burmann. Antholog. T. I, p. 399. Pierius, Cerda, Burmann. ad Virgil. Georg. IV extr. Ruaeus Vita Virgilii pr. Nomini in veteribus nonnullis libris *Parthenias* additur: v. sup. ad Donat. §. 22.

Parentes Virgilius honestos quidem, quales nobiles nostros villaticos, sed tamen obscuros et in agro suo colendo vitam agentes, habuit. Unde ductum illud ap. Macrob. V, 2 *Unde enim Veneto rusticis parentibus nato, inter silvas et frutices educto, vel levis Graecarum notitia litterarum?* Quod autem *figulum patrem* esse narrant, id vereor ne inepti monachi *a filio carmina fingente* duxerint; uti altera narratio *de patre mercenario* non aliunde nata, quam quod Tityrum in prima Ecloga Virgilii patrem nonnulli tradiderant.

U. C. 689.

L. Aurelius Cotta. L. Manlius Torquatus.
a. C. 65. *Virgilii* 5 — 6.

Q. Horatius Flaccus nascitur VI Id. Decemb. Sueton. in eius Vita.

U. C. 696.

L. Calpurnius Piso. A. Gabinius.
a. C. 58. *Virgilii* 12 — 13.

Hieronymus in Chronic. Euseb. p. 151, ad Olymp. 180, 3, adeoque h. a. *Virgilius Cremonae studiis eruditur.* Aliter Donatus §. 6. Profectum tamen hinc esse videtur, quod recentiores nonnulli scriptores de ludo litterario publico, qui Romanorum tempore Cremonae floruerit, memorant, v. c. Ludov. Cavitellius Cremonens. Annal. pag. 1262 A. T. III, Thes. Ant. Ital. Superiore anno *Messala* natus erat. vid. ad Tibulli Vitam.

De magistris Virgilii vix quicquam certi tradi potest. Quae sive Grammaticorum fidei sive doctorum virorum coniecturis debentur, ad Donatum reiecta sunt ad §. 7 et 79.

Ceterum etsi de magistris Virgilii et disciplina non satis constet, et eum obscuro loco natum esse satis appareat, liberali tamen institutione eum usum et cum viris doctis et elegantibus versatum esse, tota ingenii eius in carminibus expressa venustas satis prodit. Ex humili enim et sordida vita et consuetudine nemo facile generosi poetae spiritus sumit; nisi forte litterarum humanitas, meliorumque hominum contubernium exemplumque, natalium sordes primaeque pueritiae robiginem deterserit.

U. C. 699.

Cn. Pompeius Magnus II. M. Licinius Crassus II.
a. C. 55. *Virgilii* 15 — 16.

Hoc anno virilem togam sumsit Virgilius, si verum est, quod a Donato §. 6 memoratur, iisdem, quibus natus erat, Coss. id factum esse. Et anno fere XV vel XVI ea sumebatur. vid. Noris. Cenotaph. Pisan. p. 115 sq. et passim alios, ut Masson. in Vita Horatii et Ovidii.

U. C. 701.

Cn. Domitius Calvinus. M. Valerius Messala.
a. C. 53. *Virgilii* 17 — 18.

Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 181, 4 *Virgilius sumta toga Mediolanum transgreditur: et post breve tempus Romam pergit.* At Donatus §. 7: *Sed Virgilius Cremona Mediolanum, et inde paullo post Neapolin transiit — se in Urbem contulit.* Uter verius dixerit, quis definire ausit? Forte ne Romam quidem omnino tum adiit; aut, si adiit, in agrum suum mox se contulit, quod inter belli civilis initia factum esse probabile fit.

De iuvenilibus Virgilii poematibus v. sup. ad Donatum §. 28.

U. C. 709.

C. Iulius Caesar IV. sine Collega.
a. C. 45. *Virgilii* 25 — 26.

Alexin hoc anno scriptum coniicit, primam certe omnium Eclogarum fuisse, contendit Martinus in Vita Virg. p. XXXIV, et

ad Ecl. V, 86. Ex verbis enim huius Eclogae: *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta; Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexin, Haec eadem docuit: Cuium pecus, an Meliboei?* Eclogam secundam et tertiam ante quintam fuisse scriptam apparet. Videtur autem quinta anno 712 edita esse, ut mox videbimus, ut adeo hoc certe anno anterior sit Alexis. Iam autem Martinus cum aliis (v. mox ad 711.) et hoc ponit, Virgilium Caesari notum fuisse, idque haud dubie carmine aliquo, quod ipsum carmen *Alexin* fuisse suspicatur, adeoque in hunc annum reiicit; sequenti enim anno occisus fuit Caesar. Vides, ut suspicio ex suspicione necti soleat. Est tamen Eclogae II cum argumentum tum tota tractatio, si sensum tuum, non opinionem, audias, eiusmodi, ut non facile, nisi in iuvenile ingenium, cadere possit.

U. C. 710.

C. Iulius Caesar V. M. Antonius.
a. C. 44. *Virgilii* 26—27.

Idibus Martiis Caesar occiditur. Varia post eius mortem prodigia, v. Dio XLV, 17, inprimis Sol toto anno pallidior, v. ibid. et Plutarch. Caesar. extr. Ea commemorat Virgilius Georg. I, 466 sqq., ubi cf. Not. Octavius, testamento Caesaris ex dodrante heres institutus et in familiam Caesaris nomenque adoptatus, Apollonia Romam rediit; cum autem Antonium iniquiorem in se esse videret, Optimatibus sese adiunxit. Apolloniae, quae Epiri urbs est, a Caesare ad Parthos profecturo praemissus, substiterat, studiisque vacaverat. Sueton. Octav. c. 8.

U. C. 711.

C. Vibius Pansa. A. Hirtius.
C. Iulius Caesar Octavianus. Q. Pedius suffecti.
a. C. 43. *Virgilii* 27—28.

Habiti in Iulii Caesaris honorem ludi, in dedicando Veneris Genitricis templo; nec tamen ante medium Ianuarium, cum Sol in Capricorno esset: quod idem signum natale Augusti erat: cf. *de Mairan* in Epist. ad Com. de Caylus super gemma cum horo-

scopo Augusti: in Opusc. In his ludis stella crinita apparuit: Ecl. IX, 47 *Ecce Dionaei processit Caesaris astrum*, ubi v. Not.

Bellum Mutinense, quo, cum totam Galliam Cisalpinam, tum agrum Mantuanum, adeoque Virgilii possessiones valde afflictas fuisse necesse est. Ad haec tempora respicere videtur Silius VIII, 589 *Vos etiam, accisae desolataeque virorum, Eridani gentes.* Ex V Kal. Decembr. M. Lepidus, M. Antonius, C. Caesar Octavianus, Triumviros reip. constituendae in quinque annos se renuntiant, proscriptorum tabulas proponunt, inter quos a. d. VII Id. Dec. Cicero occiditur.

In provinciarum distributione, cum Africam, Siciliam, Sardiniam reliquasque eius maris insulas Caesar Octavianus, Hispanias cum Gallia Narbonensi Lepidus, reliquas Gallias Antonius obtinuisset, vid. Appian. Civil. IV, pag. 953. 954, ager Mantuanus M. Antonii sorti accesserat. Miserat hic in has terras Asinium Pollionem, qui usque ad a. 714 Galliam Cisalpinam in Antonii fide continuit. cf. inf. ad 713.

Ad hunc porro annum *Palaemonem* Eclogam III refert Martinus (*Life of Virgil*) p. XLIV et ad Ecl. V, 86, quoniam in ea Pollio et primus et solus poetae laudibus ornatur. Ex iis, quae modo dicta sunt, coniecturam elegantissimi viri alioqui levissimam firmare possis, certe hoc impetrare, mature in Asinii Pollionis notitiam venisse poetam, cum is per eos annos in illis Italiae partibus degeret. Cur mihi inter prima poetae tentamina referenda videatur Ecloga III, ea est caussa, quod iuvenilem meditationem et exercitationem non obscure prodit; est enim ex Theocriteis Idylliis IV et V unice conversa aut adumbrata.

Iulio Caesari Virgilium innotuisse et carum fuisse, ex Ecl. V, 52 *amavit nos quoque Daphnis*, contendunt; Daphnidem enim Iulium Caesarem esse volunt. cf. ibid. Argument., item Martinum in Vita Virgil. p. XXXIV; et ad Ecl. V, 52. Idem vir doctus versum illum ad studium Caesaris in Mantuanos referebat, quibus, cum ceteris Galliae Transpadanae urbibus, civitatem eum dedisse memorat Dio XLI, 36.

Lepida Grammaticorum fabula est de Ecloga sexta *in theatro a Cytheride mima cantata*, quam cum Cicero audiret, magnam Virgilii famam praesagisse fertur. v. Donat. §. 41. Servius ad Ecl. VI, 11.

Hoc anno ad XIII Kal. April. (XX Martii) Ovidius natus est; nec multo ante Propertius; Tibullus autem iam ante 705 natus erat; quamquam alii eius natales ad a. 690; Propertii autem ad a. 697 referre volunt. Catullus circa 705 obierat.

U. C. 712.

M. Aemilius Lepidus II. L. Munatius Plancus.

a. C. 42. *Virgilii* 28—29.

Triumviri Caesari divinos honores decernunt. Kal. Ianuariis in eius acta iurant. Sacellum ei tamquam heroi in foro faciunt, et quae id genus plura apud Dionem XLVII, 18. 19 memorantur. A quo inde tempore *Divi filius* Octavianus dici coepit, de quo nomine satis copiose agit Heins. ad Aen. VI, 793.

Anno fere exeunte pugnatur ad Philippos in ea Macedoniae parte sitos, quae olim ad Thraciam pertinuerat. Brutus et Cassius se sua manu interficiunt. De pugna ad Philippos vid. Georg. I, 489 sqq. M. Antonius ad res Asiae constituendas discedit. Octavianus in Italiam redit, ad agros et praemia inter veteranos distribuenda.

Ad Caesaris consecrationem quam diximus nobiles illi versus spectant Aen. I, 290—294 *Nascetur pulcra Troianus origine Caesar* etc., et VI, 790 *hic Caesar, et omnis Iuli Progenies magnum caeli ventura sub axem.* De eadem consecratione seu apotheosi agere vulgo existimatur *Daphnis*, Ecloga V. Martinus (*Life of Virgil* p. XLVI et ad Ecl. V, 86. 20. 52. IX, 10) hoc ipso quoque anno eam scriptam esse statuebat; ut adeo Octaviano Caesari iam tum Maro commendatus esse videri debeat; idque hoc ipso carmine factum esse: ib. pag. LI. Si mihi haec coniectura, per se admodum levis, nam cur non multos post annos eiusdem rei memoria pariter bene carmine fieri potuisset? si tamen coniectura haec de anno, quo scripta sit Ecloga V, firmanda esset, aliud aliquanto firmius argumentum afferrem: in IX Ecl. v. 19. 20 *Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?* haud dubie ad Ecl. V, 20. 40 respicitur; eam itaque nona, quam a. 713 scriptam esse liquido constat, priorem esse, necesse est.

U. C. 713.

P. Servilius Vatia Isauricus II. L. Antonius. *a. C.* 41. *Virgilii* 29—30.

Octavianus Caesar Romam reversus dum veteranis praemia persolvere eosque in agros municipales Italiae a Triumviris promissos deducere instituit, ingentes per Italiam turbas, partim eorum, qui possessionibus suis eiiciebantur, indignatione, partim militum effreni cupiditate et audacia, de qua vid. Appian. p. 1082 sqq., Dionem Cass. XLVII, 17. Vellei. II, 74, excitari videt. Qua de re vid. Argumentum Ecl. I. Latissime autem calamitas illa et ad quamplurimos pertinere debuit, ita ut maximae fortunarum conversiones insequerentur; unde et Antonius apud Appianum p. 1075 dicere potuit, Octavianum in Italiam isse, si res dicenda sit, tamquam omnem Italiam sedibus suis emoturum, *ἀναστήσων τὴν Ἰταλίαν.* Vix enim est ex ea aetate poeta, aut scriptor, qui non communi clade afflictum se memoret. Hinc Tibulli *felix quondam, nunc pauper ager*, I, 1, 19—23. cf. IV, 1, 183—190. Propertius de se IV, 1, 129 *Nam tua cum multi versarent rura iuvenci, Abstulit excultas pertica tristis opes.* Dum Fulvia, M. Antonii uxor, coloniarum deductionem in viri adventum differendam esse contendit: L. Antonius, Marci frater, Consul, novas et ipse res molitur, et partim iis, qui praediis et agris suis exciderant, opem suam pollicendo, partim Caesarem ad veteranos criminando, magnum exercitum comparat, bellumque in Caesarem movet.

In illa agraria largitione (non enim ad aliam trahi posse, quamquam res probatione vix eget, Ruaeus probavit ad Virgilii Vitam 713) etiam Virgilius agros suos paternos amisit. Etsi enim Mantuani nihil in Triumviros commiserant: magna tamen agrorum suorum parte multati sunt, quoniam, ut aiunt, Cremonensium, qui Bruti et Cassii partes sequuti erant, agri proscripti veteranorum cohortibus, quae eo deductae erant, non sufficiebant; alia caussa editur apud Pomponium Sab. ad Aen. IX, 28, forte ex Servio pleniore: persuasione Cremonensium Mantuanos non misisse auxilium Augusto. Iam Virgilium Romam profectum Octaviani liberalitate agros suos recepisse, cum autem Mantuam rediisset, novam veteranorum iniuriam expertum esse, ex Ecloga I et IX satis apparet. Confirmat Martialis VIII, 56 *Iugera perdiderat* (Virgilius) *miserae vicina Cremonae, Flebat et abductas Tityrus*

aeger oves. Risit Tuscus eques etc. Videamus nunc ea, quae a Grammaticis, pleraque fide incerta, traduntur.

Si Servianis laciniis ad Ecl. IX, 7 fides habenda, in his Italiae partibus *Octavius Musa, limitator ab Augusto datus — quindecim millia passuum agri Mantuani* militibus assignarat, *cum Cremonensis non sufficeret; offensus a Mantuanis, quod pecora eius in agro publico aliquando clausissent.* Alfenum tamen Varum metatorem edit alia in iisdem alterius, ut videtur, Grammatici lacinia ad v. 10 *Quod alii dicunt Virgilium ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alpheni Vari, qui agros divisit, praeter palustria nihil relictum sit; sicut ex oratione Cornelii in Alphenum ostenditur:* „Cum iussus tria millia passus a muro in „diversa relinquere, ut octingentos passus aquae, qua circumdata „est, admetireris, reliquisti.“ Praeclarus locus, modo non esset mutilus. Tertio loco *Asinium Pollionem*, quem in his terris cum imperio fuisse supra vidimus, distribuendis agris praefuisse, alia Servianae compilationis loca affirmant: ad Ecl. II, 1: *Pollio, qui eo tempore Transpadanam Italiae partem tenebat et agris praeerat dividundis.* Et Donatus in Vita Virgilii §. 36: *Hic* Pollio *Transpadanam provinciam regebat, cuius favore, cum veteranis — agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos seu Claudio seu Arrio datos recuperavit.* Obscurum est qui factum sit, ut idem negotium ad plures referri posset. Sed forte ea loca rem expedient, in quibus Alfenus Varus Pollioni fugato successisse traditur. Serv. ad Ecl. IX, 29 *Sane blanditur Alfeno Varo, qui, Pollione fugato, legatus Transpadanis praepositus est ab Augusto*, et ad Ecl. VI, 6 *Alii fuso fugatoque Asinio Pollione, ab Augusto Alfenum Varum legatum substitutum, qui Transpadanae provinciae et agris dividendis praeesset, qui curavit, ne ager, qui Virgilio restitutus fuerat, a veteranis auferretur.* Habere nos putabo aliquid, quod sequi possimus, modo Pollionem eo anno fugatum esse probabile fieri poterit. Erat is M. Antonii amicus; et statim a triumviratus inde pactione U. C. 711 Galliae Cisalpinae ab Antonio praefectus fuerat (cf. Martin. p. XLIII); hoc anno, 713, Octaviani copias ab Alpium transitu prohibuisse memoratur, vid. Appian. p. 1088, et in bello Perusino eius fit inter duces Antonianos mentio, qui Salvidienum e Galliis Octaviano copias adducentem persequuti, et L. Antonio suppetias ferre cunctati sunt, ibid. pag. 1097 sqq. Quum

L. Antonius anno sequenti se dedidisset: cum iis, quas habebat, copiis Pollio profectus est, ut Antonio in Italiam venienti occurreret; in itinere Domitium cum copiis sibi adiunxit. vid. Appian. p. 1113. 1114. Vellei. II, 76 *Nam Pollio Asinius cum septem legionibus diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque eius regionis urbes editis Antonium petens, vagum adhuc Domitium — iunxit Antonio.* Potuit itaque inter has rerum vicissitudines fieri, ut Pollio ex agris Transpadanis expelleretur. Nunc autem in *Alfeno Varo* novae difficultates oriuntur, quem nobilem ICtum male nobis Grammatici in haec tempora intrudere videntur. vid. Argum. Ecl. VI. Si tamen satis se de quocunque alio Varo narratio de agrorum Mantuanorum metatione probaverit: et fuit aliquis Varus Virgilio amicissimus, etsi quis ille fuerit, non ad liquidum perduci potest: vid. Excurs. II ad Bucol.; tum alius ex Serviano centone locus non tam falsi convincitur, dum innuere videtur, plures in iis regionibus Triumvirorum negotia curasse: ad Ecl. VI, 64 *Gallus — qui et a Triumviris praepositus fuit ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Transpadana regione non dividebantur.* Potuere adeo cum Pollione omnes illi quos memoravimus agrorum dividendorum curam habere. Ceterum vides, omnem illam licentiam, quam nos superiori bello septennali, novo aliquo militum acumine, ad despoliandos homines increbuisse putabamus, iam tum frequentatam fuisse; bellorum autem civilium calamitates et militaris licentiae ludibria et furores hoc quo vivimus tempore, tamquam novo exemplo ante oculos versari vidimus et audivimus.

Virgilium Romam discedentem, nam ipsum Romam adiisse, ex iis, quae Tityrus de se narrat Ecl. I, 20 sqq., contendunt, ut agros recuperaret, Octaviano Caesari commendatum esse, omnes fere tradunt; sed alii ab Asinio Pollione, vid. Serv. ad Ecl. IX, 11. Donat. Vit. Virg. §. 36, alii ab Alfeno Varo, alii a Gallo, ut modo vidimus, cf. Donat. §. 30. 96, alii cum Martiale VIII, 56, et multo magis cum auctore Carminis ad Pisonem v. 218 sqq. (*Ipse per Ausonias Aeneia carmina gentes Qui sonat, ingenti qui nomine pulsat Olympum, Maeoniumque senem Romano provocat ore, Forsitan illius nemoris latuisset in umbra, Quod canit, et sterili tantum cantasset avena Ignotus populis: si Maecenate careret;*) a Maecenate id factum esse memorant. Scilicet, ut iam Ruaeo visum est, cum Pollioni primum poeta innotuisset, ab hoc Maece-

nati commendari, huiusque studio in Octaviani amicitiam venire potuit. Sed satis est, si teneas, poetam his viris omnibus mature gratum et carum fuisse.

Recuperato agro, Eclogam loco, non tempore, primam, si supra memorata recte se habent, scriptam esse dubitari nequit. Obtinet tamen vulgaris opinio, anno hoc 713, aetatis 29, eum *Bucolica* scribere aggressum esse. Quod quidem consilium poetam Pollionis maxime auctoritate et hortatu suscepisse, inter Grammaticos fama tenet. vid. Donat. Vit. Virg. §. 36. Iidem ex loco primo, quem Ecloga Tityrus tenet, omnium etiam tempore primam scriptam, et calamitate amissi agri adductum Virgilium primum poeticen aggressum (vid. Phocas v. 67 sqq. Donatus §. 91 etc.) esse putarunt; scilicet quo communi poetarum fortuna uteretur Maro, ut fames et miseria ad versus scribendos eum perpelleret.

Cum Virgilius Mantuam redux agros suos a veteranis, qui eos occuparant, vindicaret, novam iniuriam accepit, ut adeo fuga vitae consulere necesse haberet. Patet id ex Ecl. IX, quam, Romam, ut aiunt, regressus, ut denuo Octaviani opem imploraret, Varo obtulisse videri potest; quamquam in ipso carmine nihil ea de re praeter honorificam Vari mentionem v. 27. 35 occurrit. vid. Argum. Ecl. IX. Non male hoc Ruaeus ipsa carminis forma, quae subitariam operam satis prodit, confirmari putat. Menalcan in eo carmine Virgilium intelligendum esse, iam Quinctilianus monuit Inst. VIII, 6, 47. Veteranus, cuius audaciae et furori Virgilius vix fuga se subducere potuit, ab aliis Arrius centurio, ab aliis Clodius, a Probo Milenus seu Milienus Toro primipilaris fuisse traditur. Sed de his disputationem ad Donatum §. 31 reiecimus. Iniuriam hanc poeta non nisi Asinio Pollione fugato, expertus esse, ut paullo ante vidimus, narratur in Serv. ad Ecl. IX, 11 *quo*, Pollione, *fugato, rursus de praediis suis fuerat Virgilius expulsus.*

Si quaeras, qua ratione poeta iterum in agros suos reductus fuerit: Servium habes Comment. in Bucol. pr. §. 14 narrantem: *Postea ab Augusto missis triumviris, et ipsi integer ager est redditus, et Mantuanis pro parte.* In quam sententiam idem ibid. interpretatur versus 11 sqq. Ecl. IX. Vix tamen illud hoc ipso anno fieri potuit, quo bellum Perusinum exarsit, quo late Italia conflagravit; itaque rebus demum pactione Brundisina a. 714 compositis id esse factum, rectius ponit Martinus p. LI.

Mantuanis autem simul in Virgilii gratiam agrorum partem restitutam esse, satis probabile fit ex Ecl. IX, 7—10. conf. Serv. ad v. 10.

U. C. 714.

Cn. Domitius Calvinus II. C. Asinius Pollio.
Suffecti sub exitum anni*):
L. Cornelius Balbus. P. Canidius.
a. C. 40. *Virgilii* 30—31.

Bellum Perusinum. Octavianus L. Antonium Perusiamque urbem deditione accipit. Sub anni huius initium Scriboniam in matrimonium ducit; fecit tamen cum ea divortium anno sequenti, suscepta ex ea Iulia: Dio XLVIII, 16 et 34. Cum, M. Antonii in Italiam adventu, maxima omnium, ne bellum recrudesceret, sollicitudo esset, L. Cocceio, communi amico, cum utroque agente, et Maecenate et Pollione adhibitis (Appian. pag. 1126. Dio XLVII, 28), pace Brundisina, amicitia inter Octavianum et Antonium iterum coaluit; ad quam tanto magis firmandam M. Antonius Octaviam, Octaviani sororem, cuius maritus nuper obierat, uxorem duxit. Mox cum Sext. Pompeius, qui classibus mare tenebat, commeatu urbem intercluderet, fame urgente, de pace cum Sexto agi coeptum est; qua proscriptis, qui ad eum confugerant, reditus in urbem et incolumitas pacta est. Iam quae ex his huius anni actis ad Virgilium pertineant, paullo curatius videamus.

Perusia capta, tota simul Gallia Cisalpina cum reliquis Galliis et Hispaniis in Caesaris ditionem venit. vid. Appian. p. 1114 extr. Itaque tum demum Virgilio agros suos, postquam eos iterum amiserat, restitutos esse, credere licet. Testificandae suae laetitiae grataeque voluntatis caussa in Vari honorem, cuius opera secundum Ecl. IX, 27 sqq. ea res perfecta fuerat, *Eclogam sextam* tum scriptam esse, opinatur Martinus p. LVI et p. 149. Fuisse, qui sextam omnium primo loco scriptam esse dicerent, Donatus in Vita §. 102 narrat; sed eos mala primi versus: *Prima Syracosio dignata est ludere versu*, acceptione, cum quod ad aetatem poetae spectabat, ad carminum ordinem referrent, inductos fuisse vix dubites. Aliam rationem, quare ante Tityrum Silenus scriptus esse debue-

*) Apud Gruter. p. C. 8 Marmor visitur, a. d. IV Id. Octobr. Cn. Domitio et C. Asinio Coss. inscriptum.

rit, Catroeus ex eo petebat, quoniam secundum Donatum et Servium a Cytheride in scena Cicerone adhuc audiente ea recitata fuerit. Sic eam ante a. 711, quo Cicero ex proscriptione interfectus est, editam fuisse, necesse esset. At de Cicerone illam Eclogam recitari audiente explosa iam supra ad a. 711 et ad Donat. §. 41 est fabula.

Ad firmandam pacem Brundisii inter Caesarem et M. Antonium factam Octaviam Antonio in matrimonium datam esse diximus. vid. Dio XLVIII, 31. Appian. Civ. V, 65, p. 1126 sqq. Erat autem Octavia e priore marito, C. Claudio Marcello, gravida, ut Dio l. l. memorat. Cuius laudatissimae feminae (de qua vid. Baylium, nec non Froelichium in Mantissa Numism. rar. in Gorii Symbolis litt. T. VII, p. 123, ubi Tiberii Caesaris numus cum Octaviae et Augusti ore exhibetur) consilio et prudentia cum omnes boni pacem et concordiam tandem stabilitam et firmissimo vinculo coagmentatam crederent, cumque eius cum Antonio coniugium magna populi laetitia et acclamatione exceptum esset, visa est multis viris doctis *Ecloga IV* ad h. a. referenda esse, ut infans ille nasciturus, cuius in eo carmine tam praeclara fata ominatur poeta, nullus alius sit, quam is, quem Octavia tum utero gerebat. Est tamen difficile dicere, quomodo de Marcelli postumo, sive is (ex Catroei, Martini, et Spencii opinione Polymet. pag. 189, 86) idem ille M. Marcellus, qui immatura morte U. C. 731 obiit (ad quem annum vide), sive alius minor natu fuit, tot et tanta ad summam rerum spectantia augurari tum aliquis potuerit. Diximus paullo ante, sub huius anni initia Scriboniam a Caesare esse ductam. Erat ea sub exitum anni gravida ex Caesare. Probabilius itaque fit, ad prolem, quam ex ea tollendam sperabat Caesar, iam tum ad summas in republ. opes evectus, poetam respexisse et, laetitiae publicae impetum sequutum, rem sententiis exornasse et amplificasse, quas poetica ratio suppeditabat, inprimis, cum Sibyllinum oraculum, quod sequeretur, haberet. Hoc certe anno, pace iam confecta, Eclogam hanc scriptam esse, dubitari nequit; cum Pollioni Consuli inscripta sit v. 3. 11. 12, orbe iam pacato v. 17. Cf. Argum. illius Eclogae, ubi et illud notatum, male multos arbitrari, Pollioni filium natum eo carmine poetam gratulari. Secundum hos Hieronymus Chron. Euseb. MMXXX dixit: *C. Asinius Gallus, Orator, Asinii Pollionis filius*, cuius etiam Virgilius meminit, *diris a Tiberio suppliciis enecatur.*

Non modo Brundisinam, verum etiam Puteolanam, pacem iam tum confectam fuisse, cum ea Ecloga scriberetur, Ruaeus cum aliis memorat, ut vere totus orbis pacatus videri posset. Enimvero non nisi ineunte anno sequenti, cum Pollio iamdudum Consulatu abierat, illa pax est composita, cum Caesar et Antonius Pompeium apud Misenum convenissent. vid. Dio XLVIII, 31 extr., 36. Nam Appianus temporum ordinem non satis accurate sequitur, cum etiam post ista pag. 1135 extr. ea commemoret, quae anno superiore peracta fuerant. conf. Vellei. II, 76. 77.

Antequam Antonius adversus Parthos proficiscebatur, exercitus in hiberna deducendi partem adversus Parthinos, populum Illyricum, qui loca circa Epidamnum insidebat, et Bruti caussae eximie faverat, mittit. vid. Appian. pag. 1135. Civ. V, 75. Praefecerat iis copiis Pollionem, qui rem in iis terris egregie gessit, et anno sequente triumphum de Parthinis egit. vid. Dio XLVIII, 41 et ib. notam Fabric.

Quo in itinere adversus Parthinos cum Pollio esset, Pharmaceutria, quae est Ecloga VIII, ei a Virgilio missa esse videtur. Namque v. 6 *Tu mihi seu magni superas iam saxa Timavi, Sive oram Illyrici legis aequoris.* cf. ibi Notas. Ruaeus in reditu Pollionis scriptum carmen esse putabat; id quod verborum et sententiarum ordini repugnat. Qui enim a Timavo ad Illyricum procedit, is profectionem in Illyricum facere debet, non in Italiam redire. Pollionis etiam iussu Eclogam perscriptam esse, v. 11. 12 apparet: *iussis carmina coepta tuis.*

U. C. 715.

L. Marcius Censorinus. C. Calvisius Sabinus.
a. C. 39. *Virgilii* 31 — 32.

A. d. VIII Kal. Novemb. C. Asinius Pollio ex Parthinis triumphat. Fasti Capitol. Chronic. Euseb. etc. Est is *triumphus Dalmaticus.* cf. Flor. IV, 12, 11. Horat. Carm. II, 1, 15. 16. De captis a Pollione Salonis, Dalmatiae urbe, vid. Porphyr. ad c. l. Pighii Annal. h. a. De Pollione omnino vid. Martin. ad Ecl. III, 84. V, 86, et idem in Vita Virgilii p. XLIV. Egit de eo et de tota gente Asinia Lucius Camara de Teate antiquo lib. III, 4 (Thes. Ital. T. IX, P. V). De filio Pollionis, Salonino, seu Salonico, qui tamen nullus fuit, sed nepos, eo nomine, vid. Ruaeus ad Ecl. IV pr.

Dum Pollio in apparatu triumphi cum maxime esset, tertiam Eclogam a Virgilio factam ex v. 84 sqq. *Pollio amat nostram* etc. ingeniose colligit Ruaeus, ut de victimis triumphalibus in iis versibus agatur. Sed vide supra ad U. C. 711.

Hoc anno Horatium Maecenati a Virgilio et Vario commendatum esse, Sanadonius de coniectura ponit, ex Horat. Sat. I, 6, 55. Quod tamen maturius factum, si quidem vere huius anni Antonius Athenis Brundisium appulit, ut condicta die cum Caesare colloquium haberet (Appian. Civ. V, 78). Factum autem tum videtur (cf. Wesseling. Obss. II, 15), quod narratum est, ab Agrippa et Maecenate, qui eo accurrebant, *Horatium*, *Virgilium*, *Plotium ac Varium* adductos fuisse: qua de re vid. Horat. Sat. I, 5 *Egressum magna* etc., inprimis v. 40. Ita enim iam ante inter familiares Maecenatis adscitus esse debuit Horatius. Alii quidem iter illud ad colloquii Tarenti habiti tempus a. 717 referunt (vid. Masson. vita Horatii ad 716); quod et ipsum *verno tempore* incidit. vid. Appian. p. 1149. Civ. V, 93. Aderat tum (717) Octavia pacis interpres cum Maecenate; non autem Cocceius Nerva, quem Horat. I Serm. 5, 27 memorat, quique Brundisino congressui interfuit a. 715. Hoc itinere Maro solum fertile Tarentinum ad Galaesum fl. cognoverat: unde ductum episodium Ge. IV, 125 sq.

U. C. 716.

App. Claudius Pulcher. C. Norbanus Flavus.
a. C. 38. Virgilii 32—33.

Bucolicis hoc anno finem impositum et Eclogam adeo X conscriptam esse, Ruaeus cum aliis existimat; ea scilicet caussa inductus, quod Grammatici intra triennium Bucolica absoluta esse memorant. vid. Donat. Vita §. 36. Phocas v. 95. Sed hominum illorum vanitas cum rerum argumentis tum iis ipsis, quae aliis locis repugnantia tradunt, facile arguitur. Nihil itaque commento illi iam Martinus tribuit pag. LXIV, g).

At idem vir doctus p. LXIII ad hunc annum, *Meliboeum VII Eclogam*, cuius alioqui incertum plane tempus est, refert, hoc uno argumento usus, „ne is annus prorsus aliquo Virgiliani ingenii monumento vacet."

U. C. 717.

M. Vipsanius Agrippa. L. Caninius Gallus.

a. C. 37. Virgilii 33—34.

Ad hunc annum Eclogam decimam referendam esse censet Martinus, hac de caussa, quoniam in eo carmine Gallo inscripto v. 23 et 47 Lycoris in Gallias abiisse et alium amatorem, qui in aliquo exercitu ad Rhenum militabat, sequuta esse memoratur. — *Tua cura, Lycoris, Perque nives alium perque horrida castra sequuta est — Tu procul a patria, nec sit mihi credere tantum! Alpinas, ah dura! nives et frigora Rheni Me sine sola vides.* A Iulio inde Caesare M. Agrippa primus fuit e Romanis, qui Rhenum traiecit; idque initio huius anni factum, quo Agrippa Cos. erat. vid. Dio XLVIII, 49. Vellei. II, 79. Ubii tum a Suevis vexati, ab Agrippa in fidem recepti, in Coloniam Agrippinensem deportati: Tac. Ann. XII, 27. Germ. 28. Mox enim, hoc ipso anno, a Caesare in Italiam evocatus Agrippa, classique adversus Sext. Pompeium fabricandae exercendaeque praefectus est. Possit quidem aliquis haec alio Dionis loco labefactari putare, ubi anno 715 ineunte Octavianus Caesar in Gallias, ut excitatos in iis motus sedaret, profectus esse dicitur lib. XLVIII, 20. cf. c. 28 pr. Appian. p. 1135. Sed primum an exercitum secum duxerit, non memoratum invenias; tum nec Rhenum transiisse aut ad Rhenum quicquam rerum eum gessisse doceas. Quicquid est, probabilior haec est sententia, quam illa Scaligeri, ad Hieronym. n. 1960, qui ante caedem Caesaris Eclogam decimam publice editam esse debere putat, dum illam opinionem amplectitur, quintam in Caesaris necem esse scriptam, intra triennium autem Bucolica esse absoluta. Iam itaque si, quantum sive ex temporum notatione definire sive coniectura assequi possis, ordinem Eclogarum ac tempus constituere velis, ante eam, quae nunc primo loco posita est, *secundam, tertiam* et *quintam* scriptam esse probabile fit. Tum *prima* et *nona* anno 713. Collocat post hanc *sextam* coniectura Martini. Tum anno 714 *quartam*, 715 *octavam*, vulgatam esse in confesso est; intra idem forte tempus *nona*, et 717 *decima* ultimo loco scripta fuit; ut adeo ad temporis rationem ordo hic constitui forte possit:

1	Ecloga	II	
2	—	III	
3	—	V	
4	—	I	713
5	—	IX	eod.
6	—	VI	
7	—	IV	714
8	—	VIII	715
9	—	VII	
10	—	X	717.

Laudata et commendata sunt Virgilii Bucolica iam a poetis, qui eadem aetate vivebant. Propertius ad eorum argumenta, paullo tamen licentius, alludit El. II, 34, 67 sqq., ubi: *Tu canis umbrosi subter pineta Galaesi* (non quasi ibi Maro praedium habuerit; sed respectu laudum loci, in quas excurrit Ge. IV, 125) *Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus*, (Ecl. VII) *Utque decem possint corrumpere mala puellam*, (Ecl. III, 71) *Missus et impressis haedus ab uberibus*, (ex IX, 6) *Felix, qui viles pomis mercaris amores! Huic licet ingratae Tityrus ipse canat*, h. huic puellae, licet ea ingrata sit, cum tamen amores eius tam parvo emantur, ipse Tityrus canat, qui Galateam amabat, nullo ad peculium fructu, ut Ecl. I, 31 sqq. *Felix intactum Corydon qui tentat Alexin Agricolae domini carpere delicias.* (Ecl. II) *Quamvis ille suam lassus requiescat avenam:* (igitur tum desierat scribere Bucolica) *Laudatur faciles inter Hamadryades.* Ovidius autem Am. I, 15, 25 *Tityrum* laudat, et Trist. II, 537 *Phyllidis hic idem tenerosque Amaryllidis ignes Bucolicis iuvenis luserat ante modis.*

Hoc etiam anno Maecenatis iussu Virgilium Georgica exorsum esse, communis est opinio; quam tamen, si molestior sis, non facile nisi Grammaticorum auctoritate probes.

De tempore absoluti operis paullo certior nobis fides fit ex Georgicorum extr. vers. vid. ad 724: modo exploratum satis esset, profectos vere illos versus esse a Marone. (Sed vide, quae in V. L. ad h. l. disputavi. *Wr.*) Eo consilio poetam de re rustica carmen condidisse, ut hominum animos ad agrorum cultum per bella civilia neglectum revocaret, docti viri coniiciunt. vid. Argum. Georg.

Eodem anno ab Agrippa, ut recens aedificatae classes tutum receptum haberent, lacu Averno et Lucrino cum mari commisso, portus Iulius factus est, de quo vid. inprimis apud Dionem XLVIII,

50. 51. Huius operis Virgilius meminit Ge. II, 161 — 164 *An memorem portus Lucrinoque addita claustra, Atque indignatum magnis stridoribus aequor, Iulia qua ponto longe sonat unda refuso Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis.*

Antonius cum classe ex Athenis Tarentum appulit. Tandem Octavia arbitra, Octavius ut eum conveniret, adducitur. Nova inter eos pactio fit. vid. Dio XLVIII extr. Appian. p. 1149 sqq. Eodem ex vulgari opinione Maecenas properans Horatium, Virgilium, Plotium ac Varium adduxerat; verum probabilius fit Brundisium iter illud factum 715. vid. sup. ad h. a.

U. C. 718.

L. Gellius Poplicola. M. Cocceius Nerva.

a. C. 36. *Virgilii* 34—35.

Octavianus Caesar, Sext. Pompeio pugna navali inter Mylas et Naulochum, ad Siciliae littus, victo et Lepido in deditionem recepto, Romam reversus immodicis honoribus affectus est. Anno suo XXVIII, inquit Appian. p. 1178, oppidatim inter deos tutelares coli coepit. Haec prima divini honoris in eum collati mentio. vid. Noris. Cenotaph. Pisan. p. 51 sqq. Quod itaque iam ante hoc tempus a Virgilio *Deus* appellatur, Ecl. I, id sine dubio eo pertinet, quod *Divum Iulium* patrem habebat. *Divi genus* Aen. VI, 739. cf. sup. ad 712. Summi tamen illi et exquisiti honores Romae et publice non nisi annis 724 et 725 fuere decreti. vid. Dio LI, 19. 20.

U. C. 720.

L. Scribonius Libo. M. Antonius.

a. C. 34. *Virgilii* 36—37.

M. Bavius poeta, quem Virgilius Bucolicis notat, in Cappadocia moritur. Hieronym. Chron. Euseb. Olymp. 186, 3. Trahi ad eum solet Ecl. III, 90 *Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi!* ubi conf. Philargyr. et Domitii versus, quos ille laudat. Vide in Anthol. Tom. I, pag. 436.

U. C. 722.

Cn. Domitius Ahenobarbus. C. Sosius.

a. C. 32. *Virgilii* 38—39.

Inimicitiae inter Caesarem et M. Antonium ad bellum spectant. Magni utrinque apparatus, de quibus versus Ge. I, 509 sqq. agere

videntur: *Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum; Vicinae ruptis inter se legibus urbes Arma ferunt, saevit toto Mars impius orbe.* Alii versus ad a. 717 referunt.

U. C. 723.

Caesar Octavianus III. M. Valerius Messala.
a. C. 31. *Virgilii* 39—40.

Pugna apud Actium, Epiri promontorium, a. d. IV Non. Septembr., cuius magnifica illa est in scuto Aeneae descriptio Aen. VIII, 671 sqq., ubi vid. Not. M. Antonius victus in Aegyptum fugit.

Virgilium sequi voluisse Augustum contra Antonium ad Actiaca bella properantem, ait aliquis in Servianis ad Ecl. III, 74, scilicet, quemadmodum Horatius Maecenati comes esse volebat Epod. I.

U. C. 724.

Caesar Octavianus IV. M. Licinius Crassus.
a. C. 30. *Virgilii* 40—41.

Caesar post Actiacam pugnam cum Samum insulam in hiberna se recepisset, turbatus nuntiis de seditione militum, quos confecta victoria Brundisium praemiserat, media hieme repetit Italiam, tempestate in traiectu bis conflictatus. Nec amplius quam XXVII dies Brundisii commoratus in Asiam revertitur. Inde spretis Antonii et Cleopatrae legationibus, Aegyptum petit, obsessaque Alexandria, quo Antonius et Cleopatra confugerant, brevi potitus est.

Itaque narratio illa Donati Vita Virgilii §. 42 de praelectis Caesari Atellae decumbenti Georgicis nullam fidem habet.

Aegypto in provinciae formam redactae Cornelium Gallum, equitem R., Praefectum dedit; de quo vid. ad Ecl. X et VI, 64. 72. Fontanini hist. litt. Aquilei. p. 14. 15. Fuerat huius Galli insignis opera in Aegypto recipienda. vid. Dio LI, 9. Plutarch. Anton. p. 952.

Caesar, rebus Aegypti constitutis, *per Syriam in Asiam provinciam profectus hiberna ibi egit, simulque et subditorum omnia negotia et Parthica composuit.* Ita Dio LI, 8. Sueton. Aug.

26 *quartum Consulatum in Asia, quintum in insula Samo — iniit.* Nisi Suetonius inverse haec narravit. Tiridates regno a Phraate pulsus in Syriam confugerat et, ut Caesar se Romanis copiis restitueret, supplicabat, cum interea legati a Phraate missi et Tiridatem sibi reddi postularent et amicitiam cum Caesare iungerent. Caesar utrique comiter respondit, et Phraatis filium, sive a Phraate sive a Tiridate acceptum, Romam secum abduxit et pro obside habuit. vid. Dio l. l.

Iam hoc anno ultimam Georgicis manum adhibitam esse, vulgaris est opinio, inque eam sententiam versus libri IV extr. interpretantur viri docti: vid. Masson. in Iano reserato III, 5, 6, nec tamen sic, ut omnia satis expediant: *Caesar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat iura viamque affectat Olympo.* Est quidem is poetarum saeculi Augustei perpetuus mos, ut, quamquam nihil Augustus, quod admodum memorabile esset, adversus Parthos gesserit, magnifice tamen de rebus eius Parthicis loquantur. Constat porro e Dione LI, 20, litteras de Parthicis rebus initio anni sequentis Romam allatas tantum ad publicam gratulationem momenti habuisse, ut illustrare reliquam omnem Caesaris fortunam viderentur. Videtur tamen illud: *dum fulminat ad Euphratem*, pro re tam tenui, ac legatis auditis, nimis fastuosum esse. Itaque Martinus in annum 731 illos versus adeoque finem Georgicorum referre maluit. Nimis tamen hoc a ceteris temporum et carminis rationibus abhorret, si Georgica non nisi anno ante Virgilii mortem ad finem perducta esse posueris; mirumque foret, si 731 illa exierunt, non Augusti nomen, iam 727 inditum, sed Caesaris, in iis occurrere. Verum concidit omnis disputatio, si memineris versus illos Georg. IV subiectos a poeta vix profectos esse; etsi ceteroquin illam narrationem, septennio Georgica absoluta a poeta fuisse, vid. Donat. §. 40, undecim autem annos fuisse Aeneidi impensos, ut adeo ab hac inde hieme eum ad Aeneida animum advertisse necesse sit, inter Grammaticorum commenta referendam esse putem. A Tristano *Hist. générale des Empereurs* T. I, p. 137 conclusionem Georgicorum in annum expeditionis Caii Caesaris in Parthos, quae in a. 754 incidit, male referri, iam Norisius notavit Cenotaph. Pisan. Diss. II, p. 249. Contra Catroeum disputat *d' Aubezit Oeuvres diverses* Tom. II.

Verum videamus uno loco collecta temporum momenta, quae in Georgicis passim occurrunt; Lib. I, 466 de morte Caesaris nar-

rata ad a. 710 et 711 spectant, I, 489 bellum Philippense a. 712; I, 509 *Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum; Vicinae ruptis inter se legibus urbes Arma ferunt; saevit toto Mars impius orbe*, ad 717—722. II, 170 *et te, maxime Caesar, Qui nunc extremis Asiae iam victor in oris Imbellem avertis Romanis arcibus Indum*, ad a. 724; II, 497 *Aut coniurato descendens Dacus ab Istro*, ad a. 725. III, 26 *In foribus pugnam — Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini, atque hic — Nilum. — Addam urbes Asiae domitas, pulsumque Niphaten, Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis; Et duo rapta manu diverso ex orbe tropaea, Bisque triumphatas utroque a littore gentes.* Tam magnifice poetae de gestis a. 723 et 724 tradunt; nonnulla tamquam vaticinantium spiritu: saltem hoc Georg. III, 26 sq. loco, quo futuras Caesaris laudes vaticinatur Maro; add. Aen. VIII, 724 sqq., ut adeo nihil hinc in horum annorum historiis constitui possit. Hactenus itaque nihil esset, quod versus IV, 559 sqq. *Caesar dum magnus ad altum Fulminat Euphraten bello* damnaret, nisi aliae essent de iis suspiciones.

Virgilium Neapoli Georgicorum partem certe extremam pertexuisse, ex lib. IV extr. manifestum esset, si versus illos ab eius manu esse satis constaret. Erat ea urbs illustrium et doctorum virorum secessu illa aetate inprimis celebris, ut otio ac levioribus studiis se ibi committerent. *In otia natam Parthenopen* Ovidius appellat Met. XV, 712. vid. Horat. Epod. V, 43 ibique Baxter. Statium Silv. III, 5, 85. Silium XII, 31, inprimisque Strabonem V, p. 378. Cf. Camilli Peregrini Campaniam felic. Diss. II, §. 21. et ad Ge. IV, 564.

Etiam Aeneidis condendae paullo altius petitum fuisse consilium, post Spencium in Polymet. Dialog. III, p. 18 autumant viri docti, ut summum unius imperium et gentem Iuliam fatis ei imperio destinatam Romanis commendaret. cf. Disquis. I in Aen. §. XV. Iam tum, cum Georgica scriberet, de Aeneide eum cogitasse, colligunt alii ex Georg. III, 46 sq. *Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas Caesaris.*

U. C. 725.

Caesar Octavianus V. *Sext. Apulcius.*
a. C. 29. *Virgilii* 41 — 42.

Caesar Romam reversus a. d. VIII. VII et VI Id. Sext. triumphavit de Macedonia, Dalmatia et Aegypto, trinis diebus: vid.

Dio LI, 21. Huc referendi versus de clipeo Aeneae Aen. VIII, 714 sqq. *At Caesar triplici invectus Romana triumpho moenia* etc.

Decreto Senatus Ianus clausus est, usque ad a. 727. vid. Masson. p. 74 et Dio LI, 20 et ibi Not. Quo Virgilius respexisse creditur Aen. I, 295—300 *Aspera tum positis mitescent saecula bellis — dirae Claudentur belli portae:* uti v. 296 *Cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt*, ad Censuram hoc anno a Caesare, assumto M. Agrippa collega, actam. Dio LII, 42. Nec tamen hoc ipso anno versus illos scriptos esse necesse est: ut arbitrabatur Masson. in Iano reserato p. 64. Nec magis Aen. IX, 642 *Dis genite et geniture deos; iure omnia bella Gente sub Assaraci fato ventura resident.*

Ad hunc annum Caesaris de imperio deponendo habita cum Agrippa et Maecenate consultatio pertinet. vid. Dio LII pr. Quas Virgilio ea in re partes dederint inepti Grammatici, vid. in Donato §. 78.

Hoc aut superiore anno, certe ante Ianum clausum, Dacos trans Istrum cum Bastarnis, Moesis et aliis populis bello adortus erat M. Crassus, de qua expeditione vid. Dio LI, 22. 23 sqq. Unde versus Virgilii ductus Ge. II, 497 *aut coniurato descendens Dacus ab Istro.* A M. Antonio ad societatem et auxilia ferenda pellecti fuerant isti populi; quo factum esse videtur, ut in fines Romanos infestis mox armis incurrerent. Triumphum de iis egit Crassus IV Non. Iul. 726. Pro Dacis magnificentius visum poetis Getas nominare: ut Aen. VII, 604, ubi vid. Not. Horat. Od. IV, 15, 22; atque etiam Scythas: Carm. saec. 55.

U. C. 726.

Caesar Octavianus VI. M. Agrippa II.
a. C. 28. *Virgilii* 42—43.

Apollinis in Palatio templum cum bibliotheca Caesar perfecit et dedicavit. Ludos Actiacos quinquennales, propter victoriam Actiacam iam ante decretos, cum Agrippa exhibuit. Tunc gymnici quoque ludi acti sunt. Dio LIII, 1.

Hos ludos adumbravit poeta sub iis, quos Aeneam suum facit instituere Aen. III, 280 *Actiaque Iliacis celebramus littora ludis. Exercent patrias oleo labente palaestras Nudati socii.*

U. C. 727.

Caesar Octavianus VII. M. Agrippa III.
a. C. 27. Virgilii 43—44.

Caesar ex ante diem XVI Kal. Februarii, sententia L. Munatii Planci, a senatu ceterisque civibus Augustus *appellatus est, sese septimum, et M. Vipsanio Agrippa tertium Consulibus.* Censorinus c. 22. vid. Dio LIII, 16 ibique Fabric. Romuli nomen a nonnullis propositum, et ab ipso Augusto magnopere esse appetitum, satis constat. vid. Dio ibid. Sueton. Aug. 7. Itaque versum Georg. III, 27 *victorisque arma Quirini* hinc interpretandum esse existimant viri docti; quod si recte facerent, etsi nimis levis est illa suspicio, pateret ex hoc, Georgica serius, quam 724 absoluta, saltem edita et vulgata fuisse. Namque illud nonnullorum commentum, de versibus serius et secunda aliqua recensione insertis, quod forte ex Donato §. 50 petitum est, non admodum probamus. Multo minus Harduini somnia nos tenebunt, cum in reliquis, tum in iis, quae ex temporum angustia contra Aeneidis a Virgilio susceptum opus disputat in *Pseudovirgilio* (inter Opera varia p. 280). Talia refellere, nostri otii non est. Post hoc itaque tempus etiam ille locus Aen. VI, 792 scriptus esse debet: *Hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis, Augustus Caesar, Divi genus.*

Augustus bello in Britannos parato, sed mox seposito, ab Urbe in Gallias et Hispanias proficiscitur. vid. Dio LIII, 22 sqq. Ergo Ianus nunc reseratus. Messala ex Gallia triumphat VII Kal. Octobr. vid. ad Tibull. I, 7.

Hunc porro annum assignant viri docti Satyrae decimae libri I Horatii, in qua v. 45 *molle atque facetum Virgilio adnuerunt gaudentes rure Camoenae.* Quod iudicium cum unice ad Bucolica et Georgica spectet (vid. infr. de Carmine bucolico Tom. I), cumque ibidem: *forte epos acer,* Ut nemo, *Varius ducit,* adiectum sit, nihil adhuc de Aeneide tum poetam cogitasse, nihil certe vulgasse, probabile fit.

U. C. 728.

Caesar Augustus VIII. T. Statilius Taurus II.
a. C. 26. *Virgilii* 44—45.

VII Kal. Febr. Sext. Apuleius ex Hispania triumphavit: eum itaque superiore anno res in Hispania feliciter gessisse credere licet.

Cornelius Gallus primus Aegypti praefectus Augustalis, cum propter multa flagitiose acta infamia ab Augusto notatus, mox et senatus iudicio damnatus esset, dolorem non ferens, poenam morte voluntaria antevertit. Dio LIII, 23. Eius laudes quarto Georgicorum libro Augusti iussu tum sublatas Aristaei fabulae locum fecisse, narrant Grammatici. vid. Donat. §. 39. Servius ad Ecl. X, 1.

U. C. 729.

Caesar Augustus IX. M. Iunius Silanus.
a. C. 25. *Virgilii* 45 — 46.

Expeditio Augusti in Cantabros. Absentem eum a Virgilio litteris suis Aeneidem flagitasse, Donatus memorat §. 46, ubi vid. Not.

Hoc et sequente anno Aelius Gallus ex Aegypto exercitum in Arabiam felicem duxit: vid. Dio LIII, 29. Strab. XVI, p. 1126 sqq. Potuit Virgilius illa respicere in versibus de Iano reserato Aen. VII, 604. 605 *Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum, Hyrcanisve, Arabisve, parant.*

U. C. 730.

Caesar Augustus X. C. Norbanus Flaccus.
a. C. 24. *Virgilii* 46 — 47.

Altera vice clausus Ianus Augusto ex Hispania reduce. Ad h. a. spectat Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 189, 1 *Quinctilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur.* De eius obitu consolatur Virgilium Horatius noto carmine lib. I Od. 24. Quis ille Quinctilius fuerit, ignoratur; nec magis exploratum, quis ille Virgilius fuerit; nam Grammaticorum commenta audienda non sunt. vid. Argum. Ecl. VI, conf. Masson. Vita Horatii ad h. a.

U. C. 731.

Caesar Augustus XI. A. Terentius Varro Muraena, suff. Cn. Calpurnius Piso.
a. C. 23. *Virgilii* 47 — 48.

Augustus e gravi morbo Antonii Musae opera convalescens semestri spatio interiecto M. Marcellum sororis filium, cum aedilita-

tem anno superiore suscepisset, et Augusto vulgo imperii heres destinaretur, e morbo decedere videt. Gravis tunc totius populi luctus. Dio LIII, 30. Virgilius eius mortem pulcerrimis versibus ornat Aen. VI, 861 — 887. De quibus versibus lectis et lauta remuneratione honestatis vid. sup. Donat. §. 47. De M. Marcello et eius numo vid. Fortunati Mandelli Commentarium in *Nuova Raccolta d' Opusc. scient. T. XII.* Est is numus e Museo Nanio; an tamen is ad Marcellum nostrum spectet, non minus dubito, quam de altero numo, quem Spanhem. Tom. II, p. 316 et hinc alii exhibuere.

Tiridates ipse, a Phraate vero legati, controversiarum suarum caussa Romam venere. Quibus in senatum introductis, cum Augusto caussae cognitio decreta esset, Tiridatem Phraati nequaquam tradidit, filium tamen Phraatis, quem in potestate sua habebat, patri remisit hac lege, ut pro eo captivos signaque militaria, Crassi et Antonii cladibus amissa, reciperet. Dio LIII, 33. Res tamen non perfecta ante annum 734. Ad hoc Augusti postulatum, quo negato bellum in Parthos susceptum iri suspicio erat, respexisse creditur Virgilius Aen. VII, 605. 606 *Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum Hyrcanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.* Addebat Ruaeus sub h. a. „Igitur annis minus quatuor sex fere ultimos operis libros poeta perfecit; nec vero tanta in iis elucet, quanta in superioribus, cura.“ Vix curae ac diligentiae defectum in novissimis libris odoratus esset bonus Ruaeus, nisi id iam aliunde sic narratum accepisset. vid. Monitum ad lib. VII pr.

U. C. 732.

M. Claudius Marcellus Aeserninus. L. Aruntius.
a. C. 22. *Virgilii* 48 — 49.

Augustus in Siciliam profectus est, ut eam ac omnes alias ad Syriam usque provincias constitueret. Dio LIV, 6. Factum id sub finem anni videtur. Videri potest de hoc itinere Noris. Cenotaph. Pisan. p. 292 — 294. Ante Augusti ex urbe discessum Ianum iterum reseratum esse probabile fit: nec tamen inde inferre velis cum Massono p. 112 sq., locum Aen. VII, 604. 605. 606 ex huius anni actis interpretandum esse.

Aethiopes, duce regina, Candace, impressionem in Aegyptum faciunt, et Elephantinen urbem diripiunt. Revertentes eos ad terras suas C. Petronius, Aegypti praefectus, caedit, Aethiopiam ingressus regiam evertit, et terram eorum praesidiis occupat. vid. Dio LIV, 5. Strabo lib. XVII, ubi de Aethiopibus agit. Haec Virgilius respicere videtur Aen. VI, 796 *Iacet extra sidera tellus, Extra anni solisque vias* etc., ubi vid. Not.

U. C. 733.

M. Lollius. Q. Aemilius Lepidus.
a. C. 21. *Virgilii* 49 — 50.

Augustus rebus in Sicilia ordinatis in Graeciam transmisit. Rebus in Graecia confectis in Samum navigavit, ibique hiemavit. Dio LIV, 7.

U. C. 734.

M. Apuleius. P. Silius Nerva.
a. C. 20. *Virgilii* 50 — 51.

Iterum victi hoc anno Cantabri ab Agrippa: Horat. I Ep. 12, 26. *Vere Augustus in Asiam perrexit, ibique et in Bithynia omnia constituit*, Dio LIV, 7; *etiam Syriam adiit* ibid. Iustin. XLII, 5. Hanc Augusti in provinciis adeundis, dignam principe tanto, industriam praedicat Virgilius Aen. VI, 802 — 806 *Nec vero Alcides tantum telluris obivit* etc. cf. Sueton. cap. 47.

Cum in Syriam advenisset, Phraates, veritus, ne bello peteretur, signa Augusto cum captivis et exercituum Rom. spoliis remisit. Qua re nihil ad Augusti gloriam illustrius unquam factum visum est. vid. Dio LIV, 8 et ibi Fabric. Etiam Indorum legati eum Antiochiae adierunt: Strabo XV, p. 719 C. D. Unde Aen. VI, 795 *super Indos Proferet imperium.* Itaque magnopere inprimis a poetis ea res extollitur et magnificis verbis ornatur, ut de profligatis Parthis, everso eorum imperio, victo Oriente, India debellata, eos loqui videas. vid. loca apud Cerdam ad VII Aen. 606. Ad hunc itaque annum versus poetae nostri Ge. IV extr., II, 170 — 173, III, 26 — 33 a nonnullis referri, supra ad a. 724

significavimus. Insigniter auctum est hoc idem Aen. VI, 799 *Huius in adventum iam nunc et Caspia regna Responsis horrent divum, et Maeotia tellus, Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.*

Occiso Artaxia, qui aliis Artabazes sive Artavasdes, *per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis* (maiori Armeniae) *Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone* Tacit. Annal. II, 3. vid. Dio LIV, 9 et ibi Fabric. Add. Vellei. II, 94, 3 et ibi Ruhnk. Hinc Virgilii illud Ge. III, 30 *pulsumque Niphaten* (qui Armeniae mons est, male a poetis nonnullis pro flumine habitus, quorum loca vid. apud Masson. Vita Horatii p. 306 sqq.) illustrant viri docti. Sed ad res cum Parthis a. 724 transactas referre ea praestat. Ominatur poeta tamquam in vaticinio eventus futuros, non res vere gestas enarrat.

E Syria Augustus in Samum reversus ibidem iterum hiemavit. Frequentes hic ad eum legationes convenerunt, et Indi pacem, quam antea per oratores petierant, tunc interposito foedere sanxerunt et dona miserunt. Dio LIV, 9. Cf. dicta sup. ad a. 724. Garamantes quoque hoc anno victi a L. Balbo Procos., qui anno sequente VI Kal. Apr. ex Africa triumphavit, v. Plin. V, 5, qui classicus locus est, et Solin. 29. Add. Intpp., inprimis Ruhnk. ad Vellei. II, 51, p. 249, forte et Nasamones deleti, Priscian. Perieg. 194. ubi cf. Excurs. X. Wernsd. Bene itaque Aen. VI, 795 *super et* Garamantas *et Indos Proferet imperium.*

U. C. 735.

C. Sentius Saturninus. Q. Lucretius Vespillo.
a. C. 19. *Virgilii* 51—52.

Donatus in Vita §. 51 *Anno quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Aeneidi imponeret, statuit in Graeciam et Asiam decedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare, ut reliqua vita tantum philosophiae vacaret. Sed cum ingressus iter Athenis occurrisset Augusto, ab Oriente Romam revertenti* (quod verum est. v. Dio LIV, 10) *una cum Caesare redire statuit. Ac cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi*

gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit, ita, ut gravior indies, tandem Brundisium (alios Tarentum memorare, in Notis monitum) *adventarit, ubi diebus paucis obiit, X Kal. Octobr. C. Sentio, Q. Lucretio Coss.*

Celebrabantur hoc anno XIX Kal. Septembr. Eleusinia, quibus Augustus initiatus est. An ipse quoque Maro: disquisivit vir doctus (*Critical Obss. on the sixth Book of Aeneid* Lond. 1770, 8. p. 39 sq.). Scilicet fuere, qui in lib. VI Aen. Eleusinia initia revelata arbitrarentur a Marone. Annum obitus confirmat Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 190, 2 *Virgilius Brundisii moritur, Sentio Saturnino et Lucretio Cinna* (hoc nullum Lucretiorum cognomen) *Coss.* Plin. XIV, 1 *Haec* (vitis per se in vino picem resipiens) *Virgilii vatis aetate incognita, a cuius obitu XC aguntur anni:* numero rotundo; cum XCV essent. v. Baylium *Diction. Virgile* litt. H. Harduin. ad Plin. ibid. et XIV, sect. 5.

Cum in Graeciam proficisceretur Virgilius, scriptum fuisse creditur ab Horatio Carmen III libri I *Sic te Diva potens Cypri.*

Dum in Graecia fuit, tertio Georgicorum libro splendidum illud exordium: *Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas*, additum fuisse cum Catroeo Wartonus putabat *Life of Virgil* p. 27, ex interpretatione scilicet parum subtili.

Fuisse, qui eum in itinere Tarenti vita excessisse traderent, ad Donatum §. 51 dictum. Sive tamen Tarenti, sive Brundisii obierit, utraque urbs cum ad Calabriam referatur, hinc intelligendus versus Epitaphii: *Mantua me genuit, Calabri rapuere,* h. in Calabria vitae ereptum se significat. cf. Phocas v. 105 *ut Calabros tetigit — vehemens luxavit corpora morbus.*

Ossa Virgilii Neapolin translata et ibi in via Puteolana sepulta. vid. Donat. §. 55. 56, et ibi Not. Apud Hieronymum l. l. *Ossa eius Neapolin translata in secundo ab urbe miliario sepeliuntur, titulo istiusmodi supra scripto, quem moriens ipse dictaverat:* MANTUA ME GENUIT; quod apud Donatum §. 55 legas, et in Eusebianum Chronicon haud dubie ab interpolatore venit; repetitum inde a Vincent. Bellovac. Specul. hist. VII, 60.

De testamento Virgilii vid. Donatum §. 56.

Eum paullo ante mortem scrinia, adeoque omnia sua scripta (ut etiam Grammaticus in Antholog. Lat. II, 184, (v. supr. inter Testimonia n. VII) accepit) comburere voluisse, mox, ut Aeneis saltem combureretur, tamquam imperfectum opus, testamento scripsisse, tandem, amicorum precibus victum, Vario ac Tuccae, de quibus v. ad Donat. §. 53, scripta sua legasse, ea sub conditione, ne emendarent, narrat Donatus §. 52. 53. Ab iis tamen, iussu Caesaris, Aeneidem emendatam esse, in eadem farragine memoratur §. 56, quod ita intelligas, ut emendarint quidem tollendo, non autem addendo; v. sup. ad Donat. s. 59. Ita fere Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 190, 4 *Varius et Tucca, Virgilii et Horatii contubernales, poetae habentur illustres, qui Aeneidum postea libros emendarunt sub ea lege, ut nihil adderent.* Nescio an inter sublata referendum sit illud, quod apud Senec. Suas. 3 e Virgilio excitatur: *plena deo.* Locum illud habere potuit in Aen. VI. Nihil tamen ex Aeneide intercidisse alioqui memoratur. Fuit tamen Guyeti acumen, quod quatuor extremos Aeneidis libros Virgilio abiudicaret. Nam Io. Harduini somnium vel verbo attingere piget, qui totam Aeneidem fetum saec. XIII esse volebat. Refellit eum Saxius in disp. Lips. 1737 habita.

Reliqui Grammatici modo hoc modo illud sequuntur. At veteres scriptores, Plin. VII, 30, sect. 31 *D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit; maiusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua probasset.* Gellius XVII, 10 — *sed quae procrastinata sunt ab eo, ut post recenserentur, et absolvi, quoniam mors praeverterat, nequiverunt, nequaquam poetarum elegantissimi nomine atque iudicio digna sunt: itaque, quum, morbo oppressus, adventare mortem videret, petivit oravitque a suis amicissimis impense, ut Aeneida, quam nondum satis elimavisset, abolerent.* Macrob. Sat. I, 24 *qui enim moriens poema suum legavit igni, quid nisi famae suae vulnera posteritati subtrahenda curavit? nec immerito.* Multa in eam rem variorum Epigrammata vid. in Catalectis Scaligeri et Burmanni Anthologia. Adde Donat. §. 57. 58. Est etiam disputatio hac de re hominis Itali (*Sperone Speroni Opere* Tom. IV), verbosa, et vanis argutiis inanibusque quaestiunculis plena, ut lectio vix tole-

rari possit, non magis quam reliquorum eius super Virgilio Dialogorum. Gravis satis est vel una Plinii auctoritas, qua constet Virgilium poenituisse Aeneidis tamquam imperfecti operis. Maluit tamen vir doctus L. A. Bartenstein, Prof. Math. et Poes. Coburg. in Prolus. a. 1774 scripta nec teste nec argumento, sed mera suspicione contendere, poenitentia laudum in Augustum cumulatarum, et inductorum, adversus Epicureorum disciplinam, deorum, eo adductum esse poetam, ut testamento suo carmen abolitum esse vellet.

Ceterum Virgilio mox *comitem ad Elysios campos mors misit* Tibullum iuvenem. vid. Domitii Marsi Epigrammata ad calcem Tibulli. Ovidius tum annum XXV agebat, itaque Virgilium *tantum se vidisse* testatur Trist. IV, 10, 51. Horatius annum ingressus erat XLVII.

Aeneidem cum vivo Virgilio multis hominum desideriis expectatam, et ab Augusto litteris flagitatam (vid. Donat. Vita Virg. s. 46 et ibi Not. e Macrob. I, 24), tum eo mortuo magno favore et praedicatione acceptam fuisse, ex poetis eius temporis colligas. Ovidius Rem. 395. 396 *Tantum se nobis Elegi debere fatentur, Quantum Virgilio nobile debet epos**). Sed idem Aeneidis iam meminit Am. I, 15, 25, quod carmen ad annum 736, proximum a Virgilii morte, Massonus retulit: *Tityrus et segetes Aeneiaque arma legentur, Roma triumphati dum caput orbis erit.* Et in Arte 751 edita lib. III, 337 *Et profugum Aenean, altae primordia Romae, Quo nullum Latio clarius extat opus.* Nondum absoluta et edita erat Aeneis, cum Propertius (non ante 729, ut supra vidimus) nobiles illos versus scriberet lib. II Eleg. extr. 61 sqq. *Qui nunc Aeneae Troiani suscitat arma* etc.

Virgilium paullo post, et adhuc aevo Augusteo, in scholis praelectum et enarratum fuisse, e Suetonio scimus de ill. Grammat. c. 16 Q. Caecilius Epirota Cornelii Galli familiaris — *primus dicitur latine ex tempore disputasse, primusque Virgilium et alios poetas novos praelegere coepisse;* etiam Orosii aetate: Oros. I, 18

*) Ita leg.; nam *opus nobile* esset quidem carmen epicum, non poesis epica.

Aeneas — *qualia per triennium bella excitaverit, quantos populos implicuerit, odio excidioque afflixerit, ludi litterarii disciplina nostrae quoque memoriae inustum est.*

Ut Virgilio Ennium ab Adriano praelatum taceam (Spartian. c. 15): Caligula Virgilii memoriae admodum infestus fuit. *Sed et Virgilii et T. Livii scripta et imagines, paullum afuit, quin ex omnibus bibliothecis amoveret, quorum alterum, ut nullius ingenii minimaeque doctrinae — carpebat* Sueton. Calig. 34. Itaque Virgilii codices ad parvum tum numerum redactos fuisse necesse est. An forte inde in tanto nunc apographorum numero mirus ille librorum etiam vetustiorum in corruptelas consensus repetendus est? ut, cum post haec Virgiliana carmina ex paucis, nec forte emendatissimis, exemplaribus describerentur, vera iam tum lectio periisset; quo factum, ut frustra nunc a libris auxilium, ubi haereas, expectetur. Extabat tamen Virgilii manus adhuc Plinii maioris aetate H. N. XIII, 12 extr. et Quinctiliani, Inst. I, 7, 20. Nam apud Gell. I, 21 Hyginum, qui paullo post Virgilium vixit, librum *ex domo atque familia Virgilii* habuisse nil mirum. Virgilii idiographum librum inspectum, sed ab aliis, Gellius memorat N. A. IX, 14. Apud eundem II, 3 — *venit nobis in memoriam, Fidum Optatum, multi nominis Romae grammaticum, ostendisse mihi librum Aeneidis secundum, mirandae vetustatis* (medio saec. II), *emtum in Sigillariis XX aureis, quem ipsius Virgilii esse credebat*, in quo Aen. II, 470 *aena* scriptum erat, addita supra littera *h* factum *ahena.* Apud eund. XIII, 20 Probus — *in primo Georgicon, quem ego, inquit, librum manu ipsius correctum legi, urbis per i litteram scripsit.*

Magnam copiam versuum et lusuum in Virgilium eiusque carmina cum bona tum mala, vetustiorum et seriorum poetarum, vid. post Pithoeum et Ios. Scaligerum in Catalectis apud Burmann. in Antholog. Lat. lib. II, ep. 173 sqq. De his Scholasticorum exercitationibus v. Prooem. ad Culicem. cf. Wernsdorf. P. L. M. Tom. VI, p. 29.

Cum semel hominum doctorum ingenia ad inanes lusus et nugas poeticen deflexissent: exorti quoque sunt, qui illiberali prorsus invento centones Virgilianos conderent. Ex hoc numero sae-

culo quarto exeunte inclaruit Falconia Proba. conf. Sax. Onomast. T. I, p. 438. Circa idem tempus dispescuit suos centones Ausonius. Adeo difficile est perspicere et diiudicare, quid verum pulcrumque sit, si semel hominum iudicia occaecavit pravi exempli falsaeque opinionis auctoritas. Mirabantur tamen hi homines Virgilium non minus ac Pisones vel Messalae ex Augusteo saeculo.

TESTIMONIA
DE
VIRGILIO
ET
ARGUMENTA OPERUM

TESTIMONIA DE VIRGILIO

H. E.

LOCA VETERUM SCRIPTORUM, IN QUIBUS DE VIRGILIO MEMORATIO FIT.

P. OVIDIUS NASO *Amor. I*, 15, 25.

Tityrus, et segetes, Aeneiaque arma legentur,
  Roma triumphati dum caput orbis erit.

EIUSDEM *Art. III*, 337.

Et profugum Aenean, altae primordia Romae:
  Quo nullum Latio clarius extat opus.

EIUSDEM AD AUGUSTUM. *Trist. II*, 533.

Et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor
  Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Phyllidis hic idem, teneraeque Amaryllidis ignes
  Bucolicis iuvenis luserat ante modis.

SEXT. AURELIUS PROPERTIUS *lib. II*, *Eleg. extr.* 61 *sqq. ad Lynceum.*

Actia Virgilium (*iuvet*) custodis littora Phoebi,
  Caesaris et fortes dicere posse rates.
Qui nunc Aeneae Troiani suscitat arma,
  Iactaque LavinIs moenia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
  Nescio quid maius nascitur Iliade.

k *

Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
  Thyrsin, et attritis Daphnin arundinibus;
Utque decem possint corrumpere mala puellam,
  Missus et impressis haedus ab uberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores!
  Huic licet ingratae Tityrus ipse canat.
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
  Agricolae domini carpere delicias!
Quamvis ille suam lassus requiescit avenam:
  Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Ascraei veteris praecepta poetae,
  Quo seges in campo, quo viret herba iugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
  Cynthius impositis temperat articulis.

QUINCTILIANUS *Lib. X, cap.* 1, §. 85.

Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus est. Itaque ut apud illos Homerus, sic apud nos Virgilius, auspicatissimum dederit exordium: omnium eius generis poetarum Graecorum nostrorumque illi haud dubie proximus. Utar enim verbis iisdem, quae ab Afro Domitio iuvenis accepi, qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere, Secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo, quam tertio. Et hercle, ut illi naturae caelesti atque immortali cesserimus, ita curae et diligentiae vel ideo in hoc plus est, quod ei fuit magis laborandum; et quantum eminentioribus vincimur, fortasse aequalitate pensamus. Ceteri omnes longe sequuntur.

ANTHOLOG. V, 74.

Καὶ φίλος Αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πνείων εὐεπίης Βιργίλλιος· ὃν ποτε Ῥώμης
Θυμβριὰς ἄλλον Ὅμηρον ἀνέτρεφε πατρίδος ἠχώ.

STATIUS THEB. XII, 816.

Nec tu divinam Aeneida tenta,
Sed longe sequere, et vestigia semper adora.

ALCIMI *de Virgilio et Homero* (*vid. Antholog. Lat. II, ep.* 177). *)

Maeonio vati, quis par vel proximus esset,
  Consultus Paean risit, et haec cecinit:
Si potuit nasci, quem tu sequereris, Homere,
  Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

D. AUGUSTINUS *de Civ. Dei lib. I, c.* 3.

Virgilium pueri legant, ut poeta magnus omniumque praeclarissimus atque optimus, teneris imbibitus annis, non facile oblivione possit aboleri.

* * *

Sequuntur carmina Grammaticorum et argumenta operum Virgilii.

* * *

Poemata de Virgilio

I

P. Virgilii Maronis vita, a Phoca Grammatico urbis Romae, versibus edita. vid. Antholog. Lat. P. Burmanni Sec. T. I, Lib. II, Ep. 186.

PRAEFATIO

O vetustatis memoranda custos,
Regios actus simul et fugaces
Temporum cursus docilis referre,
        Aurea Clio.
Tu nihil magnum sinis interire;
Nil mori clarum pateris; reservans
Posteris prisci monimenta saecli
        Condita libris.
Sola fucatis variare dictis
Paginas nescis: sed, aperta quicquid
Veritas prodit, recinis per aevum
        Simplice lingua.

*) De hoc Grammatico vid. Wernsdorf. Poet. min. T. VI. P. I. pag. 27.

Tu senescentes titulos laborum
Flore durantis reparas iuventae.
Militat Virtus tibi; te notante
Crimina pallent.
Tu fori turbas, strepitusque litis,
Effugis dulci moderata cantu,
Nec retardari pateris loquelas
Compede metri.
His fave dictis: retegenda vita est
Vatis Etrusci, modo qui perenne
Romulae voci decus adrogavit
Carmine sacro.

Maeonii specimen vatis veneranda Maronem
Mantua Romuleae generavit flumina linguae.
Quis facunda tuos toleraret Graecia fastus?
Quis tantum eloquii potuisset ferre tumorem:
Aemula Virgilium tellus nisi Tusca dedisset?
Huic genitor figulus Maro nomine: cultor agelli,
Ut referunt alii, tenui mercede locatus.
Sed plures figulum; quis non miracula rerum
Haec stupeat? dives partus de paupere vena
Enituit: figuli soboles nova carmina finxit.
Mater Polla fuit, Magii non infima proles,
Quem socerum probitas fecit iam clara Maroni.
Haec cum maturo premeretur pondere ventris,
Ut solet in somnis animus, ventura refingens,
Anxius et, vigili praesumere gaudia cura,
Phoebei nemoris ramum fudisse putavit.
O sopor indicium veri! nil certius umquam
Cornea porta tulit. Facta est, interprete lauro,
Certa parens, onerisque sui cognoverat artem.
Consule Pompeio vitalibus editus auris,
Et Crasso, tetigit terram; quo tempore Chelas
Iam mitis Phaethon post Virginis ora receptus.
Infantem vagisse negant. Nam fronte serena
Conspexit mundum, cui commoda tanta ferebat.

5 vid. ad Vitam Virg. a. 684. 21 f. *Chelis — receptus.*
7 l. *locati.*

Ipse puerperiis adrisit laetior orbis:
Terra ministravit flores; et munere verno
Herbida supposuit puero fulmenta virescens.
Praeterea, si vera fides, sed vera probatur,
Lata cohors apium subito per rura iacentis
Labra favis texit dulces fusura loquelas.
Hoc quondam in sacro tantum mirata Platone
Indicium linguae memorat famosa vetustas.
Sed Natura parens, properans extollere Romam,
Et Latio dedit hoc, ne quid concederet uni.
Insuper his, genitor, nati dum fata requirit,
Populeam sterili virgam mandavit arenae:
Tempore quae nutrita brevi, dum crescit, in omne
Altior emicuit cunctis, quas auxerat aetas.
Haec propter placuit puerum committere Musis,
Et monstrare viam venturae in saecula famae.
Tum Ballista rudem lingua titubante receptum
Instituit primum, quem nox armabat, in umbris
Grassari solitum; crimen doctrina tegebat;
Mox patefacta viri pressa est audacia saxis.
Incidit titulum iuvenis, quo pignora vatis
Edidit. Auspiciis suffecit poena magistri.
Monte sub hoc lapidum tegitur Ballista sepultus.
Nocte die tutum carpe viator iter.
Nos tamen hoc brevius; si fas simulare Maronem:
Ballistam sua poena tegit; via tuta per auras.
Hic Ballista iacet, certo pede perge viator.
Carcere montoso clausus Ballista tenetur,
Securi fraudis pergite nocte, viri.
Quid trepidas tandem gressu pavitante, viator?
Nocturnum furem saxeus imber habet.
Ballistae vitam rapuit lapis, ipse sepulcrum
Intulit; umbra nocens pendula saxa tremit.
Crimina latronis dignissima poena coercet.
Duritiam mentis damnat ubique lapis.
Hinc Culicis tenui praelusit funera versu:

37 *in omen* Toll. coni.

56 h. ipsa lapidum strues ei pro tumulo fuit. *ipse*, lapis. hinc *pendula saxa*, sub quibus umbra tremit; tanquam metuens ne obteratur.

Parve culex, pecorum custos tibi tale merenti
Funeris officium, vitae pro munere, reddit.
Tum tibi Syronem, Maro, contulit ipsa magistrum
Roma potens, proceresque suos tibi iunxit amicos.
Pollio, Maecenas, Varius, Cornelius ardent;
Et sibi quisque rapit, per te victurus in aevum.
Musa refer: quae caussa fuit componere libros?
Sumserat Augustus rerum moderamina princeps.
Iam necis ultor erat patriae: iam caede priorum
Perfusas acies legitur visura Philippos.
Cassius hic, Magni vindex, et Brutus in armis
Intereunt. Victor, nondum contentus opimis
Emeritas belli spoliis ditasse cohortis,
Proscripsit miserae florentia rura Cremonae,
Totaque militibus pretium concessa laborum
Praeda fuit. Violenta manus bacchata per agros.
Non flatus, non tela Iovis, non spumeus amnis,
Non imbres rapidi, quantum manus impia vastat.
Mantua, tu coniuncta loco, sociata periclis,
Non tamen ob meritum; miseram vicinia fecit.
Iam Maro pulsus erat. Sed viribus obvius ibat
Fretus amicorum clipeo: cum paene nefando
Ense perit. Quid dextra furis? quid viscera Romae
Sacrilego mucrone petis? tua bella tacebit
Posteritas, ipsumque ducem, nisi Mantua dicat.
Non tulit hanc rabiem doctissima turba potentum.
Itur ad auctorem rerum: quid Martius horror
Egerit, ostendunt; quid tunc miseranda tulisset.
Caesaris hic placido nutu repetuntur agelli.
His auctus meritis cum digna rependere vellet:
Invenit carmen, quo munera vincere posset.
Praedia dat Caesar; quorum brevis usus habendi:
Obtulit hic laudes, quas saecula nulla silescant.

66 leg. *Te sibi q.*

69 *iam acies*, h. exercitus, *legitur*, scribitur, paratur, in Macedoniam iterum deducenda ad pugnam faciendam. l. *Perfusos.*

78 in aliis: *quantum manus impia, vastant.*

88 *quid Martius horror Egerit ostendunt*; qui *tunc miseranda tulisset*, *Caesaris* huic *placido nutu repetuntur a.* Toll. et Franc.

Pastores cecinit primos. Hoc carmine Consul
Pollio laudatur, ter se revocantibus annis
Composito. Post haec ruris praecepta colendi
Quatuor exposuit libris, et commoda terrae
Edocuit, geminis anno minus omnia lustris.
Inde cothurnato Teucrorum praelia versu
Et Rutulum tonuit. Bissena volumina sacro
Formavit donata duci, trieteride quarta.
Sed loca, quae vulgi memoravit tradita fama
Aequoris et terrae, statuit percurrere vates,
Certius ut libris oculo dictante notaret.
Pergitur: ut Calabros tetigit, livore nocenti
Parcarum, vehemens luxavit corpora morbus.
Hic ubi languores, et fata minantia sensit:

* * *

Cetera deerant in exemplari.

II

De operibus Virgilianis incerti auctoris. ibid. lib. II. Ep. 173.

Maeonium quisquis Romanus nescit Homerum,
Me legat, et lectum credat utrumque sibi.
Illius immensos miratur Graecia campos:
Ast minor est nobis, sed bene cultus, ager.
Non pastor, miles, nec curvus deerit arator.
Haec Graiis constant singula, trina mihi.

III

ALCINOI DE VIRGILIO. *ibid. Ep.* 178.

De numero vatum si quis seponat Homerum,
Proximus a primo tum Maro, primus erit.
Et si post primum Maro seponatur Homerum:
Longe erit a primo, quisque secundus erit.

II, 5 *deerit* al. *desit*. melius. III, 4 *quisque* more seriorum pro *quisquis*.

IV

C. Sulpicii Apollinaris (ap. Donat. Carthaginiensis) *Grammatici in Aeneidem Virgilianam. ibid. Ep.* 174, *supra in Donato* §. 57.

Iusserat haec rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quae cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul: tu, maxime Caesar,
Non sinis, et Latiae consulis historiae.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et paene est alio Troia cremata rogo.

V

Imitatio eiusdem, Phocae Grammatici, ex fragmento vitae Virgilii. vid. ibid. Ep. 175.

Carmina Virgilius Phrygium prodentia Martem
Secum fatali iusserat igne mori.
Tucca negat, Varius prohibet: superaddito, Caesar,
Nomen; in Aenea non sinis esse nefas.
O quam paene iterum geminasti funere funus,
Troia bis interitus caussa futura tui.

VI

De eadem re versus attributi Cornelio Gallo, scholastici poetae, ut apparet; expressi ex eodem Sulpicio Carthaginiensi. ibid. Ep. 176.

Temporibus laetis tristamur, maxime Caesar,
Hoc uno amisso, quem fleo Virgilium.
Sed vetuit relegi, si tu patiere, libellos,
In quibus Aenean condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus totus tibi supplicat orbis,
Ne pereant flammis tot monimenta ducum.

V, 4 f. *in Aenean an sinis.* VI, 3 *Qui vetuit r., si tu patiare*, Ed. Ven. 1472.

5 Eadem ed. *precibusque iddem* leg. *isdem.*

Atque iterum Troiam, sed maior, flamma cremabit.
  Fac laudes Italum, fac tua facta legi.
Aeneanque suum fac maior Mincius ornet.
  Plus fatis possunt Caesaris ora dei.

VII

De eadem re veteris scholastici poetae versus, sub nomine Augusti Caesaris. ibid. Ep. 184. *Donat. §.* 56.

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Musa Maronis?
Ah scelus indignum! solvetur littera dives?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
Flamma suo, dignumque operi servare decorem?
Noster Apollo veta, Musae prohibete Latinae.
Liber et alma Ceres succurrite. Vester in armis
Miles erat; vester docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid Ver ageret, quid cogeret Aestas;
Quid daret Autumnus, quid Bruma novissima ferret.
Arva reformavit: sociavit vitibus ulmos:
Curavit pecudes: apibus sua castra dicavit.
Haec dedit, ut pereant? ipsum si dicere fas est.

7 *Atque iterum.* Forte, *Anne iterum Troiam — flamma cremabit?*

9 f. *Aeneanque tuum.* Tum *maior Mincius*; magnus Minciades, Virgilius. Ornet ille carmine suo Aeneam tuae gentis auctorem. Ita vivet ille etiam post mortem, iussu Caesaris. Alii legunt: *maior nuntius.* Gallo hoc carmen tribuitur in cod. Vatic. n. 1586. vid. Praefat. ad fragm. Vatic. pag. XIV. Cod. *Aeneidemque suum*, de quo Ouwens Noct. Hag. p. 285.

VII, 4 *littera dives*, an multis egregiis sententiis refertus liber? ut mox VIII, 8 *lingua dives.* f. *solvetur littera, Divi!* Valerio Martiali tribuitur hoc carmen in cod. Vatic. n. 1586.

5 *nec parcere*, scil. poterit. *parcet* Ed. Ven. 1472. Eadem *ductumque operi servabit amorem*, ut al. apud Burm. Praestat vulgata, non poterit servare, non servet, Aeneidi aeternitatem, qua digna est?

7 *Pulcher Apollo* alii.

12 *Arbuta formavit* alii.

14 modo, hoc eloqui, non iam

„Sed legum est servanda fides. Suprema voluntas
Quod mandat, fierique iubet, parere necesse est."
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies, supremaque iussa parentis
Amittant vigilasse suum. Si forte furenti
Erravit in morte dolor: si lingua locuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui:
Si mens caesa fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas, iterum cogetur reddere voces?
Ardebit misere post vulnera vulnus Elisae?
Hoc opus aeternum ruet? et tot bella, tot enses
In cineres dabit hora nocens, et perfidus error?
Huc huc Pierides nemorum per lustra loquaces
Tendite; et ardentes ignes fluvialibus undis
Mergite: ne pereat tam clari Musa poetae,
Flammaque vanescat. Vivat Maro clarus in orbe,
Ingratusque sibi. Sed, quod male iusserat ipse,
Sit vetuisse meum. Sacer est post tempora vitae.
Sicque erit aeternum tota resonante Camena
Carmen, et imperii divi sub nomine vivat.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

nefas est! Burmann. pulcre coni. *Ipso sic iudice fas est*, *Et.* Ed. Ven. *ut perimant ipsum*, *si d.*

19 *supremaque verba*, Ed. Bas. et al.

20 *Amittant* pro perdant vigilias. Ed. Ven. *amittat*, et mox, *si forte superbus E. in morte piger*, ut alii apud Burm. f. *si forte suprema Erravit iam morte dolor.*

25 f. *reddere poenas.* conf. Georg. I, 502.

27 *Tam sacrum solvetur opus. tot* Ed. Basil. cum al.

29 Magna in seqq. scripturae varietas. Ed. Ven. sic legit: *Huc, huc, Pierides, date flumina cuncta; sapores* (leg. *sorores*) *Expirent in* (del. *in*) *ignes*: *vivat Maro ductus* (*doctus*) *ubique*, *Ingratusque sui, studiorumque invidus orbi Et factus post fata nitens* (leg. *nocens*); *quod iusserat ille*, *Sit vetuisse meum*, *satis est* (leg. *sacer est* sc. Maro) *post tempora vitae. Immo sit aeternus tota resonante Camena! Carmen et in populo et Divi sub numine nomen Laudetur*, *vigeat*, *placeat*, *relegatur*, *ametur!*

35 *Immo sit aeternum — et in populo Divi sub numine nomen* ad ductum cod. Heins. ad Aen. VI, 739 legit Burm. quid sub *tota* lateat, non exputo.

VIII

Eorumdem versuum scholastica imitatio, per Phocam Grammaticum ex vita Virgilii Fragmentum. ibid. Ep. 185. *Possunt verius pro var. lect. ac corruptelis superioris carminis a versu inde 22 haberi: — lingua.*

Nescio quid, fugiente anima, non sponte, sed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui:
Infertur Tyriae post vulnera vulnus Elisae?
Sentiet applicitos turbata Sibylla vapores
Eiurata mori? nec cingula reddet Amazon?
Di meliora date, ac sensum revocate nocentem.
Pace viri liceat tanti. Nec commoda linguae
Divitis intereant: per quam Romana iuventus
Aeternum floret. Verum, quod iusserat ille,
Sit vetuisse meum. Nam post sua tempora vitae
Non taceat. Imo aeternum resonante Camena
Laudetur, placeat, vivat, relegatur, ametur.

ARGUMENTA OPERUM VIRGILII.

I (IX)

Scholastici cuiusdam poetae argumenta Aeneidis sub nomine Ovidii. ibid. Ep. 192.

PRAEFATIO

Virgilius magno quantum concessit Homero,
  Tantum ego Virgilio Naso poeta meo.
Nec me praelatum cupio tibi ferre poeta.
  Ingenio tantum si loquor, hoc satis est.
Argumenta quidem librorum prima notavi,
  Errorem ignarus ne quis habere queat.
Bis quinos legerent, feci, quos carmine versus,
  Aeneidos totum corpus ut esse putent.
Adfirmo gravitate mea, me crimine nullo
  Livoris titulum praeposuisse tibi.

VIII, 5 De Hippolyte nihil Virgilius habet, quod huc referas. Forte Camilla designatur Aen. XI, 648, quae equo relicto pedes pugnat v. 710, ut *cingula* inscite pro frenis dicta sint.

ARGUMENTA

PRIMI LIBRI *)

Vir magnus bello, nulli pietate secundus
Aeneas, odiis Iunonis pressus iniquae,
Italiam quaerens Siculis erravit in undis.
Iactatus tandem Libyae pervenit ad oras;
Ignarusque loci, fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognovit Elisae.
Quin etiam nebula septus pervenit ad urbem,
Abreptosque undis socios cum classe recepit.
Hospitioque usus Didus per cuncta benignae,
Excidium Troiae iussus narrare parabat.

SECUNDI

Conticuere omnes. Tunc sic fortissimus heros
Fata recensebat Troiae, casusque suorum:
Fallaces Graios: simulataque dona Minervae:
Laucontis poenam, laxantem claustra Sinonem:
Somnum, quo monitus acceperat Hectoris, atrum:
Iam flammas caeli, Troum, patriaeque ruinas,
Et regis Priami fatum miserabile semper:
Impositumque patrem collo: dextraque prehensum
Ascanium, frustra a tergo comitante Creusa:
Ereptam hanc fato: socios in monte receptos.

TERTII

Post eversa Phrygum regna, ut fuga coepta moveri:
Utque sit in Thracen primo devectus: ibique
Moenia condiderit, Polydori caede piata.
Regis et hospitium: ut Phoebi responsa canebant,
Coeptum iter in Cretam: rursus nova fata reperta.
Naufragus ut fuerit Strophadas compulsus ad undas.
Inde fugam, et dirae enarrat praecepta Celaenus:

*) Deest in aliis praefatio; et adscripta singulis libris argumenta cum Modestini ICti nomine; sic et in Basil. edd. Fabric. Et in cod. Rom. apud Bottar. p. 205. (Varietas lectionis e cod. Viechtiano enotatur in Seebodii *Archiv für Philol. und Paedagog.* Vol. I. p. 692. sq. Argumentum primi l. in eo desideratur. *Wr.*)

21 *Tum* Viecht.

22 *patriae* V.

24 *Lacontis* V.

26 *flammas caeli*, quae caelo ibant, ad caelum surgebant. f. *flammas Ili* aut *flammas, caedes Troum.*

30 *Areptam* V. — *repertos* id.

37 *narrat* V.

Liquerit utque Helenum praeceptis ordine fatis,
Supplicem Achaemeniden Polyphemo urgente recepit,
Amissumque patrem Drepani, atque hinc inde quievit.

QUARTI

At regina gravi Veneris iam carpitur igni.
Consulitur soror Anna: placet succumbere amori:
Fiunt sacra deis: onerantur numina donis.
Itur venatum. Veneris clam foedera iungunt.
Facti fama volat. Monitus tunc numine divum
Aeneas classemque fugae sociosque parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari.
Postquam fata iubent, nec iam datur ulla facultas,
Conscenditque pyram, dixitque novissima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

QUINTI

Navigat Aeneas: Siculas defertur ad oras.
Hic manes celebrat patrios: una hospes Acestes.
Ludos ad tumulum faciunt: certamina ponunt.
Prodigium est cunctis ardens delapsa sagitta.
Iris anum Beroen habitu mentita senili
Incendit naves, subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises, quae bella gerenda,
Quoque duce ad Manes possit descendere, monstrat.
Transscribit matres urbi, populumque volentem,
Et placidum Aeneas Palinurum quaerit in undis.

SEXTI

Cumas deinde venit. Fert hinc responsa Sibyllae:
Misenum sepelit: mons servat nomen humati.
Ramum etiam, ante deum placato numine, portat.
At vates longaeva una descendit Avernum.
Agnoscit Palinurum, et ibi solatur Elisam.

48 *videt* V. — *voluptas* id.
51 Hunc in Viecht. praecedit hic versus: *Quintus habet ludos et classem corripit ignis.*
54 *adlapsa* V.
55 *tum B.* V.
60 *amisit* V.
61 Ante hunc in Viecht. hic legitur versus: *Quaeruntur sexto manes et Tartara Ditis.*

Deiphobumque videt lacerum crudeliter ora.
Umbrarum poenas discit narrante Sibylla.
Convenit Anchisen: penitusque in valle virenti
Agnoscitque suam prolem monstrante parente.
Haec ubi percepit, graditur, sociosque revisit.

SEPTIMI

Hic quoque Caietam sepelit; tum deinde profectus
Laurentum venit: hanc verbis cognovit Iuli
Fatalem terram. Mensis en vescimur, inquit.
Centum oratores veniam pacemque petentes
Ad regem mittit lectos tum sorte Latinum:
Qui cum pace etiam natae connubia pactus.
Hoc forte Alecto Iunonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamvis pia fata repugnent.
Belli caussa fuit violatus vulnere cervus.
Tum gentes socia arma parant: fremit arma iuventus.

OCTAVI

Dat belli signum Laurenti Turnus ab arce.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, et doceat, quae caussa petendi.
Aeneas divum monitis adit Arcada regem
Evandrum, Arcadia profugum, nova regna petentem.
Accipit auxilium. Huic natum, et socia agmina iungit
Evander. Pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamque habilis bello, et maternis laetus in armis,
Fataque, fortunasque ducum, casusque suorum
Sortitus clipeo, divina intentus in arte est.

68 f. *Conv. Anchisen penitus in valle virenti*, *A.* In Viecht. *viremus. Wr.*

69 *narrante* V.

71 Praecedit in Viecht. hic vs.: *Septimus Aeneam reddit fatalibus arvis.*

74 *pacem veniamque* V.

77 f. *Hoc Furia Alecto.* Et paullo ante f. *natae est connubia pactus.*

78 f. *Concurrunt ferro*, ut Menag., vel *C. Rutuli*, *q. Fata* autem non Turno, sed Aeneae Latium cum Lavinia assignaverant; et cf. VII, 583. 584.

80 *Tunc — sociare* V.

81 Praecedit in Viecht. hic vs.: *Praeparat octava* (*-vo*) *bellum quos mittat in hostis.*

86 *socium* V.

90 f. *Miratur clipeo divina intentus in arte*; casus in clipeo expressos.

NONI

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem.
Teucrorum naves, Rutulis iaculantibus ignem,
Nympharum in speciem divino numine versae.
Euryali et Nisi coeptis fuit exitus impar.
Pugnatur. Castra Aeneadae vallumque tuentur.
Audacem Remulum dat leto pulcer Iulus,
Fit via vi. Turnus Bitian et Pandaron altum
Deiicit, et totis victor dat funera castris.
Iamque fatigatus recipit se in castra suorum.

DECIMI

Consilium Divis hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant.
Advenit Aeneas multis cum millibus heros.
Mars vocat, et totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in praelia Turnus.
Caeduntur que duces: cadit et sine nomine vulgus.
Subtrahitur pugnae Iunonis numine Turnus.
Aeneas perstat Mezenti caede piata,
Et Lausum invicta perimit per vulnera dextra.
Mox ultor nati Mezentius occidit ipse.

UNDECIMI

Constituit Marti spoliorum ex hoste tropaeum.
Exanimumque patri natum Pallanta remittit.
Iura sepulturae tribuit tempusque Latinis.
Evander patrios affectus edit in urbe.
Corpora caesa virum passim digesta cremantur.
Legati referunt Diomeden arma negasse.
Drances et Turnus, leges aequante Latino,

91 In Viecht. praemittitur hic vs.: *Nonus habet pugnas nec adest dux ipse tumultu.*

92 *ad hostes* V.

101 In Viecht. praemissus hic vs.: *Occidit Aeneae decimo Mezentius ira.*

108 *Mezenti caede*, h. a Mezentio facta; stragem Troianorum ab eo editam ulciscitur. Forte fuit: *piare*, perstat in eo, ut piet, expiet, ulciscatur, caesos, morte Mezentii.

111 In Viecht. praemittitur hic vs.: *Undecimo victa est non aequo Marte Camilla.*

Concurrunt dictis. Aeneas imminet urbi.
Pugnatur. Vincunt Troes. Cadit icta Camilla.
Deinde duces castris, donec cessere, minantur.

DUODECIMI

Turnus iam fractis adverso Marte Latinis
Semet in arma parat, pacem cupiente Latino.
Foedus percutitur passuris omnia victis.
Hoc Turni Iuturna soror confundit: et ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Aeneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro nato servavit cura parentis.
Urbs capitur. Vitam laqueo sibi finit Amata.
Aeneas Turnum, campo congressus, utrimque
Circumfusa acie, vita spoliavit et armis.

II (X)

Argumenta Monostichis expressa. v. ibid. Epigr. 191.

Aeneas primo Libycis appellitur oris.
Funera Dardaniae narrat fletusque secundo.
Tertius errores canit, amissumque parentem.
Uritur in quarto Dido, flammasque fatetur.
Quintus habet ludos, et classem corripit ignis.
Quaeruntur sexto Manes et Tartara Ditis.
Septimus Aenean reddit fatalibus arvis.
Praeparat octavo, bellum quos mittat in hostem.
Nonus habet pugnas, nec adest dux ipse tumultus.
Occidit Aeneae decimo Mezentius ira.
Undecimo victa est non aequo Marte Camilla.
Duodecimo Turnus divinis occidit armis.

119 *alta* V.

121 Praecedit in Viecht. hic vs.: *Duodecimo Turnus divinis occidit armis.*

X Praefixa etiam singulis libris in edd. Basil. et in cod. Rom. apud Bottar.

8 *bellum*, pro bellum utrinque gerentibus, positum. Nisi potius est: *Praeparat* (Aeneas) *octavo bellum* (et) *quos mittat in hostem.* Nam ab Evandro auxilia arcessit.

III (XI)

Argumentum omnium operum Virgilianorum. ibid. Epigr. 188 *indocti et barbari hominis.*

Pastorum Musam vario certamine promit,
Ruris item docilis culturam carmine monstrat.
Arboribus vitem, prolem quoque iungit olivae,
Pastorumque Palen, et curam tradit equorum.
Tunc apium seriem, et quae mellis dona, recenset.
Aeneas profugus intrat Carthaginis oras.
Convivis series narratur Troica belli.
Tertius at complet narrantis in ordine gesta.
Ardet amans Dido fatum sortita supremum.
Quintus habet varia tumuli spectacula patris.
Infernos Ditis Manes et regna pererrat.
In Latium Aeneas, Italas simul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum et Nisum deflet cum matre iuventus.
Mezenti interitus canitur, post funera Lausi.
Ultaque dehinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas moesta sub umbras.

IV (XII)

Item Argumenta in Aeneidem per Hexasticha. ibid. Epigr. 194, *ubi ex Vossiano codice integritati sunt restituta. Itaque et nos inde transscripsimus.*

PRIMI LIBRI

Arma virumque canit vates, Iunonis ob iram,
Et totum Aeoliis turbatum fluctibus aequor;
Disiectas classes, submersaque corpora ponto;
Hospitium Didus, casus quo gentis, et annos
Aeneas Troiae fatumque et bella referret.
Quorum pars terrae, pelago pars, addita famae est.

SECUNDI

Conticuere omnes, intentique ore loquentis
Ora tenent. Ac tum dolus introducitur hostis,

XI, 3 versum non satis intelligo. Nisi *iungere* est praecipiendo addere post arbores vitium et olivae culturam.

Et fallacis equi damnosum munus in armis,
Perfidia notusque Sinon, amissaque coniunx.
Per medios ignes ablatus saevaque tela
Anchises, oneri facilis pietate ferentis.

TERTII

Postquam res Asiae, disiectaque moenia Troiae:
Dant pelago classes, Polydori funera discunt,
Atque Heleni praecepta, fidem cui fecerat usus:
Quae non accessus via sit tentanda, Cyclopas
Et Scyllae rabies et ineluctabilis unda,
Errorisque maris labor in contraria versus.

QUARTI

At Regina, gravi pectus succensa dolore,
Ardet amore viri; clausum veneratur amorem,
Dumque capit, capitur, sentit, quos praebuit, ignes
Aeneas; altum sociis et classe petivit.
Exstructa Regina pyra penetralibus, instat
Morte fugam praestare. Morae nec defuit hora.

QUINTI

Interea medium Aeneas tendebat in aequor,
Moenia respiciens caussa flagrantia amoris.
Mox Siculae tenet arva domus, Manesque parentis
Ludorum exsequiis celebrat. Quibus additur Iris,
In faciem Beroes classem flammare iubentis,
Iunonem mentita dolo. Namque illa monebat.

SEXTI

Sic fatur lacrimans. Cumarum allabitur oris,
Descensusque parans adiit praecepta Sibyllae.
Qua duce non faustum mortali limen aditur.

18 Vid. Aen. III, 429. 430. 688 sqq.

24 Obscure dictum; *praestare fugam morte* esse videtur compensare, luere: fugiente Aenea mori: solvere quasi poenam morte. Nam *praestare* est solvere, exaequare summam pecunia redhibita; pro fuga redhibet mortem. Idque illa sine mora exsequuta est.

30 An *In faciem Beroes — Iunonis mutata dolo.*

32 *adiit*, petiit.

Hic primum maestos videt inter cetera Troas,
Tum patrem agnoscit, discit reditura sub ortus
Corpora, Romanosque duces seriemque nepotum.

SEPTIMI

Tu quoque littoribus nostris, Caieta, manebis;
Servat honos nomen, pietas testatur honorem.
Caussa opus insequitur: bellum namque incipit esse,
Tyrrhidae iuvenum quod tunc conflaverat ira.
Turnus adest; monet, arma sibi contraria sumat.
Tum gentes socia arma ferunt; fremit arma iuventus.

OCTAVI

Ut belli signum cecinit, sociosque vocavit
Turnus, et in varias turbatus pectora mentes
Aeneas Evandron adit, facit hospitis usum,
Atque operum caussas, urbis cognoscit honores:
Arma rogat, Cytherea rogat, mox accipit heros,
*Tuque opere ast piget facti labor efficit artem.

NONI

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Iris adest; monet arma sibi contraria sumat,
Caeduntur vigiles et mutua corpora fratrum,
Nisus et Euryalus, morte et pietate fideles;
Dumque petit laudem, vincunt contraria fata.
Audacem Remulum leto dat pulcer Iulus.

39 Inepte; an *Caussa operum sequitur*, ut male adumbratum sit ex Aen. VII, 481 *quae prima laborum Caussa fuit.* Nisi malis: *Caussam opus insequitur.* Caussa, occasione data, pugna fit.

40 Indocte *Tyrrhidam* pro Tyrrho posuit. Alias *Tyrrhi natorum* dicere potuisset.

41 *sumat*, scil. Latinus. nisi fuit *sumant.*

47 f. *Arma deum Cytherea rogat.* Sed in inepto carmine emendando operam ponere piget. Sequentem versum sic constituit Burmannus: *Tumque opera ista stupet; factis labor addidit artem.* Non deterior versus esset: *Ne que operis pigeat, facti labor efficit arte.*

50 *sumat*, scil. Turnus. nisi est: *sumant.*

51 Discedit a Virgilio Scholastici levitas; partim verborum proprietatem deserit.

53 Sine dubio, *petunt.*

DECIMI

Panditur interea caelum sedesque Tonantis.
Alternos questus Venus ac Saturnia promunt.
Illa dolos, haec bella, movet; sed vincitur ira
Mater. At Aeneas bello non segnior instat.
Vulnere Mezenti * laedaem nam fecerat iram,
Quem tetigit virtus, superat per fata periclum.

UNDECIMI

Oceanum interea Phoebus superaverat ortu.
Exstruit Aeneas dextra quaesita tropaea,
Condit humi socios, fatum quos condidit ante.
Legati responsa ferunt, veniamque petitam
Non negat, et contra pugnat secura Camilla,
Femina caede potens, casu temeraria tanto.

DUODECIMI

Turnus ut infractos vidit cessisse Latinos,
Instat atrox pugnae, *neces sibi percipit hostis,
Pectore secreto violatur vulnere teli,
Aeneas caussa est. Illi Iuturna neganti
Adfuit obsequio, quum mors finiverat iram.
Sed sua fata virum traxerunt quaerere mortem.

V (XIII)

In Aeneidem Monosticha Basilii; male apud alios Ovidii. *ibid. Ep.* 190.

Primus habet, Libycam veniant ut Troes in urbem.
Edocet excidium Troiae, cladem que secundus.
Tertius a Troia vectos canit aequore Teucros.
Quartus item miserae duo vulnera narrat Elisae.
Manibus ad tumulum quinto celebrantur honores.
Aeneam memorat visentem Tartara sextus.

57. 58 *sed vincitur ira Mater.* Quo spectet nescio; nec in seqq. quicquam sani est. Videtur de Lausi et Mezentii caede agi debere.

68 *pugnaeque vices* iam Oudendorpius emendavit; et mox *pectore sed recto.* Quid si: *percussa intercipit hostis Foedera: secreto violatur vulnere teli Aeneas. Caussa est illi Iuturna: neganti Affuit obsequio. Iam Mars finiverat iram; sed s. f.*

In Phrygas Italiam bello iam septimus armat.
Dat simul Aeneae socios octavus et arma.
Daunius expugnat nono nova moenia Troiae.
Exponit decimus Tuscorum in littore pugnas.
Undecimo Rutuli superantur morte Camillae.
Ultimus imponit bello Turni nece finem.

VI (XIV)

Tetrasticha in omnia Virgilii Opera. ibid. Ep. 193.

In Bucolica Fragmentum ex quodam Poeta.

Tityrus agresti modulatus carmen avena;
Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.
Silenumque senem sertisque meroque ligavit.
Pastorumque melos facili deduxit avena.

In Georgica.

Sidera deinde canit, segetes et dona Lyaei,
Et pecorum cultus, Hyblaei mella saporis.
Principio breviter ventura volumina dixit;
Intercidit opus, coepitque referre secunda.

In Aeneidem.

LIBRI PRIMI

Arma virumque canit mira virtute potentem;
Iunonis odio disiectas aequore puppes;
Hospitium Didus, classes sociosque receptos,
Utque epulas inter casus regina requirat.

SECUNDI

Conticuere omnes. Infandos ille labores,
Deceptamque dolis Troiam, patriaeque ruinam,
Et casus Priami docet et flagrantia regna;
Ignibus e mediis raptum deque hoste parentem.

TERTII

Postquam res Asiae deceptaque Pergama dixit;
Tum, Polydore, tuos tumulos, tum Gnosia regna,

XIV. Tetrasticha haec primum a Burmanno integra edita, cum antea non nisi quatuor primi versus legerentur. — Vss. 7 et 8 inepte adiecti esse videntur. Spectant f. ad Aen. lib. II et III. vid. Donat. Vit. Virg. §. 60.

15 f. *flagrantia tecta*, *I.*

Andromachen, Helenumque et vasta mole Cyclopas
Amissumque patrem Siculis narravit in oris.

QUARTI

At regina gravi Veneris iam carpitur igni,
Venatusque petit; capitur venatibus ipsis;
Et taedas, Hymenaee, tuas ad funera vertit,
Postquam Anchisiades fatorum est iussa sequutus.

QUINTI

Interea Aeneas pelagus iam classe tenebat,
Ludorumque patris tumulum celebrabat honore.
Puppibus ambustis fundavit moenia Acestae.
Destituitque ratem media Palinurus in unda.

SEXTI

Sic lacrimans tandem Cumarum adlabitur oris,
Descenditque domus Ditis, comitante Sibylla;
Agnoscit Troas caesos, agnoscit Achivos;
Et docet Anchises venturam ad sidera prolem.

SEPTIMI

Tu quoque littoribus famam, Caieta, dedisti.
Impetrat Aeneas Latium regnumque, Latinis
Foedus agens; saevit Iuno, bellumque lacessit,
Finitimosque viros Turnumque in proelia mittit.

OCTAVI

Ut belli signum Turnus, Mezentiaque arma,
Conscivitque duces; tum moenia Pallantea
Aeneas adit, Evandri socia agmina quaerens.
Arma Venus portat proprio Vulcania nato.

NONI

Atque ea diversa dum parte; hic diva Cybebe
Puppes esse suas Nympharum numina iussit:
Euryali et Nisi caedes et fata canuntur.
Fecerit inclusus castris quae funera Turnus.

22 Bene Burmannus emendat, *capitur v. ipsa.*

38 f. *Concivitque.*

DECIMI

Panditur interea caelum coetusque deorum.
Iam redit Aeneas, et Pallas caeditur acer.
Eripuit Iuno Turnum, Lausique parentem
Adiecit comitem mortis Cythereia proles.

UNDECIMI

Oceano interea surgens Aurora videbat
Mezenti ducis exuvias caesosque sodales,
Et Latium proceres Diomedis dicta referre,
Tum qualis pugnae succedat Etrusca Camilla.

DUODECIMI

Turnus ut infractos vidisset (*et*) undique caesos,
Ultro Anchisiaden bello per foedera poscit;
Quae Iuturna parat convellere; sed tamen armis
Occidit, et pactum liquit cum coniuge regnum.

VII (XV)

Incerti Poetae, apud nonnullos Ovidii, *Tetrasticha in Georgica. ibid. Ep.* 189.

PRAEFATIO

Qualis Bucolicis, quantus tellure domanda,
Vitibus, arboribusque, apibus, pecorique, satisque
Aeneadum fuerit vates, Tetrasticha dicent.
Contineat quae quisque liber, lege carmina nostra.

PRIMI

Quid faciat laetas segetes: quae sidera servet
Agricola, ut facilem terram proscindat aratris,
Semina quo iacienda modo, cultusque locorum,
Et messes docuit magno olim foenore reddi.

SECUNDI

Hactenus arvorum cultus, et sidera caeli.
Pampineas canit inde comas, collesque virentes,

47 f. *Lausoque parentem A.*
53 Bene Burmannus, *ut infractos vidit cessisse Latinos.*

XV, 5 Vid. Burm. Ge. I, p. 170. Extabant iidem in cod. Rom. apud Bottar., sed corrupti.

Descriptasque locis vites, et dona Lyaei,
Atque oleae ramos pomorum ex ordine lectos.

TERTII

Teque, Pales, et te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, et gramine pascua laeta,
Quis habitent armenta locis, stabulentur et agni,
Omnia divino monstravit carmine vates.

QUARTI

Protinus aerii mellis redolentia regna,
Hyblaeas et apes, alvorum cerea tecta.
Quique apibus flores, examina quaeque legenda,
Indicat, humentesque favos, caelestia dona.

VIII (XVI)

Duodecim scholasticorum poetarum Argumenta in Aeneidem. ibid. Ep. 195.

LIBRI PRIMI
VOMANUS I

Aeolus immittit ventos, Iunone precante,
Troianosque vagos Libycas expellit in oras,
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Aenean recipit pulcra Carthagine Dido;
Cui Venus Ascanii sub imagine mittit Amorem.

SECUNDI
EUPHORBUS II

Cogitur Aeneas bellorum exponere casus,
Graiorumque dolos, et equum, fraudemque Sinonis,
Excisamque urbem, Priamique miserrima fata;
Utque patrem impositum forti cervice per ignes
Extulerit, caramque amiserit ipse Creusam.

TERTII
IULIANUS III

Post casum Troiae fabricata classe superstes
Vela dat Aeneas, urbemque in littore Thracum,

12 f. *Atque oleae, et ramos pomorum.*

XVI, 6 *caussas* al.

Mox aliam pulsus Cretaeis condidit oris.
Cedit et hinc, Helenumque videt, praeceptaque discit;
Aetnaeum Cyclopa fugit, sepelitque parentem.

QUARTI
HILARIUS IV

Ardet amore gravi Dido, soror Anna suadet
Nubere. Iunguntur, nimbo cogente, sub antro.
Incusat precibus patrem contemtus Iarbas.
Navigat Aeneas iussu Iovis. Illa dolore
Inpatiens, et amore, necem sibi protinus infert.

QUINTI
PALLADIUS V

In Siculas iterum terras Fortuna reducit
Aenean, tumuloque patris persolvit honorem.
Tum cogit naves incendere Troadas Iris.
Troes ibi linquunt socios. Venus anxia placat
Neptunum. Somnus Palinurum mergit in undis.

SEXTI
ASCLEPIADIUS VI

Sacratam Phoebo Cumarum fertur in urbem
Rex Phrygius, vatisque petit responsa Sibyllae.
Misenum sepelit. Post haec adit infera regna;
Congressusque patri, discit genus omne suorum,
Quoque modo casus valeat superare futuros.

SEPTIMI
EUSTHENIUS VII

Tandem deveniunt Laurentia Troes in arva:
Et pace accepta laeti nova moenia condunt.
Nocte satam Iuno Furiam evocat. Illa Latinos
Inter et Aeneadas bellum serit, et ciet arma.
Protinus auxiliis terra instruit Itala Turnum.

OCTAVI
POMPEIANUS VIII

Vidit ut Aeneas summa vi bella parari:
Arcadas Evandrumque senem sibi foedere iungit;
Dardanioque duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genetrix, dat Mulciber: in clipeoque
Res pingit Latias, et fortia facta nepotum.

NONI
MAXIMIANUS IX

Ad Turnum propere Iunonis mittitur Iris,
Instigatque animos. Acies movet ille; Phrygasque
Obsidet. In Nymphas versa est Aeneia classis.
Euryalus Nisusque luunt nece praelia noctis.
Vi Turnus potitur castris, vi pellitur inde.

DECIMI
VITALIS X

Placat et uxoris, dictis, et iurgia natae
Iuppiter. Auxiliis instructus Troius heros
Advenit. Occurrunt Rutuli, atque in littore pugnant.
Occidit a Turno Pallas: victorque superbus
Aeneae eripitur. Mezentius interit acer.

UNDECIMI
BASILIUS XI

Occisis proprium pars utraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Aeneas equitem praemittit, et obvia virgo
Excipit. Extincta Rutuli dant terga Camilla.

DUODECIMI
ASMENUS XII

Troianis Rutulisque placet coniungere foedus.
Id Rutuli rumpunt. Nato Venus alma medetur
Dictamno, Rutulique luunt periuria victi.
Cogitur Aeneae Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

IX (XVII)

Eorumdem duodecim scholasticorum Epitaphia P. Virgilii Maronis, per tetrasticha. ib. Ep. 197.

VITALIS I

Prima mihi Musa est sub fagi Tityrus umbra.
  Ad mea navus humum iussa colonus arat.
Praeliaque expertos cecini Troiana Latinos;
  Fertque meos cineres inclyta Parthenope.

BASILIUS II

Hoc iacet in tumulo vates imitator Homeri;
Qui canit Ausonio carmine primus oves,
Ad cultos hinc transit agros; Aeneidos autem
Non emendatum morte reliquit opus.

ASMENUS III

Bucolica Ausonio primus qui carmine feci,
Mox praecepta dedi versibus agricolae.
Idem cum Phrygibus Rutulorum bella peregi,
Hunc mihi defuncto fata dedere locum.

VOMANUS IV

Tityre, te Latio cecinit mea fistula versu:
Praeceptisque meis rusticus arva colit.
Ac, ne Musa carens vitiis Aeneidis esset,
Perfida me celeri fata tulere nece.

EUPHORBUS V

Romuleum Sicula qui fingit carmen avena,
Ruricolasque docet qua ratione serant:
Quique Latinorum memorat fera bella Phrygasque,
Hic cubat; hic meruit perpetuam requiem.

IULIANUS VI

Qui pastorali peragravit Maenala Musa,
Ruraque, et Aeneae concinit arma Maro,
Ille, decem lustris geminos postquam addidit annos,
Concessit fatis: et situs hoc tumulo est.

HILASIUS VII

Haec tibi Virgilius domus est aeterna sepulto,
Qui mortis tenebras effugis ingenio.
Maenalium carmen qui profers ore Latino,
Et cultus segetum, bellaque saeva ducum.

PALLADIUS VIII

Primus ego Ausonio pastorum carmina versu
Composui, et quo sint rura colenda modo;
Post, quibus Aeneas Rutulos superaverit armis
Vatis reliquias haec pia terra fovet.

ASCLEPIADIUS IX

Sicanius vates silvis, Ascraeus in arvis,
  Maeonius bellis ipse poeta fui.
Mantua se vita praeclari iactat alumni.
  Parthenope famam morte Maronis habet.

EUSTHENIUS X

Quisquis es, extremi titulum lege carminis, hospes.
  Hac ego Virgilius sum tumulatus humo;
Qui pecudum pariter, qui cultum fertilis agri,
  Mox Anchisiadae bella ducis cecini.

POMPEIANUS XI

Virgilio mihi nomen erat, quem Mantua felix
  Edidit. Hic cineres vatis et ossa iacent.
Cuius in aeternum pastoria fistula vivet;
  Rustica, mox eadem Martia, Calliope.

MAXIMIANUS XII

Carmine bucolico nitui; cultoribus agri
  Iura dedi. Cecini bella Latina simul.
Iamque ad lustra decem Titan accesserat alter,
  Cum tibi me rapuit, Mantua, Parthenope.

X (XVIII)

Item per disticha eorumdem, *ib. Ep.* 198, *ex argumento Virgiliani distichi:*

Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
  Parthenope; cecini pascua, rura, duces.

ASCLEPIADIUS I

Tityron, ac segetes cecini Maro, et arma virumque.
  Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

EUSTHENIUS II

Virgilius iacet hic, qui pascua versibus edit,
  Et ruris cultus, et Phrygis arma viri.

POMPEIANUS III

Qui pecudes, qui rura canit, qui praelia vates,
  In Calabris moriens hac requiescit humo.

MAXIMIANUS IV

Carminibus pecudes, et rus, et bella canendo
  Nomen inextinctum Virgilius meruit.

VITALIS V

Mantua mi patria est: nomen Maro: carmina, silvae,
Ruraque cum bellis: Parthenope tumulus.

BASILIUS VI

Qui silvas, et agros, et praelia versibus ornat,
Mole sub hac situs est ecce poeta Maro.

ASMENUS VII

Pastorum vates ego sum: cui rura ducesque
Carmina sunt. Hic me pressit acerba quies.

VOMANUS VIII

A silvis ad agros, ab agris ad praelia venit
Musa Maroneo nobilis ingenio.

EUPHORBUS IX

Bucolica expressi, et ruris praecepta colendi;
Mox cecini pugnas. Mortuus hic habito.

IULIANUS X

Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci
Et Pana, et segetes, et fera bella canit.

HILASIUS XI

Pastores cecini; docui, qui cultus in agris;
Praelia descripsi. Contegor hoc tumulo.

PALLADIUS XII

Conditus hic ego sum, cuius modo rustica Musa
Per silvas, per rus venit ad arma virum *).

XI (XIX)

Asmenii Versus in Cod. Vatic. n. 1574.

Primus habet pelagique minas terraeque secundus;
Tertius errores, et amores quartus Elissae;
Quintus habet ludos, sextus deducit ad umbras;
Septimus Ausonios, Aeneam octavus et arma.
Nonus at Hyrtacidem, decimus Pallanta peremit.
Undecimus Tarchon damnat, pars ultima Turnum.

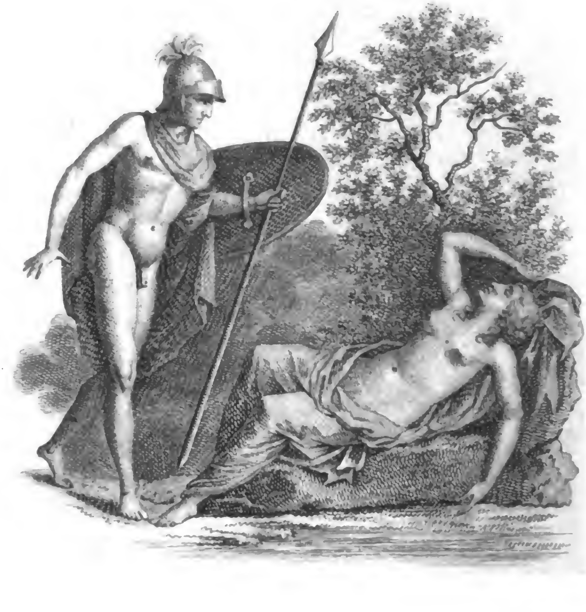
*) Alios poetarum lusus in epitaphio Maronis condendo vid. ex Catalectis in Anthol. Burm. lib. II ep. 199—206.

XIX, 6 deb. *Tarchontem undecimus.*

DEDICATIO AENEIDOS

SI MIHI SUSCEPTUM FUERIT DECURRERE MUNUS
O PAPHON O SEDES QUAE COLIS IDALIAS
TROIUS AENEAS ROMANA PER OPPIDA DIGNO
IAM TANDEM UT TECUM CARMINE VECTUS EAT
NON EGO TURE MODO AUT PACTA TUA TEMPLA TABELLA
ORNABO ET PURIS SERTA FERAM MANIBUS
CORNIGER HOS ARIES HUMILEIS ET MAXIMA TAURUS
VICTIMA SACRATO TINGUET ODORE FOCOS
MARMOREUSQUE TIBI DEA VERSICOLORIBUS ALIS
IN MOREM PICTA STABIT AMOR PHARETRA
ADSIS O CYTHEREA TUUS TE CAESAR OLYMPO
ET SURRENTINI LITORIS ORA VOCAT

Dedicatio Aeneidis; vulgo ipsi Maroni tributa; perperam; poetae tamen non infelicis. Saltem mira eius est venustas et suavitas. Legitur in Antholog. Lat. lib. I Epigr. 63. et infr. Vol. IV Catal. VI.

P. VIRGILII MARONIS

B U C O L I C A

DE
CARMINE BUCOLICO

Cum non modo id acturi simus, ut verba ac sententias poetae explicemus, quamquam eo ipso satisfecisse muneri suo bonus interpres videri potest, sed etiam eam curam adhibeamus, ut, quantum quidem in hoc commentandi genere fieri potest, rationem et indolem cuiusque carminum generis, artificium in invenienda, tractanda, et ornanda re, dilectum, elegantiam et honestatem, convenientiamque rerum, sententiarum et orationis, notemus; in Eclogarum Virgilianarum interpretatione vix defungi officio nostro videbimur, nisi de bucolico

carmine universe nonnulla monuerimus, de quo si recte sentiamus, dubium non est, quin in ipsis his Eclogis multa rectius ac facilius intelligantur et sentiantur. Permagni enim refert, ut ab initio statim veras rerum notiones et aliquam in animo informatam veritatis et pulcritudinis rationem et normam, ad quam singula exigere possis, afferas. Vix autem aliud est carminis genus, in cuius natura constituenda adeo in diversas sententias abierint, qui his de rebus tradiderunt; neque hoc miraberis, si memineris, ipsum genus latius patere, ingenium autem cuiusque et iudicium circumscribere illud, naturamque et rationem carminis ex sensu suo finire ac designare. Nobis tamen cum Virgiliani potissimum carminis ratio habenda sit, ea tantum attingere licebit, quae ad eius indolem et artificium declarandum aliquam vim habere videantur.

Et carminis quidem bucolici, ἀπὸ τῶν βουκόλων, quod pastorum genus honestissimum erat, dicti, h. e. pastoritii, origo varie traditur et a diversis fabulis repetitur. Sunt qui eius initia in aetate aurea, sunt qui in Arcadia aut in Sicilia quaerant*). Alii auctorem Diomum aliquem, alii Daphnidem, alii Stesichorum, alii Theocritum faciunt**). Sed fluctuat tota haec disputatio et incerta fertur, quod non animadvertunt docti viri, aliud esse carmen pastoritium, quo homines, qui greges pascerent, ut nostris temporibus, ita primis statim

*) Vid. Servius pr. Comment. Auctor Vitae Virgilii Donatianae c. 21. Diomedes lib. III, p. 483. Putsch. Grammaticus Graecus pr. Theocriti.

**) Athenaeus XIV, pag. 619. Diodor. IV, c. 84. Aelianus V. H. X, 18. ubi vid. Not.

vitae humanae initiis, longum diem fefellerint, **aliud**, quo homines ingeniosi vitae rusticae bona ac delicias certa ratione et arte adumbrarint. Prius illud haud dubie inter antiquissimos homines viguit, antequam in magnos coetus et civitates coirent; idemque inter omnes populos usitatum esse debet, qui sive vagis, Nomadum more, sive certis sedibus utentes dant gregibus alendis operam:

Et zephyri cava per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cavas inflare cicutas;
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora ac silvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta atque otia dia *).

Quemadmodum itaque apud Hebraeos et Arabes carmina fuere pastoritia ad veram vitam expressa, et regum principumque filii, cum inter ipsos, tum inter Troianos, Phryges et Hellenes memorantur, qui greges et armenta paverunt: ita potuere **Arcades** et **Siculi**, qui, uti bonis pascuis abundabant, ita vitam gregum curae impendebant, invitante ipsa locorum amoenitate, caeli clementia cf.) Diod. IV, 48), animi a curis vacuitate et otio, carmina pastoritia condere et vulgari usu habere; potuere esse inter eos, qui cantu excellerent, qui certamine vincerent. Consecrarunt quoque poetarum fabulae nomina pastorum veteris vitae, ut Daphnidem. vid. ad Ecl. V. Forte etiam festa, quae Apollini, Dianae, Cereri, Pani aliisque diis rusticis celebrabantur, uti maiorem celebritatem, ita maius studium, maiorem artem, et concinnitatem car-

*) Lucret. V, 1381 sqq.

minum, forte etiam certantium, et sibi mutuo respondentium sollertiam, quae amoebaea carmina peperit, attulere; quo ipso apparet, cur initia Musae bucolicae ad festum fere Dianae aut Apollinis Nomii, alteriusve Numinis agrestis, referantur*). Tandem, multo tempore post, forte etiam post multos alios, qui idem tentaverant, inter quos Stesichorus fuisse fertur**), tum Sicelidas Samius, seu, ut grammatici tradunt, eius filius Asclepiades Samius, cum Lycida Cydoniata et Phileta, elegis nobilitato***), extitit Theocritus, qui, cum videret, quantam gratiam ista carmina rudia et indocta haberent, quantamque, si arte paullulum polirentur, venustatem et suavitatem habitura essent, genus hoc carminis bucolici excogitavit, quod antiquam quidem illam indolem referret, politum tamen magis et excultum, numerisque ac legibus adstrictum, cuiusque ea natura esset, ut pastoritiae istius vitae, cuius species animo humano ipsius naturae quodam lenocinio iucundissima esse solet, bona, tranquillitatem, securitatem, innocentiam, delicias et gaudia numeris modisque adumbrando, animos hominum deliniret et grata fraude delusos teneret. Cum autem duobus id potissimum modis effici posset, aut narratione, in qua, tamquam a pictore in tabula, agri, greges, silvae de-

*) v. Vitam Virg. Donat. §. 84 sq.

**) Aelian. l. l.

***) *Sicelidam* et *Philetam* memorat *Theocr.* VII, 40. ubi istum *Asclepiadem* esse contendit Schol. de quo inter epigrammatum auctores videndi Reiske, Schneider, Iacobs. *Meleager* in Corona v. 46 *Sicelidam* cum *Posidippo* et *Hedylo* memorat, quibus ἄγρια ἀρουρης ἄνθια tribuit; *Moschus* autem III, 97 sq. *Sicelidam Samium*, *Lycidam* Cydonia Cretae oriundum, *Philetam* et *Theocritum*.

scriptae exhibentur, aut actione aliqua et ad dramatis formam, per dialogum, dum colloquentes inter se sensus suos, fortunam, facta exponunt ac declarant: priore quidem illo, quod vix diu placere potest, et ipsum peculiare carminis genus, haud tamen copiosum ac fecundum, efficeret, omisso, alterum arripuit, et pastoritium carmen ita condidit et descripsit, ut actionem aliquam ex ista vitae simplicitate et felicitate, seu rem gestam, aut quae contingere in ista vita posset, sacrum aliquod festumve, forte etiam casum memorabilem, ut inter tales homines, aut etiam cultum et colorem eius vitae, sed facto aliquo expressum, quo istorum hominum studia, officia, rationes, affectiones declararentur, per sermones istorum hominum inter se confabulantium ita exhiberet, ut animi audientium iucunda rerum imagine et vitae istius grata specie frui viderentur*). Capi autem et demulceri istis delinimentis animi non possunt, nisi ab urbanae vitae curis ac molestiis avocati in agris silvisque inter greges et armenta et pecoris magistros versari videbuntur, atque id curabitur a poeta, ut ne quid subeat animos, quod molestiam, tenuitatem, ac sordes istius vitae in memoriam revocet, adeoque suavissimam illam oculorum fascinationem solvat; qua ipsa de caussa factum est, ut pastoritia potius,

*) Appellare licet hanc argumentum aliquod tractandi rationem *dramaticam*, quoniam aliud nomen, quod magis accommodatum sit, non habemus; nec tamen vel sic carmen bucolicum pro dramatis genere haberi, aut inde ductum esse, aut cum mimo Sophronis, multo minus cum mimis Romanorum, comparari potest.

quam omnino rustica vita, aut aratorum et opus rusticum facientium conditio in hoc carmine exhiberetur, cum haec quidem paullo plus offensionis haberet, nec facile ea laborum taedio, et attriti corporis defatigatione omninoque aerumnis suis, poetae arte et ingenio liberari posset. Sed haec a multis satis diligenter sunt praecepta et ad prima huius generis elementa pertinere putanda sunt. Itaque

> Et secura quies et nescia fallere vita,
> Dives opum variarum, et latis otia fundis,
> Speluncae vivique lacus, et frigida Tempe,
> Mugitusque boum mollesque sub arbore somni
> Non absunt *),

omninoque totum carminis pastoritii argumentum ad silvas agrosque spectare, ruris et veris amoenitate commendari, et locus facti sive dramatis ita declarari debet, ut, dum legimus, rebus ipsis interesse videamur: quod animorum deludendorum artificium descriptione locorum ac temporis non parum iuvatur; cui veteres tam parum indulsisse mirari forte possis; quamquam Theocritus hac arte Virgilio multum praestat: sunt enim inter eius descriptiones nonnullae veris ac ruris suavissimae et dulcissimae **); frequentius, et in multis feliciter, eo Gesnerus usus est, suavissimus poeta, quem antiqua illa Graecia aut suum esse popularem credidisset, aut nobis invidisset. Ex eodem fonte derivatur illa ratio, qua praecipitur, ut non modo, quicquid veri fructus, otii et felicitatis, vitae rusticae sive pastorali insit, ad pastoritii carminis

*) Ge. II, 461 sqq. **) Vide Idyll. VII.

suavitatem arcessatur, verum etiam ut, quicquid ad amplificandam, exornandam, ac cumulandam istam veram iucunditatem animi vis excogitare ac fingere possit, ad maiorem suavitatem liberaliter congeratur. Quicquid enim animum delectare et illecebris quibusdam delinire potest, in id poeta ius habet. Sed non in omni genere omnia ad delectandum vim habere possunt; et perperam statuitur, quod multi credere videntur, satis esse ad carmen rusticum, modo res e vita rustica, quaecunque istae sint, verbis ac versibus reddantur. Sunt multae partes et casus vitae rusticae, nimis tenues, humiles, et viles, ita ut ornatum respuant aut ipsis ornamentis displiceant sagacioribus; sunt alia, quae in alio forte carmine feliciter adumbrata placere possint; sed in nostro genere tantum ea sunt admittenda, quae otiosam, securam, liberam et omnibus curis solutam negotiisque vacuam vitam exhibere et subiicere sensibus nostris possunt, qualis eorum hominum et olim fuit, et adhuc in quibusdam terris est, qui nondum in civitates redacti aut imperii aliqua forma descripti sunt: Qui homines cum aut venatione aut pastione victum quaerant, nam cum aratione et magnos hominum coetus cogi et naturali libertate exui necesse est, cumque venatio multum feritatis habeat; eorum, qui gregibus pascendis libere per silvas camposque vagantur, vita et minimis malis laborat et maximis plurimisque bonis cumulata est. In tractando itaque pastoritio argumento poetae necessario ita versandum erit, ut partim pastorum suae gentis conditionem malis, quibuscunque premitur, cogi-

tatione liberet, bona autem omnia passim in ea obvia et maiora efficiat, et in unum congesta ita fingendi licentia exornet, ut cumulatissimam felicitate vitam adumbret; partim ad fabulas de primorum hominum vita et aetate aurea, nec non ad narrationes sive de maiorum vita, antequam per vicos et urbes habitarunt, sive de populorum Nomadum pastoritiamque vitam agentium moribus et institutis confugiat et hinc suo argumento colores petat.

Iam non magna iudicii subtilitate indigere videtur ea quaestio diiudicanda, qua natura huius carminis ab argumentis piscatorii, venatorii, messorii, vindemiatorii et similis generis aliena esse existimatur. Carmina etiam huius argumenti bene condi posse quis neget? Sane erunt illa seu in descriptione et narratione, seu in actione aliqua ex vitae istius partibus ac generibus exhibenda occupata; non vero in vitae pastoritiae simplicitate. Quod per se nihil habet, quod improbes. Quid? quod pastoritii generis materies omnino est parum locuples; ipsa vitae simplicitas et tranquillitas perpauca argumenta idonea suppeditat, et tractandi simplicitas non magis magnam tractandi varietatem admittit. Neque adeo fieri potest, ut magna copia bonorum carminum bucolicorum unquam speranda sit. Quidni igitur liceat quamcunque tandem vitae conditionem ac fortunam huic generi inferre, et fabulae semper eodem tenore procedentis taedium grata variatione levare, modo iucundas rerum imagines, quae delectent, et congruas sententias, ad-

hibeas? Enimvero idipsum difficultatis habet hoc argumenti genus, quod raro*) molestis iniucundarum rerum imaginibus liberari et ad gratam illam, inhaerentem animo nostro, simplicitatis, libertatis, et tranquillae felicitatis notionem revocari potest; quo pacto et infecundum ingratumque hoc genus est, et, dum in angustiore gyro coercetur, multo tamen magis laboris, artis, et subtilitatis requirit. Quotum enim quodque ex Sannazarii idylliis caret iis vitiis, quibus tota huius poetices ratio, ut iucundis et gratis rerum imaginibus delectet, tollitur?

Enimvero, si totam bucolici carminis rationem his quidem finibus, quibus modo eam circumscripsimus, contineri libeat, quid magnae Theocriteorum et Virgilianorum carminum parti facias, videndum tibi est. Et Virgilii quidem quinta, septima, et octava haud dubie, quodammodo etiam tertia ecloga ad bucolicum genus referri poterit, reliqua ab eo aliena esse facile apparet**). Quae quidem res, cum Virgilii et Theocriti carmina tam diversi generis sint, tam diversis doctorum hominum de huius generis natura et arte iudiciis locum fecit; cum aut naturam bucolici carminis ex illis exemplis constituere aut ad notionem e natura rei institutam revocare illa exempla vellent. Scilicet uti ea notio recte eo, quem sequuti sumus, modo informari videri

*) Fieri enim potest, ut ingenio et arte, qua tractata et enuntiata sunt, ea ipsa, quae natura molesta sunt, adsciscant gratum colorem et propter ipsam artem, quam animadvertimus, mirationem faciant.

**) Servius in prooem. in Bucol. „Sane est sciendum, VII eclogas esse meras rusticas, quas Theocritus X habet.“ Exclusit puto IV. VI. X.

potest, ita ingeniosorum hominum sollertia, quae intra artis ac praeceptorum angustias vix coerceri potest, alia genera invenit, quae cum illo coniuncta nec tamen plane eiusdem modi sunt. Et Virgilius quidem, nam ad hunc omnis nostra spectare debet disputatio, novum genus constituit in eo, ut non tam notiones et species rerum ex aurea aetate repeteret, sed ipsam auream aetatem repraesentaret, homines, deos et heroes, qui in ea vixissent, exhiberet, iisque sententias ac mores congruos tribueret. Id genus invenire mihi videor, si Silenum, eclogam VI, et Pollionem, eclogam IV, inspicio. Et de illo quidem res manifesta; de hoc non magis dubia, si facultatem illam vaticinandi et poesin afflatis illis divino spiritu hominibus propriam ad antiquos homines pertinere memineris. Quod quidem cum novasset Maro, consequutus est simul hoc, ut epico carmini propius admoveret bucolicum, cum ex prisca heroum vita sensus et sententias inferre liceret; id quod omnino non modo ad excusandum, verum et probandum, Maronis spiritum in bucolico genere valet. Licuit non minus Maroni id facere, quam Theocrito Cyclopem Idyllium scribere; et antiquioribus, post Tragoediam et Comoediam Drama Satyricum condere, quod quodammodo comparari potest. Aliud porro carminis pastoritii, modo tantum variato, genus est hoc, ut, ad maiorem animorum voluptatem, rem, factum aut casum nostrorum hominum, nostrorum temporum, coloribus et pigmentis a vita pastoritia petitis ornemus, et non modo

ad fabulae bucolicae modum tractemus, sed etiam in fabulam inter pastores gestam commutemus; interdum etiam rem in antiquorum illorum temporum simplicitate et securitate agi aut evenire fingamus. Cuius generis, quod priore illo multis modis inferius habendum est, nec tamen sua laude, sua gratia ac suavitate, caret, reliquae fere Virgilii sunt eclogae. Quid enim? prima et nona an quicquam aliud, quam poetae casum et Mantuanorum fortunam, aut, si hoc magis placet, istorum certe temporum calamitatem enarrat*)? Decima Galli amores, sub pastorali fabula, exponit. Quarta autem, quamquam eam ad aliud genus modo retulimus, cum hoc tamen commune habet illud, quod natales nobilis alicuius pueri celebrat. Ecloga tandem secunda, Corydon inscripta, naturae pastoritiae nihil aliud habet, quam quod amoris miseri in puerum aestus imaginibus, sententiis, et notionibus pastoralibus exprimitur. Nam ad illud genus, in quo vitae pastoritiae libertas, innocentia, et simplicitas commendatur, id plane non pertinere, quis non videat? Quid? quod argumentum hoc, cum plane nullam huius generis voluptatem afferat, et a vitae pastoritiae integritate abhorreat, eo minus iucundum est, quod Corydon pastor servilis conditionis est, qui domini sui pusionem amat. Hoc tamen, etsi infimum, genus recentiores fere poetas,

*) Non potuere Maronem Valerii Catonis Dirae fugere, si quidem ille similem fortunam Sullana proscriptione expertus et agro Battaro exutus fuerat. Sunt et loca ex eo carmine, quae animo tenuisse Maro videri potest ut Dir. 4 sq. 15 sq. 26 sq. 30. *Nec mihi saepe meum resonabis, Battare, carmen.* Sic porro, inpr. a v. 82 sq.

cum bucolica carmina condere sibi videbantur, sequutos esse, non opus est, ut multis doceamus.

Materia itaque et argumentum carminis bucolici seu pastoritii quale sit, videtis. Iam mores ac sententiae, verba atque numeri, facile ex ipsa vitae pastoritiae conditione duci possunt. Simplicitas et naturalis aliqua venustas omnia ea continent, quae copiosius ab aliis hac in parte disputata sunt. In hac ipsa tamen simplicitate excluditur ex hoc genere, quicquid, etsi ipsam vitae rusticae veritatem exprimit, ingratum tamen ad sensum ac molestum est; neque adeo admittendae sunt sordes, quae nauseam moveant, non verborum rusticitas et asperitas, non agrestis et foeda spurcities: qua in re haud pauci egregie falsi fuere, dum imitationis veritatem male iactarent. Posse sane cum arte et cum ingenio carmine reddi omnia, quis neget? Quorsum tamen studeas imitando exprimere ea, a quibus, si casus obtulerit, oculos animumque avertimus? et quae illa laus esse potest, si imitatione ea bene reddideris, quibus, si in vera vita expresseris, omnibus ingenue natis importunus ac molestus foedusque videaris? Contra, modo placeat poeta ac delectet, si consilio suo respondere eiusmodi audaciam videat, quid eum vetet interdum ad mythicam hominum vitam nos revocare, et talem rerum ordinem, modum, et situm exhibere, qui nullus unquam nisi in hominum egregia imaginandi vi pollentium animis fuit; ea tamen cautione adhibita, ut ne incredibilia plane et ad praesentem vitae consuetudinem nullo modo verisimilia fingat. Interdum vero quid eum nege-

mus antiquam vitae pastoritiae rationem elegantiis et deliciis e nostra vita petitis, modo satis consentaneae sint, temperare commode posse? Non enim natura huius carminis statim tollitur, si naturalis simplicitas, paullo horridior forte illa et incultior, nostra venustate et elegantia temperetur; quamquam prior illa ingenuis animis maiorem voluptatem afferre solet. Quae res vel ipso Theocriti et Virgilii exemplo declarari et comprobari potest. Illius enim quam simplicior et verior humilitatique argumenti accommodatior est ratio! huius vero quanto elegantior et ornatior! Sed habebat uterque, quod sequeretur; non enim abhorrebant Graecorum ingenia a simplicitate et nativa aliqua castaque venustate; ipsius sermonis ac dialecti Doricae natura, non potest dici, sentiri facile potest, quantam simplicitatem prae se ferat, et quantopere huic rerum generi apta et idonea sit, ut nec docta nec inculta et horrida oratio sit. At Virgilius sermonis et dialecti suavitate destitutus*), qui politiore aevo, inter homines urbanos et elegantiam cum fastu sectantes, viveret, multa ex vitae pastoritiae veritate aut seponere aut verbis honestare necesse habuit, quae nude et ad rei veritatem proposita et expressa superbas Romanorum aures offendissent; quae eius elegantia adeo in laude fuit, ut et Horatius eum ab hac dote commendet**): Molle atque facetum Virgi-

*) Recte Probus *Theocritum poetam facilius* ait *Bucolica scripsisse, quia apud Graecos sermo rusticanus a civili dividi potest, ideo Latinis difficile fuisse, quia necesse est per eadem verba accommodare sensus.*

**) Sat. I, 10, 46.

lio annuerunt gaudentes rure Camoenae. Ad Eclogas enim et Georgica respexisse Horatius videri debet; ad Aeneidem nec Musae agrestes nec mollis et faceta oratio spectare potest; ut scriptam esse necesse sit Satyram, ante quam Aeneidis coeptae aliqua fama exiisset. Eam vero eius laudis sententiam, quamquam de ea iam veteres dubitasse videntur, esse probabile fit, ut poetam ab aequabili aliqua elegantia commendet *). Et facetum quidem quid sit, iam a Quinctiliano **) expositum est, qui decoris magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem putat; et refertur facetum omnino ad id, quod placet et iucundum est, propter elegantiam maxime et urbanum aliquem leporem; sed molle ita accipiendum est, ut suavitatem significet, quae cum aequabili et remisso genere coniuncta est; opponitur enim epos forte Varii acris, et apud Ciceronem mollis et remissa oratio vehementiori et intentiori, qua animi tumultus ac motus excitantur.

Atque his dictis vix quicquam addendum est, ut illam caussam, quae tam diversis hominum doctorum iudiciis disceptata est, diiudicemus, utrum

*) Non male Boilavius expressisse videri potest in vulgato illo:

L'Idylle —
Son tour simple et naif n'a rien de fastueux,

Au contraire cet autre object en son language
Fait parler ses Bergers, comme on parle au Village —
Entre ces deux Excès la route est difficile.
Suivés, pour la trouver, Theocrite et Virgile.
Que leurs tendres Ecrits, par les Graces dictés,
Ne quittent point vos mains jour et nuit feuilletés.

**) Instit. Or. VI, 3, 20.

Virgilius Theocrito praestet. Qua in comparatione difficile est assequi, quid magna eorum pars sequuta sit, qui Virgilium Theocrito in genere bucolico quam maxime anteferendum esse existimarunt; sed consuetudine fere, auctoritate, caecoque aliquo amore et impetu eos duci videas*); quamquam interdum ne ii quidem ipsi, qui Theocritum huius carminis verum magistrum esse largiuntur, iudicii subtilitatem et acumen nobis satis approbant, dum fere minutis nescio quibus et grammaticis rem rationibus decidunt. Virgilio elegantiae laudem, dignitatis et doctrinae nemo invidebit; sed simplicitate et naturali aliqua venustate rerumque copia ac varietate non minus cedit Theocrito, quam ars naturae, quam vincere quidem illa operose in singulari aliqua re potest, sed in summa rei iners et vana habenda est. Verum, etiamsi par laus utrique in iis ipsis rebus, quae maximae sunt, esset, Theocritus tamen in eo primas tuetur, quod ea invenit, in quibus retractandis alter et poliendis se continuit; quod quamvis magno plerumque ingenio factum nemo neget, interdum tamen tam sollicite Theocriti vestigia premit, ut sublegere potius illi sua, et versus undique conquisitos latine convertere, quam suo ingenio uti videatur. Sed de his ita quisque, uti libitum est, sentiat. Si tamen aliqua Virgilii ea in re

*) Nolo Scaligeri criticen in poetic. lib. V, et qui eum sequuti sunt, hic excitare. Sed, quae nuperae Virgilii editioni Romanae adiecta est, *Franc. Schmeizii* similis disputatio ita comparata est, ut tali magistro iudicii critici subtilitatem vix acuas.

culpa est, quod Theocriteas lacinias consarcinavit, satis graves poenas dedit, cum post eum vix quisquam aut veterum aut recentiorum bucolicos versus condiderit, quin ex Virgilio novam rhapsodiam bucolicorum versuum et sententiarum adornaret. Facilitas haec in nonnullis vitae rusticae parvis tamquam tabellis musivo opere coagmentandis inducere plerumque solet nascentes poetas, ut in idylliis condendis ingenii periculum faciant*). Cum tabellarum harum, ut ita dicam, ex vita pastoritia, quae placere possint, perexiguus sit numerus; multo ille etiam minor futurus, nisi e vita prisca et ex antiquo sermone mythico multa in pastoritium sermonem migrassent: difficile est multa in his variare, ut nec tamen a simplicitate, sine qua hoc genus placere nequit, recedas. Qui primi e nostratibus in hoc genus involarunt, saltem vertendis ac repetendis antiquis ingenium approbare poterant. Nunc fere taedium faciunt, qui centies dicta repetunt, quae dum ingeniose variare volunt, in argutias et lusus incidunt. Romanae artis omnino non exigua pars in eo continebatur, ut, quae a Graecis naturali aliqua cum venustate et lepore dicta acciperent, ea orationis suae dignítate, gravitate, ac copia ornarent. Hoc unum monebo, nisi memineris, in Virgilio plus artis, in Theocrito plus nativae elegantiae, esse, te non mirari non posse, cum videas, etiam praestantissimos ex hoc

*) Hinc etiam in bucolicis carminibus apud Interpretes tanta copia locorum similium et comparatio earundem sententiarum afferri ac cumulari solet. Inspiciat aliquis Cerdam vel Martynum post Ursinum. Equidem non nisi ea apposui, quae aut Maroni ante oculos fuere aut illustrationis vim habere possunt.

genere poetas recentiorum temporum Virgilium maluisse sequi quam Theocritum. Artis scilicet semper facilior imitatio; naturalem venustatem difficillime assequare.

Quod ad descriptionem et oeconomiam huius carminis attinet, varie ea quidem institui potest, semper tamen spectandum hoc, ut ea potissimum ratio ac via ineatur, qua maxima voluptas legentis animo afferri possit; cuius quidem rei eo diligentior ratio habenda est, quod huius carminis simplicitas et humilitas interdum in exilitatem abire, lenis et mollis tenor languere, solet. Raro itaque poeta narrantis aut describentis partes suscipit; nisi ille in argumento admodum suavi et copioso ac florido versetur; sed convertit fere rem in drama et in actionem, ipsosque pastores colloquentes ac narrantes inducit, ut res non tam narrari, quam potius geri, ac lectoris oculis subiici, et ille inter silvas errare, in umbra arboris assidere, cantantes audire sibi videatur; quod non ita accipiendum, tamquam si omne carmen pastorale dramaticum esse debeat, ut cum Fraguerio*) plerique, qui hoc de carmine, nuper quoque, scripsere, existimant, verum quia haec ratio poetae consilio fere maxime respondet.

Situs ac loci temporisque designatio, quae cuiusque carminis argumento conveniat, uti poetae ingeniosi non infima laus est, ita ad maiorem ex lectione suavitatem capiendam non parum facit. Cuius enim animus veris ac ruris, pascuorum et

*) *Dissertation sur l'Eclogue par Mr. l'Abbé Fraguier, dans les Mémoires de l'Academie des Inscript.* T. II, p. 132.

armentorum, suavi descriptione non vehementer delectatur, aut quis cantum pastoris non multo gratiorem esse sentit, si ille sub fagi umbra, ad rivuli murmur, in molli herba inter gregum exultationes, sedens otio indulgeat?

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina, fistula
Delectante deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent *).

Potest is locus interdum adeo duplex esse, ut et is designetur, in quo pastor cantet, et alter, in quo res commemorata gesta sit; ut in Ecloga decima a Virgilio factum videbimus.

Superest, ut nonnulla adiiciamus, quae ad Virgilianas Eclogas propius spectant. Iam primum nisi alia essent, quibus Maro magni poetae nomen consequutus est, solis Bucolicis relictis vix eum in censum principum poetarum venturum fuisse arbitror. Ingenii enim in inveniendo vix magnam habet laudem; argumenta carminum, uti paullo ante vidimus, alia sunt ex Theocrito mutuata et interdum ieiune satis traducta, aut e pluribus Idylliorum locis coagmentata, ut tertia et septima Ecloga; alia non bucolicae erant naturae, sed tantum ad bucolicorum morem sunt tractata, ut prima, quarta, sexta, nona, decima. Sententiae autem et verba magnam partem ex Theocrito sunt conversa; alia sunt a bucolici carminis natura aliena. Quis pastorem ferat decantantem illa: Ante pererratis amborum finibus exul Aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrim:

*) Horat. Carm. IV, 12, 9.

et illa: At nos hinc alii sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxem. Quod infames mores pastorum uno saltem loco expressit (Ecl. III pr.), hoc erat quod vix ab eius urbanitate expectabamus; non magis quam haec nimis obnoxia et servilis pene Theocriti imitatio. Contra mirationem facere potest, quod metrum bucolicum, cuius Theocritus studiosissimus fuit, plerumque neglexerit: quod passim a multis observatum est*): cuius rei caussa potissimum in sermonis Romani indole pedumque et numerorum natura inesse videtur. An vero in verbis agrestia et soloeca sequutus sit, non equidem ausim pronuntiare. Nam diversa res est; esse dura nonnulla, quae in his eclogis occurrant, quae tamen corrupta potius et interpolata dixeris. Ex uno vero illo, quod cuium pecus reprehensum fuisse Grammaticus narrat, vix satis tuto iudicium facias. Ut tamen Virgilius tantam apud populares suos laudem per Bucolica consequeretur, fecit inprimis rei novitas, felixque in carmine Siculo, quod ipsa sermonis Romani asperitas respuere videbatur, transferendo audacia. Nondum enim sermo Romanus ad hoc rerum genus, ad venustam hanc simplicitatem, ad numerorum hanc mollitiem, expolitus erat, cum Maro primus tentaret carmen bucolicum scribere. Sunt praeterea multa magni poetae in his ipsis carminibus vestigia, inprimis doctrina copiosa, orationis dignitas et elaborata limataque in plerisque elegantia.

*) cf. *Jortin Tracts* To. II, p. 136. 7.

Eclogae quidem nomen, non minus quam **Idyllii**, haud dubie Grammaticis debetur. Cum illud primo latius pateret, et ad quodvis carminis sive operis genus pertineret, **quod e pluribus delectum esset**, **aut e pluribus eiusdem formae** constaret; ut Horatii Sermones in nonnullis codicibus eodem nomine insigniri narrant viri docti; quandoquidem plura carmina minora, licet eiusdem generis, duobus libris comprehensa et collecta sunt; adhaesit id nomen, e Grammaticorum doctrina, **generi bucolico**; constat enim eiusmodi liber e pluribus carminibus; quae quidem ut ex aliis sui generis selecta sint, qui proprius vocabuli significatus est, minime necesse esse arbitror. Quo nomine Virgilius ea in vulgus emiserit, non constat; de titulo et inscriptione librorum veteres non valde laborabant; **Bucolicorum** tamen nomen verius et antiquius est. Ipsum poetam, postquam singula ea carmina vulgaverat, uno volumine cuncta esse complexum probabile fit, cum Tityrus initium Bucolicorum constituisse feratur iam inter Maronis aequales: **Tityrus et fruges Aeneiaque arma legentur, Roma triumphati dum caput orbis erit**; ipse autem Maro Ecl. X pr. finem Bucolicis se imponere velle profiteatur.

De tempore et ordine Eclogarum ad Vitam Virgilii, maxime ad a. 717, satis copiose disputatum esse arbitramur. Monendum adhuc de **allegoria** Eclogarum Virgilii, in qua dici non potest, quam vanam et inanem operam a Servio inde viri docti consumserint. Et Servius quidem,

cum exigua commentariorum pars antiquo illi Servio debeatur, tot tamque variis et ab omni historiae fide alienis commentis et nugis consarcinatus est, ut unicuique argutias captanti magna satis copia materiae ad manum sit. Catroeus autem, cuius vanitatem ut feras, magna animi aequitate et patientia opus est, tamquam si in Romanensi fabula versaretur, adeo multa nova et tam confidenter mentitus magis quam commentus est, ut interdum, quorsum evasura res sit, plane haereas. Verum ex reliquis etiam Interpretibus, qui maiore cum pudore, iudicii acumine et veritate, Eclogas enarrarunt, vix quisquam est, qui ab eo morbo intactus manserit. Quod si in nonnullis, ut in I. IX. X, allegoriae locus relinquendus est, eius tamen natura eiusmodi est, ut poeta universam rem fabula arcessita involvisse, singulas vero partes proprie tractasse suisque ornamentis honestasse videri debeat. Nihil itaque nec odiosius, nec a rei ratione magis alienum, quam singulas sententias ad allegoriae subtilitatem revocare velle*). Sufficit v. c. in prima Virgilii ecloga tenere, communem omnium temporum opinionem esse, Virgilium partim ad suam partim ad Mantuanorum fortunam respexisse, et Augusto pro redditis agris gratias agere voluisse. Sed ea, quae de Tityro memorantur, singula anxie cum Virgilii persona comparare, id quam putidum sit, quis non sentiat? Appellat ipsum se Tityrum Ecl. VI, 4. Sed ad eun-

*) Recte, quisquis ille est Grammaticus, in attextis Vitae Virgil. §. 99. *Illud tenendum esse praedicimus, in Bucolicis Virgilii neque nusquam neque ubique aliquid figurate dici* etc., et in Servianis ad Ecl. III, 20. *Refutandae sunt allegoriae in bucolico curmine, nisi cum, ut supra diximus* (ad Ecl. I, 1.), *ex aliqua agrorum perditorum necessitate descendunt.*

demne versum 55 Ecl. VIII referas? Quid IX, 23? Plerosque tamen interpretum multos in eo esse videas. Non quidem, quo se tueantur, habere nego. Fecit idem hoc antiquitas. Sed omnino huius generis bucolicorum carminum ratio et natura melius intelligi poterit, si ea memineris, quae paullo ante de eo genere disputabamus, quo res e praesenti vita arcessita, maioris suavitatis caussa, pastoritiae fabulae suavitate et ornamentis ex ea vita petitis commendatur. Quod consilium recte si teneas, non erit, quod in singulis sollicite et anxie labores.

F. A. G. SPOHNII
PROLEGOMENA
AD
CARMINA BUCOLICA VIRGILII

Carmen bucolicum, quod a Theocrito accepit excultum, Virgilius mutavit et inflexit ita, ut converteret in sua tempora, quae ab iis erant aliena, et a pastoritio carmine in plerisque argumentis re-

cedens, ad alia genera deflecteret, ad quae bucolicum carmen erat proclive. (1.) Primum enim, dum imitatur Theocritum, quae hic dixerat simpliciter, ille traduxit in suum usum ita, ut alium sensum, aliud consilium iis subesse vellet, per artificium tecte ad quaedam alludens. Hinc allegorica interpretatio orta. Sed saepenumero nonnisi personas esse vult, quas introducit, non ut per totum carmen quasi personatos sese aut alios sistat, sed ita ut plerumque iis haec illa adscribat, quae sola ad se aut alium quempiam ita referri debent, ut in ceteris nihil restet de personato, sed res redeat ad pastores. (2.) Apud Theocritum nativa simplicitas, vitam adumbrans, qualis tam antiquis, quam serioribus temporibus fuit. Virgilius autem rusticos totamque vitam eorum, eiusque ingenium et indolem non ad naturam adumbravit; sed obversabatur animo artis quaedam perfecta species, ad cuius similitudinem exprimendam verba, sensa, totamque orationem converteret. Qua in re iniqua saepe expertus est iudicia Virgilius; qui, si ad rei veritatem omnia expressisset, a saeculi sui moribus, ab elegantia illorum temporum ita recessisset, ut non delectasset, sed offendisset.

Post pugnam Mutinensem, in qua XVII. Kal. Mai. ai. 711. Hirtius et tertio die post ex vulneribus Pansa occubuerant Consules, Antonio se socium adiunxit Lepidus IV. Kal. Iun., propterea pridie Kal. hostis iudicatus a Senatu. Sed idem, qui quodammodo ab Octaviano excitatus ad Antonium se contulerat, quum sciret Octavianum ab optimatibus offensum decedere, per commercia epi-

stolarum Octavianum cum Antonio conciliare studuit.

Octavianus interea Consulatum, qui sibi petenti a Senatu fuerat denegatus, armorum vi extorsit XIV. Kal. Septembr. Per Lepidi autem studium et quum sibi prodesse intelligeret, Octavianus cum Antonio societatem iniit, ita ut V. Kal. Decemb. ei. ai. Octavianus Caesar, Aemilius Lepidus et M. Antonius sese reipublicae constituendae triumviros in quinquennium renunciarent, et totius imperii Romani provincias ita inter se distribuerent, ut Lepidus Hispaniam cum Gallia Narbonensi, Caesar Octavianus Africam, Siciliam ceterasque eius maris insulas, Antonius autem reliquas Galliae regiones cum Transalpina et Cisalpina s. regione Transpadana acciperet.

Huic Transpadanae provinciae, quae Venetam regionem et Mantuanam amplectebatur, Antonius Asinium Pollionem praefecit, quocum vetus ei fuerat coniunctio et familiaritas. Hic paullo ante ex Hispania cum duabus legionibus, quas Antonio tradiderat, in Galliam fuerat profectus. Ex Gallia cum Antonio in Italiam redierat. Itaque ex ante diem V. Kal. Decemb. ei. ai., uti Galliae Transalpinae Q. Fufius Calenus et Ventidius Bassus ab Antonio praeficiebantur, sic Galliae Cisalpinae s. Transpadanae Asinius Pollio praeesse coepit. Qui quidem, quum, nobili genere ortus, litteris Graecis et Latinis imbutus, ingenio emineret, non solum ipse litteras artesque coluit, sed eos quoque, a quibus illas coli comperisset. Scripsit ipse Tragoedias et magnum opus de historia bellorum ci-

vilium. Idem criticos, grammaticos, rhetores, poetas, sibi familiares esse voluit, domum concessit recitationibus. Quum vero esset hoc eius viri ingenium, fieri non poterat, quin brevi postquam provinciam moderari coeperat, Virgilium, sive iam antea ei innotuerat, dum studiis vacaret Virgilius, sive tunc demum per specimina, quae ille exhibuerat, ut Culicem, in eius venerat notitiam, accedere ad se vellet, eique aditum daret. Quum Virgilius tum per studiorum rationem, tum per vitae conditionem, quum agros et rem pecuariam curaret, ad agrestes Musas esset propensus, easque haud dubie diligenti Theocriteorum carminum studio excoluisset; Pollio, Graecae eruditionis amantissimus, auctor suasorque exstitit, ut in hoc genere ingenium exerceret Virgilius, ad quod iam prope accesserat conscribendo Culice. Quod auctoris elegantissimi consilium ut eo citius exsequeretur Virgilius, factum est per Alexandrum, unum e pueris, qui Pollioni ad pocula erant.

(Ecl. II.)

Coeperant iam antea nobiliores Romani viris doctis adeo familiariter uti, ut sibi in itineribus, quando peregre abibant, aut ruri comites esse vellent, domi autem per otium et in epulis convivas. Proinde Pollio, qui hunc morem non solum propter consuetudinem, quae iam invaluerat, sed propter indolem nativam adsciverat, paullo postquam Virgilius ei innotuerat, ad coenae societatem invitavit. Ibi Virgilius quum Alexandrum for-

mosissimum puerum, neque minus felicis ingenii praestantia, quam corporis formositate excellentem, Pollioni pocula ministrantem conspexerat, adeo eum admiratus est, ut poetam plane captum amore pueri sentiret Pollio. Virgilius, ut eum, quem diligere coeperat, ad sui benevolentiam permoveret, carmen composuit in eius laudes, qua re et Pollioni, qui hoc optaverat, satisfecit. Ita autem illud temperavit, ut ex Theocriti carminibus pleraque repeteret, quorum assidua lectione animum formaverat. Se quidem Corydonis, Alexandrum Alexis nomine personatos introduxit. Fuerunt quidem multi, qui hoc negarent; sed temere. Nititur enim ea res testimonio Donati §. 20. 37. Servii ad Ecl. II, 1. et 15. Martialis V, 16. VII, 26. VIII, 56. Apulei. Apolog. p. 279. Elmenh. Propert. II, 34, 73 sq.; et ipse Horatius quodam loco Epistt. huc respexisse videtur. Quae quum ita sint, qui negarunt, aut horum testimoniorum, aut illorum temporum morumque erant ignari. Quodsi quis etiam cognitis hisce negare voluerit, videat is, quid fiat veteri historia. Testimonia autem certa si sunt, haberi debent certa, et ex iis constituenda est historia; quod qui noluerit, figmentum potius ingenii sui, certe antiquitatis veram indolem non explicabit. Neque vero in ulla re, quae ad antiquitatem illustrandam facit, licet ea tantum depromere, quae exspectemus et exoptemus, quaeve grata sint et cum iis conveniant, quae praeconcepta opinione nobis finximus; sed quum id unum agere debeamus, ut veritatem inveniamus, tunc quoque officio deesse non possu-

mus, quando haec minus grata videtur exoriri. Quod autem inde in Virgilii mores redundat, etiamsi vitiosi quodammodo fuerint, non est celandum. Nam si fuissent, non tam ipsius viri culpa, quam temporum iniquitate fuissent inquinati. Meminerimus illo aevo Romanos iam pridem a prisca simplicitate ad luxuriem, ab integritate morumque castitate ad libidines deflexisse per bella diuturna, divitiasque exterarum gentium earumque exemplum saepe corruptissimum, nec solum ad illicitam Venerem, sed ad impuram adeo. Quum enim priscis temporibus tanta fuisset matrimonii sanctitas, ut eam vel leviter laedere nefas haberetur, his temporibus adeo perversi esse coeperunt hominum mores, ut adulteriis et matronarum vetito amore ne nobilissimi quidem et summi abstinerent. Neque vero in eo subsistendum sibi esse rati, ad impuram quoque libidinem et puerorum abusum delabebantur, ita quidem, ut, a quo scelere natura sua Romanos retinuerat, id per gentium perditissimarum vitia aspernari desiissent. Quamquam vero Virgilius hac temporum perditorum miseria excusari posset, si impuro amore dilexisset Alexandrum, non defuerunt tamen iam priscis temporibus, atque aequales adeo, ut Asconius Pedianus, qui eiusmodi culpam a castis Virgilii moribus removerent. Licet enim non negaverint, quod fateri debemus, amatum fuisse a Virgilio Alexandrum; probarunt tamen et eum et Cebetem, alium quendam puerum, casto amore fuisse dilectos, uti a Socrate et Platone formosos iuvenes, non abutendi iis consilio ad scelus, sed

erudiendi formandique causa per doctam viri boni consuetudinem. Ac profecto Virgilius et Alexim et Cebetem erudivit ita, ut ex illo fieret grammaticus, ex hoc autem poeta.

Pollio illo carmine adeo delectatus est, ut Virgilio dono daret Alexandrum, cuius causa mutatis nominibus id erat conscriptum. Quodsi in hoc carmine Virgilius paullo ardentiore amore Alexandrum concupiscens nobis videtur; reputemus, eum, nisi poetam voluisset exuere, poetico, id est ardentiore et acriore colore uti debuisse. Hoc autem eo minus debet negligi, quo magis conspicua est in carminibus Virgilii ars poetica. Non igitur quod erat haec rerum conditio, sed quod debebat ita proponi, ut aliter videri non posset, haec ita finxit Virgilius. Accedit ex eodem artis fonte alia causa. Quum enim Virgilius ad Theocriti similitudinem se suamque artem conformaret, fieri non poterat, quin ex illo, quae ad usum et finem eundem pertinere meminisset, repeteret et e Graecis Latina redderet. Maxime vero in tertio et undecimo Theocriti carmine inesse vidit, quibus sua sensa exprimeret. Ibi Cyclops insano Galateae amore captus aut conqueritur, aut garrit amatoria verba. Deinde vero etiam in XXIII. Idyllio, in quo quidam infelici amore pueri captus introducitur, similem imaginem deprehendi intellexerat. Ex his igitur quaedam colligens, maioribus illustrata luminibus orationis suo inseruit carmini. Itaque totum hoc carmen artis potius est specimen, quam amoris impudici et vesani documentum.

(Ecl. III.)

Ad Graecorum autem poetarum tersum dicendi genus et elegans conversus Virgilius respuebat horridiorem Musam poetarum Latinorum antiquiorum, ut Plauti rudes iocos, Ennii loquacitatem. Sed plurimi veterum temporum et scriptorum laudatores et admiratores Plautum, Ennium, Lucilium in coelum efferebant; tum quod ipsorum rudioribus ingeniis hi magis erant apti; (et Quintiliani adhuc tempore fuerunt, qui hos prae ceteris probarent *) tum quod prisca tempora, veterem reipublicae formam probabant, novam rerum faciem aspernabantur. Eminuerunt inter hos insipidos iudices novorum poetarum Bavius et Maevius, poetae quidem ipsi, sed iratis nati Musis, inimici et Virgilii et multo acriores postea Horatii. Ad ineptias usque admirabantur priscos poetas, insectabantur novos; maxime quos senserant per Graecam elegantiam formatos eandem elegantiam Latio inferre volentes. Accessit ad supra indicatas odii invidiaeque causas, quod Virgilius audacter quaedam sibi indulsit. Ediderat Virgilius Culicem et alia minora carmina, fortasse Moretum, quod e graeco Parthenii carmine latinum fecisse dicitur. Roserat haec Virgilii rudimenta praeter ceteros Anser, pessimus poeta, cuius censuram iniquam ultus est versu Ecl. IX, 36. Neque postea Bavius et Maevius

*) Respexisse videtur Spohnius, quae ap. Quint. Inst. Or. X, 1, 93. leguntur: „Satira quidem tota nostra est; in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poetis praeferre non dubitent.“ *Wr.*

abstinuerunt a Virgilio lacessendo; nam quum Eclogam V. edidisset ao. 712. extr., fecerunt:

hordea qui dixit, superest, ut tritica dicat *).

Itaque quomodo persequuti sint odiosum novum poetam, qui novum etiam genus poeseos, idque ab exteris petitum, intulerat, iam apparet: in verbis notandis haeserant. Sed Virgilius hos importunos et ineptos adeo obtrectatores et artis et ingenii castigare voluit. Erat ingenio timidiore, saltem ad rixas minime propenso; sed tamen ista ferenda non erant. Opportunitas data. Scripsit ao. 712. sub aestatem Ecl. III., carmen amoebaeum. Cur hoc? In amoebaeo carmine contendunt duo canentes, ita quidem, ut interdum exasperentur animi. Ita Theocritus in Id. II. et quodammodo IV. Introduxit is in priore statim ab initio altercantes rusticis et gravioribus dicteriis; in altero (IVto) posuit alterum facete et amare carpentem. Ex his potissimum suum expressit Virgilius. Carminis autem amoebaei haec erat triplex commoditas:

(1) ut non uni, sed duobus tribui possent, quae dici vellet. Iam si unus prodiisset loquens, is Virgilii personam sustinuisset paullo apertius. Nunc colloquio inter duos constituto quasi remotior et alienus est poeta, saltem ita videatur necesse est,

*) Bavius curator Cappadociae obiit ao. 719. U. Varr. neque vero ao. 720. ut ... (Eusebius? an Vossius? qui laudat Eusebium ad Ecl. III. 90. Vix enim perplexos literarum ductus in Spohnii autogr. internoscas.)

Maevius periit in pugna Actiaca; ad quam quum abiret, exsecrationibus eum prosequutus est Horatius Epod. X. Neque caruere vi. Quum enim navem quandam Antonianam submergere vellet, fratrem occidit. Quo cognito scelere, se fratris ense interfecit. *Sp.* — Secundum Scholiasten Ovidii, a Vossio laud., Athenis propter poema quoddam satiricum in vincula coniectus, fame periit. *Wr.*

quum quasi in scena agentes et altercantes videamus. Ergo a se quodammodo aliena fecit, quae illis dicenda dare et potuit et revera dedit.

(2) Quod, si unum introduxisset, fieri aut nunquam, aut non bene potuisset, ut ille gravioribus aculeis pungeret obtrectatores Virgilii, id facillime erat praeparatum. Iam ipsi per rixam se petierunt contumeliosis verbis; ergo facillime id ad alios, quos odio habebat, poterat traduci; et minus offendit, quod quasi obiter pupugit et per alios.

(3) Quum in carmine amoebaeo coniungi possint, quae sunt maxime diversa, quum ibi sententiae proferantur, quae saepe nullo modo cohaerent, non solum ad Bavii et Maevii putida capita acriter vellicanda et depectenda illas pastorum personas convertere potuit, sed licuit etiam, Pollioni, fautori studiorum, meritas solvere gratias, et simul, dum pessimos istos poetas insectabatur, huius poetae Musas laudibus exornare, ideoque pluribus nominibus eius benevolentiam confirmare ac tueri.

Quae quum ita essent, Virgilius nunc ad amoebaeum carmen, quod omnia in se reciperet optime, quae vellet promere, accessit conscribendum. Introduxit autem duos pastores Mantuanos, Menalcam puerum, qui patris gregem pascit, et Damoetam, Aegonis cuiusdam servum, qui eandem Neaeram amat, cuius amore Menalcas captus est. Conveniunt in pascuo, compulsis forte gregibus Menalcas, asperioris animi puer et ad rixam facilis, increpat Damoetam, quodammodo ei iratus, quod servus erat eius, qui sibi erat aemulus in Neaerae amore.

(Ecl. V.)

Hanc igitur Eclogam (III iam) composuerat Virgilius sub aestatem ai. 712. Sed paullo post ad aliam sese accingere debebat, quum instarent ineunte mense Iulio feriae maxima solennitate celebrandae, quas Triumviri in honorem Iulii Caesaris decreverant.

Iam ao. 710. non ita multo post necem Iul. Caesaris Octavianus ludos solennes instituerat in honorem Veneris genitricis, quum ab hac genus suum Iul. Caesar repeteret. Illis diebus mense Quinctili stella crinita apparuit. Populus sibi persuasit, animam esse Divi Iulii eumque inter Deos receptum esse; Octavianus statuam Caesaris cum stella super caput in Veneris templo posuit cum titulo *Καίσαρι ἡμιθέῳ;* mensis Quinctilis, quo Caesar natus fuerat, Iulius dictus. Ao. 712. Kal. Ianuar. Triumviri iure iurando se et alios obstrinxerunt, omnia Caesaris acta sese rata habituros. Octavianus se Octavianum Caesarem Divi filium nominavit. In pompa Circensi eius imaginem cum imaginibus Deorum et matris Veneris circumferri iussum. Sacellum ei tanquam heroi in eo loco fori, quo crematus fuerat, exstrui coeptum, ac, si quis reus illuc se reciperet, ne ab ara Divi Iulii abriperetur, vetitum. Sancitum denique diris poenis et exsecrationibus, ut omnes natalem Iul. Caesaris diem hilares et laureati celebrarent. Natus fuit III. Id. Quinctil. ai. 654. Sed in eundem diem ludi Apollinares inciderunt. Quum autem libris Sibyllinis vetitum esset, ne cuiquam deo praeter

Apollinem eo die sacra fierent, natalitia Caesaris pridie agenda esse, decretum est, i. e. IV. Non. Iul. *) Quae si quis negligeret, sacer et devotus Iovi et Caesari heroi ultoribus habebatur. Haec sacra natalitia in regione Transpadana s. Gallia Cisalpina laetius acta, quam alibi, primum quod bello Mutinensi finito, quo illa regio turbata, laetior spes meliorum temporum affulgebat; tum quod Caesar diu praefuerat illi provinciae, incolasque variis nominibus sibi obstrictos reddiderat. Faverat ipse illis, ut qui ab iis diligeretur; ideoque ao. 705. Dictator omnibus ius civitatis dederat. Dio Cass. l. XLI.: „*τοῖς Γαλάταις, τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν* (ius civitatis) *ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν*, (ao. 700) *ἀπέδωκεν.*“ Denique etiam poenae propositae, si essent, qui detrectarent, adegerunt.

Ergo Virgilius, inter illos, populares suos vivens, aut ad haec ipsa concelebranda, aut non ita multo post, hac opportunitate excitatus, carmen composuit. Ipse Caesari bene velle debebat, ut unus ex iis, qui ius civitatis ab illo acceperant; tum quod Caesaris revera erant tantae virtutes, ut, si prisca reipublicae forma remanere amplius iam non posset, hoc moderatore Romani felices fuissent futuri; deinde consilii quoque erat, Triumviris significare, talem sibi esse mentem; denique accessit sine dubio Pollionis amice hortantis admonitio, qui favit poetae ideoque voluit ut his periculosissimis temporibus vitae ac salutis

*) Vide, quae scripsi ad Ecl. V, 66. *Wr.*

esset certus. Idcirco Virgilius, ut se poetam esse significaret, sub finem carminis mentionem eorum carminum inseruit, quae paullo ante ediderat. At vero Virgilius quodam quasi involucro ista omnia velavit; primum, ne nimis offenderet novae rerum formae osores et strenuos antiquorum temporum laudatores; tum fortassis etiam, quod ipse noluit palam laudes Caesaris celebrare; denique quod hoc aptissimum erat ad colorem poeticum carmini conciliandum, quod aut frigidum, aut minus elegans facillime fieri posset, quum originem suam tempori potius, quam ingenio deberet.

Propterea, ut poeta bucolicus, sub Daphnidis persona Caesarem induxit. Daphnis heros inter antiquissimos pastores aevo fabuloso. Ergo argumentum aptum. Ita temperabat, ut (1) dolorem de Daphnidis obitu exprimeret; quam carminis partem quodammodo alienam alii tribuit pastori; (2) laetitiam de Daphnide heroe inter divos recepto. Hoc ei pastori retinuit, cuius persona latens ipse sua sensa volebat significare.

Ceterum non singula quaevis ad amussim exigenda, ita ut leones Afri sint feri populi Africae, aut similia. Sed ut in quavis imagine quaedam adduntur ad exornandum non necessaria, sed tamen utilia, ut delectent, ita in hac imagine totum eius, qui eam exhibuit, consilium spectare debemus; nam qui singula quaevis per metaphoram dicta sumserit, in maximas incidet ineptias.

(Ecl. I.)

Sed non ita multo post novis turbis conquassata est respublica. Antonius et Octavianus traiiciunt in Graeciam. Exeunte auctumno pugnatur ad Philippos. Pereunt cruenta caede clarissimi viri; spes restituendae reipublicae et Triumvirorum amovendorum penitus fere deleta. Exercitus Cassii et Bruti, utroque duce mortuo, partim solutus se confert ad Sext. Pompeium, partim, auctoribus et suasoribus Messala et Bibulo, se dedit Antonio. Antonius in Asiam abit et Syriam, ut illarum terrarum res componat et pecuniam cogat. Octavianus in proelio Philippensi victus per triduum in palude delituerat. Inde, quum iam antea affecta esset valetudine, in gravem morbum incidit. Diu aegrotat Brundusii, adeo ut Romae iam mortuus haberetur. Post proelium Philippense Octavianus et Antonius emeritos milites et e suis et e Cassii Brutique copiis, qui transierant ad ipsorum signa, omnes dimiserunt, eosque in Italiam redire iusserunt.

Iam pridem ad Mutinam ao. 711., ut sibi obstrictos redderent militum animos, (Appian. IV, 3.) octodecim urbium (Appian. V, 22.) in fertilissimis Italiae regionibus sitarum agros veteranis dividendos promiserunt, magnamque pecuniae vim insuper spoponderunt singulis. Ergo ut haec militibus divideret Octavianus, et ut Lepidum, ne quid is moliretur, observaret, et contra S. Pompeium ageret, in Italiam ao. 713. ineunte rediit. (Virgil. ao. aet. 29.)

Hinc iam reduces e Graecia veterani per varias Italiae regiones tumultum agebant. In his turbis Musas Virgilii per auctumnum ai. 712. et hiemem subsequentem conticuisse, non potest mirum videri.

Aggressus est Caesar Octavianus divisionem agrorum, opus invidiae plenum. Erant XXVIII. legionibus coloniae assignandae (Appian. V, 6.). Quum non sufficerent octodecim illarum urbium, quae iam antea militibus destinatae fuerant, possessiones et agri, aliae insuper urbes in hunc censum adscriptae sunt; revera dividebantur XXXIV. atque in universa Italia (Appian. V, 22.). In Gallia Cisalpina Cremonenses aut omnino adversati fuerant Octaviano et e Cassii Brutique partibus fuerant (Serv. ad Ecl. IX, 28.), aut non miserant Octaviano auxilium (Pomp. Sab. ad Ecl. IX, 29.); ergo Cremonensium agri distributi. Sed ne sic quidem suffecit (Appian. V, 13.); et milites cum fastu et petulantia vicinorum agros invadebant, et plura, quam quae erant adscripta, rapiebant, optima quaeque sibi sumentes. Neque Octavianus impedivit; summo enim studio dividendos agros susceperat et suis et Antonii veteranis (ut sibi obstrictos redderet; Dio Cass. IIL, 6. et Appian. V, 40.). Itaque Mantuanorum quoque agri, Cremonensibus vicini, a militibus occupati, non propter culpam civium, sed propter vicinitatem (Serv. prooem. ad Ecl. IX, 28. Donat. vit. §. 36. 94.), quum Cremonensium agri militibus Romanis illuc missis non sufficerent. Hinc illud Virgil. Ecl. IX, 28.: Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae! In his Mantuanorum agris

etiam Virgiliani fuere, testibus Donat. l. l. Serv. plur. locis, Sidon. Apollin. praefat. Panegyr. Maioriano dicti, Martial. VIII, 46.: (Virgilius)

Iugera perdiderat miserae vicina Cremonae.

Dati quidem, sive sumti, a Claudio s. Clodio milite veterano. Sed Asinius Pollio, quocum iam vidimus coniunctionem intercessisse Virgilio, etiamnum illi provinciae Transpadanae praeerat. Et quamquam Octavianus militibus plurimam indulgeret licentiam, tamen resistere studebant eorum petulantiae Pollio, Lucius Antonius et Fulvia. Quum enim Octavianus administraret divisionem agrorum, ut ipse solus quasi suo nomine haec praemia militibus distribuere videretur, neque vero tam suo, quam Antonii nomine; id quorsum spectaret, sentientes et Lucius Antonius et Fulvia aegre tulerunt. Pollioni, utpote fidò M. Antonii amico eiusdemque legato, patrono Virgilii, maxime hoc agendum erat, ne per nimiam licentiam militum Octaviani praeriperentur poetae dilecti possessiones, quae (uti omnes Mantuanorum) ultra praescriptos et concessos militibus fines erant sitae ad montium radices prope flumen Mincium. Omni igitur, qua pollebat, auctoritate Pollio eo est enisus, ut Claudius iste restitueret sua Virgilio. Quod ut eo certius tutiusque effici posset, auctor fuisse videtur poetae, ut Romam et ad ipsum Octavianum abiret, ad quem confluebant eiecti. Quibus quidem precibus praesentibus Virgilius hoc effecit, ut suos agros reciperet. Iuvisse eum non solum Pollionem, sed Maecenatem quoque, admodum est probabile. Certum id quidem de Maecenate est seq. ao., quo

videbimus agros Virgilio denuo fuisse aliquamdiu ereptos. Sed de altera illa ereptione, in qua statuenda longius etiam, quam in ceteris, recedo a recentiorum interpretum opinionibus de vita Virgilii, ac tempore et ordine Eclogarum, videbimus postea. Ergo Maecenas Virgilium, ut poetam, videtur commendasse. Accessit sine dubio Alfeni Vari et Cornelii Galli commendatio. Uterque olim eorundem magistrorum disciplina cum Virgilio usus fuerat. Neque vero eo anno, ut Vossius vult p. 14., Varus et Gallus iam praeerant illi provinciae, sed Romae versabantur. Utut est, hoc certum est, ab Octaviano Virgilium agros recepisse. Hoc singulare beneficium in communi civium vicinorum calamitate celebrandum erat Virgilio. Factum hoc per Ecl. I.; ita tamen, ut civium suorum sortem lugeret, et, si fieri posset, etiamnum illis Octavianum redderet mitiorem.

(Ecl. IX.)
ao. 713. U. C. sec. Varr. Servilio
et Luc. Antonio Coss.
Virg. aet. 29.

Postquam ad Philippos extremo auctumno ai. 712. pugnatum fuerat, Antonius in Asiam abiit, ut pecunias cogeret et Parthos oppugnaret. Octavianus Italiam petiit eo consilio, ut Lepidum observaret, Sext. Pompeium ab Italia arceret, denique militibus in utroque exercitu et Triumvirorum et Bruti Cassiique veteranis agros divideret dudum promissos.

Kal. Ianuar. Luc. Antonius Consulatum iniit et triumphum egit, quum iam per Fulviam Triumviri uxorem, feminam gravem et imperiosam, liceret. Rediit Octavianus, postquam ex gravi morbo convaluerat. Urgebat toto hoc anno per universam Italiam fames, quum frumenta arcerent Pompeius et in Ionio mari Domitius Ahenobarbus. Mense Februario Octavianus repudiat Claudiam, Fulviae filiam. Post hoc repudium infensi Lucius et Fulvia, qui antea tranquilli fuerant et amico in Octavianum animo. Mense Martio Octavianus Galliam Cisalpinam sui iuris vult declarare in fraudem Antonii. Eodem mense divisionem agrorum aggreditur, primum quidem non XVIII. illarum modo urbium, quae ao. 711. designatae fuerant, sed adiectis aliis per totam Italiam (Dio Cass. IIL, 6. 7.); nec sontium modo, sed senatorum etiam et aliorum sine ullo discrimine. Multa spoliatis templis rapuit, alia mutuo, uti aiebat, sumsit (Appian. V, 13. 14. 23. 40.). Hinc grave odium. Romam turbae expulsorum confluebant, iuvenes, senes, mulieresque cum infantibus, et in foro et per templa conquerebantur eiulabantque, se nihil commisisse clamantes, pelli autem agris, ut bello devictos. Condoluit populus universus Romae, fame etiam pressus (Appian. V, 12.). Octavianus quamquam vehementer a spoliatorum conviciis laesus, tulit tamen contumelias in gratiam exercitus, quum ista divisione militum animos sibi obstringere vellet (Appian. V, 13.); quos revera sibi etiam conciliavit. De vehementi autem civium odio cfr. Dio Cass. XXXXVII, 6. 7. 8. Sueton. Octav. c. 13. Dum adeo male audiebat a ci-

vibus, Luc. Antonius et Fulvia tum propter repudiatam ab Octaviano Claudiam, tum, ne milites soli Octaviano hoc beneficium acceptum referrent et Antonius eorum favore privaretur, primum differri volebant divisionem agrorum in Antonii adventum. Quod quum per festinantem militum cupiditatem et Octaviani studium illos beneficiis ac muneribus sibi conciliandi fieri non posse intelligerent; postulaverunt, ut Octavianus ne solus divideret, sed suis ipse quidem solus militibus, Antoniani autem exercitus veteranos Antonii amicis in colonias deducendi faceret potestatem. Mense Maio Octavianus, quamquam invitus, coactus tamen propter Antonii Triumviri gloriam militarem et favorem apud milites, concessit; ideoque Luc. Antonius aliique ex Antonianis designati diviserunt agros et colonias deduxerunt. Sed isti, quasi reparantes damnum, atque ut maiorem etiam, quam Octavianus, Antonio sibique ipsis gratiam a milite conciliarent, maiorem etiam veteranis concessere licentiam (Appian.V, 14.).

Hinc aliud lamentantium et conquerentium genus apud Octavianum de Antonianorum divisione, iniquiora haec esse dicentium ipsis proscriptionibus. Quibus etsi opem ferre studuit Octavianus, non omnino tamen potuit. Iam quidem Octavianus, quum videret et totam Italiam turbari et infestos sibi reddi omnium animos, quippe quum aliorum agros ipse eripere deberet, ut suis militibus divideret, aliorum ab Antonianis immunes servare non posset, et nihilominus cunctos milites sibi soli obstringi non posse; praeterea vero intelligeret, non tantum gratiae ab iis, quibus dederit, quantum odii

ab iis, quibus eripuerit aut recusarit, consequuturum; eos vero, qui non obtemperarint, armis ad interitum, qui oderint autem, ad amorem armis adigi non posse; denique ut, quos Antoniani laesissent, ad se traduceret: ab instituto antea proposito paullulum discessit. Itaque neque senatorum agros, neque mulierum eos, quos dotis loco acceperant, neque qui minores essent, quam ut promissae in singulos milites magnitudini sufficerent, distribuit (Dio Cass. IIL, 8.); Galliam Cisalpinam (regionem Transpadanam) in fraudem Antonii liberam declaravit et Italiae adscribens tum ab Asinii Pollionis, praefecti ab Antonio, potestate, tum omnino ne cui Triumvirorum in eam ius esset, immunem fecit. (Dio Cass. IIL, 12. Appian. V, 22. coll. 3. Factum hoc mense Iulio.) Quibus quidem rebus hoc effecit, ut Senatus ceterique, quibus nihil amplius eripiebatur, mitius de se iudicarent. Sed iam a milite offenso tumultus orti, multi occisi, parumque abfuit, quin ipse ab iis interficeretur.

Quod quum eo spectare sentiret Octavianus, ut miles iam in studio segnior nimis offenderetur, denuo huic morem gerere coepit, populum vero a se avertere, ita ut iam modo ob populi, modo ob militis favorem male audiret, utrosque modo offenderet, modo placaret, possessores pelli se iniuria, milites non pro spe meritorum tractari se querentes. Sed tamen quum a militibus potissimum sibi timendum sentiret, denuo agros divisit. Romae et per Italiam fames. Romae et prope in omnibus Italiae urbibus inter plebem et milites armis decertatum est. (Mense Sextili.)

Paullo ante miserat Octavianus Salvidienum Rufum cum sex legionibus in Hispaniam. In itinere Placentiae turbas fecerunt et pecunias exegerunt. Calenus et Ventidius, quos Antonius ao. 711. m. Decembr. Galliae Transalpinae praefecerat, tumultuantibus illis Octaviani militibus Alpes praecluserunt. Asinius Pollio eosdem aggressus est, arcens ab itinere et a provincia Cisalpina, cui ab Antonio praefectus erat.

Interea Luc. Antonius et Fulvia, quum animadvertissent Octavianum consilium mutasse, postquam tumultus exstitit et res ad bellum spectare coepit, mutato consilio plus praesidii in iis esse rati, quos Octavianus laesisset, hos ad se pellicere studuerunt. Lucius se Triumvirorum potestatem abrogare prioremque reipublicae formam restituere velle promisit, spem fecit, consolatus, pollicitus est. Hinc gravior discordia cum Octaviano. Lucius Cons. custodiam corporis sumsit; uti a laesis acceperat spem, ita dedit auxilii. Ad eum et Fulviam pulsi agrorum possessores et qui sibi timebant; ad Octavianum, qui probabant divisionem, milites maximeque veterani se conferebant. Galliae Cisalpinae autem cives, maxime quum Asinius Pollio abesset ad Placentiam, ne amplius essent provincia Antonii, mittebant Octaviano pecuniam et milites, ne quis alius exercitum per speciem gubernandae provinciae aleret.

Hoc tempore Virgilius Romae erat; huic enim tempori conveniunt poma matura vs. 37 sq. commemorata; tum Octavianus hoc tempore facilior ad exorandum. Et impetravit, quod voluit, Virgilius, tum quod ipse civis Galliae Cisalpinae;

tum quod sine dubio minor erat ager, cfr. vss. 47 — 49.; qua de re vid. quae supra diximus; denique quod poeta erat, qui quidem ao. 712. in laudes Caesaris Ecl. V. fecerat, quique a Maecenate, communi poetarum omninoque virorum doctorum patrono ac fautore, commendabatur. Neque vero per literas commendaticias Asinii Pollionis, ut statuit Vossius, adiutum poetam putare licet; quippe qui Antonii esset praefectus, et in provincia ageret, quam Octavianus eripere studebat, atque illo ipso tempore oppugnaret Octaviani duces ad Placentiam; neque etiam per Alfenum Varum et Cornelium Gallum, praefectos Octaviani in illa provincia, quorum locus neque poterat ullus esse, neque erat, uti statim videbimus.

Mense Septembri Lucius et Octavianus Roma abierunt, hic ad deducendas colonias, ille ad milites visendos et colonias Antonianas in Bruttia. Discordia crevit calumniando. Lucius recessit Praeneste. Frustra reconciliare studuerunt concordiam duces legionum in concilio Teanensi. Lucius bellum parare coepit. Abierunt ad eum Roma praeter Fulviam liberosque Antonii ingens numerus senatorum et equitum; confluxit ad eundem multitudo possessorum laesorum et eiectorum.

Octavianus mense Octobri per amicos privatim Praeneste missos, duces et proceres per legatos, deinde Octavianus per legatos ex exercitu missos, paullo post ex senatoribus, nihil effecerunt, ut Lucium moverent. Iam Octavianus bellum sensim apparabat. Denique duae legiones Anconam deducendae in coloniam iudicio diem, locum Gabiis

utrique statuerant. Lucius insidias veritus ex itinere incepto rediit Praeneste. Iam edicta utrimque emissa, mordacissima quidem.

Exeunte Octobri et ineunte Nov. Octavianus pecunias collegit et militem; militem etiam Lucius, cui maior Italiae pars favebat. Denique senatores legati Praeneste missi; sed frustra. Octavianus Roma ad bellum profectus ad Albam Longam duas legiones Lucii ad se pellexit, Furnium Lucio copias adducentem pepulit, Sentinum et Nursiam, Umbriae oppida, oppugnavit. Lucius e loco inter Praeneste et Albam Longam fere medio Romam petiit; quo facto Lepidus evasit ad Octavianum. Lucius populo convocato promisit triumviratum abrogatum iri, imperator salutatus, profectus est contra Octavianum, milites e coloniis Antonianis collegit eorumque oppida munivit.

Octavianus relicto ad Sentinum duce Romam rediit. Lucius interea Roma Salvidieno obviam ivit, ex Gallia, et Placentia quidem, redeunti, a tergo impugnato per Ventidium et Asinium Pollionem, qui hucusque eum ibi vexaverat et retinuerat. Octavianus maiore custodia Romae posita iterum abiit. Agrippa Sutrium, Etruriae oppidum, in via Lucii a tergo situm occupavit, ut Lucius se a tergo impugnatum iri sentiens non posset contra Salvidienum pergere. Reversus propterea mense Decembri ex via in Galliam Cisalpinam cum Ventidio et Asinio Pollione iam in Etruriam progressis copias coniungere voluit. Sed ne circumvenirent Agrippa et Salvidienus, timens, utrinque imminente hoste Perusiam deflexit, Ventidium et Pollionem exspectaturus. Sed Agrippa a meridie, Salvidienus a septen-

trione, Octavianus ab oriente tribus simul exercitibus Perusiam et castra Lucii obsederunt. Octavianus undique convocatis copiis alias Ventidio et Asinio obviam misit. Lucius tandem medio Decembri in moenia urbis se recepit; Octavianus Perusiam fossa et aggere cinxit. Fulvia hortata est per nuntios Praeneste missos Asinium et Ventidium, ut Lucio citius succurrerent. Quos nondum iunctis exercitibus appropinquantes Octavianus et Agrippa repulerunt, ut alter Ravennam, alter Ariminum se reciperet. Plancum cum exercitu Praeneste Perusiam petentem Agrippa Spoletium abegit. Tribus hisce Octavianus opposuit copias quasdam, ne coire possent, ad Perusiam rediit, munimenta auxit et amplificavit; quibus perfectis Lucius fame premebatur ita, ut proxima ante Kal. Ianuar. ai. 714. nocte acri proelio erumpere studeret; sed frustra.

Annus U. 714. Virg. 30.

Ventidius, Pollio et Plancus subvenire studuerunt Lucio, et reiecerunt quosdam Octavianos a Perusia; sed Agrippa et Salvidienus advenerunt cum maioribus copiis. Propterea Ventidius, Pollio ac Plancus, veriti, ne circumvenirentur, recesserunt Fulginium, oppidum XX. millibus passuum Perusia distans, ubi ab Agrippa obsidebantur. Perusiae fames aucta; Lucius mense Februario denuo ac tertio erupit; acre proelium; post irritum conatum crebra transfugia; fames horrenda et incredibilis, ut in proverbium abiret.

Lucius ad pacem paratus tandem Perusiam IV. Id. Mart. tradidit Octaviano; III. Id. Mart. milites se dediderunt. Sed urbs per incendium for-

tuito ortum tota absumta pridie Id. Mart. Ipsis Idibus ad aram Caesaris ingens numerus (trecentos alii, alii quadringentos dicunt) equitum et nobilium mactatus, sive non impediente, sive iubente Octaviano. Asinius, Plancus, Ventidius et caeteri duces Antoniani alius alio se receperunt, Pollio Ravennam et deinde in regionem Venetam. Calenus, qui in Gallia Transalpina remanserat, mortuus est. Octavianus Caleni exercitum atque Galliam et Hispaniam, Antonii provincias, sibi conciliavit. Pollio Venetiam retinuit in potestate Antonii, ad Altinum et alias urbes res fortiter gessit, Patavinos aliosque, qui Octaviano faverant, graviter castigavit.

Octavianus Antonii ducibus et praefectis alios substituit, ex amicis suis eligens, qui praeessent (Appian. V, 51. 53. Dio Cass. IIL, 20.). In locum Caleni Cornelium Gallum, in Gallia Cisalpina in locum Asinii Pollionis Alfenum Varum, qui et Pollionem arceret in Venetia agros urbesque oppugnantem, et agris dividendis praeesset, addito limitatore Octavio Musa. Varus et Musa inique tractarunt Mantuanos; addidit enim Musa quindecim millia passuum agri Mantuani, quum Cremonensis non sufficeret, offensus a Mantuanis olim, quod greges eius ab agri publici pascuis eiecerant. In his assentientem habuit Varum, qui inique praeter palustria nihil reliquit Mantuanis, propterea in oratione Cornelii cuiusdam notatus. Talis iniquitas eo minus poterat exspectari, quo maior spes fuerat, iam immunes fore Mantuanos, qui iam antea aliquid de suis perdidissent. Neque ipsum

Virgilium Octaviani promissa tutum praestabant, quin Octavii Musae pertica limitans Arrio centurioni eius agros assignaret. Virgilius negans se cessurum, vix militis gladium elabitur. (Ecl. IX, 15.) Abit Romam, ibique in villa Sironis scripsit Ecl. IX. mense Iunio, aut Iulio ineunte, ao. U. 714. aet. 30. Interea villicus rem curabat, vs. 1 — 6. coll. etiam vss. 55. 67., Arrio morem gerens, uti voluerat dominus, donec sibi restitutus esset ager.

Iunio, aut Iulio ineunte scriptam esse hanc Eclogam, tum ipsum tempus rerumque illarum ratio declarat, tum eo probatur, quod poeta vs. 19 sqq. sine dubio ad ludos Apollinares alludit, et quod vs. 60. longi dies memorantur. Inducit autem senem vernam, qui herum Virgilium laudat, ut poetam vs. 18. 21 — 25. 38 — 45. 55. et Caesaris laudes efferre solentem, vs. 19. 20. 46 — 50. et novas Varo parantem, dummodo is Mantuam servet, vs. 27 sqq.

(Ecl. IV.)

Pollio, victis Antonianis, se receperat in regionem Venetam, quam cum VII. legionibus diu retinuit in potestate Antonii, magnas res et speciosas circa Altinum aliasque urbes huius regionis edidit, Patavium quoque acerbe et graviter vexavit, cogens Patavinos, ut pecuniam et arma conferrent. Alieni enim erant huius regionis incolae omnes ab Antonii partibus, quippe quum faverant Octaviano, qui libertatem dederat et sui iuris esse iusserat Galliam Cisalpinam. Egit ista Pollio per aestatem huius anni, in quem cum Cn. Domitio

Calvino Consul erat antea iam designatus, Consulatum autem adire nondum potuit. Dum haec edidit Pollio in Venetia, per epistolas studuit Domitium Ahenobarbum cum duabus legionibus et septuaginta navibus in mari Ionio e pugna Philippensi adhuc vagum ad Antonii partes allicere. Quod quidem ei ita successit, ut Ahenobarbus deinde se adiungeret.

Fulvia autem, Antonii Triumviri uxor, cum liberis post captam Perusiam se Brundusium, hinc Athenas contulerat. Ibi eam deprehendit Antonius, qui vere huius anni (714) Alexandria, ubi per hiemem Cleopatrae amori indulserat, Tyrum, inde per Cyprum et Rhodum in Asiam minorem abierat. Accepto autem ibi de rebus ad Perusiam nuntio Athenas pervenerat. Hinc ut ipse praesens Octavianum reprimeret aut auctoritate, qua apud milites pollebat maxima, aut, si esset opus, armis etiam, petiit Italiam mense Sextili, relicta Fulvia uxore aegrota, Sicyone navigans cum ducentis navibus ex Asia petitis.

Interea Pollio sive terrestri itinere prope mare descendens, sive advocato Domitio in Venetiam, classem eius cum VII. legionibus suis conscendit, obviam Antonio iturus. Appulerunt Antonii et Domitii Ahenobarbi classes prope Brundusium, ubi duae legiones, terrestres Domitii copiae, castra erant metatae. Brundusium Octaviani tenuerunt, ideoque introitu recusato Antonius oppugnare coepit. Italiae haec erat conditio, ut fames per totam Italiam iam per integrum annum et diutius fureret atrocissima, quum Domitius Aheno-

barbus in Ionio, Sext. Pompeius in Siculo et Tyrrheno mari et ex insulis intercluderent commeatum. Non solum regio Perusiae vicina, sed tota atque universa Italia ex divisione agrorum et Perusino bello commota erat. Qui tumultus tantum aberat ut essent repressi, ut maiores in dies fieri viderentur. Discordia inter Octavianum et Antonium creverat; Antonius iam accessit cum Domitio et Pollione, navibus et militum copia abundante instructus. Favebant ei milites in Italia. Octaviano dubia fere apud multos auctoritas, sed apud plures grata agrorum datorum memoria; apud cives ingens odium. Itaque belli civilis igniculi aegre tecti, neque vero restincti, in flammam erupturi proxime videbantur. Praeterea Sext. Pompeius instigatus per Antonium cum magna militum manu Sardiniam cepit, Thurios et Consentiam in Italia obsedit.

Octavianus Agrippam cum veteranis misit contra Antonium. Quum pugnare nolentes signa deseruissent, cum alio exercitu ipse Brundusium petiit, veteranis quidem, inscio Octaviano, statuentibus, se conciliare velle utrumque ducem. Exeunte Septembri per aliquot dies, quum iam universa Italia belli novi initia timeret, etiam S. Pompeio infestante litora, mutuae exprobrationes militum utriusque exercitus; tandem Octaviani milites declarant, se amicitiam et pacem componere velle, idque unum sese agere. Commodo nuntius allatus est, Fulviam mortuam esse; quod gravissimum impedimentum Antonii conciliandi quum evanuisset, per Cocceium, utrique duci amicum et e legatione

ab Octaviano ad Antonium de rebus Lucii fratris aestate ai. 713. in Syriam missa apud Antonium superstitem, praesertim quum Antonium mater et Iulia moverent, legati sunt ab utroque duce constituti de pace componenda. Antonius revocavit Sext. Pompeium in Siciliam, Ahenobarbum misit cum imperio in Bithyniam. Ex Antonianis Asinius Pollio, qui cum Ahenobarbo ad Antonium accesserat in mari Ionio et cum illis appulerat ad Brundusium, e Caesarianis Maecenas adhibito Cocceio medio foedus Brundusinum composuerunt, sine dubio primis diebus mensis Octobris. Octavia, soror Octaviani, Marcello marito nuper mortuo vidua, Antonio collocata est. Quo foedere composito Octavianus et Antonius Romam abierunt. Communis, ut fuerat per universam Italiam metus belli instantis, laetitia et publica hilaritas. Pollio his laetissimis temporibus tandem redux, Romae adiit Consulatum, nobilem per legem Falcidiam.

Uxor Pollionis cum marito reversa peperit filium exeunte Septemb. aut ineunte Octobri, aut paullo ante, aut ipso tempore, quo Pollio Consulatum adiit. In tanta universae Italiae laetitia, quum iam viderentur pacata tempora ex flammis, caedibus, sanguine et pugnis progigni, et ex summo gravissimoque metu et periculo universa civitas emersisset, idque beneficium, quum maxime ab Antonii parte instaret periculum belli, quod iam remotum erat, per generosum Pollionis legati animum contigisse existimaretur; Virgilius officio grati animi et benevoli deesse adeo non potuit, quin suis Musis communem laetitiam celebraret, ita quidem, ut,

cui hoc beneficium publicae securitatis maxime et repentinae quidem ac inopinatae deberetur, eum prae caeteris laudandum sibi sumeret.

Iam antea fama, novam instare mundi aetatem, ex Sibyllarum vaticiniis obtinuerat. Confirmata haec opinio mense Iulio, quum stella crinita, ad Ecl. IX. commemorata, apparuisset. Ao. 710. Vulcatius aruspex in concione dixerat: „significari exitum noni saeculi et ingressum decimi; sed quod invitis Diis secreta rerum pronunciaret, statim se esse moriturum;“ et nondum finita oratione in ipsa concione concidit. (Augustus in l. secundo de Memoria vitae suae. Serv. ad Ecl. IX, 47.) Hinc profecto erat, quod nunc (paullo post solennem istam comprobationem et gravem) opinarentur Romani iam accedere novam mundi aetatem, e rebus tristissimis et quasi ex inferis repente ad summum fastigium laetitiae per Pollionem maxime et Pollione Consule evecti. Itaque filius ei hoc ipso tempore natus quasi signum novi rerum ordinis videbatur. Asconius Pedianus (sine dubio in lib. de obtrectatoribus Virgilii) a Gallo (Pollionis filio) se audisse refert, hanc Eclogam in honorem suum factam. Macrob. Saturn. III, 7. de eodem Pollionis filio interpretatur. Hic igitur est ille puer, quem celebrat Virgilius, neque Christus, in quem vaticinium esse voluerunt, neque filius quidam Octaviani; non enim est ullus ei hoc tempore natus; Iulia filia ao. 715. demum mense Aprili aut Maio. — Atqui uxor Octaviani gravida tamen? Potuitne coniici a Virgilio puerum futurum esse? — At primum id fuisset maxime ridiculum; tum Octavianus non dilectus

erat adeo, nec Virgilius humilis et vilis adulator; quam inepte porro Pollioni dicasset carmen in laudem pueri Octaviano nondum nati et fortassis ne nascituri quidem; denique omnia fatentur puerum iam esse natum, quod cum aliis quibusdam neglexerunt alii.

(Ecl. VI.)

Varus.

Ante exitum anni 714. suffecti Consules, licet in paucos dies essent futuri (Dio Cass. IIL, 32.), Cornelius Balbus et P. Canidius Crassus. Pollio ab Antonio, antequam ipse ad Parthos abiret, contra Parthinos missus, gentem Dalmatiae circa Epida mnum, quae Bruto vehementer faverat (Appian. V, 75. Dio Cass. IIL, 41.). Eam enim fecerant Octavianus et Antonius imperii Rom. divisionem, ut, Africa Lepido relicta, Antonius, quae essent versus Orientem a Scodra, oppido Illyrici in recessu sinus Adriatici sito, haberet omnia, Octaviano autem parerent, quae inde versus Occidentem spectarent usque ad Oceanum.

Virgilius in agrum paternum rediit, aut non ex illo discesserat. Vidimus ao. 714. post finitum bellum Perusinum mense Aprili Alfenum Varum Galliae Cisalpinae ab Octaviano esse praefectum in locum Pollionis fugati. Additi huic erant Cornelius Gallus eques et poeta, et Octavius Musa limitator. Post Caleni obitum sine dubio Gallus mense Maio aut Iunio Galliae Transpadanae ab Augusto praefectus est. Idem est, qui primus subactae post devictum Antonium Aegypto ab Octaviano praefectus

est, cui praeerat ad annum 728.; quo annum aet. 40. agens morte voluntaria periit; ergo fere annum 27. agebat. At Varus Galliae Cisalpinae praefectus idem, cui Ecl. IX. promiserat carmen, si servaret Mantuam; iam se quaedam incepisse, necdum perfecisse. Atqui Mantuanos quidem agros male vexavit, Virgilius tamen suos receperat. Iam quum id esset non per Varum quidem ipsum datum beneficium, attamen concessum, saltem non impeditum, neque recusatum ab eo, qui scilicet praeesset negotio agrorum dividendorum; Virgilius ita eum laudavit, ut artem pariter atque urbanitatem et ingenuos mores mirari debeamus. Urgebat necessitas; promiserat; non poterat retractare. Scribendum erat carmen; sed tamen tale, quo non laudaret, quum neque de se, neque de civibus hoc promeruisset Varus. Ergo sic orditur: „Equidem tenuia tantum ludere possum; alii te, Vare, dicant digno modo. Si cui tenuia nostra placeant, tuum videbit nomen inesse." Sed quid? — Sileni carmen refert, quod se audiisse fingit. Hoc quidem totum ex Epicureorum doctrina; primordia rerum et hominum exponit; deinde p o e t a persequitur poeticam historiam priscorum temporum. Denique quaedam de Cornelio Gallo adduntur. Iam vero ita Varus quodammodo frustratur; neque vero sic, ut ille irasci possit; detinet eum in doctrina, quae ipsi placuit, Epicurea philosophia, de qua re, uti de Alfeno Varo, male dubitat Heynius, neque eam intelligit Vossius. Eiusdem autem magistri Epicurei disciplina usi Virgilius et Alfenus Varus, Sironis. Donat. vit. §. 79. Serv. ad h. Ecl. vs. 13. Phoc. vs. 64.

In eius villa prope Romam versatus fuerat Virgilius ao. 714. medio, quum agris suis esset expulsus; et ex hac villa atque ab hoc Sirone Romam, deinde rus suum redierat; ideoque patent causae, cur in hoc potissimum argumentum deflexerit.

(Ecl. VIII.)

Interea Pollio in Dalmatia Parthinos subegit, gregibus, armis, agris multavit (Flor. IV, 12. Dio Cass. IIL, pag. 384. Appian. Bell. Civ.). Bello finito rediit et VIII. Kal. Novembr. ai. 715. triumphum egit. (Non bis subegit, neque bis triumphavit, ut iam contra Scaligerum Ruaeus demonstravit.) Ceperat ingentem praedam, librorum quoque Graecorum et Latinorum tantam copiam, ut primus bibliothecam publicam instrueret in atrio Libertatis.

Quum iam in eo esset, ut rediret, Virgilius ei misit Ecl. VIII. A Pollione ao. 711. et 712. primum excitatus erat ad bucolica scribenda; eidem Ecl. IV. anno superiore dicaverat; nunc ad triumphum splendidissimum accedenti mittendum erat quidquam carminis, ne plane officiosi et grati hominis muneri deesset, maxime quum Alfeni Vari causa quodammodo Eclogam IX. et VI. fecisset, eius quidem Vari, quem fuso fugatoque e provincia sua Pollione Octavianus praefecerat huic Galliae Cisalpinae. Male igitur alii ad Octavianum referunt, contra omnem fidem et historiam; et inepte (uti etiam vs. 9. patebit) alii Pollioni quidem missam hanc Ecl. sumunt, sed abeunti Pollioni, quum illam expeditionem susciperet. Ita geographica male se

haberent; male etiam et inepte, quod iam Ruaeus sensit, Virgilius de bellicis laudibus et gloria militari loquutus esset; quid enim praecessisset? fugatum esse ab Octaviani ducibus et eiectum Pollionem e provincia: scilicet magna virtus, et egregia opportunitas laudandi! Imo post subactos Parthinos, gentem rebellem, quae, prouti Dalmatica, semper infesta Romano nomini diutissime iugum detrectavit. Strab. VII. p. 484. Vellei. II, 90. Et sempiternis bellis ferocitas Dalmatarum notissima. Post hos Dalmatas, inquam, subactos erat, quod Pollionis virtutem bellicam Virgilius laudaret.

(Ecl. VII.)

Ao. 716. ineunte Eclogam VII. scripsit Virgilius. Iam ab ao. 714. saepius Romae apud Maecenatem fuit Virgilius, ita ut modo ruri, modo in urbe vixisse videatur. Sed iam familiaris consuetudo cum Maecenate arctior. Accessit Plotii et Varii et Horatii amicitia. Verno tempore in itinere, quod Brundusium instituit Maecenas cum sociis Horatio et aliis, Virgilius, Sinuessae obviam factus, comitem se adiunxit, sine dubio Neapoli cum Plotio et Vario egressus. Ab huius enim anni vere Neapolim se contulisse videtur, ubi deinde per septem annos Georgica scripsit. Donat. §. 40. Georg. IV. extr. Sed antequam illuc abiret, sine dubio ineunte vere, Februario exeunte, aut ineunte Martio, fecit Ecl. VII. Nam quum Meliboeus carmina referat pastorum ad Mincium vs. 13., consentaneum est, poetam, quum hoc carmen pangebat, adhuc versatum esse in Gallia Cisalpina.

(Ecl. X.)

Ao. 716. U. C.

Iam igitur Neapoli Virgilius. Invitatus a Maecenate ad Georgica se contulit, quae ao. 723. absolvit.

Extremo anno 716. Agrippa missus in Galliam secundus Romanorum Rhenum transgressus est, adeoque feliciter pugnavit, ut vere ineunte magna victoria de Aquitanis reportata Romam nunciaretur. In eius exercitu militem quendam sequuta erat Lycoris, Cornelii Galli amica, de qua suo loco.

(Primam Eclogam, postquam in unum collecta sunt Virgilii bucolica, aevo iam Virgiliano ceteris praemissam fuisse, inde videtur apparere, quod ab hac totum bucolicon libellum significat poeta fere aequalis Virgilio, Ovidius, Amor. I, 15, 25.: „Tityrus et segetes Aeneiaque arma legentur." Constat autem, sic solere ab exordiis totos libros designari a poetis. Sed quid Ovidium citamus testem, quum praesto sit ipse Virgilius, Georg. IV. extr.: „Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi." At cur hancEclogam primam loco esse vellet, satis idoneae fuerunt causae: neque enim alia aeque apta erat ad exhibendam in ipso carminis ingressu gratam vitae pastoritiae imaginem, et quum Octaviani beneficium per eam praedicandum sibi sumsisset, cfr. inprimis vs. 10., ipsi huius viri dignitati dandum id fuit, ut hoc carmen in fronte totius libelli legeretur. Nec in ceteris Eclogis ordinandis consilium poetae desiderare mihi videor. Ut enim ipsa varie-

tate, quae plurimum habet in hoc genere suavitatis, legentum animos delectaret, amoebaeis carminibus I, III, V, VII, IX, interposuit non amoebaea II, IV, VI, VIII; nam hoc quidem, octavum, specie magis, quam re, amoebaeum est. Ecloga X. non potuit alio, quam ultimo, loco poni. In digerendis autem ita his carminibus ut plurimum se ad tempus, quo singula scripta sunt, accommodavit; nisi quod primum ante tertium quintumque, et nonum post septimum collocavit. Hoc autem IX. propterea videtur proxime ante X. et ultimum posuisse, quod ob commemorata alia quaedam carmina bucolica, cfr. vss. 23—29. et 39—50., ab hac collectione exclusa, is locus huic carmini, in ipso prope exitu operis collocato, maxime conveniebat. *Wr.*)

P. VIRGILII MARONIS
B U C O L I C O N
L I B E R

E C L O G A I
TITYRUS *)
ARGUMENTUM

Meliboeus, agris suis exutus, dum patria extorris capellarum gregem ante se agit, in Tityrum incidit, quem cum in communi cala-

*) *Tityrus.* Inscripti hi tituli cum ipso Eclogarum nomine debentur Grammaticis, non ipsi poetae: retineri tamen possunt, propter auctoritatem satis antiquam. (De Eclogarum nomine assentior. Ex vulgari usu significari per hanc vocem idem, quod per εἰδύλλια, poematia, satis constat; ac si antiqui codd. hunc titulum prae se ferrent, non pugnarem cum iis, qui ab ipso Virgilio profectum contenderent. Certe is inter titulos, quibus antiqui scriptores similes libellos inscripserunt, non infrequens videtur fuisse. Vid. Forcell. Lex. Peculiares tamen singularum eclogarum inscriptiones, per antiquissimos codices propagatas, non

mitate summa securitate et otio frui videret, miratus hominis sortem, cui acceptam eam ferat, rogat. Narrat Tityrus, quomodo et a quo agros suos gregesque salvos recuperaverit, 20 sqq.; scilicet se, iam aetate provectum, libertatis consequendae caussa Urbem adiisse, ibique ab heri facilitate hoc obtinuisse, ut greges suos tuto ac libere pascere liceret. Putandus est adeo Tityrus esse unus ex pastoribus servis in fundo a domino habitis: cf. ad v. 28. Interea alter de malis ac molestiis migrationis suae conqueritur, tandemque aperte de veteranorum immissione in agros loquitur v. 70. Subsistit dialogus in eo, ut Tityrus miserum exulem in suo tugurio pernoctare iubeat.

Atque hoc quidem verum ac proprium carminis est argumentum; quod, quantum a natura carminis pastoritii proprie dicti absit, facile apparet, et quale novum genus constituat, in disputatione de Bucolicis Virgilianis expositum est. Sed communis omnium temporum opinio, veterum Grammaticorum fide firmata, obtinuit, Eclogae huius rationem ad illa tempora et Virgilii fortunam accommodatam esse, eoque anno eam (U. C. 713) scriptam esse, quo Triumvirorum pactione decreta nefanda illa agrorum inter veteranos divisio ab Octaviano facta est: de qua v. Appian. Civil. lib. IV, 3. (ed. Amst. 1670, p. 954.) Dio XLVII, 14. Ante enim, quam Antonius et Octavianus adversus Cassium et Brutum proficiscerentur, icto ad Mutinam foedere, quae est infamis illa Triumvirorum pactio U. C. 711, ut exercitum, ex veteranis fere conscriptum, in fide retinerent, militibus praeter alia praemia colonias urbium Italicarum, et opibus et solo et aedificiis inter ceteras insignium, octodecim, quae Cassii partes amplexae erant, inter quas Capua, Rhegium, Venusia, Beneventum, Nuceria, Ariminum, Vibona et Cremona memorantur, promiserunt: h. e. receperunt in se, se eos, bello feliciter confecto, in illas urbes, tamquam colonias, deducturos, et eorum, qui nunc incolerent, agros iis assignaturos esse.

video, quare genuinas habendas non censeamus; certe eas, quae nuda personarum nomina exhibent; nam quae quartae eclogae in ipso Romano leguntur praefixa: „Novi Saeculi Interpretatio," ea non facile quisquam erit qui tribuat Virgilio. Commodius tamen quum haec carmina per numeros, ordinem, quo singula legerentur, declarantes, indicari posse viderentur, vix dubito, quin veteres Virgilii interpretes, ut Servius, Donatus, eclogarum nomen adsciverint, eclogam primam,alteram,tertiam nuncupantes. Vid. etiam Weichert. Commentat. I. *De Laevio poeta*. p. 6. *Wr.*)

Quam rem cum, Cassio et Bruto caeso, in Italiam redux Octavianus perficere vellet, partim ex militum insolentia et avaritia, partim ex eiectorum de suis bonis indignatione magni motus ac tumultus orti sunt. vid. Appian. Civil. V, 3. 12 sq. (p. 1081 sqq. ed. Steph.) Dio Cassius XLVIII, 5 — 9; adde Sueton. Aug. XIII. Erat autem eorum, quibus praemia solvenda essent, ingens numerus, legiones nimirum, si Appiano fides habenda l. l. p. 1075. 1076, non minus XXVIII, quae una cum annumeratis in legiones (μετὰ τῶν συντασσομένων) efficiebant centum et septuaginta virorum millia, praeter equites et turbam militarem; quamquam eorum, quibus ad Mutinam promittebantur agri, numerus etiam maior erat; habebant enim triumviri sub signis legiones XLIII, ut adeo quindecim legiones bello confecto desiderarentur; sive quod tanta hominum vis interiit, sive quod nonnullae legiones ab Antonio in Asiam abductae sunt, aliae vero, nondum stipendiis emeritis, ad nulla militiae praemia adspirare poterant; certe octo mille ex hoc numero memorantur apud Appianum l. l. p. 1073.

Inter eos, quorum agri assignati erant veteranis, fuere Cremonenses, qui et ipsi Cassii Brutique partes erant sequuti. vid. Serv. ad Ecl. IX, 28. Quorum agri cum pro militum immissorum numero nimis angusti essent, vicinos Mantuanorum agros additos esse narrant. Cuius rei etsi nullam, praeterquam Grammaticorum, auctoritatem reperio, fidem tamen ei faciunt alia. Appianus quidem l. l. p. 1082 militum avaritiam non sese continuisse intra suos agros memorat, sed eos passim vicinos agros insolenter invasisse; plus, quam concessum esset, usurpasse, et quos meliores iis, qui sorte obtigerant, putarent agros, suos fecisse. Potuere itaque milites transgredi fines et Mantuanos agros invadere; ut vel sic *Mantua Cremonae nimium vicina* dici posset. Inter Mantuanos, qui hanc iniuriae indignitatem subirent, Virgilium fuisse tradunt: cum tamen, sive suo sive Asinii Pollionis consilio, Romam profectum ab Augusto obtinuisse, ut agri sibi restituerentur; qua de re v. ad Vitam Virgilii a. 713, ut adeo sub Tityri persona suam fortunam poeta adumbraverit. Atque ea iam veterum opinio fuit. v. Nemesian. Ecl. II, 82. Calpurn. IV, 162. Sidon. lib. I, Epist. 5, ut Quinctilianum taceam. Quae res bene se habere potest; modo allegoria non ad omnes versus et verba singula circumferatur. Grammaticorum omninoque Interpretum, in his Catroei, intolerabiles

sunt in allegoria expedienda argutiae et nugae. Locus autem, in quo pastores conveniunt, est ad umbrosam fagum in loco arboribus consito, sub qua Tityrus recubans pastoritio cantu otium consumit, dum gregem errantem prospicit. Versu tamen 52—59 accuratius describitur loci prospectus, et quantum v. 48. 49 *quamvis lapis omnia nudus* — intelligitur, ex ipsa rerum veritate. Ad maiorem rei iucunditatem facit contraria alterius pastoris fortuna; quae miserationem movet, et qua nihil disertius ad Tityri felicitatem illustrandam commemorari poterat.

Sunt tamen multa in hac ecloga, in quibus subtilius poetae iudicium desideres; nec ex hoc carmine eius ingenium aestimare velis. Primum ipsum hoc genus argumenti, quod, etsi pro mera allegoria haberi nequit, ad allegoriam tamen quodammodo accedit, adeoque in perpetuo rerum ac verborum lusu versatur, vix satis magnam gravitatem ac dignitatem unquam habere potest. Nec in eo potuit vitae rusticae propria vis ac ratio (characterem vocant) recte servari. Vix e persona pastoris apotheosis illa heri satis placere potest. Comparatio autem seu allegoria non ubique commode procedit. Sic v. 28 Tityrus, ut libertatem suam impetret, Romam proficiscitur; obtinet ab hero libertatem greges pascendi: quid mirabimur hoc factum, si quidem ille heriles greges pascit? v. 46 *Pascite, ut ante, boves.* Si libertatem consequutus est, quomodo haec securitatem et tutam in agro a vi hostili vitam praestare debuit? In sententiis autem ac verbis plurima sunt ab hoc rerum et hominum genere aliena: quae suis locis notavimus. Ita plures versus sunt fere epici, ut 7 *illius aram Saepe tener nostris ab ovilibus inbuet agnus.* Sic 60 sq. 65 sq. Cum tamen semel poeta suum sibi bucolici carminis genus constituerit, quo a vitae pastoritiae simplicitate recedendum ei esset, licuit et haec et alia in carmen suum recipere. (Virgilius Octaviano, qui fundum, quem ille in agro Andino habebat, intactum servaturum se esse promiserat, gratum hoc carmine pro tanta, qua sibi, dum vicini misere possessionibus suis exturbarentur, frui liceret felicitate, animum testificari, et iuvenis fidem obstringere voluisse mihi videtur. Quem animi affectum Tityro, olim servo, eodem ferme tempore, quo haec a Caesare erant promissa, manumisso, duplici tum laetitia percepta, et ex libertate donata et ex agro herili servato, exsultanti urbane tribuisse, carmineque pastoritio, quale genus tum ille tractabat, apte exposuisse, nemo facile

negabit. Hinc apparet, cur Tityrus magis de agro servato, quam de libertate accepta laetetur; et cur v. 10. illam statim beneficii partem praedicet: *Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti.* Animus enim curis rerum necessariarum vexatus ad carmina incalescere nequit. Egregie cecinit Iuvenalis VII, 69. *Nam si Virgilio puer et tolerabile desit Hospitium, caderent omnes de crinibus hydri: Surda nihil gemeret grave buccina.* Distinguas autem velim dominum Tityri, Virgilium, et agri servati auctorem, Octavianum. *Wch.*)

MELIBOEUS. TITYRUS

M. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui Musam meditaris avena:

1 *Tytire* multi, vitiose; sed est *Τίτυρος*. cf. Burm. 2 *Agrestem* Quinctil. IX, 4 memoriae vitio ex Ecl. VI, 8 laudat; ubi hunc versum iterum apponit poeta; recepit Egnat. v. Pier. et Heins., utrumque apud Lucret. V, 1397. IV, 539. conf. Cerda, qui *silvas* ad rem pastoritiam, *agros* ad rem agricolarum, referri docet; quod hactenus verum est, ut communi *agrestium* rerum vocabulo et pastorum vita comprehendi possit, ut v. 10 *calamo agresti.*

In interpretandis Bucolicis omnino maior difficultas est, quomodo copiam inutilem evites, quam novas opes afferas. Facta enim sunt ea fundus observationum grammaticarum et philologicarum certatim huc congestarum et accumulatarum. Inter haec tamen de singulis potius verbis aut sententiis laboratum erat, quam de carminum summa, argumento, et forma, nec quaesitum, conveniantne illa satis naturae suae praescriptisque, quae ex ea ducta sunt, aut duci possunt. Venia itaque dabitur, si ad haec potissimum cum in Argumentis praefixis, tum in singulis locis animum advertimus: ut tamen unicuique iudicium suum relictum esse velimus liberum.

1. Meliboeum puta, agendo gregem ante se, accedere ad Tityrum sub fago sedentem et fistula canentem. (In animadverss. ad Eleg. ad Messal. pag. 32. notaveram, ex hoc Virgilii versu subducta esse, quae auctor illius carminis vs. 17. canit, ita tamen, ut, quum idem versus ad imitationem Graeci carminis

Nos patriae fines et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

3 *Nos p. f. nos d.* quartus Moret. et fragm. Moret. a pr. m. *liquimus*, quod e Cod. Mus. Brit. probat Wakef. ad Lucret. I, 275 est quoque in Parrhas. (recte *linquimus*, i. e. in eo sum, ut linquam. *Sp.*) *patrios fines* idem coni. Wakefield Silv. P. IV p. 62 ne *patriae patriam* se excipiant, et ut sit pro *paternos fines.* 4 *letus* Rottend., h. laetus, sollenni variatione. v. Burm. h. l. et passim alii. (Non in tristitia et hilaritate oppositio inest, sed in rapida festinatione pulsorum et lento otio Tityri; lentus est tranquillus, non commotus. cf. Turnebi Advers. I, 15. Burm. ad Ovid. I. p. 3. Broukhus. ad Tib. I, 5, 45. *Sp.*)

compositus sit, fago substituatur quercus; quercus enim, pinus aliasque arbores amari a Siculis Arcadiisve pastoribus, non fagos. Cui observationi Spohnius opposuit in nott. mss. Theocr. XII, 8.: „σκιερὰν ὑπὸ φηγὸν Ἠελίου φρύγοντος ὁδοιπόρος ἔδραμον ὥς τις." Verum totum illud carmen Theocriti non est e genere bucolico. Adiicit Spohnius: „Fagum dicit pro natura loci; prope Mantuam et in agris Virgilii erant veteres fagi. cf. Ecl. II, 3. IX, 9. Haeserunt nonnulli, quod hodie nullae sunt prope Mantuam, ut Holdsworth et alii. Sed non meminerunt, XVIII. saecula interiecta esse. In Libano hodie cedrorum exigua silva; olim omnis iis abundabat." *Wr.*) Tityrum *silvestrem — Musam*, carmen pastoritium, (per silvas enim aestate greges pascunt Itali; cf. Ecl. VI, 2. *Wch.*) *meditari*, exercere, μελετᾷν, h. e. cantui eum vacare, indulgere, ait, et quidem *tenui avena*, ut culmus pro fistula sit. v. Ecl. III, 27. quod, nimis forte argute, ad genus carminis humile et *tenue* referunt; quamvis eius notio ipsi naturae carminis bucolici subsit. Ornans epitheton *tenuis*. An satis conveniat bucolici generis indoli *Musam meditari avena*, pronuntiare vix ausis, nisi usus exempla essent. Est tamen in Theocr. I, 20 καὶ τᾶς βουκολικᾶς ἐπὶ τὸ πλέον ἵκεο Μώσας. Lucretium praeivisse Maroni in noto versu: *Fistula silvestrem ne cesset fundere versum* constat. Et sequuti sunt alii bucolici; Nemesian. I, 27 *Sed quia tu nostrae Musam deposcis avenae.* 4. *Fugit*, ut in Graecis, φεύγει, etiam is, qui expellitur et exulat, ut h. l. Meliboeus. *lentus*, otiosus et securus. Serv. vid. Heins. ad Ovid. Her. XIX, 81.

T. O Meliboee, deus nobis haec otia fecit.
Namque erit ille mihi semper deus; illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus inbuet agnus.

7 In *semper — deus* nugantur Grammatici. vid. Pier. Benedictus in Ed. Flor. 1520. 8 *imbuit* Rottend.

6 — 10. *deus*, dominus Tityri, quem Romae adierat, quemque infra vs. 43 *iuvenem* appellat. Octavianum Caesarem declarari, Divi Iulii filium, dubitari nequit, quatenus Virgilius suam fortunam adumbravit sub Tityri persona. (Apud Pompon. Sab. est: *deus*, Augustus — „vel Roma, ut ait Apronianus;" ergo et is his argutiis litavit?) Nunc tamen herus Tityri *deus* ipsi est beneficiis. Pronior autem veterum sermo in hunc vocis usum fuit, ut eos, a quibus servati essent, deos et σωτῆρας appellarent. (Qui dei nomine significatur, non est proprie Tityri dominus. Tityri, servi manumissi, iam senioris, persona Virgilius latet, sed, ut dixi in Prolegg., non ita, ut singula ad vivum resecari debeant. Fingitur autem Tityrus quasi villicus, i. e. qui praeesset toti familiae in villa domini, qui in urbem ire solebat ibique vendere, vs. 36., cui peculium erat, vs. 33., et contubernalis, vs. 5. et 31., quacum liberos gignere ei licebat. Cfr. Varr. R. R. I, 17, 5. 2, 14. Talem, neque vero servum ex infimo ordine, elegit Virgilius, cui sua tribueret. Virgilius abierat Romam. Interea Tityrus, ut ab hoc, domino, manu mitteretur, ipse Romam, ubi ille erat, abiisse, simulque de agris domino suo restituendis egisse fingitur apud Octavianum; uti Ecl. IX. Meliboeus Virgilii heri nomine alia agit. Hinc iam desinit mirum esse, quod nusquam domini fit mentio. *Sp.*) Per *otia* intelligit securitatem inter tantas turbas et tumultus bellicos. 7. Observa poeticam orationem, pro, *ei sacrificabo*, sollennem tamen; ut apud Theocr. Epigr. I, 5 Βωμὸν δ' αἱμάξει κεραὸς τράγος οὗτος ὁ μαλλός. 8. *ab ovilibus*, nostri ovilis; et tum *ovile* pro grege. cf. Burm. (Spohn. laudat Tib. II, 1, 57., ubi vid. etiam Huschk., et I, 10, 26: „Hostia erit plena rustica porcus hara." — *Inbuet*, sc. sanguine suo; collecto enim mactatae victimae sanguine ara conspergebatur. Ceterum bene Ruaeus notat, publica religione Octavianum coli demum ab ao. 718. devicto Sext. Pompeio coeptum; cf. Appian. l. V. *Wr.* — *nostris*

Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti.
M. Non equidem invideo; miror magis: undique totis
Usque adeo turbatur agris. En, ipse capellas

9 *meis* Rottend. 10 *promisit* Zulich., sollenni errore. 11 *totis agris* Io. Schrader. in mss. coni. *notis*. 12 *turbamur* multi et ipse Rom. v. Pier. et Heins. (Sic e codd. Parisiensibus ap. Pott. 2. et 3. *Wr.*), sed damnat iam Serv., et alterum confirmat Quinctil. I, 4, 28.

ovilibus, sic villicus de iis, quorum cura sibi, possessio domino erat, ut Ecl. IX, 2. et 11. *Voss.* et *Sp.*) 9. Burmannus valde contendit, ita iungi debere, ut sit, *ipsum hoc*, *quod animi caussa et tam securus canto*. Cic. XIII ad Attic. 28 *ut vivere ipsum turpe*. Multo tamen simplicius et pastore dignius, *ipsum* me *ludere permisit*. Mox *ludere* animi caussa cantare. *Ludere* enim de omni re non gravi et operosa, ac de carmine tenui infr. Ecl. VI, 1 *Prima Syracosio dignata est ludere versu*.

11. *Non equidem invideo*. Κοὔτοι τι φθονέω Theocr. I, 62, quae forte verba hinc defendi possunt tamquam Maroni lecta. *miror magis* pro vulgari: sed potius; (*magis* i. q. *potius*, *imo*, Stat. Theb. I, 141. *Sp.*) non tam invideo, quam miror: *usque adeo totis agris turbatur*. (recte Spohnius: turbant milites omnia; minus commode Voss. de turba fugientium accipit. *Wr.*) In prosa per *nam* vel *quum* efferendum erat; miror te tam tuto et tranquille agere, quum tantae undique in nostris agris turbae et calamitates exortae sint; quum immissi in nostras possessiones coloni nostros agros occupent, nosque depellant. (Vocabulis *adeo*, *tantus*, *talis*, *is* pro *tantus*, similibus, periodos duas ita coniunctas saepe videbis, ut *nam* commode omittatur. Sed illa tum vocabula plerumque in initio periodi, priori annexae, collocari, hoc autem loco verba *usque adeo* in principium vs. 12. poetarum more reiecta esse, ut *nimirum* ap. Iuv. VII, 78. et *scilicet* ap. eundem VII, 159. notabis. *Wch.* — Quibus adde Heynii notam in V. L. ad Aen. V, 404. et meam ad A. XII, 831. *Wr.*) *Ipse*, eiectus paternis bonis, affecto quamvis corpore (nisi *aeger* pro *aegre* accipias, ut Aen. V, 468. 432, quo ducit *hanc etiam vix*), ago capellas, dum hinc migro etc. (*aeger* rectius de tristitia animi interpretantur Voss. Wunderl. Spohn. Iahn. et Doering. in

Protenus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corulos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
De coelo tactas memini praedicere quercus.

18.*SAEPE SINISTRA CAVA PRAEDIXIT AB ILICE CORNIX.*

13 *Protinus* nonnulli ap. Heins. et Burm., quos vide; vana disputatio; utriusque scripturae vis eadem; antiquior tamen scriptura *Protenus* corrupta per pronuntiationem *Protinus.* vid. Not. 14 *Hinc* Augustin. de Gramm. *Haec* duo. *corulos*: alii *corilos*, vel *corylos.* Nil refert; sed nullus dubito antiquam scripturam in his et similibus fuisse *u*: ex pronuntiatione autem fuisse comparatam cum Gr. *υ*; hincque tot voces per *y* scriptas invasisse Latinum sermonem. Conversae inde fuere nonnullae in *i*: ut *lacrimae* pro *lacrumae*, cum factum esset *lacrymae.* *densos* Leid. a m. sec. 15 *a* al., ut fere semper in antiquioribus membranis; seriores *ha.* *in media* Cod. Nonii Marcelli. *Silice in nuda* notat Quinctil. I, 6, 2 quod maluit poeta pro *nudo.* *conixa* sex MSS. antiquo more. v. Heins. 17 *De coelo memini tactas* Menag. 18 Versus hic a vetustioribus, etiam a multis serioribus, ut a nostris, fere abest; eiectus a Naugerio in Ald. tert. et iam ante ab Egnatio; adsutus et adumbratus ex Ecl. IX, 15. v. Heins. et Pier.,

Progr. Gothae 1824. 4. edito. Pro *aegre* ne accipiatur, notante Iahnio, vetat, quod statim subiicitur, voc. *vix.* — Pronomen *ipse* autem quam vim habeat, disces e Q. V. XVIII, 2, b. *Wr.*) 13. *Protenus*, porro tenus, longe a finibus, Servius ait. Simpliciter accipiendum pro: ante se agere; opp. τῷ *errare*, *vagari*, quod fit, dum pascendi caussa aguntur; at hic abiguntur. Unam vero *ducit*, fune trahit. 15. *connixa reliquit*, non modo *enixa est; reliquit*, maiorem etiam miserationem excitat: quod nec lacte alere nec secum ducere potuit. *silice in nuda*, non substratis herbis, Ge. III, 297 Edico — *et multa duram stipula filicumque maniplis Sternere subter humum.* 16. Bene haec ad superstitionem talium hominum dicuntur, cum adversi aliquid iis accidit. Debuisse se hanc calamitatem praevidere ait ex arboribus frequenter fulmine tactis: quod est inter ostenta. In *quercubus* ceterisque Servius aliique Grammatici hic argutantur. *laeva mens*, stupida, tarda. ut iterum Aen. II, 54 *si mens non laeva fuisset.* Horat. Art. 301 *O ego laevus* etc. contra *dexter*

Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

in cuius binis erat *dicebat ab ilice.* omisit versum nunc ed. Parmensis. Et 18. 19. aberat a Monac. 2. (Merito critici et antiquiores et recentiores versum 18. eiecerunt; etiam a Parisinis Codd. abest omnibus. Praeterea iure taxat Spohnius, quod, quum proximo vs. praecessisset *praedicere* et *quercus*, statim inferatur *praedixit* et *ilex.* *Wr.*) 19 *quis sit* septem Codd. ap. Heins. tres Burm. cum Goth. pr. Sed v. Heins. ad Ecl. II, 19 et passim alios. (*quis sit* Parisini 8. 11. 14. vid. Q. V. XXII, 1 et 4. *Wr.*)

ingeniosus et *dexteritas.* 19. (*Sed tamen:* haec formula declarat graviorem oppositionem, quam simplex *sed* aut *tamen.* Propterea hoc utuntur tum, ut post longiorem enunciationem insertam sensum, illa interposita distractum aut obscuratum, revocent; tum, ut, postquam ad alia deflexerat oratio, his missis, illud urgeatur, quod aut idem, qui loquitur, aut alius quis antea dixerat. *Sp.* Similis huic locus Ge. I, 79.: „*Sed tamen* alternis facilis labor;“ quae verba referenda ad vs. 71. Praeterea tenendum, his particulis iungi interdum res plane diversas, ut Ge. I, 305.: „*Sed tamen* et quernas glandes tum stringere tempus;“ i.e. hieme non solum fruuntur parto agricolae, sed procurant etiam quaedam. Aen. III, 541.: „*Sed tamen* idem (*equi, bellum portendentes*) olim curru succedere sueti: Spes et pacis.“ Porro urgent hae particulae sententiam iam ante explicatam: Cic. de Orat. II, 32. ed. Schuetz.: „*sed tamen* hominum est multitudo, non criminum infinita;“ sc. uti saepius iam dixi. Denique non est praetereundum, *sed tamen* interdum elliptice dici, hunc in modum: Ecl. IX, 55.: „*Sed tamen* ista satis referet tibi saepe Menalcas.“ i. e. sed non fraudabere his; nam etsi ego oblitus sum, tamen Menalcas ea tibi referet. Cic. de Orat. II, 35.: „quae quidem omnibus, qui ea mediocriter modo considerarint, studio adhibito et usu, pertractata esse possunt; *sed tamen* animus referendus est ad ea capita,“ etc. i. e. sed quamquam pertractata esse possunt, tamen animus etc. ibid. paulo inferius: „non possum equidem non ingenio primas concedere: *sed tamen* ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat.“ Nubem exemplorum vid. ap. Santen. ad Terent. Maur. vs. 754. — De vi Pronom. *iste* vid. Q. V. XVIIII, 1. *Wr.*) *da*, ede, dic, edissere, ut *accipe*, audi, Aen. II, 25. *Serv.* (Cic. Acad. I, 3, 10: „Sed *da* mihi nunc: satisne probas?“ Terent. Heautont. prol. vs. 10.:

T. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
Pastores ovium teneros depellere fetus.

21 *qua* Moret. un. a m. sec. *quoi* coni. Burm. qui haerebat in notione *τοῦ depellere*, ut esset: in cuius urbis gratiam, commodum et facilitatem victus, nos saepe lacte depellere solemus. vid. Not. 22 *deducere* unus ap. Torr. ad Hor. IV Od. 2.

„paucis *dabo.*" Val. Flacc. V, 219.: „Thessalici *da* bella ducis." Stat. Theb. VII, 315.: „Asopos genuisse *datur*;" i. e. traditur. Claud. de raptu Pros. III, 337.: „pater post proelia praedam Advexisse *datur.*" Ovid. Fast. VI, 434.: „Aeneas eripuisse *datur.*" *Sp.*) Notent in iis, quae sequuntur, tirones longas narrationis ambages pastoris imperitiae non male convenientes, ut ne (v. c. cum nupero *Poetices Gallicae* auctore, acutissimo homine, Marmontelio, *Poetique Françoise* T. II, p. 85. 86.) hoc vitiose fieri putes. Debebat narrare, se libertatis petendae caussa Romam venisse et cum hac, ut tuto greges pascere posset, a domino impetrasse: haec v. 34 sequuntur.

20. Adiit Tityrus Romam, cum alias tantum ad vicinum oppidum excurrere soleret. 21. *huic nostrae*, Mantuae, *quo* agnos agere solemus. *depellere* forte nimis violentum, nam portantur a pastoribus agni tenelli; ait Burmann. Verum ii, qui iam a lacte remoti lanio tradi debent, haud dubie agi et depelli possunt. Servius a lacte removere interpretatur, qua de re proprie *depellere* Ecl. VII, 15. III, 82. Ge. III, 187; quo tamen sensu additur fere *depulsus ab ubere, lacte.* aut ipsa res eo ducit. Calpurn. II, 47 *Ne depulsa vagos quaerat fetura parentes.* Sed *depellere* dixit pro pellere, agere; sic *compellere* Ecl. II, 30. ἐλαύνειν toties ap. Theocr. pro ἄγειν. ut statim III, 2 ταὶ δέ μοι αἶγες Βόσκονται κατ᾽ ὄρος, καὶ ὁ Τίτυρος αὐτὰς ἐλαύνει. (Andes vicus erat Mantuanus, ab urbe tribus passuum millibus distans; ipse in loco editiore, et ager Virgilianus prope Mincium fluvium, qui iam ad lacum dilatatus, ad radices montium. Quum igitur ex hoc loco editiore, uti iam patet e fluvii cursu, qui inde deorsum ad urbem fluebat, deorsum abigere deberent pastores pecus, ut in urbem venirent, intelligitur, proprie h. l. dici *depellere.* Plin. H. N. II, 78.: „in inferas partes *depelli.*" Sil.

Sic canibus catulos similis, sic matribus haedos
Noram; sic parvis conponere magna solebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit urbis,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. Et quae tanta fuit Romam tibi caussa videndi?
T. Libertas: quae sera, tamen respexit inertem;

28. QUAE,

23 *Sic catulos canibus* nonnulli; et *agnos* pro *haedos* nonnulli ap. Burm. 25 *Haec inter alias tantum* Franc. *tantum inter alias* Goth. pr. *altas* coni. van Hoven Campens. III, pag. 224. 26 *virgulta* quartus Moret. 27 *Ecquae* olim aliquae vulgg. ap. Fabric. Nam *Et quae* statim ab Aldo editum. 28 *Libertas*: *quae, sera, tamen r.* Alii aut non distinguunt, aut: *quae*, *sera tamen*, *r.* (*sera*, *tamen*, sero quidem, sed venit tamen; ὀψὲ μὲν, ἀλλ' ἦλθεν. Et *tamen* saepe sic ponitur, ut omissum sit in antecedentibus aut *etsi*, *quamvis* et similia, aut *quidem*. Propert. III, 4, 5.: „Sera, sed Ausoniis veniet provincia virgis." Prop. III, 15, 35.: „Sera, tamen pietas." De omisso *quidem* Cort. ad Sallust. Cat. c. 52. et 61. *Inertem* male ad senilem inertiam atque ad aetatem referunt; explicat ipse vs. 32 sq. sibi non curam peculii fuisse dicens. *Sp.* — Comma, quod erat ante

Ital. IX, 396.: „silicem, quem montibus altis *Depulerat* torrens." *Sp.*) 26. *Viburna* sunt fruticis s. virgulti genus flexile et lentum in saepibus obvium, viendis h. ligandis fasciculis utile. vid. Cerda. *Viorne*, *Wald-Rebe*, *Klein Mehlbaum*. Aiunt esse *Viburnum Lantana L.* (Vossio etiam *Schlingbaum*, *Wegeschlinge*, *Faulbaum* dicitur. *Wr.*)

28. *Libertas*, h. libertatis obtinendae spes ac desiderium. Ut nihil de ineptis huius loci interpretationibus dicamus, quas ipse Burman. sequitur, quamquam vix omnia ad liquidum perduci possunt, verba tamen nullum alium sensum suppeditant, quam hunc: Tityrus intelligendus est esse aliquis ex servis, quorum Romani tantum numerum in fundis suis et agris habebant, quibus sive agrorum sive pecudum cura mandata erat. Hoc pastorum genus isto tempore, quo latifundiis occupata erat Italia, conf. Plutarch. in Gracch. pag. 828 A. Appian. de B. Civ. I, c. 7, per omnem Italiam erat frequentissimum. Neque alius Corydon Ecl. II, 1. Sunt quidem et apud Theocr. V Comatas et Lacon, uterque ser-

Candidior postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, et longo post tempore venit,

sera, delevi. *Wr.*) 30 *R. tandem* Cod. Köler., non male. Sed totus versus tam scaber est, ut vix eum a poeta profectum, sed e margine illatum esse putem. Respicit locum Propert. II, extr. 71. 72.' v. ad Vitam Virgilii a. 717. (Satis frequens est hoc genus ἐπαναφορᾶς apud poetas Latinos; et

vilis conditionis; quamquam aliis in locis ipsi domini gregum loqui et canere intelligendi sunt. Sed in Italia villici, et quicumque in agris essent, non facile alia quam servili conditione aut libertini fuisse videntur. Qui homines an recte in pastoritio carmine, quod sensibus nostris nil praeterquam amoenissimam quamque et suavissimam vitae rusticae speciem exhibere debet, a poeta excitari potuerint, nunc non disputo; sed ii homines, si peculium sibi satis magnum parassent, pretio dominis soluto in libertatem se vindicare poterant. Nota res, de qua nemo facile dubitet. Subministravit tamen vir doctiss. auctoritatem Lipsii ad Tac. XIV, 42. Burman. ad Petron. 75, et Ovid. Am. I, 8, 63. cf. Apulei. Met. VIII, 43. Iam iisdem hominibus, nunc libertis suis, herus poterat greges suos committere, certa mercede dicta; unde pastores mercenarios memoratos legimus. Tityrus, qui per multos annos, dum Galateae amori indulserat, peculii parum diligentem rationem habuerat, iam senex factus, cum Amaryllidem, quae frugalior et parcior erat, amicam haberet, ut libertatem sibi compararet, Romam ad herum suum profectus est. Iam de libertate quidem, quam obtinuerat, iam v. 28. 29. 30 memoraverat; facilitatem tamen heri et humanitatem maximam expertum esse se significat, in primisque illud obtinuisse ait, v. 46, ut tuto ac libere greges suos pascere posset. *quae, sera, tamen r.* quae, etsi sero, tamen aliquando mihi contigit, ut v. 30 repetitur. *Respicere* de Libertate, ut proprie *Fortuna respiciens.* A deorum signis hanc designationem ductam esse, existimat Spencius Polymet. p. 155, nimis argute. *Pietas labores humanos respicit* Aen. V, 688. (vid. Spohn. in V. L. *Wr.*) — (29. *Candidior*, quod alii aliter explicant, referendum ad aetatem Tityri, qui vs. 47. senex dicitur. *Sp.* — Similiter Iuvenalis sensum: *olim tonsor meus* expressit I, 25.: „*quo tondente gravis iuveni mihi barba sonabat.*“ *Wch.*) 30. *Respexit tamen, et longo post*

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Virgilio quoque familiare esse, disci potest ex Weichert. Dissert. de versibus iniuria suspect. p. 94. etiam ex iis, quae adnotavi ad Eleg. ad Messal. p. 13. Et si scabrum hunc versum eiiciendumque Heynius censet, quid magis scabrum et insulsum hac oratione: „Candidior postquam tondenti barba cadebat; Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.“ Sed aliud quid haud dubie obversatum animo Heynii; sed quale hoc esset, non perspexit. Attigit rem Spohnius, vituperans eos, qui hanc verborum collocationem *longo post tempore* tanquam novam, aut minus usitatam reprehendant, simulque ostendens, non solum poetas, sed etiam solutae orationis scriptores ita locutos esse. Immo hic verborum positus sollemnis in prosa, adeo ut ab usitata loquendi ratione recedat, si scriptum ita fuerit *longo tempore post*, nisi ubi *post* cum accusativo iunctum, aut ubi *quam* sequitur. Idem valet de part. *ante*. Sed illud insolitum dixeris et novum, quod, quum alias eiusmodi formulae tempus ad aliquam rem certo aliquo tempore vel factam vel faciendam exigant, hoc loco nulla videatur institui diversorum temporum comparatio. Tribuendum hoc scilicet communi hominum viliore sorte utentium, qualis Tityrus, negligentiae, quam pulcre imitatur h. l. Virgilius; et comparare putandus est Tityrus suae servitutis diuturnitatem cum usitato adipiscendae libertatis tempore; quam quidem industrii ac diligentes qui fuerint, post quintum servitutis annum, aut maturius, adeptos refert Vossius, vocato in testimonium Cicerone Orat. Philipp. VIII, c. 11.: „Etenim, P. C., quum in spem libertatis s e x e n n i o post simus ingressi, d i u t i u s que servitutem perpessi, quam captivi frugi et diligentes solent:“ etc. Quanto post igitur Tityrus, senilem iam aetatem ingressus! *Wr.*) 31 *Galatea*, *Γαλάτεια*. male in multis *Galathea*.

tempore venit. Singula ad declarandum tempus, quo libertatem obtinuit, valere debent. In senectute *barbam* memorat, quia libertatem consequutus eam deponit. Contigit tamen, inquam, libertas, et multo post mihi data est, *postquam*, ex quo tempore, a Galatea relictus, in Amaryllidis, conservae (quam v. 3 carmine recolebat, et quae moerore suo ex Tityri absentia amorem suum prodebat vss. 37 sqq.), contubernio sum. Amicane illa proprie dicta, an quae in contubernio esset, Romano sensu, quandoquidem servorum non coniugium erat, sed contubernium, non dicam. *longo post tempore*, ut v. 68 iterum. Sic *tanto post* Ge. III, 476. Fatendum tamen, insidere his nescio quid invenusti et incomti: cf. V. L.; (ibi iam omnis scrupulus animo tuo eximetur. *Wr.*) quamquam et alia nonnulla in hoc primo carmine paullo ieiunius dicta videri possunt. Multo vero magis inficeta haec sunt, si cum aliis per alteram amicam, Mantuam,

Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima saeptis,
Pinguis et ingratae premeretur caseus urbi:

33. PECULI

34 *saeptis*, Hanc scripturam h. l. vix duo Reg. et Mentel., in aliis locis antiquiores agnoscunt. Nonnulli (*Wakefield. Wr.*) distinguunt post *pinguis*, ut sit *victima pinguis*, ut Ecl. VI, 4. At sic alterum, *caseus*, subiiceretur sine epitheto: quo extenuatur oratio: poetae itaque prius sine epitheto relinquere solent, alteri epitheton addere. (Colum. VII, 8.: „Is (*caseus*) si tenui liquore conficitur, quam celerrime vendendus est, dum adhuc viridis succum retinet: si pingui et opimo, longiorem patitur custodiam.“ *Sp.* — Copula *et* autem non ita raro postponitur uni vocabulo a Virgilio; cfr. Ge. I, 304. 402. Aen. I, 35. 333. III, 430. 668. IV, 124. VIII, 517. XI, 367.; duobus XII, 381; sed idonea cum excusatione. *Wr.*) *erraret victima* Parrhas.

per alteram, Romam declarari pronunties.

34. Quamvis iuvencus unus et alter ex meis armentis deductus venderetur in urbe, aut eo deportarentur a me casei. Habuit autem Virgilius in animo Catull. XX, 10 — 13 (al. CXIV), si quidem Catulli carmen est. Georg. III, 400 *Quod surgente die mulsere horisque diurnis, Nocte premunt: quod iam tenebris et sole cadente, Sub lucem exportans calathis*, adit oppida *pastor*. (Fronto: „Victima maior est; ut vitulus; hostia minor; ut agnus.“ *Sp.* — Leguntur haec apud Front. in Different. Vocabulor. *Wr.*) 35. *ingratae*, quod nihil inde argenti referret, v. seq. Burmannus nimis argute exponit: *Mantuae iam non gratae, postquam occupata a veteranis, novis colonis.* Martinus pro *infelici* accipiebat. (*ingratam* comica morositate dicit: non tantum dedit, quantum mihi videbatur, et quanto opus erat ad ornatum Galateae. *Sp.* Hanc explicationem praefero ei, quam Paldamus ad Propert. p. XLVI. proposuit: „*ingrata urbs*, i. e. negligens accepta et mox consumens, et iccirco semper nova poscens.“ *Wr.*) Ceterum similia sunt illa Moreti 81 *Nonisque diebus Venales olerum fasces portabat in urbem; Inde domum cervice levis, gravis aere, redibat.* (cfr. etiam Wunderl. Observ. in Tib. I, 5, 67. *Wr.*)

Non umquam gravis aere domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid maesta deos, Amarylli, vocares;
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta, vocabant.
T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,

37 pro *Amarylli* al. *Galatea*, ita malit Cerda; inani allegoriae servandae studio. (Male *Galatea*; quod vel ex vs. 32. sq. intelligitur. Miratur Meliboeus eam, quae neglexerit opus; id solebat Galatea; in hoc igitur nil mirum; sed mirum in Amaryllide. *Sp.*) 38 *mala* Rom. a pr. m. et in alio scriptum *poma* in rasura. 39 *Tityrus hinc aberat ipse* Goth. pr., perperam.

37. Nunc in animum revocat moerorem Amaryllidis, cuius caussam ignorabat tunc Meliboeus, nunc facile assequitur. Ceterum desiderium Tityri absentis bene poeta exprimit; quod vero subiicit 39: *Ipsae te, T.*, etsi bucolici carminis nota figura est (sic apud Theocr. IV, 12), ab hoc tamen loco, si recte iudico, aliena est. Quorsum enim nunc hoc, cum de Amaryllidis desiderio agebatur? (H. Vossius statuit, omnia resonasse vocibus desiderio absentiae moerentis Amaryllidis; cui interpretationi favent verba Propertii I, 18, f.: „*Sed qualiscunque es, resonent mihi* Cynthia *silvae, Nec deserta tuo nomine saxa vacent.*“ *Wch.* — Nihil erat, quod in his reprehenderet Heynius; neque Vossium et Wunderlichium recte statuisse de sensu horum verborum puto. Nam ut omnino affectus hominum in Bucolicis ad ipsam naturam, arbores, fontes, transferri solent, ita hoc loco desiderium, quo Amaryllis affecta erat, etiam arbores, fontes, omnisque locus iste sensisse narrantur. Aut quid faciendum erit hisce: Ecl. X, 13. sqq.: „Illum (*Gallum*) etiam lauri, etiam flevere myricae; Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem Maenalus et gelidi fleverunt saxa Lycaei.“ cf. etiam Mosch. III, 29. sqq. Ceterum de significatione pronom. *ipsae* vid. Q. V. XVIII, 2, a. Recte autem negat Spohnius, verba *haec arbusta* de arboreto cum vitibus, quae est Vossii sententia, capienda esse; fruticeta significari, ex vss. 2. 14. sq. apparere. *Wr.*)

41. *Quid facerem?* necessario mihi Romam proficiscendum erat, nulla Amaryllidis querelarum ratione habita, cum neque

Nec tam praesentis alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi iuvenem, Meliboee, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

43 *quot annis* divisim antiquiores. v. Pier.

libertatem recuperare alibi, neque tam *praesentes* h. propitios, faventes (v. Cerda) deos, tam praesens eorum beneficium, alibi experiri possem. 43. Hac in urbe herum meum vidi, tam munificum et lenem, ut eum pro deo colere decreverim. Non enim eum diversum facere videtur a iuvene. Dicta haec esse respectu ad Caesarem Octavianum habito, dubitari vix potest. Nec tamen sunt nimium urgenda: alioqui dicendum esset, Octavianum possessiones in agro Mantuano habuisse, in quo Tityrus esset. (Herus, Virgilius, Romae tum fuit; Tityrus est senex villicus; Octavianus deus et iuvenis. Tityrus ut servus ab hero, Virgilio, libertatem impetravit, ut villicus ab Octaviano immunitatem et integritatem agrorum, quorum curam herus ei mandaverat. Sic omnes difficultates, quae interpretes vexant, removentur; alioqui, si Tityrus aut ipse Virgilius, aut si idem et herus et deus, haec explicari nequeunt. *Sp.* — Res ita cogitanda: Virgilium, herum, voluntatem *iuvenis*, Octaviani, erga se benignam de agro servando tum aperuisse. *Wch.* — Equidem in his servi herique personas ita iunctas putaverim et mixtas, ut omnis eas accurate inter se discernendi conatus irritus sit et inanis. Certe, quae vs. 47. sq. Meliboeus servo dicit, quis non videt, ad herum esse referenda? *Wr.*) Ei se menstruis sacris litare velle ait. cf. v. 7. 8. *fumant* pro fumabunt. (Falsum hoc; iam enim coeperant fumare. Nam Tityrus mense Iulio aut Sextili ineunte Romam abierat; quod iniecta vs. 39. mitium pomorum commemoratio indicat. Atqui hoc colloquium Octobri exeunte habitum fingitur; vid. not. ad vs. 82. Quod autem deus vocatur Octavianus, ao. 725. demum deus et appellari et coli coeptus est; ac primum quidem ipse Pergami et Nicomediae sibi templa strui permisit. At vero (1) iam ao. 712. Kal. Ian. ἡμίθεος habitus Iulius Caesar et Divus dictus, Octavianus autem se Divi filium appellabat. (2) Romani iam proni ad tales honores Iulio Caesari tribuendos, dum in vivis erat.

Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut ante, boves, pueri; submittite tauros.

45 *Hoc* reposuit Wakef. et necesse esse ita legi pronuntiat. *primum* Longob. Pierii. 46 *greges* Menag.

(3) Octavianus tum potestatem summam habebat eamque graviter exercebat in Italia. Antonius maiore quidem ibi auctoritate et gloria militari florebat; sed ille aberat in Asia; hinc penes Octavianum erat arbitrium rerum gerendarum. Asinius autem iam discesserat e provincia, quae quidem valde favebat Octaviano, ut postea videbimus. Atque (4) omnino veteres sic de potentioribus; ut Graecos mittam, Horat. Serm. II, 6, 52.: „deos quoniam propius contingis;" i. e. Octavianum, Maecenatem, Agrippam etc. Epist. I, 19, 43.: „Iovis auribus ista servas." vid. Arnald. Lect. Gr. p. 177. Iacobs Anthol. Gr. T. VIII. (an XI.? *Wr.*) p. 191. et infra Ecl. IV. Pollionis puerum deorum sobolem dici videbimus. — Colit autem Tityrus Octavianum, ut Larem domesticum; Horat. IV, 5, 34.: „et Laribus tuum miscet numen;" hinc ei bis senos dies fumant altaria, non continuos quidem, sed singulis mensibus, Kalendis quidém, aut Nonis, — quas omittit Servius — aut Idibus: Cato de R. R. — a Voss. laud. — c. 143, 2.: „Kalendis, Idibus, Nonis, festus dies cum erit, coronam in focum indat; per eosdemque dies Lari familiari pro copia supplicet." *Sp.*) 45. Hic, cum Romae essem ipsumque herum adiissem, primum tuli responsum illud, h. facultas nobis data est, ut nos pueri, vernae, servi, libere pasceremus et tauros submitteremus. Color similis carminis Agathiae: Analect. Brunck. To. III, p. 46. XXXVII. *Responsum* non nunc eo sensu, quo oracula hinc iussa dicuntur: nec tam magnifice, quam apud Horat. C. S. 55 *Iam Scythae responsa petunt* · sed simpl. respondit petenti, annuit. (Quo sensu voc. *primus* accipiendum videatur, expositum Q. V. XXVIII, 5. *Wr.*) *Submittite tauros.* Varie interpretes exponunt. Servius cum aliis: iugo submittere ad arandum: recte, modo *iugo*, *aratro*, aut simile quid adiunctum esset; etsi vel sic a pastorum persona alienum foret. *Submittere* est alere ad gregem supplendum; nam subiunguntur reliquis et aggregantur ii tauri, quibus grex suppletur. Ge. III, 73 *quos in spem*

M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt!
Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus

48 Ex hoc et v. 52 expressus v. 11 in Epigr. 177 Anthol. lat. I, 1 *Haec tibi semper erunt, hic inter flumina nota* etc. Totum carmen ex Virgilianis versibus est contextum.

statues submittere gentis. cf. 159. v. Burm. h. l. Gesner. in Thes. *Submittere* enim esse mittere in alterius locum, supplere, dubitandum plane non est. An dictum esse possit pro: *tauros admittere*, dubitare licet. Femina submittitur, non taurus bovi, ut *submittere equas* Pallad. Mart. 13, 65 *submittendae tauris vaccae*, idem Iul. 4, 1; *in feturam submitti possunt vaccae* ibid. Nemesianus tamen dixit Cyneg. 114: *Huic* (cani feminae) *parilem submitte marem:* aliud autem exemplum nondum vidi. Nisi et ibi est submittere ut admittatur. v. Ulit. ad e. l. Theocritus IX, 3 eadem forma uti videtur: *Μόσχως βωσὶν ὑφέντες, ὑπὸ στείραισι δὲ ταύρως;* etsi et hic dubia lectio est, cum in aliis *ἐπὶ στ.* sit; et vix *ὑφιέναι* eodem versu duplici sensu dixit poeta, ut et sit *vitulos uberibus matrum admovere* (ut vulgo ea vox adhibetur, v. c. IV, 4 *ἀλλ' ὁ γέρων ὑφίησι τὰ μόσχία*), et *admittere vaccis taurum.* Debebat ad e. l. audiri Reiskius, nimium interdum neglectus. (Res rustica duabus maxime continetur rebus, re pecuaria et agri cultura. Bene igitur haec iuncta, si *tauros submittere* de aratione explicabitur. Neque hanc alienam a suis pastoribus censuisse Virgilium, quum aliunde patet, tum ex ipsius huius Ecl. vs. 71. sq. *Tauros* autem *submittere* dictum volo pro *domare tauros*, sc. ut iugum ferre discant. Cui explicationi favent ea, quae leguntur apud Rutil. Itiner. I, 142.: „Submittant trepidi perfida colla Getae.“ De supplendo grege si capias, vide, ne dicendum fuerit *iuvencos submittere*, non *tauros;* tauri enim iam adulti, non submittendi igitur, sed iam submissi. *Vitulos submittere* Ge. III, 159. *Wr.*)

47. *Ergo tua rura manebunt* tibi, non eripientur, *et* ea quidem *satis magna*, ad pascenda armenta. (Verba *tua rura manebunt* explicanda ex formula in iudiciis sollemni: *meum est.* Vid. Brisson. de Form. et Soll. P. R. Verbis l. V. §. 19. Sic infra Ecl. IX, 4.: „Haec mea sunt: veteres migrate coloni!“ cf. etiam Ecl. III, 23. Hinc gravius pronunciandum pronomen *tua*, non verbum *manebunt. Wr.*) Quae

Limosoque palus obducat pascua iunco.
Non insueta gravis tentabunt pabula fetas;

49 *obd. omnia* ms. Köler. e sup. versu. 50 *pascua* nonnulli ex antec. Pro *fetas*, aut ut vulgo male scribitur (est enim a feo) *foetas*, nonnulli cum Goth. sec. *foetus*, ut sint agni.

sequuntur, varie interpungi et exponi possunt. Aut ut nova sententia fiat: *Quamvis — obducat pascua iunco: Non* (tamen) *insueta g.* (Ita Wakefield. qui comma post *iunco* posuit. *Wr.*) aut ut cum antecedenti iungas: *et tibi magna satis, quamvis lapis — iunco. Non i.*, ut sit sensus: *manebunt tua pascua, satis tibi magna, quamvis lapis et palus omnia obducat.* Iam hoc duplici potest modo dictum esse, aut ut ager ille Tityri saxosus et palustris sit; aut ut inter aliorum agros saxosos et palustres pascua Tityrus habeat satis bona et tolerabilia. Hoc praeferam, ut neglectum culturae agrorum colonis suis ereptorum ea res arguat. Scilicet haud dubie haec dicta sunt cum respectu fortunae istorum temporum. Prioribus dominis erepti agri a veteranis male culti sentibus horrebant, lacunis et paludibus erant obducti: id quod multo magis ita se habere debuit in agris ad Mincium fl. sitis, cuius et stagnatione et frequenti exundatione paludes facile existere poterant; erant autem Maronis agri a clivo inde collis ad eum fluvium siti, quibus adiacere debuere alii eodem situ eademque conditione: Ecl. IX, 7. VI, 12. Ge. III, 14. 15. II, 198. 199. Aen. X, 205. 206. Nunc igitur Meliboeus pergit v. 50 comparare suam calamitatem: cum, inquit, a meis agris discedendum mihi sit: neque ex partu male affectas capellas conveniente pabulo reficere, neque, cum mihi illae, qua sors dabit, agendae sint, satis cavere iis possum, ne in greges contagio, quod v. 51 *malum* h. noxium dicitur, tactos, aut in infecta saepta incidant. Sic etiam in sqq. istius sortem cum sua comparat. (Virgilianus ager describitur, partim ad radices montium saxosorum et silva tectorum situs, partim ad ripam Mincii fluvii, qui exundans et stagnans quaedam paludosa fecerat. Sed attenuantur opes artificiose per vicinum Meliboeum, 1) ut adsit fides, absit invidia; 2) ut Virgilius paucis contentus videatur; 3) ut militi non larga possessio, sed tenuis et macer agellus ereptus videatur. *Sp.*) 50. *gravis — fetas*

Nec mala vicini pecoris contagia laedent.

51 *Non* Schol. Iuven. II, 81. *Ne mala — laedant* Charis., male.

dixit, ut *fetas* intelligas enixas, partu liberatas, ut saepe: vide vel Burm. ad Sammon. c. 13. cf. Gesner. Thes. h. v. Eo sensu *feta vulpes* ap. Horat. III, 17, 4, ut recte Bentleius accipit. *Gravis* h. aegras e partu. (*Gravis* sane interdum pro *gravidus;* Aen. VI, 516.: „fatalis equus — armatum peditem gravis attulit alvo.“ I, 274.: „sacerdos Marte gravis.“ Sed h. l. *graves* i. q. *languidas, aegras;* ut ap. Horat. Ep. 2, 57.: „gravi malvae salubres corpori.“ Cic. ad Sen. post red. 6.: „graves oculi eorum, qui nondum edormivere crapulam.“ *Fetae* autem prima significatione sunt *gravidae;* quod verum esse, docent frequentes metaphorae: Cic. de Nat. D. II, 62.: „terra feta frugibus.“ Ovid. Ep. ex P. I, 7, 13.: „regio nec pomo feta, nec uvis.“ Virg. Aen. II, 238.: „machina feta armis.“ Sic furore, ira, bello feta, i. e. plena. Iam latiore sensu *fetae* dicuntur etiam enixae, partu levatae, ut fetura conditio ante et post partum: Varr. R. R. II, 1. Colum. VII, 3. Hic quidem gravidae, in utero habentes, ut Ecl. III, 83.: „Dulce — Lenta salix feto pecori.“ *Sp.* — Sed compara cum his, quae paulo post allaturus sum *Wr.*) *Tentare* de morbis proprie. Ita non necesse cum aliis distinguere post *pabula*, et *graves*, gravidas, *fetas* autem, quae peperere, intelligere, ut Cerda fecit. *insueta* tandem *pabula* vel quia ignarum pecus non sentit noxias herbas esse quas depascit: (cf. Becman. ad Antigoni hist. mirab. c. 20 extr.) vel omnino, quia corporibus infirmis ea non salubria sunt, quibus non adsuevernnt. (Ut haec recte intelligantur, tenendum est, suarum pecudum respectu ea dici a Meliboeo. Qui quum ipse capram modo enixam, aegram igitur e partu, duceret, cfr. vss. 13. sqq., accedebat id incommodi, ut ex alio in alium locum depulsae capellae semper mutarent pabula; quod perniciosum esse, aegris maxime, satis constat. Non ea sortis iniquitas premebat Tityri gregem. Neque etiam verendum erat Tityro, ne suus grex, non coactus extra consuetos fines vagari, ex vicinia contaminatorum gregum detrimenti quid caperet. Iam vss. 50. sq. ita cum vs. 52. cohaerent, ut particula adversativa *sed* omissa sit. Sic demum suam vim nanciscitur vo-

Fortunate senex, hic inter flumina nota

52 *intra* Goth. sec.

cula *hic* vs. 52. Et quum e vulgari ratione oratio sic esset instituenda: Non tu exulans a paterno rure gregis tui perniciem videbis; sed hic tuis frueris commodis securus: poetica et vi et copia ita insigniter haec adornavit Virgilius, ut locus hic, tenerrimi affectus plenissimus, in paucis suavis sit ac iucundus. Hinc etiam patet, recte post vs. 49. punctum poni. Vid. etiam Voss. *Wr*)

52. *Flumina nota* Mincius et Padus; quorum prospectus ex eo loco esse potuit: nescio saltem, an de situ horum agrorum, de quibus hic agitur, satis constet; Mincius, ex lacu Benaco ubi processit, non longe a Mantua lacus fit quinquies mille passuum, mox aliquantum progressus Pado se iungit. Iucundus vero ille tractus et bonus pascuis. v. Georg. II, 198. 199. Ab aliis tamen flumina de campestribus rivis istius loci accipi video. Subiunguntur sane *fontes;* durum tamen altera ex parte, in regione intra Padum et Mincium sita *flumina* si memorentur, de rivis potius, quam de illis proprie fluminibus dictis esse cogitandum. (F l u m i n a n o t a, ex poetarum loquendi ratione, non possunt esse alia, quam ad quae venire Tityrus, ad quae gregem compellere solebat, non, ad quae prospectus tantum patet; consuetudinis enim frequentisque usus, atque inde ortae caritatis, notionem sustinet hoc vocabulum, ut Aen. II, 256.: „Litora n o t a petens." III, 657.: „inter pecudes se moventem Pastorem Polyphemum et litora n o t a petentem." VII, 500.: „quadrupes n o t a intra tecta refugit." Ge. I, 363.: „n o t a s que paludes Deserit — ardea." Subit etiam Homericum illud ἤθεα. Cfr. praeterea Aen. II, 401.: „Scandunt rursus equum et n o t a conduntur in alvo." VI, 689.: „Datur ora tueri, Nate, tua et n o t a s audire et reddere voces." Vid. Eleg. ad Messal. pag. 22. Iam vero vix videtur is situs locorum fuisse, ut Virgilii praedium ad confluentes Mincii et Padi quaerere liceat. At enim quid impedit, quominus de uno Mincio loqui poetam existimes? Sic f l u m i n a de uno flumine passim apud Virgilium; ut *flumina Thermodontis* Aen. XI, 659. *Hebri* XII, 331. *adhuc ignota precatur flumina,* puta Tiberim, VII, 138. Sed negat Vossius, Mincium significari, qui lacum ibi efficiat, a quo abhorreat fluminis vocabulum. At certe ipsius

Et fontis sacros frigus captabis opacum.

53 *frigus captabis.* *tentabis* unus Rottend.

Mincii nomen infra legitur Ecl. VII, 13.; tum non ita constat de agrorum Virgil. situ, ut pro certo illud affirmare liceat, quod contendit Vossius. Sed ut fateamur, incerta haec esse, manet tamen difficultas, ad quam mireris neminem interpretum offendisse. Quid enim hoc: „frigus captare inter flumina et fontes?“ Vossium si sequaris, flumina per rivos campestres explicantem, coll. Ecl. V, 84. Ge. IV, 54., facilis erit emendatio: „hic inter flumina nota Ad fontis sacros.“ Quum autem constet, in libris mss. saepissime inveniri *at* pro *ad*, erit fortasse, qui ita scribendum censeat. Sed, nisi egregie fallor, omnia sana sunt. *Inter* aliquoties cum verbis motum indicantibus iungitur, ita tamen, ut substantivum illi praepositioni subiectum plures vel personas, vel res complectatur, quas inter medias venire aliquid dicatur. Ecl. II, 3.: „inter densas, umbrosa cacumina, fagos Assidue veniebat.“ Aen. V, 618.: „inter medias sese coniicit.“ Commode Servius ad Aen. XII, 437.: „te (Ascanium) magna inter praemia ducet: (Aeneas:) ad praemia.“ Cic. Catil. I, 4.: „Dico te priore nocte venisse inter falcarios;“ id est, ad falcarios. vid. Moebius ad h. l. Ad quod proxime accedit illud, quum quis inter tecta fugere, se recipere dicitur, et similia. Tum inter designat etiam locum, in quo quid medium versatur: Aen. II, 681.: „Namque manus inter maestorumque ora parentum Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex.“ VI, 658.: „canentes Inter odoratum lauri nemus.“ VIII, 608.: „At Venus aetherios inter dea candida nimbos Dona ferens aderat.“ IX, 502.: „Illam Corripiunt interque manus sub tecta reponunt.“ X, 890.: „inter Bellatoris equi cava tempora coniicit hastam;“ quod cave ita dictum existimes, ut IX, 750.: „Et mediam ferro gemina inter tempora frontem Dividit.“ Iam vero vocabulum *flumen* simili ratione h. l. positum, qua Aen. VII, 714.: „Qui Tetricae horrentis rupes, montemque Severum, Casperiamque colunt, Forulosque et flumen Himellae;“ i. e. regionem adiacentem flumini. Quocum conferas Eurip. Electr. vs. 1.: *Ὦ γῆς παλαιὸν Ἄργος, Ἰνάχου ῥοαί.* Ge. II, 110.: „Fluminibus salices, crassisque paludibus alni

Hinc tibi, quae semper, vicino ab limite, saepes

54. HINC, TIBI Q. SEMPER VIC. AB LIMITE SAEPES

54 *a limite* Ven. *saepes* Rom. et Oblong. Pierii: et sic alibi vetustiores. cf. ad v. 34. Haud dubie versus totusque locus contaminatus; quem se non intelligere iam Markland. ad Stat. I Silv. 3, 43 professus est; suspectum etiam Burmann. merito habuit. Haeret interpretatio in *quae semper*, quod ieiunum, et in defectu verbi in enuntiatione *quae saepes*. Burm. tentabat: *Hic tibi quae surgit*, vel *serpit v.* Multa possent alia coniectari: ut *hinc tibi vicino praetenta* (l. *praetexta*) *ab limite saepes — Saepe levi somnum suadebit inire susurro*: nisi haec et alia longius recederent. In ms. Köler. erat: *Hinc tibi, vicino q. semper ab limite sepes.* Iungunt alii: *Hinc tibi quae.* Sedes vulneris manifesta est: *Hinc . . . . vicino a limite saepes* etc. — Licet explere lacunam multis modis: quis tamen veram vocem se assequuturum esse speret! quam exturbasse videtur vox *saepes* temere iterata; et, cum vitium animadversum esset, ineptis verbis, *tibi quae semper*, expleta est lacuna. (Vix est credibile, quantum editores et interpretes in his vss. minime, si lectionem spectas, affectis, aut ad intelligendum difficilibus, desudarint vel emendandis, vel explicandis. Proxime ad verum accesserunt Vossius, quem Wunderlichius sequitur, Spohnius in nott. mss. et Iahnius; omitto alios. Primum mutanda fuit interpunctio Heynii, et comma post *tibi*, non post *hinc*, ponendum. Iam iungenda sunt haec: *Hinc — a vicino limite.* Quae traiectio verborum in simpliciore et paulo negligentiore pastorum sermone tantum abest ut vituperanda sit, ut suam quandam habeat gratiam. Simile quid supra observavimus in V. L. ad vs. 30. Ac prorsus Virgilianum illud *Hinc a vicino limite.* Sic adverbiis locum indicantibus appositionis quadam ratione similia subiunguntur Aen. II, 18.: „*Huc* delecta virum sortiti

Nascuntur, steriles saxosis montibus orni.“ Itaque nostri loci hanc puto esse sententiam: hic vel ad flumen vel ad fontem captabis frigus, sub arboribus umbram facientibus proiectus. Atque *inter flumina et fontes* poeta dixit referens hoc ipsum *inter* ad arbores ibi positas, ut plena sit sententia: inter arbores ad flumen. Cfr. Ecl. II, 3. supra laud. Non sensit horum verborum difficultatem Wunderl. Obs. ad Tibull. pag. 16. *Wr.*) 53. *Frigus opacum* est frigus loci opaci, nemoris umbrae. Ecl. II, 8.

54. Hunc locum, uti nunc se habet, ita expedire, ut nihil supersit quod offendat, quamcunque rationem ineas, non adeo facile est. Inter ceteras tolerabilior ratio haec est, quam Burmannus quoque iniit, verbis in hunc modum iungendis: *Hinc saepes a limite vicino*, h. agrum vicinum a tuo disterminans, limitanea, (nisi malis *Hinc a limite vicino*, h. e. ab ea parte,

Hyblaeis apibus florem depasta salicti,

corpora furtim Includunt caeco lateri." Ecl. III, 12.: „hic ad veteres fagos." Aen. III, 616.: „Hic me, — — Immemores socii vasto Cyclopis in antro Deseruere." VI, 305.: „Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat." Simile illud Aen. VIII, 47.: „Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis Ascanius — condet — Albam." Inclusi verba *vicino ab limite* commatibus. Alii, quos ipse sequerer, ni verior mihi h. l. ea videretur ratio, quam ingressus sum, verba *vicino a limite* iungunt substantivo *saepes*, ut ita dictum sit, quemadmodum illud *nostris ab ovilibus agnus.* Sic Spohnius, laudans Broukhus. ad Propert. IV, 6, 37. Rutgers. Lectt. Venus. p. 358. Burm. ad Anthol. I. p. 294., quibus adiicit Iahnius Ge. III, 2. Schrader. ad Musaeum pag. 157. et suam notationem ad Ovid. Met. IX, 136. Porro in his *quae depasta* omisso verbo auxiliari durior quidem ellipsis, sed non destituta exemplorum copia: Vossius affert Ecl. VIII, 24.: „qui passus." et Ge. IV, 89.: „*qui visus.*" His adde multo illis duriora: Aen. I, 234. sqq.: „Certe — — Hinc fore ductores —, Qui mare, qui terras omni ditione tenerent, Pollicitus (*es*)." V, 192.: „promite Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi (*estis*)." V, 687.: „Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum (*es*) Troianos, si quid pietas — labores Respicit humanos." IX, 675.: „Portam, quae ducis imperio (*ipsis est*) commissa, recludunt." Denique ipsam illam multum sollicitatam voculam *semper* nullo pacto desiderari posse, clarius fortasse elucebit, haec ipsa verba si Graeca fecerimus: **ὁ ἰτεών, ὃς ἀεὶ κατανενεμημένος ἐστί,** sive **κατανενέμηται·** i. e. cuius flores, simulac singuli proveniunt, aut succum, unde mel fieri possit, gignunt, statim depascuntur. *Depasta* enim h. l. propriam habet Perfecti vim. Aliud autem significant haec: **ὃς κατανενεμημένος ἐστίν,** i. e. qui iam non potest amplius depasci; cui sententiae adversantur ea, quae sequuntur: „Saepe levi s." etc. Ut igitur paucis, quae disputavi, comprehendam, sententia haec est: „Hinc, a vicino limite, saepes, quae semper Hyblaeis apibus florem salicti depasta (est), saepe tibi levi (apum) susurro suadebit somnum inire." Et *salicti*, quod secundum vulgarem rationem e voc. *saepes* pendere debebat, poetice iunctum est voc. *flores.* Quae quum ita sint, nemini facile emendationem probabit Doeringius, in Programmate supra laud. propositam: „*Hic*, tibi quae *superat*, v. a. l. s." etc. addita explicatione: „tua manet, tibi non, ut aliis, eripitur." coll. Ecl. IX, 27. Nimis etiam

qua vicinus limes est, ut Oudendorp. ad Suet. Aug. 91 monet,) *quae semper depasta* est *florem salicti apibus*, cuius salices, e quibus ipsa structa est (cf. Georg. II, 434. 435. 436), semper depascuntur ab apibus (quas epitheto ad ornatum facto *Hyblaeas* a monte Siciliae appellat), *suadebit saepe tibi susurro levi* apum (καλὸν βομβεῖν Theocr. dixit I, 107 et V, 46.) inire somnum. Ultima expressit Auson. Ep. 25, 12 *Hyblaeis apibus saepes de-*

Saepe levi somnum suadebit inire susurro:
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo.

56. SUSURRO.

tenue illud: saepes, quae tibi superat. Neque adsenties Lachmanno, ad Propert. IV, 2, 29. [III, 3.] ita scribenti: „Verbum substantivum in talibus omitti non potest, nisi ita fiat, ut alibi lateat, tamquam h. l. in particula *hic* (quam e coniectura illuc intulit Lachm.). Ita scilicet latet cum in multis aliis bonorum scriptorum locis, tum in difficili loco Virgil. Ecl. I, 54.: Hinc, *tibi quae, semper* etc. Ita cape: Hinc saepis est, quae tibi saepe levi susurro somnum inire suadebit.“ *Wr.*) 55 *salicta* Prisc. ed. Putsch. laudat, vitio operarum. 56 *suadebat* Goth. pr. 57 *alte* unus Heins. *ad aures* Parrhas. quod refellit Burmann. (*Hinc* non erat, quod Doering. l. l. in *hic* mutatum vellet; respondet praegressae eidem particulae vs. 54. *Wr.*) 58 *rauci* apud Pier. nonnulli. 59 Serv. h. l. laudat: *turtur cessabit ab u.*

pasta susurrat. (Cfr. cum his Ge. II, 434. sqq.: „salices — Sufficiunt saepemque satis et pabula melli.“ *Sp.* — Sententiam horum vss. in V. L. a me explicatam invenies. *Wr.*)

57. *Frondator*, qui vites amputat et vitium folia stringit, decerpit. vid. Georg. II, 365 seqq. 400. 407. 410. Ecl. II, 70. IX, 60. *ad auras*, uti de *clamore*, eum *exire in auras*, *tolli ad aethera* etc. conf. Burm.; alii *spirantibus auris et aestum levantibus;* subtilius etiam alii. Aliter dicta turris *stare ad auras* alte Aen. VI, 554. *sub rupe* in rupe, accipit Burm. (Male; sed ad radicem, clivum saxorum seu montium saxosorum alte surgentium. — Sane quidem ista omnia Augustum mensem respiciunt, ut docent Turneb. et Voss. Sed non ita haec dicuntur, ac si nunc fiant, sed sunt oblectamenta diversi ab hoc temporis; cf. Ecl. II, 46. Quapropter haec non indicant tempus, quo facta sit haec ecloga. *Sp.*) Mox v. 59 *gemere* turturum ac columbarum proprium. v. Cerda. et *aeria ab ulmo*, perpetuo arborum epitheto, ut multi docuere, et Burmannus ad Anthol. lat. pag. 100. (Quid sit *ad auras canere*, disces ex Q. V. X, 1. Frondatorem perperam Servius avium quoddam genus esse statuit, deceptus ille transitu ad aves per hanc formulam facto *nec minus interea*.

T. Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,

60 *in aethera* Gud. et duo alii: quartus Moret. pro diversa lect. *in aequore*, quod ad iustas oppositionis leges accommodatius foret: (at variata oratio suavior. *Wr.*) itaque placet Burm. et Trillero Obss. Crit. c. 27 et olim Cerdae; malim et ipse, modo non correctorem redoleret. Recepit nunc Wakefield. (Acute vidit Iahnius, *in aequore* ex sq. *in litore* ortum esse. Sententia, si *aequore* probas, haec est: ante cervi piscium naturam induent; ubi, quid sibi velit *levis*, non intelligas. Longe aliud est, quod legitur Aen. V, 819.: „(*Neptunus*) Caeruleo per summa levis volat aequora curru." Atque ut *leves cervi* parum aptum natantibus epitheton, sic aptissimum volantibus: Aen. V, 838.: „levis aetheriis delapsus Somnus ab astris." VI, 16.: „(*Daedalus*) Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos, Chalcidicaque levis tandem super adstitit arce." *Wr.*)

Meliboeus multiplicem amoenitatem istius praedii extollens commemorat primum flumen ac fontem opacis fruticibus vel arboribus obumbratum; tum propinquum salicetum, apum copia frequentatum, vineam, cui rupes imminet, et maiorum arborum silvam, quas amant palumbes et turtures. *Nec minus interea*, i. e. et simul cum frondatoris in vinea occupati cantu ex alia parte palumbium silvestribus locis nidificantium gemitus audietur. Turtur avis domestica, in villis nutriri solita; cf. Varr. de R. R. III, 8. Colum. VIII, 9. Pallad. I, 25. De palumbibus loquens ita refert Plin. Hist. Nat. X, 35.: „Cantus, omnibus — i. e. *omni columbarum generi* — similis atque idem, trino conficitur versu praeterque in clausula gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus." Unde intelligitur, falli eos, qui tantum, quum incubent, canere illos referant, perperam allato loco Plin. XVIII, 28. Ceterum formula transitioni inserviens *Nec minus*, et *Nec minus interea* multum frequentatur Virgilio; cf. Aen. I, 633. III, 482. VI, 211. 475. VII, 572. XI, 203. XII, 746. *Wr.*)

60. *Ante leves ergo*, quasi dicat: recte utique haec bona mea enumeras, Meliboee, et propterea grato per totam vitam in patronum meum ero animo; id quod omnino ad pietatem liberti spectabat. *Pascentur in aethere cervi*, pro volabunt, *et maria destituent piscis*, h. et pisces in sicco vivent; itaque *nudos* dixit. (i. e. non amplius undis tectos. *Burm.* et *Sp.*) Assumta autem formula ex antiquo sermone. v. Herodot. V, 92, 1. conf. inf. ad Ecl. V, 76.

Et freta destituent nudos in litore piscis:
Ante, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:
Quam nostro illius labatur pectore vultus.

61 *nudo in littore* unus Ven., deberet saltem *nuduto.* (Hafn. A. *ad littora. Wr.*) 63 Ingeniose tentabat Io. Schrader. *Aut Albim Parthis, Παρθὶς* pro *Παρθικῇ.* (sed vid. Not. *Wr.*) 64 *cultus* coni. vir doctus apud Burmann.

62. *Pererratis amborum finibus*, ad ornatum spectat: ita ut alter alterius fines pererraverit, ad alterius sedes pervenerit; h. antea Parthi migrabunt in Germaniam, et Germani sedes Parthorum occupabunt; quod, nisi victis et subactis Romanis, fieri non poterat. *Exsul* hic non urgendum; simpl. apud poetas, ut sup. 4 *fugiens*, qui ad alienas terras proficiscitur. Sic in illo: *patriae quis exsul se quoque fugit?* (*exsul*, qui solo patriae mutato vivit; proprie locutus est Virgilius. *Wch.*) 63. *Aut Ararim Parthus bibet.* Reprehenduntur haec, et merito, tamquam aliena a pastorum memoria, nomina, nimisque longe petita. Sed recessit Virgilius ab antiqua simplicitate in moribus, quos pastoribus suis tribuit. Porro *Germania* et *Arar* sibi respondere debebant; hic vero Galliae fluvius est, qui in Rhodanum se immittit. Defendunt poetam sic, ut dicant, hanc ipsam locorum inscientiam indoctum servulum non male decere. Sane quidem populos Gallos et Germanos vulgari sermone fere confundi, constat. v. Burmann. h. l., item Ruaeum et Martinum. Et fit hoc eadem fere ratione, qua Tigris, qui Parthorum fines facit, Parthorum fluvius appellatur. (Omnia, si quid video, bene se habent; nam, quum haec praecessissent: „pererratis amborum finibus," etiam Galliae flumen recte poterat commemorari. Sententia haec est: Parthi pererratis Germaniae finibus in Galliam venient, Germani pererratis Parthorum finibus ad Tigrim. Hinc etiam patet, quid tribuendum sit Schraderi coniecturae, *Albim*, ignotum ceteroquin istoc tempore Romanis flumen, pro *Arari* inferentis. Et si quid est praeterea, quod videatur reprehendi posse, id in Nota ad vs. 67. defensum videbis. *Wr.*)

M. At nos hinc alii sitientis ibimus Afros;
Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxen,

66. Oaxem

66 al. *Oaxen*, (quod reduxi; vid. Q. V. III, 1.; male *Oaxem* Heynius. *Wr.*) *Oaxin*, *Eaxem*. *Oaxes* Cretae fl. nemini memoratus, praeter Vibium Sequestrem, forte ex hoc ipso loco; de urbe tamen Cretae, *Oaxo*, non dubitatur, forte eadem, quae Axus est ap. Herodot. IV, 154. ubi v. Wessel. pag. 348, 53, nunc adde Eckhel Doctr. numor. P. II, p. 305; neque illud ignotum, Cretam *Oeaxida* dictam esse. v. Apollon. I, 1131, cuius versus ab Varrone Atacino expressos Servius recitat. Mirantur porro sagaciores, cur tam obscuri nominis fluvius h. l. a pastore nominetur, neque illud satis assequuntur, quomodo post Africam et Scythiam, quum remotissimorum finium terra expectaretur, *Cretae* mentio facta sit. *Oaxim* itaque iam veteres modo Mesopotamiae modo Scythiae fluvium haberi maluerunt, nulla tamen nominis commemorata auctoritate. Fuere, qui *Araxem* reponi mallent; et sane apud Claudian. B. Gild. 31 inter *Oaxem* et *Araxem* Codices fluctuant. Possit etiam confirmatio huius emendationis e Theocrito peti, ut eum noster ante oculos habuerit. Is enim, Hieronis laudes *ultra pontum Scythicum et Babylonem* ut extendantur, precatur Idyll. XVI, 99. 100. (Lucan. I, 19.: „Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset A r a x e s." *Wr.*) Eodem itaque modo Virgilius Scythiam et Araxem diversarum Orientis regionum fluvium memorare potuit. Verum, etiamsi hoc liceret, vel sic *rapidus cretae* iungendum esset, qui rapit terram albam, radendo littus, h. lutulentus: atque hoc durum. Alii Oxum inferunt nunc a poeta sine exemplo Oaxum dictum, qui *limum vehit turbidus semper* secundum Curt. VII, 10. Excusemus poetam, quem defendere equidem non ausim. Sufficit fluvium huius nominis in insula Creta esse, cuius mentionem hic fieri minus mirabitur, qui, uti *Afros*, seu Libyas, et *Scythas*, sic insulas ab Italia remotas *Cretam* et *Britanniam* sibi opponi, observet. Probabile mihi fit, Maronem ante oculos habuisse locum ex antiquiore aliquo poeta, quem nimis docte et loco alieno expressit. Notabilia mihi haec et alia in hoc maxime carmine, tum in ceteris habentur Eclogis, quod in iis iuvenile Maronis ingenium, nondum satis maturo iudicio et subtilitate subactum, elucescere videtur; quo ipso apparet, a quibus initiis ille ad summam carmi-

65. *Ibimus Afros*, elisum *in*; quod in epico carmine melius fieret, Homerico more. *alii* et *pars*, pro alii et alii. v. Burm. et alii. Musgrav. ad Eurip. Bacch. 407 *et* — *et* esse pro *aut* — *aut* contendit: quod sane fit interdum; etsi Aen. VII, 675 *Homolen Othrynque nivalem Linquentes* huc non referam. At h. l. est: et pars veniemus ad Oaxem et pars ad Britannos. (De *alii* — *pars* — *et* — *et* vide Q. V. XXXIIII, 1. *Wr.*) 66. *rapidum Cretae*

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

nis absoluti laudem progressus sit. (*Oaxen* pro *Oxo* dictum accipit Vossius, *cretae* autem appellative dictum, ut pendeat ex adiect. *rapidus*, non ex subst. *Oaxen*. Neque aliter Servius. Nihil hic decernit Claudianus, cui Delrius *Araxen* reddidit l. l. Neque eo, quod *Oarion*, interposita *a*, pro *Orion* invenitur, causam tueri suam debebat Vossius; Ὠρίων enim per Ω scriptum quum admittat illam ἐπένθεσιν τοῦ ᾱ, respuit eandem *O* in nomine Ὄξος. Porro Oaxum Cretae civitatem ab Oaxe conditam esse, referunt Steph. de Urb. et Plisthenes apud Serv. h. l. Atqui non raro Fluvios inter urbium conditores referri, satis constat; quod non est plane praetereundum. *Rapidus* autem sollemne est fluviorum epitheton, celeritatem indicans; sed eiusmodi epitheta non facile ad alium sensum detorta videas. Denique docendum erat, *rapidus* idem significare, quod *rapax*, et adiunctum sibi habere genitivum. Oaxen flumen esse Cretae, statuit etiam Meursius Creta pag. 92. Atque ut Libyae opponitur Scythia, sic optime, iudice Spohnio, Britannia insula insulae Cretae, septentrionalis meridionali. Vide tamen Q. V. XXXX, 3. *Wr.*) 67 *Britanos* e libb. notat Ge. Fabric.

veniemus Oaxem; alii adibimus Cretam. De Oaxi Cretae v. Var. Lect. Totus locus alienus a pastoritii carminis indole; nec modo tragicum quid spirat, (Lyricus dixit *ultimos orbis Britannos* I, 35, 29) verum adeo ἀπροσδιόνυσον, quomodo enim pastores, agro Mantuano eiecti, armenta sua agentes per Africam et Scythiam errare aut Britanniam et Cretam insulas adire poterant? Expressit tamen locum Nemes. Cyneg. 67. 68. (Britannia ante Caesarem ignota; Caes. Bell. Gall. IV, 20. Sueton. Caes. 25. Dio Cass. XXXIX, 50. Strabo IV. p. 304. Plutarch. Caes. 23. ultra terminos orbis habitati fines promota: Vellei. II, 46.: „alterum paene imperio nostro ac suo quaerens orbem.“ Ao. 44. post Christ. nat. sub Claudio Aulus Plautius missus in Britanniam; sed aegre persuasit militibus, ut se sequerentur, quippe militaturi sibi videbantur extra orbem. Suet. Claud. 17. Tacit. Agric. 14. Dio Cassius LX, 19.: „ὡς γὰρ ἔξω τῆς οἰκουμένης στρατεύσοντες ἠγανάκτουν.“ *Sp.* — Nihil in his tragicum aut lyricum; sed omnia proprie accipienda. Orbem terrarum ambit Oceanus; Britannia autem sita est ultra Oceanum; cfr. quae notavi ad Eleg. ad Mess. vs. 54. pag. 59. Quod autem acriter reprehenditur ab Heynio poeta, qui talia loquentes introduxerit pastores, quae, si eventum spectemus, quomodo fieri potuerint,

En, umquam patrios longo post tempore finis,

68 *En patrios numquam* Ven. *En nunquam* unus Heins.

plane non appareat: eam reprehensionem quo magis in oculos incurrere videtur veram iustamque esse, eo studiosius cavendum, ne forte iniuriam faciamus poetae. Ac licet, de ea re qui memoriae prodiderit, sciam neminem, tamen persuasum habeo, provisum fuisse aliquod perfugium veteribus istorum agrorum possessoribus ab Octaviano, quo aveherentur, Africam scilicet aliasque remotas regiones. Sed maiorem dubitandi materiam fortasse suppeditabit commemoratio Britanniae, quam post Iul. Caesaris tempora neglectam ac relictam fuisse a Romanis, vulgaris videtur esse opinio. At etiam Augusto imperante Romanos aliquam istius insulae tenuisse partem, nisi haec ipsa Virgilii verba probarent, fidem faciunt, quae apud Horat. leguntur, Od. III, 5, 2.: „praesens Divus habebitur Augustus, adiectis Britannis imperio gravibusque Persis.“ et Od. IV, 14, 47.: „Te — miratur — belluosus qui remotis Obstrepit Oceanus Britannis.“ Atque in expeditione adversus Britannos suscepta Messalae opera usum esse Augustum, colligas ex Eleg. in Messalam vs. 54. Cum eo loco si contuleris, quae exstant apud Tib. IV, 1, 147. sqq., facile intelliges, Elegiam istam ante hunc Panegyricum scriptam esse; unde rursus de tempore, quo conditus sit Panegyricus iste, iudicium fieri poterit, coll. disputat. nostra de auctore Elegiae ad M. Val. Corv. Messal. pag. 9. et 11. *Wr.*)

68. *En umquam* pro umquamne. inf. Ecl. VIII, 7 *En erit umquam Ille dies.* Illustrat Heins. ad h. l. Intpp. Liv. XXIV, 14. XXX, 21. 70. (*En umquam*: pessime summi viri alii pro *an*, archaismum statuentes, acceperunt, alii pro traiecto *umquamne.* Neque interrogat ubique, uti bene iam docuit Gronov. ad Liv. XXX, 21., neque inest vis in voc. *umquam*, sed in voc. *en.* Est autem aut mirantis, aut irridentis (haec quidem notiora), aut increpantis. Increpantis: Aen. IV, 534.: „En quid ago!“ *Wie nun, was beginne ich nun!* En age! *nun auf!* Ge. III, 42. Sil. Ital. III, 179. En tandem! Curt. X, 2. et in interrogatione: Varro de R. R. I, 2.: „en, ibi tu quicquam nasci putas?“ *Wie nun, meinst du* etc. Plaut. Menaechm. V, 5, 25.: „Dic mihi, en unquam tibi intestina crepant?“ Virg. Ecl. VIII, 7.: „En erit umquam ille dies?“ *wie? soll ich nie* etc. Hinc intelligitur,

Pauperis et tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Inpius haec tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en, quo discordia civis

69. TUGURI

69 *tugurI* v. Pier. (71 Iahnius hic et sq. vs. interrogationis notam sustulit; sed nescio an vim ac vigorem orationi una detraxerit. *Wr.*) 72 Hadr. Wallius apud Heins. distinguebat: *Inpius — miles habebit Barbarus? has segetes?* ut et erat in cod. Franc.

cur *en* repetatur et hoc ipso loco et Ecl. VIII. l. l. *Sp.* — Adde Aen. VI, 346.: „En, haec promissa fides est?" et absque interrogatione: VII, 452.: „En ego victa situ." Ecl. VI, 69.: „en accipe." Denique ad rem praesentem refertur: Ecl. V, 65.: „en quattuor aras, Ecce duas tibi, Daphni" etc. Aen. I, 461.: „En Priamus." III, 155.: „tua nos en ultro ad limina mittit." *Wr.*) Vulgo *aristas* de annis exponi notum est. In hunc sensum iam Claudianus accepisse videtur, qui IV Cons. Honor. 372 *decimas emensus aristas* dixit. Huc etiam Rhiani, *χείματά τε ποιάς τε δύω καὶ εἴκοσι πάσας*, advocari possunt, ap. Pausan. IV, 17 extr. Enimvero *mea regna* subiiciuntur *patriis finibus* v. 68, ac *tugurio* v. 69, et eosdem agros et possessiones miseri Meliboei denotant; haec itaque videns *post*, posthac (ex v. 68 *longo post tempore*), h. quando eos aliquando iterum adspicere mihi continget, *rarae in illis aristae aliquot oculis occurrent? hi tam culti agri* (*novalia* dixit v. 71 omnino pro agris quibusvis) *per novos suos colonos inculti neglectique iacebunt?* ut Ge. III, 476 *Nunc quoque post tanto videat desertaque regna Pastorum.* (Simillima huic structura Ge. II, 259 — 261.: *multo ante — et — ante;* quem locum afferunt Voss. aliique. *Wr.* — Et *post* pro *postea* absolute etiam ante accusativ. Aen. II, 216. et alias. *Sp.*) In sequentibus poeta sui obliviscitur: pastor, cui pecus pascendum erat, de segetibus, de pomorum insitione, de vinea agit. (Sed vide, quae notavi ad vs. 46. *Wr.*) 71. *Inpius*, sceleratus, nefarius: utpote in bello civili. Etsi omnino perpetuum epitheton est: *impia bella. impius hostis. impius ensis.* ut synonyma sint τοῦ saevus, durus, crudelis. Contra *pius* est mitis, humanitatis sensum habens. 72. *Barbarus*, Galli, aliique, qui in

Produxit miseros! en, quis consevimus agros!
Insere nunc, Meliboee, piros, pone ordine vitis.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.

73 *Produxit.* Ita ex Heins. et Pierii codd. edidit Heins.; vulgo, *Perduxit*, quod gravis auctoritas Vatic. et Longob. tuetur; quodque nunc repetiit Wakef. Voces hae fere permutantur. Sic inf. Ecl. VI, 60 *perducant* alii *producant.* Est tamen *perduxit* id quod proprie hic locum habet; alterum erit pro exquisitiore habendum. (Reliqui in textu *produxit*, non quod ea sit exquisitior lectio, sed quia verior. *Produxit* firmatur optimis libris, in quibus Paris. 3., ut plurimum cum praestantissimo Mediceo consentiens; idem tuetur Heinsius, exempla proferens, ut solet, apta inepta. *Quo perduxit* valet: quem ad finem, quem ad exitum. Inde ea prodiret sententia: quem ad exitum res suas adduxerunt miseri cives! At non de exitio civium nunc agitur, sed horum colonorum. Verum hi non erant civium loco censendi; iidemque, discordiarum causas procul habentes, nihil curabant rem Romanam; cf. insignis locus Ge. II, 495. sqq. Verbum autem *producere* significat, paulatim rem magis magisque progrediendo adducere aliquo. Epitheton *miseri* optime convenit, ut Graecum δειλός, iis, qui, expertes consilii, obcaecati furore, omnia perturbant, mala malis cumulant, nocentes innocentes iuxta habent. Incusat igitur cives Meliboeus, quippe eo discordiae ac furoris paulatim progressos, ut iam acerbissima patriae infligant vulnera. *Wr.*) *en quis* vel *queis consevimus agros*; ita optimae edd. et codd. At Rom. cod., quo Pierius usus erat: *his nos consueuimus agris*, sed expuncto primo *u* in *consueuimus*, corrupte et interpolate. Arreptum tamen hoc a nonnullis: v. Burm. *en quis consuevimus agris* Zulich. *en quis consevimus agris* Gud. 75 *quondam felix* alii ap. Heins., et sic vulgo editum, usque ad Pulmann. Meliorem ordinem iam Pierius docuerat e suis. (*Felix*, ut fortius vocabulum, Vossio iudice, recte priore loco positum. *Wr.*)

legionibus Romanorum tum erant. 73. *En quis c.*, quibus, in quorum utilitatem agros coluimus. 74. Ironice dictum accipies. Quid iuvat nunc inseruisse! Sive ut *inserere* sit pro plantare, quod fit pluribus modis: quod contendit Martyn. ad Ecl. IX, 50 *Insere, Daphni, piros:* sive ut sit de insitione proprie dicta accipiendum. (Sic cum Vossio statuendum videtur; et piros, eodem auctore, speciem pro universo genere arborum frugiferarum nominat. — *Pone ordine vites*, i. e. in quincuncem, ut adnotat Vossius, coll. Ge. II, 277. — 75. *Ite — ite*, cf. notata ad Eleg. ad Messal. pag. 13. extr. *Wr.*) 76. E Theocrit. I, 116. 117. 79. De *cytiso* v. ad Ecl. II, 64.

Non ego vos posthac, viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi; sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis;

77 *Frondosa* Mediceus Pierii, et Pompon. Sab. *de rupe procul pendere* Parrhas. Serv. ad Ecl. IX, 50, et edd. ante Pierium. Quod nunc editur, est quoque apud Arusianum Messium. 78 *nec me* ms. Lengnich. *pastore* unus Mentel. pro var. l. 79 *amatas* coni. Ulit. ad Gratii Cyneg. 390. 80 *hanc — noctem.* Sic iam inde ab Aldo editum. Occurrit tamen in scriptis et edd. *hac — nocte*; sed illud tuentur Heins. Burm. Martin. (*hanc noctem* etiam Paris. 3., unde probabile est, eandem fuisse Medicei lectionem; atque hoc sententiae convenientius. *Wr.*) *poteras* editum iam a Nauger. in Ald. tert. firmavit e Rom. et Medic. Pierius, et ex optimis Heins. Alii *poteris*, ut fere codd. in his temporibus variant. Illud prius elegantius. conf. Ovid. Met. I, 679. (Videt protinus pergere Meliboeum Tityrus; cf. vs. 75. Hinc dicendum erat *poteras. Sp.*)

80. Ex Theocriti XI, 44 sqq. 82. *Castaneae molles* varie explicantur, ut sint *maturae*, vel *recentes* (Sed eae non magis tenerae, quam multo post. *Sp.*), vel *tostae;* vel de genere quodam, quod echinum seu corticem minus durum habet, conf. Cerda. (Sed quid hoc ad palatum et ad gustum Meliboei? *Sp.*) Fit id in primis, si amygdalis inseruntur. Laudant ex Palladio lib. XIV, 155 *Castaneamque trucem depulsis cogit echinis Mirari fructus laevia poma sui.* Potuit tamen improprie pro *maturis molles* appellare. (*Molles* ad saporem referri debet; sic *mollissima vina* Ge. I, 341. *mollia fraga* Ovid. Met. XIII, 816. *molle merum* Horat. I, 7, 19. *Molles* igitur h. l. sunt *suaves*, *dulces*. *Sp.* — cfr. etiam Iahn. ad h. l. *Wr.* — Maturae autem castaneae mensibus Octobri et Novembri. Calpurn. Ecl. II, 82.: „Castaneasque nuces — *dabimus* — cum sole Novembri Maturis nucibus virides rumpentur echini.“ Hinc definiendum tempus, quo factum sit hoc carmen. *Sp.*) *Pressi copia lactis*, h. ca-

Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresque cadunt altis de montibus umbrae.

83. FUMANT;

sei, quia serum e coagulo, sive concreta lactis parte exprimitur, et *adiectis* etiam pro *soliditate acquirenda ponderibus*, ut Palladius loquitur, *eliquatur*. 83. *Et iam* — nox ingruit. conf. Ecl. II, 67. (Fumant villae, in quibus coena paratur. *Voss.* et *Sp.*)

ECLOGA II

ALEXIS*)

ARGUMENTUM

Corydon pastor, Alexidis pueri, qui a communi utriusque domino amabatur**), insano amore quum fureret, miserum sui animi affectum hoc carmine exponit. In votis habet, ut ille ruri secum habitet. Enumerat copias suas et opes rusticas v. 20, suam oris speciem 25, suam artem canendi 31, sua munera puero parata, fistulam 36, et duo capreolos 40, tum corollas variorum florum 45, mox tamen damnat ipse amorem suum 58. Dominus per *Iolae* nomen declaratus esse

*) *Alexis*, alii, etiam Mediceus, *Poeta*, *Corydon* ex antiqua narratione apud Serv.; Gud. addit *de amore pueri*. Leid. *Carmen vel micticon*; *Poeta*, *Corydon*, *Ecloga secunda*. Voss. *Coinon vel Miston*, forte pro κοινὸν et μισητὸν h. impurum et libidinosum.

**) Si modo recte accipio v. 2. *delicias domini*, ut idem utrique dominus esset. Verius nunc arbitror: Alexin esse Iolae pusionem alterius pastoris; ipsum autem Corydonem hominem sui iuris, pastorem gregis sui: qui adeo bene iactare poterat opes suas v. 20 sq. *Mille meae* —.

videtur v. 57. Idem Corydon amaverat Amaryllidem, asperam puellam, et Menalcam puerum v. 14 sq. 52. Etiam in huius Eclogae allegoria retexenda misere se torquent interpretes, quum a Servio et aliis traditum accepissent, Alexin sive Asinii Pollionis sive Maecenatis puerum fuisse, a Virgilio amatum; quanquam eius rei non satis constans fama fuit; cf. Heinsius, Martinus ad v. 1 et Catroeus. Quae ita secusne sese habeant, scire utique nihil refert; neque de castis Virgilii moribus disputare h. l. attinet; etsi ille in dilectu talis argumenti morum suorum castitatem parum nobis approbavit. In interpretatione tamen satis est aut tenere, aut statuere, Virgilium ingenii caussa, forte ut Theocritum imitatione exprimeret, haec scripsisse, et exprimi hac Ecloga egregio cum artificio aestum et furias amoris, quo pastor, verna Iolae, nomine Corydon, in Alexin misere exarserat, qui domini amasius erat. Locus autem, in quo ille dolorem animi carmine mitigat, convenientissime describitur v. 3—5; amant amantes solitudinem silvarum. Siculos in hac Ecloga pastores inducere videtur poeta, v. 21 *Mille meae Siculis errant in montibus agnae*. Quo ipso argutiae allegoriae concidunt; quae plane corruunt, si expressa pleraque ex Theocrito cogites, inprimis ex Idyll. XI. XXIII et III, quae tamen, si cum his compares, multo dulciora esse, vix inficiari possis. Transtulit poeta in Corydonem nonnulla, quae melius de Polyphemo dicta erant, ut illud v. 25 *nuper me in litore vidi*. Inverso modo Polyphemi amores ad Corydonis exemplum expressit Ovid. Met. XIII, 776 sq. 801 sq.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim,

1. Alexin

1 *Formonsum* Rom., de qua scriptura v. Pier. *Corydon*, *Κορύδων*. Male *Coridon* et *Choridon*. *Alexin*: alii *Alexim*. v. Heins. hic, et quoties eadem varietas redit, v. c. *Daphnim* et *Daphnin*. prius Heins. praefert ex observatione usus doctioris. Est tamen *Daphnin ad astra feramus*. cf. ad 15. 26. 73. (Scripsi *Alexim*, quod ex Palat. notatur. De hac terminatione vid. quae disputavi Q. V. III, 3. *Wr.*) Tum in cod. Rom. *Corydon pastor ardebat*. Legerat Eclogam Propert. II extr. 73. v. Vitam Virgilii 717.

(1. *Ardere*, de amore, aut *aliquo*, quod usitatissimum, Horat. Od. II, 4, 7. III, 9, 5. Sil. Ital. V, 15. ubi vid. Drakenb. aut

Delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Adsidue veniebat; ibi haec incondita solus

2 *nec quod sp.* edidit Brunckius sine libro: ex usu Ciceroniano, quod iam maluerat Nodell. Obss. Crit. p. 39 et Io. Schrader. (Neque poeticum hoc: *habeo, quid*, ut Heynius, neque ἀρχαϊκῶς dictum, ut Vossius statuit. *Habeo quod* dicitur de re, quae vere est; *habeo quid* de re, quae an sit, aut qualis sit, incertum est; quod est dubitantis et rem animo volventis; Germanice hoc exprimas adiecta particula *wohl*, *etwa*, *vielleicht*. Itaque *habeo, quod respondeam* valet: in promtu mihi est respondere, possum respondere, *ich kann antworten*, *ich habe eine Antwort darauf*; *habeo, quid respondeam*: i. e. non plane deest, quod responderi posse videatur, *ich könnte wohl darauf antworten*, *ich wüsste vielleicht eine Antwort darauf. Habeo, quod sperem, ich habe eine bestimmte Hoffnung*; *habeo, quid sperem*, *ich könnte wohl*, *viellcicht*, *etwas hoffen*; *non habebam, quod sperarem*, i. e. nulla erat spes, *ich hatte keine Hoffnung*; *non habebam, quid sperarem*, i. e. nulla spes videbatur esse; nihil spei apparebat; nulla spes, omnia mihi circumspicienti, offerebatur; *ich wusste nicht, was ich etwa hoffen sollte.* Firmatur id, quod modo disputavi, ut ipsa ratione, ita satis grandi exemplorum numero, quae petere licet ab Handio ad Stat. Silv. I, 2, 114. Beiero ad Cic. Offic. II, 2, 7. Ramshorn. Gr. Lat. §. 160, 1, Not. 2. Eodem modo inter se differunt *mirari quid* et *mirari quod.* Liv. XXXVIII, 10.: „Eo tandem legati Aetoli, mirante consule, quod morarentur, venerunt;" i. e. mirabatur moram, et succensebat; recte, ut ex praegresso *tandem* intelligitur; nec erat, quod Gronov. *quid* scribi mallet; hoc enim esset: mirabatur, quae causa moram afferret. vid. Drakenb. ad eum locum. Constat autem, id quod in nostrum locum cadit, quae cum aliqua dubitatione negantur, saepe fortius negari. — 3 Spohnius et Iahnius hic et infra IX, 9. tollunt commata, sententiam si spectas, recte, si grammaticam rationem, secus; vid. Q. V. XXXIII, 3, d. *Wr.*) 4 Drakenb. ad Sil. Ital. III, 429 malebat *solis Montibus.* Sed et *solus* satis se tuetur. v. Burmann. (*Solus* firmatur etiam Nemesiani imitatione, Ecl. IV, 41.: „solus cano." *Sp.* — Ita *flere* cum dativo Tibull. III, 6, 40. *stud. inani*, frustra. *Wch.*) Pro *ibi* Goth. sec. *ubi*; nec male.

in aliquo Ovid. Her. IV, 99. Metam. VIII, 50. aut *aliquem*, vel *aliquid* Hor. Od. IV, 9, 13. Stat. Theb. IV, 337. Gell. N. A. VII, 8. Prop. I, 13, 23. — 2. De deliciis et delicatis pueris cfr. Burm. ad Suet. Aug. 83. Gronov. ad Stat. Silv. II, 1. V, 5, 66. Plut. Anton. c. 59. Iuven. VI, 47. — *Domini:* non utriusque, Corydonis et Alexis, dominus Iolas, sed solius Alexis; cfr. vs. 19. sqq. *Sp.*)

4. 5. Vid. Theocr. XI, 17. 18. *iactabat*, ut *verba*, *voces*, *iacere*, et Ecl. V, 62 *voces iactare ad si-*

Montibus et silvis studio iactabat inani:
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos;
Thestylis et rapido fessis messoribus aestu

5 Idem hemistichium in Giri 208. (Hoc hemistichium, et alia quaedam in Ciri lecta, Corn. Gallo sublegisse Virgilium statuit I. H. Voss. pag. 55. Sed ego multo graviores habeo causas, cur ista omnia ex Virgilio sumta existimem. *Wr.*) 7 *coges* Rom. et Heinsii meliores, et defendunt ex Theocr. ἀπάγξασθαί με ποιήσεις. Sed praesens, quod et ipsum boni codd. Pierii et aliorum agnoscunt, maiorem vim habet. v. Cerda, Burmann. (*Coges* recte; nam *denique* h. l. indicat futurum tempus. Non est h. l. gradatio: nil curas; nil misereris; mori denique cogis! sed per interrogationem procedit oratio: num curas? num misereris? vae ad mortem me ages! Non quidem nunc cogis, sed, si ita pergis, coges. *Sp.*) 9 *nunc etiam virides* Ven. ap. Burm. et Goth. sec. *incultant* Moret. fragm. *lacertas* idem fragm. Moret. et codd. plures ap. Burm., it. sec. Goth. 10 *rabido* emend. Clericus, rustice a Burmanno exagita-

dera. Nunc silvis in montibus conqueritur spretum amorem suum. (cfr. Broukhus. et Wunderl. ad Tibull. III, 6, 40. *Sp.*)

7. Ex Theocr. III, 9, 8-13. In summo aestivi temporis aestu tua vestigia sequor. Suaviter e vita rustica adumbrata sunt sequentia. ad v. 8 cf. Georg. III, 327 sqq. 9. Ex Theocr. ductum VII, 22 σαῦρος ἐφ' αἱμασιαῖσι καθεύδει, ubi ὑφ' ex h. l. commendabat Valck. Diversa tamen αἱμασιά ex caementis a spinetis; assident lacertae maceriis, aut insident: praestat saltem ἐν, quod codd. praebent.

10. *rapido aestu*, h. vehemente, magno, quia *sol rapidus* dicitur, ducto vocabulo ab iis, qui *rapido cursu* h. magno et incitato feruntur, adeoque incalescunt, fervent. Burmannus, qui h. l. Clericum exagitat, ipse nimis argute exponit, *aestum, qui vires messoribus rapit.* Alio modo *flamma rapit*, rapax est. 11. *herbas olentis*, ornat epitheton a natura rei ductum, nec definit, bene an male, modo graviter ac valde. Simile edulium esse videtur *moreto:* quod carmine descriptum habemus. *Allia* vero *serpyllumque* memorantur simpliciter, quia talium hominum in illis terris quotidianus cibus erant; nam, quod ideo manducasse aiunt, ut odoris gravitate

Allia serpyllumque herbas contundit olentis:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras

tus, quanquam et illud bene dicitur et locum habet. (*Rabidus* numquam de sole et aestu dicitur, nisi quum iunctum fuerit sideribus a feris bestiis, ut Leone, Cane, nomen habentibus. *vapido* legere malit Odinus in Miscell. Obs. Crit. Nov. T. XII. p. 475. *Wr.*) 11 Nonnulli *Alia*; antiquus mos consonas geminas una tantum scribendi. In talibus haerere nihil attinet. Porro alii *serpillum, serpullum, serpelium*; sed est ἕρπυλλον. quod latine scribi debuit *serpullum.* 12 *Ac* Rom. Heinsius malebat distinguere: *At me, cum raucis — cicadis, resonant arbusta* ut Ecl. I, 5. 14 *melius* Zulich., ex interpretatione.

serpentes et scorpios fugarent (v. Plin. Valer. IV, 37, et Ursin. in Virg. coll. ad h. l.), id vero, ne subtiliter magis, quam vere dictum sit, vereor. *Serpyllum* esse nostrum *Quendel, Feldkümmel, wilder Thymian*, Martinus ad Georg. IV, 30 docet; dubitant alii, an diversum sit.

12. *Arbusta resonant cicadis mecum* h. me cantante, illis una stridentibus. Nam ita *mecum* accipere iubet ratio grammatica, quam hic illustrabo. Ge. I, 41 *Ignarosque viae mecum miseratus agrestes:* mecum, qui eos miseror ipse. Ge. II, 8 *musto tinge novo mecum crura*, mecum, qui et ipse tingo, calco uvas. Aen. I, 675 *Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.* mecum, simul, ut ego eius amore teneor. Meminisse debebam haec, ad locum Aen. IV, 115 expediendum, ubi Iuno ad Venerem: *mecum erit iste labor:* erit tibi labor hic una mecum; me una tecum allaborante. In aliis locis res est apertior, ut statim inf. vs. 31. *Mecum una in silvis imitabere Pana canendo*, una mecum, qui ipse imitor. Apud Horat. *sic collige mecum.* Eodem igitur modo h. l. *arbusta resonant cicadis mecum*, me canente; resonant arbusta et cicadis strepentibus et me una canente. (At non est idem: *arbusta resonant cicadis*, et: *arbusta resonant Corydonis cantu.* Adiecta haec sunt temporis accuratius definiendi causa; ac *mecum* ad tempus spectat: solae enim cicadae tempore meridiano, ab hora quarta, i. e. nostra decima, Ge. III, 327. sq., ceteris animalibus quiescentibus, canunt. Sententia igitur haec est: eo tempore cano, quo cicadis arbusta resonant. Quum autem hoc ipsum *resonant arbusta cica-*

Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori!
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

15 *Menalcan* a Pierio ex optimis commendatum, a Pulmann. Commelin. aliis receptum; alii *Menalcam.* In his igitur graeca terminatio pro exquisitiore habita est. v. ad vs. 1. (Rom. *superva*, de qua scribendi ratione consulendus Pier. ad h. l. sic in Medic. Ge. I, 158.: *spectavis.* IV, 299.: *vima.* Aen. I, 260.: *favor* pro *fabor.* ib. 529.: *supervia.* ib. 577.: *iuvebo.* ib. 708. a m. pr.: *discumvere.* II, 605.: *evetat* a m. pr. pro *hebetat.* ib. 785.: *supervas.* III, 9.: *iuvebat.* IV, 546.: *iuvebo.* VII, 605.: *Aravisve.* cfr. V. L. Ecl. VI, 16. — De forma *Menalcan* vid. Q. V. III, 1. *Wr.*)

dis idem sit, quod *cicadae canunt arboribus insidentes*, non debet offendere ea structura: *mecum resonant arbusta cicadis*: sed sola ex his repetenda est canendi notio: *mecum canunt cicadae.* Ceterum nihil necesse, maritatas arbores, ut statuit Vossius, sub arbustorum nomine intelligi. *Wr.*) 15. *nonne Menalcan?* nonne pati satius erat Menalcae fastidia? qui eum spernebat; quod v. sq. confirmatur. Erat hic colore fusco ut verna ruri natus. (Nonne fuit satius, Amaryllidem pati iracundam, morosam, superbam? nonne Menalcam nigrum ferre? i. e. hoc solum eius vitium, quod fuscus est; fastidia enim non ad Menalcam pertinent; et e verbo *pati* similis notio ferendi subauditur. *Voss.* et *Sp.*)

17. *ne crede*, confide formae. Servius e Sallustio laudat: '*Virtuti satis credebant.* 18. cadunt, decidunt neglecta, adeoque iacent. *vaccinia nigra* esse eundem florem cum hyacinthis ferrugineo colore, satis convenit inter viros doctos. v. h. l. Cerda. cf. inf. v. 63. X, 39, cll. Theocr. Idyll. X, 28 Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐντὶ, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. Ge. IV, 183, ubi Martinus *hyacinthum* poetarum *lilium floribus reflexis*, sive *Martagon*, forte id genus, quod *Imperial Martagon* appellant, *Türkisch Bund*, esse putat, et eius effigiem apposuit. Salmasius ad Solin. pag. 1224 *gladiolum*, nobis *Schwerdlilie*, intelligi contendebat: caussas breviter recensuit Ruaeus ad Ecl. III, 62. Add. nunc Schreber. ad Theocr. X, 28. Sed de *ligustris*, Italiae flore, maior dubitatio. v. Martin. ad h. l. Vulgo *troene*, *Rainweide*, reddunt; alii *convolvulum maiorem* intelligunt. Plinius arborem appellat. Grae-

Despectus tibi sum, nec, qui sim, quaeris, Alexi;
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meae Siculis errant in montibus agnae.
Lac mihi non aestate novum, non frigore defit.

19. *nec, qui sim*: ita meliores ap. Pier. et Heins. conf. ad Ecl. I, 19. (*qui sim* Paris. 4. 7. 8. Vid. Q. V. ad Ecl. I, 19. laud. *Wr.*) Vulgg. cum aliis codd. *quis sim.* Primum mutatum video in Pulmann. et Commelin. Est *qui* mollius et doctius. vid. Heins. 20 *nivei* et ad *pecoris* et ad *lactis,* nam utrumque recte dicitur, referri potest. Prius Serv. et Mart., posterius Heins., sequuntur. In pecore epitheton maiorem vim quam in lacte niveo habet. Si tamen poeticum morem, de quo monui ad I, 35., si porro aurem consulas, non dubitabis eo modo distinguere, quo nunc fecimus. (Voss. *nivei* et *pecoris* iungit. Sane quidem albae oves praestantiores habitae; sed id huc non facit; nam hoc est potissimum: d i v e s p e c o r i s s u m. Praestat iungere: *nivei lactis*; et sollenne est hoc lactis epitheton apud Tibull. Ovid. alios; tum Graecis γάλα λευκόν, ut Homero, Theocrito. *Sp.*) 22 *Hic mihi* Menag. alt. *nec frigore* alii ap. Burm. *defit* Goth. pr. *Lac mihi non aestate, novum non frigore defit*: ita distinguit Burm. Hieme enim *lac novum* (v. Ecl. V, 67) suppetere, id demum esse gloriosum. Atqui ineunte hieme partum edunt oves. Verum, etiamsi post *novum* distinguas, repetendum utique

cis *Cyprus.* cf. Pompon. Sab. Sufficit, hunc florem, licet pulcrum, negligi, dum hyacinthus, coloris non aeque grati flos, ametur.

19. Ex Theocr. III, 7. et reliqua ex XI, 29 sqq. 21. *Siculis.* Revocatur adeo hoc carmen ad pastores Siculos. v. Argumentum. nec potuit Corydon esse verna Iolae; sed pastor sui iuris. (Mirum sane, quomodo Spohnium, in Prolegg. hoc carmen in Alexandrum, servum Pollionis, scriptum esse statuentem, et illic, et h. l. difficultas, quam obiicit S i c u l o r u m montium commemoratio, fugere potuerit. At Virgilius non fuit Siculus. Sed habebat Spohnius, quod responsurus fuisset; nam ne pastor quidem fuit Virgilius. Et quum alia finxit in hoc carmine liberius, tum illud minime ita comparatum est, ut Spohnii sententiam evertat. Quid enim Virgilium, ut poetam, impediebat, quominus locum, ubi haec agerentur, Siciliam esse vellet, pastorum carminibus celebratam? Quid, quod ipsa Graeca nomina, Corydon et Alexis, non patiuntur, aliud his rebus esse theatrum, nisi regionem, in qua Graecus sermo regnaret? — De his: *Mille meae agnae*, exposui ad Eleg. ad Messal. pag. 33. *Wr.*) 22. Suppetere sibi per totum annum vaccas

Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.

idem voc. in altero membro de hieme. De *colustro* vero non accipi potest. v. Martin. Locum ante oculos habuit et expressit Ovid. Met. XIII, 829. (Defieri dicitur, quod cessat, sive sensim incipit deesse, in eo est ut desit; deest, quod iam defieri coeperat ante. Sententia autem: lac novum per totum annum habeo; hinc sane post *novum* interpungendum. *Aestate — frigore*, ut Soph. Philoct. 17.: *ἐν ψύχει μὲν — ἐν θέρει δέ*. *Sp.* — Langius in Vindiciis Tragoediae Romanae pag. 49., allato hoc ipso loco, docet, oppositorum saepe talem esse vim, ut alterutrum non adsit, nisi ut alteri illustrando inserviat. *Wr.*) 23 *si quanto arm. vocabant.* ms. Barth. Burm. coni. *vacabant.* 24 Scribitur *Arachinctus*, *Arachintus* etc.; item *Arctheo*, lapsu vario. Item *Dirceus*. At est *Διρκαῖος*. Pindar. P. 9, 153 *Διρκαίων ὑδάτων*. Totus versus ex Graeco factus est: *Ἀμφίων Διρκαῖος ἐν Ἀκταίῳ Ἀρακύνθῳ*, ut adeo manifestum sit poetam Graecum esse expressum. (Quod ita manifestum esse, negat Vossius. *Wr.*)

ait, quae bonam lactis copiam praebeant, ut quotidie lac recens apponi possit. Theocritus pro lacte *caseum* posuerat Idyll. XI, 36, etiam hoc ex more harum regionum: vide modo Georg. III, 400. 401.

23. Nec imperitum se cantus esse pronuntiat. *armenta vocabat*, revocabat, compellebat, ut inprimis fit vesperi, ut domum pastor gregem reducat. vid. suavem locum Apollon. I, 575 sq. et Cerd. 24. *in Actaeo Aracyntho.* Huius nominis nobilis mons est Acarnaniae sive Aetoliae; v. vel Strab. X, pag. 692 A; nam fines harum regionum modo angustius modo latius patuerunt; non longe ab urbe Pleurone. Ad hunc referenda haec esse contendit Palmerius Graec. ant. IV, 10, docetque eum tractum *ἀκτὴν* dici apud Homerum, quia Ithacae et Cephalleniae insulis ex adverso situs est in continente. Amphion tamen in Acarnania fuisse nusquam legitur. Occurrit et huic rei ita, ut partim nos non omnia de hac fabula memorata tenere dicat, partim verba haec: *In Actaeo Aracyntho*, initium carminis noti faciat, ut apud Theocr. Idyll. IV, 31, 32 fieri putat, et ut noster fecit Ecl. V, 86. 87, utque alii faciunt, v. c. Aristoph. Nub. 964: Alia exempla v. ap. Bentl. ad Horat. I Serm. 3, 7. Et forte ad eundem modum trahendi versus Bionis Idyll. III (al. VI.), 7 sq., ut argumenta carminum sint, quae poeta Amorem edocuerit. Verum satis contorta est omnis illa Palmerii ratio, et tota Amphionis, qui lyrae cantu Thebas con-

Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,

25 *Non* Ven. et Parrhas., et in nonnullis deest *in*.

didit (Horat. Art. 394), fabula ad Boeotiam pertinet; etiam hic *Amphion Dircaeus* a fonte Boeotiae. Tum vero nec deficit Aracynthi montis nomen et memoria in Boeotia: nam non modo Steph. Byz. Ἀράκυνθος, ὄρος Βοιωτίας, ἀφ' οὗ Ἀθηνᾶ Ἀρακυνθία, et Vibius Sequester id asserunt, add. Lutat. ad Statii Theb. II, 239, et Sext. adv. Grammat. I, 12, p. 270; verum et illustris est Propertii locus III, 13 (al. 16.), 41 *victorque* (ultus matris iniuriam) *canebat Paeana Amphion rupe, Aracynthe, tua.* (ad quem locum miror in Burmanni edit. nihil esse notatum.) Simile quid in Euripidis Antiope lectum fuisse de Amphione, colligebat ex Probo Valckenarius Diatribe pag. 66. 67. Probi verba sunt: *Amphionem et Zethum Euripides, Iovis ex Antiopa Nyctei filia natos, ait cantando potuisse armenta vocare.* Si recte haec a Probo scripta sunt, firmatur inde lectio Codicis in Propert. l. c. *Prata cruentantur; Zethus victorque canebat P.* ut sit *Zethus victorque Amphion* docte pro *Zethus Amphionque victores*. Nam frigent *Prata Zethi*, durum est *Prata cruentantur Zetho;* et, quae alii coniectant, *Prata cruentantur late*, vel quae coniectari possint, v. c. *laetus victorque c.*, lubrica sunt. Quod tandem Aracynthus *Actaeus* vocatur, puta eo spectare, quod mons ille fuit in finibus Boeotiae et Atticae, unde *Actaeus;* omnis enim Attica *Actaea* dicitur, h. e. littoralis, ab *acte*, quae pro *littore* dicitur. Sextus l. l. Ἀράκυνθος τῆς Ἀττικῆς ἐστιν ὄρος. Add. Barth. ad Stat. II Theb. 239 *Illa* (Diana) *suas Cyntho comites agat, haec* (Pallas) *Aracyntho.* Copiosi in locis congerendis Cerda et Martinus. (Amphion cum fratre Zetho natus Eleutheris in confiniis Boeotiae et Atticae; expositus a Nycteo avo uterque, et educatus a pastore ac nomine notatus. cfr. Pausan. I, 38. Apollod. III, 5, 5. Ergo iuventutem Amphionis respiciunt poetae verba et tempus, antequam ad regnum ille pervenit. *Sp.*)

25. E Theocr. VI, 34 sqq. Verum in eo commode haec de Cyclope dici poterant; non aeque nunc de pastore, qui melius fonte, rivo, amni, pro speculo utitur. At Servius omnino negat mare unquam esse satis tranquillum, ut imaginem reddat. Videtur is de alto cogitasse; nam ad littus maris facies satis tranquilla et pellucida esse potest:

Quum placidum ventis staret mare; non ego Daphnim
Iudice te metuam; si numquam fallit imago.

26. DAPHNIN

27. METUAM, SI N. FALLAT

26 *Dum placitum* quatuor ap. Burm. *Daphnin* multi Pieriani et Rufinian. cum pluribus Burm. Si *Menalcan* scribas, debuit et *Daphnin* scribi cum Pulmann. Commel. Conf. Heins. ad v. 73. Conficitur res ex V, 52 *Daphnin ad astra feramus.* Itaque *Daphnim* expunxi. (Sed eam scripturam restituendam videri, docet Q. V. III, 3. *Wr.*) *Daphni* Rufinian. p. 272. quod ornari posset, si tanti esset. 27 *fallat* meliores Pier. et Heins.; et sic elegantior sermo ferre putatur pro vulgari usu *fallit*, quod erat ante Heins. vulgatum. Mentel. pr. et Ven. *fallet.* (Vossius, Spohn. et Iahn. praetulerunt *fallit.* Recte; Spohnius haec scribit: „*Fallat* dubitationem exprimeret ab h. l. alienam. Sententia haec est: Non informis sum; vidi me in litore, et imago non fallit." Diversi modi *metuam* vicinitas locum dedit, ut saepissime factum videmus, depravationi. Quod clarius etiam ostendit conf. Cerda et Burm. Servio tamen obtemperarunt alii, in his Alb. Gentilis, qui de lacu Mantuano accipere maluit, ut Aen. I, 244 mare de Timavo. (De imagine in tranquilla maris superficie repraesentata vid. Lucian. Dial. Mar. T. I. p. 239. Ed. 1687. ibique interpretes. *Wr.*) *Quum placidum ventis staret mare,* h. a ventis, per ventos. v. inf. Ge. IV, 484. cf. Tibull. IV, 1, 126. Explicat Seneca Quaest. nat. V pr. *Itaque si legeris:* Quum placidum ventis staret mare, *scito illud non stare, sed leviter succuti, et dici tranquillum, quia nec huc nec illuc impetum capiat.* Est hoc philosophi argutantis. Quantopere Tassus, dum eandem rem in *Amynta* ornare vellet, a rerum natura recesserit, docuere viri docti. (*placidum ventis* Spohnius explicat: *placidum a ventis*, coll. Hirt. Bell. Alex. c. 1.: „nam incendio fere tuta est Alexandria." Verum si cum his contuleris Aen. V, 763.: „placidi straverunt aequora venti;" probabiliorem esse intelliges Wunderlichii sententiam, ita scribentis: „*Placidum ventis*, i. e. ventis sopitis, quum venti quievere. Nam v e n t i s p l a c i d i s s t e r n e r e a e q u o r a tribuitur, ut Aen. V, 763. Ita apud Soph. Aiac. 674.: δεινῶν δ' ἄημα πνευμάτων ἐκοίμισε στένοντα πόντον. h. e. *flatus vehementium ventorum* (sc. cessando) *gementem pontum sopire solet;* ubi vid. interpretes." Itaque *ventis placidum mare* i. q. ventis placatum, stratum. *Wr.*)

O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atque humilis habitare casas, et figere cervos,
Haedorumque gregem viridi conpellere hibisco!

tertia lectio *fallet*, ab iis introducta, qui *metuam* futurum esse existimarent. *Fallit* quidem maiorem habet a codicibus auctoritatem; sed in his plus etiam valere ratio debet, quam codices; vid. Q. V. VI, 4. *Wr.*)
28 *O libeat tantum* duo Burm.

28. *O tantum libeat*, ut Theocr. XI, 65. *sordida rura*, h. l. non in vitium dictum, sed pro vilis, pauper. Servius *tibi sordida* iungit, quae tibi sordent. (*Sordida rura*, quia carent munditiae urbanae cultu. Martial. X, 96.: „Et repetam saturae sordida rura casae.“ *Sp.*) 29. *figere cervos*, si ferae sunt, telo, iaculo, Georg. I, 308. Aen. V, 516. VI, 803. cf. Burm. h. l. Venationis tamen studium a vita pastorum alienum esse videtur. Praestat hactenus alterum, quod Servius habet: „aut furcas, quae figuntur ad casae sustentationem: quae dictae sunt cervi, ad similitudinem cornuum cervinorum.“ et praecesserat mentio casae; nisi alia ex parte id parum opportune commemoratur inter cetera ad vitae rusticae commendationem. Probarunt tamen hoc Lips. et Duker. in Specim. Not. ad Serv. To. I. Virg. Burm. In re militari obvia est vox, v. ad Tibull. IV, 1, 84 et Intpp. ad Liv. XLIV, 10. In vita communi aut pastoritia vox non aeque occurrit, et omnino poeta non satis caute dilogiam intulit: dum *figere cervos* dixit. (Venationem ferarum ad vitam pastoritiam pertinere, docere possunt Ecl. III, 12. Ge. IV, 404-413. Colum. VII, 12. Geopon. XIX, 1-3. Theocr. V, 106. Neque ad laborem, qui est in furcis figendis, sed ad voluptatem Alexis invitatur; tum iubetur cum Corydone habitare iam structas casas, non exstruendas demum. *Sp.*— Similia invenies ap. Serv. et Vossium. *Wr.*) 30. *hibisco.* Hibiscus e malvarum agrestium genere esse creditur, Graecorum *althaea:* etsi, quae de ea disputantur a viris doctis, parum certa sunt. vid. Martin. Iam h. l. duplici modo eius notio constituitur: aut cum Servio, ut sit, *ad hibiscum*, tanquam ad herbam pabularem: quod ex usu loquendi bene fieret; aut ut hibisci caulis et virga intelligenda sit, qua pastor utitur ad compellendum gregem. Haud diffiteor mihi nunc praeferendum videri prius illud; est enim *hibiscus*

Mecum una in silvis imitabère Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere pluris
Instituit; Pan curat ovis oviumque magistros.
Nec te poeniteat calamo trivisse labellum:
Haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem conpacta cicutis
Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: te nunc habet ista secundum.

38. SECUNDUM:

31 *Meque una* fragm. Moret. Deest versus in Zulich. 32 *primum* Rom. et Goth. sec. *cerae* Leid. Locum multi expressere una cum VIII, 24. ut Ovid. Met. XI, 154. cf. Tibull. II, 5, 31. 32. Ita quoque mox 40 sq. expressi ap. Ovid. Met. XIII, 834 sq. 33 *ministros* Franc.

pabuli genus et planta esculenta: Calpurn. Ecl. IV, 32 *viridique famem solarer hibisco*. (*Hibisco*. dativ. pro *ad hibiscum*; vid. si opus videtur, Voss. et Gronov. Diatr. p. 8 sq. Recte idem Vossius negat, *compellere* significare i. q. *agere*, *ducere*; sed valere *agere aliquo*; requiri igitur locum, quo agantur. — 31. *in silvis*: comes mihi eris in saltibus gregem pascenti; et saltus contrarii pratis, in quibus viret hibiscus. Haec Vossius. *Wr.*) 33. *Ovium magistri* sunt pastores, *οἰοπόλοι*. ut Ecl. III, 101 *Idem amor exitio pecori pecorisque magistro*, et alibi. Sic *gregis magister* Tibull. II, 5, 35. *pecori pecorisque magistris* Ovid. Fast. IV, 747 et sic saepe.

34. *Nec te poeniteat*, pigeat, molestum videatur aut parum te dignum. cf. Tibull. I, 4, 47. (Wunderl. haec ita accipit: „nec te, ut arbitror, poenitebit;" minus commode. De vi verbi p o e n i t e r e consuli potest Heusinger. ad Cic. Off. I, 1. Lambin. ad Hor. Sat. I, 6, 89. *trivisse labellum*, quia movetur ad labra canentis. *Sp.*) 35. *quid non faciebat* omnia fecit, nihil intentatum relinquens. Nota formula. Corydon igitur cantu fistulae excellebat: eiusque artis aemulus erat Amyntas. 36. *cicutis* pro cannis. Ecl. V, 85. Expressa quidem haec a multis, satis ingeniose tamen ab uno Popio *Pastor*. II, 39, si expendas ac compares versus 43. 44. — (38. *Te nunc habet illa secundum*, dignitatis hoc iudicium. Ecl. V, 48. sq.: „Nec ca-

Dixit Damoetas; invidit stultus Amyntas.
Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.
Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphae calathis; tibi candida Nais,

41 Pierii Vatic. vetustissimus distinguebat: *sparsis etiam nunc pellibus. ambo Bina die siccant. ambo Bina die siccant* Goth. pr. Sic et in nonnullis Heins. Sed *ambo* otiosum, post *duo.* vid. Burm. (*etiamnum* fragm. Mor.; male, ut de re praesenti; recte vero Ge. IV, 135., ut de re praeterita; hoc est *damals noch*, illud, *etiamnunc, ietzt noch.* Vid. quae notavi ad Aen. I, 365. *Wr.*) 42 *quod* Rom. 43 *ipsos a me* Rottend. *a me ullos* Leid. pr. Schrader. coni. *optat.*

lamis solum aequiparas, sed voce magistrum. Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo." — 39. *Dixit Damoetas:* non temere nomen repetitum; accedit dignitas ex persona loquentis, ut vidit Vossius. *Wr.*)

40. E Theocr. XI, 40 sq. III, 34 sq. *nec tuta mihi valle reperti,* commendat donum a difficultate; periculo a feris contemto capreas has silvestres ceperat. conf. Ovid. Met. XIII, 834 sq., quo toto loco hanc Eclogam ante oculos habuit. Ovem praebere ubera capreolis, exemplo non caret. 41. *sparsis pellibus albo,* ut maculae fuerint albae. Ducta res e Theocr. XI, 41, ubi vid. disputantes Intpp. *etiam nunc* vero, quia accessu temporis mutant colorem, ait Servius, ex albo in pallidum an lividum. Nisi, durius quidem, ad *siccant* referas; etiamnum lactent. (*Album* de colore Ge. III, 56. Senec. Q. N. III, 25. *Sp.* — Rem confirmant venatores, capreolos recentes sex ferme menses pelles albis maculis distinctas gerere, notantes. *Wch.*) 42. *die,* quotidie Ecl. III, 34. Aen. XI, 397. 44. *Et faciet,* abducet; ex Theocr. III, 36. Ad 45 sq. cf. XI, 47. 56. 57. (*Faciet:* non dixit *dabo,* ne voluntas declarata amatum offenderet. *Sp.* — De copula *et,* quae hic est minantis, vid. Q. V. XXXV, 7, c. *Wr.*)

46. *ferunt Nymphae.* Repente a vita vera et communi aberrat poeta et transit in vitam my-

Pallentis violas et summa papavera carpens,
Narcissum et florem iungit bene olentis anethi;

47 *Palantes* Leid. a m. pr. 48 *bene iungit* fragm. Moret. *acanthi* coni. Schrader. An bene oleat acanthus, ignoro.

thicam et poeticam; quod vix bene fit: inopinato enim in vitam vulgarem inducuntur deae, Nymphae et Naides. Forte tamen non nimium in hoc argutandum; ita enim loqui et deos deasque agrestes lusibus pastorum interesse dicere, genus carminis bucolici forte fert. Splendidi autem hi versus 46—55. (Haec non ita accipi debent, ac si omnia ista hoc tempore i. e. tempore messis vs. 10., colligantur ac parentur Alexi. Demto ornatu haec est sententia: Haec omnia ruri nascuntur; diversis tamen temporibus, non una cuncta. *Sp.* — Calathus similis lilio explicato, vid. eius imago a Spanhem. ad Callim. H. in Cer. vs. 1. repraesentata. Copa vs. 15. sq.: „Et quae virgineo libata Acheloïs ab amne Lilia vimineis adtulit in calathis.“ Nymphae autem alunt flores: Cat. LXI, 21. sqq. — *lilia, κρίνα,* s. *λείρια, weisse Lilien. Voss.*) 47. *Pallentis violas*, sunt nostrae violae flavae, *gelbe Violen*, vid. Martin. ad h. l., inter vernos flores numerandae; *λευκόϊον* s. albam violam, flore sive albo sive flavo sive purpureo, vocant veteres. *Pallens* vero pro flavo; si corpora hominum calidiore in plaga viventium reputes, quae, cum pallent, subflavescunt. (*pallens* pro *flavus*: Ovid. Met. XI, 100.: „saxum quoque palluit auro.“ Martial. VIII, 44.: „Superba densis arca palleat nummis.“ Aliter statuit Passow ad Pers. pag. 213. sqq. qui docens, pallere etiam de fusco colore dici, intelligendum censet *ἴον μέλαν,* non luteam violam, quae teste Plin. H. N. XXI, 14. humilis sit parumque speciosa, et auctumno floreat, alieno ab h. l. tempore. Verum ibi diserte Plinius ait, maximam esse luteis auctoritatem; et argumento a tempore petito occursum supra a Spohnio ad vs. 46. *Wr.*) *Papavera* sunt ex genere silvestri, flore rufo, quod in arvis cum hordeo maxime nascitur. Plin. XIX, 9. vid. Martin. h. l. et ad Ge. I, 78. *Narcissus* ex eo utique genere est, quod nos ita appellamus. v. eund. ad Ge. IV, 122 Schreber. ad Theocr. I, 133 cum Linnaeo consentit, qui *Narcissum poeticum* edidit. (Quae autem Iulius Sabinus h. l.

Tum, casia atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,

49 *Cum casia* Ven. et Parrhas. *Tunc* multi. 50 *Pinguia l.* Nonius Marcellus in *caltula.* aliter Prisc. l. III.

habet de Narcisso, coronis Erinnyum destinato, petita sunt ex Schol. Sophocl. Oed. Col. 681.) *Anethum* nostrum *Tille*, s. *Dille*, *dill*, *anet*, esse putatur, quod et in nostris hortis visitur, flore flavo. *ἄνηθον* etiam Theocritus cum rosis et violis iungit VII, 63: dubites tamen de alio loco Idyll. XV, 119. Cum malvis et apio iungit *τό τ' εὐθαλὲς οὖλον ἄνηθον* Moschus Idyll. III, 101. 49. *Casia* a Plinio inter herbas ac flores recensetur coronarios, et inter eos, quos circa alvearia serere iubet. Vulgo *lavendulam* nostram esse putant. vid. Cerda ad Ge. IV, 30, pag. 480. Sed Martinus, comparatis inter se Plinio, Dioscoride ac Theophrasto, docet, *Casiam* hanc esse *cneoron* Graecorum, s. *Thymelaean lini folio*, *quae grana cnidia* fert. vid. Martin. ad Ge. II, 213. (Vossius *Zeiland* appellat. *Wr.*) 50. *pingit vaccinia*, hyacinthos ferrugineo colore, variat, *caltha*, tamquam flore diversi coloris, *intexens herbis* n. violas et reliqua. Aen. VII, 488 *cervum Mollibus intexens ornabat cornua sertis.* *Caltha* vulgo nostra *Ringelblum*, *marggold*, *soucy*, habetur. vid. Cerda, quamquam de eo adhuc dubitat Martin. ad h. l. De *vacciniis* vid. ad v. 18. *mollia*, tenera, ut Ecl. V, 38 *mollis viola*, VI, 53 *mollis hyacinthus* et ut nostrum *sanft* pro *zart*.

51. *cana legam tenera lanugine mala*. *χνοάοντα*. Intelligunt vulgo mala cydonia, s. cotonea, nobis *Quitten*, quae cana lana s. lanugine obduci satis constat. Quum tamen ea palato puellae parum grata fuisse videri possint (oblitus erat vir doctissimus, h. l. de re coronaria agi, ad quam referuntur quoque calathi floribus et pomis nucibusque scite ornati), coniicit Martinus significari a poeta *praecocia*, s. nostra *Apricosen.* Sed vulgata interpretatio confirmari etiam potest ex Alcimi Epigrammate Antholog. Burm. T. I, n. 211, quod ex h. l. expressum, ubi *haec mala* redduntur *velleribus hirsuta cydonia canis*. Calpurn. Ecl.

Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo;
Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte:
Sic positae quoniam suavis miscetis odores.

53 *poma* Ven.; porro *et* ante *honos* in vulgg. edd. et in nonnullis libris ad evitandum hiatum; male. vid. Pier. Heins. h. l., qui primus eiecit, et ad Ge. I, 4. 221. Wasium de Senar. cap. 4. Ad Graecorum imitationem, quibus adspiratio sonum consonae similem reddebat, *v* vel *w*, *f.* poeta et hoc accommodavit, est quoque hiatus in caesura, sententia subsistente. (De hiatu vid. Q. V. XI, 3. 4. Wunderlich. haec adnotat: „Sed etiam sic mihi hiatus, ab illo III, 6. diversus, ita displicet, ut lectionem *et honos* reduci malim. *Et — quoque* apud Ovid. Ep. XVI, 92.: „*Addit et ad festos hunc quoque Troia diem.*“ Constructio vero variata pro: *Addam cerea pruna, et hoc quoque pomum honorabo.*“ Sed vellem docuisset lectorem Wunderl., qui factum esset, ut ex plerisque codd. *et* excideret. Sententia autem haec est: *honos erit huic pomo apud te, Alexim. Wr.*)

II, 90. 91 *ut in arbore saepe notavi Cerea sub tenui lucere cydonia lana.* cf. Martial. X, 42 aliosque a viris doctis ad utrumque locum laudatos. 52. Respicit hunc versum Ovid. Art. II, 267. III, 183. 53. *cerea pruna*, sive flava, sive matura; hoc sensu dictum illud Alcmanis, quod h. l. laudat Fabric., κηρίναν ὀπώραν, illo videtur accipere Ovid. Met. XIII, 818 *prunaque, non solum nigro liventia succo; Verum etiam generosa novasque imitantia ceras.* Memorantur quoque cerea pruna in Copa 18. Alia loca Cerda laudat. cf. Intpp. ad Horat. I Carm. 13 *cerea Telephi brachia.* („Sunt et nigra— pruna—ac laudatiora c e r i n a.“ Plin. H. N. XV, 13. laud. a Voss. et Spohn. Vid. ibi Intppr. *Wr.*) 54. *proxima myrte*, quae in calatho proxima laureis frondibus ponetur; et iunguntur fere. v. Horat. Od. III, 4, 19. v. h. l. Burm. (Vossius intelligit myrtum in hortulo Corydonis lauro proxime positam; exile hoc, ad meum quidem sensum; Spohnius odoris suavitate proximam; hoc malim. Sed unice veram esse Heynii explicationem, evincit proximus versus: q u o n i a m s i c p o s i t a e etc. *Wr.*) *Laurus* vero non est accipienda de eo genere, quae accuratius *laurocerasus* dicitur, et versus finem saeculi XVI ex Trapezunte et Constantinopoli ad has terras al-

Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis;
Nec, si muneribus certes, concedat Iollas.
Heu, heu, quid volui misero mihi! floribus austrum

56 *est* Rom. 57 *certet* idem, et *concedat*, quod praestantiores Heinsii tuentur; idque editum inde ab Aldd. At Pierius editum laudat *concedet*, sicque multi codd. *concedit* pr. Moret. (Legendum *concedet*; nam si legerimus *concedat*, sensus esset: si forte certes, forte non concedat, i. e. fieri possit, ut non concedat. Sed hoc certum est, certumque esse ipse sentit. *Sp.* — cf. Q. V. VI, 3. Sed fugit Spohnium, saepe ea, quae certissima esse significare volumus, cum aliqua dubitatione proferri. Tum coniunctivus ab optimis libris defenditur; quamquam fateor, modum praegressi verbi non raro ad mutandum proximi verbi modum valuisse. At unde tantum codicum discidium h. l. ortum putabimus? Originem mendi indicat pr. Mor., egregius liber, indicativum *concedit* exhibens. Praeclare autem Serv. Dresd. *Nec si muneribus* certas, concedit *Iollas.* Optime *certas*; nam facere iam instituerat. Indicativi quum offensioni essent, varie corruptus est versus a librariis. Sed ne cupidius rem egisse videar, intactam reliqui interim lectionem ab Heynio exhibitam. Praeterea *certet* etiam Lips. alt. sed supra scripta *s. Wr.*) *Iollas* in plerisque: quod metrica ratio requirit. *Iolla* Rottend. sec., ut Ecl. III, 79. Est Ἰόλη. Ἰόλαος. Ἰόλας. (*Iollas* Rom. et sic in eodem cod. alibi exaratum refert h. l. Bottarius; neque aliter Aen. XI, 640. in Mediceo; sic etiam Serv. Dresd. constanter. Brunckius cum Burmanno ubique *Iolas* simplici *l* edidit; sed retinui Heynianam, etiam per optimos codd. commendatam, rationem ut in Graeco vocabulo, in quo, ut produceretur brevis syllaba, more consueto geminabatur *l. Wr.*) 58 *Heu! heu!* Rom. et alii vetustiores: itaque recepit Burm.; vulgo editur et scribi-

lata fuit, sed de ea lauro, quae in silvis et saepibus passim per Italiam visitur. Ceterum imaginem huius *serti florei* expressam dedit Martinus ad h. l.

56. *Rusticus es*, stultus; nisi poeta exprimere voluit Theocr. XX, 3 Βωκόλος ὢν ἐθέλεις με κύσαι τάλαν; quod tamen paullo argutius esset dictum. (*Rusticus* propria vi dicitur, adiuncta tamen stultitiae significatione, quae eiusmodi muneribus Alexis amorem conciliari posse speret; sic etiam Vossius haec intelligit. Et rus aperte opponitur urbi vss. 60. sqq. *Wr.*) *Iolas*, dominus (Corydonis et) pueri huius delicati. Fluctuat autem in sqq. et iactatur variis curis animus miseri amantis ab alio ad aliud abreptus. — (57. *Concedit*, i. e. cedit donorum amplitudine. *Wr.*)

58. 59. Ita intelligo: me miserum! qui munerum mentionem feci, quibus te expugnare et

Perditus, et liquidis inmisi fontibus apros.

tur *Eheu*, ut et apud alios. v. h. l. Muson. et Burm. (Mira est Servii annotatio ad Aen. II, 69.: „HEU modo una est syllaba: sed interdum propter metrum duae fiunt, ut Ecl. III, 100.“ Num igitur etiam *he-ü*, utraque syllaba producta, pronunciatum putas? Fefellit Servium haud dubie, quod eiusmodi locis, ubi nunc duplex editur *heu*, unum videret exaratum, id quod egregie firmat Serv. Dresd., qui et ibi, Aen. II, 69., et hoc ipso loco, Ecl. II, 58., simplex *heu* exhibet. Sed admodum est probabile, librarios interdum, ubi geminatum *heu* invenirent, alterum omisisse, ut haud raro in simili caussa factum. Cf. Aen. X, 705. Vid. etiam Burm. ad Ecl. III, 100., ubi rursus idem cod. Rom. praebet *Heu heu*. Huschk. Analect. ad Tib. Carm. pag. 711. *Wr.*) 59 *immisit* Parrhas. *Perditos* Rom. ex antiquo usu. v. Pier. *Proditus* quart. Moret. *Perditis* Lutat. ad Stat.; at satis notum, *perditus* pro miser, ut, amore.

mihi conciliare vellem; quam meae caussae male ipse consului, quum, ut munerum rationem habeas, te horter; habes enim herum tuum, amatorem, qui multo maioribus te corrumpere possit. (Amplecterer Heynii horum versuum explicationem, nisi haec praecessissent: *nec munera curat Alexis.* Si Alexis non curat munera, non est, quod Corydonem poeniteat, mentionem fecisse munerum. Tum ne miserat quidem, sed cogitaverat tantum de mittendis; at si proximos vss. ad munera spectare censes, ea est eorum sententia, quae non mittenda munera, sed missa intelligi iubeat. Itaque alia ineunda est veri inveniendi ratio. Bene in his agnovit proverbialem locutionem Vossius. Floribus qui Austrum, ventum perniciosum, — hodie Scirocco vocatur — liquido fonti apros inmitteret, eum dementiae argueremus; tranquillitate gaudent et flores et fontes, oderunt turbas. Stultitiae igitur in his inest accusatio; stulte autem fecit Corydon, qui, quum videret, numquam se voti compotem futurum, animi sui tranquillitatem dementi huius pueri amore perverterit, quin etiam cum maximo rerum suarum detrimento huic amori indulserit; quod et divinare facile possumus, et patet ex vs. 70. Coepit igitur ad meliorem mentem redire Corydon; sed statim, ut mos est perdite amantium, rursus desipere incipiens eandem curam recoquit, quam modo videtur abiecisse. Felicissime expressum tam misere amantis ingenium Tibull. III, El. VI., quod carmen, etsi fateor in reliquis eiusdem libri carminibus

Quem fugis, ah, demens? habitarunt di quoque silvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia silvae.
Torva leaena lupum sequitur; lupus ipse capellam;

60. AH D.

61. CONDIDIT, ARCES

60 *Quam f.* Menag. sec. *a*, *ah*, *ha*, *o* alii, ut fere in libris variatur scriptura. (*ha* etiam Serv. Dresd. vid. V. L. ad Ecl. I, 15. Ceterum *ah* commate separandum a vocativo; neque enim nominibus personarum iungitur, sed ad rei causam pertinet. cf. Ecl. I, 15. X, 48. et 49. Infra, vs. 69. sic procedit oratio: Ah, quae te, Corydon, dementia cepit. *Wr.*) 61 *quae condidit* Pier. ex Rom. ut sit ipsa illa dea, quae condidit arces. 62 *colit* duo Burm. *colant* Rom. 63 *capellas* Rom.

contineri multa iustae reprehensioni obnoxia, summo poeta dignum existimari debet. *Wr.*) *Perditus*, n. amore, amens. Ecl. VI, 88.

60. *habitarunt di quoque silvas.* Notum exemplum Phoebi. Ovid. Art. II, 239. Tibull. II, 3, 11. (add. Theocr. XX, 33. a Voss. laud. *Wr.*) Paris autem inter pastores adolevit. Pallas vero πολιάς, πολιοῦχος, ἀκραία satis nota. v. Spanhem. ad Callim. Lav. Pall. 53. cf. Cerda. (Hoc tenendum erat cum Vossio; *condidit*, i. e. condere docuit; hinc urbes in eius tutela; hinc ipsa πολιοῦχος dicta. Et quae nunc doctiora videntur, illo tempore cuivis, etiam servo, nota esse potuerunt. Arx autem, clausa et circumsaepta urbs, egregie opponitur ruri libero et undique patenti. Vidit hoc idem Vossius. Secundum haec statuendum de reliqua parte notae Heynianae. *Colat*, i. e. incolat. De pronom. *Ipsa* mutataque interpunctione vid. Q. V. XVIII, 2, c. *Wr.*) Enimvero quid est, *quas condidit?* An plures arces, ἀκροπόλεις, Minervam condidisse constat? Scilicet revocanda res ad solas Athenas: habitet Athene suas Athenas, quarum tutela illa est. Etiam haec paullo doctiora, quam pro pastorum ingenio, videri debent; monuit quoque Klotzius Opusc. pag. 285. Ornavit haec Popius *Pastor.* II, 59 sqq.

63. Ex Theocr. X, 30, quo loco, quidquid Grammatici pro Virgilio dicunt, multo commodius

Florentem cytisum sequitur lasciva capella;
Te Corydon, o Alexi; trahit sua quemque voluptas.
Adspice, aratra iugo referunt suspensa iuvenci,

64 Hic versus abest a Ven. et Rottend. 66 *iugo ut referant* Leid. et alii quidam. Sic Ecl. IV, 52. V, 6. Aen. X, 20 et al. v. Burm. *Aspice, ut* Goth. pr., paullo inscitius; idem *referant.*

et elegantius positum est. Hic Corydon inter alias animi aestuantis curas ardoris sui incredibilem vim et impetum sive exponere sive excusare putandus est. (Comparatur hic studium atque impetus, quo, duce natura sua, bestiae feruntur, cum cupiditatis vehementia, qua abreptus quodammodo cogitur Alexim sequi Corydon. Quod minime alienum videtur a bucolici duntaxat carminis indole. *Wr.*) *Torva* est truculenta, ipso adspectu terribilis, βλοσυρά. *sequi* autem non uno sensu ponitur; alio enim modo Corydon Alexin sequitur, quam leo lupum. (Sensus sane diversus, sed eadem significatio, quum *sequi* de omnibus, quae studiose appetimus, dicatur. Gronov. ad Liv. XXVIII, c. 18. *Sp.* — *lupus ipse*, λύκος δ' αὖ, vid. Q. V. XVIII, 2, a. *Wr.*) 64. *Cytisus* fruticis genus, rhamno similis, colore albicante, ramis fere cubitalibus, iucundo foliorum odore et sapore, apibus et capris gratum. Nostrorum *Cytisus Marantae.* Plin. XIII, 24. v. Martin. Ge. II, 431. Audio tamen etiamnum frustra hoc asseri; nec constare, qui cytisus veterum sit. Certe e XVII speciebus in Linn. ed. Murray p. 666 nulla convenit; esse forte medicaginis arborescentis genus suspicantur artis periti. Verum ad veteres poetas haec sunt ἀπροσδιόνυσα. (Vossio vocatur *Geisklee* ad Ecl. I, 78. *Wr.*) 65. *trahit sua q. voluptas*, amor, libido. vide Burm. Theocr. X, 31, unde haec conversa, ἐγὼ δ' ἐπὶ τὶν μεμάνημαι. cf. Martin. ad Ge. III, 130. (Verbum *trahere* de rebus, quae nos alliciunt et tenent. Iuv. XIV, 37. *Wch.*) 66. *aratra* ex *iugo suspensa*, inverso vomere, ut solum verrant, protracta. Horat. Epod. II, 63 *videre fessos vomerem inversum boves collo trahentes languido.* (Iunge: *iugo referunt;* suspensa, i.e. ita sublata, ut solum non tangant, referunt, i.e. domum ferunt, iugo. *Sp.* — *Suspendere* de rebus, quae vix terram at-

Et sol crescentis decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori?
Ah, Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!

69. Ah C.

67 *descendens* pr. Ed. et Vossian. a pr. m. *discedens* Pier. ex nonnullis, sollenni lapsu. (*decedens*, ut Ge. IV, 466. ubi eadem diversitas; vid. Burm. ad Ovid. Met. IV, 91. *Sp.*) 69 *O Corydon.* In aliis *a. ha.* v. Pier. (Comma posui post *ah.* vid. V. L. supra vs. 60. *Wr.*)

tingere videantur, Plin. H. N. XXXIIII, 8. Quint. Inst. Or. XI, 3. *Wr.*) Color horum versuum petitus ex Theocr. II, 38. 39. Graecis una voce est βουλυτός. 67. Ecl. I, 84 *Maioresque cadunt altis de montibus umbrae.* (*Duplicat* proprie accipiendum; quod nisi facis, friget *crescentes.* Umbrae secundum Palladium per dies longissimos undecima hora duplo fere sunt maiores, quam decima. *Voss.*) 68. Theocr. VII, 56 θερμὸς γάρ ἔρως αὐτῷ με καταίθει. (Pridem sol desiit aestum facere; refrigescunt omnia: ego solus ardeo adhuc. Sic Voss. et Spohn. Frigidius hoc ad meum quidem sensum; mihi hoc dicere Corydon videtur: nihil prodesse tempus et moram mitigando suo amori; nec minus se flagrare, quam antea; omnia iam cessare et quieti se dare, solum amorem suum non restingui. *Wr.*)

69. Ex eodem XI, 72 sq. et epice in Aen. V, 465 *Infelix, quae tanta animum dementia cepit!* Obiurgat se ipsum, quod amori indulgens curam operis rustici negligit; debuerat dudum vites et ulmos amputare et opus inchoatum et omissum absolvere. Itaque v. 70. 71 subiicit *Semiputata tibi f.* cf. ad Ecl. I, 57, et Georg. II, 410. Servius ad h. l. superstitionem veterum commemorat, *in sacris dici furore corripi eum, qui sacrificaverit de vino, quod est de vitibus imputatis:* atque talis lex inter Numae leges memoratur: *Diis ex imputata vite ne libanto.* (Hinc deseruit Vossius simplicem sententiam, hanc proferens explicationem: demens es, vinum bibisti ex vite semiputata. *Wr.*) Cuius opinionis ad acuendam rusticorum industriam summa vis esse debuit. Amputantur autem vites bis in anno, primum aestate (ad priorem hanc amputationem, quae fiebat ante aequinoctium, vid. Plin.

Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere iunco.

71. SALTEM, POTIUS Q.

70 *tibi est f. vitis in ulmo* unus Heins. Iunius Philargyrius laudat e Varo anapaestos: *Et frondosam — Semiputatam — Queritur vitem.* 71 *potior quorum indiget usus* elegans est emendatio Marklandi ad Statii Silv. pag. 341. Sed *μᾶλλον* etiam in Theocr. loco XI, 74. (Male distinguebatur *saltem*, *potius*. *Potius* enim quid sibi velit h. l. cum his iunctum: *quorum indiget usus*, vix dixeris; neque enim, quarum rerum maior, quarum minor sit usus, hic requiritur, sed ut omnino aliquid fiat, quod utilitatem aliquam afferat. Hinc retrahendum ad praecedentia voc. *potius*, ut sexcenties iunctum invenitur *Quin potius.* Tum *aliquid* et *usus* fortius pronuncianda. *Aliquid saltem*, i. e. quantumvis exiguum. Et *aliquid* saepe, ut hic, rem parvam denotat; nostrum *nur Etwas*; sic Ecl. III, 15. 73. ubi vid. not. Aen. X, 84. de re maiore idem dicitur Aen. II. 89. Ovid. Met. XIII, 241. De structura autem *aliquid — quorum* vid. not. ad Aen. XI, 172. *Usus*, cf. Cic. de Off. I, 26.: „si quando usus esset;" ibiq. Beier. — Ceterum ubique Medic. *saltem*, non *saltim*. *Wr.*) 72 *para* tres Burm.

H. N. XVIII, 26. ibique Hard., Corydonis verba referenda. *Wr.*), deinde post Idus Octobres, ut maturitatem capere fructus et sole coqui possint. Colum. V, 5 *Pampinandi autem modus is erit, ut opacis locis humidisque ac frigidis aestate vitis nudetur, foliaque palmitibus detrahantur, ut maturitatem fructus capere possit, et ne situ putrescat.* De altera hac amputatione accipiendus locus Theocriti VII, 134, quod apparet, si conferas ib. vss. 24. 25. Idem in arboribus fieri necesse est, quibus vites se adiungunt, et sustinentur, ne aemula umbra viti noceat. cf. Martin. h. l. 71. *quorum indiget usus*, quae ad usum vitae rusticae necessaria; scil. vas aliquod, vel calathum. (Ceterum vid. V. L. *Wr.*) *detexere iunco*, cf. Tibull. II, 3, 15. *mollis*, flexilis, ὑγρός. — (73. *Alium Alexim*, alium formosissimum puerum, qui te non spernat; nomen pro simili, ut saepe. Cf. Burm. ad Ovid. A. Am. III, 13. *Sp.* — *alium Alexim;* ita Tacit. Hist. IV, 73.: „*Sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur.*" *Wch.* — Cf.

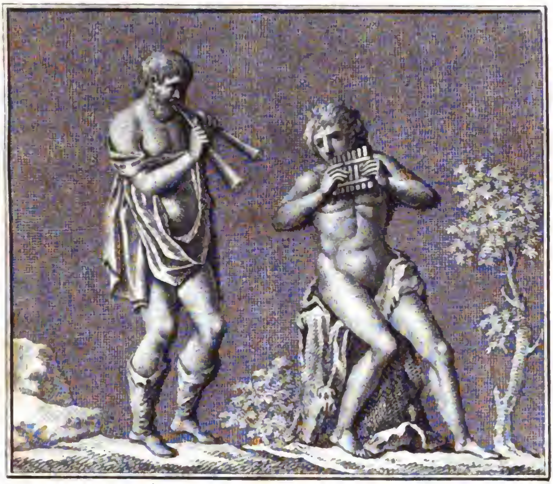
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

73. Alexin

73 *hic* abest a Rottend. sec. *fastidat* Rom. *Alexin* Heins. reposuit e melioribus, in quibus *Alexin* et *Alexim*, vulgo *si te hic fastidit Alexis*, quod et ipsum bene se habet. (Non unam ob causam recepta interpunctio praeferenda; quarum haec est gravissima, quod vitiosum est, carmen finire secundaria sententia, qualis haec est: *si te hic fastidit Alexis*; non primaria, qualis haec: *Invenies alium — Alexim.* Et sic, *Alexim*, exarandum curavi; vid. vs. 26. *Wr.*)

etiam Eleg. ad Messal. pag. 77. et Q. V. XXIIII, 10. *Alter* in tali oratione spectat ad pares, *alius* ad similes, significatque *alius* id, quod nos dicimus: *wieder so einer, wie jetzt*, s. *wie sonst*. *Wr.*)

E C L O G A III

PALAEMON

ARGUMENTUM

Disceptant hoc carmine alternis versibus duo pastores, Damoetas mercenarius, Aegonis oves pascens, et Menalcas, puerili aetate (v. 33) constitutus, et puerili petulantia alterum lacessens: cuius carminis, *amoebaeum* illud dicitur, ea lex est, ut is, qui respondet, iisdem versibus ac numeris aut contrarium aut maius et pulcrius aliquod dicat, aut ulla alia ratione simile quid subiiciat. Neque ex eodem omnia argumento necesse est esse petita, sed a variis ac diversis plane rebus arcessita; cuius quidem rei bene memores esse debemus, ne argutemur in constituendo sententiarum ordine et nexu. Etiam nostro tempore eius generis carmina apud Italos in pretio haberi, et laudari poetas *Improvisatori*, nota res est. (cf. Spencius, Anglus elegantissimus, Ecl. VII pr.) Occasio huius certaminis parum feliciter a conviciis mutuis et probris, quibus se invicem lacessunt, petitur, in quibus non modo honesti et decori nulla ratio habita, verum ne id quidem, quod poetae nomen et

naturam efficit, spectatum est, ut non nisi gratae et iucundae res exhiberentur. Vitae et moribus huius generis hominum convicia ista haud esse insolita, nemo dubitet; verum poeta, si ingenio et carmine recte utitur, nunquam ad sordida et flagitiosa, turpia ac foeda, carmine exprimenda se demittet: multo minus, si carmina *virginibus puerisque* cantare se meminerit. Nec omnino inventi magna laus esse potest, non modo in summa carminis; est enim petitum argumentum ex Theocrito Idyll. IV et V; verum et in singulis versibus pastorum sibi respondentium: nihil enim in illis est, quod naturali aliquo sententiarum ordine vinctum vim ad animum habeat. Singula disticha sunt singula carmina: scopae solutae. De tempore huius carminis v. Vita Virgil. a. 711. cf. 709. Agitur res inter pascua et greges per agros gramen carpentes. cf. v. 55.

MENALCAS. DAMOETAS. PALAEMON

M. Dic mihi, Damoeta, cuium pecus? an Meliboei?
D. Non; verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.
M. Infelix o semper, oves, pecus! ipse Neaeram
Dum fovet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur,

1 *ain' M.* unus Leid. 3 *oves* iam Ald. sec., Steph. et aliae, firmavitque Heins. ex Pier. Rom. Oblong. aliisque codd. *ovis* vulgo, quod secundo casu capiebant; at si est quartus casus, facile admittes. (*Ovis* omnes codd. Heinsii; neque aliter Servius. Recte; modo accusandi casu dictum accipias. Est hoc appositionis genus satis frequens in Bucolicis et Georgicis; vid. Burm. h. l.; idem tamen ab epico opere, Aeneide, fere exulat. Vid. Q. V. XXXIII, 3, d. *Wr.*) 4 *ille veretur* Leid. Servii. Sic et Rom.

1. Ex Theocrit. IV, 1 sq. *cuium* iam desueta vox erat; *sic rure loquuntur*, addebat Virgiliomastix, ut Pseudo-Donatus §. 61. memorat. („Hic quoque *an* habet vim addubitandi: *doch nicht?* quippe respondent ea Theocriteis IV, 1.: τίνος αἱ βόες; ἦ ῥα Φιλώνδα;“ Beier ad Cic. Off. I, 15, §. 48. *Wr.*)

4. Dum ipse Aegon Neaerae assidet, hic mercede conductus gregem eius perdit. Fere ut ap. Homer. Od. ρ, 246 ἀλαλήμενος αἰὲν

Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et sucus pecori, et lac subducitur agnis.
D. Parcius ista viris tamen obiicienda memento.
Novimus, et qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo — sed faciles Nymphae risere — sacello.

9. QUO; S. RISERE; S.

5 *Hicc' alienus.* Sic Marius Victorin. in Grammat. monet legendum. v. Heins. ad Aen. II, 664. Scilicet ubique ante vocalem ita erit scribendum; enimvero iam ubique conventum est in hoc, ut *Hic* producta syllaba sit pro hicce. (*Hicc'* exprimendum curavit Brunck. laud. Voss. de A. Gr. II, 29. Est hoc Grammaticorum inventum, merito repudiatum a Santenio ad Terent. Maur. p. 252. sq. *Wr.*) *ovis* vett. edd., Marius Plotius et potiores scripti cum edd., sed iam Aldd. *oveis*; tum *mulgit* Mentel. 6 *sucus* ubique antiquiores: recte a sugendo. 7 *Parcius*: *ista*, ita distinguunt codd. nonnulli et Servius: atqui sic esse debebat: *ista viris te obiicere memineris.* 8 *hirquis* Grammatici et pars codd., sive ut sit pro *hircis*, diversa scriptura, sive ut sint ἴλλοι, oculorum anguli. v. Pier. Sed vid. Not. Apud Ovid. Fast. I, 283 Ianus *attollens oculos diversa tuentes* legitur; verum ibi, quia biceps est.

Ἄστυ κάτ'· αὐτὰρ μῆλα κακοὶ φθείρουσι νομῆες. (6. *Et sucus* etc. Prosae conveniret *Quo sucus* etc. *Wr.*)

7. *Parcius ista viris.* Convicium convicio opponit Damoetas, et Menalcae infamiam pathicae libidinis exprobrat. Dicit itaque, etiamsi haec iure exprobrari mihi possent, at ista tamen convicia certe non homo mollis, effeminatus et turpis, iis facere debebat, qui sunt puris moribus, h. mihi; ut apud Suet. Vesp. cap. 13 Vespasianus notae impudicitiae homini respondet: *Ego tamen vir sum.*

8. *Novimus et qui te* scil. corruperit. Non me latet, te inter greges, hircis intuentibus (potius: oculos ab ista turpitudine avertentibus. *Wr.*), et in ipso sacello Nympharum turpi libidine pollutum esse. *hircos* s. *hirquos* multi ex interpolato Servio de angulis oculorum accipiunt, h. oculis prae libidine in angulos reductis. Sed hoc inter argutias interpretum harum Eclogarum referendum; idque manifestum fit, si quis Theocrit. V, 41. 42, unde haec expressa, et Plinii locum (qui in nostro Plinio non occurrit), a Servio laudatum, comparet. *sed faciles Nymphae risere* n. sacrilegum hoc facinus,

M. Tum, credo, quum me arbustum videre Miconis
Atque mala vitis incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos quum Daphnidis arcum

12. FAGOS, Q.

10 *Miconis* nunc scripsi e Theocrito hoc ipso loco, quem expressit: *Μίκωνος* Idyll. V, 112. Vulgo *Myconis.* (Et sic, *Micon*, exstat in Serv. Dresd. Ecl. VII, 30. et *Amicon* in Medic. a m. pr. ibid. — Contra codd. auctoritatem Iahnius *tunc* scripsit. Posset nunc fides huic correctioni accedere ex Serv. Dresd. Verum *tum*, subiecta litera *c*, non raro in *tunc* mutatum. Vid. omnino Q. V. XXV, 1. et 5, a. et b. sub fin. *Wr.*) 12 *Daphnidos* Valer. Prob. in Arte Grammat. agnoscit. (Non est Virgiliana haec genitivi forma. Nam quod *Panos* Aen. VIII, 344. legitur, hoc minime probat, etiam *Daphnidos* hic et similiter alia scribenda esse. Vid. ibi no-

cum alii dii severiores id graviter ulturi fuissent. Potest itaque *faciles* hactenus ad lasciviam Nympharum referri, quae caussa huius facilitatis erat: quae proprie in iniuria ferenda, h. l. e violata religione, spectatur.

10. 11. Aliud Menalcas Damoetae exprobrat flagitium malitiae in Miconem, corrumpenda eius vinea. Tum, credo, hoc factum, cum Nymphae viderunt me etc. Noto ironiae genere de se praedicat flagitium alterius. Imitatus est hoc, ut solent homines digna indigna imitari, Calpurnius VI, 84 sq. *mala falce,* obtusa, rubigine exesa, qualis falx ramis et vitibus tanto magis nocet. Ita exponit Burm., docte utique, ut tamen nihil huic loco insit, quod ad istam argutam rationem ferat. Damoetam furtim per malitiam vites incidisse ac corrupisse sufficit. Accipiamus itaque simpl. *malam*, nocivam, perniciosam. Tibull. III, 5, 20 *Et modo nata mala vellere poma manu. arbustum* potest esse synonymum *vitium*, ut Georg. II, 416 *Iam vinctae vites, iam falcem arbusta reponunt.* Nec tamen necesse; cum vites sint satae inter arbores iisque iunctae. (Arbustum est arboretum, ubi vites in ramis haerent; vites autem novellae sunt recens plantatae, humiles adhuc, quae nondum se ad arbores implicuerunt; ergo vites adultas et novellas laesit. *Sp.* — Capitale fuisse, arbores alienas incidere, ait Servius; vid. etiam Cuiac. Obs. IX, 12. laud. a Lemar. *Wr.*)

12. Recriminatur hic, simileque eius, quo se petitum videbat, malitiae et invidiae flagitium obiicit Menalcae. (De singulis vid.

Fregisti et calamos: quae tu, perverse Menalca,
Et, quum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
M. Quid domini faciant, audent quum talia fures!

tata. — De verbis *hic ad fagos* cf. quae notavi in V. L. ad Ecl. I, 54. — Comma post *fagos* quod antea conspiciebatur, recte sustulit Wunderlichius. Structura verborum haec est: Aut tum, quum viderunt, quum hic ad fagos Daphnidis arcum fregisti: *als sie sahen*, *wie du* etc. Sic saepe apud Ciceronem *audire*, *videre*, *quum*. cfr. de Orat. II, 46, sect. 193. *Wr.*) 15 *aliquid* Ven. et Parrhas. *aliquem* Rottend. alter. *ex aliqua* Voss. ex glossa. 16 *faciant* Heins. ex optimis codd. etiam Pierianis iterum revocavit; ediderat iam idem Nauger. in Ald. tert. (vid. Not. *Wr.*) Vulgo *facient*. *facerent* unus Moreti. (vid. Not.) *Quid facient domini*, *audent* Scalig. et Gifan., evitandi ingrati soni caussa.

V. L. *Wr.*) *quae donata* v. 13, sc. *arcum* et *calamos*. Arcus non alienus a pastorum vita ad defendendos greges a feris. (Venandi etiam causa pastores arma gessisse, supra notatum est, Ecl. II, 29. *Wr.* — Et *calami* de sagittis Hor. Od. I, 15, 17.: „calami spicula Gnossii.“ *Sp.*) Videtur arcum e fago suspensum reperisse Menalcas, cuius potiundi ipse cupidus fuerat, at Daphnis eum puero donaverat. (*Perversus* de malevolo, iniquo, Brut. in Cic. Ep. Div. XI, 10. Liv. XXI, 33. *Sp.*)

16. *fures*, servi, ex oppos. *domini* et vetere interpretatione Servii; cum nunc ille mercenarius pastor conviciari audeat. Usum vocis in vulgari sermone arguunt Comici, qui fures pro servis improbis, ac de scelesta plebe adhibent. („Multi putant furem simpliciter poni pro servo, quod est falsissimum. Serio numquam sic ponitur, neque umquam sensus potest ad servum deduci, nisi quando iocantur aut illudunt personae comicae; tum fures dicuntur servi parum fidi, aut homines e plebe eiusdem farinae. Sententia horum verborum haec est: Quum hic mercenarius furacissimus talia in me audeat proferre, quid putem dominum sibi licitum putare adversus me, Aegonis in Neaera, quam amamus uterque, aemulum? Ergo *faciant* legendum, non *facient*, quod esset: quid exspectandum est? quid ille facturus est? tunc certo facturus aliquid esset Aegon. Contra *faciant*, quid putem, sumam, eum facere posse, sibi licitum putare.“ Haec Spohnius, Vossium secutus. Illud quidem recte negatur, servos simpliciter

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et quum clamarem: Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu post carecta latebas.

17 *Nonne ego* Menag. sec. et Goth. pr.; idem mox *carrecta*. 19 *Et dum* multi.

dici fures. Itaque si eam sententiam, quam Vossius et Spohnius, inesse his velis, scribendum erit, ut sibi constet oppositorum ratio: „Quid domini faciant, audent cum talia servi;" non fures. Ac ne sic quidem omnia bene se haberent: scribendum esset *facient;* sane enim exspectare deberet Menalcas, Aegonem etiam audaciorem fore servo illo suo. Coniunctivo in tali interrogatione utimur, aut quum significare volumus, nescire nos, quid fieri possit; Ecl. VIII, 26.: „quid non speremus amantes;" i. e. nescio, quid sperare non possimus, s. nihil non sperandum est;— aut quum animi pendemus, neque habemus, quid faciamus. Iam vero quum sibi opponantur domini et fures, non dominus et servus, necesse est, aliam esse horum verborum vim ac sententiam. Quam negligi potuisse a Viris doctissimis, est quod mireris. Hoc igitur dicit Menalcas: Vidi te audacissimum esse furem; quid igitur non timendum domino talis servi? quippe verisimile est, eum, qui vicinorum bona invadat, multo minus temperaturum ab iis, quae in promtu sunt et quasi invitant ad furtum, bonis dominorum: quomodo igitur domini tueri sua poterunt adversus horum rapinas? hoc est illud: *Quid domini faciant? Was sollen die Herren thun?* nihil habent, quod faciant. vid. Q. V. XXXI, 11. — 18. Lyciscam Servius vult canem esse ex lupo et cane natum; vid. Plin. H. N. VIII, 40. et Ulit. ad Grat. Cyneg. p. 201. sq. a Lemar. laudd. — 19. *ille*, vid. Q. V. XXI, 1, a. *Wr.*) 20. *Tityre, coge pecus*, quod dispersum vago discursu palabatur; tacite vero eo ipso indicabat, furem adesse, qui caprum ex grege dolo interciperet. *Tityrum* vero Damonis servum intelligere debemus, aut eum certe, qui eius pecus pasceret. *Carex* apud Catull. cum *iunco*, apud Colum. cum *filice* iungitur; Georg. III, 231 *acuta* appellatur; videtur itaque *iunci* genus esse commune, *Riedgrass*. v. Martin. ad Georg. III, 231.

D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula cera
Iuncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

22. FISTULA, C.

23 *quem mihi* Rottend. sec. 25 *haut unquam* Goth. pr. pro *aut*; nonnulli *haud* apud Burm. et Pierii Mediceus. Cetera similia Ecl. II, 32. 26 *Vincta* Rom. et alii, sollenni lapsu. Sed vid. Heins. Nonnulli *num tu*, et v. 27 unus Heins. *misere*.

21—24. Non furtum factum, sed debitum a Damone esse exactum profitetur Damoetas. — (22. Inter singulas cantilenae partes syringe, vel fistula canebant; et *fistula carminibus meruit* ita dictum, ut Ecl. VIII, 21.: „Incipe Maenalios mecum mea tibia versus." *Sp.*) 23. *Si nescis*, h. ut hoc scias, ne hoc ignores. Ovid. Epist. XX, 150 *Si nescis, dominum res habet ista suum.* — (24. Reddere noluit non aliam ob causam, quam quod, si reddidisset, palam se victum et inferiorem Damoetae esset confessus. Ergo quamquam se victum confitebatur Damoetae privatim, tamen signum victoriae ei concedere noluit, ne famam perderet. *Sp.*)

25. *Cantando tu illum?* vicisse te ais? cf. Theocr. V, 5. (Interdum similis notio subauditur e verbo praegresso, ut incedendi notio e verbo currendi, Hor. Sat. I, 3, 9—11. supra II, 15.: ferre e verbo pati. Propert. II, 13, 37.: „Nec minus haec nostri notescet fama sepulcri, Quam fuerant Phthii busta cruenta viri." Sic h. l. activa notio vincendi e passivo verbo victus. *Sp.*) 27. *in triviis — miserum* addita intellige, ut efficiat, ea esse quam vilissima; uti *disperdere* h. e. corrumpere, vitiare, depravare, invidiose pro canere. (*Stridenti*, non, quae nunc stridet, sed quae omnino; participium h. l. vim induit adiectivi: *stridenti* pro *stridula*. Nam participia ablativum non in *i* mittunt, sed in *e*. Vid. Bentl. ad Horat. Od. I, 2, 31. 25, 17. — *Stipula*, uno calamo, non syringe s. fistula, pluribus calamis iunctis.

D. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,

dispergere ms. Lengnich. quod etiam Wakefield. in animum venerat ad Lucret. I, 418.

— *Disperdere* est *male perdere*, ut *dispeream*, i. q. *male peream*. Propert. II, 33, 10.: „duro perdere verba sono!" — *in triviis*, quale canunt viatores et agrestes homines; Calpurn. I, 28.: „Non pastor, non hoc triviali more viator, Sed deus ipse canit." Ovid. Trist. IV, 1, 5.: „Hoc est, cur cantet vinctus quoque compede fossor, Indocili numero quum grave mollit opus." *Sp.* — „Vulgares versus in genere quantitate neglecta, haud scio, an etiam respexerit Virgilius Ecl. III, 26. Sic Iuvenalis VII, 53.: *Sed vatem egregium, cui non sit publica* vena, *Qui nihil* expositum *soleat deducere, nec qui* Communi *feriat* carmen triviale *moneta*. cf. Titium ad Nemes. Ecl. IV, 3. Eximie enim *indoctos* Antiqui vocabant Musicae, atque adeo Numerorum, ignaros. vid. Cicer. Tuscul. I, 2, 4. Quinctilian. I, 10, §. 18. sqq. et illic interpretes." etc. Haec Santen. ad Terent. Maur. p. 181. sq. Vossius intelligit carmen coram pueris aliisque rudibus hominibus cantatum; quod eodem denique redit. Ceterum Spohnius, quod nemo facile probet, miserum carmen ita dici putat, ut sit infelix carmen, *ein armes, unglückseeliges Lied*, quod canis non a te factum, sed per se bonum, quod tu ex alio auditum imitari vis et exprimere, cui vero tu male illudis male recantando. *Wr.*) *in triviis*, multo minus in certamine.

28. (*Visne* et *vin' tu* interrogat tantum, sed *vis* et *vis tu* excitat. *Sp.*) *vicissim* h. l. per vices, alterne; ad amoebaeum carmen referendum. cf. Ecl. V, 50. (Non satis accurate Heynius. *Vicissim* enim, si per se spectas, non necessario ad carmen amoebaeum referendum. Aliud est enim, si alter praeit carmine cantando, alter sequitur, ut Ecl. V, 50.: „quocumque modo tibi nostra vicissim Dicemus;" i. e. nos vicissim, quantum in nobis est, postquam tu cecineris, canemus. Sed nunc non semel hoc, verum saepius agendum. Aliud igitur amoebaeum carmen, quale hic exhibetur, ubi alterni cantant, saepius periclitantes carminibus canendis vires. *Vicissim inter nos*, ut Lepidus in Cicer. Ep.

Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quidquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater, est iniusta noverca,

33. PATER ; NOVERCA ;

33 *iniusta.* Io. Schrader. malebat *infesta*, *χαλεπῇ*, ut ap. Theocr. *χαλεπὸς δ' ὁ πατήρ μου χ' ἁ μάτηρ.* Idem mox coni. *pecus, altera haedos.* ut sit noverca. (Commate, non semicolo, uti fecerat Heynius, post *pater* interpungendum, ut adiectivum *iniusta* etiam ad patrem pertineat. Satis quidem constat, iniustas inprimis vocari novercas; sed illud etiam ex Comicis notum, saepissime parentes a filiis nuncupari iniustos. Certe ex adiect.

Div. X, 34.: „studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt." — *Vitula* hic i. q. iuvenca. Ge. IV, 299.: „vitulus bima curvans iam cornua fronte." Sic *puer* de iuvene, viro; *virgo* de muliere, quae iam peperit. Terent. IV, 8, 10. vid. Forcell. Philargyr. ad h. l. Varro, Columella et Geop. Gr. tertio quartove anno exacto vaccam parere volunt; tamen apud Romanos etiam anniculae pariunt, quod non probat Plin. H. N. VIII, 45. *binos alit fetus;* Plin. l. l.: „gignunt raro geminos;" ex Arist. H. A. VI, 21. Addit: *ne forte recuses*, laudans eam a praestantia, ne ille, quem ad sponsionem provocat, certamen detrectet, quasi vili pignore, nec satis digno posito. *Sp.*) Damoetas vaccam in sponsione collocat. conf. Theocr. VIII, 11 sq.

30. Ex Theocr. I, 25. 26. (Non recte comparant hunc locum cum nostro, quia illic de capellis agitur. *Sp.*) Est autem iuvenca *διδυματόκος*· aliter quam apud Theocritum, in quo *ἐς δύο πέλλας* positum est, ut tantum lactis ex mulctu proveniat, quantum ad duo mulctralia replenda satis sit. *pignus* dictum pro sponsione. cf. Theocr. VIII, 14 sq. (non pro sponsione; sed sponsio fit per pignus, aut unum, quod alter aut perdit, aut retinet, aut duplex, quod alteruter cum suo recuperat. *Sp.* — *quo pignore* idem quod: *quo pignore posito.* Haec ad illud caput grammaticae, ubi de ablativis absolutis agitur, pertinent. *Wch.*)

32. Theocr. VIII, 15 sq. (*tecum*, non *in certamine tecum*, ut Wunderl. explicat, sed: *uti tu pignus ponens. Sp.* Hanc veram esse explicationem, probat Plaut. Cas. Prolog. vs. 75.: „Id ni fit, mecum pignus, si quis volt, dato." vid. ibi Gro-

Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
Verum, id quod multo tute ipse fatebere maius,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, caelatum divini opus Alcimedontis:

iniusta repetendum similis notionis adiectivum, ut *durus*; flagitat hoc particula explicativa *que* in *Bisque*. vid. Q. V. XXXIII, 10. Eandem ob causam etiam post *noverca* semicolon cum commate commutandum fuit. *Wr.*) 35 *tute multo ipse* Leid. *tu ipse* Ven. Ed. 1472. 36 Distinxere alii, ut iam in scriptis, post *libet*, alii post *quoniam*, sive eodem sensu, sive ut ipse Menalcas de se dicat, se insanire, qui depositurus sit contra vitulum poculum (poetice dixit plur. *pocula*), multo maioris rem pretii. (vid. Not. *Wr.*) 37 *Alcimedontis.* Multis modis aberrant librarii; est *'Αλκιμέδων.*

nov. *Wr.*) 34. *Bisque die numerant.* Hinc ductum est illud: *Pauperis est numerare pecus:* Ovid. Met. XIII, 824. *alter et haedos*, fetum pecoris h. matrum caprarum, numerat. (*alter*, aut pater, aut noverca, prouti fert occasio. — *bis*, et mane, dum educitur, et vesperi, dum redit pecus in stabula. *Sp.*) 36. *Insanire* scil. mecum certando. *pocula ponam:* aut pluralis pro singulari positus aut sunt duo pocula: utrumque fit paullo durius; praeferam tamen prius: cui alter tamquam maius aliquid vs. 44 subiicit: *Et nobis — duo pocula.* (At quidni duo intelligamus pocula, quum vs. 44. etiam Damoetas duo commemoret? Et *pocula* pro uno poculo dici, recte negat Vossius. Ne autem forte verba *in medio* vs. 40. Heynii sententiae patrocinari putes, Damoetas eadem de suis poculis repetit vs. 46.; et voc. *medium* substantivi loco capiendum. Paria autem poculorum haberi esse solita, Vossius docet; et bina singulis convivis fuisse apposita, apparet ex Horat. Sat. I, 6, 117. ab eod. Voss. laud. — Bene autem fagina pocula; ea conveniunt pastorum paupertati. Et faginea pocula pauper ministrat Philemon apud Ovidium. Dudum usum poculorum fagineorum exolevisse apud Romanos, certe elegantiores, discitur ex Tibull. I, 10, 8.: „nec bella fuerunt, Faginus adstabat quum scyphus ante dapes." Sed his Menalcae poculis pretium accessit ex caelaturae artificio. *Wr.* — 37. Alcimedontem non pastorem, sed artificem clarum fuisse notat Ciampi in *Dissertat. dell' antica toreutica.* Sed fictum tamen nomen esse videtur. *Iahn.* — Sillig. in Catal. Artif. haec

Lenta quibus torno facili superaddita vitis

38 *facilis* fuisse a prima Virgilii manu testatur Serv. ad Aen. II, 592, agnoscit quoque Donatus, estque idem illud in quibusdam codd. parum commode post *lenta*. Etiam *fragilis* Rom. et al. v. ad Ovid. Met. XV, 169 B. (Possit per se ferri *facilis*. Sic alias locutum esse Virgilium, probavimus ad Aen. VIII, 559. Nec *lenta* et *facilis* idem significant, quod Burm. contendit; sed ea existeret sententia: superaddita est lenta vitis multa cum facilitate. Verum requirit poetarum usus aliquod epitheton, quod ornet tornum; quare nolui deserere vulgatam. *Wr.*)

scribit: „Haud ego recusaverim, si quis Alcimedontem Virgilio aequalem fuisse dicat, qui hac ratione artificem eleganter adulatus sit." *Wr.*)

38. *Lenta quibus torno f.* Multo plus pulveris commotum est in hoc loco cum ab aliis tum a me ipso (in Addend. Ed. pr. p. 212), quam necesse erat. De *torno* et *caelatura* egi disertius alio loco (*Antiquar. Aufsätze* II P. pag. 145 sq.). Reputandum erat, h. l. agi non de Graeci alicuius artificis (nisi et hic volumus Virgilium immiscuisse aliena a vita rustica), sed de pastoris opere, qui nec *torno* tornare poculum, nec *caelo* uti potuit, sed *scalpello*, quo et *excavavit* illud et *caelavit*, exsculpsit in poculi exteriore area *opus anaglyphum*. Est adeo *tornus* h. l. parum proprie dictus pro scalpro, seu cultro pastoritio ad scalpendum adhibito. Nihil amplius: hocque uno animadverso expedita satis sunt reliqua. Itaque Salmasio et Burmanno nolis accedere, ut torno tantum politum et rotundatum poculum, caelatura vero vitis superaddita sit, h. in plana et laevigata superficie exsculpta extet. (*Tornus* pro caelo, aut scalpro, ut γλύφανον non solum caelum, sed etiam terebram denotat. *Sp.*) Iam reliqua ita iungenda: *quibus*, h. cui poculo (rectius: in quibus poculis, i. e. in quorum ora. *Sp.*) *vitis lenta superaddita*, exsculpta, *torno facili*, ope scalpelli, quod *facili* h. e. docta et perita manu tractatur. v. ad Ovid. Art. I, 160. Tibull. I, 4, 40. — vitis *vestit corymbos diffusos hedera pallente*, explicat se supra hederam, cuius corymbi diffusi sunt, eamque adeo implicat suis racemulis. (*hedera diffusos*, i. e. qui ab hedera diffunduntur, diffusi pendent. *Sp.*) Scilicet anaglyphum erat ita factum, ut, collocatis in medio duorum hominum signis, oras ambiret vitis hederae implicita. *Corymbi* sunt racemi hederae in orbem circumacti, ut Plin. 16, 34, et acinis ac baccis, qui fructus hederae, quas

Diffusos edera vestit pallente corymbos.

39 *palante* Rottend. sec. et qu. Moret., ut Ecl. II, 47.

uvas vocant, graves. *Hedera* dicta *pallens*, quia genus eius albo colore conspicitur; namque est alia nigro colore, et nigro aut croceo fructu. v. Martin. ad h. l. (Doering. in Programm. supra laud. pallentem dici hederam existimat eam, quae fere subnigri sit coloris; coll. Plin. H. N. XVI, 34. Martial. V, 79. Ovid. Medic. Fac. 69. Quum autem color hederae in tali opere distingui non potuerit, apparet ornandi causa adiectum esse hoc epitheton; quare supervacaneum est, de colore quaerere. *Wr.*) *Vitis* autem explicare se et serpere super *racemos diffusos hedera*, h. racemos hederae, hederaceos, adeoque super hederam, putanda est, atque ita ambire duas caelatas imagines Cononis et Arati. Nam *vitem* de hederae vimine, etsi viticula appellatur a Plinio, cum W. Clarkio (*Connexion of Roman, Saxon and English Coins* p. 224.) accipere non licet: ita vimen hederae, adeoque hedera hederam, ambire diceretur. Erat in his ante oculos Maroni locus Theocriti I, 29 sqq., quem h. l. illustratum dabo: Ibi in cissybii, quod maius vas erat pastoritium, superficie tres sunt areae: quarum prima mulierem sedentem inter duo amatores cum ipsa amatorie expostulantes exhibet, in altera piscator rete trahit mari, in tertia vinea est cum puero custode. Totum poculum ambit acanthus flexibus suis: ad summam oram hedera et helichrysus sunt implicitae inter se mutuis nexibus: ex his expressit illa Maro: *Τῶ περὶ μὲν χείλη μαρύεται ὑψόθι κισσὸς*, *ambit oram vasis hedera*, **κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονισμένος** flore helichryso (de quo quomodo dubitare possunt, qui Idyll. II, 78 legerant?) *vestita*, implicita, **ἁ δὲ ἕλιξ ἀγαλλομένα καρπῷ κροκόεντι εἱλεῖται κατ᾽ αὐτὸν**, hederae autem racemuli, *corymbi diffusi hedera*, corymbi hederae, diffusi, fructu croceo seu baccis ornati (cf. Bentl. ad Horat. Ep. I, 19, 10), volvuntur circa illum (helichrysum), florem eum implicant. Ita fere ap. Nemesian. Ecl. III, 18. 19 *vitea serta plicantur corymbis*. Cf. sertum Theocr. III, 22. 23. Ceterum, qui flos *helichrysus* sit, ignoro cum aliis; florem esse patet. An sit gnaphalium stoechas Linn. quod coniectatum vidi, dispiciant botanices magistri. Atqui illi clamant, tam parum certos characteres plantarum a veteribus proditos esse, ut certi aliquid de iis pronun-

In medio duo signa, Conon: et quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quae messor, quae curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

41. ORBEM;

42 *haberet arator* duo Burm. 43 *Nondum* Goth. pr. hic et 47.

tiare omnino haud liceat. Acanthi autem et hederae ambientis signa interius apposita exempla occurrunt passim in vasis pictis, v. c. Hamiltoni et Tischbeinii, ad quae comparandus Commentar. Böttiger.

40. *In medio duo signa, Conon.* Fuit Conon celeberrimus mathematicus et astronomus, qui circa Ptolemaei Philadelphi tempora vixit, cuius Archimedes aliquoties, tamquam sibi amicissimi et doctissimi hominis, et Catullus *de coma Beren.* v. 7 ex Callimacho, mentionem fecit. cf. Mart. h. l. *quis fuit alter* — de celebri astronomo loqui eum necesse est, qui caeli plagas, ortus occasusque siderum, et anni tempora in agricolarum usum descripserit. Ad Aratum (male Ptolemaeus interponitur, qui CL annis serius vixit), Eudoxum, Servius, alii ad Hesiodum, Anaximandrum, Archimedem, referunt. Iam Archimedem familiarem Cononis fuisse, et sphaeram e vitro confecisse, constat vel ex Claudiano epigr. 86. v. ibi Gesn. (de Thaletis, Eudoxi duplicique Archimedis sphaera vid. Cic. de Rep. I, 14. *Wr.*); verum eum rem rusticam sua arte adiuvisse, memoriae tradidit nemo; quod contra in Aratum cadit, qui astronomicas rationes ad usum agricolarum transtulit, cuiusque *phaenomena et prognostica*, propter utilitatem magis forte, quam propter poetae ingenium, celeberrima inter veteres fuere, et, cum fastorum et Kalendariorum usus non tam frequens, ut nunc, esset, utilissima esse debuere. Forte tamen *radius* melius tribuitur Eudoxo, quippe astronomo. (De Eudoxo, de cuius Phaenomenis, agricolarum usibus per Italiam inservientibus, vid. Colum. IX, 14, 12., unice cogitandum esse censuit H. Vossius. *Wch.* Scholia a Maio edita, praeter Aratum et Eudoxum, Archimedem nominant, Hipparchum, Eudaemonem, Euclidem, etiam Hesiodum; recte omisso, quem laudat Servius, Ptolemaeo. *Wr.*) Laudabat

D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho,
Orpheaque in medio posuit silvasque sequentis.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

45. ACANTHO;

46 *in medium* Goth. pr. *sequaces* alter Rottend., quod illustrat Heins.; nam ponitur et ipsum pro *sequentes*. (*Sequax* est pronus ad sequendum per naturam suam; *sequens*, qui vel invitus sequitur; tanta est artificii praestantia, ut quasi sequi silvas videas. *Sp.*)

Schrader. locum Avieni *Arati Phaenom.* pr. ubi is late illud Arateum exposuit; Grot. Arateor. p. 84 *Hic* (Iupiter) *primus Cnidii radium ducis intulit astris Mortalemque loqui docuit convexa deorum. Radius* enim proprie geometrarum virga est, qua in pulvere formas delineabant; nec in aliam rationem intelligendum videtur, quando Uraniae signis, aut, uti sollenni more fit (cf. Aen. VI, 851), astronomis tribuitur, cum et figuris et numeris opus habeant. Ceterum certavit cum his Popius *Pastoral.* I, 35 sq., qui etiam minus ambitiose nonnulla dixisse videri potest. — (41. *Descripsit orbem, quae tempora* pro vulgari: *descr. orb.*, definiens, *quae temp. IVch.*) At v. 42 allusum esse videri potest ad Hesiodeum Op. 384 *Πληϊάδων — ἐπιτελλομενάων, Ἄρχεσθ' ἀμητοῦ, ἀρότοιο δὲ, δυσσομενάων.* (*Curvus arator*, i. e. curvato corpore incumbens aratro, et sic ipso corporis pondere vomerem terrae altius imprimens. vid. Geop. II, 2. Plin. H. N. XVI, 49. a Voss. laud. *Wr.*) 43. Conversa ex Theocr. eod. l. v. 59. 60.

44. Invidia punctus hic duo pocula pro uno commemorat (sed vid. Not. ad vs. 36. *Wr.*), verum ambo, ut apparet, eodem exemplo facta. Pro vite hederae implicita nunc ambit ora acanthus; in media poculi area Orpheus cantans effictus. Est autem *Acanthus* apud Virgilium et plantae Aegyptiacae, ex acaciarum genere, v. Georg. II, 119. ibique Mart., et herbae silvestris hortensisque ac topiariae genus, hic et Ecl. IV, 20. Georg. IV, 123 et 137, ubi v. Mart. add. Aen. I, 649. 711. v. Böttigeri doctam notam ad Vasa picta Vol. I. p. 80. et iam Ciofan. ad Ovid. Met. XIII, 701. (Linneus a Voss. laud. distinguit duo acanthi genera, mollem et *spinosum. Wr.*)

Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.
M. Numquam hodie effugies; veniam, quocumque vocaris.

48 *Si ad* non displicuisse duram synaloephen ex eo patet, quod *ad* abesse poterat. (*ad* cum vi comparandi; cf. Gronov. Obs. IV, 6. pag. 581. ed. Lips. Barth. ad Grat. 211. *Si vit. spectas* esset: *si intueris. Sp.*) *spectas* reposuit Heins. e potioribus: idem iam Ald. pr. dederat; sed Naugerius et ceteri *spectes* (hoc esset: fieri possit, ut spectes. *Wr.*); in compluribus etiam *laudas. quo pocula laudas* Menag. pr. *cur p. laudes* Ven. 49 *Non hodie* Zulich. *vocabis* Goth. sec.

Nos *Bärenklau* dicimus. *Mollis* ad artificis facilem et levem manum referri contendit Burm., nimis docte; nam *mollis* est proprium ex acanthi lubrica et flexuosa natura epitheton; vide modo laudatum locum Georg. IV, 137 *Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi* et ap. Theocr. I, 55, unde haec expressa, ὑγρὸς ἄκανθος: cf. Martin. h.l. add. doctam notam Ciofani ad Ovid. Met. XIII, 701. 48. *Si ad vitulam spectas*, h. si tamen poculum tuum ad iuvencam exigis, cum ea comparas: non est quod illud vitula potius habeas; nec opus est, ut ego, etsi duo pocula et ipse habeo, alterum ex iis pro sponsione ponam. Scilicet Damoetas veretur, ne Menalcas iuvencae aliam iuvencam in sponsione opponere recuset eo consilio, ut certamen propositum effugiat: qua suspicione incensus Menalcas mox crimen in eum vertit: *Numquam hodie effugies.* (Sententia haec est: tuum pignus prae meo, s. ad meum, cum meo comparatum, — vid. V. L. — nihili est; ergo non possum hoc posito certare. Sic saltem interpretatur animi sensa Menalcas, adeo detorquens, ac si Damoetas haec dixerit, ut certaminis discrimen evitet. *Sp.*)

49. *Numquam hodie effugies:* verba a Naevio mutuata esse ap. Macrob. VI, 1 asseritur pag. 576. *veniam, quocumque vocaris:* quod vulgo, descendere ad omnia, h. l. omni conditione proposita tecum certabo: modo arbiter certaminis adsit! (Recte Heynius; se quoque vitulae pignore certaturum indicat Menalcas, quod liquido apparet ex vs. 109. Et verba *veniam, quocumque vocaris* significant promtum ad quidvis audendum animum; audet enim, quasi exploratam habens victoriam, de grege aliquid ponere, quod non sine summa patris ac

Audiat haec tantum — vel qui venit, ecce, Palaemon.
Efficiam, posthac ne quemquam voce lacessas.
D. Quin age, siquid habes; in me mora non erit ulla,

50. TANTUM, VEL
51. EFFICIAM POSTHAC,
52. HABES, ULLA;

50 Palat. et Reg. distinguunt post *vel qui*? At vero: *Audiat haec aliquis* Ven. et Parrhas.; hic quoque *vel quis*. Tandem Moret. quartus *Audeat — ipse P.* Ceterum de *Palaemonis* nomine, quod fatale visum Grammatico Remmio Palaemoni, arroganti homini, v. Sueton. Ill. Grammat. 23. (— 51. Recte a Vossio, Wunderlichio, Iahnio, probante idem Spohnio, comma, quod erat post *posthac*, retractum. *Wr.*)

novercae offensione amitti possit. Quae propter Spohnium adieci, non ad pignus, sed ad ipsum certamen haec referentem. — *Numquam* gravius simplici negatione, ut Aen. II, 670.: „Numquam omnes hodie moriemur inulti.“ *Wr.*) 50. *Audiat haec tantum* — volebat subiicere *aliquis*, vel nomen pastoris alicuius, cumque circumspicienti se offerret Palaemon, *vel hic Palaemon*, inquit, *audiat, qui ecce venit*. cf. Theocr. V, 61. 62. VIII, 25 sqq. (Particula *vel* haud dubie notat, Menalcam iudicem aequiorem vel peritiorem quidem desiderare, sed vel hoc iudice de victoria esse certum. *Wch.* — Idem sequitur Spohnius. Sed quod is suae accedere sententiae praesidium putat ex verbis vs. 54.: *res est non parva*, ea mihi illam evertere videntur. Magnum erat victoriae praemium, vitula. Tantae autem rei iudicium non est probabile hominis non satis idonei arbitrio permissum esse. Hinc acquiescendum puto in Heynii interpretatione. Et interruptam orationem lineola transversa indicavi. *Wr.*)

52. *siquid habes.* Eadem formula Ecl. IX, 32. V, 11. (Damoetas, iniuriis laesus vs. 3. Menalcae provocato vs. 28. ius prius canendi superbe cedere videtur. cf. Theocr. V, 20. 78. Sed rem ad suum morem iam vs. 58. revocat Palaemon. Ita H. Vossius. *Wch.*) *Nec quemquam fugio*, iudicem recuso. (Rectius explicabis, uti Vossius: nec te fugio, nec

Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palaemon,
Sensibus haec imis, res est non parva, reponas.
P. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent silvae, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camenae.

55. HERBA;

(53 *Nequaquam* male Serv. Dresd. *Wr.*) 55 *in* abest a nonnullis Pier. et Heins. *consedimus umbra* Ven., perpetua librorum aberratione. vid. Burm. conf. ad Tibull. II, 5, 95. (—56. Recte *arbos* editur, non *arbor*; illa forma ubique in Mediceo, haec nunquam visitur. Constanter etiam *honos*, iambi, nunquam *honor*, pyrrhichii mensura. Contra ubique in eodem cod. *labor* exaratum, si discesseris ab uno loco, ubi *Labos* personae nomen est, Aen. VI, 277. *Wr.*) 59 *alterni* Menag. et ed. Ven., etiam hoc bene; ut Ecl. VII, 19.

alium quemquam; licet pro Heyniana interpretatione laudare possis Liv. IX, 1.: „Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum iudicem feram, n e m i n e m, neque populum, neque privatum, f u g i o.“ — 53. Captat Damoetas Philemonis benevolentiam, v i c i n u m appellans. Terent. Heautont. I, 1, 5.: „vicinitas, Quod ego in propinqua parte amicitiae puto.“ Haec ex Servio Spohnius. — 54. *res est non parva:* respiciunt haec verba vitulam, praemium victoriae; et ita loqui putandus est Damoetas, ut digito ad vitulam intento monstret eam Palaemoni; aliter enim non appareat, qui scire hic potuerit vs. 109., vitulam esse ab iis positam. *Wr.*)

56. *Et nunc omnis ager* — ex Bione Idyll. VI, 17 *εἴαρι πάντα κύει, πάντ' εἴαρος ἁδέα βλαστεῖ.* (In fine praegressi versus punctum posui pro semicolo. De vi copulae *et* cfr. Q. V. XXXV, 7, h. *Wr.*) Cf. Popius Pastor. IV, 5. 58. Theocr. IX, 1. 2. Prior ad cantandum prodit, qui provocatus erat. 59. *Alternis*, *δι' ἀμοιβαίων*, Theocr. VIII, 61. *amant alterna Camoenae;* notum Homeri Iliad. α, 604 *Μουσάων θ', αἳ ἄειδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ.* cf. Ecl. VII, 18. 19.

D. Ab Iove principium, Musae: Iovis omnia plena;
Ille colit terras; illi mea carmina curae.

60. PRINCIPIUM MUSAE; PLENA.

60 *A Iove* alii: sed sollenni poetarum usu alterum dicitur. v. Burm. (Vid. Q. V. I, 1. *Wr.*) Potest quoque, quod Servius iam monuit, interpungi: *A Iove principium, Musae.* ut sit, o Musae. (Hoc mihi verum visum est; quamquam *Musa* pro carmine frequens apud Virgilium, vs. 84. Ecl. I, 2. VIII, 1. Nam quod *Iovi* carmina sua *curae esse* dicit Damoetas, id invocationem *Musarum*, ut dearum tutelarium, non prohibet. Et quod plurimum valet, in Iove celebrando Musarum auxilium implorare apud Veteres sollemne; Theocr. XVII, 1.: „'Εκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ ἐς Δία λήγετε Μοῖσαι." Hinc Cicero carminis Aratei principium: „ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα" Latine reddidit: *A Iove Musarum principium.* vid. de Legg. II, 3. Adde Ovid. Met. X, 148. *Wch.* Sic etiam Voss. Spohn. et Iahn., quos secutus sum, sed cunctabundus. *Wr.*)

60. 61. Esse versum 60 ex principio Phaenomenorum Arati translatum, iam Servius monuit. cf. La Cerda, Ursinus et al., quamquam colorem ex Theocr. V, 80—83 mutuatus esse, et quoad prima verba respexisse ad Idyll. XVII, 1 videri potest; et a laudibus Iovis carminum initium facere sollenne antiquioribus. v. Pindar. Nem. II, princ. (vid. Hand. Stat. Silv. p. 17. *Wr.*) Dixerat vero Aratus, *Iovis omnia plena esse*, ex Stoicorum mente, dum animam mundi intelligeret, quae universum hoc permearet, cf. Georg. IV, 220 sqq. *deum namque ire per omnis Terrasque tractusque maris* etc. audiverat enim Stoicos, Dionysium Heracleotam, et Persaeum Citieum. Attamen in indocti pastoris ore videntur haec nimis esse subtilia. Omnino illud πάντα θεῶν πλήρη εἶναι varia sententia dictum occurrit, saltem inter philosophos: cf. Davis. ad Cic. de LL. II, 11. Gesner. Comment. Soc. Gott. To. I, p. 87, ut difficile sit definire, quo sensu a poeta pastoris ore dictum sit. *Colere terras* idem dicitur h. curare, seu, cum Servio, amare, frequentare et saepe in iis versari, ut Aen. I, 15 Iuno fertur Carthaginem *coluisse*. Nisi philosophicum illud in animo habuit poeta: Iupiter, s. mens et anima mundi, omnes terras penetrat; per eas diffusus est. cf. Aen. VI, 724 sqq. *Curae* vero *illi carmina*. Novum hoc, si bene memini, certe non vulgare, Iovem carmina curare. Apollini et Musis probari ea dici solent.

M. Et me Phoebus amat; Phoebo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit, lasciva puella,
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

64. PUELLA;

62 *At me* tres Heins., ut 66. *Et* Menag. cum Goth. pr. 65 Burmannus ad Anthol. lat. p. 37 rectius legi putabat: *sed se cupit a.* Idem malebat Drakenb. ad Liv. Epit. l. XLVIII. (Vid. de h. l. Q. V. XXXIIII, 3. extr. et XXXV, 7, h. *Wr.*)

Forte dictum respectu Musarum in Olympo canentium. (Sententia haec est: Omnia Iovis plena sunt, rus quoque; quod exprimitur verbis: *ille colit terras;* hinc eidem grati acceptique ruricolae, pastores, pastorumque carmina. Non autem propterea tutelaris poetarum deus Iupiter habendus. Quare, quod Menalcas Apollinem commemorat, hoc non ita fit, ut Iovi hunc opponat. Nam Apollo universo poetarum choro ita praeest, ut, licet alia quoque numina poetas iuvare possint, cfr. Eleg. ad Messal. pag. 62., ea tamen non recte opponi videantur Apollini. Quidquid enim possunt poetae, h. e. ipsum ingenium et vena poetica, id totum est Apollinis et Musarum; in factitanda autem arte etiam aliis Diis, ad quos forte ipsa, quae fiunt, carmina aliquo modo pertinent, iuvandi locus esse potest. Hinc iam intelligitur, quomodo proximus versus explicandus sit. Fuerunt enim, quos vocula *Et* torserit. Hoc igitur dicit Menalcas: *non tibi Phoebus favet soli, sed etiam mihi;* nam omnis canendi peritus a Phoebo ametur necesse est. Hoc ideo respondet, quod superbius Menalcas dixerat, Iovi grata esse, quae ipse canat. Neque officiunt huic interpretationi laud. a Spohnio Theocr. V, 80.: „Ταὶ Μῶσαί με φιλεῦντι — — — Καὶ γάρ ἔμ' Ὡπόλλων φιλέει.“ et Calp. Ecl. II, 28.: „Me Silvanus amat — — — Et mihi Flora comas spargit.“ *Wr.*) Qui sit 63 *hyacinthus*, v. ad Ecl. II, 18. *laurus* ib. ad 54; utramque in dei gratiam et honorem colere ait. (Haec Phoebo grata erat ob Daphnen, ille ob Hyacinthum, Amyclae filium. *Wr.* — *sua*, i. e. propria, quae conveniunt. *Sp.*)

(Sequuntur quina carmina amatoria, 64—83., quae non ad ipsos eorumque amores referri debent, sed quae ficta sunt

M. At mihi sese offert ultro meus ignis, Amyntas,
Notior ut iam sit canibus non Delia nostris.
D. Parta meae Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aeriae quo congessere palumbes.
M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi; cras altera mittam.

66. ULTRO, AMYNTAS;

68 *iamque* Voss. pr. *namque notavit ipsa locum* praestare putat Wakefield Silv. P. IV, pag. 4. (an, quod *Ipse* otiosum videtur? vid. Not. *Wr.*) 69 *quo concessere* coni. Heins. *consedere* Io. Schrader. Notat Quinctil. I, 6 pr. quod, *aeriae palumbes*, non *aerii*, maluit poeta. 70 *Quot* quatuor; sed vulgatum tuetur Burm. *Quae potui* Franc. Respicit locum Propert. II extr. 69 sq. v. Vitam Virgilii 717. (— 71. *decim* Rom. *Wr.*)

ab ipsis, aut audita ab aliis, ut IX, 32. *Sp.* et *Voss.*) 64. 65. Ex Theocr. V, 88 sq., ubi λεῖος ὑπαντῶν ex hoc ipso Virgilii loco, *sese offert*, defenditur; et VI, 6 sqq., ubi admodum suaviter expressa res. *ante videri*, antequam a saliceto occultetur. (Mala Veneri sacra; quare malo petere, mala mittere, amantum est. vid. Cerda. *Wr.*) 67. *Delia* nomen amicae, quae frequenter pastorem suum conveniebat, more antiquo; cf. Ecl. VII, 40. Tibull. II, 5, 36: cui vs. 68 alter suam opponit, nominans eam *Venerem*. Observat praeterea Burm., utrique animalia, *deabus, quarum nomina habent*, sacra et cara, tribui, Deliae, quod nomen Dianae est, canes, Veneri columbae; lepide, hercle!

Versus 68 sq. ex Theocr. V, 96 sq. 69. *quo congessere p.* Notandum absolute dictum pro vulgari *nidum congerere* (vid. Cerda. *Wr.*); advocat Burm. Horat. Od. III, 4, 19 *collata myrtus*, at ibi ea tegitur puer dormiens. (*aeriae*, i. e. in alto nidificantes, ut *aeriae volucres* Ovid. A. A. II, 44. Columbae autem, quippe Veneri sacrae, in donis amantium. vid. Cerda. *Sp.* — *Ipse* h. l. quid sibi velit, indicatum Q. V. XVIII, 2, 1. *Wr.*) 71. *Aurea mala*, Theocritus III, 10, unde haec petita, simpl. μῆλα dicit, ut epitheton adeo tantum ornatus caussa adiectum, et *aurea* pulcra esse videri possint. De malis tamen Cydoniis (*Quitten*, v. ad II, 51), melle condiri solitis, accipi potest. Mala citrea, s. medica (*Citronen*), intelligi non possunt, quoniam, cum ea arbor Mediae propria esse dicatur Georg. II,

D. O quoties, et quae nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divom referatis ad auris!

73. ALIQUAM VENTI DIV.

72 *quotiens* codd. Pier. ut alibi, more prisco. 73 *auras* Menag. et ed. Ven. 1472, ut Ecl. I, 57.

126, nondum ea *silvestris* Italiae *arbor* esse potuit. Ea, quae Galli *Oranges* appellant, veteribus plane ignota fuere. Martinus, qui hic videndus, *poma Punica*, seu *granata*, significari non temere contendit. (*Aurea mala* h. l. videntur esse non alia, quam vulgaria. Commemorantur quidem supra II, 50. cydonia, sed in horto crescentia; Damoetas autem sua petierat e silva. Porro ea lecta dicuntur; i. e. selegit matura; cydonia autem magis propter odorem, quam saporem amabantur. Accedit, quod cydonia mala in humilioribus nascuntur arboribus; ille vero ait ,,*Quod potui*,“ non sine labore; nam alta ex arbore decerpta erant; quod respondet aeriis palumbibus pullis, quos Damoetas missurus erat suae. Mala autem punica purpurea dicenda fuissent, non aurea. Denique Propert. II, 34, 69. hunc locum respiciens simpliciter mala commemorat. *Sp*.)

72. Certat cum Theocr. V, 132 — 135. 73. *Partem aliquam* n. eorum, quae locuta est, *o venti*, etc. Vota irrita, et verba ac promissa, quae ad nihilum recidunt, noto loquendi more, ferre venti dicuntur. v. Tibull. I, 5, 35. III, 49, 96, uti periuria amantium ib. I, 4, 21. III, 6, 50. Iam pastor ex omnibus iis blande dictis ac promissis partem saltim ratam esse et eventum habere precatur: dum addit *divom referatis ad auris*. Variavit Theocriteum VII, 93 τά που καὶ Ζανὸς ἐπὶ θρόνον ἤγαγε φάμα. Burmannus ideo eum velle ait ad deorum aures promissa illa pervenire, ut puellae perfidiam ulciscantur. (Verissime Servius: „Ita mecum dulce locuta est Galatea, ut deorum auditu eius digna sint verba.“ Satis mirari nequeo, quomodo factum sit, ut doctissimi viri locutiones plane diversas non discreverint: *venti ferant* et *venti referant*, praesertim quum adiunctum sit: *ad aures*. Iubet Damoetas Ventos partem aliquam, i. e. exiguam, ut ad Ecl. II, 71. notavimus, particulam igitur istorum blandimentorum ad Deos referre, quippe sufficientem, quae vel Deorum, in quibus ut omnia summa, ita etiam harum rerum sensus perfectissi-

M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
D. Phyllida mitte mihi; meus est natalis, Iolla:

74 *ipso animo* nonnulli codd. et edd. *Amyntas* alii cum Goth. pr. 75 *Si, tu dum* Goth. pr. *r. cerno* Ven. 76 *meus et* Mentel. pr. *Iolas* coni. Burm. At vid. Notam. De scriptura *Iolla* v. ad II, 57.

mus, animos cumulatissima impleat voluptate. Et cui non statim hic in mentem veniat suavissimum illud Sapphus: „Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν ἔμμεν ὠνὴρ, ὅστις ἐναντίος τοι ἰσδάνει, καὶ πλασίον ἀδὺ φωνᾶσαί σ' ὑπακούει, καὶ γελαῖς ἱμερόεν.“ Propius etiam ad nostrum accedere videtur Catullus, Sapphonis insistens vestigiis, carm. LI.: „Ille mi par esse deo videtur, I l l e, si fas est, s u p e r a r e d i v o s,“ etc. Contra nullum in his perfidiae vestigium, quam a Damoeta his verbis notari plerique interpretes putant. — 74. De pronom. *ipse* vid. Q. V. XVIII, 2, p. *Wr.*) 75. *ego retia servo:* ferebat mos, ut hoc esset obsequii genus. v. Tibull. I, 4, 50. IV, 3, 12. Ovid. Art. II, 189; ut vero, uti nonnullos accipere video, pericula sibi cum eo communia esse velit, id ex nostrorum hominum elegantiis est. Scilicet hoc vult pastor, obsequium suum fructu carere, cum puer venationi intentus sit; non suo amori. Ceterum haec a pastoris persona ne aliena sint, vereor. (Non esse aliena, probat nota ad vs. 13. Ceterum *servo* hic quoque, ut monet Spohnius, i. q. *observo*. Et in iis, qui venatoribus adesse solent, Pollux V, segm. 17. numerat λινόπτας, dicens: λινόπτης, ὁ τὰ ἐμπίπτοντα ἀποσκοπούμενος. vid. ibi Not. Hesychius: Λινόπτης, ὁ ἐν τοῖς κυνηγετικοῖς λίνοις ἑστὼς, καὶ ἀποσκοπῶν τὰ ἐμπίπτοντα θηρία. *Wr.*)

76. Intelligenda est Phyllis fuisse sive serva sive amica Iolae; quem Damoetas, quasi praesentem, rogat, ut Phyllidem ad sacrum natalitium venire iubeat: alter, Menalcas, ut eius dictis obtrectet, se etiam amari ab ea dicit, quia se discedente fleverit, ac, tamquam ipsi comes adhaesura, Iolae amatori valedixerit: *Longum vale, vale, o formose Iola.* Hac ipsa interpretatione sententia de h. l. nostra satis intelligitur. Ea certe ratio unice ferri potest. (Diu haeseram in hisce; et malebam voc. *longum* ita accipere, ut es-

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit,

78. FLEVIT;

77 *vitulam* Rom. et Medic. Pierii, Reg. et Voss. cum ed. Ven. Burmanni; etiam Non. Marcell. in *facere*. Sed istud etiam Priscian. et Macrob. (*Facere*, de re divina, et ablativum et accusativum adiunctum habet; vid. Drakenb. ad Liv. I, 45. et X, 42. Sed accusativum h. l., ut Vossius vidit, soni elegantia respuit. *Wr.*) Porro Alcuin. Grammat. vet. *ipsa venito*; ac si *Iola* feminae nomen esset: male: v. Ecl. II, 57.

set dictum: voce in longum ducta Phyllidem haec pronunciasse: *Vale, formose Iolla, vale!* Nunc video idem statuisse Henr. Stephanum a Burm. laudatum. Quo ego alacrior factus iam expediam, qua id causa fieri malim. Phyllis si Iollae vale dixit, non alia id causa fecit, quam ut sequeretur Menalcam; non erat igitur, cur fleret hoc discedente. Ac si formosus erat Iollas, etiam magis mireris, cur illum reliquerit, Menalcam secutura. Nec hoc epitheto, amantium blandimento, Iollam ornasset, nisi vere eum amaret. Tum plenum est teneri affectus repetitum illud *vale*. Quare haec oratio minime talis est, qua utatur puella amatorem suum desertura. Hinc ita statuendum, aut ipsum Menalcam Iollae nomine appellari a Damoeta; hoc malim, coll. vs. 107.; aut Menalcam, suscepta Iollae persona, haec pro illo respondisse. Quae quum ita sint, non commode *longum* accipias h. l. pro *in longum*. Quos enim longum valere hoc sensu iubemus, eos aut sero, aut nunquam redituros putamus. Quod cur h. l. statuamus, propinqua certe loca Phyllide et Iolla, sive Menalca, habitantibus, nihil causae video. Ut autem *longos ciere fletus* dicitur, et similia, sic etiam *longum vale* probe dictum arbitror, praesertim quum similem in modum apud probatos scriptores legatur *supremum vale*. Tib. III, 1, 21.: „Sed primum nympham longa donate salute." vid. ibi Huschk. Hinc voc. *longum* minore, *Formose* maiore litera initiali exprimendum curavi. *Wr.*) 77. *Cum faciam vitula pro frugibus*. Sacrum ambarvale. Georg. I, 345. cf. Tibull. I, 1, 21. II, 1. *facere pro frugibus*, ῥέξαι ὑπὲρ Δαναῶν Iliad. α, 444. (Festus a Taubm. laudatus: „Ambarvalis hostia est, quae rei divinae causa circum arva ducitur ab iis, qui pro frugibus faciunt." Tib. I, 5, 27. sq.: „deo pro vitibus uvam, Pro segete

Et longum Formose, vale, vale, inquit, Iolla.
D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
M. Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,
Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.
D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam:

79. ET, LONGUM FORMOSE V.

80 *imber* tres vetusti et Franc., quod Burm. praefert, quum omnes fere huius versus voces in sibilum exeant. (Sibilos plures pariter cumulatos vid. ap. Tib. I, 3, 54. ibique Obss. *Wch.* vid. Iahn. ad Aen. VI, 310. *Wr.*) 81 *Amaryllidos* Moret. qu. pro var. lect. (Recepit hanc formam Vossius; non recte. vid. V. L. ad vs. 12. *Wr.*) 84 *quamvis est* Heins. e Rom. suisque melioribus: ut sit: *quantumvis rustica*; non, *quamvis est.* Vulgo

spicas, pro grege ferre dapem." Vitula autem maior hostia; alii porcum, alii agnam, pro suis quisque facultatibus, immolabant. Tib. I, 1, 21.: „Tunc vitula innumeros lustrabat caesa iuvencos: Nunc agna exigui est hostia magna soli." Ceterum, ut bene observavit Vossius, cum irrisione haec dicta sunt a Damoeta; die enim natali genio atque amoribus indulgebant, in sacris autem deorum, ad quae Iollam invitat, omnia debebant esse casta. Ovid. Am. III, 10, 1. sqq. Tib. II, 1, 11. sqq. *Wr.*) 79. *Longum vale*, μακρὰ χαῖρε, Claud. Rapt. Pros. II, 234. *Sis memor, o, longumque vale.* vid. Burm. et Cerda. Simili modo Statius IV Theb. 158, si lectio vera est: *frondosa longum deus audit ab Oeta.*

80. Secundum Theocritea illa Idyll. VIII, 57 sqq. (*Triste lupus*, notus Graecismus vel ex Homerico illo: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. *Wr.*) 82. *depulsis haedis*, h. a lacte remotis. Ecl. VII, 15. cf. ad I, 22. *arbutus*, in Italia valde frequens et obvia arbor, fructum habens fragis similem, ut tenuiorum victus esse possit. v. Martin. ad Georg. I, 148. Italis dici solent *Sorbole pelose*, et Romae *cerase marine*. Frondes eius ac folia grata capellis, vid. Georg. III, 300. Horat. Carm. I, 17, 5, quae iisdem a lactis materni desiderio levantur. Calpurn. Ecl. II, 47 *novas ut carpere frondes Condiscant — Ne depulsa vagos quaerat fetura parentes.* *Salix*, vid. Ecl. I, 79.

84. *Pollio* gratia apud Augustum, amicitia M. Antonii, ingenio, tragoediis studiisque suis in Virgilium Horatiumque notissi-

Pierides, vitulam lectori pascite vestro.
M. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Iam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.

sit: quod pedestris oratio postulat. (Coniunctivus non conveniret sententiae; *quamvis sit* significaret: quamquam Pollioni talis videtur; aut omnino: quamquam talis, i. e. rustica, haberi debet; *quamvis est* significat: quamquam r e v e r a, non tantum e i u d i c i o Pollionis, aut alius cuiusquam, sed e n a t u r a s u a e t c o n d i t i o n e talis est. Posterius solum admitti posse patet. *Sp.*) Alii *et*. 87 Idem versus Aen. IX, 629. et sane epico poeta dignior. (Hunc versum propter amoebaei carminis leges

mus. cf. Horat. Od. II, 1, et Vitam Virgilii ad a. 715. Ei alter, tamquam iudici carminum suorum intelligenti et eleganti, vitulam, alter, tamquam poetae nobili, iuvencum decernit. Non vero in alterutro horum munerum argutandum, sed res simpliciter ad amoebaei carminis naturam exigenda est, cum, quod primus posuisset, alteri amplificandum et augendum esset. Cum itaque ille iudicem carminum et vitulam posuisset, hic poetam et iuvencum commemorat simpliciter, ut hoc et iudicii et ingenii praemium esse debeat. (Sententia haec est: Pascite vitulam, quam Diis pro Pollionis salute sacrificem. *Voss.* et *Sp.*) Alioqui Ruaei non inelegans coniectura est, qui eo respici putat, quod Pollio circa illud tempus (U. C. 715) ex Illyrico, victis Parthinis, ad triumphum habendum Romam decesserat, quo adeo tempore triumphalia sacra ac victimae pro Pollionis victoria parandae erant. cf. Ecl. VIII, 6. Hor. Od. II, 1, 15. 16. Nam, quod Burm. amplectitur, pasci et vitulam et iuvencum Pollioni dici, ut istam tamquam lyricus, hunc tamquam epicus, poeta immolet, id nimis doctum adeoque multo magis vitiosum in tali carmine; quamquam in similem modum argutatur Schol. Horatii ad Epist. I, 3, 36. Quod vero *lectorem* carminum memoravit, parum scite fecisse et personam in hoc pastoris male sustinuisse videri debet Maro; Pastor canit carmina et auditur eius cantus: non vero scribit carmina et legitur. Ferri poterat Ecl. VI, 12 in praefatione ipsius poetae. Alias Pastor in cortice fagi versus incidit; recte Ecl. V, 13. Multo minus commodum est, quod Pollionem *lectorem Pieridum* facit; etiamsi statuere malim, *lectorem* esse h. l. qui carmina recitat. 86. *nova carmina*, h. praeclara, qualia nunquam ante facta, ut Horat.

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet;
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi;

88. GAUDET.

abesse non posse, recte scribit Iahnius. *Wr.*) *Qui c.* Parrhas. *Qui iam cornupetat* Ven. v. IX, 25. *cornum* Rom. 88 *qui te quoque* ed. Ven. et Mediol. *quo te quoque laudet* coni. Burm. At v. Not. 89 *fluunt* Mentel. pr. *robus* Leid. et codd. optimi ap. Serv. ad Ge. I, 266. *rubus aspera* coni. Heins. sed vid. Burm. 90 *Meni* Ven. *Mevi* Rom.

Od. I, 26, 10 *fides novas* dixit. Pollionis autem laudem ex tragicis studiis tenemus ex Horat. Carm. II, 1, 9. 10. Serm. I, 10, 42 *Pollio regum facta canit pede ter percusso*, h. tragoedias scribit senariis. (Wunderlichius, Vossium secutus, nova carmina dici statuit, quibus res novae tractentur; quam explicationem reiicit Spohnius tanquam ineptam, quasi vetera facere potuisset. *Wr.*)

88. *veniat*, *quo te quoque gaudet.* Quod primum occurrit, est, ut suppleas, *pervenisse;* utque ad felicitatem omnino referas, quam apprecetur ei, qui Pollioni faveat. Cum quo convenit v. 89, in quo adeo aurei saeculi felicitas exprimitur: v. Ecl. IV, 30. 25. Si tamen Menalcae verba compares, et, quem expressit Maro, locum Theocrit. I, 20 καὶ τᾶς βωκολικᾶς ἐπὶ τὸ πλέον ἵκεο Μούσας, apparere arbitror, hoc, *quo te quoque gaudet* pervenisse, esse referendum ad cantus facultatem; illi, tam bonum poetam contingat esse, quam Pollio est; ut contra, qui Bavium non odit, tam malus iudex carminum esto, ut Maevium probet. (Prior explicatio simplicior, probata etiam Spohnio. Wunderlichius ex mente Vossii ita interpretatur: „Carmina optima pangat, ita divino furore correptus, ut aetatis aureae felicitatem et bona sibi cernere videatur.“ *Wr.*) 89. Adumbratur ad ductum Theocr. V, 124 sq. *Amomum* fruticis genus Indici, quod tamen quale fuerit parum constat. Plinii et Dioscoridis loca v. ap. Martin. et Salmas. ad Solin. p. 284, qui amomum fere de omni aromate sincero dictum docet. *Rubus* est nostratum *Brombeerstaude.* 90. Nihil his, quae alter subiicit, cum Pollione commune esse, aut huic Bavium opponi, cum nulla rei auctoritas adsit, censendum est; sed, cum iste bonum poetam laudasset, ipse malum memorat, eiusque studiosis mala maxima precatur, n. amare Mae-

Atque idem iungat vulpes, et mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite, oves, nimium procedere; non bene ripae
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre, pascentis a flumine reice capellas;
Ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.
M. Cogite ovis, pueri; si lac praeceperit aestus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

91 *mulceat* Rom. et duo tresve. 94 *ante pr.* Zulich. *producere* Rottend., ut pueros appellet; quod illustrat Burmann. *nam bene* ed. Dan. Heins., vitiose. 95 *etiam sua* Menag. (— 96. vid. V. L. Ge. IV, 355. et K. L. Schneideri Gr. Lat. V. I. p. I. pag. 288. *Wr.*) 98 *perceperit* Ven. et Parrhas. *aestas* Rom. cum aliis Pier. 99 *pressabitis* ed. Ven. *prensavium*, peiorem etiam poetam etc. Creditur idem esse quem exagitat Horat. Epod. 10. *iungat vulpes* ad arandum. (Sunt proverbiales locutiones, rem plane ineptam et absurdam denotantes. Similia his, ab aliis iam laudata, apud Suidam: *Ἀλώπηξ τὸν βοῦν ἐλαύνει*, et apud Lucian. in vita Demonact. T. I. pag. 865. extr. Edit. 1687.: „*ἰδὼν δέ ποτε δύο τινὰς φιλοσόφους κομιδῇ ἀπαιδεύτους ἐν ζητήσει ἐρίζοντας, καὶ τὸν μὲν ἄτοπα ἐρωτῶντα, τὸν δὲ οὐδὲν πρὸς λόγον ἀποκρινόμενον· οὐ δοκεῖ ὑμῖν, ὦ φίλοι, ἔφη, ὁ μὲν ἕτερος τούτων τράγον ἀμέλγειν, ὁ δὲ αὐ τῷ κόσκινον ὑποτιθέναι;*“ *Wr.*) 92 sqq. Sequuntur sententiae temere arreptae, ut se certanti Damoetae offerebant.

93—95. *Frigidus anguis* dictus ex natura horum reptilium: sic et Ecl. VIII, 71. *Parcite*, cavete, nolite, *oves*, *nimium procedere;* o oves, ne procedite: ex gr. *φείδου προελθεῖν*. *non bene creditur;* Horat. II Serm. 4, 21 fungis — *aliis male crediuri*. Adumbrata autem haec ex Theocr. V, 100 etc. (Perturbationem animi et numeris anapaesticis, *pueri*, *fugite hinc*, declarari, dicit Vossius, et ipsa verborum positura pingi, coll. Soph. Ai. 1040. sq., ostendit Wunderlichius. — *ψυχρὸς ὄφις* Theocr. XV, 58. *Wr.*)

96. 97. Ex Theocr. V, 146. 98. *Cogite* ad umbram et frigus captandum. *praecipit lac aestus* siccato ubere.

D. Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.
M. His certe neque amor caussa est: vix ossibus haerent.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tris pateat coeli spatium non amplius ulnas.

103. QUIS,

bimus Zulich. *pulsabimus* Moret. qu. vid. ad Aen. III, 642. 100 *Heu! Heu!* Burmann. ex nonnullis pro vulg. *Eheu.* conf. ad Ecl. II, 58. *in ervo* ab Heins. reductum et firmatum e libris permultis, et Plinii ac Columellae auctoritate; vulgo *arvo*, quod Manutius invexisse videtur; nam Aldd. recte *ervo.* Tuentur *arvo* Rom. Longob. et alii. 101 Ante Burm. *est* ante *pecori*; in codd. Pierii et aliorum modo post *pecori*, modo post *magistro*; itaque Burm. sustulit; a Goth. utroque abest. (vid. Q. V. XV, 6. *Wr.*) 102 Elegans Heinsii et iam Stephani coniectura est: *Hi certe* (*neque amor caussa est*) *vix ossibus haerent*; eamque recepere Cuningh. et Brunck. Gulielm. eodem modo dispungebat, ut tamen *his ossibus* retineret. (Verissime contendit Vossius, *neque* h. l. dictum esse pro *ne—quidem*, ut ea existat sententia: tuus quidem taurus malo laborat, cui tamen occurri potest; sed meis agnis ne remedium quidem malorum exstat ullum. Atque ita *nec* ab optimis scriptoribus usurpari, exemplis docuit Forcellin. in Lex. et Wunderlich. Observatt. in Tibull. I, 2, 95. Cic. Tusc. I, 26.: „quo nec in deo quidquam maius intelligi potest.“ Plin. H. N. XVII, 4.: „Sed *neque* illa, quae laudatur, diu, praeterquam salici, utilis sentitur.“ Spohnius ita explicat: „Agnis meis neque pabulum, — quod supplendum — neque amor causa est.“ *Wr.*) Moreti quartus omittit *est.* 103 *oculis* Marius Victorin. Pro *agnos* habet *haedos* Goth. pr. 105 *CoelI* scripserunt nonnulli, ut poetam Mantuanum tetigerit Maro, qui bonis omnibus consumtis tantum modo spatii sibi servaverat, quod sepulcro sufficeret: ap. Servium et Iun. Philargyr. *ulnis* Ven. et ed. Ven. *ullas* Rom.

100. *Ervum* leguminis, nostratum *Wicken*, genus, bubus iam olim pastum dari solitum, ut ex Columella docent Intpp. (Non plane idem esse *ervum*, quod nostrum *Wicke*, docet Vossius. *Wr.*) Versus expressus ex Theocr. IV, 20, ut 102 ex IV, 15. (— 103. Oculis proprius in fascinando locus. vid. Cerda. Ceterum *Nescio quis* non positum pro *Nescio qui*, ut statuit Vossius; *nescio quis* valet: *aliquis; nescio qui*, idem fere quod *nescio qualis. Wr.*)

104. 5. (Quum iam Menalcam

M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; et Phyllida solus habeto.

107 *Nascuntur* multi et Pier. et Burm. Sed est paullo ante *pateat.*

non inferiorem se esse sentiat Damoetas, quippe qui paratissimus semper regesserit alterna alternis, subito ad aliud argumentum transit, in quo venam ei minus divitem esse sperat: aenigma proponit. *Sp.*) Simpliciter intelligam cuiuslibet loci puteum, in quem cum quis descenderit, tantum caeli prospicit spatium, tantum caeli, quantum puteus patet, h. e. putei latitudo permiserit. In talibus Grammatici, (quorum pericula in solvendo aenigmate dabit Servius, cum Philargyrio, ubi sunt qui ad ea, quae, etsi non valde ingeniosa, ex ipso Virgilio audita fuerant, provocant, alia Burmannus,) crucem sibi fixam esse putare non debebant. Proposita nuper ab Abbate Divotio ratio, ut ad Panthei tholum referatur, et ab pastoris ingenio, et ab eo tempore, quo plura huius modi formae aedificia Romae visebantur, plane aliena est. Alio eoque magis arguto, nec tamen magis vero, lusu possit aliquis huc arcessere cryptam ad Pausilypum in Campania, eiusque ingressum veterem: quod fecit quoque Paoli *Antiqq. Puteol.* fol. 11. (Satius est, cum Vossio Servium sequi et Philargyrium, qui Asconium et Cornificium ex ipso Virgilio audisse referunt, Coelium quendam, decoctorem Mantuanum, omnibus, quae possederat, divenditis, nihil, nisi locum, quo sepeliretur, sibi reservasse; hoc ipsum sepulcrum, spatium fere trium ulnarum capiens, designari a Damoeta, et totum aenigma versari in nomine Coelii, sive Coeli. *Wr.*) 106. Nota res de hyacintho, de quo sup. ad Ecl. II, 18, in cuius foliis passim litteras AI inscriptas, sive ut *Aΐ*, *Aΐ*, *heu! heu!* quae Apollinis de Hyacintho lamenta adumbrarent, sive ut *Aΐαντος* s. Aiacis nomen expressum esset, veteres memorabant. Cf. Ovid. Metam. XIII, 398. *Reges*, duces Graecorum voce Homerica. Apud Ciceronem Agamemnon *rex regum.* (De utroque, Aiace et Hyacintho, intelligi haec posse, eo probatur, quod alii etiam literam *Υ* in illo flore conspicere sibi visi sunt. vid. Voss. Atque Hyacinthum, regis filium, regem et ipsum dici posse, annotat Spohnius. *Wr.*) 107. *Phyllida*, quam uterque amicam sibi vindicarat. v. 76 sq.

P. Non nostrum, inter vos tantas conponere litis:
Et vitula tu dignus, et hic. Et quisquis amores
Haut metuet, dulcis, aut experietur amaros.

109. *Et vitula tu dignus, et hic: et quisquis amores*

110. *Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.*

108 *Non vestrum inter nos* Parrhas. *inter nos* Voss. pr. Horat. I Epp. 2, 11. 12 *Nestor componere lites inter Peliden festinat et inter Atriden.* 109 *dignus es, et* Goth. pr. 110 *metuat* et *experiatur* Ven. *metuat* et *experietur* Leid. duo cum Goth. sec. *metuet* et *experiatur* Moret. quartus. Ebertus coniiciebat *et quisquis amaros aut metuet*, *dulces aut experietur amores.* Ita sane *metuet* magis convenit. Recepit hoc Wakefield. Nondum me poenitet eorum, quae ante hos XX annos in Notis moxque in Addendis Tom. IV, pag. 215 adscripseram: necdum, etsi discendi valde cupidus, vidi ullam rationem aut grammaticae aut sententiae satis consentaneam, qua scabri hi versus defendi possint. Nam quae tandem haec est sententia: *Et vitula tu dignus et hic*, *et quisquis*: ut uterque vitula remunerandus sit (atqui alter poculum ferre debebat); multo minus ferri potest, ut et tertius aliquis vitulam ferat, et omnes alii praemium idem ferant, et quidem non propter victoriam, sed propter amores infaustos. Quis tandem locus praemio in hoc? et quorsum vitula? an puellae amatae loco? Sin sententiam ab antecedentibus seiunctam facias, ut sit: *Et* vel *At quisquis amores Aut metuet — aut experietur*, primo sententia est contorta, obscura, et si expeditam dederis, a loco aliena; quorsum enim repente amores? de cantu agebatur; praemium debebatur ei, qui cantu superior esset; nunc autem ambo cantu erant pares, non amore felices aut infelices; tum vero grammaticae adversatur hoc, ut *quisquis* sit unusquisque. Nam *quisquis* relativam vim habet, nec absolute poni potest; nisi addito aut subintellecto verbo: *quisquis* ille fuerit, *quicquid* illud est: multo minus *quisquis* de duobus pro uterque dictum esse potest. Mihi itaque satis liquere videtur, duo hos versus esse fe-

108. *Non nostrum* scil. est. Servius tamen contendit interpungendum esse: *Non:* quasi interloquatur Iudex, *non*, *non habebis Phyllida* etc. *nostrum est*, *arbitrium ferre.* Sed hoc durum: nec satis potest confirmari ex Theocr. V, 138 παύσασθαι κέλομαι τὸν ποιμένα.

109. *et quisquis amores* etc. Ut haec verba per se sensum satis obvium habeant, non tamen, quid ad reliquam sententiam faciant, ab ullo interprete monitum aut dictum est, neque unquam dici posse existimo. Referre interpretum commenta nil attinet; frigere enim ea cum ipso

Claudite iam rivos, pueri: sat prata biberunt.

tum Grammatici, qui supplere volebat sententiam breviter a poeta enuntiatam: *Non nostrum inter vos tantas conponere litis.* Forte plures interpolationis auctores fuere. Adscripserat prior: *Et vitula tu dignus et hic poculo.* Casu appinxerat alius versum paraeneticum in margine: *Aut metuat dulces aut experiatur amaros.* Fuit librarius, qui utrumque versum male consarcinatum intexeret. Fruatur tamen per me iudicio quisque suo. (Antequam, quae mea sit de versibus his vexatissimis sententia, exponam, aliorum conatus et explicationes oculis lectorum subiiciam, ita tamen, ut refellendi laborem, non ita difficilem, ipsis relinquam. Schirach. in Clave Poetar. Classicor. part. post. pag. 556. sic scribit: „Non nostrum est, inter vos tantas componere lites, et ne quis victorem se fuisse ostendat, tu dignus es praemio et ille, et uterque suam persequatur rationem, neque animum abiiciat quisque in suo genere perfectus, et perget, aut dulcem amorem celebrare, aut de amaro conqueri; nunquam enim constitui de lite inter vos poterit.“ Vossius ita exhibet hos versus: „At quisquis amores Aut metuat dulces, aut experietur amaros.“ Bothius in Virgilio Virgiliano scribit pag. 7.: „Palaemon postquam laudavit iuvenes, qui de rebus amatoriis cantaverant, etiam ipse sententiam hac de re addit suam, dicens, opus esse, ut quisque amori dulci diffidat, nisi amarum eum experiri velit. Simplex oratio, simplex homo; futura posita pro imperativis.“ Multum in explicando horum versuum sensu, sed frustra, se torsit Io. Ge. Lud. Beutler in scriptione academica: Animadversiones criticae in Homerum et Virgilium. Ienae. 1823. 4. Censor huius libelli in Annalibus Heidelberg. fasc. IV. anni 1824. hanc proponit interpretationem, prorsus cum Bothiana convenientem: „et quisquis fugiet amores, nisi amaros eos experiri velit.“ Doeringius in Programmate saepius laud. sic scribendum censet: „ita quisquis amores Aut metuat dulces, aut experiatur amaros;“ hac subiecta explicatione: „Vos ambo digni estis posito pignore; utinam ita, eadem suavitate, quivis alius aut metum et sollicitudinem in amore felice, cfr. vs. 74., aut amaritiem et curas in amore infelice, cfr. vs. 80., canendo excarmine necesse est. Verum Palaemon eiusmodi arbitrium facit, ut utrumque parem esse dicat, ut adeo alter, Menalcas, *vitula*, ab Damoeta in sponsione posita, Damoetas autem *poculo* fagino Menalcae dignus videri debeat. Iam, quorsum reliqua hoc et seq. versu spectent, non facile dicas; neque quicquam ex Calpurnio Ecl. II, 99 divines, ubi haec adumbrat: *Este pares et ab hoc concordes vivite; nam vos Et decor et cantus et amor sociavit et aetas.* Melius Theocr. VI extr. *Νίκη μὰν οὐδ' ἄλλος, vicit neuter, ἀνάσσατοι δ' ἐγένοντο.* Meliorem quoque viam iniit Popius *Pastoral.* I, 92 sqq.

111. *Claudite iam rivos.* Exisse Palaemon intelligendus, ut

primat.“ In eundem modum idem V. D. disputavit ad Catull. LXVIII, 28., nisi quod ibi *sic*, non *ita*, pro *et* offert. Spohnius reiectam iam ab Heynio et Vossio retractat explicationem: „Digni estis praemio; dignus hic, dignus alter; dignus, quicunque iam sapit et abstinet ab amore, aut alieno edoctus dolore, aut suo, aliquando resipiscens.“ Iahnius denique sic interpretatur: „Summo praemio digni estis et tu, et ille, et omnis, qui tam praeclare amoris aut dulcedinem aut amaritudinem carmine celebrabit.“ Praeclare, nisi ad fulciendam hanc sententiam addendum fuisset illud „tam praeclare.“ Similiter Spohnius, ne absurdi aliquid dicentem faceret poetam, non satis fideliter eius orationem expressit. Acutius omnibus, qui vel ante, vel post ipsum solvere hunc nodum conati sunt, vidit Heynius, sensu haec plane destituta esse intelligens. Illud tantum improbes, quod resecandos censuit vss. 109. sq. Atque ut supra propositas explicandi rationes verbo refutem, pronomen *quisquis* h. l. nullo pacto pro *quisque*, multo minus pro *uterque*, quod mireris quomodo Schirachio in mentem venire potuerit, dictum accipere licet. Nam ut concedam, optimi saeculi scriptores, relativis vel nominibus, vel particulis praegressis, ut *quicunque*, *qui*, *ubi*, *ut*, — quae quidem omnia eum in modum dicuntur, quo illud Aen. IV, 371.: „Quae quibus anteferam?“ — aut etiam pronomini possessivo *suus* ita interdum subiungere *quisquis*, ut pro *quisque* positum videri possit: non facile tamen vel pessimus scriptor in initio enunciati, qui locus proprius est relativis, *quisquis* ita posuerit. Et initio enunciatorum ea quoque posita censenda sunt, quibus praecedit copula, ut h. l., quippe quae nihil pertineat ad ipsius vim sententiae, sed tantum iungendis duobus enunciatis inserviat. Ceterum qui exempla cupit huius usus pronominis *quisquis*, eum relego ad Forcell. Lex. sub voc. *Quisquis*. Manut. ad Cic. Ep. ad Div. VI, 1. porro ad librum, cui inscriptum est: *Deutsches Museum*. 1786. Vol. I. pag. 24. Doering. ad Catull. LXVIII, 28. Quum autem, si vss. 109. sq. tanquam spurios eiiciamus, aptam desiderari optimi carminis clausulam appareat, neque in interpretatione satis sit auxilii, ad coniecturam descendamus necesse est. Itaque lenissima mutatione facta pro priore *aut* scripsi *haut*; ac sic saepissime haec negandi particula in ipso Mediceo demta adspiratione legitur. Praeterea ita singula distinxi: „Et vitula tu dignus, et hic. Et quisquis amores Haut metuet, dulces, aut experietur amaros;“ i. e. aut dulces experietur, aut amaros. Quibus verbis Palaemon ad utrumque paratum esse iubet, quicunque amores tractet; nam „Vinceris, aut vincis; haec in amore rota est.“ Propert. II, 8, 8. Haud metuit amores, qui eos non fugit, non spernit; quae non infrequens est huius verbi significatio; Ge. I, 246.: „Arcti metuentes aequore tingui.“ Apte autem tangit diversa horum pastorum in amore fata; cf. vs. 76. sqq. 80. sqq. 101. 107. Neque illa *Et vitula tu dignus, et hic* quidquam

servis suis imperaret, ut rivos seu canales ad irriganda prata aperirent; interea a Menalca et Damoeta arbiter advocatus, nunc, finito certamine, ad servos suos iterum se convertit. vid. Serv. et Burm. conf. Calpurn. II, 96. 97.

habent offensionis, ut visa sunt Heynio; cf. not. meam ad vs. 49. et 54. Post *hic* autem inhibendus paululum orationis cursus. Ac nova sententia, quae Palaemonis praecepto continetur, recte per copulam *Et* adiuncta est; gravius autem pronuncianda haec: *Haut metuet*; non *quisquis*, aut *amores*. Neque in eo haerendum, quod verbum *experietur* aliter collocatum malis, hunc in modum: dulces aut amaros experietur. Talem enim verborum positum interdum sibi indulserunt poetae, ut Ge. II, 447.: „At myrtus validis hastilibus, et bona bello cornus;" pro: *et bello cornus bona*. Praeterea verissime quidem docet Heindorf. ad Horat. Sat. I, 1, 8., ubi duae res magis minusve diversae vel iungantur, vel separentur, plerumque duplex *et*, *neque*, *vel*, *aut*, locum habere. Ex qua regula dicendum h. l. foret „a u t dulces, a u t amaros." Sed alteram particulam etiam omitti, vel iste versus Propertii, quem supra laudavi, declarat. Denique non praetereunda est similitudo soni in vocabulis *amores*, *amaros*, quam sectantur in talibus interdum optimi scriptores, ut Cicero in Orat. pro M. Coelio c. 32.: „Conservate igitur reipublicae, iudices, civem b o n a r u m a r t i u m, b o n a r u m p a r t i u m, bonorum virorum." Virg. infra Ecl. VIII, 80.: „Limus ut hic d u r e s c i t, et haec ut cera l i q u e s c i t." Et cf. not. ad Ge. I, 157. *Wr.*)

E C L O G A IV

P O L L I O *)

A R G U M E N T U M

In hac Ecloga interpretanda dici vix potest, quam inanem operam et olim Grammatici et hinc viri docti vana religione capti navaverint. *Vaticinationem Sibyllae de Christi natalibus* expressam esse, quam Virgilius ingeniose ad natales nobilis pueri transtulerit, iam *Lactantius, Instit. VII*, 24 statuebat, et *Constantinus M.* in *Orat. ad Sanctorum coetum*, graece reddita a non indocto homine, *Eusebii* libris *de Vita Constantini* adiuncta c. 19 sq. (quam in Exc. I ad Bucolica iterum excudi curavi), demonstrare voluit, eiusque auctoritatem cum ista aetate plerumque Christiani homines (cf. Wernsdorf. Poet. min. To. IV, p. 767 sqq.), tum aetatibus nostris viri docti sequuti sunt plerique omnes, de via ac ratione tantum solliciti, qua reconditum huiusmodi vaticinium ad Romanos pervenire potuerit. Vide inprimis *Chandler's Vindication of the Defense of Christianity Book* II, ch. 2, sect. 2, et T. II. *Postscript*

*) *Pollio.* In plerisque vett. *Saeculi novi interpretatio.* Zulich. *Laus novae progeniei.*

p. 44. *Whiston's Supplement to the literal accomplishment of Scripture Prophecies* p. 94 sq. *Cudworth Systema Intellect.* c. IV, §. 16. Certis tamen rerum argumentis destituitur ista opinio; quamvis ea multis aliis exornari possit, quae a viris doctis minus animadversa sunt. Sic v. c. e Ioseph. Ant. XV, 13, qui Herodem regem Pollionis hospitio et amicitia usum esse memorat, colligere aliquis possit, ab Herode facile, Virgilio praesente, Pollioni de Messia narrari, aut Nicolaum Damascenum, doctum hominem, cuius ministerio Herodes usus est, Augusto percarum, de Iudaeorum opinionibus commemorare potuisse, et id genus alia. Enimvero, quicunque sensum Romanorum et ingenium vel e longinquo inspexit, facile tenebit, nunquam Iudaeorum tantam auctoritatem ac fidem aut fuisse aut esse potuisse apud Romanos, longe aliis sensibus, religionibus, iudiciis imbutos, ut istorum opiniones publice admitterent et carminibus celebrarent. Meminit superstitionis Iudaicae Horatius: verum ut eam risu exploderet. Attamen vel sic vulgata esse potuit fama inde ab Oriente propagata, de Rege venturo, de heroe nascituro, de novi saeculi, novi rerum ordinis imminente fatali exordio. Nam simili modo alias quoque superstitiones, maxime vaticiniorum, pervagatas esse plura loca reperimus; Romam autem a confluente undique multitudine eas maturius delatas esse quid miremur!

Ut ordine agamus: videamus primo loco, quodnam carminis argumentum sit per se spectati. Carmen bucolicum ad Consulem, quem v. 11 *Pollionem* nominat, se exorsurum esse profitetur Maro: 1—3. Agi nunc ultimam aetatem a Sibylla memoratam: inde restitutionem rerum in pristinam faciem, *ἀποκατάστασιν*, novum saeculorum ordinem, novam hominum progeniem, melioris aetatis vitam, humano generi redituram esse pronuntiat; idque eventurum esse puero aliquo nato, in Pollionis quidem Consulatu 4—14. Ille adscriptus erit heroibus, et orbis terrarum pacati erit regnator 15—17. Iam vero melior illa aetas, aetati aureae ac Saturniae similis, per gradus succedet, ita ut puero nato exordia, 18—25; incrementa vero sua habitura sit, quando ille adoleverit, 26—36; cumulata autem ut sit et perfecta ab omnibus partibus, ubi ille ad virilem aetatem pervenerit: 37—45. Reliqua sunt exultantis laetitia et vota facientis ac gratulantis poetae: 46 ad fin.

Iam in his facile agnoscas, si modo nulla praevia opinione imbutus accesseris, primo poetam phantasmata ab aureae aetatis nar-

rationibus petiisse; tum vero, eum illa cumulasse in certo aliquo sui temporis eventu declarando, quem paullo obscurius designavit, quoniam in vaticinium rem mutavit, adeoque vaticinantis verbis et phantasmatibus sensa sua exposuit. Solent autem poetae cupide et ambitiose vaticinia argumenta carminum facere, cum nihil ad enthusiasmum poeticum sit accommodatius: quod multis exemplis doceri posset, si nunc id ageretur. Summa sententiarum haec est, insequuturam esse temporum felicitatem magnam; eamque initium habituram esse a natalibus pueri, Pollione Cos. nati. Quinam ille puer fuerit, et quid poetam adduxerit, ut tantam rerum conversionem eo nato insequuturam polliceri posset, hoc est, quod quaeritur. Scilicet inter omnes populos, magna inprimis aliqua calamitate oppressos, vaticinia circumferri assolent, quae sive graviora minari sive laetiora solent polliceri, eaque, necessaria rerum vicissitudine, melioribus aliquando succedentibus temporibus, fere semper eventum habent. Nullo tamen tempore vaticiniorum insanius fuit studium, quam sub extrema reipublicae Romanae tempora, primosque Imperatores; cum bellorum civilium calamitates hominum animos terroribus omnis generis agitatos ad varia portentorum, prodigiorum, et vaticiniorum ludibria convertissent. Inprimis autem ad Sibyllas multa vaticinia referebant, cuius oraculorum generis omnino et alias inter Romanos et tunc multo magis erat magna auctoritas. Collegit ex illa aetate oracula nonnulla Sibyllina Fabricius Bibl. Gr. Tom. I, lib. I, c. 30, §. 6 sqq. Sed rem satis vel unus Suetonii locus Octav. c. 31 declarat; cum Augustus *librorum fatidicorum Graeci Latinique generis, qui nullis vel parum idoneis auctoribus ferebantur*, supra duo millia *contracta undique cremaverit*. Iam in magno illo numero vaticiniorum et oraculorum, quae partim superstitione partim fraudibus hominum celebrata, et sive sub aliis nominibus sive sub Sibyllarum nomine passim vendita fuere, unum fuit aliquod, quod magnam aliquam felicitatem futuram promitteret, eiusque descriptionem ab iis, quae de saeculo aureo memorassent poetae, mutuaretur. Erat alia ab Etruscis profecta fama de octo saeculis genti Etruscae datis, et de saeculo nono inde a Sulla exorso, tum de decimo, periodi rerum, quae tum erat, fine. cf. Censorin. c. 17. Plutarch. in Sulla p. 456 A. Opinionis vestigium aliquod apud Serv. ad Ecl. IX, 47 est de noni saeculi exitu et ingressu decimi. Erat alia de magno anno vertente e Platonicis et Stoicis petita opinio, quo omnium rerum ἀνακύκλωσις et

ἀποκατάστασις esset futura, tum alia de magno Rege venturo fama: vid. Sueton. Aug. 94. quae iterum sub Nerone increbuit: Sueton. Vespas. 4. solet enim eiusmodi superstitio vulgo variis modis circumferri, inflecti, variari. Quascunque autem in hoc genere descriptiones novae felicitatis habemus, sive in Orientis sive in Graecis ac Romanis poetis, omnes fere inter se similes sunt: bestiae ac ferae cicures, serpentes innocui, fruges nullo cultu enatae, mare placidum, dii praesentes in terris aliaque eiusmodi in omnibus memorantur. Nullum in his phantasma est, quod non mens humana magno metu contacta concipere possit, si ad vitae simplicitatem, a pestibus et malis magnarum urbium et magnorum imperiorum liberatam, cogitatione se retulerit. Haec eadem aetatis aureae, saeculi Saturnii, bona constituunt. Translata ea partim ad Elysium, et ad Hyperboreos, ac similia commenta.

Hoc itaque oraculo et vaticinio seu commento ingenioso Virgilius commode usus esse, et, quae de aetate aurea, inprimis ab Hesiodo, memorantur, ad ea tempora, in quibus hanc Eclogam scriberet, et ad pueri, circa id tempus nascituri, natales, quasi cum iis aetas aurea initium habitura sit, transtulisse videri debet. In quo aliquid sumi a viris doctis video, quod omnino necesse esse non video; volunt enim puerum nasciturum novi rerum ordinis *auctorem*, certe pignus, a poeta pronuntiari: quod ita se non habet. Tempora felicia ait esse successura, eorumque initium natalibus pueri ita assignat, ut cum vitae humanae gradibus ea incrementa habitura esse ostendat. Potest ita novi saeculi felicitas, ex pace Brundusina ducta, simpliciter, tamquam epochae, alligari natalibus pueri, qui tum expectabantur. Fuit enim annus U. C. 714, Coss. C. Asinio Pollione et Cn. Domitio Calvino, ut ex v. 11. 12 patet. Eo itaque anno, post summos, ne bellum civile inter Octavianum et M. Antonium, qui ex Asia cum copiis in Italiam traiecerat, recrudesceret, metus, Maecenatis et Pollionis opera Brundisii pax composita fuit, cuius quasi pignus Octavia, Octaviani soror, Antonio in matrimonium tradita est. Erat ea ex priore marito, Marcello, gravida, id quod disertis verbis Dio memorat, lib. XLVIII, c. 31; infantem illum M. Marcellum, generum mox Augusti, de quo Aen. VI locus nobilis est, fuisse, putant; an omni dubitatione maius hoc sit, non cum Catroeo, qui sublectam hanc Badio Ascensio aliisque rationem tamquam a se profectam mirifica vanitate iactat, decidere ausim: sunt enim, quae contra moneri

possint. Sed, cum ea pace confirmata tandem publica tranquillitas videretur, satis commode Virgilius hunc tamquam fundum sui carminis facere potuit, ut ex eo tempore, rerum fortuna in melius mutata, auream aetatem esse reversuram diceret, eamque sententiam iis omnibus exornaret, quae a poetis de felicitate eius aetatis commemorari solent. An Saturnaliorum dies inter ea commemorandi sint, quibus poeta in rem suam usus sit, paullo longius petita est coniectura. Haec quidem, quamquam difficultatibus ea suis laborare non ignoro, inter alia parum probanda, saltem aliqua cum veri specie dici videntur. In difficultatibus tamen est inprimis haec, quod puer ex Octavia suscipiendus, non ex novo sed ex pristino matrimonio erat nasciturus. cf. Vitam Virgilii ad a. 714 exeuntem, ut adeo non appareat, quanta spes ex huius pueri natalibus de felicitate publica concipi potuerit; maior erat spes ex Octaviae prudentia, si Antonium in officio retineret.

Aliam magnae expectationis prolem eidem anno assignari posse viderunt alii viri docti, inque his *Nauzeus* (*Mém. de l'Acad. des Inscript.* Tom. XXXI), et iam ante eum vir doctus (*Boulacre* in *Bibliothèque Françoise* Tom. XXVIII, p. 243, accessit quoque nuper *Sam. Henley*, vir elegantis ingenii, in libello mox commemorando), ex nuptiis Octaviani cum Scribonia, quacum tamen anno sequente divortium fecit, suscepta ex ea Iulia. Duxerat eam Caesar initio anni, quo Pollio Cos. erat, eamque sub anni exitum, quo pax Brundisina facta est, partui vicinam fuisse, ex eo intelligitur, quod Iulia sub anni sequentis initium nata est. Cum in expectatione esset Roma, quam prolem Scribonia editura esset, quippe uxor Caesaris, III viri iam tum Lepidi et Antonii praevalentis opibus, potuit Virgilius filium ominari et meliorem inde rerum conditionem augurari; etsi de Augusto rerum domino nondum illo anno quisquam cogitare poterat.

Errat inter duo hos partus interpretatio, cum uterque habeat, quod iudicium inclinare possit. Quod Pollioni inscripta est Ecloga, pro priore opinione facit, quandoquidem is inter eos fuit, per quos pax Brundusina fuit composita: missus erat ab Antonio, cui fuit familiaris et studiosissimus; ex nuptiis adeo eius cum Octavia haud parum laetam spem concipere debuit. Nec obstat, quod idem Pollio mox iterum in Antonii partibus fuit: est enim res ex eius anni, quo pax facta est, actis dispicienda.

Iam quod ad Pollionis filium, Saloninum, vulgo e Servianis commentis ad vs. 11. (idque ceteris doctius persequutus est Boe-

cler. Diss. Acad. Tom. II, pag. 388), aut ad Salonini fratrem, C. Asinium Gallum, ex alio istis commentariis adsuto panno ad v. 11, res refertur, non magis fide historica nititur; nam Pollioni puerum illo anno natum esse ignoramus. Esset adeo hoc, inferre aliquid de suo in poetam, et tum ex eo, quod intulimus, probationes petere. In Drusum incidisse virum doctum video in Comment. Trevolt. 1703, p. 7, id vero temporum rerumque rationibus repugnat. cf. Ruaeus pr. huius Eclogae. Multo vero molestiorem et nulla ope tuendam rationem proposuit Vignolius (in *Biblioth. Germ.* Tom. XXXV, pag. 173 sqq.), qui hanc Eclogam in annum 730 coniecit, ut tamen v. 11 de M. Tullio Cicerone, M. F. Consule suffecto 724, accipiat, et *Tullio* pro *Pollio* legat, et ad magnae aerae Alexandrinae initium, quod a magni cycli canicularis, qui est 1461 annorum, decimo quarto saeculo procedebat, retulit; quae sententia cum hactenus speciosa sit, ut valde probabile fiat, poetam ad magnam istam aeram, quae pro *revolutione magni anni* et *ἀποκαταστάσει* omnium rerum habebatur, respexisse (cf. *des Vignoles Chronologie de l'Hist. Sainte* Tom. II, pag. 710. 711), in annum tamen memoratum 730 reiici ipsa Ecloga non potest, nisi perquam contorte et adversa rerum verborumque omni natura, ut probare se eam rem Burmanno potuisse mirer. Enimvero quorsum bonum otium contero in exponendis opinationibus et ariolationibus, in quibus nihil ad liquidum perduci potest!

Quid autem, si ne locus quidem ariolationi est, quis puer ille fuerit, quem Maro nascentem memorat? Potest enim ille nihil aliud voluisse, quam, calamitosis bellorum civilium temporibus successura nunc esse tempora laetiora; quae εὐφαντασιώδης poeta per aetates mythicas declarat; cum autem funestum hoc et ferreum saeculum non protinus mutari posset in aureum, inversa ratione per gradus res ad saeculum aureum adducenda fuit. Cum porro melior rerum conditio esse nequeat, nisi homines meliores deterioribus successerint: eam rationem ingressus esse putari potest, ut *novam progeniem* prodituram esse dicat: haec progenies ut primordia sua habeat necesse est; deflexit itaque orationem ad *puerum* illum, *qui primus in huius saeculi auspiciis est nasciturus.* Nunc succurrebat vaticinium illud vulgatum de Rege seu heroe venturo, seu nascituro. In hanc fere sententiam vidi quoque incidisse unum ex meis olim familiaribus Kuithan, Tremoniensem, acuti ingenii iuvenem, Rectorem nunc Gymnasii Lünensis Westphaliae. Puerum

illum διογενῆ iam herois nomine et loco recte impertiit; potuere quoque Iovis pueri incunabula animo poetae insidere; recte quoque *patrias virtutes* commemorat, natus enim ille puer est a deo aliquo, tamquam heros. Manent quidem vel sic in figmento hoc nonnulla obscura nec satis commode inventa; verum probe arrogantem esse necesse foret eum, qui hoc sibi sumeret, aut sibi satis confideret, ut omnia a se expedita in hoc carmine esse pronuntiet: ipsa enim res, vaticinii indoles et lex, enuntiationis modus per mythica ornamenta, omnem conatum sufflaminant.

Non Oraculum Sibyllae sed Hesiodi quatuor aetates a Marone respici contendebat Fabric. in Bibl. Gr. Tom. I, 31, 19. Fuere tamen huius generis et vatum et poetarum lusus multi alii. In ipso quoque Hesiodo non satis aperta est aetatum ratio, loco forte interpolato. De obscuritate carminis perperam conqueruntur homines docti, quandoquidem hoc ipsum ad vaticinii indolem pertinet, ut per ambages obscurata sit oratio. Tum vero singulos versus ad singulare aliquod istorum temporum factum revocare velle, non minus inane studium est, quam quod interpretes oraculorum sacrorum sequi videas, cum singula phantasmata vatum, tamquam si in annalibus Taciti alicuius versentur, inter ipsas res gestas referunt, et poetica ornamenta ad factorum fidem explorant. Etiam Lowthius Summe Ven. Episc. Londin. Praelect. XXI. erudite de hac Ecloga agit, eamque omnino expediri posse negat, nec multum abest, quin sibi persuadeat, non sine veri dei afflatu eam scriptam esse: contra quam sententiam disputatum est nuper singulari libello a viro docto, *Sam. Henley*. Si quis tamen animo reputet, aliorum quoque populorum, praeter Iudaeos, vates et vaticinia olim fuisse permagno numero; eorum porro vatum ingenia non minus incaluisse phantasmatibus et visis poeticis, seu poeticum ornatum admittentibus; quotiesque in eodem argumento seu calamitatum praedicendarum seu felicitatis publicae privataeque ostendendae versarentur, necessario in eadem rerum phantasmata eos incidere debuisse: non adeo mirabitur, adumbratas esse in hoc carmine, ut in tot aliis, rerum species ac formas ex aetate aurea iisque similes, quae in Hebraicis vatibus occurrunt; ut illud taceam, in magno illo Sibyllinorum oraculorum numero, quem paullo ante vidimus, multa esse debuisse a Syris et Iudaeis hominibus propagata. Noluere viri docti hanc Eclogam inter Bucolica referri: quae res omnino ex carminis Bucolici notione ac definitione

diiudicanda est. Illud notari debet, etsi argumentum ex ipsa vita rustica petitum dici nequeat, ita tamen illud esse tractatum, ut sententiae et imagines rerum sive ab ea vita sive a vita antiquissimorum hominum arcessitae sint. Ceterum et in hoc carmine poetam interpretabimur ad sensum nostrum: ad refellendum quemquam non descendemus. Quoties fide historica certa destituimur, omnisque res ad coniecturam redit, liberum cuique esse debet, pro ingenio suo ariolari, aut, si nolit, omnino non ariolari: in qua quidem secta me esse profiteor. Imitatione magnam partem expressit Calpurnius Ecl. I, 36 sqq.

Sicelides Musae, paullo maiora canamus!
Non omnis arbusta iuvant humilesque myricae;
Si canimus silvas, silvae sint Consule dignae.

1. CANAMUS;

1 *Sicilides* passim codd. Pier. et Burm. Verum est Σικελὶς, Σικελίδες ex Σικελοί. 2 *humilesque genestae* Pierii Medic. *myricae*, penultima longa, cum Theocrito μυρῖκαι. At Homer. Iliad. κ, 467 corripit: — μυρίκης τ' ἐριθηλέας ὄζους. 3 *sunt* Goth. sec. cum al., et sic Pierius in plerisque esse ait: sententia parum commoda. (Vossius humile et tenue genus bucolici carminis per arbusta et myricas, per silvas autem, altas et

1. (Ecloga haec, ut in Prolegomenis demonstratum, facta est in laudes Pollionis, cuius ope Antonius pacem restituerat orbi, icto cum Octaviano foedere Brundusino, et pueri Asinii Galli, qui mense Septembri ai. 714. aut ineunte Octobri natus erat. *Sp.*) *Sicelides Musae*, Pastoritii carminis praesides, Theocriteae, omninoque bucolicae. *Σικελὸν μέλος* Bion Idyll. VII, 1. *Σικελικαὶ Μοῖσαι* Moschus Idyll. III. Paullo altius se pro bucolico carmine aggredi argumentum bene praefatur, quia Pollioni, viro docto, illud dedicat et inscribit. Idem genus bucolicum porro *arbustis*, *myricis*, et *silvis* exprimit. *Myrica* virgulti genus in Italiae oris, quod ripas fluminum obsidere solet. *Tamariscum* esse docent post Iulium Sabinum viri docti. conf. Martin. *Tamaricem Gallicam Linn.* Schreber. ad Theocr. I, 13. 3. *silvae sint Consule dignae*, sit carmen hoc bucolicum satis ex

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;

6. VIRGO;

proceras, elatum et grandius intelligi vult. Ac propterea *sunt* recepit pro *sint*. Non recte; num igitur deinde silvas canit poeta? at hoc necessario exigeret talis professio. *Sp.* — Per silvas, gregum pascua, nihil aliud significatur, quam per arbusta et tamariscos. Itaque sententia haec est: Non omnium personis dignum hoc carminis genus; itaque si tanto nomine inscribendum est eiusmodi carmen, sit hoc ita comparatum, ita supra vulgarem modum elatum, ut ne dedeceat viri summi, Consulis, dignitatem. *Wr.*)
4 *Cymaei* plerique ap. Pier. *temporis* Menag. pr. *iam venit* Leid. (— 6. Pro semicolo, quod erat post *Virgo*, comma posui; nam *redit et Virgo, redeunt Saturnia regna* idem est, quod *et Virgo et Saturnia regna redeunt*. Tenendum enim, repetitum vocabulum vel Verbum interdum vim habere repetendae copulae: Aen. VII, 327.: „*Odit et* ipse pater Pluton, *odere* sorores Tartareae monstrum." VIII, 91.: „Labitur uncta vadis abies: *mirantur et* undae, *Miratur* nemus insuetum fulgentia longe Scuta virum." XI, 169.: „Quin ego non alio digner te funere, Palla, Quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, et quam *Tyrrhenique* duces, *Tyrrhenum* exercitus omnis." XII, 548.: „Totae adeo conversae acies, *omnesque* Latini, *Omnes* Dardanidae." Eodem modo Praepositio repetitur: Aen. X, 313.:

dignitate Pollionis Cos. (Aliter haec cum Vossio interpretatur Doering. l. l. sed vide V. L. *Wr.*)

4. 5. Agitur iam ultima aetas carminis Sibyllini; iterum procedent saecula, quae fuerunt: 6. 7. Adeoque redit nunc saeculum Saturnium, et cum eo hominum genus, quale saeculo illo aureo fuit. Itaque v. 8. 9 subiicitur: puero nato ferream aetatem desinere, auream exoriri. Haec sunt ipsa poetae phantasmata, si nihil aliunde adsciveris. Igitur carmen tum supererat, quod ad Sibyllam Cumanam vulgo referri solebat, in quo, ubi *ultima aetas* advenisset, quam de sua aetate interpretatur poeta, meliorum temporum ordo, per ἀποκατάστασιν aliquam, denuo procedere nuntiabatur; nam *Cumaeum carmen* de *Hesiodeo*, a Dio eius patre, Cuma oriundo (vid. Opera et Dies v. 636 sq.), secundum Valerium Probum, Grammaticum, intelligere (cum Fabricio Bibl. Graec. I, 30, 14, et Graevio Lectt. Hesiod. c. 5.) non licet. Nihil enim in illo de revolventibus se ac redituris aetatibus melioribus occurrit: nisi obscure elicias ex vs. 175 ὄφειλον — ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι. Quot aetates Sibylla

Iam nova progenies coelo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,

„huic gladio *perque* aerea suta, *Per* tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.“ Hinc etiam reponendum esset Ge. I, 312.: „ubi *iam* brevior*que* dies, *iam* mollior aestas,“ si potiores codices addicerent. Hinc defendi etiam poterit vulgata lectio Ge. III, 480. sq.: „Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum, *Corrupitque* lacus, *infecit* pabula tabo;“ nempe *infecit* idem fere, quod *corrupit*; vid. tamen V. L. ad vs. 481. Ceterum raro in his etiam *et* geminatur, ut infra vs. 24.: „*Occidet et* serpens *et* fallax herba veneni *Occidet.*“ *Wr.*) 7 *dimittitur* alii ap. Burm., solita variatione. 9 *et* Menag. pr. *at* Goth. sec.

constituerit, ex h. l. non constat. Etiam in retracto aetatum cursu mox tantum memoratur melior seu aurea aetas, sua exordia, incrementa, et ἀκμὴν habens. Si quem vero illud male habet, quod, cum Cumanae Sibyllae libri in Capitolio servarentur, nihil ex iis a poeta sciri aut vulgari potuerit: tenendum est, auctoritate Senatus, qua quidem talia agi fas erat (v. Dio lib. XXXIX, c. 15.), multa passim ex libris Sibyllinis vulgata, et praeterea magnum effatorum Sibyllinorum numerum, undecunque acceptum et ex cunctis gentibus apportatum, vulgo inter homines iactatum fuisse. v. Argumentum. Constituit autem poeta aetatem auream per certos gradus ac progressus, quos secundum vitae humanae gradus constituit; per pueritiam, 18—25 dum aetatis ferreae mala desitura, aureae bona reditura sunt; tum per adolescentiam, qua perfectior quidem aetas, heroicae tamen similis, processura sit; 26—36 cum virili autem aetate, tamquam tertio gradu ipsum saeculum Saturnium esse successurum. Poetica haec esse phantasmata, nec historici quicquam argumenti, ne vaticinium quidem, subesse, satis apparet, dummodo nihil aliunde intuleris, et, ubi intuleras, ex eo argumenteris ac disputes. (*intēgro.* Rara huiusmodi syllabarum in thesi productio, ut Lucret. I, 926.: „iuvat integros accedere fontes.“ Horat. Sat. II, 2, 113.: „Integris opibus.“ et *sacrae* Sil. Ital. I, 599. *Sp.*) 6. *Virgo*, *Δίκη*, Iustitia, ut Hesiod. Ἔργ. 256. Nota res vel ex Ovid. Met. I, 149, et Ge. II, 414. Hesiod. Ἔργ. 200. (De grammatica horum verborum ratione vid. V. L. *Wr.*) *Saturnia regna* ut Romanus poeta laudat (vid. Excurs. V ad Aen. VII.), Graeci ta-

Casta, fave, Lucina: tuus iam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc aevi, te Consule, inibit,

10 Erat vir doctus, qui accipiebat de Pollione: *tuus iam regnat Apollo.*

men et auream aetatem ἐπὶ Κρόνου memorant: Hesiod. l. l. 109 seq. Attigit noster eandem Georg. I, 125 sq. II, 536 sq. 7. *nova progenies*, novum hominum genus, nova successio, nascitur, νέα πληθὺς ἀνδρῶν, h. meliores et iustiores, ut in novo rerum ordine et aurea aetate. Eadem mox vs. 9 *gens aurea.* Hesiod. Op. et D. 109 χρύσεον γένος μερόπων ἀνθρώπων. Non igitur ad puerum referri hoc potest; qui ab ea discernitur. *demitti coelo* simpliciter esse nasci, statuas ex v. 8 *nascenti puero:* etsi notio θεόθεν γεννᾶσθαι, divinitus, numine propitio, nasci. *surget*, procedet, ortum et initium habebit hoc puero nato. (*mundo*, orbe terrarum, ut Lucan. I, 160. *Wch.*)

10. *tuus iam regnat Apollo.* „Ultimum saeculum ostendit, quod Sibylla Solis esse memoravit.“ *Serv.* (Apollo antiquis Romanis ignotum numen; deerat teste Arnobio adv. Gent. l. II. pag. 95. Edit. 1651. in catalogo numinum, quae Numa probavit, Indigitamentis Pompilianis; cfr. Serv. ad Ge. I, 21. Sed permixtum eius et Solis numen a serioribus esse, vulgatum est. *Sp.*) Scilicet ut Saturni, ut Iovis fuit regnum, sic nunc Apollinis. Videtur hoc tenendum esse. Fabricius Bibl. Gr. I, 30, §. 14 multa quidem docte contra disputat, ipse tamen multo molestiorem rationem proponit, ut et omnes ceteri interpretes. Si subsequentibus temporibus scriptum esset carmen, ferrem sane *Apollinem* pro *Caesare* dici; namque deus erat Caesarum tutelaris; habitabat Augustus in Palatio ab 718 inde. cf. Dio XLIX, 15. LIII, 16, et Apollinis filius existimatus fuit. v. Sueton. Octav. cap. 94. Occurrit quoque Apollo et Sol in numis. Verum eo tempore, quo haec Ecloga scripta est, honores illi in Caesarem nondum erant cumulati.

11. Instat tempus novi saeculi et ab hoc ipso anno procedit tui consulatus. (De particula *adeo* vid. Q. V. XXVI, 4. *Wr.*) *decus hoc aevi*, praeclara haec aetas. *inibit:* simplicissima est ratio, ut *inibit* sit pro, cursum inibit, incipiet; eamque Servius et vulgo interpretes sequuntur. *Inire* quidem absolute ita positum non occurrere, bene monet Burmannus; participium tamen

Pollio, et incipient magni procedere menses;
Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri

12. Pollio; menses.

13 *primi* vel *nostri* Köler. ms.

nunquam non ita dicitur: *ineunte anno*, *mense; iniens aetas:* quidni etiam *annus init?* et eodem modo dictum *ingredi* pro incipere, ut Ge. I, 42 *ingredere.* (Burmannus, ut ita iungamus, auctor est: *Apollo*, hoc est, Augustus, hunc fere intelligunt interpretes, *inibit decus hoc aevi*, *te*, *Pollio*, *Consule.* Melius subiectum esset sic ipse *puer nascens*, qui idem ex nostra ratione *Apollo* est, qui hanc praeclaram vitam, hoc aevum, inibit. Videri aliis possunt verba v. 12 *et magni incipient procedere menses*, quae ad *novam progeniem* spectant, postulare, ut et illa *decus hoc aevi inire* putetur. Sed praestat vulgatum retinere.) 12. *magni menses*, illustres, insignes, memorabiles, ut v. 5, utpote saeculi aurei. (Ita explicat etiam Spohnius, eaque explicatio sola convenit praegressis *decus hoc aevi.* Vossius proprie magnos, i. e. longos, nostris maiores, dictos accipit. *Wr.*) Nimirum *magnus annus* est, utique hinc et *magni menses.* Quis, nisi apud Iulium Sabinum e pleniore Servio legeretur, crederet, iam Asconium Pedianum libro secundo de praetura urbana putare potuisse, Virgilium intellexisse de Iulio et Augusto, qui menses nomina tum de D. Iulio et Augusto Caesare acceperant. (Ridiculum hoc et ipsi historiae repugnans; nam Pollio ab ineunte Octobri per tres menses Consulatum gessit. *Sp.*)

13. *Te duce:* auspice, a tuo inde consulatu; expiabitur primo omne scelus, quo contaminatum est hoc hominum genus: scilicet ut sanctior et castior aetas succedere possit. (Sensit Vossius, comparata inter se Octaviani ac Pollionis persona, videri posse Virgilium nimis magnifice de Pollione loqui. Cui rei occurrit ita, ut dicat, illo tempore Romanos minime existimasse, omnia in unius, Octaviani, potestatem cessura esse, sed pristinam sibi libertatem restitutum iri sperasse. Quo accedit, ut tum Consulatus dignitas, sensim evilescens, nondum ita imminuta videretur. *Wr.*) *sceleris vestigia nostri:* belli civilis reliquias spectari, manife-

Inrita perpetua solvent formidiné terras.
Ille deum vitam adcipiet, divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

14 *poenas* Ven. 15 *divosque* Rottend. sec. 17 *patris* Mentel. pr. et in vetustissimis aliquot Pierii. f. pro patrls.

stum est. Nam perpetuum hoc, ut de bello civili ἄγος, *scelus*, praedicetur; notum: *Cui dabit partes scelus expiandi. Quo, quo, scelesti, ruitis.* Nunc inprimis de illo tempore agitur, cum post Brundusinam pacem Sext. Pompeius adhuc maria Italiae infestaret, et commeatu Romam intercluderet. Pax quidem etiam cum hoc paullo post apud Puteolos inita; verum, quod Ruaeus post hanc pacem Eclogam nostram scriptam arbitratur, unde scilicet tanto maior aurei saeculi spes affulsisse videri posset, id propterea commode dici non potest, quia pax illa sequenti demum anno composita fuit, vid. Dio XLVIII, c. 36; partus vero ille pueri adhuc eodem anno expectabatur, ut v. 11 et 61. Mox ornatus v. 14 pro eluentur, tollentur. *Inrita*, abolita. *formido* est propter τὸ ἄγος et reatum ex scelere conceptum.

15. 16. *Ille*, puer ex vs. 8, deorum progenies, heroibus erit adnumerandus: quippe et ipse διογενής. *deum vitam adcipiet*, aget vitam deorum, et inter deos heroesque. Adumbratum ex iis, quae praedicantur de aurea aetate ὥς τε θεοὶ ἔζωον, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες Νόσφιν ἄτεϱ τε πόνων etc. conf. Hesiod. Ἔϱγ. v. 112 sqq. Erat enim hoc inter aurei saeculi bona, ut dii praesentes inviserent homines. Ovid. Fast I, 251 et passim. 16. *et ipse videbitur illis*, scil. permixtus iis, h. e. admixtus erit. ἀναμὶξ ἐκάθητο, Aratus Phaenom. 104, quem ante oculos habuit. 17. *Pacatum orbem reget:* etiam hoc ex aurea aetate, quod in ea pacata omnia sunt: obscurius est, quod addit, *patriis virtutibus*, omnino, maiorum: et ad hoc, tamquam ad scopulum, offendit quaelibet opinio de puero nascituro. Marcellorum quidem nomen in annalibus Romanis clarissimum: hactenus puer, qui ex Octavia, Octaviani sorore, Marcello nupta, nunc autem Antonio desponsa, patriis virtutibus ornatus esse poterat: at quae spes esse potuit, ut ille *orbem regeret?* Non magis in puero ex Octaviano et Scribonia

At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu
Errantis ederas passim cum baccare tellus,

18. CULTU, 19. BACCARE,

18 *Ac tibi* Rom. *primo* Parrhas.

id locum habebat: nam de herede imperii et successore designato eo tempore cogitari nondum potuit. Multo minus haec cadunt in Pollionis, viri consularis, prolem. *Regit* orbem terrarum *populus* Romanus (*Tu regere imperio populos, Romane, memento*), regit postea *princeps*, at nec Senatus, nec magistratus. Manet igitur illud, quod omnium maxime probabile esse dixi, ut simpliciter nova progenies aurei saeculi intelligatur: ut dixi supra p. 157. Ita omnes argutiae concidunt. Cetera ad vaticinia, quae tum vulgo ferebantur, composita esse puta: inprimis ad famosum illud de rege, seu heroe nascituro. (Rem expediunt ea, quae ad vs. 13. notavi. *Ille* designat, ut Vossius quoque et Spohnius statuunt, filium Pollionis; isque ad summos in pacata ac denuo confirmata republica honores olim evectus, patriis, i. e. iisdem, quibus pater splendeat Pollio, virtutibus eam gubernaturus dicitur; *reget orbem*, i. e. Consul factus administrabit rem Romanam. Iahnius Octavianum pronomine *ille* indicari putat, coll. Ecl. I, 7. 42. 44. Sed illorum locorum longe alia est ratio. Hic quidem nec grammatica patitur, nec res, de Octaviano cogitare. Puerum nascentem, pergit Iahnius, intelligi non posse propter vs. 18., ubi particula *at* oppositioni inserviat; deceptus videlicet eo, quod non senserat, illam particulam eo loco transeuntis esse ad novam rem, non alterum alteri opponentis. *Wr.*)

18. Felicitatis *aureae* huius *aetatis*, ex versibus forte Hesiodeis l. l. 130 sqq. suborto commento, *initia* cum pueritia procedere facit, *incrementa* vero cum adolescentia, cum virili tandem et perfecta aetate *vitam perfectissimam*. *nullo cultu*, uti omnia in saeculo aureo nascebantur, Hesiod. l. l. v. 118 καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα Αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἄφθονον· hic tamen, utpote in infantia eius pueri, herbas tantum et flores sua sponte terra editos memorat; at fruges cum adolescentia v. 28, cum virili tandem aetate omne genus proventus terrae sponte nascetur v. 39. Ovidius adeo, *sine semine*, addit Met. I, 108. 19. *Bac-*

Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsae lacte domum referent distenta capellae
Ubera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba veneni

22. UBERA;

20 *fundat* ap. Macrob. Sat. VI, 6. *fundit* Gud. a m. pr., et mox *referant. fundet* Schol. Horat. II Carm. 6. 22 *metuant* Mentel. pr. et Menag. sec. 24 Interpungunt alii post *veneni*, ut iteretur *occidet.* (Alie*car:* Plin. XXI, 6, s. 16 *Bacchar quoque radicis tantum odoratae est; a quibusdam nardum rusticum appellatum — Odor est ei cinnamomo proximus.* Formam Dioscorides satis accurate descripsit, sed, qualis illa sit, inter recentiores nondum constat, ut docet Martinus. Fascinum depellere creditum esse, discimus inf. Ecl. VII, 27. (Nobile unguentum inde factum, quod et ipsum βάκχαρις dicebatur. vid. Athen. l. XV. p. 690. *Wr.*) 20. *Colocasium* s. *colocasia*, planta palustris Aegyptia, latissimis foliis, caule spectabili, quo quidem non minus ac radicis bulbo vesci solent; fabas esu gratas pro fructu habet. Circa haec demum tempora in Italia seri coepisse, ex Plinio colligere licet; non tamen post victam demum ab Augusto Aegyptum, ut Serv. ad h. l. Notissima etiam nunc haec planta est inter Aegyptios nomine *Culcas.* (Res dubiae fidei. vid. Voss. p. 197. extr. *Wr.*) cf. Martin. et Cerda, Schneider. ad Pallad. III, 24, 14. *Acanthus* h. l. est Aegyptia arbor, Acaciae genus. Cf. ad Ecl. III, 45. *ridens* est florens, pulcer: notissimo usu vocis *ridere*, γελᾷν, γάνος, γανοῦσθαι et similium, etiam in vernaculo sermone.

21 — 25. *Ipsae*, sponte, nullo ducente, (quia nullus a lupis metus, ait Vossius. *Wr.*) ut satis notum. Sic αὐταὶ pro αὐτόματοι Theocr. Idyll. XI, 12, et mox v. 23 *cunabula fundent ipsa flores*, quos *blandos* dixit seu colore et adspectu seu odore gratos et tactu. Quod ex iis flores sponte nascuntur, ductum est ex iis, quae de deorum praesentia et ἐπιφανείᾳ passim narrantur: tellurem sub eorum gressu et obtutu virescere ac florescere. cf. Hom. Il. XIV, 347. 24. Aut *herba veneni*, graeco more pro venenata; eadem *fal-*

Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes et facta parentis
Iam legere, et quae sit poteris cognoscere virtus:

26. At,

nam ab his verbis induxit gravitatem Vossius, sic interpungens. Longe alia est ratio laudati ab eo Horat. Od. II, 3, 17. *Wr.*) 25 *Assyrium et v.* Pierii Longobard. Versus deerat Leid. a m. pr. 26 *Ac* multi. *Et* unus qu. Moret. *facta parentum* fragm. Moret. et Gud. a sec. manu, et Rom. Pierii. Memorabilis haec est lectio, et poterit hac uti, cuius animo insidet aliqua opinio. Tutum iudicium fieri nequit, quamdiu involucra, quibus sententiam suam obscuravit poeta, retexere nequimus. 27 *et poteris, quae sit* unus Heins.

lax, ut Georg. II, 152 *nec miseros fallunt aconita legentes*, aut *fallax veneni*, veneno fallaci; exquisitiore usu poetae, ut audax animi. (Iunge: *herba veneni*, ut *poculum veneni* ap. Solinum, *mortis* ap. Ciceron., *lactis* ap. Tibullum; quasi continens venenum. *Sp.* Alia affert Wunderlichius. *Wr.*) *Occidet*, verum ut *herba moritur*. 25. *Assyrium — amomum:* quod genus fruticis aromatici est. v. ad Ecl. III, 89. *Assyrium* vero, cum Armeniae et Mediae ea planta esset. cf. Mart. ad h. l. (Assyriam latiore sensu de plagis orientalibus interdum dici, admonet Vossius. *Wr.*)

26. 27. Ubi adoleveris. Hoc splendide enuntiatum. *heroum laudes* sunt facta laude digna, ut κλέα ἀνδρῶν ἡρώων apud Homer. Iliad. χ, 520. *Parens*, cuius *facta* legere poterit, aut ipse Octavianus est, si de Scriboniae puero agitur; aut, si de Octaviae partu, C. Marcellus; cuius tamen virtus cum parum nobilis et celebrata sit, arripienda foret coniectura, a Martino ad v. 15 proposita, ut forte infans ille ab Octaviano adoptatus, aut certe in pacis conditionibus aliqua ratione ei insigniter prospectum fuerit. Cum tamen et huius rei fides laboret; altera lectio, *facta parentum*, h. maiorum, tamquam tutior, amplectenda erit. (*parentis*, i. e. Pollionis. Sic omnis concidit difficultas; *parentum* originem debet praegresso *heroum*. *Wr.*) 27. *quae sit — virtus*, pro, virtutem cognoscere: frequenti poetarum, inprimis Homerico, usu. Nimis argute ad philosophiae disciplinam trahunt. (Vs. 26. denotantur poesis et historia, utraque clarorum virorum facta ce-

Molli paullatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
Et durae quercus sudabunt roscida mella.

29. UVA;

28 *flavescit* Gud. a m. pr. Rottend. tert. et qu. Moret. 30 *Edurae* coni. Vossius, ut Ge. IV, 145. v. Ge. II, 65. *rosida* et hic scribitur in binis, ut alibi.

lebrans, eoque communem omnium virtutum fontem aperiens. Non sapientiam illam ex philosophorum praeceptis hauriendam, sed eam virtutem, quae ex aemulatione alienae virtutis oriatur, h. l. indicari, declarat pronomen *quae*, i. e. cognosces, quae virtus heroum ac parentis fuerit; philosophorum autem in disputationibus disceptatur: quid sit virtus. *Wr.*)

28 — 30. Ubi puer adoleverit, maior iam terrae cultus et felicitas erit (conf. ad 18); nascentur sponte fruges, uvae, mel. Quod *sponte* haec fiunt, nullo cultu, conf. Ovid. Met. I, 109. 110 ex omni consilio poetae manifestum: etsi non satis diserte expressum est. Disertius Horat. Epod. 16, 43 *Reddit ubi Cererem tellus* inarata *quotannis*, *Et* imputata *floret usque vinea*, *Germinat et nunquam fallentis termes olivae*, etc. Haec ornate extulit. *Mollis arista* quo sensu dicta sit, ambigitur: communi usu et ratione erit, quae adhuc est in herba, gramen tritici, herba. Sic Seneca Epist. 124 *cum folliculo se exserit spica mollis.* Ita *arista* improprie dicta. Atque ita poetam sensisse nullus dubito: nova segete sponte enata paullatim ager efflorescet. Si vero *aristam* proprie dictam contendas, ut sit spica frugis iam adulta et firmata, quandoquidem *flavescet* adiectum est, tum in epitheto *mollis* haerebis; et aut accipiendum erit, ut sit laevis: cum nunc grana tenuibus quibusdam et acutis acubus, tamquam vallis, obsita sint, novo miraculo aristae tum erunt glabrae. Ita etiam Martinus. (et Vossius; recte; nihil enim, si aliter capis, affertur novi a poeta; et hoc eum voluisse, patet ut e proximis, sic ex eo, quod in principio versus posuit hoc adiectivum. *Wr.*) Aut *molles* erunt tenerae, quod aristarum epitheton Aen. VII, 809 habetur: *nec teneras cursu laesisset aristas.* Ita *molles* h. e. tenerae *aristae*, ut *mollis acanthus*, *mollis iuncus*, *molle siler.*

Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
Quae tentare Thetim ratibus, quae cingere muris
Oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos.

32 *Thetin* duo ap. Heins. qui ubique praefert Latinam terminationem tamquam minus usitatam. (*Thetim* Serv. Dresd. vid. Q. V. III, 3. *Wr.*) 33 *infundere* tres, aberratione solita. *tellure* Rottend. tert. *tellurem infindere sulco* Rom. unus (idque recepit Vossius. *Wr.*), pro quo *sulcis* Vatic. oblong., quae et ipsa bene se haberent. Recepit quoque posterius Wakefield. (Retinui cum Iahnio vulgatam lectionem, quum mutandi non satis graves viderentur causae. *Infindere sulcos* legitur etiam Aen. V, 142. *Wr.*)

30. *sudabunt*, stillabunt, eliquabunt. Exempla dat Cerda. Inf. Ge. II, 118 *odorato sudantia balsama ligno.* Nam duplici more haec efferuntur. Videntur antiqui hoc aetatis aureae bonum dupliciter extulisse, ut aut mel, quod in quercubus apes faciunt, tam copiosum esset, ut in terram deflueret, ut Ovid. Am. III, 8, 40. Horat. Od. II, 19, 11. Epod. 16, 47. conf. Hesiod. Ἔργ. 233; alios v. apud Ursin. ad h. l.; aut ut folia iliguea mel eliquarent et sudarent pro glutine, quod nunc illa folia certis temporibus obsidet. Sic Ovid. Met. I, 112 *Flavaque de viridi stillabant ilice mella.* Ge. I, 131 *mellaque decussit foliis*, de Iovis aetate; et hunc in sensum dictum h. l., quare et *roscida mella* accipio, quae roris more per folia guttatim se colligebant. Eiusmodi mel ex certis arboribus, v. c. palma, in Media, Arabia, variisque Asiae locis legi memoratur. vid. Wesseling. ad Diodor. XIX, 94. Esse id ἄγριον illud μέλι, quo Ioannes usus est, putant nonnulli, et sub *Mannae* nomine ex Suida complexus est Salmas. in Diss. sua de Manna. Apud Constantinum l. l. Σκληρῶν δὴ πεύκης λαγόνων μέλιτος ῥέε νᾶμα ex priore ratione exponitur: *Duris ex picearum truncis mellis latex fluxit.* Cf. ad Tibull. I, 3, 45. Transtulere poetae hoc idem naturae miraculum ad prodigia et miracula, quae in Bacchicis initiis iactabantur, ut dei praesentia mella passim defluerent arborum truncis. v. Eurip. Bacch. 142 sq. 703. 710. Horat. II Carm. 19, 11.

31—36. *Pauca tamen.* Heroum erit haec aetas, nondum illa Saturnia: ad quam per istam exactam rerum orbis redibit. Enarrat adeo poeta illa, quae ab heroica vita non abfuere. *vestigia fraudis*, sceleris, προτέρας ἄτης, ut v. 13 *sceleris vestigia nostri*, h. mala et vitia nonnul-

Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
Delectos heroas; erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi iam firmata virum te fecerit aetas,
Cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus;

35. BELLA; 38. VECTOR; 39. MERCES;

34 *Argos* duo, male; mox duo *Achillis. delectos heroas* illustravit Mitscherlich. noster Lect. in Catull. p. 3. 37 *Hic* Parrhas. et Ven. 38 *maris* Goth. sec. a m. pr. *victor* Mentel. et Dan. Heins. ed.

la, ex serioribus aetatibus inolita, quae cum Saturniorum temporum simplicitate et innocentia non satis conveniunt; ut navigatio, urbium munitio, aratio; quae omnia cum adulta pueri aetate cessabunt v. 37. Cum in vate versemur, interpreti subsistendum in hoc phantasmate poetico; nec quaerendus eventus, qui respondeat. Magis argute itaque quam vere ad res eius anni referas, quod post Brundusinam pacem metus de Sexti Pompeii classibus adhuc supererat, quem annus sequens pace Puteolana sublatum vidit. 34. Indulget sibi poeta, ea, quae heroicis aetatibus evenisse narrantur, commemorando: Argonautarum scilicet navigationem, et Achivorum ad Troiam expeditionem. Sunt vero plane adumbrata ex Hesiodeis vss. 161 sqq.

37—45. Cum virili aetate perfectum ab omni parte succedet saeculum Saturnium, aurea aetas. Ab hac itaque aberunt omnes pestes et mala vitae, quae per cupiditates hominum inferuntur. Contra omnium rerum ubique per terrarum orbem copia erit summa, *omnis feret omnia tellus*, ut navigatione externa bona ne petere quidem necesse sit. Nulla adeo erit navigatio v. 38. 39; erit contra frugum omniumque e terra nascentium proventus sine cultu 40 sqq., quae est perpetua laus aetatis aureae, ex antiquo sermone petita. Quid? quod adeo loquendi mos invaluit, ut etiam populi, qui iustitiam colit, vita eodem modo redhibeatur ab Hesiodo Op. 232 sq. 236. 237. Ad v. 38—40. Nulla opera humana indigebit ager. cf. Arat. Phaenom. 110. 111. Ge-

Non rastros patietur humus, non vinea falcem;
Robustus quoque iam tauris iuga solvet arator;
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam suave rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto;

41. ARATOR.

40 *Nec* Vratisl. et Franc.; alter et mox *nec vinea f. falces* Menag. sec. 41 *Robustis* Ven. et Parrhas., sed et illud epitheton ornat. (Wunderlichius, quem sequitur Spohnius, in Not. ad Tibull. II, 1, 7. contendit, *tauris* h. l. esse ablativum, non dativum, multos afferens locos, ubi *solvere* sextum casum adiunctum habet. Res ita se habet: *solvere* apud poetas saepe hanc duplicem sustinet notionem, ut sit *liberare*, aut *solvendo demere*; prior requirit ablativum, altera dativum, ut ap. Propert. II, 9, 39.: „Figite certantes, atque hanc mihi solvite vitam"; paulum discrepat, si dicas: atque hac me solvite vita. Itaque, nisi ad miserum enallages auxilium confugere malis, nostrum locum sic explicabis: tauris demet iuga, solvendo ea. Nec conturbant hanc rationem eiusmodi loci, ubi talia, quale est *corde*, *pectore*, *mente*, iunguntur verbo *solvere*. Ea enim non raro negligentius adiiciuntur ita, ut e nullo pendeant verbo, sed fere sic solvenda sint: quod est in corde, pectore; ut Aen. I, 562.: „Solvite corde metum, Teucri;" i. e. solvite metum, qui est in corde. *Wr.*) 44 *fucabit* coni. Io. Schrader., ut Ge. II, 465. IV, 335. Virgilium expressit Claudian. 29, 73 *roseis formosus Duria ripis Vellera purpureo passim mutavit ovili.*

nus operae in vitium cura est amputatio. v. ad I, 57. II, 70. Respexit autem noster Catullum LXIII, 39 sqq., uti nostrum Ovidius Met. I, 101.

42—45. Novum ac mirum phantasma in vaticinio! pecudis color nativus erit purpureus, croceus ac roseus. Hoc ita declaravit, ut tingendi necessitatem abfore dicat. *Mentiri lana* dicitur, dum fucum imbibit, alieno colore tingitur. Ad Etruscam disciplinam referre hoc vult cum Servio Grammaticus ap. Macrob. III, 7; ex ea enim: *purpureo aureove colore ovis ariesve si aspergatur:* principis generis claritatem significari. Potest hoc ita se habere; potuit tamen nec minus poetae satis esse, ut lanae pulcritudinem in gregibus inter fausta et laeta adspectu aureae aetatis numeraret. 44. *mutabit vellera luto*, permutabit, adeoque tinget, inficiet, natura-

Sponte sua sandyx pascentis vestiet agnos.

45 *sandix* multi apud Burmann. Fuit vir doctus, qui *nascentes* coniiceret: adversus quem disputavit Burmann. ad h. l. et ad Ovid. III Art. 25 et ad Calpurn. Ecl. II, 37. Scilicet fuit is Bentleius (in *Bibliothèque Angloise* T. I, p. 186). Haeserat autem ille in voce *pascentes*: si enim inter pascendum mutatum est vellus: pabuli ea vis esse debuit, ut fucus accederet lanae. Enimvero fraudem fecit non animadversa poeticae orationis indoles: *pascentes*, epitheton, ornat tantum agnos; nihil amplius. Idem hoc non animadversum adduxerat veteres, et ipsum Plinium (v. in Not.), ut Virgilium crederent *sandycem existimasse herbam esse.* In quo iniuriam faciunt poetae. Quod si vel maxime id se ita haberet, ieiunum esset: repente inter pascendum sandyce gustato mutari vellus. Interea tamen fatendum, *nascentes* melius scriptum fuisse a poeta. (Sententia horum versuum haec est: oves iam carpent feliciores herbas, et ita fiet, ut inter pascendum ipsi trahant eos colores, qui summo in pretio habebantur. Hinc non est, quod pro *pascentes* legere malis *nascentes*; qui *pascentes* mutatum velit, eidem ne illud quidem *in pratis* vs. 43. intactum relinquendum erit. Murex autem, lutum et sandyx mera hic sunt colorum nomina; quod vel ex vocabulo muricis apparet. *Wr.*)

lem velleris colorem *ipse*, sponte, naturae beneficio, non opera hominum, purpura et luto, ut naturalis color iam purpureus sit et aureus. Pro coloribus materias colorum posuit. *Luteum* seu *lutum*, ac *lutea*, herbae genus, qua tincta lana flavo et croceo colore inficitur. Notus eius usus etiam nostris tinctoribus sub nomine *Wau*. Cf. Martin., it. ad Tibull. I, 8, 52. ubi meliora e Beckmanno nostro apposui. *Sandycem* v. 45 a Virgilio pro herbae genere habitam esse, post Plinium XXXV, 6 (23) credunt interpretes; de natura tamen coloris nihil dixit poeta; coloris tantum genus indicare voluit, quo vellus ovillum splendeat: ut *sandyx* sit color sandycis, et ornate dixit, quod erat; habebunt agni vellus rubrum nemine tingente. Est vero coloris seu pigmenti genus ex metallo; interdum etiam factitium, ex sandaracha tosta et rubrica aequa parte admixta: ut ibid. Plin., quo rubeus color efficitur. Nisi cum viris doctis, in his cum Beckmanno, sandycem pro herba tinctoria, forte rubia, habere malis, quandoquidem cum altera herba, *lutea*, iungitur. Referunt quoque eo *pascentes*, quia depasta rubia ossa pecudum infici solere observatum est. Paullo tamen subtilius haec ita accepta putem. (vid. quae notavi in V. L. *Wr.*)

Talia saecla, suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcae.
Adgredere o magnos (aderit iam tempus) honores,
Cara deum suboles, magnum Iovis incrementum!

46 *currere* Parrhas. et Pierii Mediceus. Io. Schrader. coni. *ducite.* 47 Idem fere versus in Ciri 125 — *regnumque futurum Concordes stabili firmarunt numine Parcae.* (Unde sua mutuatum esse Virgilium, Vossius existimat; quod et Spohnius improbat, nec ego probare possum. Tollius corrigebat *nemine*, refutatus a Burm. Anthol. p. 281. *Wr.*) 48 *Adgredere*: scripturam e libris firmat Burmann., nescio cur hoc potissimum loco. Tuenda erat ex eo, quod tenorem et constantiam sequi consentaneum est. 49 *Clara* Moret. quart. et Scheff. recentiss. Idem versus in Ciri v. 398. *suboles* vetus scriptura, quam Festus firmat h. v. versu laudato.

Constantini Interpres l. l. c. 20 *purpuream Sandycem* appellat: *Σάνδυκι πορφυρέῳ λάχνην ῥυπόεσσαν ἀμείβων.* Est autem ὁ et ἡ Sandyx.

46. 47. Tale saeculum fato decretum succedet. Hoc ornate: Dixerunt Parcae suis fusis: *O talia saecla, currite!* pro vulgari: o fila. Pro filo ex colo deducto fata sunt, seu saecla: haec neri dicuntur; ut apud Homerum toties ἐπικλώθειν fata alicui destinare, nendo scil. *Ἀλλ' οὔ μοι τοιοῦτον ἐπέκλωσαν θεοὶ ὄλβον.* Habuit autem, quod iam Macrob. VI, 1 vidit, Maro ante oculos Catull. LX, 320 sqq., ubi est *Currite fusi. Sed vos, quae fata sequuntur, Currite ducentes subtemina, currite, fusi.* Tum v. 47 *Concordes stabili fatorum numine Parcae. fata* sunt *stabilia*, immutabilia, iisque *numen* h. vis et potestas aeque ac voluntas divina tribuitur. *Parcae concordes fatis*, h. in fatis hominum rerumque definiendis et constituendis. Solent autem poetae modo in nuptiis modo in natalibus Parcas, *Μοίρας*, adhibere fata canentes.

48—52. Dicere haec ἐνθουσιῶν de puero, iam ad virilem illam aetatem adulto, existimandus est poeta, impatienter ferens moram, et iam animo providens praesagia ac prodigia, quae magnam rerum mutationem portendunt. 49. (*Deum*, accipe: dei alicuius. Sic interdum pluralis ponitur pro singulari de aliquo incerto, ut Aen. VIII, 503.: „Externos optate duces"; i. e. externum aliquem ducem. XI, 784.: „superos Arruns sic voce precatur"; sed ut ex seqq. patet, unum ille pre-

Adspice convexo nutantem pondere mundum;
Terrasque tractusque maris coelumque profundum;
Adspice, venturo laetantur ut omnia saeclo!

52. SAECLO.

50 Sic in Ciri 228 *culti nutantia sidera caeli.* etsi ibi minus commode. *sidera* enim *micant*, *nictant*, scintillant. At nutant quae aut quassantur, aut quae pondus habent. Sic *nutant cristae*, *silvarum cacumina*, *terra mota.* 51 *Terrasque et tractusque* Menag. alter, scilicet ad fulciendum versum. *Terramque* nonnulli ap. Pier. Versus repetitur Ge. IV, 222. 52 *laetantur* Rom. Pierii. conf. Burm. ad Ecl. II, 66. Bentl. ad Horat. Epist. I, 1, 91, et hoc vulgato *laetentur* praeferendum in poeta arbitror. (Bona est Spohnii observatio ad Ecl. V, 7.: *Adspice — ut sparsit.* „Male quidam putant, Indicativum pro Coniunctivo positum; ac neque doctius hoc, neque poeticum, neque antiquum, neque Graecum, ut illi arbitrantur. Coniunctivus ad cogitationem refertur; Indicativus indicat rem, non qualis habetur aut haberi debet, sed qualis est. *Adspice*, *ut sparserit*, ille pastor si dixisset, alterum pastorem iuberet reputare, quomodo sparsisset; sed *ut sparsit* simpliciter rem ita se habentem denotat.“ Quo magis mirum videri debet, quod idem Spohnius pronunciat, ineptum esse h. l. *laetantur.* Exempla Indicativi in interrogatione indirecta positi multa congesserunt Ramsh. Gr. Lat. §. 174. 2. Not. 2. Ruddim. Instit. Gr. Lat. P. II.

-catur Apollinem. Eurip. Hec. 349. sq. ed. Herm. „ἔπειτ᾽ ἐθρέφθην ἐλπίδων καλῶν ὕπο, βασιλεῦσι νύμφη.“ *Wr.*) *magnum Iovis incrementum*, alumnus et nutricius, *θρέμμα Διὸς*, διοτρεφὴς, ut: Iove natus. cf. Cerda. (*Incrementum Iovis* explico: qui per Iovem incrementa capit; cui Iupiter favet, adspirat, ut ait Wunderl. adiecto Soph. Electr. vs. 163.: *Διὸς βήματι*, *gressu*, *quem Iupiter tuetur.* Spohnius interpretatur per *donum*, *munus Iovis*, laud. Casaub. ad Ael. Spartian. Adrian. c. 7.; at non simpliciter pro munere dicitur incrementum, sed ita, ut addendi augendique notio involvatur. Hoc autem profuerit adiecisse, incrementa vocari etiam honores, quibus dignitas alicuius augeatur. Sueton. Vitell. c. 3.: „existimatusque — Vitellius — corporis gratia initium et causa incrementorum patri fuisse.“ Id quam egregie nostro conveniat loco, facile patet. *Wr.*) 50. Eorum, quae sequuntur, ambigua est et structura et sententia. Potest prior versus: *Adspice convexo nutantem pondere mundum*, per se accipi tamquam phantasma pro-

O mihi tam longae maneat pars ultima vitae,

L. I, 2, 71. ubi vid. quos Stallb. laudat; tum Burm. ad Virg. Ecl. II, 66. Sillig. ad Catull. LXI, 77. Quae exempla qui inter se contulerit, facile intelliget, non esse omnia unius generis; quaedam etiam ita comparata, ut usui quotidiani sermonis aliquid concedendum videatur. Omitto cetera; unum hoc quaero, multum frequentata illa *Adspice*, *ut*: *Viden ut*: quomodo sint struenda. Apparet autem, duplici modo haec dici posse, aut ita, ut merae sint admonendi excitandique formulae, nullam ad subsequentia vim exserentes; aut ita, ut vel addubites paululum vereque interroges, vel non omnia certa esse in aliqua re significes. Itaque *Viden*, *ut laetantur* hoc significat: vide illos laetantes; contra *viden*, *ut laetentur*: sentisne tu pariter, atque ego sentio, ut laetentur? Illud vernaculo sermone sic exprimas: *Siehst du? wie freuen sie sich!* hoc ita: *Siehst du wohl*, *wie sie sich freuen*? Unde facile intelligitur, receptam ab Heynio lectionem, expulsam ab Iahnio, *laetantur*, non esse deserendam, satis illam quidem stabilitam praegressis verbis: *adspice nutantem mundum*, i. e. *adspice*, *ut nutat*, non: *ut nutet*; nam hoc in huiuscemodi oratione non licebat per participium exprimere, illud licebat. Atque ut rem exemplo illustrem: *Adspice*, *ut laetentur aves*, et *Adspice*, *ut laetantur aves*: recte utrumque dicitur, ita tamen, ut hoc praesentem quarundam avium laetitiam indicet, illud autem cogitatam tantum, et quam in quibusdam vel omnibus avium generibus hoc vel illo tempore animadvertere liceat; quare hac ratione frequenter utuntur poetae in afferendis exemplis. Quamquam illud etiam concedendum videtur, non idem hac in re omnes secutos esse; fuisse etiam, qui ex uno verbo et indicativum et coniunctivum suspensum fecerint, ut Propertium, de quo vid. Lachmann. ad I, 2, 9. *Wr.*) 53 *longe* aliquot vett. edd., ut Flor. Egnat., et hinc recentiores nonnullae.

pheticum seu visum prodigii, quod instantem rerum inversionem portendit: universi terrarum orbis motus ac tremor. *mundus nutans convexo pondere* ornate dictus pro: mundus convexus, caelum convexum, nutans: bene tribuitur caelo moles, pondus, inprimis in motu. *Nutat* autem et concutitur orbis terrarum, tamquam adventu et apparitione numinis, quod in ἐπιφανείαις deorum fieri sollenne est. Quae sequuntur, cum antecedente iungere licet, *ut et ipsa terra*, *mare*, *caelum*, *nutent;* utque subiiciatur sic ad declarandam caussam: *adspice ut omnia laetentur venturo saeclo*, instante magna illa rerum inversione. Ita *nutatio mundi* futuri laetum ac faustum signum habendum. Quemadmodum in dei praesentia terra moveri ac contremiscere et quasi exultare ac tripudiare solet: quod adeo ad deum agrestem Horatius retulit III Carm. 18, 14 *Spargit*

Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta:

54. FACTA!

Sed iam Aldd. et ex his ductae *longae*, quod firmat Heins. post Pier., nam et libri variant. (Nihil dicerem de hac varietate, nisi Spohuium lectioni *longe* patrocinari viderem. „*Longae vitae*, inquit, esset: vitae, quae adeo longa est." At non erat dicendum: *quae adeo longa est*, sed: *quae adeo longa sit*; sunt enim haec optantis verba; quod si ille attendisset, bene habere vulgatam lectionem intellexisset. Et quis unquam ita dixit: *vita longe manet*? Certe afferendum erat exemplum, quod positivum huius adverbii temporalem quoque potestatem habere ostenderet; quod vereor ne frustra quaeras. *Pars ultima longae vitae* poetica quadam usus abundantia dixit pro eo, quod simpliciter dici poterat: *longa vita*. Simile est illud Ovid. Met. VI, 675.: „Hic dolor ante diem longaeque extrema senectae Tempora Tartareas Pandiona misit ad umbras." Cfr. Lachmann. ad Prop. pag. 146. *Wr.*) In multis etiam *tum*: quod praetulit Wakefield., nec incommode. (At *tum* non haberet, quo referretur; quando enim? *Tam longae* i. e. ut, quum ad virilem aetatem perveneris, res a te gestas canere possim. *Wr.*) 54 *sua* Heins. unus. *fata* Rottend. (Male

agrestes tibi silva frondes, haud dubie nutantibus cacuminibus. (Hoc Vossio, Spohnio, mihi probatum. Recte autem Wunderlichius: „Mihi verba *Terrasque — profundum* explicatio *mundi*, atque cum vi et *Adspice* repetitum, et *omnia* ad *terras*, *tractus*, *caelum* relatum, post *ut laetantur* insertum esse videtur." *Wr.*) Alter modus iungendi verba est: ut unicum praedicatum sit: *Adspice, ut laetentur omnia:* et ut in enumeratione partium mundus epitheto ornetur: *convexo nutantem pondere mundum*, h. e. simpliciter libratum mole sua aequaliter. Est vero sic graeca structura: *Adspice mundum*, *terras* etc., *ut laetentur*, pro: adspice, ut mundus etc. omnia laetentur. (Sic sane statuendum, probante etiam Wunderlichio. *Wr.*) Et vastae utique cuivis moli ac ponderi tribui hoc potest, ut *nutare* cum vi et δεινότητι dicatur, ut de ruina tamen aut dissolutione nihil significetur. Sic *rami pondere nutant* apud Ovid. Art. II, 263. Nec aliter acceperat Constantini Interpres. v. Excurs. ad hanc Eclogam. Quo minus hanc interpretationem praeferam, movet me, quod ita *mundus* et *caelum* 50. 51 non bene discerni possunt.

53 — 59. *O mihi tam:* adumbratum ad Hesiodi ductum l. l. 174 sqq. Sit mihi tam longa

Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus; huic mater quamvis, atque huic pater adsit,
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:

56. ADSIT: 60. MATREM;

in fine huius versus exclamandi signum ponunt, non satis perspecta eiusmodi structurae ratione. Vs. 55. tanquam apodosis referenda ad vs. 53. sq., quod genus orationis ne a pedestri quidem scribendi genere alienum. Liv. VI, 18.: „Ostendite modo bellum: pacem habebitis. Videant vos paratos ad vim: ius ipsi remittent.“ *Wr.*) 55 *Thraceus* nonnulli. 56 *atque* deest in uno Rottend. 57 *Orphi*, *Orpheo*, *Orphea*. *Calliopia*. Sic variant libri edd. et Grammatici. *Orphi* Rom. et Priscianus agnoscunt: *'Ορφεϊ*, *'Ορφεῖ*. Et *Καλλιόπεια*. (*Orphi* etiam 7. 8. 11. 14. vid. Burm. *Orpheo* 2. 3. Spohnius scribit: „Bene *Orphei*; modo **δισσυλλάβως** legatur; cfr. Georg. IV, 545. 553. ut *Tereï*, *Perseï*.“ *Wr.*) 58 *Pan etiam*, *Arc.* firmata ab Heinsio omnium libb. lectio, excepto uno Oblongo Pierii: in quo *Pan deus*, quod hinc irrepsit in edd. Pulmann., et hinc in alias. Potest quoque interpungi: *Pan*, *etiam Arcadia mecum si iudice certet*, *Pan etiam A. si i. cantet* Aurel. Vict. de Orig. gent. Rom. 5, memoriae vitio. 59 *dicet* nonnulli ap. Heins. (Hoc recepit Voss. Sed fortius *dicat*;

vita! cumque eius non nisi extrema pars ea tempora attingere possit, pro eo dixit: *longae pars ultima vitae*. *Spiritus*, ingenii vis vigorque poeticus; et mihi sit tantus, quantum eius spiritus sat erit ad facta tua dicenda. (Spohnius haec ita iungi iubet: *Spiritus*, *facta tua dicere;* et *quantum sat erit* esse i. q. *iusto modo*. Ceterum vid. V. L. vs. 54. *Wr.*) 55—59. *Non me c.* Tanta erunt tua facta; tanta erit, tamque magnifica ac divina, materia tuae laudis, ut ingenium meum ab ea excitatum, inflammatum et diviniore spiritu actum, supra omnes excellere, et ipsos deos canendo vincere possit. *adsit*, uti invocati dii adsunt, opem ferunt, favent poetis. (*huic* — *huic*, vid. Q. V. XX, 9. *Wr.*)

60 — 63. *Incipe*, *p. p.*, *risu cognoscere matrem*. Desiderii impatientia poeta *ἐνθουσιῶν* vix moram fert, quod fausti saeculi initia nondum exorsum habere

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

i. e. non poterit non victum se fateri: *er müsse sich für überwunden erklären. Wr.*) 61 *tulerunt* agnoscunt Grammatici, Probus et Donatus, cum libris, inpr. Rom. et Gud. Male metuentes metro alii: *tulerint*, *tulerant*. *abstulerint* legi, addit Servius.

videt, cum pueri natalibus coniuncta. Vulgari ratione esset: nascere puer! nam decimus iam mensis agitur, iustumque adeo matri utero ferenti tempus expletum. Omnia haec ornavit, ut poeta: cum decem menses memorat, *fastidia* addit, cum temporis huius decursu satis iam magna oneris sui taedia ei sint. Exprimit porro rem a signo valde iucundo, a voluptate et laetitia matris, cum qua recens natum infantem intuetur; ut eo risu se quasi matrem probare videri possit. Vix dici potest, quantum h. l. trepident interpretes, qui ab antiquissimis inde temporibus (verum tamen Iulius Sabinus vidit) ad risum pueri matri arridentis haec retulerunt. At hoc non admittunt seqq. *cui non risere parentes*: scilicet poeta volebat: incipe in dias auras prodire, et oculos in matrem coniicere, eamque quasi ex hoc, quod tibi ea arridet, agnoscere. Poeticum sensum ad talia afferre necesse est. (Nondum tamen in suam sententiam me Heynius adduxit, et veriorem adhuc puto aliorum Interpretum, ut Servii, explicationem. De matris risu si haec explicas, offendit geminatum illud *Incipe;* quod eam habet vim, ut gravius quid exspectetur, quam tenue illud: ipsum risu a matre exceptum iri. Otiosa etiam illa: „Matri longa decem tulerunt fastidia menses.“ Maxime autem languent ultima: „cui non risere parentes“ etc. quae, si istam explicationem sequeris, dign habenda erunt putiduli Grammatici sapientia, non divini poetae ingenio. Boni poetae ars maxime spectatur in carmine apte claudendo. Et quum omnia in toto carmine ad puerum istum retulerit Virgilius, extrema pars non debet a summa argumenti aberrare. Atqui si recte Heynius horum versuum sententiam declaravit, ad parentes se poeta iam convertisse eosque ad puerum suum risu excipiendum exhortari voluisse putandus est: „Cui non risere parentes, etc. Ergo arrideant tibi!“ Nae ita iratae non fuerunt Musae Virgilio, ut talia eum balbutire passae sint! Age, ipse pro se loquatur Virgilius: „Incipe, parve

Incipe, parve puer: cui non risere parentes,

62. PUER;

62 *qui* emendarant viri docti, uti iam Quinctilianus IX, 8 legerat, v. Pier. Cod. Burmann., receptum quoque in Aldd., et in tertia interpunctum: *qui non risere: parentes Nec.* Sensu aut nullo aut parum commodo: at *cui* indubitate vera lectio; antiquiores etiam *quoi.* In Parrhas. *cur.* Io. Schrader. coni. *qui non risere parenti, Nec deus hos m.* saltem lenius, quam Withof. *cui non ridere parenti est,* —

puer, risu cognoscere matrem: nam Matri longa decem tulerunt fastidia menses. Incipe ergo; nam cui non risere parentes," etc. sive: „Incipe matrem risu agnoscere. Digna est enim, quam risu tuo exhilares, quippe cui decem menses longa tulerint tidia. Incipe ergo tuo risu parentes ad mutuam arrisionem provocare. Magnum hoc: nam cui non risere parentes" etc. Verum aliud est *cognoscere*, inquiunt, aliud *agnoscere.* Quasi in pedestri scriptore versemur, non in poeta! „*Incipe risu cognoscere matrem*" brevius, more poetico, dictum; explanatius dices: Incipe risu significare, illam a te cognosci. Hoc autem idem est, quod: *incipe risu agnoscere.* Ceterum decem menses e vulgari loquendi more, de quo vid. Cerda, tempus significant, quo exacto gravidae parere solent. Nihil ergo hic novum aut reconditum; quod moneo propter Vossium aliosque. *Wr.*) 62. *cui non risere parentes, Nec.* Exprimit id, quod iam dicendum erat: risum hunc matris ad puellum natum laetitiam matris arguere, eumque expectandum esse ei puero nato, qui matri gratissimus sit, quippe qui aliquando inter heroes et deos locum sit habiturus: a contrario; quae conversio rationi poeticae valde consentanea est Quem infantem recens natum tali cum risu non excepere ulnis suis parentes, adeoque de nato puero non laetati sunt, est is ingratus et invenustus homo, adeoque ad deorum vitam et consortium admitti non potest, quod puero promiserat vs. 15. Conveniret adeo in eum, quod Pindarus ait Pyth. II, 80 γόνον οὔτ' ἐν ἀνδράσι γεραςφόρον, οὔτ' ἐν θεῶν νόμοις, de Centauro Ixionis f., aut quod apud Homerum est, θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε Odyss. γ, 28. Designari autem recepti inter deos herois vita duabus rebus solet, convictu cum Iove et deae alicuius coniugio. Sic de Hercule Horat. Od. IV, 8, 30 *Iovis interest optatis epulis*,

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

63 *est* abest a nonnullis. *cubile est* duo, et *cubilest* in Rom.

idemque Heben coniugio accipit. cf. Virg. Georg. I, 31. Haec interpretatio uti simplicissima, ita verissima est. Ad Vulcanum hactenus respici potest, quod, cum eius deformiter nati aspectu Iuno parum delectata fuisset, ita ut eum de caelo praecipitaret, Hymn. in Apoll. 316 sqq., exclusus ille est (ad tempus certe, nam aliis locis in consilio Iovis nominatur) deorum consessu et convivio, et a dea Minerva spretus, cuius ille coniugium appetierat.

E C L O G A V

DAPHNIS

ARGUMENTUM

Convenerant Mopsus et Menalcas, pastores, ille fistula, hic cantu excellens, et se ad canendum mutuo invitant 1—19. Postquam sub antrum concesserant, prior Mopsus 20—44 Daphnidis mortem luget; inde Menalcas succedens 56—80 eiusdem Daphnidis tamquam diis adscripti laudes persequitur. Mutuis hinc sibi muneribus datis discedunt. Etiam in huius Eclogae allegoria exsculpenda molesti fuere interpretes. In Daphnide plerique Iulium Caesarem, eiusque necem et apotheosin (v. Vita Virgilii ad a. 712.), nonnulli, iam ex antiquioribus, Maronis fratrem Flaccum, mox etiam Quinctilium Cremonensem, sive etiam Quinctilium Varum, item Saloninum, Pollionis filium, quaesiverunt; ut Catroei aliorumque somnia taceam. Quod si altiorem, quam verborum ratio fert, sententiam quaerendam putes, ad Caesarem ut putes poetam respexisse, feram equidem; modo non singula allegorice interpretari ausis; quandoquidem illud saltem non incommode fieri potest;

quod tamen cogat nos, nihil inest; inferre autem de suo aliquid alieni, quod non in ipso carmine habetur, non est boni interpretis, cui satis esse debet, elicere ea, quae in carmine sunt, non ea, quae sunt extra carmen, inferre. Si carmen animo ab opinione vacuo et intacto legimus, nihil aliud poeta spectasse videri potest, quam ut Theocritei Idyllii I et XIX imitationem institueret, et, ut Ecloga tertia duos pastores a conviciis ad cantum progressos, ita h. l., idque paullo elegantius, duo alios pastores a mutuis laudibus ad cantus certamen procedentes induceret. Carminis argumentum sunt *Daphnidis laudes*, nobile haud dubie in vetustis carminibus pastoritiis argumentum, ut ex nonnullis Theocriti, inprimis Idyll. I et VII, 73 sqq., locis apparet. Fuit ille in herois loco inter pastores habitus; cantu ille nobilis et a Nympha amatus; hique eius amores fata et mors pastoritiis carminibus celebrata et multis modis variata. vid. de eo Servius ad Ecl. VIII, 68. Diodor. IV, 84, et Aelian. V. H. X, 18, H. An. XI, 13 et ibi Intpp., Schol. Theocr. Id. VIII, f. et primo loco Parthen. c. 29 ex Timaeo. cf. Silius Ital. XIV, 466 sqq. Ovid. Met. IV, 276 — 278, et ibi Intpp., Dorvill. Sicula p. 27 sq. Epigr. in Analectis T. I, p. 15. et T. III, p. 123. III. Noster vero poeta argumentum pastoritium heroico generi propius admovit, idque ita tractavit, ornavit et amplificavit, ut generosum poetae epici spiritum facile in eo agnoscas; quamquam singulae rerum imagines et characteres ex antiquissimorum carminum indole et colore ducti sunt. Locus, in quo se conveniunt pastores, statim ab initio magna cum suavitate describitur: successerant antro agrestis vitis palmitibus obducto. Carmen ad annum 712 referri solet. Vide *Vitam Virgilii* h. a. Imitatione sequutus est hanc Eclogam Popius *Pastor.* IV, quem *nascentes poetae* cum ea contendent. (Titulum Heynius, secundum cod. Rom., huic carmini fecit: Menalcas, Mopsus; ego, cod. Palat. secutus, Daphnis inscripsi. *Wr.*)

D A P H N I S.

Cur non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare levis, ego dicere versus,
Hic corulis mixtas inter considimus ulmos?
MO. Tu maior; tibi me est aequum parere, Menalca:
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,

5. MUTANTIBUS

1 *consedimus* Pierii Oblongus. Malo nunc distinguere post *levis*, quam *leves versus* iungere, quae pastoris sensui minus convenirent. Alioqui epitheton alteri membro iungere praestat. cf. ad I, 34. 35. 3 *considimus* Heins. e Gud. Mentel. pr. a m. sec. Mentel. sec. a m. pr. praetulit, utpote in poeta. *consedimus* vulgo. (*considimus* etiam 7. *Wr.*) *inter consedimus agros* Menag. prior. 4 *tibi me aequum est* Leid. et Rottend. alter. 5 *Zephyris mutantibus*; hoc ab Heinsio e binis Moret. alt. Rottend. cum Voss. alt. commendatum, accedente Frauciano et fragm. Antwerp., cum praeterea alter Mentel. a m. pr. et pr. Voss. *nutantibus* haberent, reposuit Burm. Vulgo ubique *motantibus*: quod equidem haud deseruissem. Modo recte accipias *Zephyris motantibus* scil. eas umbras. Nisi alteram malis *motantibus* esse *moventibus se*. Etiam Ecl. VI, 28 *rigidas motare cacumina quercus*. Nunc cum alterum et ipsum locum tueri possit, retinetor illud, ne iterum variet vulgata lectio. Mutavit tamen iterum Wakef. quem cf. ad Lucret. IV, 78. (*Mutantibus* etiam 4. 11. quod tueri videtur Lachmann. ad Prop. II, 10 [9], 33. neque hoc, ut Vossius, Spohnius, Iahnius

1. *boni — inflare — dicere.* ἀγαθοὶ, ἐσθλοὶ, συρίζειν, ἀείδειν. Theocr. Idyll. VIII, 3 Ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν. *Convenimus* in unum locum. *Calamos leves,* ita iunge; ut sit fistula e tenui arundine facta: ut *arundo calamo levi* in Moreto 62. Sic est epitheton culmi, stipulae. In vss. 3. 6.12 color ductus ex Theocr. Idyll. I, 12 sqq. (De vi praepositionis *inter* vide, quae ad Ecl. I, 52. N. disputavi. *Wr.*)

4. *maior* natu. Sic *maximus* absolute Aen. VII, 532. Quanto haec iucundiora sunt Eclogae tertiae principio! Ἀλλὰ πίθεσθ'· ἄμφω δὲ νεωτέρω ἐστὸν ἐμεῖο Iliad. α, 259. 5. *mutantibus* (eas) *Zephyris* reddit rationem τοῦ *incertas*, quod non pro vi-

Sive antro potius succedimus. Adspice, ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.

8. CERTET

statuunt, deterius ad sensum. Vid. Gronov. Obs. l. III, c. 1. Heins. ad Ovid. Met. XIII, 937. Restitui tamen *motantibus*, tum quod a Servio et potiore codicum parte firmatur; tum, quod fere ubique pro rariore verbo *motare* magis tritum *mutare* in codd. substituitur. Cfr. Ecl. VI, 28. Aen. III, 581. Quamquam etiam *mutare* in *motare* a librariis interdum converti docent Gronov. et Heins. l. l. *Wr.*) 6 *antra* Parrhas. *subsedimus* Zulich. 7 *paucis* Leid. e glossa. *variis* coni. Schrader. Opposita sunt: *rarum* — *continuum*. 8 *certat* antiquiores fere omnes cum Arusiano Messio. v. Pier. et Heins., quod equidem praeferam. Accommodatius etiam sic vs. sq. sententiae dictum. E nostris idem habet Goth. sec., sicque edd. Aldd. et hinc aliae. *certet* tamen praesidium habet in Oblongo Pierii, tum in multis aliis. In edd. praeivit Flor. ex emend. Angelii: tum Fabric. *solum tibi certet* Franc. (*Certet* e Parisinis 3us. *Certat* etiam Serv. Dresd. Bene; nam *certet* e proximo vs. repetitum videri debet; tum *certet* foret: iudicio meo solus Amyntas certamen tecum inire potest; contra *certat* est simpliciter affirmantis, solum Amyntam cum Mopso certandi fiduciam habere. Quod ille, Mopsus, sic interpretari poterat, ut Menalcae et ceterorum pastorum hanc esse sententiam existimaret. Et hoc convenientius usitato pastoribus cavillandi studio. Hinc Mopsus, carpens Menalcam, tanquam perversi hominem iudicii, iubet vs. 15. Amyntam in certamen secum deduci a Menalca. Is vero proximis versibus, 16—18, declarat, quid de Amynta ipse sentiat. Itaque non Menalcae hoc est, quod vs. 8. proponitur, iudicium, sed Amyntae de se opinio. Ergo indicativus

tuperio umbrae haberi debebat, cum sit longe elegantissima rerum imago. Sic *umbrae tremulae* apud Calpurn. Ecl. V, 101. 7. *labrusca* vitis silvestris, ἀγριάμπελος. v. Plin. XXIII, 1. cf. Martin. Vitibus obductae speluncae, utpote quae amoenitate se commendant, passim laudantur. Habent scilicet poetae ex Homeri splendida descriptione antri Calypsus Odyss. ε, 68. cf. 63. *raris* autem hic non urgendum, uti Burm. et Martin. faciunt; alias in vitio hoc esset, quod rari sunt racemi; sed simpliciter notat naturam racemorum, sive uvarum, passim e palmitibus per antri ostium serpentibus pendentium, ut adeo per intervalla dies intret. Ita et Ecl. VII, 46 *Et quae vos rara*

MO. Quid, si idem certet Phoebum superare canendo?
ME. Incipe, Mopse, prior: si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.

certat requiritur. *Wr.*) 9 *certet Phoebum*; hoc ordine plures Pier. et Heins., et inter edd. Ald. tert. et hinc aliae. Alii *Phoebum certet.* (*Phoebum certet* etiam Serv. Dresd. Sed vulgatum praestat; fortior enim sedes post πενθημιμερῆ. Cfr. Georg. I, 287. 289. IV, 174. 439. et sic saepe alias. *Wr.*) 11 *ut* Leid. Mentel. (Cort. ad Lucan. VIII, 715. in Mss.

viridis tegit arbutus umbra. (*Adspice, ut sparsit:* vid. V. L. ad Ecl. IV, 52. *Wr.*)

9. *Quid, si idem certet.* Aut dictum hoc cum sensu modestiae, ut Amyntam unum omnes superare dicat, nec mirum itaque sit, se ab eo quoque superari; aut est invidiose dictum: ut pungat pastorem laus aemuli, eamque adeo ille elevet, ut ex audacia potius, quam artis confidentia, certare eum cum melioribus significet. *Hoc eum audere, ut se mihi aequiparet, mecum certet, nihil mirum, cum idem ille satis temerarius sit, ut vel cum diis congrediatur.* Firmes hoc ex v. 15 *tu deinde iubeto certet Amyntas.* Apud Theocritum dictum est sine obtrectatione et invidia IV, 8 φαντί νιν Ἡρακλῆϊ βίην καὶ κάρτος ἐρίσδεν. (Cum stomacho dicta haec esse, ipsa constructionis ratio declarat; nam confirmantis esset: *Quid, si certat?* i. e. immo certat. *Quid, si* c. coniunct. de eo dicitur, quod non est, non fit, non esse putatur, aut fieri non potest: Terent. Heaut. IV, 3, 41.: „Quid, si nunc caelum ruat?“ Cic. de Fin. V, 14, 40.: „Quid, si non sensus modo ei [viti] sit datus, verum etiam animus hominis?“ et de eo, quod alios fieri velle suspicamur: Plaut. Poen. III, 4, 18.: AG.: „Quid, si recenti re aedes pultem? AD. Censeo.“ ib. V, 3, 43.: „Quid, si eamus illis obviam?“ cum indicat. de eo, quod ita est, fit, aut esse, fieri putatur: Plaut. Pseud. I, 3, 52.: „Quid, si non habui?“ Cic. Ep. ad Qu. fr. I, 2, 3.: „Quid, si infitiatur? Quid, si omnino non debetur?“ *Wr.*)

10. Ex Theocr. I, 19 sq. Nil nisi nota aliqua pastoritiorum carminum argumenta h. l. memorari et vulgaria pastorum nomina recitari puta; qua de re dictum in Nota ad Ecl. II, 24.

Incipe; pascentis servabit Tityrus haedos.
MO. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,

Cordi h. l. se invenisse refert. *Wr.*) 13 *Immo etiam viridi* Zulich. *in viridi n. quae in c.* Parrhas. Heinsius adscripserat: *in viridis — fagi.* 14 *destrixi* Goth. pr. an *destrinxi*? Sed vitium est; sic idem Ecl. VI, 12 *praestrixit*: *modulansque alterna* Zulich. *notavit* vitium est Ald. 1527.

Male hic aut Phyllis a Demophoonte amata, aut Codrus, Athenarum rex, nominaretur. De Codro pastore infra quoque VII, 22. 26. *iurgia Codri*, carmen respiciunt, quo is cum alio pastore cantu contenderat. Ita Ecl. III inscribi posset: Iurgia Damoetae et Menalcae. (Alii ficta hic proferri nomina negant; vid. Serv. probante, ut videtur, Spohnio, qui haec de Codro addit: „Codrus malus poeta, natus in Africa, unus obtrectatorum Virgilii, Ecl. VII, 26. etiam ab aliis commemoratus. Rodit eum Virgilius, quasi in transcursu obiter notans. Nondum erat mortuus, ut putat Weichertus, sed ad a. 727. certe vixit. Et iurgia Codri, non convicia, quae ille protulit in Virgilium, sed aut rixae eius, quas cum quopiam instituit, aut iurgia in ipsum, ut „iniuria Sabinarum" Liv. I, 13. quam Sabinae perpessae sunt; sed prior ratio praestat." Idem ad vs. 12. haec adnotat: „Tityrus servus; Mopsus, filius divitis patris, haedos, ut iunior aetate, pascit; sic ap. Tib. I, 10, 41.: „Ipse suas sectatur oves, at filius agnos." Eurip. Cycl. vs. 27.: „Παῖδες μὲν οὖν μοι κλιτύων ἐν ἐσχάτοις Νέμουσι μῆλα νέα νέοι πεφυκότες." —." Voss. conferri iubet Ecl. II, 30. *Wr.*)

14. *alterna notavi*, per alterna, alternatim canens versiculum, et eundem mox incidens in corticem. Etsi non levis opera esse debuit, totum hoc, quod sequitur a v. 20, carmen incidere cortici. (At apud Calpurn. I, 33. sqq. versus LVI propeׄranti falce notati in cortice leguntur. Cfr. etiam Tit. ad Calpurn. III, 43. Virg. Ecl. X, 53.: „tenerisque meos incidere amores Arboribus." Quare non erat, cur Voss. in deducto cortice haec scripta existimaret. *Modulans alterna notavi:* i. e. Ubi versuum quendam numerum cortici incideram, eos modulatus sum et modulamen notavi. Hinc modulatores, artis mu-

Experiar: tu deinde iubeto ut certet Amyntas.
ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu desine plura, puer; successimus antro.
Exstinctum Nymphae crudeli funere Daphnim

15. IUBETO CERT. 20. DAPHNIN

15 *iubeto*, *ut certet A.* Rom. Longob. Medic. Pier. cum quatuor Heins. et Lengnich. Omittitur tamen melius *ut*. (Iis, quibus Bacchius uno vocabulo comprehensus *iubeto*, nisi interpunctio sequatur, in hac sede displicet, veluti apud Propert. II, 33, 9.: „*Quum te iussit habere* puellam *cornua Iuno*", accedo, utque h. l. optimorum codicum lectionem *iubeto ut* recipiant, auctor sum. *Wch.* Idem censet Lachmann. ad Prop. III, 6, [II, 15,] 43. Neque aliter Spohnius. Recepi *ut*. *Wr.*) 18 *mihi* Zulich. *cedet* tres ap. Burm. cum Goth. sec. 19 *Tu sed d.* Rottend. *succedimus* tres cum Goth. pr. 20 *Daphnin*. Etiam hic *Daphnim* alii scripti et editi: at inf. *Daphnin ad astra feremus*. cf. ad II, 26. (Reduxi *Daphnim*. Vid. Q. V. III, 3. *Wr.*)

sicae doctores, Componisten, Tonsetzer. Sic Tityrus Ecl. I. modulatur avena carmen silvestre, i. e. quaerit aptos modos. Modulamen autem duplex erat, vocis, nam cantando recitandum erat carmen, vs. 48. et Ecl. III, 21., et fistulae, quae quasi intercalare carmen, s. modos musicos, canebat, quo finito denuo cantus pergebat. Itaque quasi haec alterna erant, canere voce et inflare fistulam, quod nemo una potest. *Sp.* — *Immo haec* vs. 13., vid. Q. V. XX, 7. *Wr.*) 15. Vid. Theocrit. V, 92—95. 17. *saliunca*, herba ignota, forte *nardus Celtica*. vid. Martin. Iulio Sabino genus virgulti asperi est. (*Saliuncam* esse nardum Celticam, probabiliter disputat Vossius. Est autem ea herba, auctore Plinio, odore quidem suavi, tanta autem brevitate, ut necti non possit. *Wr.*)

20. Luctus super Daphnidis, antiqui istius pastoris Siculi (cf. Argum.), morte, quem poeta nunc carminis argumentum facit, satis declarat lusum ingenii, non verum affectum et sensum ex funere vero. Itaque luctus declaratur phantasmatibus antiquorum poetarum: sentire eum et armenta et feras 25—29, et

Flebant: vos coruli testes et flumina Nymphis:
Quum conplexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

22. Quum, gnati

22 *Est complexa* unus Heins. (Pro *gnati*, quod editur, scripsi *nati*. vid. Q. V. XXXVIII, 2. — Praeterea comma, quod erat post *Quum*, sustuli, Wunderlichium secutus, *atque* — *atque* pro *et* — *et*, τὲ — καί, a Virgilio dici negantem Praefat. pag. IX. sq. Vide, quae notavi ad Ge. ipsos agros ac prata 35 — 39. Mater eius fuit Nympha, a Mercurio oppressa. Retracta igitur res in aetatem heroicam et mythicam: sicque excuses dithyrambicam fere vss. 27 sqq. audaciam. (Spohnius in Prolegomenis haec ad interitum Caesaris referenda esse docet, Vossium secutus. Is h. l. ita fere scribit: „Iulio Caesari, qui a. 710., postquam magnas res gesserat, maioribus intentus, interfectus est, poeta bucolicus pastoris forma ingenioque insignis, sed in ipso iuventae flore mortui, personam induit. Huius mortem lugent vss. 20 — 28. Nymphae et mater — *Dei Romanorum tutelares*, *ac*, *quae parens Iuliae gentis credebatur*, *Venus* — tum reliqui pastores cum gregibus suis — *magistratus cum populo* — atque ipsae ferae bestiae — *domitae gentes* —. Ipsam enim, ut Bacchi cultor, vs. 29 — 31. naturam quasi mitiorem ac mansuetiorem, et homines reddidit humaniores. Ille decus nostrum, vs. 32 — 34., eoque terris erepto, vs. 34 — 39., agrorum miseranda vastitas consecuta. Quare agite, vs. 40 — 44., sacra funebria ei instituamus bustumque faciamus." *Wr.*) *crudeli funere*, simplic. acerba morte. (De numerorum elegantia vs. 21. dictum Q. V. XIII, 2, d. *Wr.*) 23. *astra vocat crudelia*, h. invocat, inclamat, deos et astra incusat. Ieiunum est, quod vulgo aiunt: dicit astra esse crudelia. (Interim, donec probatum fuerit, *vocare* incusandi vim habere — nam invocandi notio plane abhorret ab h. l. — reiecta ab Heynio explicatio retinenda erit. Terent. Adelph. V, 7, 13.: AES. „Placet, pater lepidissime. DE. Euge! iam l e p i d u s v o c o r." Fortius tamen esse *vocare*, quam *dicere*, facile largior. Quod autem a s t r a v o c a t c r u d e l i a,

Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla nec amnem
Libavit quadrupes, nec graminis adtigit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri silvaeque loquuntur.

25. NEQUE AMN.

III, 257. Cfr. etiam Lachm. ad Propert. pag. 39. *Wr.*) 24 *Nonnulli* fragm. Moret., male. 25 *ulla nec* nonnulli. vid. Heins. (Restitui Virgilio *nec*. Vid. Q. V. XXXII, 11. *Wr.*) *ad flumina nota, nec amnem* Zulich., non infelici aberratione: modo *frigida* non praecederet. *ad flumina nulla* iungebat Longob. 26 *quadripes* codd. etiam hic. vid. Pier. (*quadripes* semel in Mediceo, Aen. XI, 714. et *i* supra scriptum ibid. 875.; praeterea ubique *quadrupes. Wr.*) 27 *gemuisse* Rom. Pierii. 28 *ferae* Parrhas. Mentel. tert. a m. sec. et unus Heins., quo alludunt Menag.

hoc ex Chaldaeorum doctrina explicandum, de qua vid. Interpp. ad Horat. Od. I, 11, 2. *Wr.*)

24. Non pastores prae luctu armenta ad pascendum, et post pastum ad flumina egerunt. conf. Burm. Mosch. III, 23. 24. Nemes. II, 29. Adeoque ea fuere impasta per eos dies. 26. *graminis herbam* puta hic et Ovid. Met. X, 87. Liv. I, 24 dictam esse, ut *cytisi*, *loti*, herbam, nempe cum de virenti germine fruticis cuiuscunque agitur; nisi noto poetarum more pro herba graminea dictum malis, cum *gramen ipsum inter herbas vulgatissimum sit:* Plin. XXIV, 19. (Inter prodigia necem Caesaris indicantia refert Sueton. c. 81.: „equorum greges, quos in traiiciendo Rubicone flumine consecrarat, ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere ubertimque flere.“ *Sp.*)

28. *montesque feri silvaeque loquuntur.* Montibus et silvis vocem dari, satis notum est; et si *ingemuisse montes silvasque* dixisset, aut *queri*, aut *loqui*, eodem, cum isto, sensu, ut in exemplis a Burmanno fieri deprehendas, et in Bionis Idyll. I, 32, nihil offenderet: solet enim rebus inanimatis sensus, adeoque et vox tribui: sic inf. 62 *Ipsi laetitia voces ad sidera iactant Intonsi montes; ipsae iam carmina rupes, Ipsa sonant ar-*

Daphnis et Armenias curru subiungere tigris

sec. et Ven., in quibus *fere*. Hactenus nihil interest, seu *silvae ferae* seu *montes feri* dicantur. *montes feri*, *loca fera* h. inculta et alibi occurrunt. Markland. ad Stat. II Silv. 6, 13 coni. *montesque*, *feras*, *silvasque loquuntur* scil. homines; ingeniose quidem. Verum vid. Notam. Tum parum placent *ferae* inter *montes* et *silvas*: et vel sic reponerem, *montesque feros silvasque loquuntur*. 29 *currui* unus Moreti pro var. lect. (Nempe *curru* antiqua est dativi forma. Cfr. Ge. IV, 158. 198. Aen. I,

busta. conf. X, 14. 15. Sed hic est: *montes et silvae memorant*, *narrant*, *leones ingemuisse*. Nam pro *resonare* accipi *loqui* non potest, cum praeteriti temporis rem τὸ *ingemuisse* indicet. Itaque dicendus est poeta paullo durius expressisse idem illud, quod ante dixerat: *coruli testes et flumina Nymphis*: si sunt testes, si meminerunt, nunc etiam narrant audita. A poetico spiritu aberres, si velis reddere eos, qui in silvis et montibus habitant. *Leones Afros* pastorem in Sicilia extinctum deflere vix poeta credi voluit; sed est epitheton ornans, ut mox *Armeniae tigres* et supra *Cydonia mala*, *Sithonia nix*; et quod multo magis mireris Ecl. X, 59 *libet Partho torquere Cydonia cornu Spicula*. (Huic disputationi videtur obstare, quod ne fuerunt unquam in Sicilia leones. Itaque Vossius non dubitat, quin ipsa Africa his verbis designetur: Africam quoque ingemuisse Caesaris desiderio, qui Carthaginem colonia a. 708. eo deducta reficere voluerit. Spohnius, reiecta hac explicatione, summam totius carminis ad antiquum illum fabulosum Daphnim referendam censet; sub huius imagine, velut sub involucro, latere Caesaris imaginem; et leonum in ea re mentionem ex Theocrit. I, 72. a Virgilio translatam. Sed ne sic quidem remota omnis difficultas; quod enim antea in Virgilio displicebat, idem nunc reprehendendum erit in Theocrito, leonum mentionem dico, qui in Sicilia quidem nulli erant. Verum meminerimus, saepe in fabulis assignari sedes his bestiis, quas nunquam tenuerunt. Sic Graecia, ut hoc unum afferam, Nemeaeum leonem protulisse perhibetur; vid. etiam Ge. IV, 510. ibique Heyn. Itaque nihil impedit, quominus *Poenos* h. l. leones ornatus causa dici cum Heynio existimemus; vid. Q. V. XXXX, 1. *Wr.*) Circumspectius hunc colorem servasse videas Moschum in epicedio Bionis, quod ante oculos habebat Virgilius, quum Daphni-

Instituit; Daphnis thiasos inducere Bacchi,

257. III, 541. 692. *Wr.*) *Armenia* Rom. et Leid. 30 *Baccho* ubique editum video. *Bacchi* ex antiquioribus Pierii et Heins. probatum Heinsio reposuit Burm., memor versus Aen. VII, 390 *etenim molles tibi sumere thyrsos*; iterum eiecit Brunck., cum *Baccho* exquisitius sit. (Nempe is haec ita dicta existimat, quemadmodum apud Aristoph. in Lysistr. ὀρχησάμενοι θεοῖσιν. *Wr.*) *thyrsos* Parrhas. Cum *inducere thiasos* …

dem scriberet; uti Virgilium Nemesianus Ecl. I, 72 — 74. Sunt tamen *leones* sequentibus tigribus adiungendi, ut et ipsi a Bacchi leonum domitoris fabulis petiti et hic memorati sint: Daphnidem flevisse leones et tigres, quos in Bacchicis orgiis ille domare didicerat. (Non licet ea, quae vs. 29. dicuntur, cum superioribus iungere; separanda esse, docet ipsa transeundi ratio: *Daphnis et*, novi quiddam proferri manifesto arguens. *Wr.*)

29. Haec et seqq. paullo abruptius posita, simpliciter eo interpretanda sunt, ut, ad augendas eius laudes et amplificandam dignitatem, Daphnidem suum seu ipsius Bacchi laudibus impertiat, seu, quod censeo, eum unum ex Bacchi commilitonibus et sociis fuisse fingat, qui sacra Bacchi instituerit inter pastores, eoque caerimonias in Liberalibus sollennes exhibuerit, inter quas Bacchi res gestae inprimisque ad Indos expeditio repraesentari solebat. Quam convenienter haec de Daphnide pastore narrentur, non dicam. (Omnis res eo redit, ut Daphnis vitium culturam apud suos instituisse dicatur; cum hac enim coniunctus fuit Bacchi cultus. Et partem agriculturae, nobilissimam quidem, posuit pro tota. Hanc interpretationem confirmat tum subiecta vs. 32. sqq. comparatio, tum ea, quae vs. 35. sqq. post mortem Daphnidis evenisse narrantur. Haec autem ita spectant Caesarem, ut ipsa natura per eius numen — nam numen habuisse putandus est, per quem talia possunt fieri — laetiorem induisse vultum, sed eundem, illo exstincto, mutasse dicatur. Vossius sapientes leges institutaque salubria, quae Caesari accepta retulerint Romani, his verbis significari statuit; Bacchum enim et Cererem auctores fuisse vitae a feritate ad humanitatem revocandae. *Wr.*) Bacchum autem curru tigribus iuncto vehi, innumeris monumentis constat. (cf. Montfauc. *Ant. expl. Vol. I, tab.* 158.)

30. *thiasos inducere Bacchi* ac-

Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis; postquam te fata tulerunt:
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.

sos obscurum esset Heinsio, coniiciebat: *thiasos indicere Bacchi. indici* enim sacra sollennia et festi dies solent: quod copiose adstruit Heins.; forte multo magis hoc ex usu loquendi foret; sed et hoc Daphnidis laudibus convenit, ut ipse duxisse choros dicatur. Possis quoque accipere *inducere*, inferre in vitam, usum, instituere. *θιάσους, τελετὰς εἰςάγειν*, ut bene Mitscherl. (Vid. quae scripsi in Not. Neque exquisitior est dativus *Baccho*; is significaret, nondum inventos fuisse thiasos; sed *Bacchi thiasos inducere* est: thiasorum, iam inventorum, usum introducere aliquo. *Wr.*) 32 *est* abest a Menag. sec. (vid. Q. V. XV, 2. *Wr.*) *est et vitibus* Moreti quartus, qui et mox: *Et gregibus t. s. et p.* in Theocr. VIII, 79 *τᾷ δρυῒ ταὶ βάλανοι κόσμος.* Accommodatius hoc quam: *Vitis ut arboribus decori est.* Arboribus ornatus ex pomis et frondibus est. Io. Schrader. coni. *Fetus ut arboribus decori est.* Ut Ge. II, 390 *Ergo omnis largo pubescit vinea fetu.* Sic saepe *fetus*: *Arborei fetus.* Quid tamen? si poeta de ulmis et populis cogitavit, quibus iunctae sunt vites? Ornat ulmum vitis, vitem uva. 34 *tulere* unus Heins. et Goth. uterque. (Male; vid. Q. V. V. *Wr.* — Wakefield. ad Sophocl. Philoct. p. 255. Erf. ad verba *tu decus omne tuis* intelligit *ut* et a vv. *postquam te* etc. apodosin incipit. *Iahn.*)

cipio pro simplici *ducere* choros bacchantium, quales saepe in anaglyphis et gemmis. (Sed quis ita locutus est: *inducere thiasos, choream*, pro simplici *ducere thiasos, choream?* Certe hoc esset, ut ait Cort. ad Latronis Declam. contra Catilin. c. 32., eorum, qui sunt extra classem. *Inducere* dicitur de iis, qui novum morem introducunt, primi aliquid faciunt. Cfr. Schwarz. ad Plin. Paneg. c. 11. *Wr.*) Versu 31 thyrsum describit, quem bacchantes gestabant.

32. Ex Theocr. VII, 79. 34. Ornavit hunc luctum Moschus Idyll. III, 66. *fata tulerunt*, abstulerunt. *σὲ δ' οὐλόμεναι κῆρες ἕλοντο* Apollon. IV, 1485. Hom. Iliad. β, 302 *οὓς μὴ κῆρες ἔβαν θανάτοιο φέρουσαι.* 35. *Pales et Apollo* Nomius *agros reliquerunt*, deliciis suis, Daphnide inquam, sibi ereptis et ablatis, ut solitudinem agrorum fugerent. Summo cum affectu haec, ad iacturae magnitudinem dolorisque gravitatem, dicta sunt. Cum ea tamen morte eorumdem-

Grandia saepe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium et steriles nascuntur avenae.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,

36 *quidem* nonnulli apud Pier. 37 *dominantur* vulgo editum. Est tamen *nascuntur* omnibus fere in vetustis. Iam alterum istud: *steriles dominantur avenae* extat etiam in Georg. I, 154; docuit vero Heins. ad h. l. et ad Aen. V, 466. IX, 814, Virgilium, si hemistichio versuve eodem bis utatur, vocem fere unam alteramve immutare solere. Itaque hic *nascuntur* verius visum. 38 *viola et p.* Rom. Zulich. Diomedem Grammat. *purpurea* legisse suspicatur Heins. 39 *aut spinis* Zulich. *crescit paliurus* Menag. pr. e glossa. 40 *montibus* Goth. pr. *frondibus* Voss. et fragm. Moret. cum Goth. sec. (Sic etiam 2. 3. 4. Vid. quae in Not. scripsi. *Wr.*)

que deorum discessu, agros summa sterilitas occupare debuit; itaque versuum sequentium sententia inde exoritur. (De vi Pronominis *ipsa* — *ipse* vid. Q. V. XVIII, 2, a. *Wr.*) 36. 37. In iis sulcis, quibus *hordea*, quod hic omnino pro quovis frumenti genere dictum, serebamus, *infelix lolium* (infecundum, ut contra *felix seges*), et *avenae*, vani culmi vitiosi frumenti (*Flughaber*) nascuntur. (*grandia* i. e. ad serendum selecta; Ge. I, 197. Sic Voss. et Spohn. *lolium*, i. q. *Taumellolch*, *Tollkorn*, secundum Voss.; idque *infelix* dici Voss. et Spohn. putant, quod titubantes et trementes reddat, qui manducarint, aut caecos teste Servio. Ego Heynii sententiae accedo, *infecundum* interpretantis; hoc enim dicere vult Mopsus, eludi operam serentum, nec nasci, quod ad vescendum utile sit; similiter „Infelix victus“ Aen. III, 649. Hordeum autem in lolium et avenam degenerare, opinio veterum fuit. Vid. Cerd. *Wr.*) 38. Vid. Theocr. I, 132 sq. *purpureus narcissus*, a purpureo calyce. (Aequinoctii auctumnalis tempore florere hoc narcissi genus, quod purpureum habeat calycem, notat Voss. h. l. et Ecl. II, 47. *Wr.*) *paliurus* fruticis spinei et rubi seu rhamni genus, *Christdorn*, *Rhamnus paliurus Linn.* vid. Martin. ad h. l. et Schreber. ad Theocr. XXIV, 87.

40. *Spargite humum foliis*, si proprie accipias, hoc non nisi

Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:

frontibus unus Leid., ut sertis tempora cingant; probatum Klotzio Opusc. p. 300. *aras* Pierii Rom., unde ille legit: *inducite frondibus aras*, ut Manibus arae sertis cinctae ponantur. Sequitur hoc Catroeus. Nec per se improbum. Sed tuetur vulgatam locus Ecl. IX, 19 *quis humum florentibus herbis Spargeret aut viridi fontes induceret umbra*; quamquam ad sententiae rationem reddendam nihil inde auxilii accedit, de qua vid. Not. Alio modo dicitur *fontes inducere*, ubi de satis agitur; ut Columella X, 143 *et primum moneo largos inducere fontes.* inf. Ge. I, 106 *Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes.* At in nostro est *inducere umbras fontibus*, h. obducere umbra fontes. 42 *et* ante *tumulo* deest in Moret. quarto.

de florum ac frondium sparsione per humum exponi potest. Horat. Od. III, 18, 14: *Spargit agrestes tibi* (Faune) *silva frondes.* Fieri hoc putandum est in honorem Daphnidis. *inducite fontibus umbras*, multo magis vagum et indefinitum est: sive sic accipias, ut arbores ponantur circa fontes, sive ut rami frondentes: quod et ipsum ad honorem quodammodo factum spectare dicas, frondibus et corollis circa fontem suspensis. An vero hoc circa omnes fontes fieri debet, et quorsum? Aiunt ritum funebrem esse; sed quis eum usquam memoravit? Circa tumulum arbores seri mos fuit (v. c. Iliad. ζ, 419), non vero circa fontes. Si porro de arboribus ponendis ac serendis accipias, accommodatum erit, ut priore quoque loco *spargere humum foliis* de satione florum accipiamus. Firmat hanc rationem locus Eclogae IX, 19 *quis humum florentibus herbis spargeret, aut viridi fontes induceret umbra?* Neutrum tamen inter honores mortuis habitos memorari usquam vidi; quamquam ad fontes et in viretis olim sepulcra facta esse, et, *frondes ferre*, inter honores et munera mortuorum habitum esse, non ignoro. conf. locum, in quo cum nostro certat, Nemesiani Ecl. I, 64 sqq. Nihil, quod ad rem faciat, afferunt interpretes, neque locus Horatii Carm. III, 13, 2 O fons Bandusiae — *Dulci digne mero nec sine floribus*, recte huc refertur. Videtur mihi res sic expedienda, ut tumulum iuxta fontem factum intelligamus. Sic in honorem defuncti pastoris, noto more, humus floribus et frondibus spargitur ac circa tumulum arbores seruntur. In-

Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine; quale per aestum
Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo.
Nec calamis solum aequiparas, sed voce magistrum.

46. QUALE, P. 48. MAGISTRUM;

45 *nobis carmen* ap. Probum Grammatic. suavius ad aurem. (Et ita, accedente etiam Cod. Hafn. auctoritate, Vossius edidit. Commendat hunc positum verborum etiam Wunderlichius, „quod in vulgari positura verborum, ubi vocabulo *nobis* peculiaris vis per metrum additur, male *Menalcas* et *fessi* opponuntur." Neque aliter Lachmann. ad Prop. I, 6, 25. Sed nolui vulgatum mutare; neque enim ad nostrum sensum talia videntur exigenda, siquidem constat, veteres scriptores amare antitheses; nec reprehendes hoc: Mihi carmen tuum tale est, quale fessis sopor in gramine. *Wr.*) 46 *lassis* Rom. *per gramina* apud Priscian. VII. 47 *restringere* seriores tres, ex more. 48 *aequiperas* scriptum in vetustioribus. v. Heins.

cusandus tamen vel sic poeta, quod ad sensum animi et oculi non satis diserte rem exposuit. Popius, expressurus haec, ad alia delabitur *Pastor.* IV, 21 sq. (Nihil hic obscurum. Commentarii loco esse possunt, quae leguntur in Culice vs. 387. sqq. de sepulcro Culici faciendo: „Quantumcunque sibi vires tribuere seniles, Rivum propter aquae, viridi sub fronde latentem Conformare locum capit impiger:" etc. etc. Vid. praeterea Voss. Spohnius laudat Goënsium de Cenotaph. p. 170. sq. et Interpp. ad Sueton. Aug. c. 18. *Wr.*) 43. Theocr. I, 120. 121 *Δάφνις ἐγὼν ὅδε τῆνος, ὁ τὰς βόας ὧδε νομεύων, Δάφνις ὁ τὼς ταύρως καὶ πόρτιας ὧδε ποτίσδων:* quos versus, cum multo maiorem simplicitatem habeant, mireris Virgilianis posthaberi. *hinc usque ad sidera notus*, epicum est, nec in pastoritio carmine satis placere potest. Si tamen exemplo defendi potest, quod non per se probes, est locus haud multum dispar in Theocr. VII, 92. 93. (Serv. Dresd. explicat: „in silvis notus et hinc usque ad sidera." Non bene. *Wr.*)

45. Vid. Theocr. I, 1 et 7 etc. VIII, 78 — 83. Compara Popium *Pastor.* IV, 1 — 4. *aquae rivo* poetis perpetuum: vid. ad Ecl. VIII, 87. 48. *sed* etiam *voce*,

Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen haec quocumque modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphnimque tuum tollemus ad astra;
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MO. An quidquam nobis tali sit munere maius?
Et puer ipse fuit cantari dignus, et ista
Iam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,

51. DICEMUS; DAPHNINQ. 54. DIGNUS;

(— 52. Vid. Q. V. III, 3. *Wr.*) 53 *An quicquid* Gud. *tali nobis* Voss. et fragm. Moreti. '*Et*, *puer*, *ipse* interpungit Wakef. coll. v. 19. 55 *Stimichon*, *Stimycon*, varie scribitur. *Sthymacon* et *Stimethon* Gothani. In Servianis confunditur Σιμιχίδης ap. Theocr. „nonnulli Stimichonem patrem Theocriti dicunt" hoc quidem parum certa fide. Verum probabile inde fit, *Stimicon* in nostro corruptum esse ex *Σιμίχων*. v. Koen. ad Gregor. Cor. p. 133. *Stimichus* repositum est in edit. Parmensi. 56 *lumen* Menag. alter et Franc. Sicque Gifan. et Canter. et post illos Klotzius Opusc. pag. 301. *nomen* Menag. prior.

cantu, magistro par es. (potius: *sed*, quod maius est, *voce*. *Non solum* — *sed etiam* est enumerantis, *Non solum* — *sed* comparantis et comparando rem augentis. *Wr.*) 49. Conf. Theocrit. I, 3. 4. 5. 51. *tollemus ad astra*, potest esse: in caelum et inter divos sublatum canam; est tamen verius ex usu loquendi et simplicius: celebrabimus, ut IX, 29 *Vare*, *tuum nomen* — *Cantantes sublime ferent ad sidera cygni*: et sup. 43 *hinc usque ad sidera notus*. (Hoc verum videtur; vid. Q. V. X, 2. *Wr.*) Porro v. 54 *puer* est Daphnis. Sic v. 49 *puer* erat Mopsus, etsi aetate maior sup. 4. (*p. ipse*, vid. Q. V. XVIII, 2, p. *Wr.*)

56. Iam Daphnis deus factus celebratur, itaque ei, tamquam novo numini agresti, ea omnia tribuuntur, quae sive deorum olim in terris praesentiae tribuebantur, sive deorum honoribus institui solebant; summa scilicet laetitia etiam ferarum et rerum

Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi laetitia voces ad sidera iactant

58 *et cetera rura.* Quam vim *cetera* h. l. habeat, non video. Erant tamen epitheto quae adiungi poterant: *florea*, *roscida*. Nunc video, etiam Io. Schrader. coni. *secretaque*, *securaque*. Poterat quoque scribi *silvas, et agros, et rura.* (Sed vid. Not. *Wr.*) 59 *pastoresque simul* Menag. alter. *videt* Ven. *Dryades* Rom. et Leid. (In his nominibus Graecam secutus est formam Virgilius; sic Ge. I, 138.: „Pleiadas, Hyadas.“ Aen. I, 744. III, 516.: „pluviasque Hyadas.“ Ecl. VI, 62.: „Phaethontiadas.“ Ita constanter Mediceus. Nominativus quoque horum nominum ultimam ubique habet brevem; cf. Ecl. VII, 21. X, 10. Ge. IV, 341. Aen. I, 500. V, 613. *Wr.*) 61 *malum* alii apud Pier. et Heins. pro *dolum*. *meditatur* Menag. pr. 62 *laetitiae voces* Mentel. pr. *iactant vel tollunt* ms. Köler.

inanimatarum 58 — 64. Inde sacrum annuum ei instituendum narrat 65 — 80. *Candidus*, splendens, micans, ut sidus. (*candidus*, hilaris, quasi ita serenus, ut ne levissima quidem nubecula moestitiae dolorisve adsit. Sic *candidi dies*, *candida fata*, *candida Pax*, *Aurora*, *candidus Liber.* Respicit autem poeta superstitionem in Prolegg. ad hanc Ecl. init. memoratam. *Sp.* — *Olympus* h. l. arx coeli, ubi Dii habitare putabantur. *Voss.*) Locus autem longe dulcissimus. 58. *alacris* ratio poetica cum *voluptas* iungi docet. (*Ergo* pro *igitur* h. l. positum esse, probat Lachmann. Propert. pag. 236. *Wr.* — *Cetera* bene adiectum; nam *rus* silvas et pascua complectitur. *Wch.*) 61. Non scilicet illa silvarum et agrorum laetitia esse poterat sine securitate: quam per *otia* declarat. Ab hac itaque enuntiationem mutuatur poeta. (*bonus*, i. q. benignus; non infrequens hoc de diis; infra vs. 65.: „Sis bonus o felixque tuis.“ Aen. XII, 647.: „Vos o mihi, Manes, Este boni.“ *Wr.*) Et vs. 62 omnium adeo rerum naturae ea laetitia communis esse ponitur. Ductum autem ex Theocr. XXIV, 84. 85 videtur,

Intonsi montes; ipsae iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: deus, deus ille, Menalca!
Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo.

65. tuis: 66. Phoebo;

63 *ipsae et iam* Rom. 64 *deus ipse* Longob. et Medic. *Menalcas* Goth. pr. 65 *an* Menag. 66 *duoque altaria* vulgo ante Heins. (sic etiam 11. 14. *Wr.*) *duo altaria* in nonnullis. (sic 2. 3. 7. *duo haec a.* 8. *Wr.*) *duas altaria* iam e Longob. probabat Pier., ex Gud. et aliis adstruxit Heins. (*duas* etiam 4. neque aliter Servius, licet alterum praescribatur. *Wr.*)

ubi, Hercule inter deos recepto, lupus non amplius insidiatur hinnulo. 63. *Intonsi montes* sunt silvosi, incaedui, ut Serv. Paullo aliter *tonsae valles* Georg. IV, 277 sunt quas pecudes tondent, depascunt. *tonsa humus* Ovid. Rem. 192 desecto gramine vel foeno. Non uno itaque modo hoc dicitur. Quibus ipsis concidit dubitatio Martini, qui non nisi *a pecude depastos* intelligi posse putabat. 64. O Menalca, ipsa arbusta resonant: Deus, deus ille! (Rectius Wunderl.: „Laetitiam illam animadvertit Menalcas; ei igitur rupes et arbusta acclamare finguntur: *deus, deus ille, Menalca.*“ *Wr.*)

65. Nunc sacrum ei annuum decernit. Primo eum invocat: *sis bonus o felixque tuis. felix* est propitius, ut Aen. I, 330 *Sis felix, nostrumque leves quaecunque laborem.* vid. Serv. et Intpp. Mox sacrum eius cum alio sacro Phoebi coniungit: quod observatu dignum est: heroi igitur cum deo: forte tamquam cantus praeside. Porro novum hoc, quod non utrique una ara fit, ut σύμβωμοι sint; sed quod utrique *sua* ara, et quidem utrique *duae arae*, adeoque *quatuor* ponuntur. Cuius rei equidem rationem novi nullam. (*Duas:* sic quatuor Neptuno ponuntur; plures, ut plures victimae mactari, aut omnino plura sacrificia ibi fieri possint, ut Ge. IV, 538. sqq. docent. *Voss.* et *Sp.*) 66. *duas altaria Phoebo*, duas aras Phoebo, quae sint altaria; ut, quod discrimen inter utrumque faciunt grammatici, poeta sequatur (vid. Heins.), Phoeboque adeo, tamquam ex superis diis, altare, Daphnidi, heroi, aram dedicet. Non tamen placet in poeta ista gram-

Pocula bina novo spumantia lacte quot annis
Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi;

68. DUO OLIVI.

68 *Craterasque* iam inde ab Aldo editur; in aliis *Crateresque*. (Ubique ap. Virg. Graeca regnat in accusativo et sing. num. et plur. forma *cratera*, *crateras*, constanter a Mediceo servata; et *crateres* ultima brevi Aen. VI, 225.; neque usquam hoc voc. primam apud eundem sequitur declinationem. *Wr.*) Contra vulgg. *duos*. (Quod revocandum putavi. Vid. Q. V. XII, 14. *Wr.*) At *duo* iam e Rom. commendavit Pier., nunc Heins. recepit, aliis assentientibus. *olivae* duo Moret. et fragm. Interpunxi nunc plene post *olivi*, in fine vs. 68. ut diversa sint seqq. a superioribus. v. Notam.

matici subtilitas; et potuere duo vocabula promiscue a poeta poni, communi more. (Aras, in quibus thus, fruges et similia Diis oblata ponantur, et altaria, in quibus victimae crementur, h. l. secerni, ipsa appositionis ratio declarat. *Wr.*) Observandum autem, Daphnidi ut heroi sacrum fieri lacte, oleo, vino, adeoque λοιβῇ, σπονδῇ· non victima caesa. Idem Nymphis et Pani fit apud Theocr. V, 53. 54 et 58. 59, unde haec expressa sunt. *novo lacte*, ut Ecl. II, 22 *Lac mihi non aestate novum, non frigore desit.* (Et Daphnidis cultus cum Phoebo iungi videtur, quod Caesaris dies natalis, III. Id. Iul., in ludos Apollinares incidit; quamquam is, quum libris Sibyllinis vetitum esset, eo tempore alii deo, praeter Apollinem, sollemnia institui, IV. Non. Iul., id est: pridie eius diei, quo ludi Apollinares initi, celebrabatur. Vid. Voss. h. l. Liv. XXVII, 23. et Wolfg. Lazii Reip. Rom. l. X, 8. — 67. sqq. Probabilior est, quam Heynii, de toto hoc loco Vossii, et, qui eum sequitur, Spohnii disputatio; cuius quae summa sit, paucis declarabo. Praeter festum die natali Daphnidis, personati Caesaris, agendum, ad bina sollemnia Daphnidem singulis annis a se adhibitum iri ait Menalcas, ad Ambarvalia, quae fiunt extremo Aprili, incipiente iam messe, acriore iam in Italia sole, et ad Liberalia, sive Dionysia, exeunte auctumno, Octobri vel Novembri mense, celebranda. Laribus quoque suas in utraque sollemnitate fuisse partes, intelligitur ex Tib. I, 1, 19. sqq. et II, 1, 17. ubi vid. Wunderl. Ut autem Graeci homines in deorum numerum

Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,

69 *altaria* Medic. Pierii. 70 *sin aestus, in umbra* coni. Waddel. p. I.

receptos Heroum, sic Romani Larium loco habebant; cf. Ecl. I, 7. 44. Itaque Caesar, tamquam Lar, a pastoribus quoque et agricolis inter numina agrestia colitur. Nymphas quoque Liberalibus pastores veneratos esse, et vota solvisse, Ambarvalibus fortasse vel Palilibus, sub idem tempus celebratis, nuncupata, ut bona essent pascua, versu 74. sq. probatur. Non est igitur, quare Siculos ritus, ut post alios fecit Heynius, hic tangi existimemus. Itaque totus locus, vs. 67—75., duplex sollemne spectat. Confirmari hoc ait Spohnius vs. 67. sq. 70. 74. sq.; versu 67. sq., quod novum lac vernale tempus significat, oleum auctumnale; neque obstare, quod Ecl. II, 22. legatur: „Lac mihi non aestate novum, non frigore defit;“ ibi enim in Sicilia rem geri, hic in Gallia Cisalpina sub frigidiore coelo; versu 70. autem, quod frigore hibernum tempus, messe aestivum denotetur; et vs. 74. sq. aperte duplex sollemne indicari. Denique sic veteres Romanos bis esse solitos celebrare dies festos; Suet. Aug. 31.: „Compitales Lares ornari bis anno instituit, vernis floribus et aestivis.“ id. Neron. c. 57.: „Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis aestivisque floribus tumulum eius ornarent.“ *Wr.*— *pocula bina:* proprie *bina,* bina in singulis aris, ut in epulis solebant singulis convivis bina poni; duos autem crateras, i. e. in singulis aris singulos; erant enim maiores et ampliores. *Sp.*) 69 — 73. Ex multo suaviore loco Theocr. VII, 63 sqq. adumbrata. Ambiguitas est in sqq. sintne omnia revocanda ad festos dies in Daphnidis honorem habendos, an ad honorem et memoriam eius recolendam in quibusvis sollennibus, ut ei tamquam heroi seu deo libatio fiat; etsi nonnulla interponuntur, quae sacrum in eius honorem instituendum arguant. Videtur itaque sic statuendum esse, ut v. 69 sq. de ceteris sollennibus ac festis diebus memoret, quibus inter epulas festas *Daphnidi* quoque *libatio fiat:*

Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
Saltantis Satyros imitabitur Alphesiboeus.

71 *infundam* Menag. pr. et Moret. quart., it. Pier. Oblong. *nova infundam* Moret. sec. Aberrationes in *Ariusia* vid. apud Pier. et Burm. (*Ariusia* etiam 1. 4. 8. *Wr.*); it. mox in *Lyctius*. Est ἡ Ἀριουσία χώρα, insulae Chii, et Λύκτος, urbs Cretae. (— 72. *mihi* sc. „sacra facienti". Inter sacra mea tibi facta carmina canent. Non recte igitur Frenzel in Seebodii grammatophylacio philol. et paedag. Vol. I. p. 139. *tibi* correxit. *Iahn.* — Menalcas hoc carmine indicat, quam ipse sollemnitatem in honorem Daphnidis instituturus sit, vid. vs. 68. 71.; in eius rei partem sese, ut dominum vel procuratorem praedii, vocaturum reliquos ex eodem praedio pastores, Damoetam, Aegonem, Alphesiboeum. Recte igitur ab Iahnio *mihi* defenditur. *Wr.*)

hoc est vs. 71 *fundam.* (*Convivia*, epulae post sacrificium. *Voss.* et *Sp.*) 70. *Ante focum, si frigus erit:* quod sane et ipsum oblectationem facit; unde poetae et hoc memorant. cf. ad Tibull. II, 1, 29. 71. *Vina Ariusia*, ex promontorio et tractu Ariusio in insula Chio. v. Heins. ad h. l. et Potter. ad Clement. Alex. Coh. pag. 184. Etiam horum mentio a pastore facta reprehensione digna visa Klotzio Opusc. p. 287; defendi tamen potest, cum inter Chium et Siciliam commercia satis multa fuerint, cumque in carmine maioris spiritus versetur poeta. (Qui eiusmodi epulis interfuerint, eos in mensis secundis generosius vinum libasse, laud. Ge. II, 101. sq. docet Vossius; et post a. 700. U. C. vini peregrini usum increbruisse apud Romanos, idem annotat. Vid. praeterea, quae ad vs. 67. diximus. *Wr.*) *novum nectar;* fuit scilicet vinum dulce. *Calathus* h. l. vasis et calicis genus. 73. *Saltantes Satyros imitabitur:* simpliciter pro saltabit: scil. Satyrorum more, incondite: ut Georg. I, 350 in sacro ante messem *Det motus incompositos et carmina dicat.* (Commode Satyrorum mentionem fieri in sacris ad deos agrestes, in primis vero Bacchum, cfr. vs. 79., pertinentibus, ait Vossius. *Wr.*) Male accipit Baxter. ad Horat. Epist. II, 2, 125, ut sit, Satyrum saltabit.

Haec tibi semper erunt, et quum sollemnia vota
Reddemus Nymphis, et quum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae:
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis

74 *dona* Parrhas. et pro var. lect. unus Leid. 75 *et collustrabimus* tres. *conlustrabimus* unus Burm. 76 *amavit* Gud. a m. pr. 77 *pascuntur* Gud., quod tuetur Cort. ad Plin. II Epp. 9, f. (male; *dum* adiuncto praes. est: ἐν ᾧ. Et vid. Q. V. VI, 5. *Wr.*) 78 Versus repetitus Aen. I, 609. 79 *tibi sua* Moreti quartus.

74. 75. Ea, quae antea omnibus diebus festis se facturum esse dixerat, nunc ad duo sollennia insigniora revocat: alterum Nympharum, alterum lustrationis agrorum. Ipse poeta paullo ante v. 69. 70 bina binis sollennibus tempora assignat, alteri festo hibernum, alteri aestivum: nec tamen ista ad h. l. referri posse videntur. Apud Romanos sollenne Nymphis institutum fuisse aliunde vix constat. *Lustratio agrorum*, sive ambarvalia, moribus quidem Romanis fiebant sub casum hiemis, iam vere sereno. v. Georg. I, 340, et ad Tibull. II, 1 pr. Fatendum igitur est, ad Siculos potius ritus accommodata haec haberi debere. Itaque cogitandum simpliciter de festo Nympharum, et altero festo agrorum lustrandorum. (Sed vide, quae notavimus ad vs. 67. *Wr.*) Discernit ipse poeta paullo post v. 79 sacrum Bacchi et Cereris ab illo, quod Daphnidi instituetur. (Quomodo discernit? Ad eandem sollemnitatem, de qua vs. 67 — 75. agit, redit vs. 79. sq. *Wr.*)

76 — 78. Fastiditum nunc hoc, quod delectare debuit novum dictum in poeta, h. l. Aen. I, 607 sqq. et Ecl. I, 60 sqq. ut temporis duratio per eiusmodi inductiones declaretur. — *dum rore cicadae:* antiqua opinio. vid. Hesiod. Sc. Herc. 395, Theocr. Idyll. IV, 16. cf. Ursin. et Cerda. 79. 80. Referetur ergo Daphnis in deorum agrestium numerum. *damnabis tu quoque votis*, h. eo,

Agricolae facient; damnabis tu quoque votis.
MO. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona!
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa iuvant fluctu tam litora, nec quae
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:
Haec eadem docuit, Cuium pecus? an Meliboei?
MO. At tu sume pedum, quod, me quum saepe rogaret,

85. CICUTA; 86. ALEXIN

80 *damnabis — votis.* Placebat Heinsio *voti.* Sed utrumque recte. 81 *pro munere* Leid. *carmine* alt. *digna* Parrhas. *vota* unus Leid. 82 *nec mentis s.* fragm. Moret. 85 *donavimus* ap. Probum in Institutis art. et in pr. Mentel. et Reg. (etiam 2. 8. *Wr.*), quod de parato Menalcae ad donandum animo accipit Muson., parum apte. *ante*, antequam discedimus. Paullo ieiunius hoc a poeta insertum. Praestabat saltem *ecce.* Coniicit hoc idem Io. Schrader. et laudat VI, 69 *Hos tibi dant calamos, en accipe, Musae.* (At pessime haec sonant: *ecce cicuta*; et recte ipse Heynius in edit. min.: „*ante*, quam tu me dono ornes.“ *Wr.*) 88 *Ac* Moreti quart. *me dum saepe rogavit* Ven.

quod homines earum rerum, quas a te precati erant, compotes facis, obligabis eos ad vota, quae ea quasi sub conditione fecerant, solvenda. Res saepe obvia. sic et *voti reus* Aen. V, 237. Formula sollennis: *damnatus voti*, sed et *voto.* Spectat autem hoc ad numen declarandum, ut non modo sacra, verum ut etiam preces et vota ad eum, qui inter deos relatus est, fiant, utque vota, re impetrata, ei persolvantur. Simili modo numen declaratur per iusiurandum: *Iurandasque tuum per numen ponimus aras.*

82. *veniens auster* est oriens, flare incipiens. vid. Burm. 83. Certavit cum Theocr. I, 7. 8. 86. 87. Exordia carminum ad ea declaranda posita ut sup.

Non tulit Antigenes, (et erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca.

89. Antigenes, et amari,

89 *erat cum* pr. Moret. *tunc* qu. Moret. et Ven. (etiam Serv. Dresd. *Tum dignus* in *Tam dignus* aut *Condignus* mutatum velit Voss. *Wr.*)

v. 10. 11. Ex vss. 86. 87 haud temere suspicio nata, voluisse Maronem sub Menalcae persona agnosci: cum sua carmina memoret: Ecl. II et III.

88. Cf. Theocr. VII, 43. 44.

E C L O G A VI

SILENUS *)

ARGUMENTUM

Exordio praemisso poeta se, parum feliciter tentato carmine epico, redire ait ad carmen bucolicum; Vari tamen laudibus celebrandis et hoc haud impar fore 1—12. Inde narrat, duo Satyros cum Nympha Aegle Silenum iacentem aggressos adegisse, ut sibi carmen caneret — 30. Exponit inde summatim poeta 31—63 carminis argumentum, quod mythicum est; attigerat Silenus fabulas primo e cosmogonia 31—40; inde alias, promiscue memoratas, inter quas copiosius exponit Pasiphaes infaustum amorem tauri 45—60; qui cur eum potissimum detinuerit si quaeras, caussam idoneam non reperio, praeter lubitum poetae. Repente inde ad Gallum

*) *Silenus.* Adscriptum praeterea in edd. *Faunorum*, *Satyrorum*, *et Silvanorum delectatio.* Hoc et codd. habent; nonnulli pro *Silvanorum Silenorum*, ab aliis voc. omnino abest. Pro *Silenus* in aliis praescriptum *Varus.* (Hoc Vossius adoptavit, suadente etiam vs. 12. Recte fortasse. *Wr.*)

carmen deducitur, et ad eius laudem poeticam et carmina inchoata 64 — 73. Tum iterum ad fabulas redit 84. Vespere ingruente facit Silenus finem canendi 85. 86.

Felix in huius Eclogae argumento et eius tractatione fuit poeta. Iucundissimis enim, dulcissimis, ac pulcerrimis rerum imaginibus omnis haec narratio distincta est, qua Silenus ex antiquissimorum poetarum ac philosophorum rationibus originem rerum canit, atque inde per fabulas ornatum poeticum maxime admittentes vagatur. Non enim, quare cum Grammaticis, qui Syronem huc vocant (de quo v. ad Pseudodonat. s. 79.), ad Epicuri potissimum placita v. 31 sqq. referam, video; quid? quod quatuor elementa, e quibus universum ibi construitur, quae ad Empedocleam rationem pertinent, ab Epicureorum principe Lucretio exagitantur I, 717, et nititur tota de Virgilio Epicureae philosophiae sectatore fabula fide Pseudodonati et Servii, aut potius vanissimorum hominum, qui nomina ista sunt mentiti. Fuit autem antiquissima aliqua reconditior fabula de Sileni philosophia et super res naturales et ethicas disputationibus: neque vanum est, quod Servio insertum est ad v. 13 *Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio, sed a Theopompo translatum. Is enim apprehensum Silenum a Midae regis pastoribus dicit crapula madentem et ex ea soporatum; illos dolo aggressos dormientem vinxisse, postea vinculis sponte labentibus liberatum de rebus naturalibus et antiquis Midae interroganti respondisse.* Locus fuit hac de re classicus in Theopompi Thaumasiis: unde excerpta particula apud Aelian. Var. Hist. III, 18, ubi vid. Intpp. et quos laudant. Apposita ibi narratio Sophista aliquo dignior de terra Meropide in Oceano sita mythice exornata. Antiquior tamen et ex domesticis Phrygum *) de Mida fabulis ducta mythi auctoritas fuit; saltem Pindari (Fragm. CLII, p. 148.), nam, quod ille Silenum cum Olympo confabulantem induxit, coniunctum cum illo fuit; est enim Olympus Marsyae Phrygis alumnus. Vocem inde ἐφήμερος pro homine laudat Schol. Aristoph. Nub. 223 et ex eo Suidas (in Pindaro esse debuit, ὦ τάλας ἐπάμερε —). Servata ex dictis illis sententia:

*) Phrygum s. Brigum, cum adhuc loca sub monte Bermio in Macedoniae postea dictae finibus inhabitarent: Herodot. VIII, 138. Conon Narrat. I. conf. ad Philostrati Imagg. I, 22 notata. Adumbravit inde sua de Mida et Sileno Ovid. Met. XI, 90—99. v. Opusc. nostra Vol. IV, in Philostrati Imagg. p. 68 sq.

non nasci homini longe optimum esse, proximum autem, quam primum mori Cic. Tusc. I, 48, unde habet Lactant. Inst. III, 19. Ex Plutarch. Consolat. ad Apollon. p. 115 discimus, Aristotelem in Eudemo haec latius exposuisse, unde ibid. D. *Δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν ἃ ὑμῖν ἄρειον μὴ γνῶναι.* Memorabile autem hoc, quod Silenus nunc inter canentes deos habetur. Quod eum vinciunt, ut cogant canere, Satyri, a furore vaticinantium petitum esse putabimus, quem detrectabant vates: ut vel de Pythia notum. Catroeus, et post eum Martinus ac Wartonus, qui anglicis versibus Eclogas reddidit, si quaeritur, quorsum physicis placitis fabulae istae a v. 43 sqq. subiectae sint, rationem comminiscuntur satis subtilem, tradi scilicet non minus moralem quam naturalem Epicureorum philosophiam, qua revocentur inprimis a cupiditatibus et immoderatis animi perturbationibus homines; haec autem praecepta, ut decebat poetam, expressa esse fabulis de turpi amore Herculis et Pasiphaes, de superbia Proetidum, avaritia Atalantae et immodico luctu Phaethontiadum sororum. Sed Virgilium eas tantum fabulas sequutum esse apparet, quae et frequentatissimae in veterum carminibus essent, et ornatum poeticum inprimis admitterent. Itaque alias disertius exponit, aliarum non nisi argumenta commemorat, et delectationi adeo studet, ut inter antiquas illas fabulas Galli sui meminerit; loco parum idoneo, nisi versus transponere placuerit: qua de re v. inf. ad 64. Formam et colorem ab hoc carmine ducebat Gesnerus elegantissimus poeta, cum *Cantharum fractum* scriberet, sed nollemus eum carminis gravitatem ad rem levissimam deflexisse; quo ipso omnis voluptatis fructus interceptus est.

Ceterum Varo inscriptum est carmen: de quo vid. Excurs. ad hanc Ecl. Fabulam de recitata hac Ecloga a Cytheride mima et Ciceronis exultatione vid. in Pseudodonati Vita Virg. s. 41.

Prima Syracosio dignata est ludere versu

1 *Syracosio.* Ita Romanus Pierii. *Συρακόσιον ᾆσμα.* Vulgo *Syracusio*, mendose: quod iam Benedictus monuit. *Syracuso* Moreti alter, Menag. alter et Parrhas. (*Συρακόσαι* antiquissimi Graeci scriptores et vinctae et solutae orationis. vid. Boeckh. ad Pind. Ol. VI, 6. *Syracosio*, quod metrum et usus poetarum requirit, etiam in Servio se invenisse ait Pier. Eadem forma in Palatino visitur. *Wr.*)

1. *Syracosio — versu*, Theocriteo. v. Ecl. IV, 1. *Prima* intelligunt vulgo: e Romanis; e quibus se primum ad tenue hoc carminis genus descendisse significet. Ge. II, 175 *tibi res antiquae laudis et artis Ingredior, sanctos ausus recludere fontes, Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.* Ita accipiebat quoque Popius *Pastoral.* I. pr. Melius de aetate accipias, quod in adolescentia iis carminibus se dederat, non epicis, vs. 3, a quibus revocabat eum Apollo. (Priorem explicationem probant Voss. et Spohn. Totum carminis exordium si spectas, facile intelliges, scripsisse haec poetam, ut tenuitatem suam — vs. 3 — 5 — Varo excusaret. Id quare fiat, vix poteris exputare, nisi statues, ad sublimius carminum genus poetam a Varo vocatum esse. Ac videtur Varus, quippe leviore bucolici carminis argumento non satis conveniente tanto ingenio, auctor Virgilio exstitisse, ut epicum carmen tentaret, materiam ipsis bellis civilibus, quibus interfuerat Varus, suppeditantibus; vs. 6 — 7. At poeta, epico carmini scribendo imparem se esse ratus, id sibi sectandum existimat, ad quod natura factus sibi videatur; vs. 9.: „*Non iniussa cano.*" Atque hoc quoque tale esse, cui nomen Vari commode intexi possit; vs. 9. sqq. Ita demum apparet, quorsum spectet illud *dignata est* vs. 1. et *erubuit* vs. 2.; nam non satis dignum bucolicum carmen Virgilii ingenio Varus iudicaverat. Iam nemini obscurum esse potest, parum apte voc. *prima* vs. 1. ad initia bucolicae poesis inter Romanos referri; eamque esse poetae mentem, ut dicat, natura ipsa ducente ad carmen bucolicum se primum applicuisse, et, quum ad epicum transire conatus sit, — si modo tum conatus est; nam licuit hoc fingere — revocatum esse ab Apolline, et — vs. 6.

Nostra, neque erubuit silvas habitare, Thalia.
Quum canerem reges et proelia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pinguis
Pascere oportet ovis, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,

6. EGO; N.

2 *neque* e scriptis reposuit Heins. pro *nec.* *silvis* Rom. Pierii. conf. Heins. 4 *admovit* Rottend. ex more librar. *Pastorum Tityre* vitium ed. Rob. Steph. 5 *ducere* Moret. quart. et Ven. *deductum carmen* ex h. l. memorat Quinctil. VIII, 2, 9.

„Nunc ego“ — ad agrestem Musam redisse. *Wr.*) 2. *silvas habitare*, ad genus bucolicum refertur. v. ad Ecl. IV pr. *Thalia* omnino pro Musa dicta videri potest; etsi ea proprie hic memorata, quia bucolicum carmen eius fidei ac praesidio creditum habebatur: quod saltem auctoritate Schol. Apollonii Arg. III, 1 traditur: Θάλεια δὲ (λέγεται εὑρηκέναι) γεωργίαν καὶ τὴν περὶ τὰ φυτὰ πραγματείαν. 3. Voluit igitur Maro adolescens aggredi statim epos: *reges et proelia;* (quod minus bene de tragoedia interpretatur Heins. ad Ovid. IV ex P. 2, 1.) Oudin. in Misc. Obss. crit. nov. To. IV, p. 308 ad Culicem hoc trahit, Pseudodonato et Servio advocato. Possis ex Servio etiam laudare, quod res Romanas seu regum Albanorum aggressus esse Maro fertur. Sed parum tuta haec, cum aliis ap. Pseudodonat. in Vita s. 28. (Vid. quae diximus ad vs. 1. *Wr.*) *aurem vellit;* notus admonendi mos, qui adeo in gemmis expressus. (v. Museum Flor. T. II, t. 22, unde in ed. Lond. Knapt. repetitus.) 5. *deductum carmen*, ex ipsa sententia apparet esse tenue, ut pastoritium; oppositum grandiori epico. Ita tamen adiectum expectes: tenui filo, ut ap. Horat. Ep. II, 1, 225 *tenui deducta poemata filo.* Est enim petitum hoc a lana in filum deducta. Ausus igitur est poeta *deductum* absolute pro tenui ponere; ex Afranio et Cornificio illustrat usum voc. Macrob. VI, 4, p. 595. 596.

6. *qui dicere laudes tuas cupiant*, qui carmen epicum condant. Magna vero cum venustate rem ad Vari laudes trahit: ac si hoc epici carminis argu-

Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non iniussa cano. Si quis tamen haec quoque, si quis
Captus amore leget: te nostrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet; nec Phoebo gratior ulla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,

7. BELLA;

7 *Varre* Parrhas., hic et in sqq. *cupiunt* duo Moreti et fragm. Antwerp. 8 Variat versum 2. Ecl. I. 10 *legat* Menag. sec. et Moret. sec., et Priscian. ap. Heins. utrumque dici solet. vid. Burm. (*legat* praetulerunt Voss. Spohn. et Iahn., nimiam, si quid video, modestiam poetae tribuentes; vid. Eleg. ad Messal. p. 59. sq. Ac sperasse Virgilium, inventura esse lectores haec carmina, aperte indicant illa: „si quis captus amore leget"; retinendum igitur futurum. *Wr.*) 11 *est* a Leid. alt. abest. 12 *perscripsit* multi, male. *praescribit* Parrhas. 13 Errores in his nominibus v. ap. Burm. *Cronus* et *Cronys* Goth. *Χρόμις. Μνάσυλος.*

mentum constitutum habuisset. Varum autem res bello gessisse necesse est, ut eius *bella condi*, carmen de iis componi posset. v. Excurs. II.

9. *Non iniussa cano*, sed ab Apolline iussa; *iussis carmina coepta tuis* Ecl. VIII, 11; tenui ea *quidem* carmine; si *tamen* non infeliciter a me elaborata erunt, ut sint, quibus placeant; haec ipsa quoque laudes tuas ornabunt. 10. *myricae — nemus* pro rure et pastoribus, qui carmen repetunt. conf. ad v. 2 et Ecl. IV, 2. *pagina* nunc primum a poeta pro carmine dicta, ut *chartae* Horatio, hoc tamen Ennii exemplo; *pagina* hinc in Ciri, Culice, aliis. Vox a pastoris persona aliena adhiberi h. l. in bucolico carmine potuit, quum e poetae persona haec dicta sint; conf. ad Ecl. III, 85.

13. *Chromis et Mnasylus.* Faunorum vel Satyrorum nomina esse necesse est. Et ita Servius quoque. Rem poeta hic adornavit in artis quoque antiquae operibus obviam. v. Excurs. II* ad h. l.

Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho;
Serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant,

16. PROCUL T. DELAPSA IACEBANT;

(15. *venas hesterno* Ms. Bosii apud Cort. ad Lucan. I, 395.; quem vide. *Wr.*) 16 *capiti tantum* Rottend. Saltem hoc malim a poeta profectum. (Sed vid. Not. *Wr.*) Quod nunc habemus, *procul tantum capiti d.*, vix habet quomodo satis bene iungas (vid. Not.), aut expedias. Poterat tamen tum facile epitheton substitui et apponi *capiti*, v. c. *madido*, *tumido*, *fesso*. Potest quoque in capite versus mox excidisse videri *Vitea serta procul capiti delapsa*, male et importuno loco suppleta. Omnino ieiunus est versus, et multo magis τὸ *iacebant* post v. 14 *videre iacentem*. (At vide, ut ex multis pauca afferam, vs. 84. sq. a Voss. laud. et vs. 5. sq. vid. Wunderl. Obs. in Tib. I, 9, 67. 4, 42. et quae notavi ad Ge. II, 125. *Wr.*) Tacent, qui in aliis diserti sunt. Nec Wakef. quicquam monet aut movet. (Weichert. Epist. crit. p. 39. *tantum* in *tacitum* mutari iubet. *Wr.*)

16. *Serta procul tantum c.* Hoc in loco me adhuc haerere fateor, nec, *procul tantum* quomodo bene iungi possit, video. Graece dictum Faber accipit; satis longe; nec tamen declarat, quomodo sic dici possit. Comparat cum Graeco ἄλλως, ut sit pro sic, temere, ut casus tulerat, Dan. Heinsius ad Hesiod. Ἔργ. 344, sed sine auctoritate. *tantum delapsa* iungunt, et *tantummodo* exponunt Turnebus et Cerda; ita vero quomodo *procul* iacent, si *tantummodo* delapsa sunt? nisi contendas *tantum* nove dictum esse pro *modo*, ut *ad tempus* referatur, quod alio exemplo nondum vidi confirmatum. (Praeclare Weichert. Epist. crit. pag. 39.: „*tantum* expl. I. H. Vossius p. 297. *modo* et ita vertit: *Ferne lag, nur eben dem Haupt entglitten der Laubkranz.* Hic significatus, Tursellino plane ignotus, rarissimus et a Vossio Valer. Flacc. I, 546. probatus est: addere possum Cicer. Ep. ad Div. VII, 23.: „*Tantum ex Arpinati veneram, cum mihi a te literae redditae sunt.*" Sed, testor iudicii Tui elegantiam, quid lectoris intererat scire, utrum tempore longo an brevi ante serta capite deciderint? Nonne hoc friget?" *Wr.*) Dicas *procul* relative dici, nec semper remotum ac longinquum significare; definiri quoque ac circumscribi per τὸ *tantum:* ut sit, *procul*, nempe a *capite tantum delapsa*, prope caput. Exempla usus huius in *procul* collegit Ouwens Noct.

Et gravis adtrita pendebat cantharus ansa.
Adgressi, nam saepe senex spe carminis ambo
Luserat, iniiciunt ipsis ex vincula sertis.

17 *At gravis* Moret. quartus. 18 *ambo*; ita Pierii et Heins. meliores et plures; alii *ambos*. v. Heins. 19 *ex ipsis* Voss. pr. (*ipsis ex*, ut Ecl. IX, 36.: „argutos inter strepere anser olores.“ *Sp.*) *et vincula* Menag. sec.

Hag. p. 415. Ita Servius accipiebat Aen. X, 835 *Arboris acclinis trunco; procul aerea ramis Dependet galea.* Ita *serta procul iacebant;* cum restrictione tamen, quam vocant, ut essent *capiti tantum delapsa.* Verum etiam haec ieiuna sunt, et quovis bono poeta indigna; quod sensus quemque suus docebit. Quanto melius de Andromache Iliad. χ, 468 *Ἤριπε δ' ἐξοπίσω — Τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς χέε δέσματα σιγαλόεντα, Ἄμπυκα* etc., et Hymn. in Dionys. 13 *τὸν δ' οὐκ ἴσχανε δεσμὰ, λύγοι δ' ἄπο τηλόσ' ἔπιπτον χειρῶν ἠδὲ ποδῶν. longe lapsum temone* quoque dixit noster Aen. XII, 470, et IX, 771 *Cum galea longe iacuit caput;* et Catullianum, de pinu: *Illa procul radicitus exturbata Prona cadit:* Epith. 107. Nec minus coacta sunt, si interpungas: *Serta procul. Tantum c.*, aut si ita iungantur verba: *videre iacentem, inflatum. Tantum serta capiti delapsa procul iacebant;* ut Ecl. II, 3 *Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos assidue veniebat;* ut supprimantur reliqua, scilicet eos illi soli, neminem comitem, nullum Faunum vel Satyrum, habenti, supervenisse, ut adeo vincire sertis potuerint. Tantum serta a capite pendentia et cantharus cum eo erant. Si ad Graecam rationem refingere velis, aut esset *πόῤῥωθεν ὅσον*, ut ap. Theocr. I, 45 *Τυτθὸν δ' ὅσσον ἄπωθεν* (pro *τόσον ἄπωθεν, ὅσον τυτθὸν*), et 25, 37 *ἀπὸ χθονὸς ὅσσον ἀείρων;* tantum, quantum a terra, h. paullum; aut *τῆλε τόσον, τῆλε τοῖον*, ut sit *δεικτικῶς* dictum, cum gestu, ut saepe Homericum *τοῖον* vel *τόσον*, v. c. Od. ο, 404. 450, h. e. tantillum, non adeo longe, paullulum. Homerico itaque more efferres: *κρατὸς ἄπο τόσσον πολυάνθεμα στέμματ' ἔκειτο.* (Nollem hunc versiculum Heynio excidisse. *Wr.*) Hoc saltem tolerabile; etsi vel sic poeta hic paullo ieiunior est. Similitudi-

Addit se sociam timidisque supervenit Aegle;
Aegle, Naiadum pulcerrima; iamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.

20. SOCIAM, SUPERVENIT,

20 *tumidisque* Leid. sec. a m. sec. (Comma, quod erat post *sociam*, omisi; vid. Q. V. XXXIIII, 3. *Wr.*) 21 *namque* aliquot antiqui Pier., tum Moreti unus et ed. Mediol. Est et in ed. Ven. 1472. et Goth. sec.

nem habet, nihil tamen interpretationem iuvat, locus Catulli Epith. 66 de Ariadne: *Prospicit — Non flavo retinens subtilem vertice mitram* etc. *Omnia quae toto delapsa e corpore passim — Ipsius ante pedes fluctus salis alludebant.* Apud Statium Theb. VII, de Baccho turbato v. 149 *Non crines, non serta loco; dextramque reliquit Thyrsus, et intactae ceciderunt cornibus uvae.* Et Prudent. Psychom. 687 *Scissa procul palla, structum et serpente flagellum Multiplici, media camporum in strage iacebant. capiti* esse a capite, nemo dubitet, Graece dictum: Silius XVI, 468 *veluti delapsa corona Victoris capiti foret.* (Nec sententia obscura mihi videtur, nec versus ieiunus. Virgilius fingit, Silenum vel sedentem, vel iacentem bibisse, et inter bibendum obdormivisse. Sic factum, ut nec cantharum e manu ille emiserit, nec serta longe lapsa sint. *Procul* recte Servius explicat *iuxta;* verba *tantum capiti delapsa*, ut epexegesin voc. *procul*, commatis inclusi. Sic etiam patet, voc. *tantum* non esse loco suo movendum; vid. V. L. *Wr.*) *Gravis cantharus*, vino plenus, inquit Burmannus; malim omnino vas magnum et capax designari. (de *cantharo* vid. Voss. et Wagner. ad Val. Flacc. II, 270. *Wr.*) Nam *pendebat* sc. semisupinus, tantum non eversus. *adtrita*, frequenti usu. Variavit rem auctor Epithal. Auspicii in Anthol. Lat. et in Poet. min. Wernsdorf. Tom. IV, p. 481 *Ecce pater pando recubans Silenus asello; Cui lacer a summo pendebat cantharus armo.*

21. *iamque videnti*, expergefacto. Caussam pingendi afferunt sive iocum ac petulantiam, sive honorem, quod antiquissimo more, qui deinceps in diis agrestibus perstitisse videtur, deorum simulacra minio pingebantur. Notum, Iovem miniari

Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri; satis est potuisse videri.
Carmina, quae vultis, cognoscite; carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus;
Nec tantum Phoebo gaudet Parnasia rupes;

28. QUERCUS.

23 *Quid* ed. Ven., et Pier. in antiqu. aliquot codd. esse memorat; scilicet ex interpretatione. 26 *ille* Ven. et Parrhas. 27 *Faunos silvasque* Vratisl. 28 *mutare* Longob. Pierii, quod ille exponit, ut mutent arbores montium cacumina, transeant de monte in montem. *nutare* Parrhas. cf. Ecl. V, 5. (— 29. *Parnasia* simplici *s* recte; sic Medic. Ecl. X, 11. Ge. II, 18. III, 291. *Lyrnesus* Aen. X, 128. XII, 547. *Gnosius* Ge. I, 222. Aen. III, 115. V, 306. VI, 23. 566. IX, 305. *Wr.*)

solitum ap. Plin. XXXV, 45. etsi alia de caussa, ne lignum ab imbribus putresceret. Praeferendum prius. 24. *satis est potuisse videri*, ut videamini me vincire potuisse. Petitum autem hoc, ut vincire vellent Silenum, quo ad canendum, quod vellent, eum cogerent, ab eo, quod de vatibus memorari solet, qui repugnabant, nolebant κάτοχοι fieri, deo impleri: notum de Pythia. cf. Lucan. V, 116 sq. Furor enim ille, qui mentem occupat, spasmos haud mediocres afferre corporibus debuit, cf. Aen. VI, 47 sqq. Inde etiam in diis vaticinantibus hoc idem locum habuit; itaque Proteus vinculis constrictus apud Homer. Odyss. δ, 414 sq. et Ge. IV, 396. 439. Et Silenus ad Midam vinctus adductus (ap. Plutarch. Consolat. ad Apollon. Tom. II Opp. p. 115, D.) diu renuit ac repugnat. 26. *Huic aliud mercedis erit*; secundum illa: *vis haud ingrata puellis*. 27. *in numerum*, ad rhythmum saltare, ut παίζειν. *Faunis saltantibus* adiungit *feras saltantes*, et subiicit *quercus moventes cacumina*, aut omnino, aut moventes in numerum. Tanta scilicet e cantu audito est voluptas; tanta carminis dulcedo: non autem haec in modorum concentu quaerenda, sed in ar-

Nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta

30. MIRANTUR

30 *Ismarum urbem* ex Homero bene novimus: nunc *montem* memorari ne dubites; etiam Ge. II, 37 *iuvat Ismara Baccho Conserere*; quod unde poeta acceperit, non constat. Fuit etiam Ismaria palus, Herodoto memorata ad Maroneam VII, 199. *mirantur* e Rom. aliisque melioribus Heins. Vulgo *miratur.* (*Miratur* etiam 2. 3. 4. 8. 11., recte; vid. Q. V. VIII, 3, a. Et malui recipere, quod rationes criticae commendarent, quam quod plenius ad aures accideret. *Wr.*) *tanto* Leid. Post hunc in nonnullis libb. et edd. suppositilius, et iam a Benedicto damnatus, versus: *Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno*; habet etiam Goth. uterque, alter ab alia manu, quae metrum vapulare nolebat, adscriptum habet alium versum: *Quantum Sileno silvae laetantur ovante.* Priorem versum ex Servii verbis consarcinatum esse vidit Io. Schrader. in schedis mss. Non autem semper τῷ *quantum* subiicitur *tantum.* Similis ratio erat Ecl. V, 82 sq. (vid. Lachmann. ad Prop. II, 6, 6. *Wr.*)

gumenti mythici novitate et fabularum suavitate. (—30. *miratur.* Usum praesentis pro perfecto in comparatione notabis. Cfr. Tibull. II, 4, 55.: „*quidquid habet Circe.*" *Wch.*)

31. Nota ad h. l. servata est Probi valde docta, sed bonis malisque permixta; partem inde mutuatus est Iulius Sab. cum loco e Varrone de LL. IV, p. 17. Ex Apollonii Argonaut. I, 496 sqq. adumbratum hoc exordium est, ut iam notavit Ursinus. Macrob. VI, 2, p. 586 laudat loca Lucretii V, 453 sq. 447. 456. quem Maroni ante oculos fuisse manifestum est inde ab eo loco. *Semina* sunt elementa, non atomi Epicureae, ad quas ea revocant grammatici, inducti per voc. *inane;* sed sunt elementa per chaos sparsa; itaque *coacta* dixit semina, quae passim per vacuum ferebantur, nunc ad quatuor rerum genera redacta. *magnum inane*, et *anima* pro aere, et *liquidus* ignis, Lucretiana oratio. (Facile omnia haec ad Epicureorum doctrinam exigas, ut fecit Voss. Neque est, cur veteribus Grammaticis, Virgilium Epicureum fuisse tradentibus, fidem derogare velimus. Itaque *semina* atomos, *inane* vacuum illud, quod Epicurus ante mundi originem fuisse statuebat, spatium dici existimabimus. Certe nullo modo licet *inane* et *animam* h. l. pro synonymis habere,

Semina terrarumque animaeque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis;
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paullatim sumere formas;
Iamque novum terrae stupeant lucescere solem,

32 *terrarum, animaeque* Ven. et ed. Ven. *marisque* quatuor cum Goth. (et 2. 3. *Wr.*); et sic in edd., usque ad edd. Pulmann., in quas *ve* temere inductum miror ab Heinsio et Burm. esse servatum. Post v. 32 Goth. sec. subiungit versum: *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum.* 33 *in his* tres scripti cum ed. Ven. 34 *concreverat* Mentel. uterque. *mundus* Rottend. 35 *ponti* Zulich. 37 *novum ut terrae* erat ante Heins.; sustulit ille *ut* ad fidem vetust. codd.

tota sententia reclamante. *Wr.*) *tener orbis*, ut *tenerae res* Ge. II, 343. *mollia terrae arva* Lucret. V, 778. *Chaos enixum terras* dixit Manil. II, 13 *Orbemque sub illo Infantem; primum titubantia sidera corpus.* (*tener mundi orbis* coelum est ex Vossii sententia, utpote ex tenerrimis atomis conflatum; sed etiam res novae et quasi nondum adultae dicuntur tenerae. *Omnia exordia* sunt singulae res ex atomorum concursu natae; his rectius iungitur totum illud universitatis corpus, quam solum coelum. Et quum Silenus universum mundum his verbis complexus sit, deinde per singula eundo terram, mare, tum demum coelum, vs. 37. sq., memorat. *Wr.*)

35. *Tum durare solum et d.* Cecinit tum, *ut* terra coeperit indurescere et solidari, adeoque aquas discretas et a superficie intra certos fines et littora depulsas mari includere (cf. Lucret. V, 439. 448. 454. 488. 498 sq.), et paullatim herbis arboribusque vestiri. Eae enim sunt *formae rerum*, quae, exclusis aquis, in superficie telluris apparuere. cf. Lucret. V, 781. At *durare* quaeras quodnam sit eius subiectum? *solum*ne, ut sit, durare se, durescere? malim, *orbis mundi* coepit *durare solum*, et reliqua. (Praestat prior explicatio. *Wr.*) 37. 38. 39. *stupeant — cadant — Incipiant.* Tempus praesens pro praeterito: canebat, *ut* stupuerint, ceciderint etc., sed valet hoc ad vividiorem orationem. Dicta vero haec ornate pro, ut sol et caelum factum sit; levatis

Altius atque cadant submotis nubibus imbres;
Incipiant silvae quum primum surgere, quumque
Rara per ignaros errent animalia montis.
Hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna,

40. IGNOTOS

38 *utque c.* Rom. Pierii. *utque cadunt* Mentel. pr. a m. pr. et Leid. *submotis ignibus* idem Rom. cum ed. Ven. 1472. quod Pierius interpretatur summota aestate. (*Altius* superiori versui adiungendum videri, diximus in V. L. ad Aen. III, 250. *Wr.*) 39 *Incipiunt* Moreti quart. Leid. sec. 40 *errant* Moret. quart. et Mentel. tert. *currant* Ven. et Parrhas. *per ignaros — montes* Rom. Pierii, it. ed. Ven. 1472, quod commendat et passive pro *ignotus* dici ostendit Heins., qui etiam Medic. laudat; atqui is ante v. 48 deficit. Tuetur vulgatam Burm.; proprium enim *notus* de sedibus ferarum. Quod quidem verum est; *ignarus* tamen doctius est altero: adeoque ad criticam rationem praeferendum erat. (Recepi *ignaros*, sed, ut Burmannus, explico: montes, qui antea animalia non viderant. Ut autem *ignaros* facilius potuit in *ignotos* mutari a librariis, sic ipsa montium commemoratio nihil novum videtur habere, quum silvarum nomen montium notionem includere soleat; hoc autem novum, animalia etiam creata esse, quae iam, ut ignota antea, ignari prius et expertes eorum mirari poterant montes. *Wr.*) 41 In cod. Franc. *Hinc lapides Pirre iactos, primordia rerum. Hinc hominum pecudumque genus, Saturnia regna*; in Voss. et Zulich. a sec. m. *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum*; ita etiam in fragm. Moreti, nisi quod *regum.* Videtur interpolatio deberi iis, qui vide-

a terra, quam obsidebant, vaporibus et nebulis, collectus aer facit atmosphaeram; unde mox iterum pluviae in terras descenderent. (*Altius* cum particip. *submotis* iungit Wund.; non recte; ita enim quum fere redundet *altius*, non debebat in ipso versus initio collocari; iungendum igitur *altius cadant*, i. e. *ex alto cadant;* nam comparativo usus est poeta, quod antea humida mixta et iuncta erant siccis. Sed vid. V. L. *Wr.*)

39. *Incipiant silvae:* cum primum silvae inciperent enasci cum animantibus. *montes ignotos*, in quibus tum primum ferae vagabantur.

41. Hominum originem iam exponere debebat; sed, et poeticam rationem et vetustissimorum philosophorum morem sequutus, fabulis eam involutam exponit: quas qui singulas vult cognoscere, adeat Nasonem aliosve mythologos, etiam Apollodorum. Delectare porro narra-

Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamassent, ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret;
Et fortunatum, si nunquam armenta fuissent,

bant, *Saturnia regna* non bene post Pyrrham poni. (Corruptum esse hunc versum, mihi est persuasissimum. Nam ex usu Virgilii, quem ubique in eiusmodi rerum enumeratione servatum reperies, verba *Saturnia regna*, quum nulla disiungantur a praegressis copula, appositionis loco ad lapides a Pyrrha iactos pertinentis habenda sunt. Quod quum ferat grammatica, ipsa res aspernatur. Quare aut omissa sunt nonnulla; quae quidem qualia fuerint, ex codd. ab Heynio commemoratis vix poteris suspicari; aut verbis *Saturnia regna* vitium insidet. Quid? si Virgilius scripserit *Titania r.*, ut homines ex istis lapidibus, quos iecerant Deucalion et Pyrrha, Titania proles utraque, ortos intelligas? et Pyrrha Titania dicitur Ovid. Met. I, 395. Regnum autem tribui Deucalioni a veteribus, probant loci in Nitsch. Lex. Mythol. pag. 612. sec. edit. notati. Similiter Aen. XI, 483. in Parrhas. a m. sec. *Saturnia virgo* legitur pro *Tritonia v.* Sic *Saturnia* tanquam ineptum glossema e textu removendum erit; nisi forte, leniore medicina adhibita, ita sanare hoc ulcus licebit, ut scribas *Saturniaque*; vid. V. L. ad Aen. I, 2. *Wr.*) 42 *Caucasiasque*; sic vetustiores Pier. et Heins. (et 7. vid. V. L. ad Aen. I, 201. *Wr.*) *Caucaseasque* alii. *Caucaseosque* Reg. *Caucasea refert* Leid. *Promethi* Franc., sicque Serv. ad v. 78, ubi *Teri.* (vid. V. L. Aen. I, 30. *Wr.*) 43 *Hylan* Pier. et Heins. e melioribus. Vulgo *Hylam.* 44 *quo littus* ex aliquot mss. laudat Pier. (— 45. *numquam* et *umquam*, non *nunq.* et *unq.* exarari solet in Medic. *Wr.*)

tione pueros et puellam Aeglen instituerat. *Saturni regnum* ad diversum mythorum genus diversumque mythorum ordinem spectat, ut et subductus a Prometheo et hominibus impertitus ignis; suntque haec diluvio Deucalioneo anteriora: sed in tali enumeratione ordinem temporum servare non necesse erat. (ne ab historicis quidem ubique servatur. Tacit. Hist. I, 50.: „Pharsaliam, Philippos, Perusiam, Mutinam.“ Annal. I, 10.: „Tarentino Brundusinoque foedere.“ cfr. Lips. ad h. l. et Wolf. ad Suet. Iul. 44. *Sp.* — vid. etiam Wunderl. ad h. l. *Wr.*)

43. Ex insignioribus antiquitatis mythis sunt Argonautica et res Herculis; ex his unus laudatur Hylas, Argo ad Mysiam appulsa, a Nymphis raptus et frustra ab Hercule quaesitus. v. Apollon. II, 1207 sq. Qui de eo egerunt, adscripti sunt in Not. ad Antonin. Lib. 26. 45. 46. Ad antiquiores mythos referendi

Pasiphaen nivei solatur amore iuvenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit!
Proetides inplerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpis pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et saepe in levi quaesisset cornua fronte.

47 Servius: Calvus in Io: *Ah virgo infelix, herbis pasceris amaris.* 48 *auras* duo Moreti, quod et ipsum bonum esset. *falsas — auras* unus Mentel. et fragm. Moreti. Sed Macrob. IV, 6 et Schol. Stat. V Theb. 590 agnoscunt vulgatam. 49 *est* abest a Medic. (Sic etiam vs. 74. vid. Q. V. XV, 1. *turpes* idem Medic. *Wr.*) 50 *collo quamvis* unus Francii, eleganti ordine. (Verum *collo* ita collocatum ineptam haberet vim. *Wr.*) *tenuisset* tres libri; unde Heins. coniicit *renuisset*, frustra; mox *quaesissent* tres scripti. (— 51. Medic. *laevi*, sed expuncta *a*. *Wr.*)

Cretenses, inque his Europae genus, Minos, cui nupta fuit Pasiphae. v. Apollod. III, 1. Eius amor tauri inter phantasmata est, quae poetica copia ornari possunt: itaque arripuit poeta et in eo moratur: haec una est ratio, qua tueri possis mythos tam promiscue memoratos, ut nec dilectus, nec ordinis ullam rationem idoneam reperire queas. *solatur amore iuvenci;* elegantissima conversio, pro eo, quod simpliciter erat, *Pasiphaes amores canit*, quae fabula magna cum arte ad rerum praesentissimas imagines revocata apponitur. Sic poetae dicuntur *conqueri* eos, quorum fata canunt, nunc *solari*. conf. 62. 63. 47. *virgo* h. l., ut puella, omnino pro femina; nam nupta illa erat Minoi. (Sic *virgo* de impudica, aut virum experta saepe; cfr. Taubm. ad Plaut. Cistell. II, 3, 77. Burm. ad Calpurn. Declam. IL. Interpp. ad Horat. Od. III, 14, 10. *Sp.*)

48 — 51. *falsis mugitibus.* Proeti filiae insania correptae videbantur sibi in vaccas mutatae esse, mugiebant, et aratro iungi se putabant. Est hic inter antiquiores mythos historici generis: primumque exemplum morbi hysterici: a quo liberatae sunt Proetides alvo purgata Melampodis opera. cf. Apollod. II, 2, 2 et Not. pag. 278 sq. Alia vid. *Kurt Sprengels Beyträge zur Geschichte der Medic.* I, 2, p. 37. Fuit olim carmen, Προιτίδες, quod Theocrito tribuerunt: Suidas in Θεόκριτος.

Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras;
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentis ruminat herbas;
Aut aliquam in magno sequitur grege! Claudite, Nymphae,
Dictaeae Nymphae, nemorum iam claudite saltus;
Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia; forsitan illum

53 *fulto* Gud. a m. pr. *suffultus* Leid. Acute quaerit Io. Schrader., an *in silvis hyacintho* locus sit? et an *tam parvo* flore *fulciatur* bos? coniicit itaque: *suffultus acantho*; (At quale hoc! Num igitur fruticibus, quo ex genere est acanthus, incubuisse putabimus hunc bovem? stultum profecto, qui adeo durum cubile molliori praetulerit! *Wr.*) scilicet in pratis quoque passim arbores visuntur, et in saltibus loca sunt libera herbosa, *εἰαμεναί*. Et, *fultum* esse, ornatui inservit, si de recubante agitur. 55 *in* deest in Zulich. 56 *Dircaeae* Rottend. *nemori* fragm. Moreti. Distinguunt multi post *Dictaeae* et iungunt *Nymphae nemorum*, quo spectat Zulich. *Dictaeae. et Nymphae*, minus suaviter. 57 *Si quae* Leid. alt. a m. pr. *fata* pro *forte* Goth. pr. *ferent* ed. Dan. *vestris* quinque codd. cum Goth. sec., quod et ipsum ferri possit. Verum *Si qua* ut *εἴπως*. *ἐὰν* ap. Homerum, dictum est pro *ut*: occludite silvarum aditus, ut ille mihi in conspectum veniat, evagandi licentia ademta. (Meliora doceri qui cupit, adeat V. L. Aen. I, 577. *Wr.*)

52. *Ah virgo*, ut *κόρη*, *puella*, etsi Minois uxor. *erras*, vagaris per montes, tauri amati insequendi caussa. At ille spreto tuo amore, tamquam superbus aliquis puer, *inter herbas ac flores* recubans etc. 54. *pallentes — herbas*, *χλωράς*, virides; iam Ecl. II, 47. III, 39. V, 16. *ilex* vero *nigra* a nigricante virore.

55. *Claudite*, *Nymphae*. Ut concitatior et acrior reddatur narratio, ingeniosa orationis conversione Pasiphae exclamans inducitur. Observare iubet silvae exitus, ne taurus, quem illa quaerit, elabatur; forte illum vaccam sequendo aberrare ad stabulum alienum. 56. *Dictaeae* a monte Cretae, Dicte. *nemorum saltus* sunt hic aditus ad silvas, angusti fere, asperi et confragosi, quae loca proprie *saltus* dicuntur. Aen. XI, 904. 905 Aeneas *saltus ingressus opacos — silvaque evadit opaca*. 58. *Errabunda bovis vestigia*, h. gressus bovis errantis; *πλανο-*

Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.
Tum Phaethontiadas musco circumdat amarae
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.

59 *herbam* Medic. (at ultima litera expuncta. *Wr.*), forte *herba in* addit Burm. Sed est ex vitio scriptionis. cf. in eod. cod. Ecl. VII, 8. 13. 60 *Producant* fragm. Moreti. v. ad Ecl. I, 73. *Cortynia* passim codd., male. 61 *Tunc* tres ap. Burm. Parum suavis est iunctura horum versuum: *Tum canit* v. 61, *Tum Ph.* v. 62, *Tum canit* v. 64. Io. Schraderum video eo devenisse, ut v. 61 retraheret supra ante v. 54 *Et fortunatam.* (At recte Iahnius: „Proprius est usus part. *tum* in plurium rerum enumeratione; vid. Wunderl. ad h. l. et Gernhard. ad Cic. Offic. I, 7, 22; neque repetitum *canit* illius — Schraderi — sententiam firmat; vid. Not. ad Horat. Od. I, 3, 28. et ad Aen. V, 281.“ Ceterum in Medic. *capit* legitur, sed supra scripta *n. Wr.*) 62 Male *Phaetontiades* scriptum in ed. Burm. et al.; est enim Φαέθων Sol. Φαεθοντιάς. *amarae corticis* notat Servius propter genus; cum alibi ut Aen. VII, 742 sit masculinum. 63 *aque solo* Gudian. a m. pr., ita variatur fere; v. Ge. IV, 347. hic tamen non male; etsi *a* per se suppletur. (Non *a*, sed *in*; i. e. canit, ut solo fixae steterint, quae

δίας βοῦς dixit Auctor hymni Homerici in Merc. 75. Comparat Servius *εἰλίποδας βοῦς*. quod remotius est. 60. *Gortynia stabula* a Gortyne, Gortyna, Cretae urbe, ut sic, spreta Pasiphae, aliam amicam sequutus, ad stabulum vaccae perducatur, cum ille e Gnossicis armentis esset. Vix tamen cogit poetica ratio *Gortynia* tam anguste accipere; est enim omnino ornatus caussa appositum, quia res in Creta agitur, et intelligenda stabula vaccae nota ac consueta.

61. Atalantam canit, Schoenei f. Potest poeta *Hesperidum mala* omnino dixisse pro aureis; potest etiam sequutus esse veterem poetam, qui vere ex Hesperidum pomis fuisse illa Hippomenis poma aurea inter decursum proiecta aut finxerat aut crediderat. Idem tradit alter ex grammaticis ad Theocr. III, 40, et Maronem sequitur auctor Elegiae ad Messalam in Catal. v. 25. Vulgatius est, a Venere fuisse apportata illa poma: vid. Schol. ad e. l. Hygin. f. 185. Alia ad Apollod. Not. pag. 678.

62. 63. *musco circumdat*, h. canit, quemadmodum Phaethontis sorores muscoso cortice circumdatae et in alnos mutatae

Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum

antea libere incesserant, arbores factae Phaethontiades. *Aque* si dixisset poeta, videretur quasi cernere arbores istas ad tantam proceritatem succrescentes; quod subinsulsum foret. *Wr.*) 64 Tam importuna est Galli commemoratio in mediis fabulis, cum mox v. 74 ad alias fabulas de Scylla et Philomela procedat, ut semper molestum sensum in his verss. habuerim. Facilis tamen medela est, si versus transpositos esse intellexeris; quod si usquam, saltem h. l. factum arbitror; neque aliter Scaligerum sensisse constat. Scilicet versus 74—81 *Quid loquar* etc. usque ad *Infelix sua tecta supervolitaverit alis* retrahendi sunt in suum locum ante hunc 64, utque post illos sequatur: *Tum canit, errantem.* (At formula *Quid loquar* vs. 74., qua utimur ad finem properantes, docet, ista non esse loco suo movenda. Negari tamen nequit, ex parte verum vidisse Scaligerum et Heynium. Sed sublata omnis difficultas, si, Vossium secuti, vss. 74. sqq. e Galli carminibus, ornandi amici causa, huc traductos esse statuerimus. Acute etiam Iahnius: „Magis etiam Heynius aberrat, versibus 64—73. post vs. 81. transpositis, quoniam in mediis fabulis importuna sit Galli commemoratio. Sed tamen in his etiam fabula oraculi Grynaei refertur, cui summatim tantum

fuerint. Dicunt enim poetae ea *fieri*, quae *facta* narrare volebant; et tribuitur poetae ac vati tamquam auctori id, quod contigisse carmine suo exponit: ut iam ad vs. 46. (Exempla si quaeris, adi Gronov. Diatr. pag. 119. *Wr.*) Ceterum Phaethontis sorores mutatas esse in *larices*, communior fabula fert, populos noster ipse substituit Aen. X, 190, ubi v. Not. Piceas appellat circa fontem Padi sitas, Pades Gallis dictas, Plin. III, 16 s. 20 e Metrodoro. De electro, quod exsudare dictae sunt, multis modis statui potest: quod satis constet, non habemus.

64—73. Intertexit his mythis Gallum suum ad Musarum chorum deductum et a Lino fistula Hesiodea donatum: an loco satis commodo, recte dubites: dum antiquissimis rebus immisceatur homo aevi Virgiliani. (Sed vid. V. L. *Wr.*) Per se quidem praeclarum est poetae commentum ad Galli laudem ab ingenio et poetica facultate. Ut poeticis studiis eum teneri significaret, ait eum errasse in Musarum recessibus. *Permessus* fl. Boeotiae ex Helicone monte descendens; declaratur hic mons per *Aonas montes*, ab Aonibus, primis Boeotiae incolis. v. Strabo IX, p. 615. (*Aonas* pro: *Aonios*; cfr. quos laudavi ad Nicephor. Blemm. pag. 22. *Sp.*) Finxit autem poeta haec ad exemplum Hesiodi in Helicone oves pascentis et in Musas incidentis Theog. 22 sqq. add. Nicand. Ther. 11. 12 *εἰ ἐτεόν περ Ἀσκραῖος,*

Aonas in montis ut duxerit una sororum;
Utque viro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
Ut Linus haec illi, divino carmine pastor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
Ascraeo quos ante seni; quibus ille solebat

neque ipsis Sileni verbis narratae poeta commode Galli mentionem intexere potuit." Equidem fateor, me nondum expeditam habere de toto hoc loco sententiam. Ceterum *Permesi* scriberem, si ulla ex codd. auctoritas accederet; cfr. V. L. vs. 29. *Wr.*) 65 *Aonios* unus Pierii et Heinsii tres cum edit. Mediol. ex interpretatione. *Ionas* ed. Ven. 1472. *dixerit* Medic. (idem *montes. Wr.*) 66 *Atque v.* nonnulli et ap. Arusian. Messium. (At commode Wunderl. ad vs. 67.: „Notanda sunt verba *ut Linus*, sine copula adiecta. Cf. Ecl. V, 77. *dum — dumque — dum.*" *Wr.*) 67 *hoc illi* Ven. 68 *armatus* duo. (*crinis* Medic. *Wr.*) 69 *Dixerat* fragm. Moret. *eia a.* coni. Heins. *en aspice* Goth. sec. 70 *ante solebat* Ven. Parrhas. (*Ascreo* Medic. et Serv. Dresd. *Wr.*)

μυχάτοιο μελισσήεντος ἐν ὄχθαις, Ἡσίοδος κατέλεξε παρ' ὕδασι Περμησοῖο. (*Una sororum;* sic saepe sororum nomine appellantur Musae; vid. Huschk. ad Tib. III, 4, 45. *Wr.*) Quod *omnes Musas Gallo adsurrexisse* ait, honoris testificatio est, non tam ex suae aetatis elegantia a poeta illata, quam aevo iam heroico frequentata. Sic Iovi venienti assurgunt dii Iliad. α, 533. 534. 535. 67. *Ut Linus.* Duplici modo haec iungi possunt: aut, ut *divino carmine pastor* sit Linus, pro vulgari, pastor divini carminis seu cantus; seu, ut *dixerit* haec *divino carmine:* quod praeferam. (At displicet sic nude adiectum *pastor;* itaque prior ratio verior. *Wr.*) *Linum,* supra IV, 56 cum Orpheo iunctum, memorat, nomen inter vetustissimae memoriae vates clarum, servatum illud partim fama ac mythis, partim carminibus, quae eius esse ferebantur. Nunc ille cum Musis versari narratur et earum iussu fistulam Hesiodi Gallo dare. Cur apio coronatum dixerit, caussa non constat: nisi ad argumentum lugubris cantus in eius mortem spectat: de quo cantu multa occurrunt vel in Pausania. *Ascraeus senex* Hesiodus a vico Boeotiae Ascra. Novum vero hoc, quod nunc Hesiodo tribuitur, id quod de Orpheo sollemne est, silvas eius cantum esse sequutas.

Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,

71 *rigidos* quart. Moret. 72 *Grinei* et *Grynaei* aberratt. Sed est *Γρύνειον*. 73 *Nec* Goth. uterque. *Nec qui sit lucus* Rottend. sec. et Mentel. alter a m. pr. *quo plus se* Ven. et Zulich. cum Goth. pr. 74 *Quid loquar aut Scyllam Nisi quam f.* Sic Medic. cum aliis vett., ut et Goth., sicque edd. Aldd. pr. et sec., ut tamen interpungant: *Quid loquar? aut.* At Nauger. in tertia emendavit *ut Scyllam*: estque ei lectioni auctoritas e cod. Rom. et suffragantur viri docti, in his Brunck.; et fatendum est, orationem ita fieri leniorem. Gronov. Obss. I, 22 etiam ingeminat: *Quid loquar, ut Scyllam Nisi, ut, quam f.* Suppleri quidem potest *ut*, toto sententiarum

72. 73. *Grynium* seu *Grynia* oppidum Aeolidis in Asia minore, fano et oraculo Apollinis, quod in luco amoenissimo situm erat, nobile. vid. Strabo XIII, p. 923 B. (622). Paus. I, 21 f. add. Burm. ad Aen. IV, 345. In magnas difficultates impegit interpretes, quamquam ipsi satis sensisse non videntur, Serviana aliqua lacinia ad h. v. *Hoc autem* (quod de Gryneo nemore narratum fuerat) *Euphorionis continent carmina, quae Gallus transtulit in sermonem latinum, unde est illud in fine Ecl. X,* 50 *Ibo, et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina.* De his v. Excurs. Si tamen, interpretum nulla ratione habita, verba ipsa sequi in animum induxeris, nihil aliud dici videas, quam, Linum fistulam Hesiodi Gallo dedisse, quo Gryneum nemus cantaret. Quo nihil aliud significari potest quam, Gallum aut carmine tractasse fabulam ab Hesiodo in parte aliqua τῶν ἠοιῶν memoratam, aut ad Hesiodi imitationem seu scripsisse seu molitum esse opus, quo oraculi Grynei aut Apollinis Grynei fabulae seu historiae exponerentur. Praebuisse autem eas satis materiae ad carmen condendum, discere licet ex iis, quae in Servianis ad v. 72 exposita sunt de Gryno Eurypyli f., de Pergamo Neoptolemi et Andromaches filio, de Calchante et Mopso. cf. Not. ad Apollod. p. 655. 73. *Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo;* quod simplicius Callimach. in Del. 269 οὐδέ τις ἄλλη Γαιάων τοσσόνδε θεῷ πεφιλήσεται ἄλλῳ.

74. *Quid loquar.* Pergit commemorare Silenii carminis argumentum, non Galli versuum; brevitatis autem studio strictim

Candida succinctam latrantibus inguina monstris

ordine recte instituto, ex v. 78 *Aut ut m.* Altera tamen ex parte non minus proclivis fuit lapsus, ut mutaretur *ut* in *aut:* nec minor auctoritas est Romano quam Mediceo codici. *Quid loquar? an Sc. N. aut* unus Pier. *in Scillam Nixi* Parrhas. Porro *aut Sc. N.* aut *quam f. s.* in Pulmannianas illatum: nec constat auctoritas. Recte itaque Heinsius secundum codices expulit alterum *aut.* Idem observat, interpolationem hinc ortam, quod duas Scyllas, Nisi alteram, alteram Phorci et Crataeidis (apud Homer. Od. *μ*, 124. cf. Ciris 65 sq. et ibi notata. Hygin. f. 199 et Muncker), confundi hic nolebant viri docti; quod tamen passim factum. vid. Heins. Ovid. Epist. Sabini I, 33. Perizon. Animadverss. hist. c. 9, et passim alii; etsi non tam confundere dicendi sunt poetae fabulas, quam potius varios narrandi modos sequi; quod bene monuit doctiss. Ouwens Noct. Hagan. p. 389 sqq. *an Scyllam Nisi an quam* fuere qui emendarent, apud Taubmannum. *Fama loquuta est* tres ap. Burm., sed male post *quid loquar.* A Medic. abest *est*; Rom. *narraverat.* Ceterum in Voss. et Reg. ante v. 74 erat vacuum spatium, quo apponi scilicet alio pigmento fabulae argumentum posset. (Quum non una ratione hunc versum emendare liceat, non potest ad liquidum adduci, quid scripserit Virgilius; nec quidquam h. l. pro certo affirmari potest, nisi hoc: vitiosam esse lectionem per codd. tantum non omnes propagatam et ab ipso Servio confirmatam: *Quid loquar* aut *Scyllam.* Quam quum ipse antea probassem, — nunc Iahnium ita edidisse video — ita tamen, ut comma, quod est post *loquar*, tolleretur, mox retractavi sententiam. Nam ut taceam, illud *Quid loquar aliquem* non satis convenire ei, qui nihil, nisi rerum ab alio narratarum memoriam repetat: scabra et minime Virgiliana oratio, quae ita existit, vitium subesse manifesto indicat. Quis enim paulo melior scriptor ita loquitur: „Quid loquar Scyllam, — — Aut ut mutatos Terei narraverit artus"? Nempe hoc ita comparatum esse debebat: „Quid loquar Scyllam, — — aut ut Tereus mutaverit artus." In re adeo incerta textum Heynianum mutare nolui; et vid. Q. V. XXXX, 3. Illud tamen fateor, nihil videri aptius huic loco, quam quod Doering. in Programm. supra laud. proposuit: *Quid loquar, ut Scyllam Nisi, aut quam* etc. Hoc *aut* in uno se invenisse testatur Pierius; sed quomodo excidere potuerit, quaeritur. Aut humanae incuriae hoc tribuendum, aut, quod fortasse maiorem veri speciem habeat, festinantes librarii *Nisi* particulam esse, non nomen, opinantes, eiecto, quod male intrusum videretur, illo *aut, nisi quam* scripserunt; nihil autem illis familiarius esse debebat, quam hoc ipsum *nisi qui. Wr.*) 75—77 iidem versus in Ciri 59. 60. 61. (— 75. Rom. *subcinctam. Wr.*)

tantum fabulas percenset. Quid loquar, ut narraverit Scyllam, aut ut Tereum mutatum narraverit, h. fabulas de Scylla et Tereo. Scyllam nunc facit poeta Nisi filiam, quae aliis poetis alia ac diversa est, Phorci quidem filia. v. Var. Lect. De Ulyssis,

Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis;
Aut ut mutatos Terei narraverit artus;
Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante

77. MARINIS? 78. AUT,

76 *gurgite vasto* Goth. sec. a m. sec. (*Dulicias* Medic. vid. Schneid. Gramm. Lat. Vol. I. p. 199. *Wr.*) 77 *At* Menag. *canibus nautas* unus Moreti et Leid. *vexasse* Rottend. alter pro *lacerasse.* 78 *Teri* Voss. prior et Serv., ut 42 *Promethi.* 79 *pararet* Mentel. pr. *pararat* Rottend. sec. 80 *Quae cursu deserta* Ven. et Parrhas., non male, sed *Quo cursu* melius respondet *quibus alis. petierit* Parrhas. et Reg. Vulgata est ap. Schol. Stat. Theb. III, 503.

dum praetervelierentur, sociis a Scylla devoratis nota fabula. vid. Odyss. μ, 265. *quam fama secuta est*, simpl. quam ferunt, μυθοῦνται, (expressit voc. φάτις, φήμη, pro μῦθος, fabula) habentem inguina succincta canibus marinis, ex alvo eius prodeuntibus, infestasse Ulyssis navem et socios eius devorasse. Versum 75 et formam monstrosam Scyllae illustrant numi, gemmae et alia monumenta. Alia v. in Excursu ad h. l. 76. *vexasse*, habuisse hoc vocabulum paullo maioris atrocitatis significatum apud veteres contendunt, et defendunt Virgilium, Gellius N. A. II, 6. Macrob. VI, 7. Serv. ex Probo h. l. Videtur poetae animo insedisse Homericum βλάπτειν. *Canes marini*. v. Excurs. ad h. v. (*Dulichias rates*, una tantum quum fuerit. *Wr.*)

80. Pendet a superioribus: *ut narraverit*, *quas dapes pararit* — *petiverit* — *volitaverit*. Nota vel ex Ovid. Met. VI extr. fabula. Trepidavi olim in hoc loco, dum non meum sensum sed alios interpretes consulueram, qui Philomelam in lusciniam mutatam avolasse in silvas volunt, et *ante*, antequam volaret, suas aedes circumvolitasse aiunt. Poeta, puto, eos sequitur, qui Philomelam in hirundinem mutatam esse memorarunt, ut multi fecere: vide v. c. Apollod. III, 14, 8. cf. Notas p. 842 sq. Conon. c. 31. Appositis autem epulis, ex Ityis filii membris paratis (*dapes — dona*), illa cum sorore statim profugit, insequente cum ferro Tereo; hinc illud: *quo cursu deserta petiverit.* Mox, Tereo instante, sorores in aves mutantur; tum Philomela hirundo facta ingenioso lusu nar-

Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
Omnia, quae, Phoebo quondam meditante, beatus

81 *supra volitaverit ales* Rom. *ales* etiam Medic. a m. sec. Ciris 50 de altera Scylla: *ut tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta supervolitaverit alis.* 82 *quodam* Medic. *quae quondam Phoebo* m. Goth. sec.

ratur aedes suas circumvolare, quasi pristinae sedis desiderio: Stat. III Silv. 5, 98 *Non sic Philomela penates Circuit amplectens animamque in pignora transfert;* et de altera Scylla in avem mutata Ciris 51 *ut tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta supervolitaverit alis.* Similiter de Callisto in ursam mutata Ovid. II Met. 490 *Ah quoties, sola non ausa quiescere silva, Ante domum quondamque suis erravit in agris. Quo cursu* et *quibus alis* dicta eleganter pro quomodo; sic Aen. I, 750 *Nunc quibus Aurorae venisset filius armis, Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles,* pro: multa rogans super Memnone, Diomede et Achille. (vid. quae notavi in V. L. ad Aen. I, 8. Sed ex parte tantum vera est haec explicatio; nam verba *quo cursu* aliter sunt accipienda; vid. quae statim disputabo. *Wr.*) Tum *tecta ante sua* iungenda sunt, quod iam alii monuere, ut in Ovidii loco: *quondamque suis in agris*, etsi parum suaviter adiectum sentio. Attamen alterum, ut *ante* sit antequam deserta peteret, non minus molestum est. Cursus, *quo deserta petivit*, videri possit esse bacchatio, qua illa, mariti scelere comperto, ad locum prosiluit, quo soror occlusa latebat: Ovid. l. c. 590. 594 sq. Ne tamen sic statuas, poeta ipse intercedit; nam *post* paratas iam epulas et appositum filium, *cursum in deserta* commemorat, et tunc demum Philomela in avem mutatur. (Nihil in his obscurum. Primum non video, quare Virgilium illos putemus secutum, qui Philomelam in hirundinem mutatam referunt. D e s e r t a magis conveniunt lusciniae, in silvis degenti, quam hirundini, sub tectis nidificanti. Voculam *ante* cum verbis *sua tecta* iungi ipse locus, quem illa tenet, non patitur; itaque Philomela, luscinia facta, tecta sua supervolitavit ante, quam deserta petiit. Neque haerendum in voc. *cursu.* Nam ut taceam, cursum interdum pro volatu dici, ut apud ipsum Virg. Aen. VI, 194. cfr. Heins. ad Ovid. Am. II, 6, 11., verba *quo cursu*, i. e. *quali cursu*, indicant ipsam mutationem,

Audiit Eurotas, iussitque ediscere laurus,
Ille canit; pulsae referunt ad sidera valles:
Cogere donec oves stabulis, numerumque referri

83. LAUROS 85. REFERRE

83 *edissere* Parrhas. *edicere* Pierius exhibet, et laudat ex vet. *ramos*. *laurus* Medic. et Ven. Heinsii. (In reliquis casibus quum hoc voc. secundae declinationis esse voluerit Virgilius, in accusativo plural. tamen quartam secutus videtur. Et praeter hunc locum eadem forma exstat in Medic. Ecl. VIII, 82. et Aen. III, 363.; posteriore tamen loco quae *u* prius fuerat, commutata est in *o*. Semel *lauros* exhibet Medic. Ecl. VIII, 13.; sed *laurus* eo loco manifeste agnoscit Charisius. Neque hoc praetereundum, quod Servius Dresd., haud raro optimarum lectionum vestigia servans, in eiusdem Eclogae, VIII, versu proximo, 83., quum *laurum* singul. num. requirat ibi ipsa oratio, *laurus* dedit, quod ex superiore versu adscitum videtur. Ac si quaeritur, qui factum sit, ut adeo rara haec forma in codd. appareat, causam eius rei redditam videbis in Q. V. XVI, 4. vid. Broukhus. ad Tib. II, 5, 63. *Lauros* probat Cort. ad Lucan. I, 287. *Wr.*) At *myrtos* ad Eurotam plantaverat Catull. Epith. Thet. 89. Statius autem *oleas* IV Theb. 227. Monuit Io. Schrader. 85 *referri* optimus quisque cum Medic. a m. sec., qua exquisitiore ratione usus interdum Virgilius, ut Ge. I, 130. II, 316. Aen. III, 61. vid. Heins. idque ipse praeferam. Regius etiam: *numeroque referri*. Sunt tamen veteres Grammatici, qui alterum, *referre*, laudant. (Sed horum in tali re saepe perexigua auctoritas. Originem mendi si quaeris, vix potest dubitari, quin *referre* praegresso *cogere* accommodatum sit a librariis; et quam saepe vicinorum vocabulorum terminatio corrumpendi causa fuerit, docebit magnus exemplorum numerus in Q. V. VI, 1. memoratorum. Procliviores autem ad errandum librarios h. l. fecit rarior constructionis conversio; defensa tamen Aen. V, 772. sq.: „et

quam subierat Tereus; neque enim solito iam cursu, sed novo, ut volucris, ferebatur. Vid. etiam Voss. Langius in Vindiciis Tragoediae Romanae pag. 50. illud *quo*, *quibus*, gravius interrogantis esse contendit, coll. Aen. III, 337. *Wr.*)

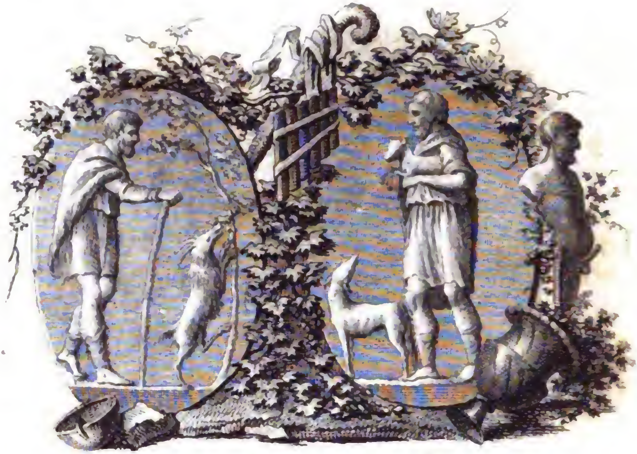
83. Amavit Hyacinthum, Oebali filium, Spartanum, Phoebus. vid. Ovid. Met. X, 162 sqq.; ad Eurotae itaque, qui Laconicae fl. est, ripas saepe lyra cecinit; (*lauros:* regionem Amyclarum ad Eurotam arboribus optimis consitam fuisse, refert Polybius V, 19. *Wch.*) quae ille cecinerat, nunc repetit Silenus. *meditante*, v. ad Ecl. I, 1. *pulsae* sc. vocibus, sonis, ut resonarent. (vid. Huschk. ad Tib. II, 1, 66. *Wr.*) 85. Silenus usque ad no-

Iussit, et invito processit Vesper Olympo.

Tempestatibus agnam Caedere deinde iubet solvique ex ordine funem." Vid. etiam V. L. ad Aen. III, 61. *Wr.*)

ctem canit. Sed quam poetice hoc expressum! *numerum referre*, cf. Ecl. III, 34. *Vesper* est Hesperus, Veneris stella. *invito Olympo*, quod caelum aegre ferebat, nocte ingruente carmen finiri. Contendi possunt Popiana *Pastor.* III, 97.

E C L O G A VII

MELIBOEUS

A R G U M E N T U M

Meliboeus pastor narrat, se, cum aberrantem caprum quaerebat, in Corydonem et Thyrsidem incidisse, qui, assidente Daphnide, cantu erant decertaturi; obtemperasse se Daphnidis hortatibus, ut ipse assideret et cantantes audiret — 20. Inde Corydon primas, Thyrsis secundas, partes carmine amoebaeo ita sustinent, ut, quemadmodum Ecl. III distichis, sic nunc tetrastichis, seu quaternis versibus, comprehensa carmina decantent, sena uterque, Corydon diversi quaeque argumenti exorsus, Thyrsis aut similia ac paria aut contraria afferendo. Habet adeo carmen non nihil ex dramatico genere, quo ipso maiorem delectationem facit. Locus, in quo consederant, est sub umbrosa quercu a favonio leviter agitata, inter apum susurrus, in vicinia Mincii fluvii, et quidem ea parte, qua armenta potum ducebantur. Etiam in hoc carmine putidum

esset referre allegorias, quas commenti sunt interpretes, cum haud dubie nihil aliud spectarit poeta, quam ut ad Theocritei Idyllii VI imitationem illud carminis amoebaei genus exprimeret, quod narratione alicuius pastoris, qui interfuerat certamini, continetur. Nec omnino magnam inventi laudem Maro habet in hoc carmine. Nova arte ac varietate expressit Eclogam Gesnerus in *Lyca et Milone*. Propert. II, Eleg. extr. 67 hoc carmen respicit: *Tu canis umbrosi subter pineta Galaesi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus*. Non quasi Maronem narret haec in agro Tarentino cecinisse; verum paullo argutius respectu ad Ge. IV, 126 habito, ubi illorum locorum amoenitatem praedicat Maro.

MELIBOEUS. CORYDON. THYRSIS.

M. Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,

1 *sub antiqua* Schol. Horat. Epod. 2. *considerat* Mentel. a m. pr. et Regius, exquisitiore forma; sed tuentur h. l. Grammatici antiqui vulgatam. (Summi inter Batavos Critici, Nic. Heinsius, Io. Fr. Gronov., Broukhus., Burmann. uterque, aliique — vid. inprimis, quos laudat Drakenb. ad Silium V, 3. et Arntzen. ad Plin. Paneg. c. 16. — certatim veteribus scriptoribus verbum *sidere*, maxime autem ex eo composita, pro verbo *sedere* restituunt; et quoties fere Perfectum *sedi* legitur, aliam quandam formam, *sidi*, non solum commendant, sed etiam in texta recipiunt. Ut pauca de multis afferam: Heinsius Ovid. Ep. XVII, 190. *residit*, et Broukhus. Propert. III, 7, 37. *sidisse* inferunt, quum omnes, nisi fallor, codices *resedit* et *sedisse* tueantur. Vossius de Analog. l. III. c. 26., quo comprobet illam Perfecti formam *sidi*, unum affert locum Columell. XII, 24.; sed ibi optimos libros *sederit* praebere, Schneiderus testatur. Prudenter etiam Drakenb. ad Liv. II, 29, 6. illam Perfecti formam a Livio arcendam iudicat. Et quod apud Tacit. Annal. I, 30. *considerant* in edit. Gronov. legitur, Lipsius,

1. *arguta ilice*, levi cum susurro ac murmure, seu sibilo venti, agitata. Sic Graecis arbor ᾄδει, συρίζεται, μελίζεται, ψιθυρίζει. Expressum vero hoc initium carminis ex Theocr. Idyll. VI, 1 sq. et VIII, 1 sqq. Ipsa Meliboei narratio habet summam et ἀφέλειαν et suavitatem. *Ilicem* in agro Mantuano non nasci,

Conpulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum,
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas,
Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et respondere parati.

2. UNUM; 3. CAPELLAS;

Ryckius, Ernesti, Oberlinus ne commemorant quidem. Audiendi sunt in tali re Grammatici; qui quidem tantum abest ut eiusmodi formam proponant, ut Priscianus l. X, 4, 23. neget se invenisse Perfectum verbi *sidere*. At eodem libro, inquit Broukhus., idem haec habet: „*Sido* praeterea *sidi* facit.“ Vix credas oculis! leguntur haec non ita longo post illa intervallo, §. 29. Ergo tam brevis fuit memoriae Priscianus, ut illa, quae modo scripserat, oblitus plane his contraria tradiderit? Levius est in his verbis vitium, quod *praeterea* editur, quum dubitari vix possit, quin *Praeteritum* scripserit Priscianus. At illud primum iure mireris, quum cetera, quae ibi afferuntur, omnia exemplis a Prisciano illustrentur, nihil hic adiici, quo comprobetur illud *sidi*. Quid, quod ita ille pergit: „Cuius — *sido* — Praeteritum in usu non est, — — debuit enim *sisi* esse; sed utimur Praeterito *sedeo* verbi, id est *sedi*, pro supradicti quoque verbi — *sido* — Praeterito.“ Apparet igitur, pro *sidi* scribendum esse *sedi*; vid. V. L. ad Aen. III, 565. Atque ut hoc addam: qui potuit Priscianus illud *sisi* comminisci, si *sidi* exstare noverat? Itaque omnis res eo redit, ut verba *sedere* et *sidere* saepissime confundi in codd. dicamus; — ita apud Quintil. Inst. Or. II, 1. quum *subsideat* ipsa flagitet sententia, codices tamen plerique *subsidat* exhibent — et, quum *e* atque *i* infinitis locis inter se permutentur, non esse mirandum, si pro *sedisse* interdum *sidisse* et similia inveniamus. *Considerat* pro *consederat* etiam Medic. Aen. X, 780. *Wr.*) 2 *Conpulerat* Rottend. (et duo Mss. Cortii, quem vid. ad Lucan. I, 115. *Wr.*) *gregem* alter Rottend. cum Pierii ant. cod. (— 3. *ovis* Medic. *Wr.*) 5 *certare pares* Leid. *et respondere periti* coni. Io. Schrader., ut in Theocr. ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν. Scilicet et hoc bene scriptum esset; sed poeta maluit alterum. (melius *parati*, quod promtam

ut nec pinum, nec iuniperum v. 24, notat Castelvetrius. Sed Rayi et Matthioli auctoritate eum refellit Martinus. Saltem poetae patrius ager notior esse debuit, quam ut in hoc peccaret. Male autem hic *Daphnis* confunditur cum altero illo, mythico, Ecl. V. 4. *florentes aetatibus*, ut poeta dixit, ambo florente aetate. 5. *Et cantare pares*, h. pares cantando, et uterque amoebaeo carmine praestans: hoc expressit *paratus* ad *respondendum*, quod in eo genere difficillimum est. Nemes. Ecl. II,

Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,

facultatem exprimit. Wunderl. ad vs. 69. haec scribit: „Ceterum cum Thyrsis victus pronuntietur, vides, cur supra v. 5. *ambo*, Corydon et Thyrsis, *respondere parati* dicantur, non *respondere periti*.“ *Wr.*) 6 *Huc mihi* revocavit Burm., ut in Medic. et aliis antiquis libris, it. Goth. sec. a m. pr. *Hic mihi* erat in Ald. pr. et hinc descriptis, *Huc* a Naugerio receptum; quod iterum eiectum in Pulmannianis et aliis hinc per Belgium ductis. Interpretatur tamen *Hic* Servius. *teneros* Voss. *myrtus* Gud. (*myrtus* plur. num. editur Ge. II, 64.; sic ibi et Medic. et Lips. Obl., et fortasse etiam ceteri; sed Ge. IV, 124. *myrtos* in omnibus. Itaque nolim temere pro certo aliquid affirmare. *Wr.*) conf. Not. Cum *frigus*, quod myrtos exurat, per aestivum tempus parum bene memoratum videretur: Vossius deleto *a* explicabat: *defendo myrtos frigore* h. umbra, ne aestu exurantur. Burm. coni. *Hic ego dum teneros defendo a frigore fetus*, ut haedos intelligat, quos in aprico loco posuerit. Ita vero eadem difficultas manet, unde tantum frigus per aestivum calorem veniat. Nec aliter se res habet, si cum alio viro docto *matres* substituas. Io. Schraderus inter alia tentabat: *defendo a sidere*, h. sole. Nunc vid. Not.

16 *ambo aevo cantuque pares*. Similes adeo ii, qui nunc Italis *Improvisatori* dicuntur. Quod vero *Arcades* ambo sunt, id per se otiosum non esset, cum is populus musica maxime delectaretur; ipsa etiam legum disciplina, ad molliendos hominum nullis urbibus habitantium mores, ea arte erudiebantur pueri; erant itaque inter eos plures, qui in ea excellerent. Est tamen altera ex parte, quod parum convenire videtur, cum in agro Mantuano v. 12. 13 illi greges pascere dicantur. Alterutrum igitur ne memoraret, poeta cavere debebat. (Potius ita existimandum: latere nos, quae fuerit eius rei ratio. Arcades servi post deletam Corinthum in Italiam venisse videntur Vossio; nihil autem impedit, quin ab illis hos pastores ortos putemus. *Wr.*)

6. *defendo a frigore*, vindico, tegendo eas stramine, sarmentis etc., ne frigore urantur. Sed hic ea difficultas iam antiquis (v. Serv.) animadversa oritur, quod aestivo tempore tota huius Eclogae res agi videatur, in quo, inprimis clementi Italiae caelo, a frigore nullus metus esse potest. Descenderunt adeo viri docti ad emendationem: vid. Var. Lect. Enimvero agi hic *de verno tempore*, ut statuamus, et *umbra quercus* et *arundinis tenerae* mentio, et *apum susurrus* permittit, *depulsi* vero a lacte *agni* et *distentae lacte capellae* etiam iubent; exitu enim auctumnali oves

Vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnim
Adspicio; ille ubi me contra videt: Ocius, inquit,
Huc ades, o Meliboee; caper tibi salvus, et haedi;
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra;
Huc ipsi potum venient per prata iuvenci;

7. Daphnin

7 *at ego* Leid. *atque Daphnin* alter. *Daphnim* multi Heins. v. ad II, 26. 8 *ipse* Zulich. *ubi contra* Leid. 9 *ut haedi* coni. Burm., qui in h. l. argutatur. 10 *potest* fragm. Moreti. *velis* Leid. 11 *veniunt* Leid., quod placet. (Displicet Vossio. Ceterum quare *iuvenci* scribere maluerit poeta, non *iuvencae*, disces ab Huschk. Tib. III, 4, 67. *Wr.*)

in his Italiae locis parere appa-ret. Adderem versus 46. 47, sed vid. ad 53. Ineunte autem vere non raro uri arbores nocturno frigore videmus, et *myrtos* frigoris impatientes esse docet Martinus; et regio ista ultra Padum frigidior. conf. Serv. ad v. 47. (Recte autem addit Spohnius, ab iis, quae sint poetae propria in hoc carmine, probe distinguendas esse fictas rerum imagines, quales in amoebaeis carminibus saepe interponantur. Ceterum structuram verborum *dum defendo — deerraverat* Wunderlich. illustrat ex Liv. XXIII, 11.: „*dum haec geruntur — venerat Mago.*" Adde Aen. VI, 171—174.: „forte cava dum personat aequora concha, — — Inter saxa virum spumosa immerserat unda." Vid. omnino de hoc usu coniunctionis *dum* Heindorf. ad Horat. Sat. I, 5, 72. et V. L. ad Ge. IV, 559. *Wr.*) 7. *Vir gregis ipse caper:* habet a Theocrit. VIII, 49; *ipse caper* deerraverat, adeoque et haedi totusque grex; hinc versu 9 *caper tibi salvus et haedi.* (vid. Q. V. XVIII, 2, b. *Wr.*) Animadverterat eos et in tutum locum compulerat Daphnis v. 9. Sed idem Meliboeus armenta pascebat; quibus adiunctum capellarum et ovium gregem habebat. conf. v. 11 et 15. (Iuvencos dici Daphnidis, non Meliboei, ait Vossius; addit caussam Spohnius, quod singuli pastores unius generis gregem pascere solerent. Sed Ecl. III, 3. 6. 29., quem locum ipse Spohnius, mutata videlicet sententia, margini adscripsit, idem pastor et

Hic viridis tenera praetexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, neque Phyllida, habebam,
Depulsos a lacte domi quae clauderet agnos;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo

14. NEC PH.

12 *pertexit* Voss. prior. *protexit* Zulich. et Leid. sec. *virides etiam protexit* Franc. *viridis ripas* iungere nemo dubitabit. (Vossius iungit *viridis Mincius. Wr.*) 13 *atque* Longob. sec. Moreti et Zulich. *hic que* quart. Moreti. Pierius memorat a viris nonnullis doctis recitari: *eque cava.* 14 *neque Ph.* fragm. Moreti. (et hoc revocavi. vid. Q. V. XXXII, 1. et 5. *Wr.*) 15 *quae clauderet haedos* Medic. Sic conveniret cum v. 7 et 9; sed in marg. *agnos. pasceret agnos* fragm. Moreti. (— 17. Auson. Mosella vs. 206.: „*sua seria ludo Posthabet.*“ *Wr.*) 18 *A. ergo c.* Rottend. sec.

ovium agnorumque et boum gregi praeest. Et ipse orationis color Meliboei iuvencos h. l. intelligi iubet. Ceterum docet Vossius, capras, postquam Novembri concepissent, Martio mense parere solere; tribus post mensibus a lacte depelli; sed quae his conciperent, Ge. II, 150., auctumnali etiam tempore gignere, Ecl. I, 14.: et eiusmodi haedos h. l. et Ecl. III, 34. commemorari. — De vi particulae *atque* vid. Q. V. XXXV, 22. *Wr.*) 12. Mincius enim non longe a Mantua lacum efficit et palustres ripas habet. cf. Ecl. I, 49. 52 et Notas. Ge. III, 13—15. Ea facie ille a nostris quoque hominibus describitur. Cf. Aen. X, 205. *sacra quercus.* Ge. II, 16 *habitae Graiis oracula quercus.* (Iovi Dodonaeo sacra.) Ornamenta sunt petita ex Theocriti I, 106. 107. conf. Ecl. I, 54 sqq. Mox *certamen* pro certantibus.

15. *Depulsos a lacte agnos*, h. a matribus. v. Ecl. I, 22. III, 82, atque adeo infirmos et curae diligentioris egentes. (Agni nascebantur Novembri aut Dec. mense, Ecl. II, 21., et quatuor mensibus post depellebantur. *Voss.* — 16. *certamen*, *Cory-*

Coepere: alternos Musae meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

19 *alternis Musae cecinisse volebant* nusquam legitur: quod magis expeditum esset. *alternos M. m. volebam* Medic. (sed apud Foggin. *volebant* exaratum; et ita scriptum videtur Freytagio, qui codicem oculis usurpavit. *Wr.*) cum Menag. et pro var. lect. in pr. Moret., uti Serv. alios legere ait, ut sit sensus: *Optabam*, *o Musae*, *meminisse alternos*, *h. omnia*, *quae dixerunt*, *tenere*, *nam* et in fine dicturus est: *Haec memini.* In vulgari lectione, quam tamen Messius Arusianus et Nonius Marcellus agnoscunt, ieiuna est sententia, quocunque te vertas; sive ut ad duo pastores referatur, ut in Nota feci, sive ut ad Meliboeum, ut vulgo accipitur; ut sit: *Musae volebant me meminisse alternos*; h. iubebant. Musae iubent canere, non vero meminisse ea, quae ab aliis canebantur; etsi nemo dubitet, carmina audita pastorem memoriae mandare potuisse, ut Ecl. IX, 38. 45. 53. Equidem totum versum insititium esse arbitror; supplere vetus poetaster voluit id, quod provide Maro omiserat, cum scripsisset: *Alternis igitur contendere versibus ambo*; *Hos Corydon*, *illos referebat in ordine Thyrsis.* (Ut infinitivus habeat, ex quo pendeat, verbum, quale est *coepere*, h. l. necessarium est; itaque versus 19. abesse nequit. *Wch.* — Videtur tamen Heynius *contendere* absolute dictum accepisse, ut esset, qui dicitur, infinitivus historicus. Sed qui Virgilii morem callet, omisso hoc versu desiderari aliquid sentiet. Plenius quiddam os huius poetae sonat. *Wr.*) 20 *Haec Corydon* Franc.

don c. Th. in minore edit. Heynius cum his comparat Aen. V, 339.: *tertia palma Diores. Wr.*) 19. *alternos Musae meminisse volebant.* Si haec vera lectio est, in hunc modum exponenda forte sit: Musae, *quae amant alterna*, Ecl. III, 59, hanc legem carminis dicebant, ut alternos versus meminissent, seu recitarent; h. e. ut versibus alternis canerent. vid. Var. Lect. (Vossius: „*Volebam* antique pro *vellem.*“ Cur antiquum dixerit, nescio; huius Indicativi haec est ratio, ut indicet id, quod ita esse potuit, sed non fuit. At certe bene multa Meliboeus memoria tenuit; et cupientis est *velim*, *vellem*, non volebam. Spohnius haec habet: „Musae volebant me illorum versuum memorem esse; ideoque eos referre possum, uti illi referebant in ordine, i. e. sese excipientes.“ Sed vis, quae inest in repetito voc. *alternos*, non videtur hoc admittere. Ego Heynii explicationem praefero, ab ipso Virgilio Ecl. III, 59. commendatam; quod autem poetae, quae canerent, doceri a Musis se perhibebant, canentes meminisse

C. Nymphae, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi
Versibus ille facit; aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

22 *concedunt* Menag. alt. *proxima Phoebo* alter Rottend. et Leid. male. 24 *His a* Ven. *pendebat* Voss. pr. *quercu* Zulich. a m. pr. pro *pinu. pino* Gud. pro div. lect., ut Ecl. VIII, 22.

ea, quae quasi didicerint, dici possunt. Wunderl. *meminisse* Graeco more dictum putat, ut sit *aggredi*, *tractare*, uti saepe *μεμνῆσθαι;* et erunt fortasse, qui hoc sequi malint. *Wr.*)

21. Quae sequuntur, parva sunt carmina quaternorum versuum (*Quatrains* dixeris), sui ac diversi singula argumenti. *Libethrus* fons est cum antro in Helicone. v. Strabo IX, p. 629 A. *τὸ τῶν Λειβηθρίδων νυμφῶν ἄντρον*, alius, isque antiquior, in Pieria; qua de re disputatum in Commentat. de Musarum religione p. 44 (in Commentat. Soc. Gott. Tom. VIII). conf. Martin. et Cerda. Videri possunt Musae h. l. inter Nymphas referri: ut vulgo statuunt. (vid. Voss. h. l. *Wr.*) Possunt tamen deae loci, Nymphae, non minus a pastore h. l. invocari, quam Arethusa Ecl. X, pr. (Scilicet hoc utique tenendum, quod Hermannus in Dissert. *de Musis fluvialibus Epicharmi et Eumeli* p. 6. docet: Musas quidem nymphas esse, sed non omnes nymphas Musas; et nymphas fontium, Ecl. X. init., ut quae mentes divino afflatu impleant, nonnunquam Musarum loco a poetis invocari. *Wr.*) 22. *Codrus* nomen pastoris, quem iam supra memoravit cantu certantem Ecl. V, 11. (Scholia a Maio edita: „Codrum plerique Vergilium accipiunt, alii Cornificium, nonnulli Helvium." Valgium Codri poetae mentionem in suis carminibus fecisse, tradunt eadem Scholia et Servius. *Wr.*) 23. *aut, si non possumus omnes:* versus facere proximos (ita exp. *τὸ proxima*, neutrum absolute positum) (ut supra: *Triste lupus stabulis*, et: *Dulce satis humor.* Ceterum vid. Doering. ad Catull. L, 6. *Wr.*) eius versibus; pro, si eum aequare carmine non licet. *proximus* h. l. dignitate et praestantia. conf. ad Tibull. III, 5, 3. *sacra* (Pani) ut

T. Pastores, edera nascentem ornate poetam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro;
Aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Saetosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Micon vivacis cornua cervi.

25. EDERA CRESCENTEM

25 *nascentem* Medic. a m. pr. cum nonnullis aliis ap. Pier., Heins. et Burm., forte ex interpretatione alterius, quod minus obvium. (*Nascentem* est prior Medicei lectio; quod quanti sit momenti, in Praefatione expositum videbis; sic etiam praestantissimae Servii Editiones cum Serv. Dresd. Et rectius *crescentem* ex interpretatione ortum existimabis. Tum *nascentem* et optime respondet vati futuro vs. 28., et maius hoc est, quod vel nascens poeta tantam Codri invidiam in se convertere potuerit. *Wr.*) 26 *Codri* Moret. sec. et Gud. a m. sec. 27 *placidum* Longob. Pier. et Goth. pr. 28 *ne puero noceant mala signa* Glossator Barthii Adv. 37, 5. *futuro* in Voss. altero ab eadem manu superscriptum *susurro*. 29 *Saetosi* scripturam Burm. e libris emendavit. *Setosi* vulgo. (Fuisse, qui *capri* legerent, ex Servio discitur. Quod ex eo ortum esse, quod librarii, vel grammatici, metro metuentes, *hocc* requiri putaverint, probat Vossius. *Wr.*) 30 *Micon* reposui: vid. sup. ad III, 10. Vulgo *Mycon*. *Myco* alter Menag. (sed vid. V. L. ad Aen. VIII, 506. *Wr.*) *parvos* (a m. pr.) *Et raros Amycon* Medic. (*par-*

v. 13. Ovid. Met. X, 103. 104. (Qui ab aliqua arte discedebant, eius instrumenta Diis suspendebant sacrabantque. *Cerda.* vid. quos ille laudat. *Wr.*)

25. *nascentem poetam.* De se loqui Thyrsin puta. Obtrectat scilicet laudibus Codri. 27. *ultra placitum*, si plus, quam ipsi placet, h. videtur, laudamur ab eo; si Codrus nos immodice et praeter veritatem laudat. Est autem fascini genus notum, ut immodica laude efferantur ea, quibus quis invideat. v. Cerda. De *baccare* vid. ad Ecl. IV, 19. (— 28. *Vates* idem, quod supra *poeta*. Si maius quiddam et sanctius significare voluisset Virgilius h. l., ut Vossius statuit et Wunderl., mutato verborum ordine scribendum ei fuisset: *ne noceat vati m. l. f. Wr.*)

30. Mirantur, quod de alieno pastore agat Corydon, non de se. Verum sunt haec, ut diximus, parva carmina promiscue cumulata. Nunc id, quod se-

Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota

vos est prior lectio Medicei; *u* suprascripta recentioris est formae. Praeterea notat Fogginius, prius in Medic. scriptum fuisse *Amicon*. *Wr.*) 31 *leni* duo, ut solent.

quitur, est epigrammatis genus seu votum a pastore Micone Dianae factum, cui similia sunt in Anthologia graeca. Supplendum vero „Micon tibi dicat, quod, te propitia, feliciter venatus fuerit.“ (Epigrammatum est, plura etiam omitti. vid. Arrian. I, 16. *Wch.*) At obscurum est quod sequitur: *si proprium hoc* ac perpetuum *fuerit*, quoniam, poetae incuria, non certam habet interpretationem ex ipsis verbis aut ex re, quid illud sit, quod per *hoc* designetur. Dicitur aliquid esse *proprium*, h. e. perpetuum, usu et fructu certum ac tutum, firmum et stabile. (Cornel. Nep. Thrasyb. c. 4.: „parva munera d i u t i n a; locupletia n o n p r o p r i a esse consueverunt.“ *Wr.*) De hoc nemo dubitet. Sed quaeritur, quid *hoc* sit. Cum dedicentur spolia ferae ex venatu, videtur elici posse e Miconis persona: si tam felici venatu perpetuo uti contigerit etc.; hoc sequuntur Serv., Cerda et Burm. (Recte; bene etiam Wunderl.: „Nec rara sunt loca, in quibus pronomina ad rem referuntur, quam in prioribus magis significavit, quam elocutus est scriptor.“ Vid. not. ad Viger. pag. 178. extr. *Wr.*) Hoc sensu Aen. VI, 872 *propria haec si dona fuissent*. Ut reddas cum aliis: „si quidem habitus iste tibi proprius est,“ fieri vix recte potest; nam et friget hoc, et deberet ita esse *est*, non *fuerit*. Alii apud Servium *proprium hoc* ad gregem, quem pascebat (ita responderet vs. 36 *si fetura gregem suppleverit*), alii ad id, quod v. 21 sq. petierat, ut carmen sibi, quale Codro, contingeret, referunt. Volunt scilicet haec ex Corydonis persona dicta esse, ut comparationem instituere dicatur Corydon: Micon tibi haec capita cervi et apri dicavit, o Diana; at ego statuam marmoream, quod maius est, tibi ponam, si proprius ac perpetuus grex hic fuerit. Enimvero sic impedita huius versus manet ratio; et adversatur hoc, quod mox alterum epigramma, etiam ex alterius pastoris persona subiicitur. De *protomis* ferarum Dianae consecratis et ex arbore suspensis nota res, et notus locus Spanhemii ad Callimach. in Dian. cf. Aen. IX, 407. 408 Dona — *si qua ipse meis*

Puniceo stabis suras evincta cothurno.
T. Sinum lactis, et haec te liba, Priape, quot annis
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,

32 *suras stabis evincta* Goth. pr. 33 *haec tibi liba* multi apud Heins. et Burm. cum Goth. pr., quod magis vulgare esset. (At aliud est: *tibi sat est*, aliud *sat est te exspectare*; illud ex Priapi, hoc ex loquentis persona dictum; idque solum huic loco convenit. *Wr.*) 35 *et tu* Rottend. *ac tu* Menag.

venatibus auxi Suspendive tholo aut sacra ad fastigia fixi. Sunt quoque huius generis epigrammata: ut Analect. Tom. II, pag. 295. 32. Antiquo more in statuis etiam marmoreis vestitus coloribus pingi solitus; ita h. l. pedum indumentum. In Epigr. in Aeneidem: *Marmoreusque tibi, dea, versicoloribus alis In morem picta stabit Amor pharetra. Cothurno*, quod calceamentum venatorium est, Diana fere conspicua in signis et gemmis. *evincta* potest esse, a pede ad suras usque; nisi est simpliciter vincta: ut Aen. I, 337 *Purpureoque alte suras vincire cothurno.* Livius Andronicus in Inone apud Terentian. Maur. de Metris: *Iam nunc purpureo suras include cothurno* (forte ad Inonem nutrix, ut Dianam illa imitetur). *stabis* vox sollennis: tibi statua ponetur: expressit locum hunc Statius II Theb. 725 sqq. (*tota*, non herma tantum. *Voss.*)

33 – 36. Etiam hoc, ut dixi, epigramma est, Priapi signo affixum, ut innumera alia; idque votum ei factum. Signum eius est ex marmore (sane a pastore ligneum expectabas), ad quod sacra quotannis fiunt pastoritia: ponet ex voto auream statuam, (nimis ambitiose pro pauperis pastoris persona!) si deus propitius fuerit. (Sed magna loqui et κομπάζειν Thyrsim, ac, Micone magna Dianae pollicito, maiora et in ridiculum aucta Priapo promittere Virgilius facit de industria, ut vidit acute Vossius; vid. etiam Q. V. XX, 3. Ceterum Asper in Scholiis a Maio editis: „Sinum est vas vinarium, ut Cicero significat, non, ut quidam, lactarium. —— Sinum ergo vas patulum... e sinus vocitatum.“ an *proprie sinus v.*? Sic *sinus* apud Attam in iisd. Scholiis laudatum. *Wr.*) 34. Idem color in Tib. I, 1, 19 sq. Sat est tibi haec a me quotannis

Si fetura gregem suppleverit, aureus esto.
C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cycnis, edera formosior alba,
Quum primum pasti repetent praesepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardoniis videar tibi amarior herbis,

38. ALBA; 41. SARDOIS

36 *greges* Goth. sec. 37 *Nunc Galathea thimo — mihi* Parrhas., aperta aberratione. *Nerine*: ex Νηρεΐνη, a Νηρεΐς. Alias est Νηρηΐνη, a Νηρηΐς. 38 *cigno* alter Rottend. (*Cygnus* Ecl. VIII, 55. Aen. I, 393. XII, 250. literam *g* in Medic. habet; quae est deterior scriptura, orta ex molliore pronunciatione, qua usos esse constat Romanos in iunctis his literis *cn*. *Wr*.) 39 *repetunt* multi ap. Heins. quod et ipsum defendas. *praesagia* fragm. Moreti, vitiose. 40 *tibi* Ven. 41 *Sardois* ex Gr. Σαρδῷος. vid. Intt. ad Sammonic. de Medic. pag. 431, sicque editum statim in Ald. sec. Sed Medic. cum aliis Heins. Longob. et Medic. Pierii, et Goth. sec. *Sardoniis*, ut et ipsi Gr. Σαρδόνιος. Σαρδόνιον κατὰ κῦμα Theocrit. XVI, 86, nec aliter expressum in edd. antiquis et Ald. pr. *Sardonis* Gud. bini Leid. et Ven. *Sardiniis* Pierii duo. vid. Heins. (*Sardoniis* uterque Lips. *Sardois* qua auctoritate nitatur, si a codd. Hafnienss. discesseris, vix dicas; nec

offerri. 35. *pro tempore*, ut tempus et res ferebat, ἐκ τῶν παρόντων, ἐνόντων, ὑπαρχόντων. 36. h. si bona ovium fetura fuerit.

37. *Nerine Galatea*. Nerei et Doridis filia fuit, Nympha illa marina a Polyphemo adamata, quam tamen hic Corydon, Nympham pastor, tamquam suam amicam, ut vesperi ad se veniat, appellat. Scilicet poeta tantum in hoc elaboravit, ut Theocriteum carmen exprimeret Idyll. XI, 19 sq., uti etiam fecit Ecl. IX, 39 sq. Sic sup. v. 26 *Arcades* pastor memorat, qui inter Mantuanos vivebat. (Sed vid. not. ad vs. 5. *Wr*.) Quamquam hoc ipso minor carminis suavitas esse debet, quod in vera vita istae fabulae minus iucundae sunt. De *Hybla* cf. Ecl. I, 55. *edera alba*, vid. ad Ecl. III, 39.

41. Thyrsis suam et ipse amicam invitat, ut vesperi ad se veniat; desideriique sui impatientiam declarat. Per *Sardonias herbas*, batrachii s. ranunculi, *Hahnenfuss*, genus intelligunt, cuius magnus in Sardinia erat proventus; vis eius caustica, ut, si cruda folia cuti imponantur,

Horridior rusco, proiecta vilior alga:
Si mihi non haec lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci.
C. Muscosi fontes, et somno mollior herba,

Pierius, nec Heinsius indicant libros, in quibus hoc legatur; neque pro certo affirmari potest, id in ullo codice ab iis inventum esse. Servii quoque praestantissimae Editt. et Serv. Dresd. praescriptum habent *Sardoniis.* Ac videtur *Sardois* aut alteri lectioni *Sardonis*, scriptura tantum a *Sardoniis* differenti, — nam pro duplici *ii* simplex solebat a veteribus pingi — aut, quod probabilius, Servio deberi, a Sallustio commemorari herbam Sardoam adnotanti; vid. Q. V. XVI, 1. Quodsi exquisitiora sectaris, poterit hoc, quod Sallustius posuit, vulgarius videri, exquisitius *Sardoniis*, quod revocandum putavi. *Wr.*) *videor* alter Menag. et ed. P. Dan. *videat* fragm. Moreti. *tibi ritherior* alt. Menag. a m. pr., aberratione calami ex seq. *herbis.* 42 *rusto* Giph. ind. Lucret. ex mss., ut Ge. II, 413. *visco* Parrhas. 43 *totoque* Voss. *est* deest Parrhas. *anno st* Medic. a m. pr. (*annost* in Medic. suprascripta *e. Wr.*) 45 *mollior alba* Parrhas., forte pro *alga*, quod repetitum ex v. 42. Burm.

pustulas, ut ignis, faciat, Plin. XXV, 13; succus autem potus insanire facit, et inter alias membrorum contractiones eos oris spasmos efficit, ut ridere videantur. v. Martin. ad h. l.; hinc de risu Sardonio res notissima. cf. Tzetz. ad Hesiod. p. 26 ed. Heins., quem male in ipsum Homerum intulerunt Od. *υ*, 302. *amarior*, nam *δριμύτατον* appellat Dioscorides; et hinc amaror *mellis Sardoi.* 42. *Ruscus* virgultum breve, acutis foliis et pungentibus. *Serv.* conf. Martin. Iterum memoratur Ge. II, 413; nostris *Mausdorn* esse dicitur. *alga*, herba marina vario genere, quae tempestate in littus eiici solet. vid. ibid., conf. Cerda. 43. Quanta venustas in illo Theocr. XII, 2 *οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἤματι γηράσκουσι.* 44. *si quis pudor*, increpat boves, quasi dicat, pudeat vos pastos tam tarde domum procedere, et me ab amicae amplexu distinere.

45. Felicior fuit poeta in hoc et altero tetrasticho: (cur felicior? vid. quae notavi ad vs. 33. *Wr.*) alter frigus et umbram per aestivum tempus laudat, alter focum hiberno tempore. *somno mollior herba*, ex Theocrit. expressum Idyll. V, 50 *εἴρια ὕπνω μαλακώτερα. τάπητες ὕπνω μαλακώτεροι* XV, 125. cf. Valck. p. 405. 406. *mollis somnus* sollenni epith. Ge. II, 470, non minus ac *mollis herba;* hinc comparatio ducta. Ceterum v. 45—60 cum Theocrito certavit Idyll.

Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite; iam venit aestas
Torrida, iam laeto turgent in palmite gemmae

46 *Et quae nos rura* fragm. Moret. *nos* etiam coniiciebat Io. Schrader. *Et quae rara tegit viridis vos* Goth. sec. 48 *lento* Medic. a m. sec. (*leto* cod. uterq. Lips. et haud dubie multi alii libri; quod quum et *laeto*, et *lento* legi per se posset, fortasse, si hoc curassent priores Critici, non tantus reliquorum codd. consensus protegeret lectionem *laeto*. Ac satis crebro *lentus* et *laetus* a librariis permutari, multis locis docuerunt V. V. D. D. *Laetae* dicuntur arbores, quum frondent; vid. Huschk. ad Tibull. II, 3, 3. at palmes gemmas agens nullisdum frondibus vestitus est; quare ab h. l. alienum videtur hoc epitheton. Egregie contra Ge. II, 363.: „dum prima novis adolescit frondibus aetas, — — et dum se laetus ad auras Palmes agit." Quod autem legitur Ge. II, 262.: „ante — quam laetum infodias vitis genus;" et sensu paululum differt, et aliud est *laetum vitis genus*, aliud *laeta vitis*; nam quod universo generi tribuitur, non semper singulis tribuere licet; vix autem puto, Virgilio hoc placiturum fuisse: *quam laetam infodias vitem*. Denique ne illud quidem plane praetereundum, quod epitheton *laetus* non satis convenit pastori, aestivo, qui instabat et per gemmas palmitum instare significabatur, solis fervore minime laetanti. Itaque *lento* restituendum videri poterit. *Wr.*)

VIII, 33 sqq. 46. *arbutus*, vid. ad Ecl. III, 82. *rara* vero *umbra*, aut ut ad naturam arboris humilis nec admodum patentis respiciatur, (hoc verum videtur; nisi forte arbutos per intervalla positas, raras igitur ipsas, fuisse existimes. *Wr.*) aut pro anni tempore, verno, necdum adulto; (ita Voss.; sed quomodo hoc tempus cum solstitio conciliari possit, non video. *Wr.*) aut, quod praestat, ut *rara* non urgendum sit, epitheton ornatus caussa appositum, ex ipsius umbrae, intervallis distinctae per frondes, natura; ut Ecl. V, 7. (sed racemorum ibi memoratorum paucitas non potest cum foliorum copia recte comparari. *Wr.*) Dictum vero pro: *et o arbute*, *quae tegis eos* etc. h. et o arbuti, quae *tegitis* fontes cum herba. (vid. Vechner. Hellenolex. p. 240. *Sp.*) 47. *Solstitium pecori defendite*, h. calorem ac vim solis in solstitio constituti, s. simpliciter, aestivi, a pecore prohibete. Horat. Od. I, 17, 3 *Faunus igneam defendit aestatem capellis* etc. Cic. Cat. mai. 53 *uva vestita pampinis nec modico tepore caret*, *et nimios solis defendit ardores.* Sic ἀρκεῖν, ἐπαρκεῖν, ἀμύνειν, ἀλέξειν, ἀλάλκειν. Mox v. 48 *turgere*,

T. Hic focus, et taedae pingues, hic plurimus ignis
Semper, et adsidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant et iuniperi, et castaneae hirsutae;

49 *et plurimus* Menag. pr. (De positu adverbii *semper* vid. Huschk. ad Tibull. III, 1, 2. *Wr.*) 51 *Hinc tantum* Servii tempore nonnullos legisse colligas e scholio ad v. 49. 53 Hunc versum sequenti subiicit Moreti quart. At doctus Britannus, qui mox Corydonis amicam Phyllidem laudari meminerat v. 63, ne nunc ipsi amica eripiatur a Thyrside v. 59, versuum ordinem mutabat, et post v. 52 subiiciebat tetrastichon 57—60 et Corydoni asserebat; alterum vero: *Stant et iuniperi*, Thyrsidi. Ita vero Thyrsin tanto manifestius inconstantiae reum facit, qui intra paucos versus Alexidis et Lycidae amorem profitetur. Scilicet fugiebat virum doctum, quod supra monuimus, non ex sua persona pastores haec canere, sed esse parva carmina in medium allata. (Si quid mutatum velis, concinnior existeret ordo, si tetrasticha 53—56. et 65—68., tum 57—60. et 61—64. sibi responderent. Quod cur statuam, facile intelligitur. Verum ne continuo transponenda iudicemus, vetat reliqua oppositorum ratio. *Wr.*)

ὀργᾷν. Ornamenta huius versus avide arrepta sunt ab aliis poetis, Ovidio et al.

49. *taedae*, ligna, e picea, seu pinu. Versus ex Theocr. XI, 51. 50. *postes fuligine nigri*, utpote in paupere tugurio sine καπνοδόκῃ. 51. Ex Theocrit. Id. IX, 12. 13 et 19. 20. 21. 52. *numerum lupus*, ut numerato pecori parcat. (numerus eum non deterret. *Wch.*) Ita nec curat ripas torrens, quibus coerceri debebat; nec ad focum curat frigus pastor.

53—56. Corydon hoc eloqui vult: esse quidem eius loci ac montis iucundissimam naturam, cum sit arboribus consitus iisque frugum plenis; at Alexidis absentia omnem istam rerum suavitatem obscurari. *Stant* simpl. est sunt. (*Stant* amplius quid significat h. l., quam *sunt*; nam ex verbis vs. 55. „*omnia nunc rident*" apparet, anni tempus indicare voluisse Corydonem. Hinc *stant iuniperi et castaneae* valet: fructibus, baccis et echinis horrent. Sic *stare* saepe de re horrida aut rigida: Aen. II, 333.: „stat ferri acies mucrone corusco." VI, 652.: „Stant terra defixae hastae." Ge. III, 368.: „Stant circumfusa pruinis Corpora magna boum." sic etiam aliquoties: „steterunt comae." *Wr.*) Expressa sunt

Strata iacent passim sua quaque sub arbore poma;
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.
T. Aret ager; vitio moriens sitit aeris herba;
Liber pampineas invidit collibus umbras:

54 Quod iam antea Heinsii et Gronovii ad Liv. III, 22 aliorumque (Bentlei. ad Manil. II, 253. *Iahn.*) emendatione reponendum esse visum est: *sua quaque sub a.*, nunc recepimus. Ita enim sermonis ratio postulat, ut aut sit: *iacent poma sub* (*sua*) *quaeque arbore*, quod h. l. metrum non admittit, aut: *sub sua quaque arbore poma sua*, h. nativa eius arboris, ut Georg. II, 82. Contra adversante sermonis genio legebatur: *sua quaeque poma iacent sub arbore.* (Servandam censet codicum lectionem Spohnius, ita tamen, ut *sua* neutro genere dictum sit; vellem, quod in tali re necessarium, exemplis eam confirmasset. Voss. et Wunderl. *sua* ablativum esse volunt, sed *μονοσυλλάβως* pronunciandum. Sic Ennius saepe *suo*, *suos*, *suas*, *suis*, etiam *suum* pro *eum*, monosyllaba facit; vid. Hessel. pag. 32. et 297. Quid, quod apud ipsum Virgilium *mis* invenit Quintil. Inst. Or. VIII, 3, 25., quod ex *meis* contractum videri potest; sed vid. ibi Burm. At vereor, ne talia poetis aevi Augustei horridiora visa sint, ut religiosum sit, nitorem eorum his antiquitatis sordibus obfuscare. Mireris autem, quum ultro se offerret, quod res et usus postulabat, cur Virgilius sic praeter necessitatem ad obsoleta et dudum explosa redire maluerit. Ac valde est veri simile, *quaeque* deberi praegresso *sua*; et quam vim praegressorum nominum genus, numerus, casus, ad immutanda proxima habuerit, expositum est in Q. V. VIIII. Itaque nolui mutare, quod Heynius receperat. *Wr.*) 56 *flumina caeca* Ven. Heinsii, quod Heins. illustrat. Est tamen alienum ab h. l. *caecae fossae* sunt opertae, obstructae; non, siccatae. *siccas* Gud. 58 *uvas* Voss. alter a m. sec.

Theocritea VIII, 41 — 49. conf. sup. Ecl. V, 32 sq. Iam satis monitum, in his carminibus, quae per alterna eduntur, singulis tetrastichis singulas easque inter se diversas sententias memorari; neque adeo illae ex cantantis persona dictae sunt: alioqui non posset post aestatem et hiemem 45. 49 nunc de auctumno agi, aut ab eodem pastore Galateae, Alexidis, Phyllidis, amores iactari. Nec tamen aut ingenii multum aut delectationis in his est. Maiore cum arte et suavitate Popius *Pastor.* I, 68 sqq. *castaneae hirsutae* exteriori cortice, seu echino. v. Calpurn. Ecl. II, 83. 54. Vid. Theocr. VII, 144.

57 — 60. *vitio aeris*, int. aestum et nimium calorem. 58. *Liber p.* docte dixit, ut poeta: „aret vinea; exsiccatae sunt ni-

Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit,
Iuppiter et laeto descendet plurimus imbri.
c. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
Formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo:
Phyllis amat corulos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phoebi.
T. Fraxinus in silvis pulcerrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Saepius at si me, Lycida formose, revisas:
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

59. VIREBIT;

59 *adventum* Ven. *nostrum nemus* Leid. C. 60 *descendit* quinque Burm. *imbre* aliquot. 64 *Nec myrtus vincet Veneris.* Sic praefixum verbis Servii ad h. v., quod et ipsum habet suavitatem, ex paritate eius quod respondet: *laurea Phoebi.* (Sic etiam Serv. Dresd. Sed ambitiosius Phyllidis et Veneris nomina sibi opponerentur. *Wr.* — 65. Male Bodenius corr. *tinus.* vid. Schirach. Clavis Poetar. classic. P. II. p. 531. et Heins. ad Ovid. Art. Am. III, 692. *Iahn.*) 67 *ac* Medic. a m. pr. 68 *cedat* e Medic. et aliis Heins. reposuit. Laudabat idem e Longob. Pierius. Vulgo lectum: *cedet.* (*cedet* etiam 7. 11. 14. probatum Cortio ad Lucan. I, 103. vid. Q. V. VI, 3. *Wr.*)

mio aestu vites et folia amiserunt." *Serv.* 60. *Iuppiter*, de aere, ut Georg. II, 325, ubi vide (hinc διϊπετὴς ex aere veniens, ut de pluviis saepe; et διϊπετεῖς οἰωνοὶ Hymn. in Ven. 4 *aeriae volucres*): ex veteris philosophiae involucris fabulosis; quod et ipsum vereor, ut pastoris ingenio accommodatum sit. (Ingeniose — an vere, non dixerim — Vossius haec ita interpretatur, ut hoc significare voluisse Thyrsim existimet: adveniente Phyllide, Iovem, quasi Danae aliqua conspecta, per imbrem se demittere. *Wr.*)

65—68. *pinus in hortis*, pinus sativa, seu domestica, et hortensis, Ovidio Art. III, 692 *pinus culta*, πίτυς ἥμερος, arbor semper virens, et apibus grata, de qua docta ad h. l. disputatio Heinsii. cf. Cerda ad Ge. IV, 112. (— 66. *in fluviis*, i. e. *ad fluvios*, ut Prop. I, 2, 11. vid. not. ad Niceph. Blemm. p. 29—31. *Sp.* Vid. etiam Broukhus. et

M. Haec memini, et victum frustra contendere Thyrsin.
Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

70. *Ex illo — — — — nobis.*

69 *Haec memini*: *victum et f.* Oblongus Pierii. *Thyrsim* multi: at vid. ad Ecl. II, 26. 70 *noblis* coni. Nannius. Dedi versus interpretationem qualemcunque in Notis. Fateor tamen, non nisi aegre eam ex verbis exsculpi: totumque versum esse tam inertem, ut vix eum a Virgilio profectum esse mihi persuadeam. Si tamen alii aliter statuerint, equidem feram animo aequo. (Removi asteriscos. Certe addendum erat aliquid, quo carmen apte finiretur. Quid dicere voluerit Meliboeus, non est ambiguum: Corydonem ex illo tempore sibi prae ceteris egregium poetam videri. Sed ea sententia quaeritur quomodo his verbis inesse possit. Vossius quidem haec ita iungenda existimat: „Corydon ex illo tempore nobis est Corydon." ut Corydonis nomen, praedicati loco, quod dicunt, positum, poetam praeclarum κατ' ἐξοχὴν indicet: *seitdem ist Corydon mir ein Corydon.* Et verbum *esse* Dativo iunctum interdum idem valere, quod *existimari ab aliquo*, exemplis probat Wunderl. ad Tibull. IV, 13, 4., quibus addi potest Virgilianum illud, Ecl. III, 104.: „et eris mihi magnus Apollo." Corn. Nep. Praefat.: „Hi si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia," etc. Verum huic explicationi vix puto fore multos qui calculum adiiciant suum. Mihi haec ita videntur commode expediri posse, ut *mihi est* de eo dicatur, cui placeat aliquid. Sic certe *sit mihi* adiuncto Infinitivo aliquoties ita legitur, ut valeat i. q. *placeat.* Propert. I, 20, 13.: „Nec tibi sit duros

Burm. ad Prop. I, 1, 11. *Wr.*)
67. Praeferam te fraxino et pino.

69. Operose docent viri docti per totam Eclogam, quantopere in singulis versibus superior Thyrsi sit Corydon, iis tamen fere argumentis, ut, si poeta Thyrsin victorem pronuntiasset, iidem huius iudicii caussas et probationes ab iisdem locis ducturi fuisse videantur. Hoc facile perspicio, Thyrsin esse perpetuum Corydonis obtrectatorem; id quod ipsa lex carminis amoebaei postulat; huius tamen versus qua tandem in re Thyrsidos numeris praestent, qui tardus meus sensus est, equidem non percipio. Inventi saltem laudem in neutro video esse magnam, maiorem tamen in eo, cui ex tempore respondendum est ad id, quod alter ex meditato paratum habuerat. (Sed ut cetera Corydon melius, sic h. l. Rectius enim Corydon arbores cum arboribus, minus apte Thyrsis arbores cum Lycida comparat. Vid. Voss. *Wr.*)

70. *Ex illo C.;* accipiendum: ex eo tempore animo meo

montes et frigida saxa, Galle, neque expertos semper adire lacus." Similiter dicimus *sit mihi* cupientes, quae complacuere. Huc redit etiam illud *meus*, quo eum solemus significare, qui nobis in primis gratus et carus est, ut *Celsus meus*. Quid multa? *Corydon est nobis* non differt ab eo, quod e communis sermonis usu dicendum erat: *Corydon est noster*. Plaut. Bacch. III, 2, 39.: „Noster esto, dum te poteris defensare iniuria." Mil. Glor. III, 3, 25.: „Heus, noster esto!" vid. ibi Taubm. Itaque verba *Corydon est mihi* ita accipio, ut vernacule possis simili modo reddere: *Corydon ist mein Mann!* Sic etiam effugiemus necessitatem ellipseos statuendae. vid. Serv. Nomen autem Corydonis cum vi repetitum, ut supra II, 69.: „Ah, Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!" *Wr.*)

Corydon nobilis ille et praeter omnes excellens cantu pastor habetur. Sed indignus Marone est versus. vid. Var. Lect. Quantum praestat Theocriteum, Idyll. VIII, 92 *Κὴκ τούτω Δάφνις παρὰ ποιμέσι πρᾶτος ἔγεντο.*

E C L O G A VIII

PHARMACEUTRIA

A R G U M E N T U M

Duorum pastorum carmina, alterum ex Theocriti Idyll. III alterum ex Idyll. II expressa, recitantur a poeta, tamquam qui ea audierit v. 1—5. 62, 63. In Damonis carmine 17—61 gravis dolor et aegritudo alicuius pastoris, cui Nisa, amata puella, Mopsum rivalem praetulerat, praeclare exponitur; in Alphesiboei carmine 64 ad fin. mulier Daphnin, amantem suum, a quo se desertam esse putabat, incantationibus magicis ad se revocat. Putandi enim hi sunt esse lusus utriusque pastoris; qui amores aliorum commemorant, non suos. Utrumque carmen per se sibi constat, nec vinculo ullo ea tenentur, nisi quod a binis pastoribus recitantur, qui inter se certasse videntur, si proprie dixit poeta v. 62 *responderit.* Artem et spiritum poetae in neutro desideres. Nam ipsa incantationis magicae descriptio non abhorrens ab hoc poetices genere argumentum videri debet; recte enim et ex natura nostra, quandoquidem agrorum et silvarum solitudine mire affici animi nostri et ad

religionem componi solent, pastoribus proclivius paullo et pronius in superstitiones et magicas rationes ingenium tribuitur. Inscripta vero, quod primus Scaliger ad Euseb. Chron. 2020 docuit, est Ecloga Asinio Pollioni v. 6—13, qui tum in Illyricum exercitum ducebat, et iam sive pedestri itinere Istriam emensus erat, sive maris Illyrici oram legebat, ut ad Parthinos perveniret, qui versus Macedonicos fines non longe a Dyrrhachio sedes habuere. v. Appian. pag. 1135 extr. Dio XLI, c. 49, ibique Reimar., item Pigh. Annal. ad 714, et Vit. Virgilii hoc anno. Ad extrema enim huius anni, quo Pollio consulatum gesserat, referenda esse res videtur; nam sequenti anno VIII Kal. Nov. triumphum de Parthinis habuit. Catroei argutias veteremque opinionem, qua ad Octavianum carmen hoc spectare memoratur, operose refellit Burm. ad v. 6. cf. Martin. Ceterum comparari velim cum hoc carmine Popii *Pastor. III.* (In Mediceo hic est huius carminis titulus: Damonis et Alphesiboei Certatio. *Wr.*)

DAMON. ALPHESIBOEUS.

Pastorum Musam Damonis et Alphesiboei,
Inmemor herbarum quos est mirata iuvenca
Certantis, quorum stupefactae carmine lynces,

(1. *Musas* Serv. Dresd. *Pastoris* quatuor Mss. ap. Cort. Lucan. I, 115. *Wr.*) 3 *carmina* Leid. sec. Mentel. pr. et a m. pr. Reg., sicque ms. Lengnich., ut sit Graecismus. (quasi ἐκπλαγεῖσαι τὴν ᾠδήν? At *stupefactus* semper ablativum adiunctum habet. Quae res magnam excitat suspicionem, latere h. l. aliquod vitium. Itaque Virgilium scripsisse puto: *stupefactae* ad *carmina*; quod quam egregie etiam proximo versui conveniat, quivis videt: „flumina ad ea cursum mutarunt et requierunt." Ovid. Met. V, 509.: „Mater ad auditas stupuit, ceu saxea, voces." ibid. I, 503.: „neque ad haec revocantis verba resistit." ibid. XIV, 214.: „omnemque tremiscens Ad strepitum." Heroid. XI, 63.: „Mortua, crede mihi, tamen ad tua verba revixi." Et tritum est expavescere ad

1—5. Mansit hoc ex priscorum hominum sermone in pastoritii carminis simplicitate, ut cantus praestantiam ita declararent poetae, ut pecudes, feras, et inanimata eo moveri aut de-

Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis Musam dicemus et Alphesiboei.
Tu mihi seu magni superas iam saxa Timavi,

aliquid; vid. Burm. ad Val. Fl. III, 264. et VII, 623. Eodem modo Graeci *θαμβεῖν*, *θαυμάζειν*, *ἐκπλήττεσθαι*, *οἰκτείρειν πρός τι*, et similia; vid. Iacobs. ad Achill. Tat. IV, 14. pag. 732. Interim ne calidius rem egisse videamur, lectionem *carmina* librariis ad illud, quod infra positum erat, *flumina* aberrantibus deberi putabimus; iuncturam autem sententiarum minus commodam illustrabimus Q. V. XXXIIII, 4. extr. *Wr.*) 4 *Et mirata suos* ed. Ven., quod sane placere potest. (Ineptum hoc; sponte enim requierunt; nec, dum illos mirantur, semet mirari possunt. Malis tamen *Atque morata suos* etc. Horat. Od. I, 12, 9.: „Orphea — Arte materna rapidos morantem Fluminum lapsus.“ *Mutata flumina* proprie loquentibus dicuntur, quae a suo cursu deflectuntur in alium cursum; et mutare fluminum cursum magae dixerim esse, non poetae. Valer. Flacc. VI, 443.: „Medea — Mutat agros fluviúmque vias.“ vid. Huschk. ad Tibull. I, 2, 44. Quare si sana hic sunt omnia, ad mutatam hoc naturam fluminum referam: quorum quum sit currere, *mutata flumina* accipe: quae, exuta natura sua, currere desierunt. *Wr.*) *suo* Medic. a m. pr. *liquerunt* nonnulli Pier. et Heins. cum Goth. sec., ex indocta interpolatione. 6 Interpungitur *Tu mihi*, *seu* et, *Tu*, *mihi seu*: quod Wakef. sequitur. Sufficit, utrobique *mihi* ex more abundare. *iam magni superas seu* Parrhas.

lectari dicerent. 4. Flumina requierunt *mutata suos cursus*, graece pro: mutato suo cursu, h. l. inhibito. (vid. V. L.) Quamquam, *requiescere* cum casu quarto nonnumquam iungi, docuit iam Servius. Ciris 233 *Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus.* Calpurn. Ecl. II, 15 ita expressit: *Et tenuere suos properantia flumina cursus. Lyncas* vero nolis in tali carmine esse memoratas, quod ad Siciliam pertinet. Certat cum Virgilio Popius *Pastor.* II, 5 sq.

6 — 13. Asinio Pollioni, a quo iussus erat carmen bucolicum condere, Eclogam hanc inscribit: pollicitus aliquando carmen maius, quo eius laudes comprehendat: quae duplicis generis sunt, et rerum gestarum v. 8, et ingenii operumque poeticorum 9. 10. Quod nomen Pollionis adscriptum non est, forte sic excuses, quod in fronte voluminis illud adscriptum erat. Interpungebam olim cum aliis *Tu mihi*, et accipiebam dictum, ac si voluisset subiungere: *ades;* sed desiderii aestu esse alio abreptum. Quod tamen non necesse, quandoquidem *mihi* saepe sic otiose interponitur. Cete-

Sive oram Illyrici legis aequoris; en erit umquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?

7 *regis* quartus Moreti et Leid. *et erit* Medic. a m. pr. 8 *liceat mihi cum tua* duo Moret. *mihi ut liceat* primus Moreti. *mihi quo l.* Goth. sec. 9 *liceat mihi totum* alter Rottend.

rum poeta inceptum sermonem deserit, et interponit ἐνθουσιῶν illa: *en erit umquam — tibi desinet.* Iungenda adeo: *Tu mihi — adcipe iussis carmina coepta tuis.* (In explicando boni poetae carmine simplicior ratio semper habenda probabilior. Nimis autem remota sunt illa „*accipe carmina*“, quam ut *mihi* cum his iungere liceat. Ac si haec „*en erit umquam* — — *tibi desinet*“ παρένθετα esse statueris, vide, ne vim egregiae orationis plane infringas. Rectius igitur iunges *mihi superas.* Neque otiosum est illud *mihi;* quod saepe interponitur, ubi rem quandam aliquo modo ad nos pertinere indicamus. vid. vs. 30. Not. Hoc quidem loco per hoc pronomen gaudium suum significat poeta de Pollionis reditu, rebus bene prospereque gestis. Nam revertenti Pollioni, non eunti, scriptam esse hanc Eclogam, infra probabitur. *Wr.*) *Timavus* in ora Adriae, non longe ab Aquileia, fluvius ex terra novem fontibus seu capitibus progressus, brevi cursu, in unum alveum collectus, lato altoque flumine in mare exit. cf. Aen. I, 244, et ibi Excurs. VII. Unde, ex quo loco, egressus sit Pollio in Parthinos profectus, notatum nec in Appiano V, 75 nec in Dione XLVIII, 41 video. Si cum Caesare et Antonio post pacem Puteolanam Romam decesserat (Appian. l. c. 74.) et legiones ex Gallia Cisalpina et Venetia fuerunt collectae: Pollio exercitum seu terra per Istriam, Illyricum, Dalmatas, versus Parthinos duxisse, seu mari Adriatico oram Illyrici praeternavigasse putandus est. Itaque ille hoc tempore aut in Istria haerere aut ulterius progressus esse poterat. Si prius illud: montes erant traiiciendi, in quibus Timavi fontes sunt. (Proficiscentem ad bellum Pollionem his verbis appellari, recte negant Ruaeus, Vossius, Spohnius; vid. Spohn. Prolegg. Nec commode offerat poeta vs. 12. sq. hederam Pollioni, laureae vi-

A te principium; tibi desinet; adcipe iussis
Carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere laurus.
Frigida vix coelo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba,

13. LAUROS

11 *desinit* Schol. Horat. Cruqu. ad Epist. I, 1, 1 cum Leid. pr. 12 *tempore* alter Rottend. 13 *laurus* Charis. lib. I f. cum aliis Grammaticis apud Pierium. (Reposui hanc formam; vid. not. ad Ecl. VI, 83. *Wr.*) 14 *discesserat* Pierii Oblong. Parrhas. et Leid. cum Goth. sec. v. ad Ecl. II, 67. 15 *herba est*; sustulit *est* Heins. auctoritate librorum; et iam Pierius suadebat. (vid. Q. V. XV, 11. *Wr.*)

ctrici, i. e. triumphali, intertexendam, nisi parta iam victoria. Ceterum pedestri itinere Pollionem redisse Spohnius existimat; faciliorem enim fuisse, si navibus usus esset, Dyrrhachio Brundusium traiectionem. Illud certum est, qui in superiore Adria navigarent, eos, ut tuto hoc fieret, litus legere consuesse; vid. Heyn. ad Aen. I, 243. sq. — 8. *Ille*, vid. Q. V. XXI, 1, b. *Wr.*) 7. *en erit umquam*, cf. ad Ecl. I, 68. 10. *Sola Sophocleo* — tragoedias tuas Sophocle dignas, sive Sophocleam gravitatem ac maiestatem exprimentes, ut IX, 35 *Varo et Cinna digna dicere.* Asinium Pollionem tragoedias composuisse, supra vidimus Ecl. III, 84 sq., et Horat. Od. II, 1. Eas tamen illo tempore nondum in vulgus exiisse, ex verbis his intelligas; etsi non satis commode Maro Pollionis carmina, si tam praeclara sunt, *suis* tamen laudibus in notitiam hominum adducere vult. 11. *tibi desinet*, ex τῷ *dicere*, *ferre*, carmen, in te desinet; laudes tuae perpetuum meorum carminum argumentum erunt; ita simpliciter exponere malim, etsi dura oratio est. (Non est dura, sed commotior. Atque haec „*A te principium*, *tibi desinet*" proverbii in morem dici propterea que non nimis proprie accipienda esse, docet Vossius, coll. Hom. Il. IX, 97.: ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι. *Wr.*) conf. Theocr. XVII, 1. 13. Permitte, ut inter laudes tuas bellicas etiam hic ex poetico enco-

Incumbens tereti Damon sic coepit olivae:
D. Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum;
Coniugis indigno Nisae deceptus amore
Dum queror, et divos, quamquam nil testibus illis

17 *postque diem* Zulich. *quaeque* Leid., male. (— 18. Medic. hic et vs. 26. *Nysae.* *Wr.*) 19 *queror ad divos* Moreti quartus, sed sic copula desideratur.

mio honos tibi accedat, nec Musam meam dedignare. Haec vero quam eleganter expressit poeta! Pulcre imitatus Popius *Pastorals* II, 9. 10 *Accept, o Garth, the Muse's early lays, That adds this wreath of ivy to thy bays.* (*Iussis Carmina coepta tuis:* aut omnino talia, ad quae me excitasti, i. e. bucolica; vid. Prolegg.; aut hoc ipsum carmen, quod te iubente coeperam. Et coeperat fortasse Virgilius a. 712. sed seposuerat nondum absolutum, ad alia transgressus, instantibus turbis e divisione agrorum. Sic Horat. Epod. XIV, 6. sqq.: „Deus, Deus nam me vetat Inceptos, olim promissum carmen, iambos Ad umbilicum adducere." *Sp.*)

16. *Incumbens — olivae:* Wartonus *against an olive's trunk reclin'd;* hunc enim moerentis hominis statum esse. Recte vero, modo usus loquendi ferret; arboris *trunco* acclinis aliquis stat vel *recumbit;* et alienum tum epitheton *tereti.* Sed nec alterum absonum, ut stet pastor nixus baculo; et baculus *oleagineus* ex more. v. Apollon. Argon. II, 34, et sic in parte librorum Ovidii Met. II, 680 *Illud erat tempus, quo te pastoria pellis Texit, onusque fuit dextrae silvestris oliva, Alterius, dispar septenis fistula cannis;* etsi Heins. ibi ex aliis libris reposuit *baculum silvestre sinistrae*, quum vulgo legeretur, *baculus silvestris olivae.* Innixum pede pastorem fistula novem calamorum canentem vide, si tanti res est, in lucerna fictili ap. Borionium in Collectan. Antiqu. tab. 87.

17. *praeque d.* praeveniens diem age s. adduc. Aen. II, 802 *Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae, Ducebatque* diem. *Serv.* Vigilarat vero noctem miser amator. *diem almum*, ut *lux alma* Aen. I, 306 quae recreat: ubi vid. 18. *Coniugis*, simpl. amicae. cf. infr. 66. Ecl. VI, 52. Aen. IV, 536. (et not. ad Eleg. ad Messal. p. 47. *Wr.*) *indigno*

Profeci, extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,

20 *extremam* Gud. *adloquar* Leid. pr. Mentel. pr. et Medic. a pr. m. (*adloquar* est prior Medicei lectio. *Wr.*) Vss. 19. 20 iterum leguntur in Ciri 405. 406. 21 *mea fistula* Mentel. pr., quod magis pastoritium esset. 22 *pinusque* tres ap. Heins. *lucosque* Zulich. *pinosque sonantes* Medic. ex Ecl. X, 28, uti Burm. suspicatur; (at in Medic. a Foggin. expresso legitur *loquentes*; idque in ipso codice vidit Freytagius, qui *sonantes* tamquam glossema a manu serioris aetatis appictum scribit. *Wr.*) illustrat *loquentes* Heins.

amore, h. perfido, quo eius fides digna non erat; adeoque pro puellae perfidia. 19. *testibus illis*, ab amica, Nisa, saepe amori testando aut iureiurando vocatis. 20. *adloquor*, incusandi eos caussa: *ἤδη γὰρ φράσδει πάνθ', ἅλιον ἄμμι δεδύκειν:* Theocr. I, 102, quae hinc illustres. *queror deos et adloquor* iungunt alii.

21. Versus intercalaris ad imitationem Theocr. I, 64. II, 17 etc. factus: in eo interponendo non certum versuum numerum servat Maro. *Maenalios* intell. Arcadicos, pastoritios, quales a pastoribus cani soliti in monte Arcadiae, Maenalo; unde sqq. versus 22—24 subiicit, nam in Maenalo inter pineta pastorum carmina ipsiusque Panis assiduo audiuntur. (Tibiam, qua apud Romanos tantum in sacris ludisque scenicis utebantur, apud Graecos etiam inter pastorum instrumenta musica inveniri docet Voss. Sed fortasse *καλάμινος αὐλὸς* intelligendus, de quo Athenaeus IV. c. 80. p. 182.: „Ὁ δὲ καλάμινος αὐλὸς τιτύρινος καλεῖται παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῦσιν.“ Probatur hoc vs. 24.: „Panaque, qui primus calamos non passus inertes;“ et vs. 33. fistulam appellat. Haec autem „*Incipe, tibia, mecum versus*“ accipienda de cantu tibiae singulis versuum complexionibus praemittendo. *Wr.*)

22. *pinosque loquentis*, idem quod *argutae*, aut vento sonorae, vid. Heins. ad h. l. cf. Ecl. VII, 1. aut, quod cum Servio melius statuas, resonantes cantu, propter sqq. *semper pastorum ille audit amores.* (Hoc verum; laudat Spohnius Cic. Epist. ad Fam. VI, 3.: „Sed in ea es urbe,

Panaque, qui primus calamos non passus inertis.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Iungentur iam gryphes equis; aevoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.

24 *primum* Medic. vid. Ecl. II, 32. *non p. agrestes* Menag. pr. (*inertes* Medic. *Wr.*) 26 *speramus* Moreti pr. *spernemus* Voss. *quid nos speremus amantes?* Burm. coniicit, et Io. Schrader. *quid nunc.* Sed v. Not. 27 *Iunguntur* Moret. pr. *tigres* pro *gryphes* Parrhas. *grypes* Medic. γρῦπες. (rectius hoc fortasse; vid. Schneider. Gr. Lat. Vol. I. pag. 204. *Wr.*) *sequente* Leid. C. 28 *tumidi* Voss. *timidae* Parrhas. et Rottend. sec. Medic. et Ven., sed iam Charisius genus in h. l. notavit. (*timidi d.* profert etiam Quintil. Inst. IX, 3. pag. 800. ed. Burm., quem locum adscripsit Vossius; quamquam hoc etiam ex Ge. III, 539. afferri potuit. *Wr.*) *timide* Goth. sec. 29 Vir doctus ap. Burm. coniecerat: *incende faces,* uti et in cod. Divionensi erat; quia, sponsa deducta, incenditur fax, non inciditur. (vid. Miscell. Observ. Crit. Nov. Tom. XII. p. 454. *Wr.*) Nimis argute! Sed tuetur vulgarem Burm.

in qua haec, vel plura, et ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur." *Wr.*) 24. Et audit ille *Pana*, *qui non passus* est, non patitur, *inertis* esse *calamos*, sed canoros; quod Ecl. II, 32 *Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit.* Color idem Ge. I, 124 *nec torpere gravi passus sua regna veterno.*

26. *Mopso Nisa datur* sc. nuptum. *quid non speremus amantes* sc. fieri posse? nihil non nunc expectare licet. *Omnia nunc fient, fieri quae posse negaram.* *sperare* generali notione, ut ἔλπεσθαι pro οἴεσθαι. Dicta haec cum indignatione et dolore videri possunt, ut illa v. 30, etiam cum sarcasmo. 27. *Iungentur* amore. (Rectius Vossius: „eidem currui." *Wr.*) Color ductus ex Theocr. I, 132 sqq. *Gryphes* poeta novo exemplo induxit; fabulosum monstrum ex hieroglypho ductum, quod ad Apollinem spectabat. *aevo sequenti*, simpl. in posterum. 28. *ad pocula*, ad potum.

29. *novas incide faces*, incisis lignis para taedas, ad novam nuptam domum ducendam. Epitheton *novas* ornat simpliciter. 30. *Sparge, marite, nuces,* qui antiquus in nuptiis Romanorum

Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.

30 *iam deserit* Ven. 31 *tibia*: de pastore expectabamus fistulam.

mos erat: eumque adeo poeta ad pastorum vitam traduxit. Spargebantur autem nuces nupta iam in domum et thalamum deducta, adeoque nocte iam orta: quam sponsi in gratiam solito citius oriri ait; hoc enim est: *tibi deserit Hesperus Oetam.* (Rectius hoc infra explicatum videbis. *Wr.*) Itaque in votis novae nuptae ac sponsi tam frequens est Hesperi mentio: cf. Catull. LX, 328 sq. Est autem hoc, quod ab Oeta Hesperus oriri dicitur, ab aliquo poeta Graeco ductum, qui aut in locis Oetaeis montibus subiectis vixit, aut rem in iis locis gestam, si recte coniicio, Pelei et Thetidis nuptias, narravit; inde hoc in sollennem poetarum usum versum est, et quidem promiscue modo in ortu modo in occasu solis ac diei: cum uterque ab Hespero et a Lucifero designari soleat, ut sidus illud ab Oeta in conspectum venire dicatur. v. Cirin 350. Seneca Herc. fur. 132.133. cf. laudd. a Barth. ad Stat. V Silv. 4, 8. Maroni autem proxime praeiverat Catull. LIX, 7 *Oetaeos ostendit noctifer ignes*, ubi v. Intpp. Porrigitur illud montium iugum ab oriente versus occidentem, vid. Strab. IX, p. 655. In iis itaque, qui illum tractum habitabant, fuere, quibus Veneris seu Hesperi stella, quoties post solis occasum in summo Oetae vertice, in conspectum veniebat, ab Oetaeis montibus oriri videri potuit heliace. Sic et Cul. 202 *Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta*. Vulgari enim more loquendi, quem poetae sequuntur, astrum *oriri* dicitur, quod in conspectum venit; pro *oriri* autem sollenne est *surgere, procedere, venire* de astris, ut X extr. Ita et Servii et Cerdae cum Vossii ad Catull. p. 150, et Huetii in Huetianis subtilitatibus non indiget res. (I. H. Vossius Hesperum h. l. eundem esse putat, qui proprie Lucifer dicitur, ut haec prodeat sententia: „oritur iam, matutino tempore, Lucifer, idem, qui mox, quum nox venerit, Hesperus luceat, ac diu sperata gaudia tibi afferat.“ Sed deductio uxoris nucumque sparsio, vesperi fieri solita, vetat, Hesperum h. l. improprie dictum existimari. Et

O digno coniuncta viro! dum despicis omnis,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellae,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saepibus in nostris parvam te roscida mala

32 *Et digno* Leid. alter. *cum despicis* Rottend. alter. (*omnes* Medic. *Wr.*) 34 *promissa* Heins. e melioribus, quem vid. Vulgo: *prolixa*, quod in omnibus suis libris Pierius legebat; atque ita editum in Aldd., excepta altera 1505, quam, ut hinc intelligas, Pierius tractabat. (*Prolixa* etiam 4. 7. 11. 14. et Serv. Dresd. *Wr.*) 35 *credas* Moret. quart. et interpres Statii ad Theb. III, 350. *credes* Goth. sec. 37 *roscida mella* Moret. sec., ut Ecl. IV, 30, sed recte vulgatam tuetur Heins. *Therasida mala* Ven.

Damon, licet ista primo mane canat, nihil tamen obstat, quin ea, quae mox futura erant, animo iam praecipiat. *Tibi ducitur uxor*, h. l. valet: iam in eo est, ut domum tuam nupta deducatur; *tibi deserit Hesp. Oetam*, i. e. tibi cupienti; nam eiusmodi Dativo saepe animum aliquo modo affectum indicari, vidimus supra vs. 6. Not. Ge. II, 252.: „Ah, nimium ne sit mihi fertilis illa!“ Ge. IV, 354.: „ipse tibi — Aristaeus — stat lacrimans.“ Sic interpretor etiam Aen. I, 136.: „Post mihi non simili poena commissa luetis.“ Ceterum vide Q. V. XXXX, 3. *Wr.*) Astrum in numis Locrorum de Hespero interpretantur viri docti: vid. Spanh. ad Callim. in Del. 303. Firmat coniecturam locus Strabonis IX, pag. 638, qui Ozolas publico sigillo inscriptum habuisse Hesperum testatur. Visitur autem illud non modo in numis Locrorum Ozolarum seu Hesperiorum ad occidentem habitantium, verum etiam in numis Opuntiorum, ut ap. Golz. in Graec. Num. t. XVIII, 3. 4. Pellerin. *Recueil* T. I, t. XIV. Luciferum ab Ida oriri Troianis dixit noster Aen. II, 801, ubi cf. Excurs. XVI ad lib. II.

32. *O digno c.* cum contemtu irrisio; nam non minus rusticum et multo se deformiorem esse eum innuit, cuius tamen illa caussa periura fieri sustinuerat; hoc v. 35 a caussa exprimit. conf. Theocr. XI, 31.

37. *roscida mala*, rore matutino adspersa, δροσόεντα. *Saepibus in n.*, h. in horto prope saepem; adumbrata suavissima

(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;
Alter ab undecimo tum me iam adceperat annus;
Iam fragilis poteram ab terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii! ut me malus abstulit error!
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum

39. IAM CEPERAT 40. A TERRA 41. PERII,

39 *ab undeno* Leid. *tum me iam acceperat a.* Sic Medic. cum potioribus, et Eugraphio ad Terent. Andr. I, 1. Tuetur tamen Heins. *ceperat*; scil. ut magis orationi poeticae consentaneum. (*acceperat* etiam 2. 3. 4. 11. apparet autem, syllabam *ac* elisione absorptam esse; quare *acceperat* restitui. Vid. V. L. ad Ge. III, 190. *Wr.*) *tum iam me ceperat* Pierii Oblong. 40 *ab terra* Medic. (Bene! vid. Q. V. I, 1. et offendit aures ipse sonus *á terrá*; itaque *ab* reduxi. *Wr.*) *a* abest a Goth. sec. *coniungere* Longob., more variandi solito. 41 Versus in Ciri 430.

in toto hoc genere ῥῆσις ex Theocr. XI, 25—29, ubi pro pomis erant ὑακίνθινα φύλλα, flores. 39. *Alter ab u.*, h. duodecimus, ut Ecl. V, 49 *alter ab illo*, secundus — *me ceperat.* Uti *anni accedere, addi*, aut nos *ad annos pervenire*, *annos attingere*, dicimur, ita h. l. *annus capit*, *accipit* eum, qui annum duodecimum ingreditur. 41. *Ut vidi*, *ut perii*, ex Theocr. II, 82. III, 42; cum vidi, tum statim amore exarsi. ὡς — ὡς pro ὡς — οὕτως seu ὥς: ut — ita. *ex quo*, — *confestim.* De quo passim Heins. et al. (Recte Vossius Latinum hoc esse negat. Primum *ut* est temporale: *simul ac;* alterum et tertium est exclamantis; vid. Tursell. de Partic. p. 1097. ed. Schwartz. Idem tamen Vossius errat, quum dicit, exclamandi vim tribui posse etiam his: *ut vidi;* videndi enim verbum non capit hanc emphasin. *Wr.*) *error* vero pro insania, et hinc pro amore. v. Cerda ad h. l. Heins. ad Ovid. Am. X, 9. Met. X, 342.

43. *Nunc scio*, sero scil. Ex Theocr. haec Idyll. III, 15 sq., sed multo is modestius et ex imperiti pastoris persona decentius; quamquam sagacissimus Popius Virgilii rationem sequi maluit. *cotes* pro cautibus. *Tmaros* Epiri mons, sub quo Dodona, Strabo VII, p. 505. vid. congesta a Gesner. ad Orph. Argon. 264. *Rho-*

Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saevus Amor docuit natorum sanguine matrem

45. SANGUINIS, 47. GNATORUM

44 *Aut Tmaros*; ita diserte liber Bembi, Menag. Moret. Gud. (et 3. 4. 5. *Wr.*) *Aut Maros* Medic. *Aut Marus* liber Serv. Colot. *Aut Ismarus* in duobus Servii ap. F. Ursin. Vulgo legebatur *Ismarus aut R.*, etsi de altera lectione *Aut Tmarus* iam Pierius monuerat, inde Ursinus ac Fabricius apud Burm. cum Cerda. Graeca essent *ἢ Τμάρος ἢ Ῥοδόπη, ἢ τηλουροὶ Γαράμαντες*. Variavit Maro Theocriteum: *Ἢ Ἄθω ἢ Ῥοδόπαν*. Fuit tamen altera lectio *Ismaros aut* perantiqua, cum eam Valerius Probus recitet in Institutt. De Tmaro v. Var. Lect. ad Aen. V, 620. 45 *generis nostri* Pier. et Heins. e scriptis omnibus: *nostri generis* vulgo lectum. *puerum aut s.* Leid. uterque: alter et *vestri*. (— 47. Heins. Burm. et Heyn. ediderunt *gnatorum*. Sed *natorum* Medic. Lips. uterq. Potterii codd. omnes et Serv. vid. Q. V. XXXVIII, 2. *Wr.*)

dopen Thraciae nemo ignorat; at *Garamantes*, extremas, ut veteres credebant, Africae supra Gaetuliam partes incolentem populum, a pastore iactari quis quaeso ferat? conf. Aen. IV, 365 sqq. (Haec e Graeco exemplo videntur expressa; totus certe versus ad Graecam rationem effictus; quo pertinet, ut hoc obiter attingam, praeter alia etiam rhythmica extremae versus partis conformatio plane Graeca: *éxtremi Garamantes*. Vid. Q. V. XI, 1. Ceterum, quam vim habeat *illum*, exponitur Q. V. XXI, 6. *Wr.*) 45. *edunt*, pro ediderunt, genuerunt, ut in prosa oratione dicendum fuisset. (Sic saepius poetae in vividiore oratione Praesente utuntur pro Perfecto; vid. exempla ad Eleg. ad Messal. pag. 27. sq. a me allata. Vid. etiam Wunderl. ad h. l. *Wr.*)

47. Haud dubie Medeam suos filios ex Iasone perfido marito mactantem respicit; cuius dum immane facinus ad Amorem refert, refugit simplicis pastoris animus horrore ad memoriam tanti sceleris; itaque ad corrigendum id, quod dixerat, subiicit: *crudelis tu quoque, mater.* Etsi enim ad ultima mala impellere infelix amor possit; at tale tamen scelus nemo, nisi ipse immani ingenio sit, suscipiat.

Conmaculare manus: crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer inprobus ille?
Inprobus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc et ovis ultro fugiat lupus; aurea durae
Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;
Pinguia corticibus sudent electra myricae;

49. 50 Etsi audacter dictum videbitur, libere tamen profiteor, versus hos ab inepto homine ex margine illatos videri. Adscripserat aliquis pro suo iudicio: *Crudelis mater magis, an puer improbus ille?* Alter, ac si iudex sederet, adscripserat: *Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.* Dignum operculum patella! sed uterque versus eliminandus. (Immerito suspecti sunt Heynio hi versus. Qui si non adiecti essent, quid facias inani panno vs. 48. adsuto: *crudelis tu quoque mater*? quod hemistichium tum demum locum suum tuebitur, quum proximos versus adiunxeris. Iam procedit oratio hoc modo: Crudele quidem matris quoque facinus; sed si quaeras, utrum mater, quae illud ausa est nefas, crudelior, an Amor, qui eam ut auderet impulit, improbior fuerit, illa sane crudelitatis, hic turpiorem et foediorem improbitatis notam sustinebit. Ex quo apparet, non esse synonyma h. l. *crudelis* et *improbus*; hoc ad mentem refertur, illud ad facinus ipsum: Amor excogitavit, Medea ab illo excogitatum scelus perpetravit; ille igitur magis detestandus, quam haec. Vox *magis* vs. 49. ante adiectivum *improbus* repetenda. *Wr.*) 49 *an pater improbus ille*; *improbus ille pater*, ut de Iasone intelligatur, coni. Meurs. ad Lycophr. probante Schotto II. Obss. c. 18. Male. vid. Not. 52 *Nunc ad oves ultro fugiat lupus* Zulich., quod arridet Burmanno. *ut oves ultro fugit* Ven. 53 *ferent* Moreti fragm. (*quuercus*, sic, Medic. ut saepe alias. *Wr.*)

Cum tamen semel contra Amorem caussam suscepisset, neque omnem propterea ab eo culpam removeri vellet, in dubitationem incidit, ita tamen, ut tandem culpam utrique communem esse decernat. Uti haec recte, ut feci, defendere me posse arbitror, tamen ut praeclare dicta extollere nolim. Inest enim ieiuni et inepti lusus nescio quid; nec tollitur illud, si mater Venus sit. *Improbus* vero nil aliud, quam *crudelis*, *saevus*, Aen. II, 80. X, 727, unde fere permutatur cum *impius*. conf. Anthol. Lat. I, p. 358. (Sed vide, quae in V. L. disputavi. *Wr.*)

52—56. Ex Theocr. I, 132—136. (de Adv. *ultro* vid. Q. V. XXVII, 1. *Wr.*) 54. *myricae*, vid. ad Ecl. IV, 2. *aurea mala*,

Certent et cycnis ululae; sit Tityrus Orpheus;
Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare. Vivite, silvae;
Praeceps aerii specula de montis in undas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.

55 *Et certent* Zulich. Theocr. V, 136 ποτ' ἀηδόνα κίσσας ἐρίσδεν. Ex hoc versu adstruas quoque lectionem κήξ ὀρέων τοὶ σκῶπες ἀηδόσι δαρίσαιντο pro γαρύσαιντο ibid. I, 136. Contraria via Wakef. monitu amici ex ms. intulit *cantent*, ut conveniat cum γαρύσαιντο. 56 *delphines* Zulich. *Orion* in nonnullis ap. Burm. 58 *fiat* Medic. cum Leid. sec. a m. pr. et Gud. (etiam 2. 3. 11. vid. Q. V. VIII, 2, b. *Wr.*) 59 *in altum Deferar* legit Scaliger ad Auson. Cupid. cruc. 24. 60 Versus repetitus in Ciri 267. et vs. 59 ibid. vs. 302.

vid. ad III, 71. 56. *Orpheus in s.*, h. Tityrus, rudis cantu, nunc inter reliqua, quae contra rerum naturam fient, erit alter Orpheus et Arion. Poetica exornatione adiecit utrique determinationem ab externa aliqua ratione: Orpheus inter feras, Arion inter belluas marinas. Ita adiecta erant: *Fraxinus* in silvis, — *pinus* in hortis: Ecl. VII, 68.

58. *medium mare*. *medium* interdum non ita definite sed paullo pinguius dici, dudum docuere viri docti: ita est mare altum. Alioqui est mare, quod est in mediis terris; nunc quidem aquarum terras opprimentium illuvie. *Vivite*, valete etc.; ducta haec ex Theocr. I, 115—118. 59. Nimis subtile est, quod respicere volunt pastorem ad scopulos Leucatae, promontorii, Sapphus iactu nobiles, v. Scalig. ad Auson. Cupid. v. 24, ib. Toll., it. ad Strab. p. 694 etc. *Specula* pro cacumine, ex σκοπιά. Expressit autem Theocr. Idyll. III, 25. 60. *hoc munus*, int. carmen, quod cecinit; non mortem: quae non posset esse *munus morientis*. Etsi per se amicae aliquis spiritum ac vitam pro munere offerre velle posset. (Sed totus orationis color haec de morte Damonis intelligi iubet. Morientes munera superstitibus offerre solent; Ecl. II, 38. sq. Acerbe igitur Damon: Hoc muneris, hanc tibi laetitiam moriens offero, ut tua causa misere peream. *Wr.*) Respexit ad Theocr.

Desinė Maenalios, iam desine, tibia, versus.
Haec Damon: vos, quae responderit Alphesiboeus,
Dicite, Pierides; non omnia possumus omnes.
A. Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta;

61. DESINE, MAENALIOS IAM

61 *Desine M. mecum mea t. v.* Voss. alter a m. pr. 64 *Et fer aquam* Gud. *Affer* Goth. pr. fragm. Moreti et Zulich., quod tamquam sacrificio accommodatius praefert Burmann. Theocr. II, 1 *φέρε Θέστυλι.* Mala ratione ab *aqua calida* petita tuetur *Effer* Cerda. Ex v. 107 videtur colligi posse, agi haec in aedibus, vel in aedium impluvio, *ὑπαίθρῳ.* (Hoc verius. *Wr.*) Videtur sic convenire Aen. IV, 494 de Didone: *Tu secreta pyram tecto interiore sub auras Erige.*

III, 24. 25, et XXIII, 20. 21, et sup. Ecl. II, 7 *mori me denique coges.*

63. *non omnia p. o.* (Vide Beier. de hoc loquendi genere docte disserentem ad Cic. Off. I, 17. *Wr.*) Alphesiboei carmen, tamquam doctius, recitandum ad Musas refert. Caussam per proverbium reddit: se ei recitando non aeque ac superiori carmini parem esse: quia *non omnia possumus omnes.* Ductum esse ex Lucilio testatur Macrob. VI, 1, p. 575 *maior erat natu: non omnia possumus omnes.* Multo tamen ingeniosior ratio illa Popiana est *Pastor.* III, 56 *Next Aegon sung, while Windsor groves admir'd. Rehearse, ye Muses, what yourselves inspir'd.* Est autem hoc, quod sequitur, carmen ex Theocriti Pharmaceutria Idyll. II adumbratum. (Et hoc ut scriberet, imposuerat poetae Pollio. *Voss.* et *Sp.*) Mulier aliqua venefica inducitur amatorem suum, a se abalienatum, et ex agro in urbem profectum, magicis sacris ad se revocans. Loquitur vero cum Amaryllide, sacrorum horum administra.

64. Apparatum sacri magici curare iubet venefica: Stat ara, affertur aqua lustralis, coronatur ara, verbena in ara accenditur, cum ture. *vitta molli*, quia lanea. Sic Ge. IV, 348 *mollia pensa.* Vir doctus ad Lucret. I, 89 *Qui simul infula — ex utraque pari malarum parte profusa est*, cum huius loci recordatus esset, praepropere etiam *mollem vittam*

Verbenasque adole pinguis et mascula tura:
Coniugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel coelo possunt deducere Lunam;

68. DAPHNIN

66 *Coniugis et magicis* Moreti primus. *avertere sensus Exp. sacris* Moret. quart. et Parrhas. *insanos vertere* emend. Io. Schrader. 68 *Daphnin* ubique reposui pro *Daphnim*, ut scriptura sibi constaret: vid. ad II, 26. (Ego contra *Daphnim* edidi. *Wr.*) 69 Versum adoptavit Petron. 134 in verss. de saga 13. *Carmina e caelo* Giphan. ad Lucret. pag. 463 e scriptis. *Carmina et e caelo* ex antiquis aliquot exemplaribus laudat

esse profusam pronuntiabat. Attamen *profusum* et *molle* nec usu, nec re, sunt synonyma. Theocrit. Idyll. II, 2 οἰὸς ἀώτῳ. quis non meminit *mollem lanam?* 65. *Verbena* modo de omni herba e sacro loco petita, modo de genere aliquo dici videtur; ut ex Plinio, Servio aliisque, docent viri docti ad h. l. et passim. *Masculum tus* vocabant veteres optimum ac praestantissimum: idem *stagonias* appellatum, in guttae speciem rotundum; ut ex Dioscoride ac Plin. XII, 14 docuere viri docti. vid. Cerda. Iam *adolere*, quod proprie fuit augere, cumulare, translatum est ad genus augendi, inprimis in sacris, *augere flammam, ignes:* unde usu deductum est eo, ut sit simpliciter cremare: conf. ad Aen. I, 704. Valer. Fl. I, 204 alio verbo dixit: *pingui cumulat libamine flammam.* 66. *sanos avertere — sensus.* Recte Serv. a sanitate mutare, pervertere; παρατρέπειν. Est pro vulgari: in amoris insaniam vertere, insanum amorem reddere. Puellae mentio nulla fit, a cuius amore eum avertere et avocare possit. Apud Theocritum est, sacro magico facto incantare καταθύεσθαι l. l. v. 3 Ὡς τὸν ἐμοὶ βαρὺν εὔντα φίλον καταθύσομαι ἄνδρα. *sani* vero ornandi caussa adiectum: quia ad insaniam et amorem vertebat. *Coniux* simpl. amator, ut sup. 18, et sic Gr. ἀνήρ, ut Theocrit. *carmina* de magica formula accipe.

69. De his teratologiis magicarum artium ad omnes tantum

Carminibus Circe socios mutavit Ulixi;
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

72. Daphnin

Pierius. *Carmina vel lunam caelo deducere possunt* Schol. Stat. Theb. I, 104. (Hic versus in Mediceo omissus, casu puto, et in margine inferiore adscriptus. *Wr.*) 70 *Ulixi* Heins. e Medic. et Mentel., quem vide ad h. l. (etiam 3. vid. ad Aen. I, 30. *Wr.*) Nec tamen codices me moverent, nisi veteres Grammatici observarent, dici *Achillei* et *Ulixei*. *Achilli* et *Ulixi*. Scilicet, quantum assequi licet, *'Οδυσσεὺς* fuit pronuntiatum *Ulixeus*; et alia flexione, *'Οδύσσης*, ut *Τύδης*, *Ὄρφης* (Priscian. pag. 68), *Ulixes*. Iam occurrit casus secundus *Ulixi*; ut Chryses, Chrysi; Hercules, Herculi. cf. ad Aen. II, 7. In edd. legebatur *Ulyssi*, et inde a Pulmann. *Ulyssei*. At in codd. *Ulixis*, *Ulixes*. (Haec forma *Ulysses*, geminata *s*, vix videtur Latina fuisse; vid. Burmann. ad Ovid. Heroid. I, 1. et Osann. ad Apulei. de Orthogr. pag. 52.; nisi statueris, veteres Romanos geminata *s* pro *x* usos fuisse; quod tradit ipse Apuleius modo laud. §. 17. ubi vid. Osann. *Ulissei* Palat. *Wr.*) *Circe* in Medic., superadscripto *a*, ut sit *Circa*; tum *mutabit* Gud. 71 *in campis* Zulich.

non poetas plurima, ut solent fere in his munifici esse, loca collegere interpretes; v. ad Horat. Epod. V et XVII. Lucan. VI, 420 etc. Tibull. I, 2, 32, et ad h. l. Cerda aliique: itaque hic paucissimis defungi licebit; nec otium in his conterere placet. Interea ad superstitionum caussas attendere velim animum, ut intelligas, esse fere eas aut a rebus insolitis et praeter naturae morem fieri creditis aut ab aliqua similitudine, modo tropica, modo allegorica, petitas; rebus physicis plerumque ad animorum sensus traductis. 71. *cantando* pro incantando, fascinando. *Frigidus* ex natura anguium dictum, ut supra III, 93, et male alio trahitur. *rumpitur*, disrumpitur. Gesnerus Thes. h. v. malit *a nocendo cohibetur* exponere, quia fere *rumpi* dicuntur, qui defatigantur, conficiuntur. Scilicet insederat viro exquisitae doctrinae hoc, quod sisti fere serpens, ac detineri carmine aut torpere, solvi ac rigere, dicitur. cf. Tibull. I, 8, 20. Lucan. VI, 488 et al. *δολιχὴν ἀνελύετ' ἄκανθαν Γηγενέος σπείρης, μήκυνε δὲ μυρία κύκλα* Apollon. IV, 150. Sed et alterum memo-

Terna tibi haec primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hanc altaria circum
Effigiem duco; numero deus inpare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;

74. haec 76. Daphnin

73 *triplici primum* Goth. sec. *triplici circumdata filo Licia* Donatus memorat ad Terent. Andr. V, 4, 8. *triplice d. c.* Medic. et Menag. pr., qui et v. 105 et 106 hic inserit; sed intempestive. Vs. 73 cum 75 insertus fere Ciri 371. 373. 74 *terque hanc* Longob. Pierii, ut referatur ad *effigiem.* Praetulit hoc Wakef. (Novum hoc, quod licia commemorantur: itaque *haec licia*, quae manu tenet; novum etiam, quod imago: itaque *hanc effigiem*, quam item manu tenet; altarium contra non nunc demum, sed supra iam facta mentio vs. 64.: *cinge haec altaria.* Quare *hanc*, si vel in nullo exstaret codice, restituendum e coniectura foret; vid. Q. V. VIIII, 1. *Hanc* etiam Vossius adscivit. *Wr.*) 77 *trinos* Ven. *tribus natis* Leid.

rari solitum fuisse, nunc uno Ovidii loco docebimus Am. II, 1, 25 *Carmine dissiliunt, abruptis faucibus, angues;* in quem sensum *rumpi* ut accipiamus, suadet sermonis ratio et usus. (Probat hoc etiam Iahnius laud. Weichert. de Iarbita Timagenis aemulatore. p. 6. *Wr.*)

73. Dum haec loquitur, maga imagunculam, Daphnidis (sane Daphnidis, ut ex pron. *tibi* intelligitur, quod non potest ad alium, nisi ad Daphnidem, referri. Nam quod vs. 80. duae commemorantur imagines, quum unam utraque Daphnidis effigiem repraesentet, nihil impedit, quominus h. l. singulari numero utatur poeta. *Wr.*) an mulieris, tenere eamque tribus filis, diversi quoque coloris, circumdare et circa aram portare putanda est. (H. Vossius novem licia, terna unius coloris, intelligit, secutus Cirin 371.; sed hoc vereor ut Latinitas patiatur. *Terni* pro *tres* Aen. V, 560. *Wch.*) 75. *deus* universe, cum proprie sit Hecate, cui magica sacra fiunt. 77. Tum illa iubet ancillam *ternos colores tribus nodis*, h. e. tria fila diversi coloris, unumquodque suo nodo, nectere verba praefatam: Veneris hoc vinculum se esse velle. (De nodis magicis vid.

Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, et haec ut cera liquescit
Uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine laurus.

79. DAPHNIN 82. LAUROS

78 Mira res est, quantopere ineptierint viri docti saec. XV et XVI in huius versus metro: dum nodos intrudere voluere. Ceteris ap. Burmann. adde Benedictum philologum in Ed. Iunt. 1520, ut sit versus amphimacer. *modos* Zulich. 80 *haec ubi* Ven. 82 *laurus* Medic. conf. sup. v. 13. (recepi. vid. not. ad Ecl. VI, 83. *Wr.*) *ramos* Pierii Oblongus. v. Aen. VII, 135.

Turneb. Advers. XIX, 22. Delrion. Disquis. Magic. III. part. I. Quaest. IV, 25. et Cerd. ad h. l. *Wr.*)

80. Duas Daphnidis imagines, alteram e limo, e cera alteram, igni admoveri puta. Cerea etiam ap. Theocrit. II, 28 est; minus bene Servius alteram ex limo ipsius veneficae esse vult: nam sequitur: *sic nostro Daphnis amore*, scil. liquescat molliaturque in amorem mei, obdurescat vero et obfirmetur animo ad constantiam amoris. (Probabilius haec Vossius ita exponit, ut dicat, id pharmaceutriam hoc ritu efficere velle, ut obdurescat Daphnidis pectus adversus alias puellas, molle autem et mite fiat erga ipsam. Recte idem sentit, studio quaesitam videri soni similitudinem, quae sit in verbis *durescit — liquescit;* ac pertinere hoc ad morem in arte magica observatum; vid. etiam not. ad Ecl. III, 110. *Wr.*)

82. Aliud venefica nunc adgreditur: laurum incendit, ut Daphnis eodem modo amore incendatur. *molam*, far et salem, ut etiam Theocr. v. 18 et 21. cf. h. l. Serv. Cur, pro sulfure, *bitumine* illitas lauros memoret, nam videtur mystica aliqua caussa subesse, ariolationes vid. apud eund. *fragiles* Lucretii VI, 111 auctoritate a sono ex fragore explicant, *crepitantes in flamma*, quod ominis loco in hac arbore observabatur. Theocr. l. l. v. 24. v. Cerda ad h. l. cf. Tibull. II, 5,

Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, quum fessa iuvencum
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
Propter aquae rivum viridi procumbit in ulva,

84. Daphnin 85. Daphnin

83 *me male urit* Rottend. alter. *in hac ego Daphnida lauru* tentabat Io. Schrader. Certe *in Daphnida* requiram; *ἐπὶ Δάφνιδι*, h. e. *εἰς Δάφνιν*. Si tamen Virgilio non placuit ita scribere? Reposuit Wakef. (Bene *in Daphnide*; dictum hoc „*urere laurum in Daphnide*" aut ita, ut notissimum illud „*ardere in puella*"; praepositio *in* in tali sermone indicat, qua causa quid fiat, quo quid pertineat; idem fere, quod *propter*; vid. Brem. ad Nep. Timol. c. IV, 3.; aut, quod mihi probabilius videtur, „*urere laurum in Daphnide*" ita capiendum est: urere laurum, ut in ea se uri Daphnis sentiat; quod idem est, ac „Daphnidem in lauru urere"; Ovid. Met. VIII, 515.: „absens flamma Meleagros in illa Uritur." Vossius haec proprië dici et laurum in Daphnidis imagine repositam uri existimat. *Wr.*) 86 *alta* Ven. 87 *concumbit* Gud. *in ulva* Heins. e melioribus mss. reposuit iterum, cum iam a Naugerio in Ald. tert. et hinc in alias inductum fuisset. (Medic. *ulla*; *v* tamen, sed a recentiore manu, suprascriptum. *ulva* Potterii codd. omnes. *Wr.*) Vulgata *in herba*, quam Pier. defendebat, ex Ald. pr. propagata est in alias, in his in Steph. conf. Martin. *in umbra* ed. Ven. cum Goth. sec. a m. pr. *consedit in herba* unus Heins., sollennes utique variationes.

81. 83. Mox 83 *in Daphnide*, *ἐπὶ Δάφνιδι*, in Daphnidem, quod in Daphnidem vertat, ut is eodem modo flamma amoris consumatur. (vid. V. L. *Wr.*) Theocr. l. l. v. 23 *Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν· ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν Αἴθω* etc. Horat. Epod. V, 81. Scilicet magicae hae rationes fere symbolicae sunt, quarum congruentiam et similitudinem physicum aliquem effectum habere stultitia hominum aut credidit, aut aliis persuadere voluit.

87. *Propter aquae rivum;* ex usu poetarum, Horatii, Tibulli I, 1, 28 praeeunte Lucretio II, 30 *prostrati in gramine molli Propter aquae rivum, sub ramis ar-*

Perdita, nec serae meminit decedere nocti,
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui: quae nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando; debent haec pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

90. 93. 94. Daphnin

88 *sera m. d. nocte* quartus Moreti et alius Heinsii. *noctis* fragm. Moreti; unde Burmann. coni. *sero noctis*. *discedere* Menag. et Rottend. sec. vid. sup. Ecl. II, 67. Ambiguum est, utrum *perdita* antecedentibus, an sequentibus, ut in loco Varii (in Notis) subiungas. (Est hoc ex eo epiphonematum genere, quod creberrimum apud Homerum et Virgilium; recte F. A. Wolfius talia ubique commatis inclusit; Heyniana interpunctio in his sibi non ubique constat; curandum putavi, ut iam sibi constaret. *Wr.*) 92 *Pignera* duo. vid. Burm. *limite* Goth. sec.

boris altae. in Culice 389 *Rivum propter aquae viridi sub fronde*. Et iam sup. Ecl. V, 47 *Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo*. 88. *nec serae — decedere nocti*, elegantius ad poeticam rationem, quam *sera nocte;* quod aliis verbis dixit Statius Theb. VI, 191 *Tunc piget ire domum, maestoque novissima campo Exit et oppositas impasta avertitur herbas*. Locus omnino pulcerrimus; in quo Varium expressit noster, docente Macrob. Sat. VI, c. 2. Dixerat ille de cane cervae vestigiis insistente: *Non amnes illam medii, non ardua tardant, Perdita nec serae meminit decedere nocti.* Est Homericum πειθώμεθα νυκτί, ut Odyss. μ, 291. nec bene, puto, redditur, ad seram noctem.

91. Simillima haec sacris magicis a Didone institutis Aen. IV, 495 sq. 93. *debent haec pignora D.* expectat hoc a defossis sub limine vestibus, ut ad eas Daphnis vel invitus retrahatur et redire cogatur. Variavit Theocriteam rationem l. l. v. 53. 54. 59. 60. *Liminis* autem sollennis mentio in poetica oratione, cum

Has herbas atque haec Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Moeris: nascuntur plurima Ponto:
His ego saepe lupum fieri, et se condere silvis
Moerim, saepe animas imis excire sepulcris,
Atque satas alio vidi traducere messis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti
Transque caput iace; nec respexeris: his ego Daphnim

95. HERBAS, VENENA, 98. MOERIN 100. 102. DAPHNIN

(95. Iunge *mihi dedit*; Heynius in fine versus interpunxerat. *Wr.*) 96 *pluruma* Medic. (*pluruma* est prior lectio Medic. *Wr.*), ut *maxuma*, a m. pr. 98 *Moerim* alii. (in quibus Medic.; et sic edidi. *Wr.*) v. ad II, 26. *Moerim et s.* Zulich. *animasque* Parrhas. *exire* Goth. sec. ed. Mediol. 1474 cum aliis antiquis; uti auguror. 102 *nec respexeris* Medic. Pierianus Oblong. Gud. (et 2. 5. 14. *Wr.*); et hoc verum est: vulgo *ne*. (Iahnius *ne* probat. Vetatur Amaryllis respicere in iaciendo; itaque copulativa requiritur, referenda ad modo praegressum illud *Transque caput iace*; et vid. Q. V. XXXVI, 14. et 15. *Wr.*)

aut admittuntur aut admitti cupiunt, aut excluduntur amantes.

95. Lecta in Ponto, nunc pro Colchide, venena commendantur, quia Medea iis usa erat. (*Has h. atque h. venena*, i. e. has herbas venenatas; vid. Q. V. XXXIII, 4. *Wr.*) Magica quae sequuntur miracula nimis nota sunt, quam ut aliquis in iis haereat. cf. Cerda, et laudd. ad v. 69. (*Ipse M.*, vid. Q. V. XVIII, 2, i. — De vs. 97. vid. Q. V. XXXIIII, 3. — 99. *satas messes*, i. e. sata in futuram messem. *Wr.*)

101. Novum et fortissimum praeter cetera incantationis genus adgredi videtur, ut cineres ex ara in aquam fluentem et pone caput iaciat; quod partim cum expiationis, fluminis aqua viva fieri solitae, ritu, partim cum eo more coniunctum esse puto, quo diis inferis aliquid devovetur. v. Cerda. cf. Theocr. XXIV,

Adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Adspice: conripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

104. DAPHNIN

(103. Medic. *nihil carmina*; Serv. Dresd. *nec c. Wr.*) 105 *trepidis* vel *tremulis* cod. Köler. *palmis* pro *flammis* Moret. sec. 106 *Bonum fit* Zulich. a m. pr. *ipse bonus sit* Nonii quaedam edd. in *cinis*. 107 *Nescio quis* ex Ald. ed. pr. *qui* poster. laudat Burmann. Male: nam Ed. pr. sec. tert. *quid* habent; nec nisi in edd. serioribus 1527. 1557 varietas illa occurrit. *quit* Medic. *certi est* ex eodem laudat Heins., quod Foggin. non expressit. (Sane notat Fogginius, alteram *e* vocis *certe* in *i* mutari in Medic. *Wr.*) *Nescio quicquid id est* Zulich. *est* abest a Ven. Io. Schrader. tentabat: *Nescio quis certe est*; *ut Hylax in limine latrat!* (Doering. in Progr. saepius laudato sic interpungendum putat: „Nescio quid? — Certe est, et Hylax“ etc. Audiamus ipsum: „Venefica erumpit subito in haec abrupta verba: *Nescio quid* . . . sc. audio, *certe est*, sc. Daphnis, certe Daphnis venit. Virgilius post verba: *Nescio quid* admisit aposiopesin; sic enim loquuntur, quos rapit vehementior animi commotio.“ Mihi quidem adhuc probatur Heynii explicatio, ut simplicior. *Wr.*) Porro *Hylas* fere in libris. 108 *omnia* sed superadscripto *s* Medic. *omina* Canter. ex vet. cod. emendabat. vid. Heins. *qui adamant* Zulich.; Heins. in ora codicis, forte: *ipsis sibi somnia fingunt*; quod minus eleganter diceretur. Deerat hic versus Parrhasiano.

92. 94. (*rivo fluenti*, i. e. in rivum; ut Ecl. II, 30. Aen. X, 683. *Wr.* — *nec respexeris*, ne aut sibi noceat, aut rei, quae irrita fieri possit. Ovid. Fast. V, 439. *Sp.* — Ceterum vid. Q. V. XXXIIII, 2. *Wr.*) 103. *nihil ille deos*, deos, qui inter incantandum vocati fuerant. Quandoquidem omni magico ritu nihil adhuc effeci, experiar novissimum. Et ecce v. 105 hoc effectum habet.

105. Non necesse haec ex alia quam ex veneficae persona dici. Ipsa illa simul cum ministra ad-

Parcite, ab urbe venit, iam parcite, carmina, Daphnis.

109 *iam, carmina, parcite* Medic. et Pierii Oblong. Vatic. (Retinui vulgatum ordinem, comprobatum etiam vs. 61.: „Desine Maenalios, iam desine, tibia, versus." *Daphni* cum lineola transversa Medic. *Wr.*) *Parcite, ab urbe domum iam parcite carmina, Daphnis* Medic. Pierii.

movere cineri manus poterat. *cinis conripuit tremulis flammis,* h. flammae ex cinere moto corripuere aram; h. e. exarserunt in ara; res ominosa, ut notum. *cinis ipse*, αὐτὸς, sponte. (*Sponte sua — ipse* quomodo Vossius explicet, exponitur Q. V. XVIII, 2, m. *Wr.*) 107. *Nescio quid* est certe aliquid; evenit, quod veneficio efficere volui.

E C L O G A IX

MOERIS

ARGUMENTUM

Ad urbem Mantuam haedulos deportanti Moeri, villico, (qui homines et ipsi servi erant, v. Ecl. I, 28. Cic. Verr. III, 50;) adiungit se in itinere Lycidas, aetate florente pastor et carminum studio flagrans; a quo viae caussam rogatus Moeris calamitates suas, dominique, Menalcae, iniurias ac pericula inter eundum, id quod aliquantum iucunditatis habet, commemorat; cumque sermo ad Menalcae carmina deductus esset, recitat uterque nonnulla ex iis fragmenta ac locos, qui fere ex Theocrito conversi sunt, uti tota carminis forma ex eius Idyllio septimo ducta est. Totum carmen ad certum poetae consilium compositum, eiusque, sub Menalcae nomine, fortunam ac temporum calamitatem in eo adumbratam esse, manifestum fit. Iam Servius porro haec narrat: *Virgilius, postquam paene occisus est ab Arrio centurione, cuius in se strictum gladium ut effugeret, in Mincium fl. se praecipitaverat* (vid. eund. ad III, 94), *Romam revertens mandavit procuratoribus suis, ut tuerentur agros suos et ad praesens obsequerentur Ar-*

rio. Modo ergo Moeris, procurator eius, secundum praeceptum patroni, portat haedos Mantuam, quos Arrio offerat. Quae res cum per se non improbabilis sit; effrenis enim libido et insolentia militum in colonias deductorum erga possessores agrorum, quos ipsi affectabant, fuisse memoratur, vid. Appian. Civ. lib. V, 12. 13 (ed. Steph. p. 1082); apud eundem tamen mox alia narratio de Clodio attexitur, qua et superioris fides infringitur. Haec ipsa a recentioribus interpretibus multo etiam magis exornata videas. Inspice modo Catroeum ac Ruaeum. Ex ipso carmine haec saltem confirmantur: scriptum id esse eo anno, quo agri Cremonenses ac Mantuani inter Veteranos divisi essent, U. C. 713, adeoque paullo post primam Eclogam; Virgilii fortunam sub Menalcae persona adumbrari; hunc quidem caussam habuisse, in largitione ista agraria agros suos sibi relictum iri, ut crederet; atque ita vulgo creditum fuisse; eius rei spem ac fidem carminum gratiam fecisse v. 6—10; fuisse tamen illum possessionibus suis eiectum, neque id sine magno periculo, v. 15 et 16. Carmina ipsa, quae intexta sunt, numero quatuor, sunt partim e Theocrito versa, partim ad temporum conditionem accommodata v. 46 sq. Lycidae pueri studium et cupiditas audiendi delectat 56 sqq. Omnino carmen spiritum Maronis et dignitatem epicam prodit; etsi in summa argumenti equidem non multum ingenii agnoscam. (De tempore, quo conscripta sit haec Ecloga, vide veriora docentem Spohnium in Prolegg. De praestantia huius carminis haec disserit Wunderlichius: „Sua ut recuperaret, composuit hanc Eclogam Maro; atque conditionem indignam poetae praestantis, dum promissis confidit, miserrime bonis suis privati praeclare expressit. Haec si ponas, et cur maxima pars Eclogae, 19—50., in laudibus praestantiae poeseos Menalcae versetur, et cur Octaviano ille Caesarem inter deos beneficos referendo aduletur, vs. 47., et Vari etiam gratiam quaerat vs. 27., sponte patebit. Iam animum mihi adverte ad urbanitatem Maronis, de certis Octaviani promissis, quamquam spe firma mox sua recuperandi nititur vs. 55. 67., nil memorantis, nec veteranos vehementer incusantis vs. 12., et speciem prae se ferentis, se pro agro toto Mantuanorum restituendo laborare vs. 27.“ *Wr.*)

LYCIDAS *). MOERIS.

L. Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
M. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,

1 In Parrhas. et Leid. alt. ita distinguebatur: *an, quo via ducit? in urbem?* ut hoc ἐπεξηγητικῶς subiiciatur. *aut quo via* Ed. Ven. 2 Vix mihi temperabam in priore editione, quin *Quo, Lycida, vivi pervenimus!* reponerem; et sic Ecl. I, 72 *En quo discordia cives Perduxit m.* Ecl. III, 88 *veniat, quo te quoque gaudet.* Idem iam Heinsio in mentem venerat, nec Burm. improbat. Si hoc tenemus: exciderat, ut centies factum, prima littera in *quo*, propter simile initium vicinorum versuum, et quod magnum spatium litterae initiali primi versus relictum esset. Sic in Regio cod. *Lycida* ita scriptum erat, ut breve *o* adpictum esset. Retinebat tamen me, quod ingrata est illa repetitio τοῦ *quo*, et quidem diverso nunc sensu. (*Quo* nullo pacto ferri potest, quum id ipsum, quo res pervenerit, significetur his verbis: *ut — diceret. Wr.*) Desideratur huc, eo, — *ut possessor agelli diceret.* (non amplius desiderabitur; vid. vs. 3. V. L. *Wr.*) Poterat adeo scribi: *Huc, Lycida, vivi pervenimus*, vel, quod Io. Schrader. in schedis tentabat: *O Lycida, vivi quo venimus!* aut vitium in voce inutili *vivi* quaerere possis. Nunc cum nihil afferri possit, quod non alius aliter constituat, relinquenda est vulgata corrupta. Vetus ulcus esse debet, cum iam Servii codd. insederit. *Vivi pervenimus* pro vivendo attigimus, seu, diu vivendo

1. *an in urbem, quo via ducit?* Forma ducta ex Theocrit. VII, 21 sqq. ᾇ πόδες ἄγον, Theocr. XIV, 42. (*Quo te, Moeri, pedes*, puta: ducunt, ex proximo *ducit* repetendum. Usitatior quidem eiusmodi omissio in secundo membro, quando iam expressum est verbum, quod volunt repetere, licet id alia persona aliove tempore ponendum sit. Sed nec altera ratio exemplis destituta, ut Horat. Sat. I, 3, 9.: „saepe velut qui, currebat, fugiens hostem;“ i. e. saepe velut qui hostem fugiens curreret, currebat ille. ibid. II, 6, 12.: „qui mercenarius agrum, Illum ipsum mercatus, aravit;“ i. e. illum ipsum mercatus arat. *Sp.*) 2. *vivi pervenimus*, scil. eo, *ut possessor advena agelli dice-*

*) *Lycida* quinque ap. Burm., quem vid. (*Lycida* etiam in Medic.; sed vereor, ne vs. 2. hoc debeatur. *Wr.*) Zulich. hanc Eclogam post decimam ponebat.

Quo numquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret: Haec mea sunt: veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat,

3. Quod

ad ista pervenimus, Serv. exponit; quod durum et sine exemplo esse, recte Burm. affirmat. (Bene *vivi.* Alias enim non nisi interfectis colonis aut belli iure exactis milites in agrorum possessionem veniebant. Illud vero novum ac prorsus inusitatum, quod quieti et ab armis omnique societate belli remoti pellebantur; vid. Vita Virg. a. 712. Heyn. Not. ad vs. 28. Vernacule haec ita exprimas: *Was ich nie gefürchtet, habe ich erleben, mit eignen Augen sehen, mit meinen Ohren hören müssen. Wr.*) 3 *Quo nunquam* Moret. quart. et Leid., quod etiam loco mederetur, *vivi pervenimus* eo, *quo nunquam veriti sumus nos perventuros esse*: nisi durior traiectio esset. *qua* Gud.; forte pro *quae* addit Burm. (*quo* etiam e Parisinis Potterii unus, cod. 14.; eodem ducit optimi Gud. lectio *qua.* Revocavi *quo*, ipsa Latinitate flagitante; nec prius sanum putabo, quod vulgo editur, donec edoctus fuero, Latinum esse: *pervenimus, ut.* Terent. Eun. I, 2, 44.: „sine me pervenire, q u o volo.“ Indoctis librariis verbum verendi accusativum requirere videbatur; ac nihil frequentius, quam hoc ipsum: *quod numquam veritus sum*, et similia. Neque ita rara sunt exempla, etiam durioris, verborum apud Lat. poetas traiectionis; vide, quos laudat Spohnius, Burm. Praefat. ad Phaedrum. Bentl. ad Hor. Sat. I, 3, 61. Heind. ad Sat. I, 6, 68. *Wr.*) *Quam nunquam meriti sumus!* Leid. alt., ut sit exclamatio, quasi haec tam indigna immerentibus evenerint. 4 *migrare* Ven. 5 Quamquam duplex epitheton affectui animi non male inservire videri potest, conf. Ge. I, 407, eleganter tamen Burm., dum duo epitheta ferre se negat, distinguit ac legit: *Nunc, victi, tristis quoniam sors omnia versat. tristis fors* legit etiam Probus Instit. Grammat. et recepit nunc Wakef. Vulgata tamen, *Nunc victi, tristes*, firmatur ex Grammatici imitatione, Anthol. Lat. lib. I, pag. 178, v. 84, ubi vid. Burm. Sec.; eamque feres, si *victi* per se dictum accipias, postquam, quia, victi sumus, nunc tristes mittimus. Quod vero, Cerdae ac Pierii exemplo, *sors* h. l. praefert Burmann., non recte facere videtur. Longe aliter ap. Horat. Od. II, 3 extr. *sors versari urna* dicitur, quam *sors versat omnia.* (Qua auctoritate lectionem *sors* tueatur Burmannus, non habeo exploratum. *Fors* certe in Me-

ret; sed v. Var. Lect. (*nostri*, ut servi loquuntur; cf. 12. et I, 8. Sic *tua* vs. 30. accipe. *Wch.* — 4. *Haec mea sunt;* cf. not. ad Ecl. I, 47. *Wr.*) 5. *victi*, oppressi, afflicti, quibus id, quod victis evenire solet, contingit, ut fundos amittant. (Rectius, ut mihi videtur, Spohnius: „*victi*, coacti a veteranis, iis cedere

Hos illi (quod nec vertat bene) mittimus haedos.
L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles

6. BENE VERTAT

dic. et Serv. Dresd.; *sors* tamen in Ald. tert., in tribus codd. Hafn. a Voss. laud. et in Lips. obl. *Sors* eventus est, non ipsa vis fati; quare non est Latinum *sors versat.* Contra *Fors* significat caecam quandam vim, res humanas temere ac nullo consilio regentem, nulla tamen adiuncta aut laedendi, aut iuvandi notione; quare nullum usquam huic nomini adiicitur epitheton. Non sunt igitur huic plane synonyma Fortuna et Fatum. Hinc apparet, nec *Fors*, nec *tristes* sollicitandum esse. Vid. etiam Paldamus ad Propert. pag. 240. *Wr.*) 6 *non bene v.* unus Moreti. *nec vertat bene* Menag. et Pierii Oblong. (*nec vertat bene* etiam Medic. et Hafn. C. ap. Voss.; recte! et recepi, ne diutius laedantur elegantiorum aures pessimis numeris:

Hós illí | quod néc bene vertat | míttimus haedos.

Unum, quod praeterea apud Virgilium exstat, rhythmi eodem vitio laborantis exemplum correximus suo loco, Aen. X, 51. Prava verborum collocatio h. l. orta ex usitata formula: *quod bene vertat.* Sed Terent. Adelph. II, 1, 37.: „quae res tibi vortat male." Vossius quidem eundem verborum ordinem exhibet, quem nos; sed, quod mireris in homine eruditissimarum aurium, non aliam ob causam, quam quod rarius sic posita inveniantur. Idem *vortat* edidit; recte fortasse, licet e nullo codice enotatum. Ceterum vid. Q. V. XXXII, 8. *Wr.*) *quod* superscripto *s* Medic. (— 7. *quae* Medic. a m. pr. *Wr.*)

debentes." *Wr.*) 6. *quod nec bene vertat* „quae res in eius perniciem vertatur." Serv. Quod male ei sit, cum imprecatione novi heri, cui haedi ex agro in urbem apportandi sunt. (*Mittimus* explico: agimus absenti, ad absentem, utpote in urbe degentem dominum; nec alio fere sensu dici hoc putarim, quam *inferias mittere*, i. e. ferre inferias, quae per tumulum ad inferos deveniant. *Wr.*)

7. Situm agri Virgiliani puta fuisse hunc, ut ille inde a collium clivo usque ad Mincium fl. et fagos ibi satas pertingeret. cf. Ecl. I, 52 Not. *subducere* se colles dicuntur, qui ex alto in planum deducuntur, decrescunt, cf. Burm.; iidem colles *demittunt iugum molli clivo*, cum dorsum collis molliter declive lenem ad planitiem et fl. Mincium descensum praebeat. *Fagos* fractas puta seu vi hostili excisas, seu procella et vetustate; quod praestat. (Et sic intelligi haec iubet particula *iam*, ad vetustatem referenda. Ac fagos istas ter-

Incipiunt, mollique iugum demittere clivo,
Usque ad aquam, et veteres, iam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.
M. Audieras? et fama fuit; sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.

11. AUDIERAS;

8 *Incipiant* Goth. sec. *dimittere* Goth. pr. et septem ap. Burm., nota variatione. 9 Lectio haec ab Heinsio e Mediceo probata et a Burm. reposita, uti et in Gud. a vet. manu emendatum fuerat, et sic Ecl. II, 3 *inter densas, umbrosa cacumina, fagos*; multo nimirum ea elegantior vulgata: *veteris iam fracta cacumina fagi.* (hoc videtur praeferre Spohnius; orta haec lectio e vetere scriptura *veteris,* i. e. *veteres,* de qua dicetur alio loco. *Fagos* praescriptum est etiam ap. Pompon. Sab. *Wr.*) Apud Quinctil. VIII, 6, 46 libri plerique: *confracta c.*, quod Catroeus, sibi mirifice in eo placens, recepit; saltem expectabo, donec *infructa* se obtulerit. 10 *nostrum* Goth. sec. quatuor Burm., it. Ed. Mediol. (In hoc *nostrum* veram Virgilii scripturam latere suspicatus Vossius *vostrum* edidit. Sed quum alia, quibus insistas, desint vestigia, relinquamus hanc formam antiquioribus, et meminerimus, nihil esse crebrius hac pronominum *vester* et *noster* permutatione etiam in prosariorum scriptis; cf. Drakenb. ad Liv. XXXIIII, 2, 2. *Wr.*) *Menalcam* Medic. (In Medic. pro ultima litera lineola transversa comparet, quae etiam literam *n* designare potest; vid. omnino Q. V. III, 1. — 11. Male hucusque editum erat: „*Audieras*; *et f. f.*“ vid. Q. V. XXXV, 9. *Wr.*) 12 *marcida* Moreti fragm. 13 *aquila dicunt* Ven. et cod. Burm.

mini loco fuisse, probat Vossius, coll. Horat. Ep. II, 2, 170.: „qua populus adsita certis Limitibus vicina refugit iurgia.“ *Wr.*) In priore agnoscas imitationem Dirarum Valerii Probi 26 *Tu nemus, et multum nostris cantata libellis Optima silvarum — Non fundes virides umbras — Militis impia cum succidet dextera ferro.*

13. *aquila veniente*, irruente, hostili et infesto animo. cf. Burmann. In animo habuit poeta Lucret. III, 751 *tremeretque per auras Aeris accipiter fugiens veniente columba. Chaoniae* vero *columbae* sollenni epitheto a Do-

Quod nisi me quacumque novas incidere litis
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix:
Nec tuus hic Moeris, nec viveret ipse Menalcas.
L. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua nobis
Paene simul tecum solatia rapta, Menalca?
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontis induceret umbra?

18. MENALCA!

14 *quocunque* Ven. *quae* vel *quacunque* Gud. (*lites* Medic. *Wr.*) 15 Conf. ad Ecl. I, 18. (— 17. Serv. Dresd. *tant. scelus? hoc tibi nuper.* — 18. Heyn.: *Menalca!* Non haec cum exclamatione, sed per interrogationem efferenda. Exclamatio convenit narranti, non audienti. *Wr.*) 19 *Quis caneret silvas* fragm. Moreti, at Ecl. V, 20 *Extinctum Nymphae* etc. *orbis* a m. pr. in Medic. 20 *montes ind.* Moreti fragm., etiam male. vid. ib. v. 40. cf. ib. Var. Lect. (*fontes* Medic. *Wr.*)

donaeo luco et oraculo per columbas s. palumbes edito. Erat autem Dodona urbs Epiri, vetustissimis temporibus a Chaonibus habitatae. conf. Strabo VII, pag. 498 C. 14—17. Nisi augurio monitus fuissem, ut *quacunque* via ac ratione iurgia cum veteranis in agros immissis praeciderem; capitis periculum una cum hero Menalca adiissem. (Cic. de Div. I, 39.: „*cornix a sinistra facit ratum.*" *Wr.*)

18. *solatia*, carmina erepta. (*Solatia:* ad Ecl. V, 20. 40. respicere poetam, haud inepte coniicit Voss. *Wr.*) 20. *spargeret* — *induceret*, dicta non proprie; sed poetico acumine, quod Ecl. VI, 62. 63 vidimus, h. caneret, ut sparguntur — ut inducuntur; aut ut sparsa et consita floribus sit terra, utque fontes arboribus umbrosis consiti sint. (vid. Q. V. VIIII, 3, VII, a. *Wr.*) Verbo: quis caneret carmina bucolica: pro his sunt argumenta memorata, *quis caneret Nymphas, prata, fontes!* Respicit autem *Eclogam quintam*, inprimis v. 20 et 40 *Spargite humum foliis; inducite fontibus umbras.* Utrumque vero dici, et *fontibus inducere umbras*, et *fontes*

Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Quum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?
„Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.“
M. Immo haec, quae Varo nec dum perfecta canebat:
„Vare, tuum nomen, superet modo Mantua nobis.

27. NOMEN (SUPERET

21 *Nam quae* Nonius in *legere*. 25 *capre* Medic. a m. pr. *cornu petit* Rottend. tert. et Gud. pro var. lect., frequenti variatione. vid. Burm. h. l. et ad Ecl. III, 87. *feret* Medic. a m. pr. 26 Pro *haec*, *quae* Medic. a m. pr. *terque*. *nondum* nonnulli ap. Pier., it. ed. Ven. *canebant* Gud. 27 *superent* Medic., deleto *cupiant*, quod ante perscriptum erat. *Bare* idem, et superiore versu *Baro*, at v. 35 *Varo*.

inducere umbris, docet Burm. ad h. l.

21. *Vel quae* sc. quis caneret, quis cecinisset vel ea, quae nuper, te non sentiente, cum caneres, ex te didici, quando ad Amaryllidem te conferebas. Tum subiicitur vss. 23 — 25 breve carmen ex Theocrit. III, 3 — 5 ad verbum conversum. Comparat ista inter se Scaliger Poet. V, 5 pr., sed suo more. Add. Gell. IX, 9. 22. *Amaryllida, delicias nostras*: aut communem utriusque amicam dicere voluit, aut pro, meam amicam. Neutrum satis placet; hoc tamen magis consentaneum, quandoquidem Moeris iam senio fractus est v. 51. Ut ex alia persona dictum habeatur, verba versus 22 *Quum te* non admittunt, nisi quis aliena de suo sensu admisceat. (— 23. *dum redeo*, ut ap. Terent. Adelph. II, 1, 42.: „Delibera hoc, dum ego redeo.“ *Wr.*)

27 — 29. Aliud breve carmen. Aut quis haec caneret, quae etc. *Vare*, *tuum nomen cantantes s.* — *superet modo* —. Nexus sententiarum esse videtur hic: Si modo Mantua ab interitu servata fuerit: nomen tuum per totum agrum Mantuanum celebrabitur. Poetico, si non pastoritio, phantasmate, quo omnis natura sensu rerum iucundarum et molestarum imbuitur, ad olo-

Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae,
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni."
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos;

28. CREMONAE!)

29 *Candentes* coni. Io. Schrader., *sublima ferent* e Lucret. inculcare malit Wakef. ad Lucret. I, 341. *ferant* Gud. Goth. pr. 30 *Sic sua* Alcuin. Grammat. p. 2124. — *Cyrneas* varie corruptum in libris v. ap. Burm. (Medic. *Cyneas*, sed tertia litera erasa et ita suprascripta *r*, ut fiat *Cry-*

rum cantum id revocavit: quandoquidem cantus tribui iis solet: ipsi cycni tuum nomen celebrabunt. Commemorat hos, quia Mincius iis abundat Ge. II, 198. 199 *Et qualem infelix amisit Mantua campum, Pascentem niveos herboso flumine cycnos.* Ut *cycni* poetae sint, etsi illud aliis locis occurrit, v. ad Horat. IV Carm. 2, 25 et ad h. l. Cerda, vix video, quomodo commode fiat. Ita esset: poetae Mantuani Varum celebrabunt; saltem dictum erit de uno Marone. Verum res ita declaranda esse videtur: Quod vulgo erat: nomen tuum per totum agrum Mantuanum celebrabitur; poetica ratione ad olorum cantum revocatur. Quod enim poetae sensum tangit, id cum omni rerum natura, animata et inanimata, communicatur. Ut igitur simili modo totum nemus aliquem canere diceretur, utque supra Ecl. V Daphnidem lugent et celebrant laudibus silvae ac ferae, et I, 39. 40 fontes et arbusta desiderabant Tityrum; ita nunc cycni concinunt in Vari honorem. Cycnorum cantum, saltem silvestrium, nostra quoque aetate rerum experimento vindicarunt plures viri docti, in his Abb. *Mongez.* De *Varo* vid. Exc. ad Ecl. VI pr. Meritum eius aliquod fuisse apparet in agris Mantuanorum a veteranorum iniuria vindicandis. *superet modo Mantua nobis*, h. incolumis et salva sit, agris redditis; quo facto, ipsi Virgilio suae possessiones conservabantur. 28. *vae miserae n.* Scilicet, cum Cremonensium, qui Cassii et Bruti partes sequuti fuerant, agri militum numero, cui assignati fuerant, non sufficerent, proximi agri Mantuani additi sunt, licet ea urbs in Augusti partibus fuisset. vid. Vita Virg. a. 712.

30. *Sic* nota obtestandi formula: cf. Ecl. X, 4. *Incipe* ca-

Sic cytiso pastae distendant ubera vaccae:
Incipe, si quid habes. Et me fecere poetam
Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna

neas. Wr.) Est Κύρνος, Κύρνειος. *fugient* Ven. *exagmina* Medic., sed transfixo *g*. 31 *distendant* Heins. e melioribus, etiam sic Medic., sicque alii apud Pier., cum vulgo *distentent* legeretur. *distentant* Voss. pr. (sic etiam Serv. Dresd.; et hinc orta vitiosa lectio *distentent*. *Wr.*) *distendent* Ed. Ven. 33 *dicent* Ven. 34 *non sum credulus* unus Moreti. 35 *Vario* manifeste legit Serv. et Schol. Horat. Cruqu. ad Od. I, 6, qui Thyestae tragoediae auctorem, eundemque nobilem epicum poetam, intelligit; sed in scriptis constanter *Varo*. In edd. *Vario* repositum est ab Egnatio et Naugerio: quod iterum deseruit Paullus Manutius cum edd. sequ. Quae ambiguitas in his nominibus sit, nota res est: v. Exc. ad Ecl. VI. Varum inter viros principes et militia claros istius aetatis fuisse, satis constat; an idem poeta fuerit, non nisi ex hoc loco statuas. De poeta enim cogitandum esse, docet memoratio Cinnae. Itaque, cum perpetua sit horum nominum con-

nere, *si quid habes*, quod canas, aut potius, quod memineris ex Menalca auditum: sic apibus et gregibus tuis bene eveniat. (Apibus abundasse agrum Virgilii, discitur ex Ecl. I, 54. VII, 13. *Wr.*) *Cyrneas taxos*, Corsicanas, ex Κύρνος. Taxus omnino mellificio exitiosa: Ge. IV, 47 *Neu propius tectis taxum sine*. *Cyrneas* ergo non aliter accipies, quam ut a notiore ac famosiore genere epitheton taxis dederit. *Mel amarum* in ea insula confectum, satis notum post tot de Corsica virorum doctorum commentationes. 33 — 36. Ex Theocrit. VII, 37—41. 92 sqq. De v. 34 docta est Macphersoni disputatio in *Critical Diss.* p. 205, qua efficere vult, vocabulum *Vatis* Virgilium a Gallis suis Cisalpinis petiisse; fuit enim inter Celtas Vatum seu Eubatum, Euhagum, ordo, Bardos etiam dignitate antecellens. conf. Strabo IV, pag. 302. Ammian. XV f. Enimvero concidit omnis haec subtilitas, si memineris, Virgilium latine reddidisse Theocritea, in quibus ἀοιδὸς est, nec diversum esse vatem a poeta.

35. *Varius* nobilis *Thyestae* auctor. vid. ad Donati Vit. Virg. §. 53. *Cinna* Smyrnam scripserat, carmen, quod decem annis elimaverat, v. Catull. 89. conf. Martial. X, 21. (Vid. omnino

Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
M. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
Si valeam meminisse; neque est ignobile carmen.
„Huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis?

fusio, cumque veteres Grammatici *Varium* hic in libris legerint, post *Varum* v. 26, illum alterum *Varium*, in locum suum retrahendum esse manifestum fit. (*Varo* etiam Potterii codd. omnes. Explicandus codicum in hoc vitio consensus ex eo, quod bis antea commemoratus fuerat Varus. Varii nomen etiam Apuleio de Orthogr. restituit Osann. pag. 67. *Wr.*) *Cigna*, *Cygna*, *Cyna* in libris nonnullis. *neque dicere* Moret. 36 *inter strepet* Ven. Wakef. ad Lucret. II, 410 poetam scripsisse *argutus* censet, ut Ge. I, 143 *arguta serra* et *argutus anser* ap. Martial. 37 *Iam pridem ago* — *mecum ipsa voluto* Zulich. *et* abest a Goth. sec. 38 idem *Qui valeam m.* 39 *nam* deest fragm. Moreti et Goth. sec.

binas Weicherti Commentatt. de C. Helvio Cinna. Grimmae 1822. sq. edit. Adde Osann. in V. L. laud. p. 68. sq. *Wr.*) Ruaeus parum validis rationibus ad Cornelium Cinnam magnum Pompeii ex filia nepotem refert. Poetas esse hic intelligendos, versus sequens arguit: *inter olores*. 36. *Anserem* aliquem eius temporis poetam, de quo Ovid. Trist. II, 435. Propert. II, 34, 84. II, 25, 83, et ad quem Cic. Phil. XIII, 5 respicere putatur, hic tacite vellicari, docet Servius. Sed anserem ex opposito olorum natum esse et expressisse nostrum Theocritea, probabile fit Idyll. VII, 47. (Etsi respexerit Virgilius Theocritum, tamen hoc non impedit, quominus in nomine luserit, Ciceronis exemplo, Philipp. XIII, 5.: „de Falerno Anseres depellentur.“ *Sp.* Servium sequuntur praeter Spohnium etiam Voss. et Weichert. Comment. I. p. 9. *Wr.*) Odio mihi sunt Musarum alites, *Μοισᾶν ὄρνιχες* (ut ap. Horat. *Maeonii carminis aliti* Vario), qui cum Homero contendunt, ὅσοι, ποτὶ Χῖον ἀοιδὸν Ἀντία κοκκύζοντες, ἐτώσια μοχθίζοντι. *arguti* sunt canori.

39. Ex Theocr. XI, 42—49. 63 sq. cf. V, 45 sq. ductum, sed oratione variata: nobile vero bucolici generis argumentum Cyclopis amor et Galateae in eum asperitas. Quis non ex Theocrito meminerit Idyll. XI. conf. Bion. Idyll. VII, 3, et fragm. IV. Mosch. Idyll. III, 59. Cum suavitate variavit hoc idem Gesne-

Hic ver purpureum; varios hic flumina circum
Fundit humus flores; hic candida populus antro
Inminet, et lentae texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine litora fluctus.“
L. Quid, quae te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
M. „Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?

40 *ver perpetuum* quendam legere notant Guellius et Cerda, quem vid. 43 *incani fluctus* mavult Bentl. ad Lucan. II, 673. (merito hoc reiectum ab Iahnio. *Wr.*) 46 Mediceus etiam quinque sequentes versus refert ad Lycidam. Moeris ab illis incipit: *Omnia fert aetas*; nec aliter Gud. Heins. *respicis ortus* Zulich. *suscipis* Gud. et Rottend. sec.

rus Idyll. *Die übel belohnte Liebe*. 40. *ver purpureum* pro pulcro, a splendore purpurae petitum: non a colore; ut notum. (*purpureum*, splendens, nitens; vid. exempla ap. Burm. ad Anthol. Lat. T. I. p. 267. *Sp.*) 41. *candida populus*, ἡ λεύκη. 42. Frondes vitium memorat, utpote in vere.

44. Aliud ex Menalca auditum, quod Moeridem canentem audierat Lycidas. *pura sub nocte*, serena; illustravit Burmann.

46 — 50. Persuasione vulgi, quae tum erat, stellam crinitam, quae inter ludos D. Iulio ab Augusto habitos apparuerat, U. C. 711 animam Caesaris in caelum recepti esse (v. Sueton. Caes. cap. 88), ingeniose poeta ita utitur, ut eum inter deos ruris relatum esse fingat. conf. Ge. I, 26. 27. 42. De ea stella vid. Plin. II, 23. ubi ipsa Augusti verba adscripta sunt, Sueton. Caes. 88. Dio XLV, 7 et not. Seneca Qu. Nat. VII, 17. Eandem a. 1680. iterum in hominum conspectum venisse, Halleius aliique viri docti opinati sunt. Ceterum istam stellam in numis gemmisque conspici, notum est. *Dionaei*, quod Caesar genus ab Iulo, adeoque Anchisa et Venere, ducere credebatur; mater autem Veneris *Dione*. *Iulium sidus* Horat. Od. I, 12, 47. *processit*, orta est stella. Ecl. VI, 86 *invito processit Vesper Olympo*. Alio modo *menses procedunt* Ecl. IV, 12. Laudant Homer. Iliad. κ, 252 ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε, verum hic alio modo dictum est et petitum a motu et progressu siderum ad occasum vergentium ad oculorum sensum

Ecce Dionaei processit Caesaris astrum;
Astrum, quo segetes gauderent frugibus; et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.“
Omnia fert aetas, animum quoque; saepe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles:
Nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Moerim

53. Moerin

47 *Dionaeus* vero recte: *Κύπρι Διωναία*, apud Theocr. XV, 106. 48 *et quod* Medic. a m. pr. 49 *a priscis* Zulich. *in vallibus* ap. Nonium Marcellum in *ducere*. *apricis in collibus* est quoque in Tibull. I, 4, 19. *in apricis saxis* est inf. Ge. II, 522. 50 Obscurum est quod Pomponius ad h. v. habet: „In codice Aproniano hoc scriptum erat Nepotes hi.“ 52 *Cantando solitum* Agroetius de orthographia. *Cantando longos* Scholiastes Horat. Od. IV, 5. *ducere soles* Gudian., sed *ducere* modo v. 49. 53 *Moerin* et hic refinxi. Vulgo *Moerim*: v. ad Ecl. II, 26. (Reduxi *Moerim*. Medic. *quod moverim*, supra literam *d* scripta *q*, et in *moverim* transfossae *v* et *e*. *Wr.*)

notato. vid. Excurs. II ad lib. II Aen. Eius vero stellae ortus bonum frugum proventum ominari et maturare fingitur. *Insere* seu proprie, seu omnino: planta: cf. Martin.

51. *Omnia fert aetas*, *animum quoque*. Memoria deficiente Moerin subito obticuisse, nec, quod coeperat, implere potuisse puta; addit itaque cum dolore: Omnia aufert, eripit, atterit aetas, etiam animi vires, memoriam. Atqui saepe ego me, dum puer essem, memini, totos dies aestivos cantando exigere; nunc tot carminum oblitus sum, ipsa etiam vox me deficit: *condere soles*, ut Horat. IV Carm. 5, 29 *Condit quisque diem collibus in suis*; pro vulgari, videt diem condi. Quod fit in tempore, tribuitur alteri tamquam actio: exigit diem, peragit, fugat, finit, adeoque quoque, condit. Praeiverat Callimach. in Epigram. 2, 3 *ἐμνήσθην δ' ὁσσάκις ἀμφότεροι Ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν*. Sic et: *noctem*, *lucernam*, *producere*. (vid. Waar-

Iam fugit ipsa: lupi Moerim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.
L. Caussando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet aequor; et omnes,
Adspice, ventosi ceciderunt murmuris aurae.

54. Moerin

(54. Medic. *Moerem*, sed *e* in *i* mutatur. *Wr.*) 55 *refero* Zulich. 57 *et omnis* Rottend. 58 *ventosi ceciderunt marmoris irae* emendabat Triller. in Miscell. Lips. Nov. To. VII, P. II. Eum refellit Oudendorp. ad Sueton. p. 1023.

denburgii Opuscula orat. poet. crit. pag. 232. *Wr.*) 54. *lupi Moerin videre priores;* in prosa extulisses: Obticui (subito destituente me memoria), quasi lupus me primus vidisset; ex opinione ac proverbio vulgari, cui ratio a metus subiti contactu subesse potuit. Habet et hoc a Theocr. XIV, 22.

56. *Caussando n.;* caussas et excusationes afferendo differs meum desiderium, canentem te audiendi: Lucret. I, 399 *Quapropter, quamvis caussando multa moreris, Esse in rebus Inane, tamen fateare necesse est.* 57. *aequor,* int. lacum, in quem non longe a Mantua fl. Mincius diffunditur. *Sterni* et στορεῖσθαι, καταστορεῖσθαι, de tranquillitate maris sollenne, ut Theocr. VII, 57, ut et *silere* de ventis cessantibus, ut Theocr. II, 38 Ἠνίδε σιγῇ μὲν πόντος, σιγῶντι δ' ἀῆται. (Soph. Aiace vs. 659. ed. Herm.: „δεινῶν δ' ἄημα πνευμάτων ἐκοίμισε στένοντα πόντον.“ ubi vid. Interpp. et supra ad Ecl. II, 26. Adde Aen. III, 69.: „placataque venti Dant maria.“ *Wr.*) 58. *ventosi ceciderunt murmuris aurae* in soluta oratione: murmur aurae cecidit, et hoc pro ipsa aura: aura, ventus cecidit. Scilicet, quod Oudendorp. ad Sueton. p. 1023 illustravit, *aura murmuris* dictum est pro aura murmurans, sollenni poetarum Graecorum et Romanorum, atque etiam Orientis, more, adiectivum vel participium in substantivum mutandi: unde existit *aura murmuris*. (vid. de hoc exquisito genitivi usu Wunderl. not. ad Ecl. IV, 24. *Wr.*) Diversa est ratio, qua aetheris aura, luminis aura, et sic alia dicuntur, de quo vid. ad Georg.

Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
Incipit adparere Bianoris: hic, ubi densas
Agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
Hic haedos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, si, nox pluviam ne conligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via laedit) eamus;
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

64. LAEDAT

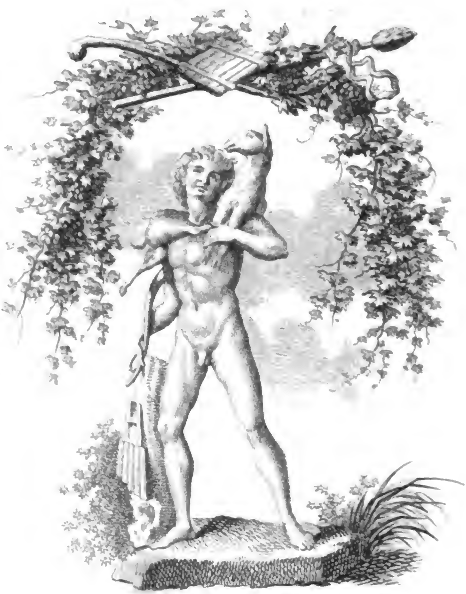
59 *est* post *media* deest in Zulich. *iamque* Menag. alter; nec male. 60 *hic tibi* Ven. 61 *stringunt.* Pompon. „In codice Aproniani sic scriptum erat." Forte *stringuunt.* 62 *ad urbem* Zulichem. 63 *At, si* Menag. *nos pluviam* Parrhas. 64 *laedat*; ita Heins. cum bonis nonnullis, et sic eruditius loquuntur. *laedet* vulgo fere. *laedit* Medic. et Moret. sec. cum nonnullis aliis: quod equidem praeferam. (*laedat* ex vicino Coniunctivo ortum. Sententia ipsa requirit Indicativum Praesentis; neque enim quia id potissimum speraret, minus laesuram viam esse, sed quia, ne plueret, verendum erat, euntes se, non sedentes canere vult; quo accedit, ait, quod ita via minus laedit; vid. Q. V. VI, 4. *Wr.*) 65 *ego te hoc* Vossian. *hoc* abest a Goth. sec.

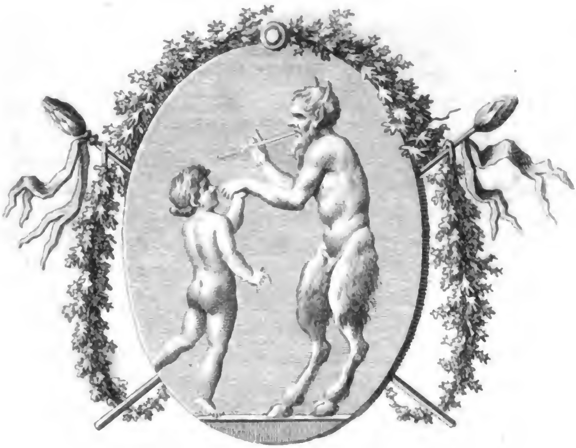
II, 47. Epitheton proprie ad auram spectabat: *ventosa aura,* ut Ovid. Medic. fac. 57 *Haec ubi ventosas fuerint siccata per auras.* Ante oculos habebat Maro Theocriti suavissimum versum: *τὰ δέ νιν καλὰ κύματα φαίνει Ἄσυχα καχλάζοντα* Idyll. VI, 11. 12. conf. II, 38. (— 59. De Adv. *adeo* vid. Q. V. XXVI, 5. *Wr.*) 60. *Bianorem* eundem cum Ocno et conditorem Mantuae facit Servius hic et ad Aen. X, 198—200, quem illustrat, sed suo more, Mazochius in *Diss. dell' Academia di Cortona* T. III, pag. 27. cf. Excurs. I ad Aen. X, med. Destituitur tamen totum hoc assertum idonea auctoritate, nec alius quam aliquis ex illustribus viris vel ex heroibus Mantuanorum fuisse videtur ille Bianor. Vestigia autem pressit Theocriti VII, 10. 12. *stringere* simpl. int. decerpere, amputare. cf. ad Ecl. I, 57. Ge. II, 368. 62. *tamen veniemus*, „etiamsi paullulum quiescentes dederimus operam cantilenae." Serv. 63. *nox pluviam ne conligat ante*, ne cum vespera nubes in pluviam colligantur. 64. Pres-

M. Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

66 *et* deest Leid. sec. *nunc quod nunc* Menag. primus; scilicet ut in Medic. cum errore scribentis omissum fuisset *et*, mox inter *puer* et *quod nunc* insertum est *et nunc*. 67 *tum* Heins. e scriptis. *tunc* al. *cum venerit ipse Menalcas* Goth. sec.

sit et hic vestigia Theocriti VII, quos portat, onere. 66. *desine* 35. 36. 65. *hoc fasce*, haedorum, *plura* dicere. 67. *ipse*, Menalcas.

ECLOGA X

GALLUS *)

ARGUMENTUM

C. *Cornelius Gallus*, de quo supra ad Ecl. VI, 72 vide, amicam Lycoridem habuit, quam etiam elegis celebravit, saepe a Propertio, Ovidio, Martiale, aliisque laudatis: Servius adeo ad vs. 1 huius Eclogae et Donatus Vita §. 38 libros eius quatuor fuisse Amorum memorant, sub Lycoridis nomine editos. cf. Pompon. Sab. Is a perfida amica desertus, magno dolore oppressus, in hoc carmine tamquam pastor aliquis in Arcadiae montibus ac silvis, sub antro aliquo proiectus, amores suos deflere fingitur. Obiurgat poeta Naidas, quod solae non adfuerint Gallo amoris curis confecto 8 — 12: cum tamen amoris et miserationis affectum testatae

*) *Conquestio cum Gallo* in scriptis nonnullis. *Conquestio cum Gallo poeta de agris* Medic.; et sic fere in sex septemve aliis; etiam Pompon. Sab.; quod non assequor, quorsum dictum sit. *Poeta ad Gallum. De amore Galli consolatio* Gudian. vid. Burmann. ad h. l.

ei sint ipsae inanimatae res, arbores et saxa, 13—15: tum greges cum pastoribus 16—20. Miserandi et consolandi caussa accessere ipsi dii: Apollo 21—23; Silvanus 24. 25; Pan 26—30. Tum Gallus, in lamenta et questus erumpens, suam sortem et infaustum amorem conqueritur; malle se pastoris vitam agere 31—43. Nunc in castris versari amicam in Gallias profectam 44—49. Videtur tamen vel sic sibi repente in rus migrasse et aliis curis amoris tormenta levare 50—61; sed amoris mox impatientia victus nulla inde solatia expectat 62—69. Praemittitur exordium poetae, cum epilogo, quo singularem Galli amorem testatum facit. Habet hoc carmen miram artem ac suavitatem; primum in eo, quod omnia, ad maiorem Galli dignitatem, non modo ad vitam pastoritiam, sed ad tempora heroica, in quibus permisti mortalibus dii viverent, relata et ex sensibus et opinionibus istorum saeculorum adumbrata sunt; quare etiam ferre debemus, si quae paullo altiore ac graviore spiritu hic dicta reperiamus; deinde vero quoniam impotentis et spreti amoris aestus ille ac furor, in omnes partes animum rapiens, ipsum legentis animum commovere videtur; quamquam hac in parte Theocriti vestigiis institit. Idyll. I, unde, quae de Daphnide dicta erant, in Gallum transtulit, ut multa tantum latinis verbis reddiderit, in aliis autem cum eo certaverit; universe vero a simplicitate et venustate pastoritii carminis et Theocritea suavitate in plerisque recesserit.

Iam de *Lycoride* addunt interpretes Servio duce: fuisse eius verum nomen *Cytheridem*, et esse eam eandem cum Antonii amica illa, mima, ex Ciceronis Philipp. II, 24. 25, ad Att. X, 10 et 16, ad Div. IX, 26. cf. Plutarch. Vita Antonii p. 74 ed. Briar.. Plin. VIII, 16 infami, cuius nomen verum fuit *Volumnia*, quoniam Volumnii Eutrapeli liberta esset. (Consentiunt veterum testimonia, Volumniam mimico nomine Cytheridem, a Gallo eiusque amico Virgilio Lycoridem dictam esse. Ergo temere agat, qui aut neget, aut dubitet. Ex iisdem intelligitur, multos eam habuisse amatores; in his M. Antonium ab a. 705. — Cic. ad Att. X, 10. — usque ad a. 708., quo anno ille, Iul. Caesare perditam vitam Antonii improbante, missa Cytheride Fulviam in matrimonium duxit. Hinc amari coepta a Corn. Gallo, qui quatuor libros Elegiarum in eam composuit. Ao. 716. Cytheris fere XXVIII—XXIX. annorum erat; eandem aetatem agebat Gallus. Hoc neminem offendet, qui

noverit amorum istorum rationes, qui meminerit, saepe et a pluribus amatas esse non iuniores natu, quam ipsi essent; ita a Propertio Hostiam, s. Cynthiam, ab Ovidio XXII. annos nato Corinnam, i. e. Cynaram. *Sp.*) Quod cum ferri possit: illud alterum, quod, de temporum ratione securi, contendunt ex Servio ad v. 1, eam propterea Gallum destituisse, quod Antonium ad Gallias euntem sequuta esset, quo v. 22 sqq. 46 sqq. referunt, fidem non habet. Nam primum Antonius Cytheridem iam ante 709 dimiserat; adeoque ante id tempus, quo haec post reliquas omnes Ecloga scribi potuit; ea enim de re iam Ciceronis Philipp. II, 28, §. 69 locus est. Decima autem haec Ecloga ante 717 vix scripta est, ut paullo post videbimus. Deinde vero iis annis, quibus haec Ecloga scripta esse potest, Antonius in Oriente, non in Gallia, fuit. Quae omnia docte demonstravit Martin. ad v. 22. Neque ferri potest doctiss. Morgagni (Opusc. miscell. T. III, epist. Aemil. pr.) sententia, qui, cum Servium amplecteretur, et Antonii in Gallias profectionem aliquam circumspiceret, illam arripuit, cum Quaesturam Romae petiisset, et inde ad Caesarem, qui tum in Galliis bellum gerebat, rediret, quae res ad annum 702 Pompeio Cos. sine Collega referenda esset; quod fieri non potest, si Ecloga haec ultimo loco scripta est, ut versus primus declarat. Fontaninus, vir longe doctissimus, in Hist. litt. Aquilei. p. 28 de fuga Antonii intelligit, cum ad Mutinam 711 victus in Galliam ulteriorem se reciperet, et M. Aemilium Lepidum sibi iungeret. Sed ut alia ne memorem, neque tum quidquam ad Rhenum gestum, quem memorat poeta v. 45. Enimvero non nisi anno 717 U. C. ineunte, M. Agrippa, L. Caninio Gallo Coss., ab Agrippa Cos. exercitus Romanus in Gallias ductus Rhenum transiit. v. Dio XLVIII, c. 49. conf. Martin. ad hanc Eclog. et Vita Virg. ad a. 717; cum quo exercitu Lycoris militem aliquem sequi potuit, dum interea Gallus sub Augusto ad Pompeianas classes ab Italiae littoribus arcendas in armis esset, aut in alia expeditione versaretur. Ita expedita est sententia versuum: *Tu procul a patria — Alpinas ah dura nives et frigora Rheni Me sine sola vides.* De v. 44 *Nunc insanus amor duri me Martis in armis Tela inter media atque adversos detinet hostes;* ad e. l. accuratius est disputatum. Ios. Scaliger hanc Eclogam Dorica dialecto versam vulgavit. (Ut argumentum amor Galli insanabilis naturam rei pastoritio carmine tractandae

acciperet, alia detrahenda addendave, alia mutanda erant. Unde illud fingitur, Gallum sub sola Arcadiae rupe iacentem de amore questum esse. Nam alioquin commemoratio montium, pastorum et deorum agrestium aliena esset vss. 16—30.; neque appareret, unde ipsi pastori Galli militantis amores innotuissent. Sed quam commode miles, stipendia, in Campania fortasse, faciens in Arcadiam subito transferatur, vix perspicies, neque ex hac parte inventionem Maronis laudabis. *Wch.*)

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem:
Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris.
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanos,

1. LABOREM. 2. SED, LYCORIS,

1 *hunc* deerat Zulich. *cum* Medic. a m. pr. *hinc* Ven. (Antea h. l. ita interpungebatur: *laborem. Pauca — Lycoris, Carmina* etc. Causas mutatae interpunctionis reddidi in Eleg. ad Messal. pag. 68. Et comprobat meam haec distinguendi rationem ipsa auctoris istius carminis imitatio, vs. 1. sq.: „Pauca mihi — niveo sed non incognita Phoebo — Pauca mihi doctae dicite Pegasides.“ *Wr.*) 4 *subterlabare* unus Moreti. *interlabere* Parrhas. *subter labere* divisim Medic. (Nempe ita est apud Fogginium; sed ipse codex nullis singula verba distinguit spatiis; audi Fogginium pag. XIV.: „Lectori fastidio futura mihi ea visa est religio, nulli autem utilitati,

1. *Arethusam*, Nympham Siciliae, ut in carmine bucolico, pro Musa, invocat. cf. Eclog. VII, 21 *Nymphae Libethrides.* Quidni enim pastor Siculus, ut Pana aliosque deos agrestes, ita numina locorum, invocet! nec propterea Nymphae mutantur in Musas. Sollenne autem Nymphas invocari etiam extra bucolica; ut Coluthus carmen orditur *Νύμφαι Τρωιάδες* —. 2. *sed quae legat ipsa Lycoris:* scil. ut et erubescat de levitate sua ac perfidia, et, tam bonum ac constantem amatorem indigne deseruisse, ut poeniteat. 4. *fluctus subterlabere Sicanos*, maris Siculi, Ionii; unde *Doris amara* pro aqua salsa ac marina.

Doris amara suam non intermisceat undam.
Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera adtondent simae virgulta capellae.
Non canimus surdis: respondent omnia silvae.
Quae nemora, aut qui vos saltus habuere, puellae
Naides, indigno quum Gallus amore peribat?

10. PERIRET

cum satis sit hoc unum nosse, Codicem nullis spatiis verba inter se distinguere et separare.“ Sed hoc erat operae pretium notare, in Medic. verbum hoc sic scriptum exstare: *supterlabere. Wr.*) *Sicanos*, nunc prima brevi. v. ad Aen. I, 557. 5 *Doris amica* Zulich. *amata* ed. Dan. Heins., vitium ex edd. Pulmann. in multas propagatum. 7 *tenera tondent* unus Moreti. *adtondunt* Moret. qu. *Dum simae adtondent* Ven. 9 *qui nos* Ven. et v. 11 *nobis.* 10 *Naides* Heins. reposuit cum Medic. et optimis; nam *Naiades* est quadrisyllabum. *Ναΐς, Ναΐδες*. At *Ναϊάς, Ναϊάδες*. Ita tamen iam correxerant Egnat. et Nauger. Ald. tert. et hinc deductis. *peribat* in Medic. a m. sec. cum Gud., it. in Rom. Pierii, ex poetica ratione a vulgari recedente melius: *ὄκα Δάφνις ἐτάκετο*, quod Pierius comparat. (*peribat* est altera lectio Medicei, literis *BA* supra extremam syllabam . . *RET* appictis. *Quum* subiecto Coniunctivo Imperfecti simpliciter indicat, rem quandam eo

(Sic tibi, Arethusa, sinceritas tua perstet, non corrupta aquis marinis. *Wr.*) Videtur hoc primus aliquis ex Alexandrinis poetis novasse, ut Nerei coniugem hanc et Nereidum matrem (Met. II, 268. 269) pro mari diceret. Nota est vel ex Moschi fragm. VII de fonte hoc Siciliae et eius cum Alpheo, flumine Elidis, intercursu fabula, operose excussa a Cluver. in Sic. ant. vid. Ovid. Met. V, 513 seqq. conf. Aen. III, 694, ornavit eam Statius Silv. I, 2, 203 sq. Theb. I, 271. IV, 238, utrobique nostrum expressit. cf. D'Orville Sicula I, pag. 198. Add. Avien. Descr. Orb. 1175 et Wernsd. 6. *sollicitos amores*, qui animum sollicitum reddunt, cruciant, *πολυκηδής, πουλυμέριμνος*. Theocrit. X, 20 *ὠ 'φρόντιστος Ἔρως*. 8. *respondent*, resonant, per echo. cf. Popius *Pastor.* II, 13 sqq.

9 sqq. Solae Naides non adfuistis Gallo moerenti. Ex Theocrit. Idyll. I, 66 sqq. *Pope* ibid. v. 23, *Milton* in Monodia, Lycida: *where were ye Nymphs* etc. 10. *indigno—amore*, quo dignus non erat; cum meliore

Nam neque Parnasi vobis iuga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe.

tempore evenisse, quo alteram aliquam; sequente Indicativo eiusdem temporis hanc saepe habet vim, ut duas res nec tempore diversas, et ipsa natura sua ita comparatas significet, ut mutua quaedam inter ipsas intercedat ratio. Quod quorsum pertineat, statim apparebit. Non hoc solum dicit Virgilius, Gallum sic affectum fuisse eo tempore, quo Naides in nemore aliquo latuerint; sed increpat istas, quod abfuerint, ubi hoc Gallo laboranti debuerint, ut adessent. Itaque *peribat* scribendum, non *periret*; non quod exquisitior sit, ut Heyn. putat, Indicativus, sed quia necessarius. Cic. Verr. IV, 21.: „Credo tum, quum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula;" solent enim, ubi opes adsunt et copiae, artes florere. Cic. de Lege Agr. II, 24.: „tum, quum erant Catones, Phili, Laelii, quorum sapientiam temperantiamque in publicis privatisque rebus perspexeratis, tamen huiuscemodi res commissa nemini est;" non est commissa Catonibus, Philis, Laeliis, quibus tamen recte potuit committi; Coniunctivi in simili sententia, qui ibi praecedit, alia ratio est. Cic. Tusc. II, 20.: „Dionysius tyrannus ea ipsa, quae concupierat, ne tum quidem, quum omnia se posse censebat, consequebatur;" i. e. re eo adducta, ut haec facillime consequi posse videretur. Cic. Off. III, 10.: „Quum Collatino collegae Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere iniuste;" i. e. abrogatio videri poterat iniusta. Hinc partim supplere, partim corrigere poteris ea, quae docuit Ramshorn. Gr. Lat. §. 189. III., unde haec ipsa, quae posui, exempla petii; alia sane aliter expedienda, vid. doctiss. Ramsh. l. l. *Wr.*) 11 *Parnasi* per simplex *s* Heins. cum optimis codd. scribit. cf. Pier. (vid. Ecl. VI, 29. *Wr.*) *nobis* Ven. 12 *Aoniae Aganippae* Heins. reposuerat; ita ad *iuga* erat referendum: atqui montem Aganippen nemo novit; fontem Boeotiae novimus omnes. Magna hic est lectionis varietas: videamus primo de editis. Legit igitur *Aoniae Aganippae* ed. Ald. pr. cum Iunt. 1520 et aliis hinc ductis, *Aonia Aganippe* sec., *Aoniae Aganippes* autem tertia. Tum Manutius induxit *Aoniae Aganippe*, quod iam vett. edd. Mediol. Ven. et al. habebant; tandem vero Pulmann. Commelin. Steph. et hinc profectae *Aonia Aganippe* in vulgus propagarunt.

flamma, ut Horat. Od. I, 27, dignus esset tam obnoxius, tam constans amator, non ut a perfida et levi puella sperneretur. Naides fontium et amnium deae sunt, itaque Parnassus et Pindus respectu fontium memorantur; ut in Helicone *Aganippe* est. (vid. Heyn. not. ad vs. 1. Vossius ipsas Musas h. l. Naidas dici statuit. *Wr.*) Aonas olim Boeotiam incoluisse obvia res est. (— 11. Si quaeris, cur nec Parnassus, nec Pindus moram illis fecerit, puta, hos quoque montes, ut infra vs. 15. Maenalum et Lycaeum, luxisse duram Galli, poetae, conditionem. Quare

Illum etiam lauri, etiam flevere myricae;
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Maenalus, et gelidi fleverunt saxa Lycaei.
Stant et oves circum; (nostri nec poenitet illas;

Quod ad codd. attinet, *Aoniae Aganippes* Heinsius (excepto tamen Mediceo) suos omnes habere testatur; *Aonie Aganippe* Reg. Voss. et fr. Moret. *Aoniae Aganippe* Medic. cum Longob. Sic Aganippe Aoniae, h. Boeotiae, fons dictus esset; parum poetice, arbitror. Omnino ex lubrica librorum in vocali simplici et duplici fide nihil decidi potest, nec magis ex Grammaticis; Grammatici veteres, Charisius et Probus, cum aliis ap. Heins. *Aoniae Aganippes*, vel *Aoniae Aganippae* agnoscunt. Si ad rationes criticas haec excutias, potior videri debet ea lectio, a qua reliquae aberrasse videri possunt: ea autem est haud dubie Serviana: *Aonia Aganippe.* Casus secundus *Aoniae* male fuit adscitus, atque *Aganippes*, qui fons fuit, *iuga* hinc efficta. Restat nunc, ut aut *Aonie Aganippe* scribatur, aut *Aonia Aganippe.* Alteram hanc lectionem, quae Serviana est, equidem antea praeferebam de caussis modo dictis, suaviorem quoque ad aures. Enimvero prior est prorsus ex graeco ducta et rationem habet ultimae productae *'Αονίη 'Αγανίππη.* Sic et Silius *Ortygie Arethusa* lib. XIV, 515 et sic in multis. Receperat quoque Brunck. (Fontem omnis huius diversitatis, ut saepissime alias, Mediceus videtur monstrare, in quo scriptum *Aoniae Aganipse*, *p* supra *s* scripta. Saepe autem pro longa, etiam pro brevi, *e* finali in eodem codice, ut in aliis, *ae* invenitur. Tum mendum, quod est in extremo altero nomine, lectioni *Aganippes* videtur locum fecisse, aliis, ut hoc voc. concordaret lectioni *Aoniae*, scribentibus *Aganippae. Wr.*) 13 *lauri*, *illum etiam flevere myricae*, ut Longob. et pauci alii habent, ante Heins. vulgatae inde a Ge. Fabricio et Pulmanno; sed sustulit is versus male intrusum fulcrum Medicei et optimorum librorum tum edd. superiorum auctoritate. *laurus*, *etiam* Zulich. *lauri*, *nec non fl.* Parrhas. et ed. Ven. *lauri*, *illum flevere* Rom. Pierii. 14 *tacentem* Barth. e tribus antiquis Advers. XVIII, 16. 16—18 Tres hos versus post versum octavum Scaliger Poet. V, 5 retraxerat, atque ita Taubmann. exhibuit. Alia non erat, cur Lachmann. ad Propert. IV, 8, — sive III, 9, — 36. moram pro commoratione h. l. dictam existimaret. *Wr.*) 14. 15. Si montes Arcadiae, *Maenalus* et *Lycaeus* (*τὸ Λύκαιον*), Gallum defflerunt: necesse est, in Arcadia nunc fingi Gallum sola sub rupe iacentem; Arcadiae etiam accommodata sunt reliqua. Poeta autem putandus est fingere se Gallo adfuisse; unde v. 26 se ipsum vidisse Pana ait.

16. *nostri nec poenitet illas.* Omnino hanc sententiam afferre

Nec te poeniteat pecoris, divine poeta:
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis)
Venit et upilio; tardi venere subulci;

19. BUBULCI

coniectura est Schützii, excidisse post *Stant et oves circum* quaedam a grammatico aliquo male suppleta. Si omnino poeta una cum his verss. etiam upiliones et subulcos (apud Theocr. I, 80 sunt *βῶται*, *ποιμένες*, *αἰπόλοι*) omisisset, et post v. 15 statim Apollinem, Silvanum et Panem, subiecisset, nihil utique suavitati carminis detractum fuisset. Dedi trium versuum interpretationem qualemcunque; eos tamen a loco hoc alienos esse bene sentio; (sed vid. Not. *Wr.*) et pedibus in Scaligeri sententiam concederem, nisi hoc unum me retineret, quod versus Theocriteos Maroni ante oculos fuisse video: Ubi Nymphae eratis, cum Daphnis (ut nunc Gallus) contabesceret? Illum deflerunt ferae — tum 74 *Πολλαὶ οἱ πὰρ ποσσὶ βόες, πολλοὶ δέ τε ταῦροι, Πολλαὶ δ' αὖ δαμάλαι καὶ πόρτιες ὠδύραντο.* *vestri nec* Parrhas. Vs. 18 convenit cum Theocr. I, 109 *ὡραῖός χ' ὤδωνις ἐπεὶ καὶ μᾶλα νομεύει.* quod Eldik. *ἐπ' ἄγκεσι*, et ex verbis *ad flumina* in *ἐπ' ἀκτᾷ* mutabat Eichstädt. (— 18. *ovis* Medic. *Wr.*) 19 *oppilio* alter Mentel. *appilio* Voss. *opilio* Longob. et Medic. Pierii cum aliis; s. ex *οἰοπόλος* nata vox, s. ex ovilio. (*upilio* Medic. Rom. alii. Servius: „UPILIO propter me-

voluisse videtur: etiam ipsi ovium greges, pascuorum immemores, tuum dolorem miserari visi sunt; hoc ex Theocr. l. l. v. 74. 75, quod cum nude ponere poetam dedeceret, adiunxit alterum, quod commendati eo nomine greges esse, adeoque nec petitum ab iis carminis argumentum Gallo displicere debeat: ut sup. Eclog. VI, 2 *nostra nec erubuit silvas habitare Thalia*. Scilicet *nostri nec poenitet illas* proprie est, ut Burm. iam docuit, contentae sunt nobis pastoribus; sed cum vi dictum pro: gaudent nobis: cantibus nostris delectantur, et nunc etiam nobiscum lugere sortem nostram non dedignantur; (*Poenitere* de iis, quae contemnimus. Cic. Acad. IV, 22.: „Quid eum Musarchi poenitebat?" *Wch.*) nec tu itaque aut curam eorum te indignam iudica, nec in meo carmine sub pastoris persona exhiberi dedignare. Etiam Adonis pastoris munus ac nomen non detrectavit. conf. tamen Var. Lect. (Non video, post hanc explicationem quid in his vss. aut difficile sit, aut obscurum. *Wr.*) 18. Est haec de *Adonide pastore* paullo reconditior fabula: sed est a Theocr. I, 109.

19. In repetito *venit* colo-

Uvidus hiberna venit de glande Menalcas. 20

trum ait: nam *opilio* dicimus: et Graeco usus est schemate, sicut illi dicunt οὔρεα, pro eo, quod est ὄρη." *Wr.*) *tarde* ed. Ven. *clari* Medic. a m. pr. (nec *clari*, ut refert Heynius, nec *pari*, ut Burmannus, sed *dari* a m. pr. in Medic. legitur. *Wr.*) *subulci* idem Medic. cum praestantioribus, Reg. Voss. al. Rom. Medic. Pierii, item Servio; et sequuntur id edd. Aldd. et earum propagines; tum Germanus, Manutius, alii. Sed tuentur viri docti *bubulci* ex vet. Grammaticor., Apuleii, Theocriti I, 80, aliisque auctoritatibus. vid. Heins. conf. Cerda, Barth. l. l. Ex editis hoc iam exhibuere Egnat. Angelius in Flor. 1520, tum Steph. Pulmann. Elzev. (*Subulci* etiam Potterii codd. omnes, neque aliter uterque Lips. Ac ne unus quidem commemoratur liber Ms., in quo *bubulci* legatur; quare *subulci* lectio communis omnium librorum habenda. Quod Apuleius, Virgilii Bucolica respiciens, upiliones et bubsequas iungit, speciem argumenti habet, non vim; et *bubsequa* familiare Apuleio. Apud Terentianum autem, vs. 1191., *subulci* restituit Santenius; en huius verba: „Bubulcorum defensoribus apud Virg. Ecl. X, 19. haec quidem Terentiani auctoritas decedet; ex utraque enim Veneta et Parrhasiana *subulci* recipiendum existimavi, licet Brissaeus *bubulci* exhibeat." Atque ut bubulcorum defensoribus largiar, Terentianum scripsisse *bubulci*, memoria lapsus videbitur, magis obvio bubulcorum apud poetas nomine. Unde intelligitur, facilius potuisse subulcum cum bubulco commutari, quam bubulcum cum subulco. At, inquiunt, tria tantum pastorum genera celebrantur apud Bucolicos, bubulci, caprarii, opiliones. Sed ipsi, qui hoc docent, fatentur tamen, Menalcam esse subulcum. Affirmant porro, tardos dici solos bubulcos, a tardo boum incessu; celerius moveri sues. At etiam opiliones, subulcos recte dici tardos existimaverim, et tardos reddi ipso vitae genere; stant enim plerumque aut sedent; neque ita sequi ac comitari solebant subulci gregem suum, quemadmodum opiliones aliique pastores, sed buccina regebant et convocabant, ut liberius vagari ac latius dispergi solitum; Varro de R. R. II, 4, 20.: „Ideo ad buccinam convenire dicuntur, ut silvestri loco dispersi ne dispereant." Sed accedimus iam ad id, quod causae subulcorum a nobis receptae vel maxime adversari videtur: Qui enim, commemoratis modo subulcis, Menalcae, qui et ipse subulcus, mentio iniici commode potuit a Virgilio? qui etiam fieri, ut bubulci plane praeterirentur, quos prae ceteris, ut nobiliores, requirimus? Nempe mirifice errant Interpretes, Menalcam subulcum esse statuentes, quippe a glande venientem, qua soli scilicet sues vescantur. At bobus quoque glans praeberi solita; Colum. VI, 3, 4. sqq.: „Bubus pro temporibus anni pabula dispensantur. Ianuario mense fresi et aqua macerati ervi quaternos sextarios dare convenit. — — Si grano abs-

rem orationis similem Homericae Odyss. ϑ, 322 agnoscebat Ernesti ad e. l. *Venit et upilio.* Ad consolandum Gallum accessere etiam pastores; et primum quidem venere ovium custodes, tum bubulci, *tardi* a lento et tardo ingressu boum, quos pascunt.

Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:

tinemus, frondis aridae corbis pabulatorius modiorum viginti sufficit, vel foeni pondo triginta, vel sine modo viridis laurea et iliguea frondes; et his, si regionis copia permittet, glans adiicitur. — — Mense Februario plerumque eadem sunt cibaria. Martio et Aprili debet ad foeni pondus adiici; — — ab Idibus tamen mensis Aprilis viride pabulum recte secatur;" etc. et XI, 2, 83.: „Glandis quoque non inutile est singulis iugis modios singulos dare. — — Glans autem paleis immiscenda est, atque ita bubus apponenda." Vid. etiam Intpp. ad Plaut. Trucul. III, 1, 2. Hinc primum intelligitur, bobus quoque datam esse glandem; tum etiam, non ultra Idus Apriles, in calidioribus certe regionibus, dari solitam; unde patet, hanc Eclogam certe ante Kal. Maias scriptam esse. *Hiberna glans* a Virgilio dicitur, utpote hiemali tempore collecta; vid. Ge. I, 305. et Caton. statim laudand. Denique uvidus est Menalcas, non, ut hariolantur, a rore nescio quo; sed quia glandes, in pabuli usum comparatae, in aqua asservabantur; Cato de R. R. LIV.: „Ubi sementim patraveris, glandem parari legique oportet, et in aquam coniici." Colum. VII, 9, 8.: „saepe de manu dandum est, quum foris deficit, pabulum; propter quod plurima glans vel cisternis in aquam vel fumo tabulatis recondenda est." Quamquam autem, ne quid dissimulem, suibus quoque glandes aqua maceratae a pastoribus Italicis ministratae videntur; illud tamen certum est, nihil obstare, quin Menalcam bubulcum fuisse existimemus. Quae quum ita sint, non dubitabimus, quin hoc quoque loco, ut plerumque, codicum consensus parum tutae Apuleii alicuius fidei antehabendus sit. Et si Heinsii, Cerdae, Burmanni, Heynii, Vossii, aliorumque iudicio damnatur codicum lectio, non levis est ad eandem defendendam ponderis ac momenti I. F. Gronovii auctoritas, Diatr. pag. 135. *Wr.*) 20 *Vividus* ed. Ven. Guellius quosdam *Uvidus hesterna* legere narrat. *Umidus* Rom. Pierii. 21 distinguunt alii: *omnes, unde amor iste, rogant, tibi venit? Apollo: Galle.* alii: *rogant: Tibi venit Apollo.* Utroque modo oratio exilis redditur.

conf. Burmann. 20. *Uvidus h.* Venit etiam subulcus Menalcas; de quo, id quod maxime in subulcum conveniret, addit hoc: eum modo de nocte in silvis glandibus ad pastum gregis hibernum legendis vacasse. Hinc *uvidus* a rore matutino. *hiberna glande:* in hiemem a poetis Italis referri solet glandium colligendarum tempus. Georg. I, 305 genialis hiems: — *Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus.* Sic arbutorum Georg. II, 520, ubi de hieme agitur. Lucret. V, 938 *quae nunc hiberno tempore cernis Arbuta.* Hic vero Maronis sagacitatem desideres. Nam, si hiberno tempore Menalcas e silvis redux h. l. fuit, reliquorum, quae memorantur, ratio parum constat.

Galle, quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque nives alium perque horrida castra secuta est.
Venit et agresti capitis Silvanus honore,
Florentis ferulás et grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiae venit: quem vidimus ipsi

24. HONORE FL.

23 *Perque nives Alpum* coni. Schottus Obss. II, 4, male. v. Barth. Adv. XVIII, 16. 24 *capiti* Menag. (Interpunctionem in fine versus, ab Heynio in recentissima editione sublatam, revocavit Wunderlichius, coll. Aen. IV, 11. Iuvenal. XI, 106. Val. Flacc. I, 438. *Wr.*) 25 *violas* pro *ferulas* Goth. sec., sed vid. Not. 26 *Arcadia* vet. cod. Barthii in Advers. XLI, 26, male.

Ut poetam ex his laqueis expedias, esto glans in hibernum usum parata; etsi sic iterum haerere possis in *florentibus* ferulis et liliis v. 25. (Quae de vs. 19. sq. scripsit Heynius, ea pleraque omnia falsa esse, ex iis cognosces, quae in V. L. disputavi. *Wr.*)

21. *unde amor iste*, h. a qua puella; quam puellam amas? τίνος ὤ 'γαθὲ τόσσον ἔρασσαι; v. 78. 23. Cf. v. 47 et Argument. (— 23. *perque nives:* hinc apparere videtur, Eclogam hanc scriptam esse eo tempore, ubi in Italia iam vernant omnia, in Alpinis regionibus nix nondum colliquit; cfr. etiam V. L. ad vs. 19. *Wr.*) 24. *agresti capitis Silvanus honore*, ornatus serto e ferulis et liliis. Ita scilicet et a poetis et in priscis monumentis Silvanus exhibetur, ut coronam ex frondibus arboreis, aut grandibus floribus et arundinibus gerat, manu (cf. Georg. I, 20) cupressum aut alium arboris truncum teneat. Sic corona pinea oneratur in noto marmore ap. Boissard. T. IV, p. 134, et Gruter. p. LXIII, quo tamen eodem habitu Pan interdum insignis est. Sic Lucret. IV, 591, quem expressisse h. l. noster videtur: *Pan Pinea semiferi capitis velamina quassans.* add. Ovid. Fast. I, 412. III, 84. Eximia cum venustate hoc idem transtulit Columella X, 43 *Satur Auctumnus, quassans sua tempora pomis*, et Hymenaeus *marcentes cupio quassare coronas* ap. Claudian. XXXI, 96. Ceterum in his versibus color ductus esse videtur ab Odyss. ω, 58 sqq. *Ferula* autem frutex, foliis foeniculo, specie et usu arundinibus, quibus pro baculis utimur,

Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellae.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,

27 *bacis* et hic multi. (*bacis* etiam Medic. et Serv. Dresd. *Wr.*) *nimioque* Medic. 28 *Ecquis* Heins. e Medic. et aliis. *Et quis* alii. (in quibus 2. 3. *Wr.*) *Amorum* cod. Barthii; quod non habet, cur vir doctus tantopere commendet. *nec talia* Parrhas. 29 *ripis* Medic. a m. pr. (*ripis* est prior lectio Medic. *Wr.*) 30 *oves* Moret. qu. et alius pro var. lect. 31 *at ille*: *Tamen*; ita cum Servio Heins. Vulgo distinguunt: *Tristis at ille tamen*: *C.*, minus venuste, aiunt. At nec alterum satis venuste. (Recte interpungitur *ille*: *Tamen*, i. e. licet sciam, nullum amoris esse remedium in luctu et lacrimis, iuvat tamen indulgere huic dolori, quod meos amores non tacebunt Arcadii pastores. *Tamen* in solando habet locum: Aen. IV, 328. sqq.: „si quis mihi parvulus aula Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret, Non equidem omnino capta ac deserta viderer.“ X, 507. sqq.: „O dolor atque decus magnum rediture parenti! Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert: Quum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos!“ Ceterum bene Wunderl.: „Particula *at*, deorum adhortationibus dolorem eius nihil levatum esse, significatur.“ *Wr.*)

similis; Graecorum νάρθηξ. cf. Martin. Nihil autem novi, coronas ex arundinibus, frondibus arboreis, esse factas. Comparari quoque cum his possunt illa Moschi Idyll. XIV, 26 sqq.

27. *rubentem*, cf. sup. ad VI, 22. *Ebulum* nostris *Attich*, herbae genus, baccas rubras, in similitudinem sambuci, *Hollunder*, producens. 29. *Nec lacrimis crudelis Amor.* Amor h. l. de deo accipiendum, si sanam sententiam conficere volumus. Amor χαιρέκακος non modo dolorem et cruciatum miserorum amantium nil curat, sed etiam ridet, ἄγρια παίσδει, ut Moschus Idyll. I, 11, voluptatemque ex eo capit; nec lacrimis amantium crudelis eius animus umquam satiatur atque expletur, aut ad miserationem vertitur; cf. v. 60. 61; id quod deinde pastoritia rerum assimulatione ornat.

31. *Tamen cantabitis A.*; etsi Amor talia nil curat, neque querelis quicquam praesidii contra eius superbiam inest, tamen ad leniendum dolorem meum ac levandum faciet, si cantabitis haec: s. quae sequuntur, s. fortunam suam, amores suos, ut

Montibus haec vestris, soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturae vinitor uvae!
Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?

32. VESTRIS;

32 *Montibus heu v.* Zulich. *nostris* Ven. et unus Moret. *olim*; *c. p.* coni. Florens Christianus. *parati* Menag., ut supra Ecl. VII, 5. 33 *O mihi quam tum* fragm. Moret. *tum* erasum in Voss. *nunc quam* Moreti quartus. *quiescent* idem cum Leid. pr. a m. sec. ed. Ven. Mediol. et aliis apud Pierium, idem Goth., quod Catroeus recepit; et habet vim ad nostram loquendi rationem. *quiescunt* fragm. Moreti, Rottend. sec. et duo Leidens. 34 *Nostra* pr. Moreti. *sic fistula* cod. Barthii.

subiicit ipse v. 34; erunt adeo inter argumenta pastoritii carminis: Galli infelices amores. (vid. V. L. *Wr.*)

35. Ductum ex Theocr. VII, 86. at ibi locum habet suum, cum de pastore dudum vita functo agatur, quo superstite ipse vivere vellet: *αἴθ' ἐπ' ἐμεῦ ζωοῖς ἐναρίθμιος ὤφελες ἦμες· ὥς τοι ἐγὼν ἐνόμευον ἀν' ὤρεα τὰς καλὰς αἶγας, φωνᾶς εἰςαΐων* —. At h. l. confunduntur notiones vitae pastoritiae et militaris: Gallus, quem adhuc videbamus pastorem in Arcadia cubantem in antro et amores deflentem, repente in seqq. fit miles in aliqua expeditione versans. Iudicio recto ac simplici vix haec se satis probare possunt; at condonanda ea sunt Maroni et adolescenti et id agenti, ut viris potentibus placeret. (vid. V. L. ad vs. 45. *Wr.*) 38. *Seu quicumque furor.* (Wunderl.: „Notabis constructionem *Phyllis* vel *Amyntas est mihi furor*, h. e. causa furoris, furioso amore a me amatur. Cfr. Obss. ad Tib. II, 3, 31." Rectius Spohn.: „*furor*, ut *cura*, *ignis*, *flamma* de puella vel puero amato." *Wr.*) Quamcumque sive puellam sive puerum amarem, eum amplexibus tenerem sub vite; nec in amorem perfidae Lycoridis incidissem. Characterem autem miseri

Et nigrae violae sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret;

39 *Et morae violae* ms. Köler. barbara voce pro nigrae. (Petita est haec lectionis diversitas e Koehleri *Disputatione philologica de Codice Virgilii adhuc incognito* Ienae 1771. ed. Commendat hanc, ut genuinam, lectionem Fr. Osannus in Auctario Lexicor. Graecor. pag. 185. Abest haec vox a Lexx. Deminutiva tamen forma exstare putatur apud Plaut. Poen. V, 5, 10.: „Iam pol ego illam pugnis totam faciam ut sit morula.“ Alii Morula, maiore litera initiali, ut nomen sit gentile, i. e. *Maurula.* Manil. Astron. IV, 729. sq.: „Mauritania nomen Oris habet, titulumque suo fert ipsa colore.“ Quod non recte fieri, docere mihi videtur comparatio subiecta cum homine Aegyptio; ita enim pergit Plautus: „Ita replebo atritate, atrior multo ut siet, Quam Aegyptii.“ Scilicet *morula* formatum videtur a moro, arbore vel baca, i. e. *moro similis.* Martial. I, 73, 5.: „quae nigrior est cadente moro.“ VIII, 64, 7.: „Sit moro coma nigrior caduco.“ Iam vero Lat. *morum* et Graecum *μόρον* non differunt, nisi quantitate, ut etiam Salmas. iudicat Plin. Exercit. p. 328. Sed illud ipsum *μόρον* non potuit fieri e *μαυρός* sive *ἀμαυρός*, unde Latinum Adiectivum *morus*, *morulus*, ductum putat Koehler. Nam *μῶρον* unius Hesychii et Glossatorum quorundam auctoritate munitum videtur. Denique ne certa quidem apud Plautum l. l. lectio, quum in aliis libris exstet *merulea.* Itaque hoc certum mihi videtur, nihil posse praesidii lectioni a Koehlero prolatae e verbis Plautinis peti. At vide, quam aegre careas grata illa epanalepsi: „Et *nigrae* violae s. et vacc. *nigra.*“ Si *morae* scripsisset Virgilius, vix dubito, quin ita haec collocaturus fuisset: „Et violae morae sunt et vacc. nigra.“ Sed unde tandem ortum *morae*? Qua in re indaganda id maxime cavendum, ne multa agendo nihil agamus: merum est scilicet mendum e magna literarum similitudine natum; quam enim facile NIGRAE in MORAE depravari potuerit, apertum est. *Wr.*) 40 *iaceres* Medic. et Gudian. a m. pr., male. An non requiras *lenta aut sub vite*? Vix enim *salices* et *vites* eodem agro plantari solitae. Melius in loco Theocriteo, quem expressit, VII, 88 *τὺ δ' ὑπὸ δρυσὶν ἢ ὑπὸ πεύκαις ἁδὺ μελισδόμενος κατακέκλισο, θεῖε Κομάτα.* Io. Schrader. tentabat *inter calices.* (Vossius comma posuit post *salices.* Aut corrupta haec sunt, aut nondum recte explicata. Ac fortasse verba *sub vite* significant caput corona vitea redimitum, ut captivi sub corona vendi dicebantur; quamquam offendat aliquem vitea corona. *Wr.*)

amantis hic expressum meminisse debemus, qui, cum ipsis querelis suis in imaginem rei gratae et animi affectum illudentis incidisset, in ea sibi placet, ei inhaeret, eam prosequitur. Mox tamen v. 42 iterum ad Lycoridem redit.

39. Conf. Ecl. II, 16. 19, ex Theocr. X, 28, *καὶ τὸ ἴον μέλαν*

Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes; hic mollia prata, Lycori;
Hic nemus; hic ipso tecum consumerer aevo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque adversos detinet hostis:

44. DURI TE 45. HOSTIS.

41 *Serta mihi legeret Phyllis* Goth. pr. et ms. Lengn. 42 *Lycoris* Medic. (sed *s* transfossum. Serv. Dresd. *Lyquoris. Wr.*) 43 *consumeret* fragm. Moreti. 44 *diri* Leid. unus. 45 Liceat hoc saltem loco emendationem sine codice recipere; facilis enim litterulae iactura est, ne absurda dixisse videatur Maro. Ut nunc constanter legitur: *Nunc insanus amor duri me Martis in armis detinet*; verba ad Gallum spectant; ut oppositum sit: *Tu procul*; de Lycoride. Gallus in armis detinetur, in militia versatur, *insano Martis amore* adductus: quod commode h. l. vix interpositum dixeris; tum vero poetam valde absurda finxisse dicendum, si Gallus, qui nunc inter Arcadicos pastores sedere putandus est (v. 14 et Argum.), idem *in armis*, in castris, versatur. Nec magis accommodatum esset, si *Martis in armis* eum *insanus amor detineret*. Sensisse videri debet difficultatem Heumannus, popularis noster, cuius emendationem *duri* te *Martis in armis* re parum explorata adspernabatur Burmann. Bene tamen illa se habet, ut ad Lycoridem hoc spectet, quae militem in Gallias profectum comitata erat. Nam, ut *Tu procul* oppositionem inferat, necesse non est; nec firmius alterum, quod Burm. urgebat, Lycoridem dici non posse *in armis* esse. Immo vero amoris insania detinet eam *duri Martis in armis*, in exercitu, in castris, ubi cum amatore versatur, *inter media tela et hostes*. Quid? eodem modo Gallus pergit: *Tu, procul a p.* Haec eadem iunctim de ea pronuntiaverat v. 23 *Tua cura Lycoris Perque nives alium perque horrida castra sequuta est.*

ἐντὶ sq., sed ibi venustius et opportuniore loco. 43. *aevo*, senectute, v. Burm., quod Tibull. III, 3, 8 *inque tuo caderet nostra senecta sinu:* pro vulgari: tecum senectam consumerem.

44. Ad Lycoridem haec spectant in castris cum amatore versantem: *Amor te detinet.* Antea erat, *me.* (quod restitui; vid. V. L. *Wr.*) Ita vero versabatur eodem tempore Gallus in aliqua expeditione; nisi sub Augusto ad Pompeianas classes ab Italiae littoribus arcendas eum in armis fuisse dixeris. Atqui omnia haec aliena sunt ab eo, qui in Arcadia inter pastores desidere fingitur v. 14. Servius *me*, meum animum, interpre-

Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum!)

Recte eadem emendatio vindicata est a Medebachio in Amoenit. litt. pag. 17, et iam ante a Desfontaines (*Hist. de l'Acad. des Inscr.* Tom. XXXIV, pag. 156) nuncque iterum a Wakef. (Servarunt codd. lectionem Voss. Wunderl. Iahn. Recte! Primum non est haerendum in eo, quod non satis commode et in Arcadia morari Gallus dicitur, et in expeditione versari. Mirifice in toto hoc carmine miscet omnia poeta, res Italicas, Arcadicas, Siculas; sic Silvanus, Italicum numen, vs. 24. cum Pane, proprio Arcadum deo, iungitur; vs. 51. pastoris S i c u l i avena carmina se modulaturum, et paullo post, vs. 55., Maenala lustraturum dicit. Non mirabimur igitur, si etiam nostro loco parum constans sibi fuerit poeta, a fictis imaginibus ad rerum veritatem relabens. Quod quam recte ille instituerit, nolo disceptare, dum hoc maneat, illa qui scripserit, haec quoque scribere potuisse. Et quum recte dici videatur puella, militem secuta, d e t i n e r i i n a r m i s, non ita, ut sit ipsa armata, sed ita, ut inter armatos versetur, haec tamen *inter media tela et adversos hostes* non possunt de alio accipi, quam de milite in acie constituto, nisi quam Amazonem ac non muliebris audaciae puellam fingi a poeta putes. Ipsa autem totius loci indoles suadet, ut haec de Gallo dicta existimemus. Optaverat Gallus vs. 35., ut ipse unus esset e pastoribus Arcadicis, Lycoris filia pastoris; exponit deinde, quae sibi ac puellae suae gaudia allatura fuerit vita pastoritia: tum enim suam secum semper futuram fuisse Lycoridem, hanc autem ex ruris amoenitatibus plurimum voluptatis capturam fuisse; nunc vero et se, duros Martis labores secutum, his commodis orbari, et illam pro dulci rure horrida amare castra. *Te* pro *me* si legas, omnem tollas concinnitatem, sententia in hunc modum conformata: vellem, me esse pastorem, te pastoris alicuius filiam: at tu militem sequeris. *Nunc* particula cum temporali potestate coniunctam saepe habet, ut h. l., adversativam, ac respondet fere nostro *so aber*: Ge. II, 53. sqq.: „Nec non et sterilis — exuerit silvestrem animum, — vacuos si sit digesta per agros; N u n c altae frondes et rami matris opacant"; maxime cernitur ea vis in optando: Aen. X, 628.: „Qui si, quod voce gravaris, Mente dares; atque haec Turno rata vita maneret! N u n c manet insontem gravis exitus." Cicer. pro Lege Manil. c. X.: „Utinam, Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, — —: n u n c vero cum sit unus Cn. Pompeius" etc. Ceterum *hostes* Medic. *Wr.*) 46 *nec sic* Medic. a m. pr. *ne sit* Menag. pr. *quantum* Barthii liber; quod esset *procul quantum*, τηλόθεν ὅσον. conf. ad VI, 16. Varie vero haec

tatur; mente et animo cum Lycoride esse. Videtur adeo mederi voluisse vitio, medela multo deteriore; cum verba tam parum eam admittant. Ad allegoricam vero rationem omnia haec transferre si velis, et verbis et naturae carminis et sensui animi veris et simplicibus inusto id repugnare facile senties. vid. Var. Lect.

46. *nec sit mihi credere*, h.

Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni
Me sine sola vides. Ah te ne frigora laedant!
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, et, Chalcidico quae sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in silvis, inter spelaea ferarum

distinguuntur et distingui possunt, ut aut iungatur: *procul tantum*, pro, tam procul, aut *vides tantum Alpes*, nil vides praeter Alpes, ut Burmann. accepit et distinxit, quem in priore edit. eram sequutus. Friget tamen sic *τὸ tantum.* Nam videbat plura alia praeter Alpes; aut: *nec sit tantum mihi credere*, ut sit, utinam liceat tantum non credere, modo ne cogar credere; sive, ne in animum inducam, ut tantum cogitem; aut, *nec sit mihi credere tantum*, h. tantam rem credere nec cogar. *μὴ γένοιτό μοι πείθεσθαι, πιστεύειν τοιοῦτό τι.* Tibull. III, 4, 82 *Ah ego ne possim tanta videre mala.* Hoc itaque, ut fas erat, nunc praetuli, praeeunte olim Heumanno. 49 *A mihi non t.* Alcuin. Grammat. 50 *Calchidico* Medic., sed vid. Heins. Est *Χαλκίς*. 51 *meditabor* duo vet. cum Goth. pr. et Lengnich. *moderabor* Zulich.

utinam liceat mihi non credere! *εἴη μοι μὴ πείθεσθαι*, ne cogar credere; de forma *ne sit* v. ad Tibull. I, 6, 24. *tantum*, tantam, tam atrocem rem. conf. Var. Lect. Ceterum in Servianis ad h. l. *Hi omnes versus Galli sunt, de ipsius translati carminibus*. Nec improbabile hoc fit, e Galli carmine Maronem nonnulla expressisse. Qui tamen aut quot versus Gallo debeantur, nemo dixerit. Fontaninus hist. litt. Aquilei. pag. 35 novem usque ad vs. 54 Galli esse contendebat.

50. *Chalcidico versu*, h. Euphorionis, sive latine reddito, sive imitatione expresso (hoc quidem Probus firmat: „Euphorion — cuius in scribendo colorem sequutus videtur Gallus“), et quidem de Apolline Gryneo eiusque oraculo: v. sup. VI, 72 et Exc. ad e. l. Respicit h. l. Quinctil. X, 1, 56, qui, quod Chalcidico versu conditorum carminum mentionem facit Maro, inde colligit, Euphorionem ei fuisse probatum. Iam ea carmina fistula canere instituit. Egregie autem misere cruciati et in omnes partes rapti animi inconstantia exprimitur. Nunc enim v. 52 in solitudinem sese abdere constituit; mox venari, nunc omnia ista aspernatur. 53. *pali*, amores: l. durare et

Malle pati tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illae; crescetis, amores.
Interea mixtis lustrabo Maenala Nymphis;
Aut acres venabor apros; non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Iam mihi per rupes videor lucosque sonantis
Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tamquam haec sit nostri medicina furoris,

60. SINT

53 *incedere* Gud. 54 *crescunt illae* Parrhas. *crescent illis* a m. pr. unus Moreti. *illae crescent*, *crescetis* Rottend. *crescente illa* Donat. ad Ter. Andr. III, 3. 55 *mixtus* septem octove apud Burmann., sed *mixtis* exquisitius. (vid. Q. V. XVI, 1. *Wr.*) *lustrabor* Moreti quartus. *lymphis* Medic. 56 *necabunt* Leid. pr. *negabunt* alius. 58 *per lucos videor rupesque* alter Rottend. (*sonantes* Medic. *Wr.*) 59 *Rhodonea* Medic. a m. pr., sed emendatum. *Sidonia* Goth. sec. *Cydonea* al. vid. Pier. et Burm.; urbs *Κυδωνία*, *οἱ Κύδωνες*, *Κυδώνιος*. 60 *haec sint* Heins. e Medic. et tribus aliis. *haec sit* vulgo. (Male editur *sint*. Neque enim τὰ τοξεύματα, sed τὸ τοξεύειν habenda est medicina. Sic saepius male intellecto nomine verbi numerus in deterius mutatus est; vid. Q. V. VIII, 2, b. *Wr.*) *haec* a Voss. primo abest. *medicina laboris* Servius Danielis.

vivere. Sic *pati* absolute positum. vid. ad Lucan. V, 313 *disce sine armis posse pati*, aliosque. 54. *crescent illae; crescetis, amores.* hoc vero, si quid aliud, Virgiliana elegantia dignum. Compara Ovid. Epist. V, 23. 24 *Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt. Crescite, et in titulos surgite recta meos!*

55. *mixtis — Nymphis* pro vulgari: permixtus Nymphis. cf. Bentl. ad Horat. Od. IV, 1, 22. *acres* autem proprie de apris; h. animosi, iracundi, θυμώδεις, θερμοί. *Parthenium*, montem Arcadiae, bene memorat, nunc ipse in Arcadia constitutus. Ante oculos hic locus erat Claudiano de R. Pros. II, 148. 58. *lucosque sonantis*, resonantes sive a latratu canum ac clamore venantium, sive omnino, cum vento silva agitatur: hoc quidem cum sermonis poetarumque

Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent; ipsae rursus concedite silvae.
Non illum nostri possunt mutare labores,
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosae,

62. 63. RURSUM 64. LABORES; 65. NEC,

61 *miserescere* Moreti quartus. 62 *rursum* Heins. e Medic. et Rottend. Vulgo *rursus.* (Mediceus ceterique praestantiores libri hanc servant legem constanter, ut *rursum* non admittant, nisi ita, ut sequente vocali altera syllaba elidatur. Et quum praeter hunc locum nulla usquam scripturae diversitas a Fogginio in hac voce notata sit, hoc quidem loco, quod non debebat negligi ab Heinsio, a m. pr. *drusum*, a m. sec. *rursus* praebet Mediceus, proximo autem versu a pr. m. *rursusm*, a sec. m. item *rursus*; quam formam utrobique restitui. — 63. Serv. Dresd. *ista*, i. e. ista carmina versu Chalcidico condita; idem *disced. s. Wr.*) 64 *vestri* nonnulli ap. Burm., et sic Ald. tert. Flor. Angelii et al. *possunt nostri* Goth. sec. (*possent* Serv. Dresd. *Wr.*) 66 *Scythoniasque* Aldd. et hinc profectae. *Sidonias* Voss. et Leid. unus a m. sec. *Sithonias* tamen iam Egnat., tum correxit Fabric. Steph. alii. Editum etiam *Sythonias.* Variatur in hac voce, ut in *Βιστονίς* et *Βιστωνίς*, v. ad Cir. 165, sic *Sithones*, media brevi, et *Sithonius* apud Romanos poetas, ut aliquoties ap.

usu coniunctius. Sic sup. VII, 1 *arguta ilex*, et *silvae sonantes*, *luci sonantes*, passim. *Cydonia spicula*, a Cydonia, urbe Cretae. cf. Aen. XII, 858. *Gnossia spicula* Aen. V, 306. *Lyctios arcus* Apollinis Callim. H. in Ap. 33 memorat. conf. Meurs. Creta III, 12. 60. In medio verborum cursu iterum amoris aestu victus damnat sua vota miser amator. 61. *mitescere*, ad miserationem flecti adeoque dolores miseri amantis finire. (*deus ille*, vid. Q. V. XXI, 6. *Wr.*)

62 — 69. Iterum mentem ac consilium mutat, nec curarum remedia a vita pastoritia expectat; ne tum quidem, si in extremo septentrione vel austro versetur: haec ornavit. 63. *concedite*, valete. (*Ipsa — ipsae*, vid. Q. V. XVIII, 2, h. *Wr.*) 64. *labores*, ad venationem refer, quam incassum susceptum a se iri ait, cum amorem nil sit quod animo eximere possit. 65. *Nec si f.* ex Theocr. VII, 112 — 114, et quidem admodum ingeniose: cum ibi minae Pani

Nec si, quum moriens alta liber aret in ulmo,
Aethiopum versemus ovis sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor: et nos cedamus Amori.
Haec sat erit, divae, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,

69. Amor;

Horat. I Carm. 18, 9. III, 26, 10. Ovid., ut in Fast. *Sithonas et Scythicos triumphos.* Stat. Theb. III, 287 *Sithonia — sub Arcto*: ergo *Σιθόνιος*. Attamen *Σιθωνίη χώρη* ap. Herod. VII, 122 et Steph. Byz. At *Σίθονες* esse debuere Lycophroni v. 1357 *Ῥίζαν γιγάντων Σιθόνων κεκτημένοις*. Hoc enim metrum postulat, non *Σιθώνων*. Quod hiemem *aquosam* memorat, forte parum commode fit, ubi de *nive* agitur. Io. Schrader. tentabat *Haemi s. aquosi*: ingeniose. (Nihil mutandum; vid. Q. V. XXXX, 3. *Wr.*) *hyemi subeamus aquosa* Barthii codex pro *hyeme*. Burmann. tentabat *sulcemus*. 67 *Ne si* fragm. Moreti. *commoriens* unus Moreti et Gud. *conmoriens* Zulich. *libraret in ulmo* fragm. Moret. 68 *servemus* Barthii sive liber sive emendatio, iam a Florente Christiano facta. *opes* Moret. 69 Idem hemistichium Cir. 437. *vincet* Medic. *vicit* Rom. Pierii. *sed nos* ed. Ven. 70 *Hoc sat erit nostrum* Ven. *Hoc* etiam Goth. sec. et unus Moreti. *vestrum*, *Divae* duo vel tres.

fiant. cf. Horat. Od. I, 22 extr. *frigoribus mediis*, media hieme, *χείματι μέσσῳ*, Thraciam si adeam, cuius gens *Sithones*. Theocritus Edonos *Ἠδωνοὺς* dixerat VII, 112. *subeamus*, duremus frigus Thraciae. Burmannus de cadente in caput magna nivis vi et copia accipiebat. 68. *Aethiopum versemus ovis*, pro inter Aethiopes, in Aethiopia. *versare* h. l. agere, pascere, ex *πολεῖν*, unde *αἰπόλος*, *οἰοπόλος* etc. *liber* vero, pars corticis interior, omnino pro cortice atque arbore. 69. Nexus sententiae est paullo durior: Nihil est, quod ab amoris curis solvat animum, vincit ille omnia remedia; ergo mihi succumbendum est. (Equidem nihil video, quod durum sit. Est hoc redeuntis iam ad sanam mentem: Omnia vincit Amor; et quum vincat Amor omnia, age, cedamus, nec flectere eum velimus. *Wr.*)

70. De se iam poeta loquitur, ad Musas conversus; haec se lusisse pastoritio carmine v. 71; petit vero ab iis, ut, quae ipse minima in Galli honorem fecerit, ipsae faciant, ut pro maximis Gallo sint, h. eam et gratiam et dignitatem habeant,

Pierides; vos haec facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subiicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra;
Iuniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbrae.

72 *facietis carmina* fragm. Moreti, illustrat Burm. e Petron. 39 et 48. 73 *mihi tantum* Parrhas. et Rottend. 74 *subicit* Medic. Parrhas. *subrigit* coni. Vales. in Valesianis pag. 182. 75—77 Hos tres versus novissimos, tamquam sententia parum aptos et coniunctos, reprehendebat *Ill. Home* (*Lord Kaims Essay of Criticism* c. 1 extr.). Poterant utique abesse; nec tamen dedecet carmen, quod sunt adiecti, quandoquidem faciunt ad infigendam animo altius cogitationem ac sensum, agi haec inter pastores. Tum vero respondent haec v. 7 *Dum tenera adtondent virgulta capellae.* 75 *cunctantibus* coni. Titii Locor. X, 7 probat Cerda et alii. *contantibus* Barthius e suo cod. sensu eodem: ut morentur diutius quam expedit. Proclivior in hoc est Wakef. ad Lucret. VI, 783. 76 *frugibus herbae* Rottend. E nonnullis ap. Pierium hic versus exciderat: et ratio subesse visa est viris doctis, cur sublatum mallent; nam sententia a loco est aliena. Poeta sub iunipero cur sedebat, si umbra gravis est! (Sed liceat etiam interrogare, cur omnino in umbra consederit poeta, quum vs. 75. umbra cantantibus gravis dicatur? Nempe de umbra vespertina cogitandum, quum omni, tum iuniperi, cuivis, maxime cantantibus, gravi. Et qui sublatum volunt hunc versum, doceant velim ante omnia, unde immigrasse existiment. *Wr.*) Saltem otiosa est exornatio sententiae antecedentis versus: quae tamen ferri possit. (Certe hac lege versus bene multi e Bucolicis Virgilii carminibus tollendi erunt. *Wr.*)

quam carmina gravia, Gallo, cuius indies maiore amore teneatur. *Fiscella*, calathus in usum cogendi lactis. cf. Tibull. II, 3, 15. De *hibisco* vid. sup. II, 30. 74. *viridis se subiicit alnus*, tenera crescit, conf. Georg. II, 19; est ab iis, quae se attollunt, sursum erigunt, emicant, ductum; haec enim *se subiicere* dicuntur, ut flamma Georg. IV, 385. Ab eadem re duxit imaginem famae Horat. Od. I, 12, 45 *Crescit occulto velut arbor aevo Fama Marcelli.*

75. *gravis — umbra*, nociva; physicis de caussis, ut rheumatismos arcessat nimio calore solutis membris. conf. Lucret. VI, 783 sqq. *Iuniperi* vero molestae exhalationes, inprimis sub noctem. Inde ap. Apollon. IV, 156 ramus, quo medicamenta sua soporifera draconis oculis inspergit Medea, iuniperi est. 76. *nocent et frugibus umbrae:*

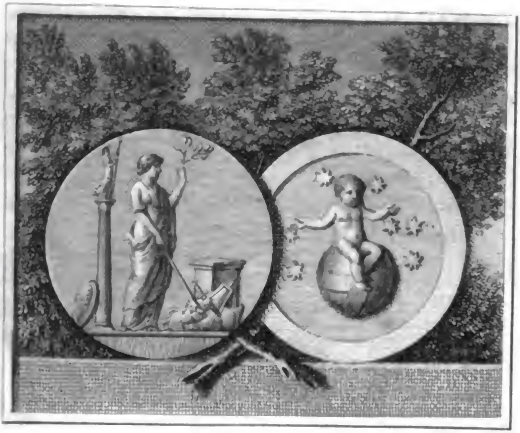
Ite domum saturae, venit Hesperus, ite, capellae.

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICON LIBER EXPLICITUS.

(77. Medic. *Esperus. Wr.*)

cf. Ge. I, 121. 156. 157. 77. *venit Hesperus*, in conspectum venit, oritur, sole occidente, conf. ad Ecl. VIII, 30, ut Hor. Carm. II, 9, 11 *Vespero surgente*, et minus definite *surgentibus astris* noster Ge. I, 440. *venit:* sic εἶσιν ap. Hom. Iliad. χ, 27 Ἀστέρα — ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν.

EXCURSUS I

Ecloga IV graece versa in Orat. Constantini M.

Eclogam hanc graece redditam, et eo consilio appositam, ut adventum Messiae in ea praedictum esse manifestum fieret, magna ex parte extare apud Eusebium in Orat. Constantini M. ad Sanctorum coetum iam in argumento praefati sumus. Repetitum illud carmen et adiectum edd. Ge. Fabricii Chemnic., Rob. Stephani, aliisque; sigillatim excusum a Fed. Morellio 1583, et post alios a Maittaire in Miscellan. Carminib. pag. 139. Inseruit quoque cum interpretatione, sed nulla crisi adhibita, Boecler. Dissert. acad. Tom. II, n. XI, pag. 387 sq. Non alienum erit a studiis eorum, quibus haec editio parata est, si subiecero Graeca ad meum sensum emendata: notato versuum Virgilianorum numero, cui illa respondent:

1 Σικελίδες Μοῦσαι, μεγάλην φάτιν ὑμνήσωμεν.

* * *

4 Ἦλυθε Κυμαίου μαντεύματος εἰς τέλος ὀμφή.
5 Οὗτος ἄρ' αἰώνων ἱερὸς στίχος ὤρνυται ἡμῖν.
6 Ἥκει παρθένος αὖτις ἄγουσ' ἐρατὸν βασιλῆα.
7 Ἔνθεν ἔπειτα νέων πληθὺς ἀνδρῶν ἐφαάνθη.
8 Τὸν δὲ νεωστὶ πάϊν τεχθέντα, φαεςφόρε Μήνη,
9 Ἀντὶ σιδηρείης χρυσῆν γενεὴν ὀπάσαντα,
10 Προςκύνει . . . .

* * *

13 Τοῦδε γὰρ ἄρχοντος, τὰ μὲν ἕλκεα πάντα βρότεια
14 Ἄλγεά τε στοναχαί τε κατευνάζονται ἀλιτρῶν.
15 Λήψεται ἀφθάρτοιο θεοῦ βίοτον, καὶ ἀθρήσει
16 Ἥρωας σὺν ἐκείνῳ ἀολλέας, ἠδὲ καὶ αὐτὸς
Πατρίδι καὶ μακάρεσσιν ἐελδομένοισι φανεῖται,
17 Πατροδότοις ἀρετῇσι κυβερνῶν ἡνία κόσμου.
18 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, πρώτιστα φύει δωρήματα γαῖα,
19. 20 Βάκχαριν ἠδὲ κύπειρον, ὁμοῦ κολοκάσσι' ἀκάνθῳ.
21 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, χίμαροι μαστοὺς καταβεβριθυῖαι
Αὐτόματοι γλυκὺ νᾶμα συνεκτελέουσι γάλακτος.
22 Οὐδὲ θέμις ταρβεῖν βλοσυροὺς ἀγέλῃσι λέοντας.
23 Φύσει δ' εὐώδη τὰ σπάργανα ἄνθεα. αὐτὴ

5 *Οὗτος ἄρ'*. leg. *Αὗτις ἄρ'*.

13 *τὰ μὲν ἕλκεα·* ita duo codd. ap. Vales. Vulgo: *μενοεικέα πάντα βρ.*, quod sane ad sensum redigi potest: omnia mortalia ex animi voluntate. Si futurum praeferas, erit *κατευνάσσονται.*

19 *Βάκχαριν.* Vulgo: *κριθὴν ἠδὲ κύπειρον*, perperam; *κισσοὺς* erat emendatio Morelli ex Latino facta. Maittaire coni. *Βάκχαριν ἢ κισσοὺς καὶ ὁμοῦ;* modo non a litterarum ductu nimium recederet. Si tamen *κύπειρος* Cyperum esculentum Linn. est, non ingrati graminis genus, potuit cum baccari iungi.

21 Legebatur *ὦ παῖ, θαλεροὶ μαστοὶ καταβεβριθυῖαι.* In Virgilio est: *Ipsae lacte domum referent distenta capellae Ubera.* Vales. coni. *αἶγες.*

23 Edebatur *ἄνθεα αὐτά.* In cod. apud Vales. erat *ἄσετ' ἐνιπὴν* et *ἄσιτ' ἐνιπήν;* quod non assequor. Poterat *ἐνιπὴν* cum seqq. iungi: *ἐνιπὴν Ὤλεσεν ἰοβ. φύσις ἑρπετοῦ.* Sed in *ἄσετ'* quid lateat non video. Suspicor *ἐνιπὴν* esse factum ex fine versus sequ. *ποίη*, quod ubique corruptum *πίσσης*, *ποίσσης*, *ποιήσεως.*

24 Ὄλλυτο ἰοβόλου φύσις ἑρπετοῦ· ὄλλυτο ποίη
25 Λοίγιος· Ἀσσύριον θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον.
26 Αὐτίκα δ' ἡρώων ἀρετὰς πατρός τε μεγίστου
27 Ἔργ' ὑπερηνορίησι κεκασμένα πάντα μαθήσῃ·
28 Πρῶτα μὲν ἀνθερίκων ξανθῶν ἤχθοντο ἀλωαὶ,
29 Ἐν δ' ἐρυθροῖσι βάτοισι παρήορος ἤλδανε βότρυς,
30 Σκληρῶν δὲ πεύκης λαγόνων μέλιτος ῥέε νᾶμα.
31 Παῦρα δ' ὅμως ἴχνη προτέρας περιλείπεται ἄτης·
32 Πόντον ἐπαΐξαι, περί τ' ἄστεα τείχεσι κλεῖσαι,
33 Ῥῆξαί τ' ειλιπόδων ἑλκύσμασι τέλσον ἀρούρης.
34 Ἄλλος ἔπειτ' ἔσται Τῖφυς καὶ Θεσσαλὶς Ἀργὼ
35 Ἀνδράσιν ἡρώεσσιν ἀγαλλομένη· πολέμου δὲ
36 Τρώων καὶ Δαναῶν πειρήσεται αὖθις Ἀχιλλεύς.
37 Ἀλλ' ὅτ' ἂν ἠνορέης ὥρη καὶ καρπὸς ἵκηται,
38 Οὐχ ὁσίη ναύτῃσιν ἀλιτρύτοις ἀλάλησθαι,
39 Φυομένων ἄμυδις γαίης ἄπο πίονι μέτρῳ·
40. 41 Ἀγρὸς δ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος· οὐδὲ μὲν ἀκμὴν
Ὀτραλέου δρεπάνοιο ποθησέμεν ἄμπελον οἶμαι·
42 Οὐδ' ἐρίων δεύοιτο βροτὸς πόκον· αὐτόματος δὲ

24 **ὄλλυται** vulgo altero loco cum vitio versus. Malim **ὤλετο**.

25 **κατὰ τέμπε'** editum a Vales. Vulgo: **κατὰ πάμπαν**. Ex iis, quae Constantinus interpretationis caussa adiecit, putes eum legisse: **Οἴχεται Ἀσσύριον, θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον·** perperam acceptis Maronis verbis.

28 **ἤχθοντο**. Gravatae sunt areae, **βεβρίθασι**, spicis. Vulgo **ἤγοντο** sine sensu. Etsi hoc ipsum Constantinus interpretatur **τουτέστιν ὁ καρπὸς τοῦ θείου νόμου ἤγετο εἰς χρείαν**.

33 Corrupte alii **Πῆξαι**.

37 **καρπός**· Maitt. coni. **κάρτος**. Alterum tamen cum **ὥρα** bene convenit.

38 Vulgo: **Οὐχ ὅσιοι αὐτοῖσιν ἀλιτροτάτοισιν** .... Ex Marone *Cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus Mutabit merces* in promtu est in **αὐτοῖσι** latere **ναύτῃσι** et in **ἀλιτρ.** latere **ἀλιτρ.** Vidit iam Maitt. **ἀλιτρύτοις** *navigatione confectis* legendum esse. In fine versus deficit vox, quae *navigationem* declarat. Vales. **ἀλᾶσθαι** posuerat. Mox **φυομένων ἄμυδις**, h. **ἅμα**, non dispersim, sed promiscue ubique.

40. 41 **Ἀγρὸς δ'** sc. **ἔσται.** Editum erat vulgo **αὐτὸς**, quod Vales. emendabat **αὐτὴ δ'**. **ἀκμήν**· al. **ἀμήν**· cum **ἀμὴ δρεπάνου** h. l. sit, parum id commodum, nisi sit **ἀμὴ** pro frondatione dicta.

42 Nec necesse, ut homo tingat lanam; aries ipse mutabit eam purpura: **παρατρέψει** sc. **πόκον**.

43. 44 Ἀρνειὸς Τυρίοισι παρατρέψει λιβάδεσσι·
45 Σάνδυκι πορφυρέῳ λάχνην ῥυπόεσσαν ἀμείβων.

✿ ✿ ✿

48 Ἀλλ' ἄγε τιμῆεν σκῆπτρον βασιληΐδος ἀρχῆς
49 Δεξιτερῆς ἀπὸ πατρὸς ἐριβρεμέταο δέδεξο.
50 Κόσμου κητώεντος ὅρα εὔπηκτα θέμεθλα,
51 Χαρμοσύνην γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἠδὲ θαλάσσης,
52 Γηθόσυνόν τ' Αἰῶνος ἀπειρεσίου λάσιον κῆρ.
53 Εἴθε με γηραλέον ζῶντά τ' ἔχε νήδυμος ἰσχὺς
54 Σὴν ἀρετὴν κελαδεῖν, ἐφ' ὅσον δύναμίς γε παρείη·
55 Οὐκ ἄν με πλήξειεν ὁ Θρᾳκῶν δῖος ἀοιδὸς,
56. 58 Οὐ Λίνος, οὐ Πὰν αὐτὸς, ὃν Ἀρκαδίη τέκετο χθών·
59 Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ Πὰν ἀνθέξεται εἵνεκα νίκης.
60 Ἄρχεο μειδιόωσαν ὁρῶν τὴν μητέρα κεδνὴν
61 Γνωρίζειν· ἡ γάρ σε φέρεν πολλοὺς λυκάβαντας·
62 Σοὶ δὲ γονεῖς οὐ πάμπαν ἐφημέριοι ἐγέλασσαν·
63 Οὐδ' ἤψω λεχέων, οὐδ' ἔγνως δαῖτα θάλειαν.

43. 44 Vales. malit πάρα πρέψει· sed quid πάρα sit, non assequor.

50 ὅρα. Vulgo ὁρᾷν, quod Homericum esset; sed in tali carmine vix frequentatum.

52 Αἰὼν in personam abiit. Miras in his verss. turbas facit Vales.

55 πλήξειεν. πλήσσειν percutere seu in luctu seu vulnere pro νικᾷν· nisi corruptus et mancus locus est.

60 μειδιόωσαν ὁρῶν. Turbatum et hic erat in Graecis, ut ab interpretibus in Latinis: Ἄρχεο μειδιόων ἀνορῶν· in codd. μειδιῶν ὡς ἂν ὁρῶν. Verum vidit iam Vales.

62 Interpolatum hoc in Graecis, ut sensus sit: At tibi non mortales parentes fuerunt.

EXCURSUS II

De Varo.

Ecl. VI, 6. 7 *namque super tibi erunt qui dicere laudes, Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella.* 10 *te nostrae, Vare, myricae, Te nemus omne canet: nec Phoebo gratior ulla est, Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.* Ecl. IX, 27 *Vare, tuum nomen — Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.* Quae ex his de Varo, cui Ecloga inscripta, si modo in utraque Ecloga de eodem Varo agitur, colligi possunt, haec sunt: fuisse hominem Maroni amicissimum; Musis gratum et iucundum nomen; eum rebus bellicis clarum fuisse (*et tristia condere bella*), promitti ei nominis immortalitatem; fuisse quoque aliquam eius gratiam ac meritum apud Mantuanos, in vindicandis iis a veteranorum iniuriis. Nec tamen illa sufficiunt ad declarandum, quisnam ille Varus fuerit; cum tot gentium, ut Quinctiliae, Pompeiae, Atiae, Liciniae, cognomen illud fuerit, nec alia in scriptoribus Vari huius memoria satis liquido prodita sit. Grammatici vero multo magis turbant disputationem, cum non modo plures Varos confundant, verum et *Varium* cum *Varo* misceant. Franc. Arisius in Cremona litterata T. I, p. 27 sq., a quo haec severius tractata expectabam, et ipse diversos homines miscuit; reprehensus iam hoc nomine a populari (in *Giornale de' Letterati d' Italia* To. X, p. 264 sqq.). Dignum tamen nomen hominis a Marone tam studiose celebrati, ut paucis de eo agatur. Nescio enim, quomodo accidit, ut istis aetatibus, quibus magna rerum inversio facta est, magnique viri, et rebus gestis et ingenio clari, floruere, nullum nomen sit, quod non animum impellat et studium nostrum in se convertat. Tum vero, si magni viri studio semel tenemur, etiam amicos eius cognoscere avide cupimus.

Secernamus primo Varos, quos temere huc vocarunt Grammatici. *P. Quinctilium Varum* U. C. 761 in Germania caesum iam ipsa temporum ratio excludit; si quidem florente aetate Virgilius hoc carmen scripsit. Eadem de caussa locum nec habet *P. Alfenus* (scribitur et *Alphenus* et *Alfinius*) *Varus*, Cos. 754, nobilis ICtus, ad quem male retulere Horatii locum Sat. I, 3, 130.

Alium *Alfenum Varum* ab Augusto Transpadanae provinciae et agris dividundis praefectum, ne Virgilio ager eriperetur, curasse, memorant Serviana ad Ecl. VI, 6 et in Pseudodonato s. 30. Hunc esse de quo Virgilius hac Ecl. VI. tam magnifice loquitur, probabile fieret: si modo de hominis rebus bello gestis aliquid constaret, quae tantae essent, ut carmini epico materiem idoneam praeberent.

Quinctilium, acutum et severum illum criticum ap. Horat. Art. 438, de cuius morte solatur Virgilium suum Horatius I Carm. 24, et quem Hieronymus Chron. Euseb. Cremonensem appellat, enotato eius anno emortuali ad Olymp. 189, 1 (U. C. 730, ante Ch. n. 24), nulla idonea auctoritate *Vari* cognomine appellant Grammatici, Servius ad Ecl. V, 20, et Schol. Horat. cf. Ruaeus ad Ecl. VI, 7.

Q. Atium Varum ex Caesaris Comment. de B. G. VIII, 28. B. Civ. III, 37 huc vocat Martin. nominis similitudine inductus. Q. VAR. occurrit in Sarda Dactylioth. Lipp. Tom. II, 2, 219.

L. Varus, Epicureus, Caesaris amicus, memoratur ap. Quinctil. I. Or. VI, 3, 78. Nullam hic lectionis varietatem notatam video; ut nec in altero loco X, 3, 8 *Virgilium paucissimos die composuisse versus auctor est Varus.*

Indubitatum quoque *Vari* nomen est ap. Horat. I, 18 Carm. *Nullam, Vare, sacra.* Et Epod. V, 73, ubi Canidia in eum, tamquam inconstantem amatorem, saevit.

Nihil in his est, quo manifestum fiat, an de eodem Varo agatur. Qui Horatii amicus fuit, potuit et Virgilii esse; potuit idem Caesaris amicus esse. Pro eodem itaque cum L. Varo Epicureo habuerunt eum viri docti, in his Masson. Vit. Horat. p. 222. Eidem adeo et haec Ecloga VI inscripta videri potest: si verum est, quod Servii ad v. 31, Phocae in Vita Virg. v. 63, Donati in V. V. s. 79 fide traditur, in v. 31 sqq. Epicureum dogma proponi; si porro Syronis, philosophi Epicurei e Cicerone noti, una cum Varo auditor fuit Virgilius. Sunt tamen haec omnia tam parum firmatae fidei, ut nihil illis equidem confidam. Contra gravem dubitationem movet adversus hanc Massoni opinionem hoc, quod Varus Virgilii nostri bello clarus fuit: nam Ecl. VI, 7 *erunt, qui dicere laudes, Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella:* id quod in Epicureum illum philosophum non cadit.

In loco Ecl. IX, 35 vulgo legebatur: *Nam neque adhuc* Varo *videor nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.* Si hoc recte se haberet: recte inferres, Varum aut poetam aut carminum iudicem bonum fuisse; prius illud verius; nam Cinna notus satis poeta fuit, non criticus; ita vero de Varo poeta multo maior dubitatio suborietur. Enimvero multo probabilius fit, *Vario* legendum et de *L. Vario* tragico locum accipiendum esse, de quo vid. ad Donat. Vit. Virg. s. 30 et 53. atque secundum haec *Vario* reposui.

Apud Servium ad Ecl. IX, 35 legitur: „Nam Varus victor et dux fuit, cui supra blanditur", unde colligit doctiss. Ruhnken. ad Vellei. p. 364, Varum eum fuisse, non Varium, quem Acron narrat ad Cassium Parmensem occidendum ab Augusto missum. Verum et illud Scholion Acronis et hoc Servii tam contaminatum est Grammaticorum ineptiis, ut vix quicquam inde conficias. In Servianis, quisquis illud apposuit, quod paullo ante adscripsi, indocte expressit Horatianum: *Scriberis Vario fortis et hostium victor.*

Restat pro Varo poeta qui memorari possit locus Ovidii ex Ponto IV, 16, 31 *Cum Varus Gracchusque darent fera dicta tyrannis.* Duo tragoediarum auctores memorari manifestum est. Gracchum Tragicum illustrat Heins. ad e. l. Cum Varii Thyestes tam nobile opus fuerit; Vari autem aliunde nulla prostet memoria; equidem non dubito in Nasone quoque *Varium* substituere: etsi is paullo maior natu esse debuit Nasone puero.

EXCURSUS II*

De Sileno a Satyris et Nymphis vincto.

Ecl. VI, 13 *Chromis et Mnasylos in antro Silenum pueri somno videre iacentem — Adgressi, nam saepe senex spe carminis ambo Luserat, iniiciunt ipsis ex vincula sertis. Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle, Aegle Naiadum pulcerrima.*

Cum motus mentis magnis sensibus contactae et phantasmata animi concitati ab aetatum priscarum hominibus nec discerni satis inter se nec ad caussas suas possent revocari, adeoque nec re nec nomine notari: ad furores illi divinitus mentibus immissos revocati sunt, modo religiosos modo fatidicos; fidem faciebant opinioni calores animorum et furores in orgiis Bacchicis et Phrygiis per choros ad numeros concitatos tympanorum et tibiarum moveri soliti: de quibus ad locum Strabonis lib. X. disputatum est alio loco (Commentat. Societ. Reg. Sc. Gotting. Vol. VIII.). Iam haec eadem translata esse ad vates, et inde ad poetas, ut et ipsi deo incalescere, furere, *μαίνεσθαι* putarentur, nota res est.

Inter deos, qui vatibus et poetis furores iniicerent, Apollo et Musae mox et Nymphae et alii dii habiti sunt, tum et *Bacchus*, qui et in Apollinis et Musarum consortium eo nomine venit. Non mirum itaque si, cum ille suos comites et *θιασώτας*, inprimis Bacchas, Maenades inde dictas, furore impleret, Silenum ita *ἔνθεον* ab eo redditum esse *μυθικῶς* narrarunt poetae, ut et vaticinaretur, utilia moneret, tandem et vatum more caneret; itaque eo deventum est, ut Sileno tribuerentur carmina, tandem disputationes, de rebus physicis ac divinis: eo modo, qui expositus est a me in argumento huius Eclogae.

Cum semel ea, quae de vate vaticinante narrari solebant, transferri coepissent ad poetas: Sileno a Virgilio tribuitur hoc quoque, quod vaticinantium erat proprium, ut non nisi inviti et reluctantes deum reciperent; nam Silenus ad carmina sua recitanda non nisi invitus accedit; itaque vi cogunt eum Satyri, ut alibi videmus Proteum aut Pythiam ad vaticinandum vi admota cogi: qua de re vid. dicta ad vs. 28.

Adscripsi haec in breve collecta in eorum gratiam, quibus haec scripta sunt. Poeta hoc ipsum in lepidum mythum mutavit, cum narret Satyros duo, qui dudum carmina flagitaverant a Sileno, vi tandem adigere eum voluisse ut caneret, adiutrice Nympha. Versa tamen res in lusum, cum et corollis senem vincirent, et Nympha procaciter eius frontem rubro pingeret.

Inter argumenta operum antiquorum nullum est copiosius et locupletius Bacchicis orgiis et lusibus. Satyri itaque ludentes, Silenus temulentus et Bacchae, h. e. Nymphae cum Baccho bacchantes sunt inter ea, in quibus artifices ingenia exercuerunt vel maxime. Sunt quoque in his quae cum nostro carmine comparari possint. Silenus recubans in pelle substrata, utre vini pleno nixus, altera manu cantharum inversum tenens (qui tamen artifici recentiori vitiatum marmor reficienti deberi videtur) in villa Ludovisia visitur Romae, caelo passim expressus.

Est Silenus ad arborem revinctus, Satyro ac Nympha exorantium specie adstantibus, in gemma *Lipperti Dactylioth. Mill.* I, 1, 183. Sunt alia apud *Tassie.* Inventum est nuper in finibus Neapolitanis anaglyphum, Silenum in antro sedentem cum Nympha frondem seu surculum ostentante exhibens, Satyris duobus auscultantium similibus; pone antrum Sileni asellus cum duobus Satyris saltantibus. Id anaglyphum e nostro poeta adumbratum esse censuit Xaver. Mattei in diss. 1759 edita. Repetitum anaglyphum parum scite et affabre factum et aere sculptum in edit. Virgilii Ambrogiana. Similis fere argumenti aliud est anaglyphum, quod ad ἀσκωλιασμὸν refert Vir doctus in *Diss. Acad. Cortonensis* To. I. diss. VIII. aliud vero manifeste expressum e Virgilio marmor XVI figuris, inter quas Aegle pingens Sileni faciem, visitur in Villa Pembrok. Wilton. Etsi nondum satis confido antiquitati horum monimentorum; vix enim artifices graeci Virgilium edidicerunt.

EXCURSUS III

De C. Cornelio Gallo simulque de Euphorionis Chiliasi.

Ecl. VI, 64 — 73 *Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum* etc., et Ecl. X, 2 *Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris, Carmina sunt dicenda.*

Est Gallus inter eos homines, qui aliorum potius laude, quam sua virtute, nomen ad posteritatem propagatum habent. Iterum nostra aetate multis de eo egere viri docti per Italiam, dum de eius patria decertarent, aliis eum Foroiuliensem, aliis Foroliviensem fuisse asserentibus. Priores partes tuetur doctiss. Fontanini in Hist. litt. Aquilei. I, 1, quem fere transscripsit Io. Ios. Liruti (in *Notizie delle Vite ed opere scritte da' Letterati del Friuli* Tom. I pr.). At pro Foroliviensibus, post Peregrinum Maserium, Sigism. Marchesium in Supplem. Hist. Foroliv. lib. I, p. 34, et Ge. Vivianum Marchesium in Vitis illustr. Foroliv. lib. II, cap. 5, p. 227 sqq., denuo pugnavit eruditiss. Morgagnus in Opusc. Miscell. P. III Ep. 1 et 10. Add. Burm. ad Anthol. Lat. To. I, p. 353. Adeo et huius hominis exemplo proposito contemnere aliquis discat nominis famam et immortalitatem: in qua et ipsa casus et fortuna regnat.

Contigit tamen inter haec, ut multa, quae ad Galli res spectant, accuratius constituerentur. Contra vero nec minus alia virorum doctorum argutiis fuere impedita et obscurata, etiam in iis, quae ad Virgilium spectant. De amica *Lycoride* disputatum est in Argum. Ecl. X. Ingenium Galli et facultatem poeticam pauca testantur fragmenta, quae supersunt; adstruunt autem eam veterum praeconia, inque his Virgilii. Verum hic non tam ab Elegorum felicitate eum celebrat, quam ab alterius generis carmine: altero loco VI, 72 *Grynei nemoris originem* argumentum illius constituisse innuit: nam cum Gallum summo honore a Musis acceptum narrasset Maro, Linum ait ei fistulam Hesiodi praebuisse, verbis adiectis: *His* (calamis) *tibi Grynei nemoris dicatur origo: Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.* Altero loco Ecl. X, 50. 51 Gallus loquitur: *Ibo*, ait, *et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.* Gallus adeo

versu Chalcidico carmina condiderat. Euphorionis carmina respici, qui Chalcidensis ex Euboea fuit, satis convenit; eiusque necesse est aut transtulisse carmen aliquod in Romanum sermonem Gallum, aut liberiore calamo expressisse. Proclive est ad coniectandum, carmen de Apolline Gryneo eiusque oraculo fuisse illud ipsum carmen. Hactenus consentanea sunt, quae apposui. Similia illis habet Servius ad Eclog. VI, 72 et X, 50.

Enimvero viri docti suspicione et opinatione adiecere alia; ex VI, 69. 70, ubi *calamos ei dant Musae, quos ante dederant Ascraeo seni:* ergo Opus aliquod Euphorionis, quod Hesiodei carminis genere scriptum erat, respici. Iam Euphorion Varroni et Columellae inter scriptores rei rusticae numeratur; ideo carmen illud nomine *Hesiodi* inscriptum fuisse visum est; et est ap. Suidam inter Euphorionis scripta *Ἡσίοδος*. Georgica fuisse illud censent. Verum cum argumento hoc parum conveniunt versus subiecti: *His tibi Grynei nemoris dicatur origo* etc. quid enim in tali carmine convenire potuit cum Georgicis? Videndum itaque est de his paullo diligentius.

Euphorion, Chalcide Euboeae, ut dixi, oriundus, Antiochi M. regis Syriae bibliothecae praefectus, magna olim fama floruit. De eo post Meurs. ad Helladium (Opp. To. VI), et Voss. de hist. Gr. I, 17, et de poet. Gr. c. 8 cum Casaub. ad Suet. Tib. 70, et Davis. ad Cic. de N. D. II, 64 egit Toupius in Epist. crit. pag. 161, (Emendat. novae edit. To. II, p. 601) et qui alia, quam in quae is inciderat, attulit, Fontaninus in Hist. litt. Aquilei. p. 29 sqq. Desideratur tamen vel sic iusta de eo commentatio. Laudantur ap. Steph. Byz. et Athen. Euphorionis *Χιλιάδες*. Est porro de eo Suidae locus in *Εὐφορίων*, in quo ei tribuuntur opera: *Ἡσίοδος, Μοψοπία ἢ Ἄτακτα*. *Mopsopia* est idem atque Attica; nam antiquius nomen illud fuit ab Oceanide Mopsopia: *καὶ ὁ λόγος τοῦ ποιήματος ἀποτείνεται εἰς τὴν Ἀττικήν*. (Male adiectum in Suida *χιλιάδα*, iam deletum a Toupio, minus tamen bene mutatum in *χιλιάδες*.) Respexerat in eo opere eos qui deposito eum fraudaverant, docueratque eos certam poenam daturos esse periurii. Inde deductus fuerat ad colligenda oracula, quae per spatium mille annorum prodita erant, et eventus, quos illa habuerant. Haec saltem inter se quodammodo conveniunt. At Suidas aut male ex-

scripta aut interpolata subiicit: *εἶτα συνάγει διὰ χιλίων ἐτῶν χρησμοὺς ἀποτελεσθέντας. de oraculis per mille annorum decursum eventu probatis*, scilicet suo ut quodque tempore eventum habuerit, ut orsus forte esset librum inde ab Argonauticis. Sequutus in hoc erat Euphorion exempla aliorum, qui *χρησμοὺς* collegerant: inter quos Philochorus fuit, Atthidos scriptor, *ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς Δ'*. ap. Plutarch. de Pyth. Orac. p. 403, E. Sequitur in fine: *εἰσὶ δὲ βιβλία ε'· ἐπιγράφεται δὲ ἡ πέμπτη χιλιὰς περὶ χρησμῶν, ὡς χιλίων ἐτῶν ἀποτελοῦνται.* ultima male ab interpolatore accessere. Ceterum haec viri docti ita accipiebant, ut opus illud in quinque Chiliades divisum putarent, quarum quinta *περὶ χρησμῶν* inscripta esset. At Toupius *Χιλιάδας* opus statuit diversum fuisse a Mopsopia: quintum librum *περὶ χρησμῶν* inscriptum fuisse. Si tamen mille hi anni *quinto libro* nomen *χιλιάδος* dedere: unde quaeso quatuor ceteri libri hoc idem *chiliadum* nomen habuere? aut quale earum argumentum fuisse dicemus, quod a millenario numero quicquam traheret? Estne porro sermoni hoc consentaneum, *Χιλιάδα* appellari librum, in quo oracula exponuntur per mille annos ad eventum perducta? Saltem dicendum erat, *chiliadem annorum* nomen suppeditasse libro, ut *χιλιὰς* inscribi posset. Oraculum vero Locrorum, ut per mille annos placarent Minervam Iliensem, alienum est ab h. l. non enim illud de eventu agit post mille annos. Difficultatem adeo, quae in his erat, non sustulit vir doctus, sed reliquit. Verba Suidae adeo corrupta et male luxata sunt, ut nihil tuto ex iis colligas, nisi forte hoc: si verum est, totum opus nomen *Χιλιάδων* habuisse, probabile fit, ita inscriptos esse libros quinque, propterea quod mille *ἐπῶν* erant, h. e. mille versibus singuli constabant. Nihil adeo est, quod impediat, idem opus fuisse *Μοψοπίαν* et *Ἄτακτα*, et *Χιλιάδας* appellatum: sed liber quintus *περὶ χρησμῶν*, de oraculis, agebat. Attamen dubito an recte ponatur, omnes quinque libros *Χιλιάδας* inscriptos fuisse; apud Stephan. Byz. et Athen. potuit scriptum esse *ἐν Χιλιάδι*, quo solus liber quintus, idem *περὶ χρησμῶν* inscriptus, et mille forte versibus constans, designatus fuit. Scripserat Suidas: *εἶτα συνάγει διὰ χιλίων ἐπῶν* (non *ἐτῶν*) *χρησμοὺς ἀποτελεσθέντας*, responsa et eventa. Ita recte subiecit *ἐπιγράφεται δὲ ἡ πέμπτη* (pro *τὸ πέμπτον*) *χιλιὰς ἡ περὶ Χρησμῶν*.

Iám quod ad Gallum attinet, ex Ecl. X, 50 *Chalcidico quae sunt mihi condita versu*, ut diximus, intelligitur, eum Euphorionem Chalcidensem seu latine reddidisse, seu quocunque modo eius carmen saltem imitatione expressisse: prius tamen illud tradunt Grammatici. Quaeritur nunc, quodnam Euphorionis opus hoc fuerit. In vss. his 69 sqq. Ecl. VI Gallus, Musarum iussu, a Lino traditam sibi accipit Hesiodi fistulam, qua *Grynei nemoris originem* canat. De oraculo hoc Apollinis fabulae potuere esse plures; fuere quoque in iis multa de Mopso et Calchante (cf. Not. ad Ecl. VI, 72), potuit eas persequi Gallus carmine ad Euphorionis exemplum composito: potuit quoque esse Euphorionis liber de illo fano, cuius ad nos memoria nulla pervenit, quem Gallus latinis versibus reddidit; verisimilius tamen est, fuisse *particulam Chiliadis* περὶ χρησμῶν a Gallo latine conversam. Inter alia enim oracula etiam Grynei debuit memoratio fieri. Suspicari quoque aliquis possit, Mopsi nomen latere in voce corrupta Μοψοπία, et fuisse Μόψου ἔπη, aut Μοψοέπειαν. Inter haec restat difficultas, quod non intelligi potest, quidnam in simili opera Galli ab Hesiodo mutuatum esse potuerit: nam *Hesiodea fistula* haec canere dicitur. Nimis acutum esset si diceres, aliud Hesiodi opus respici, non ἔργα καὶ ἡμέρας, forte τὰ ἔπη μαντικὰ, et Μελαμποδίαν olim ei tributam, quam Euphorion aut sequutus erat aut expresserat. Verum simplicius res ita constituitur: Idem Euphorion et Ἡσίοδον et Χρησμοὺς scripserat; prius illud habebat aliquid coniunctum cum vita pastorum et cantibus. Cum Gallus occupatus esset in altero Χρησμῶν opere, memorari poterat Linus tradere calamos Hesiodi Gallo, quibus uteretur in altero opere eiusdem poetae exprimendo.

Fontaninus l. c. miro acumine plura Galli carmina ex versibus Virgilianis exsculpsit: ex v. quidem 70 colligere vult, eum latinum fecisse Hesiodum Euphorionis, ex v. 73 eum vertisse latine Chiliadem, tum ex v. 74 scripsisse eum fabulam Scyllae utriusque, quarum alteram superesse in Ciri Virgilio tribui solita contendit, et v. 77 fabulam Terei et Philomelae. Haec tamen ad Sileni carmen spectare, meliore interpretatione facile edoceri poterat vir doctissimus. Cirin Gallo vindicarant et alii, inter quos Gifanius. vid. Prooem. ad Cirin.

Ceterum Euphorionis, ut ceterorum Alexandrinorum poetarum, magna fuit Romae hac aetate existimatio: et inde interpre-

tandos esse censeo *cantores Euphorionis* ap. Cic. Tusc. III, 19, non tamquam mollis alicuius poetae amatores: quae interpretatio fundamento idoneo caret, cum eius carmina amatoria nulla usquam commemorentur. At obscuritate eum, et quidem ex doctrinae copia, non minus quam Callimachum ἐν *Αἰτίοις* et Lycophronem, laborasse, vel ex Cic. de Div. II, 64, et Clem. Strom. V, pag. 676 notum est, etsi ob hanc eandem obscuritatem probaverat se Tiberio Caesari, vid. Suet. cap. 70.

EXCURSUS IV

De Scylla.

Ecl. VI, 74 *Scyllam Nisi, quam fama sequuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstris Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis.* Aen. III, 426 *At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris, Ora exsertantem et navis in saxa trahentem. Prima hominis facies, et pulcro pectore virgo Pube tenus; postrema immani corpore pistrix, Delphinum caudas utero commissa luporum;* et 432 *Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa;* add. Ciris 58 sqq. 79 sq.

Multum absum ab eo consilio, ut fabulam de Scylla seu potius fabulas recoquere velim; nam magnus earum numerus fuit: vide vel Athen. VII, p. 297. et Cirin 55 sqq. nec omnino de Scyllae forma laboro, verum de eo tantum, qua specie Maro Scyllae speciem apud animum suum finxerit. Videri enim potest a se ipso dissidere, cum altero loco *canes marinas*, altero *lupos marinos* cum *delphinibus* commemoret, qui quomodo ex eius alvo prodierint una omnes, haud facile dictu esse videtur.

Apud Homerum, a quo primum Scyllae speciem declaratam habemus, mythum omnino simpliciorem et rei declarandae magis

consentaneum videmus Od. μ, 85—100. Scopulus est, cum antro, cuius fundo illa incubat; πόδες δυώδεκα πάντες ἄωροι (obscuro sensu) ei tribuuntur v. 89, saltem illa pedibus suis insistere nequit; itaque medio tantum corpore ex antro prominet et sex sua capita late exerit, ut piscetur, unde vivat, belluas marinas *Δελφῖνάς τε κύνας τε καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι Κῆτος*. Vox porro eius est qualis catuli v. 86 *τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν, ὅση σκύλακος νεογιλῆς, Γίνεται*.

Mutarunt itaque sequiores poetae fabulam, et *canum vocem piscationemque delphinorum et canum* ad speciem Scyllae exornandam transtulerunt: ademtis capitibus sex. Pro his enim superne species est puellae, quae tamen inferius corpus monstrosum habet. Ovid. Met. XIII, 732 *Illa feris atram canibus succingitur alvum Virginis ora gerens.* Tibull. III, 4, 89 *Scyllave virgineam canibus succincta figuram.* Est adeo fabula haec ex eo genere, in quo artificum ingenia pristinam monstri formam in iucundiorem mutarunt.

In his ac similibus nihil est, quod haereas. Verum difficultatem facere potest ea species, qua in extrema corporis parte *delphines, lupi et canes*, una commissi et coniuncti finguntur. In versu: *postrema immani corpore pistrix Delphinum caudas utero commissa luporum* ambiguum est, utrum sit: pistrix, quae commissas habet *delphinum caudas utero luporum*, an *luporum caudas delphinum utero*. Neutram speciem facile fingat sibi aliquis animo: inprimis si vulgarem Scyllae formam in priscis monumentis reputet, in quibus ea in delphinum caudas desinit, canibus ex utero subtus prodeuntibus. Itaque tertiam aliquam rationem ingressus sum in Notis ad e. l., ut sit: *commissa caudas delphinum*, habens caudas delphinum commissas, coniunctas, cum *utero luporum*, luporum uteris s. corporibus, quae inter binas delphinum caudas ex alvo prominent. Recte haec se habent, modo ex pluribus Scyllae formis eam teneas, quae Virgilii animo insederat.

In antiquae scilicet artis operibus non una Scyllae forma occurrit; modo ea in delphinum binas caudas desinit; nihil amplius; modo intertextae aut intermixtae sunt canum protomae; et haec quidem est sollennis forma, ut in aere maximo Gordiani (Mus. Flor. tab. 73) et Pupieni (Max. mod. Numism. R. Gall. tab. 25) et simili modo Scylla remo sublato ictum intentans in denario Sext. Pompeii, v. c. Thes. Morell. Pompei. t. II, 1. cf. Spanh. de V. et P. N. T. I, p. 262; et adiunctis binis corporibus iuvenum, per canum

nexus implicitorum in Pict. Hercul. Tom. III, t. 21. et uno viro in gemma ap. Lippert. I, 1, 127. 128. ap. Tassie pl. XXXI. et ap. Tischbein *Homer in Zeichnungen nach Antiken* fasc. III. Et cum his, maxime cum Sexti Pompeii numo, comparare malim poetae versus collato Silio V, 135. Est quoque in numis Contorniatis navis Ulyssis imminente et sociorum unum rapiente Scylla: de quibus v. Eckhel Vol. VIII, p. 285. Est tamen tertia species, qua alvo adiunctae sunt utrinque duae canum protomae in unam delphinis caudam coeuntes. Hanc speciem habet numisma Agrigentinorum a Principe Torremuzza (*Opusc. di Autori Siciliani* Tom. XIV, tab. VII, IV) editum, et in Siciliae vet. Num. tab. V repetitum, ubi alterum canis alterum hydrae est, et iam ante, parum affabre, adumbratum a Pancratio l. c. nec multum abludit ara in Winckelm. *Mon. ined.* no. 37. Plures Scyllae species uno loco expressit *Pancrazi Antichità Siciliane* p. 4.

A poetis fere canes memorantur, eaeque verae ac terrestres. Dubitari tamen vix potest, eos, qui primi fabulam commenti sunt, cum de monstro marino narrarent, belluas quoque marinas ei adiunxisse. Etiam Homerus l. l., ubi Scyllam exertis capitibus praedari ait circa scopulum aquatilia, *Δελφῖνάς τε* narrat *κύνας τε καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι Κῆτος*. Probabile itaque fit de phoca eum cogitasse: quam vitulum marinum iam veteres appellarunt, qui idem etiamnum modo *canis* modo *lupi marini* nomine venit; *phocam pusillam* Linn. eam haberi audio. Iconem et descriptionem vituli marini videas ap. Rondeletium de Piscibus marinis lib. XVI, c. 6. Maiorem horum amphibiorum olim in mediterraneo mari frequentiam fuisse constat; ad fines Aegypti desertos notas eorum sedes novimus ex Odyss. δ, ubi de Proteo agitur. Narrant nostris quoque temporibus canum marinorum circa promontorium Scyllaeum ingentem conspici copiam; multo magis hoc ita se habuit antiquioribus temporibus, cum et thynnorum piscatio circa Scyllaeum belluarum istarum opera exerceretur *). Duxere quoque viri docti nomen Scyllae ab iisdem; est enim σκύλαξ, σκύλλος, σκύλλα.

Interea in artis priscae operibus, non magis quam in poetis, aliae quam verae canes expressae esse videntur, saltem quantum ex eorum apographis assequi possum: unum est fragmentum in

*) Cf. Strabo lib. I, p. 43 sq. e Polybio: qui tamen *canes* de alio piscium genere accepit: τοὺς γαλεώτας, οὓς καὶ ξιφίας καὶ κύνας λέγεσθαί φασι. Etiam Oppian. Halieut. V, 365. 376 *canes* et *phocas* distinguit.

Marm. Oxon. P. I, CXXXII, in quo os canis propius fit ori bestiae aquatilis. Lucretius V, 890 *rabidis canibus succinctas semimarinis Corporibus Scyllas* dixit: ibi tamen non canes sed Scyllae sunt semimarinis corporibus: quas pro una Scylla semimarino corpore dixit, respectu caudae. Lusere veteres artifices in forma belluarum e Scylla nascentium (v. c. Pictur. Herculan. Tom. III, pag. 109), modo in caudis, quae in serpentes exeunt in Monumentis Etruscis. Novat quoque in Scyllae forma Schol. Apollonii IV, 825, dum ei canes prodire ait ex lateribus et pectore. In cod. Vatic. Virgilii ad lib. VI Aeneidis in inferis Scylla picta est hippocampo similis. In ipso illo numo Agrigentinorum, quem paullo ante memoravi, alterum caput canis an lupi, alterum hydrae est.

